

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 49 том 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 6 від 16.07.2021 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики **М.В. Мамич**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бітенська**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадамський**, доктор філологічних наук, доктор габлітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2021

© Міжнародний гуманітарний університет, 2021

МОВОЗНАЧСТВО

Baibakova I. M.,
*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Foreign Languages Department
Lviv Polytechnic National University*

Hasko O. L.,
*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Foreign Languages Department
Lviv Polytechnic National University*

LANGUAGE COMMUNICATION THEORY WITHIN PROFESSIONAL DISCOURSE

Summary. Communication theory has been paid much attention to. In this paper it is considered within professional discourse studies being of direct practical job-related character. The paper is aimed at regarding communication theory in the context of professional discourse studies.

Being a unique mental capacity, characteristic only of humans, language is a complex system which includes sounds, written symbols/printed characters as well as grammar rules used in communication processes for sharing information, exchanging thoughts and expressing feelings.

Distinguishing features of a human language, namely, reflexivity, displacement, arbitrariness, productivity, cultural transmission and duality should be taken into consideration since communication cannot exist without knowing a language.

The theory of communication is directly related to discourse in general and professional discourse in particular. The latter belonging to verbal communication based on words, which refers to speaking, reading, writing and aural comprehension. All these aspects should be paid attention to in the process of professional discourse studies. Discourse studies dealing with the analysis of the use of spoken or written language in a social communicative context with regard to cognitive process also rely on such factors as the structure of lessons and its variations, differential treatment, sharing time etc.

Professional discourse studies based on the theory of communication are aimed at mastering:

- intraprofessional discourse i.e. discourse within a specific profession representing communication among academics;
- interprofessional discourse i.e. discourse between individuals as representatives of different professions;
- professional-lay discourse reflecting e.g. lawyers/ their clients or advertisers/ their potential customers' communication.

Analysis and training of professional discourse is part and parcel of the curriculum incorporating courses “English for specific purposes”, “English for Academics”, “Professional English”, “Rhetoric”, “Intercultural Communication” etc.

Key words: theory of communication, applied linguistics, intercultural communication, professional discourse, cognitive process.

The problem being under consideration and its practical application. Communication theory has been paid much attention to. In this paper it is considered within professional discourse studies being of direct practical job-related character.

Analysis of the recent publications on the issue. Yu Genyuan in the work “The Basic Theories of Applied Linguistics” argues

that communication theory takes a leading role in the basic theories of applied linguistics. According to the author it is also a link between linguistics per se and applied linguistics since “besides the abilities of linguistic knowledge, linguistic communication and linguistic research, there lies on a higher level a more important ability of fully utilizing linguistic abilities, which is the creative ability of language” [1].

In the publication ‘Communication Theory at the Center: Ventriloquism and the Communicative Constitution of Reality’ by François Cooren communication is metaphorically regarded as a form of ventriloquism translating ‘our capacity to make other beings say or do things while we speak, write, or, more generally, conduct ourselves’ which refers to rhetoric, semiotics, phenomenology, cybernetics, sociopsychology, sociocultural theory etc. maintaining a certain ontological and epistemological coherence [2].

The aim of the paper. The paper is aimed at regarding language communication theory in the context of professional discourse studies.

The body of the paper. Ever since we are born, we learn how to communicate. *Communication* is a process whereby meaning is defined and shared between living organisms. The term *living organisms* indicates the fact that an ability to communicate does not refer only to human beings. Every piece of information exchanged between living organisms – i.e. the transmission of signals that involve a living sender and receiver can be considered a form of communication. Even primitive creatures such as corals are competent to communicate. There are two major types of human communication, verbal and nonverbal that can also be discussed within the context of intercultural communication, for the culture we live in determines the way in which we communicate, and the means of communication modifies our culture [3].

Anthroposemiotics is a field of study dedicated to understanding how people communicate. Before discussing particular types of communication, however, one has to be aware of the fact that communication cannot exist without knowing a language. It is very difficult to define language in a few words, as lots of attempts to determine what language and its origin is have been taken. We stick to the most commonly known and understood definition, that is the following: *language* is a complex system of arbitrary signals, (such as sounds, gestures or written symbols), including grammar rules used in communication, through which a message, including information about thoughts and feelings, is conveyed [4]. Despite it

being a system, language is also a unique mental capacity, characteristic only of humans.

There are six distinguishing features of a human language: reflexivity, displacement, arbitrariness, productivity, cultural transmission and duality. The following analyses are based on the research of G. Yule's (2010). Let us have a closer look at *reflexivity* first [5].

Due to the property of reflexivity people can use language to think and talk about language itself. Without this general ability, we would not be able to identify any of the other properties of human language. Reflexivity is the defining feature of natural languages.

Another one is *displacement*. On account of this ability, humans can refer to past and future. We can effectively relate to occurrences that are far removed in time and space. This property enables people to talk about events and things not present in the immediate environment or whose existence we cannot scientifically prove (e.g. fairies, angels, heaven, hell, etc).

Arbitrariness is a relationship between linguistic signs and objects in the world. There is no natural reason why a particular sign should be attached to a particular concept [6].

Human languages allow speakers to create novel, never-before-heard utterances that others can understand. By manipulating their linguistic resources, they are able to describe new objects and circumstances. This property is described as *productivity*. It provides humans with the ability of a continual creation of new expressions and sentences.

Another distinguishing property of human language is *cultural transmission*. It is a process in which a language is passed on from one generation to the next. This is different from many animal communication systems where the animal is born knowing their entire system, e.g. bees are born with the knowledge concerning how to dance. Animals are born with a set of specific signals that are produced instinctively. Human infants, growing up in isolation, produce no instinctive languages.

The last distinguishing human language property is called *duality*. It means that human language is organized at two levels simultaneously. In speech production, at one level, we have distinct sounds, and, at another level, we have distinct meanings.

As Fromkin *et al* (2010) notice, people live in a world of language. That is why language discourse is one of the most important categories through which the majority of communication passes. To study discourse is to analyze the use of spoken or written language in a social communicative context and it is on what the theory of communication rests. As we know the term '*communication*' is derived from Latin "*communication*", meaning conversation, an exchange, contact and the first type out of two major types of communication is *verbal communication*. Verbal communication involves using speech to exchange information with others. In other words, verbal communication is based on words, which are passed on either in speaking, reading or writing.

Words alone have no meaning. Only people can put meaning into words. As meaning is assigned to words, language develops, which leads to the development of speaking. Speaking can be looked at in two major areas: *interpersonal* and *public speaking*.

Since the majority of speaking is an interpersonal process, to communicate effectively people are not only supposed to know the language well, but also learn to relate to others. Z. Necki defines interpersonal communication as an exchange of verbal, vocal and nonverbal signals undertaken in a specific context so as

to achieve a better level of cooperation [7]. The lack of successful communication is one of the major barriers on the road to effective group collaboration.

The other area of speaking is public speaking. Public speaking is the process of speaking to a group of people in an organized, intentional manner intended to inform, influence, or entertain the listeners. The term *oratory*, the logic and practice persuasive public speaking, may be alternatively used. *Rhetoric*, classically the theoretical basis for the art of oratory, is the art of using words effectively.

People do not communicate through words only. Being humans, we are equipped with senses which play a huge role in interpersonal communication. We can unquestionably speak and hear, but we also move, touch and feel. A process of sending primarily wordless messages is called *nonverbal communication*. Nonverbal communication includes facial expressions, eye contact, touch, body posture and motions, and positioning within groups. Meaning can also be transferred through object or artifacts (such as clothing, hairstyles or architecture), symbols, and icons (or graphics). A very important feature of nonverbal communication, present in speech, is *paralanguage*. The study of paralanguage is known as *paralinguistics*. Paralanguage refers to the non-verbal elements of communication used to modify meaning and convey emotion. Paralanguage may be expressed consciously or unconsciously, and it includes the pitch, volume, and, in some cases, intonation of speech. The paralinguistic properties of speech are very important in human communication. There are no utterances that lack paralinguistic properties, since speech requires the presence of a voice, which can be modulated.

Communicating is culture [3]. It means that the culture we live in determines the way we communicate as well as the way we communicate modifies our culture. Edward T. Hall in his book "Understanding cultural differences" comes to the conclusion that communication and culture are inseparable [8]. It was E. Hall who originated a new field of study and research, called *intercultural communication*. Intercultural communication, often used synonymously with cross-cultural communication, tries to understand how people from different countries and cultures behave, communicate and perceive the world around them. Intercultural communication also includes anthropology, cultural studies and psychology issues.

Analyzing professional discourse we can define it as the language produced by professionals. Defining professional discourse P. Linell (2001) says that it can be divided into three categories:

- (1) Intraprofessional discourse, or discourse within a specific profession, such as communication among academics;
- (2) Interprofessional discourse, or discourse between individuals or representatives of different professions, such as communication between medical doctors and pharmaceutical sales persons, or between accountants and engineers; and
- (3) Professional-lay discourse, such as communication between lawyers and their clients, or between advertisers and their potential customers [9].

Analysis of professional discourse has been widely related to teaching of English for specific purposes in Britain and the European continent and the teaching of composition or rhetoric in the USA.

The book 'Classroom Discourse: The Language of Teaching and Learning' by Courtney B. Cazden [10] deals with classroom discourse investigated within the framework of applied linguistics in terms of sharing time, the structure of lessons and its variations, differential treatment, ways of talking in the classroom and student

learning from the point of view of cognitive processes and contextual influences of peer interactions.

The article “Approaches to natural language discourse processing” by Paul Mc Kevitt, Derek Partridge, and Yorick Wilks is worth paying attention to since as stated by its authors, ‘theories and implementations of discourse processing will not only enable people to communicate better with computers, but also enable computers to better communicate with people’ [11]. Natural-language processing i.e. processing language by computer, being one of the most important and difficult problems related to Artificial Intelligence concerns building theories and models of how individual utterances form a coherent and rational discourse. Theories, models as well as natural-language processing implementations investigate coherence by analyzing discourse meaning, structure, and intention. The latter is of primary importance, since according to a central principle of the theory coherence of natural-language dialogue can be modeled by analyzing sequences of intentions.

Tim Wharton in the chapter “Linguistic action theories of communication” published in the book *Theories and Models of Communication* regards a more action-oriented account of communication and treats the study of language or discourse as-action [12, p. 254].

ESP discourse study being of multitasking character is aimed at promoting understanding and professional development by performing several functions: learning interaction, sharing information, mutual cooperation etc.

Speaking about the role of language in knowledge construction M. Gail Jones and Laura Brader-Araje in their article “The Impact of Constructivism on Education: Language, Discourse, and Meaning” argue that “language forms the foundation of an individual’s conceptual ecology as well as the means of conceptual growth” [13, p. 4]. They state that discourse (both oral and written) focuses the attention of students “on how they know what they know and how their knowledge connects to larger ideas, other domains, and the word beyond the classroom”.

The article ‘Finding the Organization in the Communication: Discourse as Action and Sensemaking’ by James R. Taylor and Daniel Robichaud reads that “the language environment frames conversations and reflects the sensemaking practices and habits of interpretation of organization members dealing with their immediate material/social purposes” [14].

Four characteristic features for studying language and communication at work dealing with different theoretical and methodological approaches are pointed out in the book “Language and Communication at Work: Discourse, Narrativity, and Organizing” edited by François Cooren, Eero Vaara, Ann Langley, Haridimos Tsoukas:

- 1) interest in the communicative structure of organization;
- 2) communicative practices;
- 3) both temporal aspects and dynamics;
- 4) language and communication placed and regarded in socio-material context [15, p. 1].

Conclusions. The theory of communication being directly related to discourse in general and professional discourse in particular is part and parcel of the cognitive process. Professional discourse belonging to verbal communication based on words, refers to speaking, reading, writing and aural comprehension. All these aspects should be paid attention to in the process of professional discourse studies.

Theoretical findings should be incorporated into the curriculum of the courses dealing with professional discourse practical applica-

tion issues: “English for specific purposes”, “English for Academics”, “Professional English”, “Rhetoric”, “Intercultural Communication” etc.

References:

1. Yu Genyuan. The Basic Theories of Applied Linguistics. URL: https://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTotal-YYYY200201005.htm.
2. François Cooren. Communication Theory at the Center: Ventriloquism and the Communicative Constitution of Reality. *Journal of Communication*. 2012. Vol. 62. Issue 1. P. 1–20. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2011.01622.x>.
3. Szopski, M. *Komunikowanie międzykulturowe*. Warszawa : Wyd. WSiP, 2005. 140 s.
4. Morris D. *Catwatching*. New York, 2005. 144 p.
5. Yule G. *The Study of Language*. 4th ed. New York – CUP, 2010. 307 p.
6. Fromkin V., Rodman R., Hyams N. *An Introduction to language*. 9th ed. USA, 2010. 507 p.
7. Nęcki Z. *Komunikacja międzyludzka*. Kraków : Wyd. Profesjonalnej Szkoły Biznesu, 1996. 295 p.
8. Hall E., Hall M. *Understanding cultural differences*. Yarmouth ME, Intercultural Press, 1990. 190 p.
9. Linell P. *Approaching dialogue, talk, interaction and context in dialogical perspectives*. New York : Benjamins publishing company, 2001. 348 p.
10. Cazden, Courtney B. *Classroom Discourse: The Language of Teaching and Learning*. URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED288206>.
11. Kevitt P.M., Partridge D., Wilks Y. Approaches to natural language discourse processing. *Artificial Intelligence Review* 6. 1992. P. 333–364. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF00123689>.
12. Wharton Tim. Linguistic action theories of communication. *Theories and Models of Communication*. 2013. P. 241–256. URL: https://www.researchgate.net/publication/306170534_Linguistic_action_theories_of_communication.
13. Jones M.G., Brader-Araje L. The Impact of Constructivism on Education: Language, Discourse, and Meaning. *American Communication Journal*. 2002. Vol. 5. Issue 3. P. 1–10.
14. Taylor J.R., Robichaud D. Finding the Organization in the Communication: Discourse as Action and Sensemaking. *SAGE Journals*. 2004. Vol. 11. Issue 3. P. 395–413. DOI: <https://doi.org/10.1177/1350508404041999>.
15. Cooren F., Vaara E., Langley A., Tsoukas H. *Language and Communication at Work: Discourse, Narrativity, and Organizing*. Oxford : Oxford University Press, 2014. 376 p.

Байбакова І. М., Гасько О. Л. Теорія мовної комунікації в межах фахового дискурсу

Анотація. Статтю присвячено теорії комунікації, яка розглядається в контексті вивчення фахового дискурсу, що є невіддільною частиною когнітивного процесу та стосується прикладних аспектів, безпосередньо пов’язаних із професійною діяльністю. Virізняючись унікальною розумовою здатністю, характерною лише для людей, мова є складною системою, яка містить звуки, письмові символи / друковані знаки, а також граматичні правила, що використовуються в процесі спілкування для поширення інформації, обміну думками та вираження почуттів. Треба враховувати відмінні риси людської мови, а саме: рефлексивність, уявне переміщення, довірливість, продуктивність, культурну наступність і дуальність, оскільки спілкування не може існувати без знання мови. Теорія спілкування безпосередньо пов’язана з дискурсом загалом і фаховим дискурсом зокрема. Останній, що належить до вербальної комунікації або словесного спілкування, належить до мовлення, читання, письма

та аудіювання. На всі ці аспекти треба звертати увагу в процесі вивчення фахового дискурсу. Дослідження дискурсу, що займається аналізом використання розмовного або письмового мовлення в соціальному комунікативному контексті щодо когнітивного процесу, також спирається на такі чинники, як структура уроків / її варіації, диференційоване ставлення, спільний час тощо. Беручи за основу теорію комунікації, вивчення фахового дискурсу, спрямоване на засвоєння: 1) внутрішньо професійного дискурсу, тобто дискурсу в межах певної професії, що передає спілкування серед науковців; 2) міжпрофесійного дискурсу, тобто дискурсу між особами – представниками

різних професій; 3) фахового дискурсу, що зображає, наприклад, спілкування юристів / їхніх клієнтів або рекламодавців / потенційних замовників. Результати теоретичного вивчення фахового дискурсу, а також відповідні прикладні аспекти як невіддільна частина навчальної програми повинні бути впроваджені в курси «Англійська мова фахового спрямування», «Англійська мова академічного спілкування», «Професійна англійська мова», «Риторика», «Міжкультурна комунікація» тощо.

Ключові слова: теорія комунікації, прикладна лінгвістика, міжкультурна комунікація, фаховий дискурс, когнітивний процес.

*Бибик С. П.,
доктор філологічних наук,
провідний науковий співробітник
Інституту української мови Національної академії наук України*

*Коць Т. А.,
доктор філологічних наук,
старший науковий співробітник
Інституту української мови Національної академії наук України*

СОЦІАЛЬНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ СТИЛЬОВИХ НОРМ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ

Анотація. У статті запропоновано аналіз соціальних причин варіювання стильової норми мови публіцистики. Зміст поняття «стильова норма» схарактеризовано як системне вживання мовних одиниць у певних функціональних сферах, співвідношення в них загальноживаних і спеціальних мовних засобів, одиниць мови з книжним, нейтральним або розмовним стилістичним значенням. З'ясовано сталість ядерних номінативно-аксіологічних, інформативних і кумулятивних функцій лексико-граматичних засобів мови публіцистики. Виокремлено сучасні соціально-культурні, соціально-психологічні чинники, що впливають на ослаблення стильової норми засобів масової інформації на лексичному, граматичному, орфоепічному та акцентному рівнях. З огляду на це вказано на те, що мова публіцистики, з одного боку, відбиває динаміку комунікативно-прагматичних змін у суспільному обміні інформацією та її оцінкою, а з іншого – наголошено, що мова публіцистики втрачає на теренах посттоталітарної України статус елітарної сфери нормативної літературної практики, сфери пропагування норми. Зауважено, що наукова спільнота ще не визначилася зі ставленням до зниження лексико-фразеологічних засобів мови публіцистики. Зазначено посилення ролі усної мови в модифікації літературної норми на всіх рівнях, на актуалізації регіональної варіантності стильової норми мови публіцистики. Наголошено на потребі перегляду стандартів публічної комунікації та підходів до формування культури мови журналістів. Вказано, що лінгвісти, оцінюючи умови відходу від елітарного типу спілкування в публічній сфері, мають повсякчас акцентувати увагу на культуромовних ознаках мови журналістів і представників соціокультурної спільноти, які беруть безпосередню участь у формуванні інформаційного середовища.

Перспективи дослідження соціальної детермінації стильових норм схарактеризовано в аспекті залучення методу анкетування, контент-аналізу, культуромовного експерименту.

Ключові слова: мова публіцистики, мова засобів масової інформації, мова радіо, мова газет, усна літературна мова, стильова норма, стильова функція, соціально-оцінна шкала мовних засобів.

Постановка проблеми. Сучасна українська лінгвостилістика розвивається в контексті осмислення еволюційних процесів, які зачіпають не тільки українську, але й європейські літературні мови. Сьогодні одне з актуальних питань – зміна

стильових норм, зокрема норм засобів масової інформації, медій, які перебувають під впливом глобалізаційних процесів продукування й поширення інформації, а також зворотного процесу – збереження національно-культурних принципів інформування. Взаємоскерованість цих ліній еволюції мови масмедіа є одним із проявів соціальної детермінації стильових норм ЗМІ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У східнослов'янському мовознавстві заведено характеризувати мову медій як публіцистичний стиль, що є виразником книжних, офіційних норм; цей стиль засоційований із полемічністю, суб'єктивно-вольовою оцінністю, використанням і книжних, і розмовних елементів, образних засобів художньої мови, особливих стилістичних прийомів увиразнення мови [1, с. 501–502].

Як відомо, основним критерієм виокремлення тієї або іншої функціонально-стильової сфери спілкування є орієнтація на певну стильову норму, у цьому випадку – *стильову норму мови публіцистики*. Саме вона визначає комунікативно-прагматичні ознаки відповідних текстів. Зокрема, орієнтації на загальнодоступний популярний і чіткий виклад, що легко та швидко сприймається адресатами повідомлень, на стислість інформації. Сталі комунікативно-прагматичні ознаки публіцистичного стилю поєднуються з власне мовними: вживання семантично прозорих, однозначних лексичних номінацій із виразною оцінною конотацією, опертя на прозорі метафори та вторинні номінації. Останні динамізують суспільно вагому інформацію, яка подається з урахуванням *соціально-оцінної шкали мовних засобів репрезентації суспільства*, а також почасти й регіонально маркованих лексико-граматичних форм.

Утвердження і розвиток літературної мови в Україні супроводжувалися зазвичай збільшенням кількості та розширенням масштабів впливу періодичних видань на суспільну свідомість. Публіцистичний стиль в усі періоди історії літературної мови формував мовну, соціально-психологічну та культурну ситуації в суспільстві і був випробувальною сферою для інновацій, для закріплення в загальномовному вжитку нової термінологічної, професійної, суспільно-політичної лексики, для реалізації потенційних словотвірних можливостей мови.

Високорозвинена, ефективна функціонально маркована система засобів масової комунікації сучасного соціуму, представлена газетами, журналами, радіо, телебаченням, а в останні два десятиліття років і Інтернетом, в умовах глобалізації стала незамінним високотехнологічним інструмен-

том поширення знань про навколишній світ, оперативним механізмом передавання суспільно-політичної, наукової, культурно-мистецької інформації, інтелектуалізації мовомислення широкого загалу. Водночас механізми дії внутрішніх нормативно-регулювальних законів мови залишаються тими самими на тлі змінюваних запитів «інформаційного суспільства», культури масового спілкування. Саме так званий інформаційний запит, чинники впливу на масову свідомість через модифікацію функціоналу мовних одиниць становлять підґрунтя соціальної детермінації мови ЗМІ.

Мета статті – окреслити соціальну зумовленість стильової норми засобів масової інформації, вектори зміни соціально-культурних чинників побудови медійної комунікації. З огляду на це потрібно, по-перше, визначити періоди зміни норми; по-друге, представити мовні засоби реалізації ядерних комунікативно-прагматичних норм, що забезпечують інформативність, оцінність і діалогічність текстів ЗМІ; по-третє, встановити соціальні чинники варіювання стильової норми сучасних ЗМІ і репрезентувати напрями зміни стильової норми.

Виклад основного матеріалу. У відтинку вже понад 100 років спостерігаємо кілька періодів змін стильової норми українських медій.

Перший. Кінець XIX ст. з друкованими газетами й часописами, мова яких відбивала орієнтацію в публічній практиці на книжну, церковнослов'янську традицію або так зване язичіє й відмежовувалася від живомовних національних джерел – основи літературного стандарту. На тогочасній мовній практиці видань позначалися також історично сформовані східноукраїнський і західноукраїнський варіанти літературної мови [2, с. 48].

Другий. Початок XX ст. позначений активним формуванням функціонально-стильових маркерів мови нової публіцистики, коли переважна більшість періодичних видань почала друкуватися, орієнтуючись на живу, близьку та зрозумілу для всіх народнорозмовну мову, і засвідчувала виразну тенденцію до формування єдиного загальноукраїнського літературного стандарту. Мова преси стає випробувальною сферою для інновацій, інструментом уведення в загальномовний лексикон назв із суспільно-політичної, наукової, офіційно-ділової, релігійної сфери життя суспільства. У публіцистичному стилі спостерігаємо розвиток літературної норми загалом.

Третій. Упродовж 30–80-х рр. XX ст. мова преси стала особливим інструментом формування й утримання ідеології тоталітаризму, що виявилось на власне мовному рівні в розвитку суспільно-політичного лексикону, на формуванні метафоричних, епітетних стереотипів як засобів створення інформації та увиразнення оцінної контекстуальної конотації (негативної, позитивної) мовних одиниць. Характерно, що саме так звані застійні часи (60–70-ті рр. XX ст.) співвіднесені з основним періодом стандартизації жанрово-стильових норм публіцистичного стилю: моноідеологія хоча й не прямо, але зумовлювала консервацію варіантності, формування ядра стильової норми ЗМІ.

Четвертий (сучасний). Соціальна детермінованість публіцистичних текстів кінця XX ст. і загальні тенденції демократизації (сьогодні у світовому контексті ця тенденція спричинює динаміку мови медій [3; 4]) впливають на змістове наповнення публіцистичних текстів, активізацію внутрішнього мовного потенціалу, не завжди виправдане поширення розмовних одиниць й іншомовних елементів, динамічні семантичні процеси,

пошуки нових форм мовного вираження тощо. Як зауважує І.В. Анненкова, у мові публіцистичного стилю традиція оновлюється та модернізується відповідно до історико-соціального буття нації [5, с. 99–100].

На матеріалі мови сучасної друкованої преси та мови радіо в Україні можна диференціювати: 1) блоки ядерних мовних засобів (суспільно-політичний, соціально-економічний, культурно-історичний лексикон), які в сучасних медійних текстах відбивають стабільність комунікативно-прагматичних функцій і стильових норм (співвідношення «мовна одиниця – функція») мови публіцистики і виразну соціальну детермінованість інформації; 2) блоки периферійно-центробіжних мовних засобів, що актуалізуються під тиском глобалізованої інформаційної системи, виявляючи соціокультурні особливості національних текстів ЗМІ.

Щодо першого блоку. Насамперед акцентуємо увагу на інформативно-змістовій функції складників загальноживаного словника (суспільно-політична, наукова, релігійна, офіційно-ділова лексика), який, як відомо, постійно оновлюється: *Поняття «правова держава» – це фундаментальна загальнолюдська цінність, така ж, як демократія, гуманізм, права людини, політичні й економічні свободи, лібералізм та ін.* (Голос України, 2010); *Радіоактивність чорнобильських земель – поле для досліджень учених різних галузей знань* (Високий замок, 2005); *День Воскресіння Ісуса Христа – Великдень, одне з найбільших свят християн* (Сільські вісті, 2009).

Під соціальною детермінацією мови ЗМІ розуміють і проєкцію інформації на все те, що стосується людини, як, зрештою, і того, що з нею пов'язане, на добре і погане: добро – зло, щастя – нещастя, корисне – шкідливе, благо – біда, чесноти – вади, успіх – невдача, виграш – програш, приємне – огидне – те, що відповідає її інтересам або заважає досягнути мети. Це природа людини в її мові [6, с. 69–71]. Відбувається активне впровадження певних систем поглядів, цінностей епохи у свідомість сучасних і майбутніх поколінь.

Стилістичні механізми стають основою аксіологічної наповнюваності мови. Цю комунікативно-прагматичну норму відбиває вживання позитивно й негативноцінних мовних засобів. За сучасними ЗМІ можна сформулювати лексико-аксіологічну парадигму ядерного поняття публіцистичного стилю – *Україна (незалежна, самостійна, соборна, суверенна, демократична, переможна, європейська, вільна, нова): Усередині країни всі політичні сили, – незалежно від того, при владі вони чи в опозиції, – повинні бути партнерами в розбудові незалежної, європейської, демократичної держави* (Слово Просвіти, 2017).

Позитивну оцінку слова-поняття *Україна* увиразнює і вживання слова *патріотизм* як аксіологічного засобу означення дій, суспільних відчуттів людини: *Незбагнений, небачений патріотизм проходить крізь наші серця і душі – нація стала свідомішою, сильнішою, згуртованішою, а держава сильною і незалежною* (Україна молода, 2014).

Конкретно-чуттєві публіцистичні образи, суспільно-культурні оцінки життя, морального стану людини забезпечують у мові сучасних газет і фразеологізми, зокрема сталі метафоричні структури, як-от: *Як любити Україну «до глибини кишені» – Мирослав Івасиків знає, але йшов він до цього чину спочатку через любов до «глибини серця»* (За вільну Україну, 2000).

Кумулятивна функція комунікативно-прагматичних норм публіцистичного стилю полягає в збереженні основ структур-

ної організації мови, фіксації еволюції суспільного життя, яку відбивають лексика та новотвори, апеляції до різних часових зрізів національно-мовної пам'яті (етномаркована лексика, історизми, архаїзми). Від 90-х рр. XX ст. у мові українських газет, зокрема, актуалізувалися одиниці застарілого лексику (світлина, мапа, шиталь, сиротенець), історизми (благочинець, управа, просвітительство), наприклад: *Лесь Танюк передав нам чимало цікавого зі свого Курбасівського архіву – статті, унікальні світлини* (Тижневик Галичини, 1993); *Тож, збагатившись жандармським досвідом, комуно-партійна оприччина не зупинялася ні перед чим, нехтуючи куці закони радянської конституції* (Голос України, 1996). Це була данина безперервності історико-культурного поступу, самоутвердження «українськості» в період суспільно-історичного зламу.

Щодо другого блоку. В Україні зміна суспільної ідеології тоталітаризму на ідеологію демократизму вплинула на актуалізацію усно-розмовних засобів донесення інформації та її соціальної оцінки. Насамперед зазначаємо поширення усних жанрово-стильових форм спонтанної, непередбаченої комунікації в мові радіо, телебачення, Інтернету та її стилізацію в мові газет. Сьогодні усні розмовні норми спричинюють тиск на норми книжно-писемні. Тому сучасні медіа стали слабшими щодо їхньої кваліфікації як джерела мовної та комунікативної норми.

Спробуємо пояснити це з трьох ракурсів: з погляду функціонально-стильових характеристик сучасного публіцистичного стилю, соціальної оцінки мови в комунікативній спільноті та у сфері науки, а також із погляду психолінгвальних чинників сучасного спілкування загалом.

1. Зниження ступеня зразковості усних жанрово-стильових різновидів мови публіцистики через об'єктивні комунікативно-прагматичні параметри сучасної мовної практики медій. Серед них визначальні взаємоскеровані процеси дискурсивності журналістського тексту (орієнтація на соціальне сьогодення) – на сенсацію, надлишкову експресивність, на оцінність із використанням периферійних складників мови (жаргон, сленг, елементи просторіччя), на представлення «чужої» мови у формі цитати, діалогу, полілогу та орієнтація на повсякденну мовну практику: *Ну а мені все по приколу – дивитися, як вони бігають, намагаються руками заасити, а воно ж іще більше горить. А я стою знизу і сміюся* (Газета по-українськи, 2010); *Дружина Марія з криком вибігає з хати: – Ти що, здурів на старість? Хочеш, аби сусіди з нас сміялися? У Провідний тиждень ніхто не веснує* (Країна, 2012) і под.

2. Невизначене ставлення до норми в суспільстві та в науці. З одного боку, частина представників сучасної української спільноти, старше й середнє покоління, що здобули освіту в 50–80-х рр. XX ст. і стали носіями стабільної мовної норми, сприймають будь-які «відхилення», вкраплення сленгізмів і жаргонізмів як тотальне безкультур'я, оскільки в період їхнього навчання й соціальної зрілості мова ЗМІ була максимально врівноважена. Молодь і частина середнього покоління здебільшого ж не усвідомлюють себе носіями високої культури. А засоби масової інформації відбивають мовну практику натовпу, вулиці, всього соціуму, незалежно від того, яка його мова за нормативними ознаками. Спостерігаємо, що якщо в мовця не вистачає словникового запасу, часу на обдумування фрази, то лакуни, на жаль, заповнюють вульгаризми. Кілька прикладів із мови журналістів: *Коляда, не випендюйся, ти читаєш вірші в ефірі* (Українське радіо, 2016); *Внутрішній*

спокій? Це кльово (Українське радіо, 2019). На нашу думку, суворий відбір текстів для навчання, читання, продуманість формулювань у загальноосвітніх підручниках забезпечували впродовж попередніх 50–60 рр. рейтинговість книжкової (культ книжки) і книжно-писемної культури, культури читання та слухання, яким на зміну прийшла маскультура говоріння, швидкописання, стиснення інформації.

Науковці спостерігають за мовною практикою, формують відповідно до її змін теорію культури мови, соціальної престижності літературної норми. Зокрема, в українській лінгвістиці обґрунтоване ставлення до зміни норми в медіасередовищі із застосуванням понять «еластична, гнучка мовна норма», «слабка мовна норма» [7, с. 312], лібералізація норми, зближення літературної мови з некодифікованими сферами національної мовної практики; у російській лінгвістиці розрізняють норму за співвіднесенням із повнофункційною, напівповнофункційною (їх вважають елітарними), середньолітературною, літературно-жаргонізованою та повсякденно-побутовою мовною практикою (О.Б. Сиротиніна, В.Є. Гольдін, Т.В. Кочеткова, С.В. Купріна, І.С. Кондратьєва-Фішер, Г.В. Осіна та інші). Дві елітарні мовні спільноти – письменники та науковці по-різному оцінюють норму літературної мови як таку. Деякі письменники асоціюють норму з проявом тоталітаризму, мисленням штампами. Науковці ж обстоюють норму як регламент комунікативної поведінки в суспільстві, вільної від просторіччя, вульгаризації та жаргонізації.

У журналістській практиці нині спостерігаємо більшу прихильність до мовного реалізму. Наприклад, намагання зробити мову радіоефіру привабливою, «своєю» для певного регіону, виокремитися на тлі інших мовників із залученням лексико-граматичних і фонетико-орфоепічних маркерів регіонально маркованого побутового повсякдення стало причиною модифікації стильових норм українського радіомовлення. Спостерігаємо, що в прямому ефірі зростає кількість діалектизмів, елементів койне, для яких ще 5–10 років тому була закрита пряма дорога до елітарної мови радіо, наприклад: «Міський клуб» (клуб, діалектне. Те саме, що клуб), «Всьо на глянци» (всьо, діал. Те саме, що все; глянци, західне. Порядок, блиск), аналогічно – «Не грай вар'ята»; «Галицька пательня» (з мови радіо); *Правий мейт* (діалектизм до слова «черевик») *прикрасила жовто-блакитними стрічками – це Україна. Лівий із колючками – це Росія* (Газета по-українськи, 2011). Автори програм стилізують усно-розмовну побутову стихію, насичуючи мову лексичними, граматичними та акцентними галичанізмами – *пЕрепис* («рецепт»), *два кля* («два кілограми»), *обцАси* («каблуки»), *най* («хай»); *Завітайте у фірмОві магазини* (правильно: фірмові), *Потім іще вам скажу* (правильно: скажу) та інші. Диктори в рекламних мінітекстах, а також у новинних блоках припускаються до побудови висловлення за аналогією до діалектних синтаксичних структур, порівняйте: якщо автомобіль *не є забрудненим; мають брати участь* обласні очільники.

3. Нові можливості анонітного спілкування в Інтернеті за останні два десятиліття значно знизили ступінь відповідальності перед презентацією власної культури та підвищили ступінь розкутості в писемній практиці, яка стає дзеркалом мовомислення індивіда. Мережева комунікація впливає на швидкість запозичення та поширення іншомовних елементів у національних мовних системах. Ці дослідження в Україні набувають активності.

Висновки. Соціальна детермінація стилевих норм сучасних засобів масової інформації зумовлена, з боку одних мовців, орієнтацією на стає ядро комунікативно-прагматичних ознак мови публіцистики, з боку інших – на мову повсякденно-побутової культури. Неоднакове ставлення до літературної норми представників різних соціальних верств української спільноти змушує задуматися над проблемою варіантності стилісової норми мови публіцистики, адже змінені темпи та принципи в культурі сучасного повсякдення впливають на посилення іншомовної експансії, глобалізаційних процесів, на внутрішньомовну (міжстильову) та міждіомну інтерференцію. Спостереження над мовою газет і радіоэфірив різних регіонів України виявляє актуалізацію естетичного та суб'єктивно-смакового критеріїв оцінки мовної норми в публічній мовній практиці.

Перспективи дослідження соціальної детермінації стилісових норм схарактеризовано в аспекті залучення методу анкетування, контент-аналізу, культуромовного експерименту.

Література:

1. Українська мова : енциклопедія. Київ : «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2007. 853 с.
2. Жовтобрюх М. Мова української періодичної преси (кінець XIX – початок XX ст.). Київ : Наукова думка, 1970. 308 с.
3. Донникова И. Нравственный поиск в мультикультурной коммуникации. *Антропологічні виміри філософських досліджень. Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2018. Вип. 14. С. 30–41.
4. Meskova L. Translation of vulgarism in Mass media. *X Linguae Journal*. 2010. № 3. P. 101–109.
5. Анненкова И. Язык современных СМИ как система интерпретации в контексте русской культуры (попытка риторического осмысления). *Язык современной публицистики : сборник статей*. Москва : Наука, Флинта, 2005. С. 99–114.
6. Stevenson C. Some pragmatic aspects of meaning. *Readings in semantics*. ed. Labeen et ab. Urbana, 1974. P. 69–71.
7. Єрмоленко С., Бибик С. та ін. Літературна мова і мовна практика. Ніжин : ТОВ «Вид-во «Аспект-Поліграф», 2013. 320 с.

Bybyk S., Kots T. Social determination of styles of mass media: causes and consequences

Summary. The article offers an analysis of social reasons for variations in the style norm of the language of journalism. Style norm is characterized as the systematic use of linguistic units in certain functional areas, the ratio of common and special linguistic means, units of language with literary, neutral or colloquial stylistic meaning. The constancy of nuclear nominative-axiological, informative and cumulative functions of lexical-grammatical means of the language of journalism is characterized. The modern socio-cultural, socio-psychological factors that influence the attenuation of media style at the lexical, grammatical, orthoepic and accent levels are distinguished. In this connection, it is pointed out that the language of journalism, on the one hand, reflects the dynamics of communicative-pragmatic changes in the public exchange of information and its evaluation, and on the other, emphasized that the language of journalism loses the status of elitist sphere of normative sphere in post-totalitarian Ukraine literary practice, the sphere of propagation of the norm. It is noted that the scientific community has not yet decided on the attitude to reducing the lexical and phraseological means of the language of journalism. The role of oral language in the modification of the literary norm at all levels and the updating of the regional variant of the style norm of the language of journalism were noted. The need for a revision of public communication standards and approaches to shaping the culture of journalists' language is emphasized. It is emphasized that linguists in the context of moving away from elitist type of communication in the public sphere should always emphasize on the cultural-speaking features of the language of journalists and representatives of the socio-cultural community, who are directly involved in shaping the information environment.

Prospects for the study of social determination of stylistic norms are characterized in terms of using the method of questionnaires, content analysis, cultural experiment.

Key words: language of journalism, language of mass media, language of radio, language of newspapers, oral literary language, style norm, style function, social and evaluative scale of language means.

Билиця У. Я.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

КОНЦЕПТ APPEARANCE В АНГЛОМОВНІЙ КОМПАРАТИВНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Анотація. Стаття виконана у руслі проблеми «людина у фразеології» і присвячена питанню вербалізації концепту APPEARANCE одиницями англійської компаративної фразеології. Її актуальність зумовлена загальною спрямованістю сучасних мовознавчих студій на аналіз мовних засобів репрезентації різних культурно значущих концептів, центральним із яких є макроконцепт HUMAN BEING та його складник – концепт APPEARANCE.

Обрання у статті компаративних фразеологізмів як об'єкта аналізу, на матеріалі яких здійснюється опис досліджуваного концепту, зумовлено тим, що саме ці одиниці є значною мірою семантично і номінативно зорієнтованими на позначення HUMAN BEING. Цьому сприяють антропоцентрична та аксіологічна маркованість їх семантики, а відтак здатність достатньо коротко, проте ємно і влучно, образно й емоційно дати характеристику HUMAN BEING, її якостям, діям та вчинкам.

У дослідженні здійснено дихотомічний підхід до моделювання структури досліджуваного концепту, що зумовлено двоїстим і полярним характером рис та ознак HUMAN BEING: «tall – not tall», «tidy, neat – untidy, unneat» тощо. Подібні концептуальні ознаки розглядаються у статті як дихотомічні опозиції, які відповідають дихотомічній схемі «X і не X», є протиставленими за змістом та аксіологічною шкалою, але об'єднані навколо спільної архісеми APPEARANCE.

За дихотомічним підходом до структури досліджуваного концепту у статті проаналізовані опозиції, що стосуються цілої низки зовнішніх концептуальних ознак HUMAN BEING: за зростом і статурою, за формою та об'ємом фігури, за естетичним виглядом, за виглядом її одягу, за формою окремих частин тіла, за схожістю чи несхожістю зовнішнього вигляду тощо. Відповідно до зазначених зовнішніх ознак у статті здійснено системно-ідеографічну класифікацію одиниць компаративної фразеології, що їх вербалізують, а також частковий аналіз їх семантики з погляду когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології.

Загалом кількість одиниць, що об'єктивують досліджуваний концепт, становить за нашою картотекою 399, що становить 13,8% від загальної кількості одиниць макроконцепту HUMAN BEING. Співвідношення негативно оцінених до позитивно-оцінених одиниць становить загалом за концептом APPEARANCE 50% (–) : 30% (+), і така кількісна перевага негативно оцінених компаративів свідчить про те, що англійська ЛЮДИНА є суворим критиком своєї та чужої зовнішності. Дослідження виявило, що у формуванні одиниць, що вербалізують концепт APPEARANCE, домінують за нашими підрахунками предметно-артефактна (27,3%), зооморфна (20,1%) та фітоморфна (10,1%) концептуальні сфери.

Ключові слова: антропоцентризм, фразеологія, компаративна фразеологічна одиниця, дихотомія, дихотомічна опозиція, концепт, гіпоконцепт.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Характерною рисою мовознавчих студій останніх десятиліть стало утвердження в них пріоритету антропоцентричної парадигми, відповідно до якої ЛЮДИНА як основа всього буття на Землі стала одним із центральних об'єктів дослідження. Сьогодні наукові розвідки, виконані в руслі цієї парадигми, значною мірою присвячені вирішенню одного із масштабних завдань – системному і комплексному опису ЛЮДИНИ, яка є одним із ключових макроконцептів будь-якої картини світу. Подібне завдання вирішує і ця стаття, у якій здійснюється опис на матеріалі компаративних фразеологічних одиниць (далі – КФО) однієї із складових частин макроконцепту ЛЮДИНА (далі – HUMAN BEING) – концепту «ЗОВНІШНІСТЬ» (далі – APPEARANCE).

Актуальність цього дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасних мовознавчих студій на аналіз мовних засобів репрезентації різних культурно значущих концептів, центральним із яких є макроконцепт HUMAN BEING та його складник – концепт APPEARANCE.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом проблемі вербалізації концепту «ЗОВНІШНІСТЬ» за допомогою фразеологічних одиниць (далі – ФО) на матеріалі різних мов присвячено у вітчизняній та зарубіжній фразеології не так уже й багато публікацій. Здебільшого такі описи фігурують фрагментарно у дослідженнях ЛЮДИНИ у працях О.Ф. Арсентьевої, Г.А. Багаутдинової, В.Н. Венжинович, І. Гарбери, Н.Б. Дем'яненко, З.С. Мацюк, Л.Б. Нікітіної та інших, у яких ці описи виконані на матеріалі ФО різних мов і різних структурно-семантичних типів, і тільки частково – на матеріалі КФО. А саме останні з усіх фразеологізмів є чи не найбільш «антропоємними» (термін В.М. Телії), тобто є семантично і номінативно зорієнтованими на позначення ЛЮДИНИ. Ці мовні знаки завдяки своїм особливостям, а саме антропоцентричній та аксіологічній маркованості своєї семантики, здатні достатньо коротко, проте ємно і влучно, образно й емоційно дати характеристику ЛЮДИНІ, її якостям, діям та вчинкам. Про це свідчать дослідження, виконані фразеологами пострадянського простору на матеріалі компаративних фразеологізмів різних мов, зокрема шведської – О.С. Альошин [1], німецької – К.І. Мізін [2], чеської – Л.Ю. Лебедева [3] тощо.

Описи ЗОВНІШНОСТІ на матеріалі КФО різних мов фігурують також і у дослідженнях небагатьох вітчизняних фразеологів: Г.М. Добролюбова [4], К. С. Радіонова [5], Т.Ф. Шандрук [6], Н.Ф. Венжинович [7], однак публікацій, виконаних на матеріалі КФО англійської мови, майже немає. Не виявлено нами таких робіт і в зарубіжному мовознавстві, незважаючи

на те, що дослідженням цих мовних знаків займається там ціла низка мовознавців: Х. Бредін, Е. Валашевська, А. Гаргані, Р. Мун, П. П'єрріні та інші. Частково проблему APPEARANCE в компаративній фразеології англійської мови розглянуто в одній із публікацій автора цієї статті У.Я. Билиці [8], у якій аналізуються тільки два змістові мікроконцепти (гіпоконцепти) – КРАСИВИЙ – НЕКРАСИВИЙ, що є тільки складовою частиною загальної проблеми мовної презентації концепту APPEARANCE.

Відсутність у вітчизняній фразеології цілісного дослідження питання вербалізації концепту APPEARANCE компаративними ФО англійської мови й зумовили **мотиви вибору** теми цієї статті. Остання пропонує у порівнянні з попередньою публікацією автора ширший розгляд цього питання із залученням до аналізу усіх можливих компаративів, що вербалізують цей концепт.

Отже, **матеріалом** цього дослідження слугують 399 КФО англійської мови зі спільним семантичним компонентом APPEARANCE, виокремлені методом суцільної вибірки із вітчизняних і зарубіжних лексикографічних джерел [9; 10; 11; 12] і верифіковані на предмет їх реального вживання у сучасній англійській мові за допомогою аналізу корпусів – The British National Corpus (BNC) та The Corpus of Contemporary American English (COCA).

Метою статті є виявлення антропомаркованих КФО англійської мови, що вербалізують різні параметри концепту APPEARANCE, а також здійснення їх системно-ідеографічної класифікації та часткового аналізу їх семантики з погляду когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології.

Для досягнення цієї мети ставиться **завдання** розробити структуру концепту APPEARANCE, інвентаризувати й систематизувати основний корпус КФО на позначення цього концепту, а також здійснити короткий аналіз семантики цих одиниць щодо джерел їх формування, оцінності, національно-культурної та частково гендерної маркованості.

Загалом у дослідженні використані такі **лінгвістичні методи та прийоми**: фразеологічна ідентифікація для добору та інвентаризації КФО; концептуальний аналіз із метою моделювання структури концепту APPEARANCE; компонентний аналіз для уточнення семантичної структури досліджуваних одиниць; елементи кількісних підрахунків тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед КФО, що вербалізують змістові параметри концепту APPEARANCE, вирізняють одиниці різних типів, як от: **ад'єктивні** – *(as) fair as a rose*; **субстантивні** – *a face like a fiddle*; **дієприкметникові** – *(as) dressed as a scarecrow*; **дієслівні** – *look like million dollars* тощо. Подібні одиниці містять у своїй структурі **а) – основу порівняння** (в іншій термінології *об'єкт порівняння, comparandum* або *tertium comparationis*), виражені прикметником, дієприкметником, іменником чи дієсловом, які експлікують певну ознаку, властивість Людини, що підлягають порівнянню: **(as) fresh as a daisy**; **б) порівняльну частину** (в іншій термінології *comparatum, суб'єкт порівняння, образ-еталон*), виражену зазвичай іменником або ж групою іменників з прикметником, які представляють певний символічний образ, ознаки або властивості якого за аналогією переносяться на HUMAN BEING, наприклад: *(as) fat as a hog, laugh like a hyena* тощо. До структури порівняння входять також формальні елементи – *as* та *like*, які відіграють функцію зв'язку між основою

порівнянням та порівняльною частиною КФО. Подібні одиниці представляють собою семантично цілісні антропомарковані словосполучення порівняльного характеру з цілком або частково переосмисленим значенням.

Особлива роль у структурі цих одиниць належить **суб'єктам порівняння**, тобто **образам-еталонам**, які чи не найбільше впливають на характер семантики цих одиниць. Слідом за К. І. Мізінім під терміном *образ-еталон* ми розуміємо не сам еталон як певний зразок, мірило, стандарт для порівняння з чим-небудь, а тільки *певну ознаку*, яка у межах цього еталонного зразка обирається під час порівняння [13, с. 69]. Так, у виразі *(as) fair as a rose* актуалізована тільки одна ознака цього образу-еталону – *краса квітки*, тоді як для неї характерні й інші ознаки – наявність колючок, особлива форма пелюсток, запах тощо. Таким чином, образи-еталони, втілюючи в собі наочно-відчуттєві ознаки предметів і явищ навколишньої дійсності, стають образною підміною останніх і переносяться за аналогією на HUMAN BEING, зокрема на APPEARANCE. Тому у структурі КФО ці образи-еталони є тими «твірними конститuentами» [13, с. 49], що мотивують і моделюють образну основу цих одиниць. Більше того, у семантичній структурі КФО вони виконують роль носіїв певної лінгвокультурної інформації – оцінності, національно-культурної та гендерної маркованості, а також вказують на джерела формування цих одиниць. Так, наприклад, у КФО *(as) beautiful as the May Queen* образ-еталон *May Queen (дівчина, яку за красу обирають «королевою» у першотравневих народних розвагах в Англії)* транслює всьому виразу, джерелом формування якого є антропоморфна концептуальна сфера, позитивну оцінність, фемінінну та етнокультурну маркованість, роблячи тим самим разом з іншими мовними знаками певний внесок у формування асоціативно-образного, оцінного, етнокультурного та гендерного складників цього концепту.

Загалом дослідження концепту APPEARANCE та його компаративно-фразеологічних номінацій здійснено у статті за бінарним принципом. Однією із форм бінарності є явище *дихотомії*, під яким у логіці розуміють поділ обсягу поняття на два види, що суперечать одне одному. Зазвичай у результаті дихотомічного поділу родового поняття (А) отримують два видові поняття (Х і не Х), що перебувають у відношенні суперечності. Під час дихотомії може відбуватися також поділ певної ознаки на дві види, одна із яких при цьому є родовою і стає основою поділу [14, с. 157].

Аналогічний дихотомічний поділ спостерігається під час аналізу змістових параметрів APPEARANCE і загалом HUMAN BEING, для сутності яких характерний двоїтий і одночасно полярний характер рис та ознак, наприклад: *«healthy–unhealthy»*, *«kind – unkind»* тощо. Це зумовлює можливість сформувати структуру концепту APPEARANCE за *дихотомічним* принципом, наприклад *«tall – not tall»*, *«tidy, neat – untidy, unneat»* тощо. Подібні ознаки APPEARANCE розглядаються у цій статті як *дихотомічні опозиції* або *гіпоконцепти*, які відповідають вищезазначеній дихотомічній схемі «Х і не Х» і які, будучи протиставленими як за змістом, так і за аксіологічною шкалою, всетаки об'єднані навколо спільної семи APPEARANCE. Такий дихотомічний підхід до об'єкту дослідження апробований уже в низці публікацій автора [8; 15 та інших].

Приступаючи до конкретного аналізу досліджуваного концепту, слід зазначити що ЗОВНІШНІСТЬ як феномен націо-

нальної культури – це складне концептуальне явище, яке являє собою «сукупність уявлень і асоціацій, що склалися історично і тому є достатньо стійкими» [16]. Кожна зі спільнот має свої власні уявлення про ЗОВНІШНІСТЬ, які формуються на основі багатьох джерел – переказів, легенд, творів мистецтва, літератури і які вербалізуються в мові, в її лексиці та фразеології, зокрема компаративній.

Саме поняття APPEARANCE ми розуміємо як сукупність усіх зовнішніх біофізіологічних рис, ознак і властивостей ЛЮДИНИ, що стосуються її *зросту* й *статури*, *форми* й *об'єму*, *естетичного вигляду*, *зовнішніх та колоративних ознак частин тіла* тощо. Зміст концепту APPEARANCE достатньо детально може бути представлений широким набором дихотомічних опозицій. У зв'язку з їхньою великою кількістю аналізу підлягають тільки ті, які вербалізовані найбільшою кількістю КФО, а інші включені в кількісні підрахунки, представлені у статті. Загалом за різними параметрами в концепті APPEARANCE можна виокремити такі дихотомічні опозиції:

1. Опозиція за *зростом і статуєю*: а) BIG, TALL – б) SMALL, SHORT, NOT TALL: а) – (as) *tall as a maypole / as a hop-pole / as a lamp-post / as a steeple / as an oak*, (as) *high as a hill / as the sky*, (as) *big as a bull-beef / as an elephant / as a giraffe* та інші; б) – (as) «*big*» as a minute, (as) *low as a snake's belly* тощо.

Помітно, що під час вербалізації гіпоконцепту BIG, TALL засобами КФО домінують образи-еталони предметно-артефактної концептуальної сфери (*maypole, hop-pole, lamp-post, steeple* тощо) (45%), а також зооморфної (*bull-beef, elephant, giraffe*) (28%). Подібні образи-еталони присутні в КФО й інших мов, а тому семантика значної частини із вищезазначених є гіпотетично універсальною.

Гіпоконцепт SMALL, SHORT, NOT TALL вербалізований невеликою кількістю КФО, проте всі вони актуалізують ці концептуальні ознаки з погляду образності неповторно й унікально. Так, внутрішня форма одиниць – (as) «*big*» as a minute, (as) *low as a snake's belly* – має унікальний національно маркований характер, однак логічно її можна все-таки розшифрувати.

Більшість одиниць обох груп є маскулінно маркованими, що зумовлено використанням у їхньому компонентному складі зооморфних образів-еталонів, які референтно співвідносяться з чоловічою статтю: *elephant, bear, bull-beef, ox*.

Під час визначення оцінності КФО цієї дихотомії виникають певні труднощі, оскільки вони експліцитно не вербалізують схвалення чи осуд зазначених ознак APPEARANCE. І все-таки більшість КФО обох гіпоконцептів (90%) ми вважаємо негативно оцінними, оскільки вони гіперболізують названі ознаки, вказуючи тим самим на їх «ненормативність», а все, що виходить за межі норми, оцінюється зазвичай зі знаком (-): (as) *tall as a giraffe*, (as) *low as a snake's belly*.

2. Опозиція за *формою та об'ємом фігури*: а) FAT, OBESE – б) THIN, NON-OBESE: а) – (as) *fat as a pig / as a partridge / as a young thrush*, (as) *round as a ball / as a barrel* тощо; б) – (as) *dry as a bone / as a chip / as a mummy*, (as) *lean as an alley cat / as a lath / as a rail*, (as) *thin as a matchstick / as a walking skeleton*, (as) *flat as a board / as a pancake*, *look like a bag of bones / like skin and bone* тощо.

У структурі гіпоконцепту FAT, OBESE переважають образи-еталони зооморфної (41%) та предметно-артефактної (28%)

концептуальних сфер, а гіпоконцепту THIN, NON-OBESE – предметно-артефактної (42%) та соматичної (28%). При цьому фактичний матеріал свідчить, що «повнота» асоціюється у носіїв англійської мови насамперед з ознаками таких предметів/артефактів – *barrel, globe, hoop, ball*, а також зоонімів – *pig, partridge, thrush* тощо, а «худорба» – з предметами/артефактами – *lath, paper, rake, rail* і соматизмами – *hand, mummy, skeleton, skin and bone* тощо.

Цілком очевидно є спільність образних асоціацій носіїв англійської мови з іншими народами у відображенні вищезазначених ознак APPEARANCE, пор.: англ. (as) *round as a barrel* – нім. *dick wie ein Fass* – укр. *товстий як бочка* – рос. *толстый как бочка*. Таку ж спільність виявляють і інші одиниці, які можна вважати гіпотетично універсальними. Проте ціла низка КФО об'єктивує вищезазначені зовнішні ознаки специфічно внаслідок появи у їхній структурі неочікуваних для носіїв інших мов образів-еталонів, наприклад: (as) *fat as cream / as a partridge / as a young thrush*, (as) *thin as a thread-paper*, (as) *dry as biscuit*.

Окремі КФО мають чітко виражене маскуліне: (as) *fat as an alderman*, (as) *gaunt as a dog (greyhound)* або фемініне гендерне маркування: (as) *plump as a partridge*, (as) *flat as a flounder* тощо.

Семантика багатьох одиниць цієї дихотомічної опозиції свідчить про негативне ставлення носіїв англійської мови як до надмірної *повноти*, так і *худорби*, наприклад: (as) *fat as a pig*, (as) *round as a barrel*, (as) *thin as a rake / as a lath / as a gate*, (as) *dry as a bone / as a mummy, look like a walking corpse / like a bag of bones / like skin and bone* тощо. Загалом негативна оцінність КФО цієї дихотомічної пари становить за нашими підрахунками 94%.

3. Опозиція за *естетичним виглядом*: а) BEAUTIFUL / HANDSOME, PRETTY – б) UNBEAUTIFUL / NOT HANDSOME, UGLY: а) – (as) *beautiful as a (Dresden) doll / as a fairy / as a princess / as a butterfly*, (as) *pretty as a peach / as a picture / as a paint*, (as) *fair as a lily / as a rose*, (as) *good / nice as a pie (амер)*, *look like million dollars / like milk and roses / like a sleeping beauty* тощо; б) – (as) *ugly as a homemade fence / as a scarecrow / as a witch*, (as) «*fine*» as a frog's hair / as an ape in purple; *have a face like a bulldog chewing a wasp / like the back of a bus, look like a hog on ice / like a death's head / like a December moon / like the wrath of God* тощо.

Висока щільність вербалізації зазначених концептуальних ознак APPEARANCE свідчить про небайдуже ставлення носіїв англійської мови до естетичної зовнішності HUMAN BEING, що відображено в одній із латентно-компаративних паремій: *A beautiful face is (like) a letter of recommendation*.

У семантиці КФО цієї опозиції відчутна особлива важливість привабливого естетичного вигляду для жінки, що підтверджується доволі великою кількістю фемінінно маркованих одиниць: (as) *fair as a lily / as a rose*, (as) *pretty as a picture*, (as) *beautiful as a fair / as a princess*, (as) *fresh as a daisy* тощо. Тільки окремі одиниці мають маскуліне маркування: (as) *handsome as a prince / as Prince Charming* тощо, що пояснюється, очевидно, неактуальністю для носіїв англійської мови чоловічої краси як такої, про що свідчить семантика компаративної паремії: *The uglier the man, the better the husband*.

У формуванні гіпоконцепту BEAUTIFUL / HANDSOME, PRETTY домінує фітоморфна сфера (28%), а також пред-

метно-артефактна (26%), а у формуванні гіпоконцепту UNBEAUTIFUL / NOT HANDSOME, UGLY – зооморфна (42%) та міфолого-релігійна (23%). Цілком логічно, що найбільш вживаними образними символами для експлікації «краси» є фітоніми, а саме *rose, lily, daisy, peach* тощо, а для вираження «потворності» – зооніми, зокрема *ape, frog, bandicoot, rat, hog*.

Помітно, що для вербалізації «краси» в КФО англійської мови не використано жодного анімалістичного образу, крім назв окремих представників пташиного світу та комах: *(as) graceful as a swan, (as) beautiful as a butterfly*.

Широко вживаними у складі КФО на позначення «потворності» є образи-еталони міфолого-релігійного характеру: *(as) ugly as sin / as a sinner / as a witch / as the death / as the devil, look like the wrath of God*, що свідчить про глибокі дохристиянські традиції носіїв англійської мови.

Слід відзначити, що вищезазначені ознаки HUMAN BEING вербалізуються засобами КФО достатньо специфічно й навіть унікально, насамперед за рахунок використання у їхньому складі безеквівалентних лексем-реалій, як наприклад: *look like million dollars / like thirty cents / like the May Queen, (as) ugly as a bandicoot (асмрл.)*; а також унікальних образних асоціацій, що лежать в основі їхнього формування: *look like a death's head / like a dog with two tails / like a hog on ice / like something the cat brought in / like the back of the bus*.

Гіпоконцепт UNBEAUTIFUL / NOT HANDSOME, UGLY вербалізують також одиниці, що сформовані на основі антифразису, внаслідок чого виникають непередбачувані за образністю і змістом негативно-оцінні одиниці, як, наприклад: *(as) «pretty» as the backyard fence, (as) «fine» as an ape in purple / as flying pigs*.

Одиниці, що корелюють із гіпоконцептом BEAUTIFUL / HANDSOME, PRETTY мають переважно позитивну оцінність, а ті, що співвідносяться із гіпоконцептом UNBEAUTIFUL / NOT HANDSOME, UGLY – негативну і це співвідношення становить за нашими підрахунками відповідно 95% (+) : 98% (-).

Серед компаративних фразеологізмів цієї опозиції є кілька одиниць, семантика яких оцінно амбівалентна, тобто може вживатися з позитивною і негативною оцінністю. Так, загалом позитивно оцінні одиниці *(as) beautiful as a butterfly, (as) gaudy as a peacock* можуть мати також і негативну конотацію, якщо мова йтиме про химерно й без смаку виряджену особу жіночої / чоловічої статі.

Дихотомія BEAUTIFUL / HANDSOME, PRETTY – UNBEAUTIFUL / NOT HANDSOME, UGLY широко представлена і в компаративних пареміях, що формують інтерпретаційне поле концепту APPEARANCE і мають глибокий філософський зміст, як наприклад: *There is no beauty like the beauty of the soul; Handsome is as handsome does; Beauty without virtue is (like) a rose without fragrance*. Окремі паремії, возвеличуючи красу жінки, мають побутово-дидактичний характер: *He who has a fair wife needs more than two eyes*.

4. Опозиція, що стосується *чистоти й охайності* як APPEARANCE у цілому, так і окремих частин тіла, одягу тощо: а) TIDY, NEAT – б) UNTIDY, UNNEAT: а) – *(as) clean as an apple / as a (new) penny (pin), (as) neat as a bandbox / as wax / (as) pure as a lily / as a new driven snow, look like a new coin* тощо; б) – *(as) black as coal / as soot / as pitch / as a badger / as a boot, (as) dirty as a pig* тощо.

Семантика КФО на позначення TIDY, NEAT асоціюється насамперед із образами-еталонами предметно-артефактного походження (всього 53%), які імплікують у собі ознаки «чистоти»: *penny, pin, bandbox* тощо. Вирази гіпоконцепту UNTIDY, UNNEAT виявляють наявність у своєму складі образів-еталонів таких концептуальних сфер: речовинно-мінералогічна (25%), зооморфна (20%). Експлікаторами цієї концептуальної ознаки виступають такі лексеми, як *coal, pitch, soot, mud, badger, crow, pig*, що спостерігається і в інших мовах.

Окремі одиниці вербалізують вищезазначені естетичні ознаки HUMAN BEING специфічно і навіть унікально: *look as if one has stepped out of a bandbox / has slept in that suit for a week / has been dragged through a hedge backwards* та інші.

Семантика переважної більшості КФО цієї дихотомії є вмотивованою, проте в окремих із них їхня внутрішня форма є затемненою. Так, у виразі *(as) clean as a whistle* не цілком зрозуміло, що мотивує його значення: *чистота свистка* чи *чистою звуку*. Важко простежити щось спільне з *чистою* в образі-еталоні *pin*, вжитому в складі одиниці *(as) clean as a (new) pin*. Очевидно, його вибір як суб'єкта порівняння пояснюється римуванням. Ймовірно шляхом алітерації сформована також КФО *(as) neat as ninepence*, яка містить у своєму складі грошову одиницю *ninepence*, якої в обігу взагалі не було.

Оцінний складник цієї опозиції має чітко виражений полярний характер: одиниці гіпоконцепту TIDY, NEAT мають позитивну оцінність, одиниці гіпоконцепту UNTIDY, UNNEAT – негативну: 100% (+) – 100% (-).

5. Опозиція, що також стосується *естетичного вигляду одягу* HUMAN BEING: а) WELL-DRESSED – б) BADLY-DRESSED.

Одяг, вміння ЛЮДИНИ красиво, зі смаком одягатися є важливим елементом її зовнішності, ознакою її вишуканості. Це особливо важливо для носіїв англійської мови, для яких одяг часто є одним із соціальних маркерів, ознакою матеріального достатку, способу життя тощо. Тому ця дихотомічна опозиція представлена в КФО англійської мови чималою кількістю одиниць: а) – *(as) bright as a button / as a (new) pin / as a (new) penny / as a (new) dollar / as a dime, be dressed like a doll / like a young spark* тощо; б) – *(as) gaudy as a butterfly / as a peacock, (as) shabby as a tailless sparrow, (as) «fine» as a horse, look like mutton dressed (up) as lamb, be dressed like a plush horse / like a scarecrow* тощо.

В об'єктивації гіпоконцепту WELL-DRESSED значно переважають образи-еталони предметно-артефактної концептуальної сфери (47%), а гіпоконцепту BADLY-DRESSED – зооморфної (45%). На прикладі цілої низки одиниць цієї дихотомії помітною є специфічність та унікальність їх образної основи.

З погляду гендеру у складі цієї дихотомії є як *фемінінно*, так і *маскулінно* марковані одиниці. При цьому більшість із них експлікує негативну конотацію і це оцінне співвідношення у цій дихотомічній опозиції становить 89% (+) і 100% (-). Особливо відчутним є негативне ставлення носіїв англійської мови до невміння зі смаком і відповідно до віку одягатися. як чоловіків – *(as) gaudy as a peacock, (as) shabby as a tailless sparrow, (as) «fine» as a horse, look like a plush horse*, так і особливо жінок – *(as) gaudy as a butterfly, look like a scarecrow / like mutton dressed as a lamb / like a scarlet woman* тощо.

6. Опозиція: а) FASHIONABLE, MODERN – б) UNFASHIONABLE, UNMODERN: а) – *look like a city slicker /*

like a teddy boy / like a young spark; б) – (as) *dead as a doornail / as mutton / as a herring, look like an old fogey / like an old hat* тощо. У формуванні КФО гіпоконцепту FASHIONABLE, MODERN переважають образи-еталони антропоморфної сфери (100%), а гіпоконцепту UNFASHIONABLE, UNMODERN – предметно-артефактної (33%). Значна частина КФО цієї опозиції актуалізує зазначені ознаки APPEARANCE специфічно і навіть унікально внаслідок несподіваного вибору образів-еталонів: (as) *dead as a doornail / as mutton / as a meat axe*. Загалом одиниці цієї дихотомічної опозиції виявляють полярну оцінність: 100% (+) – 100% (-).

У концепті APPEARANCE можна виокремити й інші дихотомічні опозиції, що стосуються:

– *схожості/несхожості зовнішнього вигляду* а) SIMILAR, ALIKE – б) DISSIMILAR, UNLIKE: а) – (as) *like as (two) peas in a pod / as two eggs / as two drops of water*; б) – (as) *«like» an apple to an oyster / as oceans apart / as the poles apart, (as) different as chalk and cheese / as heaven and earth* тощо;

– *форми окремих частин тіла*, зокрема голови, обличчя, очей тощо: а) ROUND (голова, очі) – б) OVAL (обличчя): а) – (as) *round as a ball / as an apple* (про голову) / *as a full moon* (про обличчя), (as) *big / round as plates / as saucers* (про очі); б) – *a face as long as a fiddle / as a mile / as a wet week* (у стані смутку);

– *колірних ознак* шкіри людини, її обличчя, одягу тощо: а) BRIGHT, LIGHT – б) BLACK, DULL, TANNED: а) – (as) *bright as a (new) pin / as the sun / as a (new) dollar; (as) white as a sheet / as a swan / as alabaster / as chalk* тощо; б) (as) *black as a bat / as a crow / as a coal / as pitch / as the devil* та інші.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що концепт APPEARANCE, вербалізований КФО, може бути представлений як дихотомічно організована сутність, якій концептуально і мовно властива полярна за змістом організація. Загалом кількість одиниць, що вербалізують цей досліджуваний концепт, становить у нашій картотеці 399 КФО, що становить 13,8% від загальної кількості одиниць макроконцепту HUMAN BEING. Співвідношення негативно оцінних до позитивно-оцінних одиниць становить загалом по концепту 50% (-) : 30% (+), і така кількісна перевага негативно оцінних КФО свідчить про те, що англomовна ЛЮДИНА є суворим критиком своєї та чужої зовнішності. У формуванні КФО цього концепту домінують образи-еталони предметно-артефактної (27,3%), зооморфної (20,1%) та фітоморфної (10,1%) концептуальних сфер.

Література:

1. Алешин А.С. Устойчивые сравнения шведского языка, характеризующие человека (лингвокультурологический аспект) : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Санкт-Петербург, 2011. 24 с.
2. Мізін К.І. Компаративна фразеологія: монографія. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2007. 168 с.
3. Лебедева Л.А. Образ человека в компаративной фразеологии чешского языка. *Язык и национальные образы мира* : Матер, междунар. науч. конф. Майкоп: Изд-во АГУ, 2001. С. 152–156.
4. Доброльбожа Г.М. Відображення естетики зовнішнього вигляду людини в польській компаративній фразеології // *Вісник Житомирського держ. ун-ту імені Івана Франка. Витуск II*. 2003. С. 165–167.
5. Радіонова К.С. Стійкі компаративні одиниці на позначення зовнішності людини в англійській, французькій, українській та російській мовах. *Науковий вісник Міжнар. гуманіт. ун-ту. Серія : Філологія*. Одеса, 2015. Вип. 15, Т. 2. С. 22–25.

6. Шандрук Т.Ф. Німецькі фразеологізми з комічною конотацією на позначення зовнішності людини // *Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. Том 24(63). 2011 № 4. Часть 2. С. 191–197.
7. Венжинович Н.Ф. Портретна характеристика людини у фраземічній української мови. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна / голов. ред. Т. Салига*. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2017. Вип. 64. Ч. II. С. 360–365.
8. Билиця У.Я. Дихотомічні мікроконцепти «красивий» – «некрасивий» в англomовній картині світу засобами компаративної фразеології. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Івано-Франківськ, 2015–2016. Вип. 44–45. С. 153–160.
9. Англо-український словник компаративної фразеології. / уклад. К.І. Мізін. Кременчук : Щербатих О., 2010. 120 с.
10. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К. Баранцев. 2-ге вид., випр. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2005. 1056 с.
11. Cambridge International Dictionary of Idioms. URL: <http://itools.com/tool/cambridge-international-dictionary-of-idioms>.
12. Collins English Dictionary. URL: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>.
13. Мізін К.І. Людина в дзеркалі компаративної фразеології : монографія. Київ; Кременчук : Щербатих О. В., 2011. 448 с.
14. Філософський енциклопедичний словник / В. Шинкарук та інші. Київ : Абрис, 2002, 743 с.
15. Билиця У.Я. Дихотомічний характер концепту «людина» в мовній картині світу. *Дискурсні стратегії лінгвістики XXI століття: збірник матеріалів III Міжн. науково-практичної конф. «Дискурсні стратегії лінгвістики XXI століття»*. м. Львів, 24–25 листопада 2011р. Львів: Видав-во Львівського нац. ун-ту імені Івана Франка, 2011. С. 74–76.
16. Львова Н.Л., Клендій О.П. Семантика фразеологізмів для опису зовнішнього вигляду людини. URL: http://www.rusnauka.com/7_NMIW_2011/Philologia/7_81255.doc.htm

Bylytsia U. Concept APPEARANCE in the English comparative phraseology

Summary. The article is based on the problem of “human being in phraseology” and is devoted to the issue of objectivizing the concept APPEARANCE by English comparative phraseological units. Its relevance is due to the general focus of modern linguistic studies on the analysis of linguistic means of representation of various culturally significant concepts, the central of which is the macroconcept HUMAN BEING and its component – the concept APPEARANCE.

The comparative phraseological units are chosen as the object of the analysis in the article, on the material of which the concept under study is described, since these units are largely semantically and nominatively oriented to denote HUMAN BEING. This is facilitated by the anthropocentric and axiological marking of their semantics, and thus the ability to briefly, but capaciously and aptly, figuratively and emotionally give the description of HUMAN BEING, their qualities, actions and deeds.

The article provides a dichotomous approach to modeling the structure of the concept under study, and its choice is prompted by the dual and polar nature of the features and characteristics of HUMAN BEING: “tall – not tall”, “tidy, neat – untidy, unneat” and so on. Such conceptual features are considered in the article as dichotomous oppositions, which correspond to the dichotomous scheme “X and not X”, are opposed in content and axiological scale, but are united around a common archetype APPEARANCE.

According to the dichotomous approach to the structure of the concept under study, the article analyses the oppositions related to a number of external conceptual features of HUMAN

BEING: height and physique, the shape of the figure, aesthetic appearance, the way the clothes look, shape of individual body parts, by similarity / dissimilarity of appearance, etc. Following these features of appearance, the article provides a system-ideographic classification of comparative phraseological units that verbalize them, and a partial analysis of their semantics in terms of cognitive linguistics and linguo-cultural studies.

In total, the number of all selected units that verbalize the concept under study is 399. It is 13.8% of the total number of units that objectivize the macroconcept HUMAN BEING. In the concept APPEARANCE the ratio of negatively charged

to positively charged units is generally 50% (-): 30% (+), and this quantitative superiority of negatively charged comparative phraseological units indicates a more critical emotional and evaluative response of native speakers to the negative features, characteristics of the appearance. The research has found that the formation of units that verbalize the concept APPEARANCE, is dominated by subject-artifactual (27.3%), zoomorphic (20.1%) and phytomorphic (10.1%) conceptual areas.

Key words: anthropocentrism, phraseology, comparative phraseological unit, dichotomy, dichotomous opposition, concept, macroconcept.

Борисович О. В.,

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації
Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Чаюк Т. А.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов
Інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МОДЕЛІ ТВОРЕННЯ ОЛЬФАКТОРНИХ МЕТАФОР В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню англо-мовних ольфакторних метафор. У статті розглядаються основні підходи до вивчення метафори, що існують зараз у лінгвістиці, надається визначення поняттям «метафора», «синестезійна метафора», «ольфакторна метафора». Основна увага приділяється аналізу моделей творення англо-мовних ольфакторних метафор.

Існування двох ключових підходів до дослідження метафори у лінгвістиці дає змогу розглядати її не тільки як стилістичний засіб, утворений на основі перенесення значення денотатів за їх подібністю, але й як засіб концептуалізації світу, складне лінгвокогнітивне явище, основа ментальних операцій людини, що виявляються у мовних метафоричних виразах, доступних перцептивному сприйняттю.

Перцептивне полісенсорне сприйняття людиною запахів, звуків, кольорів, смаків фіксується у синестезійних метафорах. Одним із видів синестезійної метафори є ольфакторна метафора, що відображає особливості сприйняття людиною різних запахів. Дослідження ольфакторних метафор, що знаходять своє віддзеркалення в існуванні істотної кількості одиниць в англійській мові, сприяє розумінню механізмів створення полімодальних та інтермодальних образів запаху, виявляє характер міжчуттєвих перенесень під час їх створення, вказує на суб'єктивність та індивідуальність його сприйняття людиною.

Англо-мовні ольфакторні метафори формуються на основі моделей міжчуттєвих перенесень «ЗАПАХ-ДОТИК», «ЗАПАХ-СМАК», «ЗАПАХ-ЗІР», «ЗАПАХ-СЛУХ». Найбільш поширеними в англійській мові є ольфакторні метафори, що базуються на моделі міжчуттєвого перенесення «ЗАПАХ-ДОТИК». Подібні метафори актуалізують тактильні відчуття, що з'являються у людини під час сприйняття запаху, а також її гравітаційні, вібраційні, рухові, просторово-об'ємні відчуття. Найменш поширеними є англо-мовні ольфакторні метафори, моделлю творення яких є міжчуттєве перенесення «ЗАПАХ-СЛУХ». В англійській мові існують також ольфакторні метафори, в яких спостерігається одночасне суміщення трьох із зазначених модальностей. Подібні одиниці творяться за моделями «ДОТИК-ЗАПАХ-СМАК»; «ДОТИК-ЗАПАХ-ЗІР»; «ДОТИК-ЗАПАХ-СЛУХ»; «СМАК-ЗАПАХ-ЗІР».

Ключові слова: англійська мова, запах, модальність, модель, ольфакторна метафора.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Метафора відіграє найважливішу роль у пізнанні та осмисленні людиною світу. Вона слугує одним із найпродуктивніших засобів збагачення мови, виявом мовної економії, що актуалізується у застосуванні знаків однієї концептуальної сфери для позначення іншої, подібної до неї у певному відношенні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї теми, виокремлення не виділених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Поняттям метафори оперують філософи, лінгвісти, літератори більш ніж дві з половиною тисячі років. Значний обсяг літератури, присвячений дослідженню метафори [див., напр., 1–12], свідчить про великий інтерес та досить високий ступінь її розробленості науковцями. На думку Н.Д. Арутюнової, «зростання теоретичного зацікавлення метафорами стимульоване збільшенням їх присутності в різних типах текстів, починаючи з поетичного мовлення та публіцистики, закінчуючи мовами різних галузей наукового знання» [4, с. 168].

У лінгвістиці нині не існує єдиної теорії метафори, що охопила б усі аспекти її дослідження та задовольнила потреби всіх науковців під час її вивчення, недостатньо дослідженими є також окремі групи метафор та способи їх формування. Цей факт визначає мету наукової статті. Її завданнями у зв'язку з цим є огляд основних підходів до вивчення метафори, що існують у лінгвістиці, визначення понять «метафора», «синестезійна метафора», «ольфакторна метафора», надання загальної характеристики англо-мовним ольфакторним метафорам, а також з'ясування та аналіз моделей їх творення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. «Метафора (від грец. *metaphorá* – перенесення) є креативним засобом збагачення мови, виявом мовної економії, семіотичною закономірністю, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, уподібненої до неї в певному відношенні» [2, с. 56].

Говорячи про метафору, В.Г. Гак відзначає її універсальний характер, що виявляється у «просторі та часі, у структурі мови та функціонуванні» [3, с. 20]. Науковець також вказує, що «метафора притаманна усім мовам у всі епохи;

вона охоплює різні аспекти мови та виявляється у всіх її різновидах» [3, с. 21].

Нині у лінгвістиці є якнайменше два підходи у дослідженні метафори: традиційний, у межах якого метафора розглядається як стилістичний засіб [4, с. 68–76], мовне та мовленнєве явище, що широко використовується у різних типах дискурсу [див., напр., 5–7], а також концептуальний, згідно з яким метафора досліджується як засіб концептуалізації світу, складне лінгвокогнітивне явище [8, с. 55], основа ментальних операцій людини, що виявляються у мовних метафоричних виразах, доступних перцептивному сприйняттю [9, с. 29–30].

Засновниками теорії концептуальної метафори справедливо вважаються американські лінгвісти Дж. Лакофф та М. Джонсон, наукова праця яких «Метафори, якими ми живемо» («*Metaphors We Live By*», 1980 р.) [10] стала базовою для більшості дослідників метафори. Метафора розглядається ними як ментальна операція, яка лежить в основі метафоричних мовних виразів і сприяє розумінню абстрактних сутностей шляхом їх порівняння із конкретними сутностями, доступними для перцептивного сприйняття [10, с. 17]. Отже, у теорії концептуальної метафори (*conceptual metaphor theory*) розкривається когнітивна природа метафори, яка допомагає розуміти невідоме через відоме.

Згідно з концепцією науковців, «метафора пронизує усе наше повсякденне життя та виявляється не тільки в мові, але й у мисленні та діях» [10, с. 18]. «Саме метафоричне перенесення виступає головним механізмом розуміння, осягнення світу. Метафору в подібному тлумаченні не можна вважати суто мовним явищем, хоча вона і є ним, оскільки лише в мові можуть бути зафіксовані розвинуті форми метафоричного перенесення як механізму розуміння» [11, с. 32].

На думку дослідників, повсякденна понятійна система людини метафорична за своєю суттю [10, с. 14], що дає змогу говорити про те, що метафора є не тільки способом мислення, але й засобом буття людини. Вважаючи метафору своєрідною універсальною свідомістю, Дж. Лакофф зазначає, що «локус метафори – в думці, а не в мові» [10, с. 19], у зв'язку з цим метафору слід вважати однією із ключових ментальних операцій людини, одним зі способів пізнання, структурування і пояснення нею світу. Концептуальні метафори підсилюються культурними практиками і настільки ґрунтовно закріплюються у звичайній мові, що часто стає дуже важко ідентифікувати метафоричну природу слів і виразів, що їх позначають. Отже, концептуальна метафора здатна відтворювати фрагменти суспільного досвіду певної лінгвокультурної спільноти і, з іншого боку, формувати цей досвід.

Концептуальна сфера, що отримує у термінах науковців назву «домен» (*domain*), постачає знаки, які переносяться до іншої сфери, названої ними джерелом (*source domain*) [10, с. 18]. Причому «переноситься» не ізольоване ім'я (із прямим номінативним значенням), а ціла концептуальна структура (схема, фрейм, модель, сценарій), що активується у свідомості людини завдяки існуванню конвенціонального зв'язку цього слова з концептуальною структурою. Тобто у процесі метафоризації певні компоненти мети структуруються за зразком джерела, інакше кажучи, відбувається «метафоричне мапування (проекування)» (*metaphorical mapping*), завдяки якому здійснюється перенесення структури ідеалізованої когнітивної моделі сфери джерела на відповідну структуру сфери мішені [10, с. 19].

Неабияке значення теорія концептуальної метафори має для розвитку теорії синестезійної метафори. Складна організація на концептуальному та лінгвістичному рівнях виокремлює синестезійні метафори серед безлічі інших концептуальних метафор, вводячи їх до кола інтересів науковців. Під синестезійною метафорою ми розуміємо «складне полімодальне явище, що знаходить своє відображення у фіксації міжчуттєвих образів та виявляється у вербальних знаках, комбінації слів, які позначають взаємодію різних відчуттів: зорових, слухових, смакових, ольфакторних, тактильних, температурних» [2, с. 58].

За своєю структурою синестезійні метафори являють собою поєднання двох або більше слів, одне з яких має семантику чуттєвого сприйняття та поєднується із незвичайним із погляду логічних зв'язків словом чи сполученням слів, яке також має семантику чуттєвого сприйняття, реалізуючи тим самим особливий тип похідного номінативного образного значення.

Найменш вивченими серед інших типів синестезійних метафор вважаються ольфакторні метафори, під якими, слідом за Ю.М. Молодкіною, розуміємо синестезійні метафоричні номінації з компонентом «запах» [12, с. 3]. Сприйняття запаху людиною зумовлює породження найрізноманітніших за своєю природою асоціацій: дотикових, зорових, слухових, смакових. Під час сприйняття запаху людська свідомість здійснює його узагальнення, впорядковує і встановлює відповідності з ознаками, характерними для інших модусів перцепції, виявляючи тим самим зв'язки з іншими модусами перцепції. У результаті цього запах ідентифікується, наділяється особливими характеристиками, властивими відповідним модусам перцепції, і виділяється на тлі нескінченного розмаїття інших запахів.

Під час сприйняття запаху у людини створюється також полімодальний образ об'єкта чи ситуації цього запаху, вербалізація якого здійснюється за допомогою його метафоричного позначення. Зауважимо, що про полімодальний образ говорять лише у зв'язку з перцептивним сприйняттям певного об'єкта, явища, ситуації тощо. Подібний образ відображає «злиття кількох чуттєвих вражень» [13, с. 33], «органічну єдність даних, отриманих від органів чуття різної модальності (зору, слуху, дотику, смаку, нюху тощо)» [14, с. 11]. Отже, полімодальні образи вважаються такими складними ментальними утвореннями, що відображають особливості перцептивного сприйняття певного явища, об'єкта людиною у єдності всіх чуттєвих вражень [13, с. 34], наприклад: *warm aroma, spicy smell, sharp odor; пряний запах, солодкий запах* тощо. Характеристика запаху у вказаних прикладах здійснюється прикметниками, значення яких відсилає до таких органів чуття, як дотик, смак, що і визначає особливості творення полімодального образу запаху.

Поряд із полімодальним, науковці виокремлюють також інтермодальне перенесення, на основі якого відбувається така характеристика об'єкта, що не відповідає у дійсності реальним перцептивним відчуттям [15, с. 71]. Подібне перенесення спостерігається у метафоричних одиницях *prickly smell, sweet stench*, які кодуєть у своєму значенні інформацію різного перцептивного ряду: ДОТИК + ЗАПАХ; СМАК+ЗАПАХ.

Є також відчуття, які не можна пов'язати з певною конкретною модальністю. Такі відчуття також називають інтермодальними. До них відносять, наприклад, вібраційну чутливість, у якій інтегруються тактильно-моторні та слухові

відчуття [16, с. 421]. Вібраційна чутливість відіграє велику роль у житті глухих і сліпоглухонімих, дозволяючи їм розпізнавати наближення вантажівки та інших видів транспорту на далекій відстані.

Нині лінгвістами вже було виявлено моделі міжчуттєвих перенесень, що слугують основою формування синестезійних ольфакторних метафор. До найбільш поширених ольфакторних метафор англійської мови Ю.М. Молодкіна відносить модель «ЗАПАХ-ДОТИК», виокремлюючи з-поміж інших також моделі «ЗАПАХ-СМАК», «ЗАПАХ-ЗІР», «ЗАПАХ-СЛУХ» та відзначаючи існування метафоричних одиниць, у яких спостерігається одночасне суміщення трьох модальностей [12, с. 8]. Ключовими одиницями ольфакторних номінацій англійської мови, що відсилають до відповідної перцептивної сфери, є лексеми *smell, scent, perfume, aroma, fragrance, odour, whiff, stink, reek*.

Найбільш поширеними в англійській мові є ольфакторні метафори, що базуються на моделі міжчуттєвого перенесення «ЗАПАХ-ДОТИК». Подібні метафори актуалізують тактильні відчуття (напр., *soft, pungent, damp*), що з'являються у людини під час сприйняття запаху (напр., *cold, hot*), гравітаційні (напр., *heavy, light*), вібраційні (напр., *drift*), рухові (напр., *pour*), просторово-об'ємні (напр., *surround, unfold*) відчуття.

Використання метафоричних одиниць визначеної моделі сприяє створенню неповторних образів природи, запах у них може бути представлений як певна фізична сутність, що рухається, має температурні, гравітаційні, вібраційні характеристики, певне розташування у просторі. Подібні метафоричні номінації можуть мати значення:

- приємний, ніжний (*tender fragrance of dew-sheened wild roses*);
- м'який (*soft fragrance; soft scent; soft aroma*);
- сухий (*the dry fragrance of cedar trees*);
- вологий, сирий (*humid perfume; damp smell of the dirt; the moist perfume of fresh water and rich, freshly tilled soil*);
- їдкий (*pungent perfume of the late-night female callers; the pungent scent of the earth; the pungent aromas of dust and sagebrush*);
- гострий, різкий, їдкий (*sharp perfume; sharp aroma of several dozen torches; the sharp reek of gasoline*);
- різкий, неприємний (*harsh scent of linen; the harsh reek of men; a harsh chemical stink of bananas and mold and burnt matches*);
- насичений (*thick fragrance; the dense fragrance of the pulpy juice*).

Поширеними є також ольфакторні метафори англійської мови, моделлю формування яких є модель «ЗАПАХ-СМАК». Подібні одиниці вказують на зв'язок між ольфакторною та смаковою сферами людської перцепції, позначаючи смакові характеристики, що приписуються запаху під час його сприйняття. Смакові компоненти ольфакторних метафор можуть бути виражені прикметниками, прислівниками, що надають запахам певних позитивних чи негативних характеристик, наприклад: *delicious perfume; the sappy fragrance of freshly cut lumber; the luscious smell of baby; the savory aroma of meat; piquant aroma; the piquant odor of chemicals; the milky perfume of her skin, the bitter fragrance of oak*. Подібні метафори вказують на індивідуальні особливості сприйняття запаху, ті асоціації, які виникають у людини під час його сприйняття.

Ольфакторні метафори моделі «ЗАПАХ-ЗІР» виявляють зорові образи, що виникають у людини під час сприйняття різних запахів. Зорово-одоричні синестезії знаходять відображення у таких таких англійських метафорах: *the muddy aroma of the river; a clean stink, the thin stink of burnt gasoline; a clean whiff of sandalwood and soap; a clean scent... like a citrus nimbus*. Зазначимо, що у останньому прикладі зорово-ольфакторна метафора отримує також емоційне порівняння (*like a citrus nimbus*).

Англійські синестезійні метафори, моделлю творення яких є міжчуттєве перенесення «ЗАПАХ-СЛУХ», не є численними. Вони представлені поодинокими прикладами: *it's a quiet stink; perfume is so loud*. Отже, як вказують приклади, у формуванні синестезійних образів запаху слух бере участь вкрай рідко.

Ольфакторні метафоричні одиниці англійської мови можуть також формуватися шляхом поєднання трьох модальностей, наприклад:

- ДОТИК-ЗАПАХ-СМАК (*warm, spicy scent; his voice had not lost its icy, bitter tang*);
- ДОТИК-ЗАПАХ-ЗІР (*warm, dusty perfume*);
- ДОТИК-ЗАПАХ-СЛУХ (*the hot, noisy reek of men*);
- СМАК-ЗАПАХ-ЗІР (*the sweet brown aroma of coffee; the sweet coppery scent*).

Поряд з ольфакторними метафоричними номінаціями можуть також використовуватися одиниці на позначення інтенсивності запаху. Подібні одиниці надають інформацію про певні кількісні характеристики запахів та особливостей їх сприйняття, зокрема: *the subtle odour of grandeur; the subtle scent of lavender; the fading stink of rat; a delicate fragrance; heady scent of blood; the faintest fragrance, cardamom, cinnamon, mint*.

Емоційно-оцінні характеристики та характеристики інтенсивності запаху слід віднести до основних характеристик особливостей сприйняття запаху, що виявляються у реченнях та текстах із ольфакторними метафоричними номінаціями. Багато ольфакторних метафор, які існують в англійській мові, сформувалися на основі реального зв'язку, що існує між сприйняттям запаху та емоційною сферою людини. Ольфакторні номінації, що апелюють до емоційної сфери, підвищують експресивність художнього мовлення, його емоційність.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямі. Таким чином, нині у лінгвістиці є два ключових підходи у дослідженні метафори. У межах першого, традиційного підходу вона розглядається як троп, риторичний засіб, що формується на основі перенесення значення денотатів за подібністю їх характеристик, ознак, якостей. Еволюція лінгвістичної думки сприяла розвитку теорії концептуальної метафори, згідно з якою метафора розглядається як засіб концептуалізації світу, складне лінгвокогнітивне явище, основа ментальних операцій людини, що виявляються у мовних метафоричних виразах, доступних перцептивному сприйняттю. У зв'язку з розробленням теорії концептуальної метафори можливим стає дослідження ольфакторних метафор, що є метафоричними номінаціями з компонентом «запах». Ці метафоричні одиниці кодують у своєму значенні інформацію різного перцептивного ряду, що вказує на особливості сприйняття запаху людиною. Подібне сприйняття супроводжується також створенням полімодального образу запаху – складного ментального утворення, що відображає злиття кількох чуттєвих вражень про нього та актуалізується ольфакторними мета-

форичними номінаціями. Ольфакторні метафори формуються на основі моделей міжчуттєвих перенесень «ЗАПАХ-ДОТИК», «ЗАПАХ-СМАК», «ЗАПАХ-ЗІР», «ЗАПАХ-СЛУХ». Творення полімодальних англійських ольфакторних метафор відбувається також за моделями «ДОТИК-ЗАПАХ-СМАК», «ДОТИК-ЗАПАХ-ЗІР», «ДОТИК-ЗАПАХ-СЛУХ», «СМАК-ЗАПАХ-ЗІР». Ольфакторні метафоричні номінації досить часто супроводжуються оцінними та емоційними характеристиками сприйняття запаху. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у більш детальному аналізі кожної із зазначених моделей ольфакторних метафор англійської мови, їх порівнянні з українськими.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Языковая метафора (синтаксис и лексика) // Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. Москва : Просвещение, 1999. С. 147–173.
2. Борисович О.В., Чаюк Т.А. Мовна синестезія та синестезійна метафора. *Південний архів (філологічні науки)*. 2020. № 82. С. 54–59.
3. Гак В.Г. Метафора : универсальное и специфическое // Метафора в языке и тексте / отв. ред. В. Н. Телия. Москва : Наука, 1988. С. 11–26.
4. Стилистика английского языка / А.Н. Мороховский и др. Киев : Высшая школа, 1984. 248 с.
5. Алексеева И.А. Mindful Leadership в метафорах (на материале публикаций и видеопрезентаций Дженис Мартурано). *Язык и культура в эпоху глобализации*. 2015. № 3. Т. 1. С. 138–147.
6. Вакулина Е.Ю., Штельмахин Е.В. Давайте говорить правильно! Метафора в современной публицистике. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ, 2007. 308 с.
7. Куц Е.О. Метафоричні номінації іноземців як засоби експлікації упереджень американських політиків. *Нова філологія*. 2013. № 57. С. 45–48.
8. Чудинов А.П., Будаев Э.В. Когнитивная теория метафоры на современном этапе развития. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2007. № 4. С. 54–57.
9. Петров В.В. Метафора : от семантических представлений к когнитивному анализу. *Вопросы языкознания*. 1990. № 3. С. 20–32.
10. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
11. Gibbs R.W. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. 518 p.
12. Молодкина Ю.Н. Синестетическая метафора запаха (корпусное исследование) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Курск, 2010. 20 с.
13. Кравков С.В. Взаимодействие органов чувств. Москва : Просвещение, 1948. 128 с.
14. Василюк Ф.Е. Структура образа. *Вопросы психологии*. 1993. № 5. С. 5–19.
15. Газарова Е.Э. Психология телесности. Москва : Институт Общегуманитарных исследований, 2002. 192 с.
16. Солсо Р.Л. Когнитивная психология. Москва : «Либерия», 2002. 600 с.

Borysovych O., Chaiuk T. Models of forming of olfactory metaphors in the English language

Summary. The article is devoted to the research of English olfactory metaphors. Main approaches of metaphors' studying that exist nowadays in linguistics are viewed in the article. The definitions of the notions of «metaphor», «synesthetic metaphor», «olfactory metaphor» are also given in it. Attention is focused on the analysis of models of forming of English olfactory metaphors in it.

Metaphor is viewed in linguistics either as a stylistic device formed by transfer of meanings of denotata on the basis of their similarity, or as a means of conceptualization of the world, complex lingual-cognitive phenomenon, the basis of mental operations of a human being, revealed in language metaphorical expressions accessible to perceiving.

Polysensory perception of smells, sounds, colors, tastes is fixed in synesthetic metaphors. One of the type of synesthetic metaphors is an olfactory metaphor that reveal peculiarities of perception of smells by a human being. The research of olfactory metaphors existing in the English language contributes to understanding of the mechanisms of polymodal and intermodal images of smell, reveals the character of perceptible transfer in the processes of creating of these metaphors. Such research also shows the subjectivity and individuality of perception of smells by a person.

Olfactory metaphors used in the English language are formed on the basis of such models of transfer of perception as «SMELL-TOUCH», «SMELL-TASTE», «SMELL-VISION», «SMELL-HEARING». The most widespread in the English language are olfactory metaphors based on the model «SMELL-TOUCH». Such metaphors actualize tactile sensations, as well as gravitational, vibratory, motor, spatial and volume sensations, appearing when a person perceives a smell. The least numerous are English olfactory metaphors, created on the basis of the model «SMELL-HEARING». Olfactory metaphors in which combinations of three of the abovementioned modalities are observed also exist in the English language. Such metaphorical units are created on the basis of the models «TOUCH-SMELL-TASTE», «TOUCH-SMELL-VISION», «TOUCH-SMELL-HEARING», «TASTE-SMELL-VISION».

Key words: English language, smell, modality, model, olfactory metaphor.

Вакалюк І. В.,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЄСЛІВ ІЗ СЕМАНТИКОЮ НАДМІРНОСТІ ДІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Анотація. У статті здійснено аналіз дієслів із семантикою надмірності дії в сучасній українській літературній мові. Дослідження проведено на основі суцільної вибірки синтаксичних конструкцій із дієслівними грамамими надмірної інтенсивності дії із творів художньої літератури XIX–XXI століття.

У роботі застосовано новий підхід до вивчення дієслівної кількості та засобів її вираження. Запропоновано модель інтерпретації реалізованих в українській літературній мові квантитативних значень, побудованих на співвідношеннях загального кількісного значення (поняттєвої основи лінгвістичної кількості) і категорії інтервалу; оскільки інтервал є базовим рівнем категорії темпоральності, то кількісна ознака дії має темпоральну основу, а дієслівна квантитативність постає як кількісна характеристика дії. Концепція категорії інтервалу дає змогу проникнути в природу та значення дієслова, зокрема його квантитативного складника.

Виокремлено семантико-граматичну групу дієслів із семантикою надмірності дії та обґрунтовано класифікаційні межі цієї категорії. Визначено інваріантну ознаку семантико-граматичної групи дієслів із надмірною інтенсивністю дії. Охарактеризовано функціонально-семантичні особливості дієслівних грамам із семантикою надмірності дії за семантико-граматичними типами. Встановлено та описано підгрупи на позначення надмірного ступеня вияву інтенсивності дії.

Розглянуто використання префіксації для реалізації значень інтенсивності (нечленованої кількості) дії. Здійснено аналіз префіксальних морфем як засобів вираження надмірної інтенсивності дії. Виявлено їхні особливості та продуктивність використання. Наведено результати семантичного та структурного аналізу досліджуваних одиниць.

Виявлено, що інтенсивність може бути закладена іманентно у значенні дієслова, а також виражатися за допомогою префіксів та підсилюватися експліцитними маркерами обставинного типу. Важливе місце у формуванні кола значень інтенсивності дії належить також контексту.

Ключові слова: дієслово, інтенсивність дії, надмірність дії, інтервал, архісема, семантико-граматичний тип, засіб.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку функційно-категорійної граматики значну увагу вчених привертає складна різноаспектна природа дієслова, зокрема особливості типів інтервальних значень дієслова в сукупності його семантичних та функційних ознак.

Окремим аспектам семантики та граматичної природи дієслова присвячені дослідження В. Барчука, О. Бондарка, І. Вихо-

ванця, К. Городенської, С. Соколової, З. Вендлера, Б. Комрі та інших.

Незважаючи на низку праць, присвячених питанням дієслівної інтенсивності, все-таки спостерігаємо фрагментарність в опрацюванні граматичного рівня. Оскільки семантика інтенсивності контамінує з іншими значеннями інтервалу, зокрема кратністю, відповідно значення інтенсивності виступає як ситуативно зумовлене, орієнтоване на ускладнення базової ітеративної, тобто кратної, семантики дієслова. Функціонально-семантично значення інтенсивності дії зорієнтоване на предикатний (синтаксичний) рівень.

Аналіз досліджень. В україністиці категорії інтенсивності присвячені праці В. Барчука, І. Вихованця, К. Городенської, А. Загнітка, С. Соколової та інших. На матеріалі російської мови О. Бондарко трактує інтенсивність як мовну категорію в системі поняття аспектуальності і конкретних виявів семантики способів (родів) дієслівної дії [1, с. 40–45]. С. Родіонова характеризує інтенсивність як семантичну категорію [2, с. 159–160].

Окремі науковці категорію інтенсивності розглядають у взаємозв'язку із суміжними категоріями (градуальністю, експресивністю, оцінкою). Дисертаційне дослідження Л. Марчук присвячене префіксації як словотвірному засобу створення градації [3]. Ю. Ткаченко – дієслівній вербалізації градуальної семантики [4]. Дієслівні предикати як реалізатори значення кількості, які розглядаються в тісному зв'язку з логіко-поняттєвими категоріями кратності та інтенсивності та знаходять своє вираження в системі дієслівних значень, досліджує Т. Сидоренко [5]. Як окрему функціонально-семантичну категорію дії розглядає інтенсивність О. Попенко [6].

Мета статті – схарактеризувати семантику дієслів із надмірною інтенсивністю дії.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі в україністиці прийнятним є підхід, згідно з яким дієслівну кількість (і членовану, і нечленовану) трактують через вид, однак вважаємо, що статичне результативне значення доконаного виду безпосереднього впливу на реалізацію дієслівної квантитативності не виявляє. Так, мовні засоби нерідко є й виразниками інтенсивності (*горювати* – *нагорюватися* – достатність дії; *хвилюватися* – *розхвилюватися* – надмірність дії – префікси *на-*, *роз-* служать також для вираження виду дієслова), однак ці категорії не перебувають між собою у відношенні семасіологічної залежності.

Особливий інтерес викликає реалізація категорії інтенсивності дії у структурі дієслівної грами. Специфіка її репрезентації виявляється в тому, що «кількісна характеристика

закладена в семантиці українського дієслова як темпоральна ознака, що виявляє один з аспектів дієслівної квантитативності – нечленовану кількість – та представлена як різновид семантики інтервалу» [7, с. 127]. Дієслівна квантитативність є компонентом значення тривання – інваріантної семантики морфологічного класу дієслів; вона має два різновиди: ітеративність та інтенсивність [там само, с. 141–145]. Кількісний компонент дієвості, виражений як інтенсивність дії, має чотири різновиди: недостатню, помірну, достатню та надмірну дії [там само, с. 170]. Отже, характеризуємо внутрішню семантику дієслова як кількісно виражене тривання чи дієвість, тобто реалізацію семантики інтервалу. Квантитативні дієслова із семантикою інтенсивності дії мають функціональні різновиди, представлені грамемами недостатності, достатності, помірності та надмірності дії; водночас в основі кожного із типів лежить узагальнене значення ітерації. Ми вважаємо, що саме такий підхід до трактування дієслівної інтенсивності та встановлення її семантичних різновидів є продуктивним у сучасній граматиці.

Надмірність дії – один із різновидів інтенсивності дії, дієслівна форма якого вказує на дію, зорієнтовану на надмірний вияв дії, стану, процесу та є частотною в структурі інтенсивної семантики інтервалу. Надмірність дії виражена як нечленована квантитативність дії понад норму (кількість дії, що перевищує силу, необхідну для реалізації її змісту): *пересолити* – *пересоловати* тощо. Тобто під час відбору означених дієслів головна увага звертається саме на цей аспект їхнього значення.

В українській мові розвинена система засобів вираження інтенсивності дії, до яких належать синтетичні засоби – префікси, аналітичні – конкретизатори із різним рівнем експлікації «сили дії», а також семантико-синтаксична структура речення. Ми акцентуємо увагу на синтетичних засобах, зокрема префіксах.

Морфемно-семантична структура дієслів зі значенням надмірної інтенсивності включає морфеми із різними семантичними відтінками і функціями. Беручи до уваги особливості функціонування дієслівних префіксів у сучасній українській літературній мові, простежимо вияв квантитативних семантичних відтінків, їх типовість, різноманітність і взаємодію. Аналізовані нами префікси *пере-*, *роз-*, *об-* є типовими засобами вираження надмірності дії, при цьому функціонують і як полісемантичні елементи морфемної структури дієслів, виступаючи показниками інших інтервальних характеристик повторюваної дії (оскільки досить виразно інтенсивність виражена в дієсловах мультиплікативної та дистрибутивної дії).

Більшість лінгвістів звертають увагу на наявність у префікса *пере-* кількісного відтінку. Зокрема, В. Ільїн зазначає, що префікс *пере-* вказує на «повторність дії» [8, с. 124]; у формальній структурі дієслів К. Городенська вважає префікс *пере-* типовим виразником цього значення та зазначає, що у дієсловах української мови він передає надмірне виконання дії над чим-небудь [9, с. 240]. Значення «надмірного виконання дії над чим-небудь» префікса *пере-* відзначає і В. Русанівський [10, с. 261]. В. Барчук зауважує, що «надмірна інтенсивність дії синтетично виражена багатифункціональним префіксом *пере-*, але із вузьким значенням надмірності: *перегнути* (загнути деталь забагато), *перевитрачати*, *перевантажити* (понад норму)» [7, с. 171]. Дієслова із префіксом *роз-* із постфіксом *-ся* (*-сь*) в інтервальній функції переважно вказують на надмірність дії. «Як переносне

слід також розглядати значення префікса *об-* ‘зробити щось надміру’», – зазначає В. Русанівський [10, с. 260].

Вважаємо, що аналіз варто здійснювати за типологією семантико-граматичного типу (СГТ). Для виокремлення семантико-граматичного типу (СГТ) дієслів із семантикою надмірності дії передусім необхідно обґрунтувати класифікаційні межі цієї категорії. У мовознавстві вважають, що СГТ «має в своїй основі лексико-граматичну семантику кореневої морфеми, яка визначає акціональну природу дієслівної грамеми» [7, с. 78]. Інваріантна ознака СГТ дієслів із семантикою надмірної дії представлена однією архісемою. Ядерна сема, що об’єднує дієслова цієї групи, – це ‘вичерпність, здійснення дії з надлишковою інтенсивністю’. Ця ознака проявляється в тому, що дія характеризується як така, що вийшла за межі звичайного чи допустимого виконання, реалізована понад норму.

Детальний опис дієслів дав нам змогу об’єднати у підгрупи з однаковими чи близькими семантичними відношеннями.

I. Підгрупа «Конкретні дії та процеси» об’єднує грамеми:

1) дієслова, що позначають фізичну дію, що зумовлює зміну стану суб’єкта / об’єкта: «*Куховарка, мабуть, закохалась, бо все пересолоє траву, то перепікає, то пересмажує*» (І. Нечуй-Левицький, СУМ, Т. 6. С. 283); «*Він довгенько був волосним старшиною, купив попереду тридцять десятин землі; а потім розхазяйнувався і прикупив ще сто двадцять десятин*» (І. Нечуй-Левицький, СУМ, Т. 8. С. 848); «*Нічого йому не станеться... – меду обжерся, тепер болить живіт...*» (С. Васильченко, СУМ, Т. 5. С. 498); «*Юра, умившись кров’ю, встиг рубанути Івана між очі і об’юшив його аж до грудей*» (М. Коцюбинський, СУМ, Т. 5. С. 609);

2) дієслова, що позначають фізичну дію без зміни стану суб’єкта/об’єкта: «*Почали дозорці ревізувати казню, перетрясати сінники, заглядати до кожної шпарки, до кожної щілини*» (І. Франко, СУМ, Т. 6. С. 303); «*Вона була з тих південних стівучих натур, що як почне співати та як розспівається, то вже ладна доти співати, доки не охрипне*» (І. Нечуй-Левицький, СУМ, Т. 8. С. 814); «*Куди подівся ваш Янтарний? Я вже всі відділи обдзвонила*» (Я. Баш, СУМ, Т. 5. С. 482);

3) дієслова, що означають мовленнєву діяльність: «*Здається: ці люди усе вже перебалакали; до всього дійшли, на все поєднались...*» (П. Мирний, СУМ, Т. 6. с. 122); «*Ну чого ти розгаласувалася, дочко?»*» (О. Гончар, СУМ, Т. 8. с. 644); «*Він, – кажуть, – оббрехав нас справникові, він йому що-небудь підніс, щоб нашим хлібом орудувати...*» (Г. Квітка-Основ’яненко, СУМ, Т. 5. С. 466);

4) дієслова, що означають розумову діяльність: «*Лягала й в себе нагорі на «диван» і перечитувала (просимо не посміхнутись з недовір’ям), може, восьмий – дев’ятий раз Коцюбинського...*» (І. Вільде, СУМ, Т. 6. С. 319); «*В останні часи я щось розписався, за тівроку написав цілий томик*» (М. Коцюбинський, СУМ, Т. 8. С. 764);

5) дієслова, що позначають волевиявлення, бажання, емпатію: «*Найгірше пішло у третього швагра: там чоловік з жінкою так перегризлися, що жінка від чоловіка на службу утекла...*» (І. Франко, СУМ, Т. 6. С. 156); «*Вечеря була багата. Скупа в будні, Навроцька розцидрувалася, коли треба було показати себе перед людьми*» (І. Нечуй-Левицький, СУМ, Т. 8. С. 870); «*Як же їх [молодих] обдарили подарками, ... так вони [родичі] і замовкли, і затихли, надіючись і погуляти опісля по закону*» (Г. Квітка-Основ’яненко, СУМ, Т. 5. С. 482).

II. Підгрупу, що характеризує «Стан людини та її предметну діяльність», становлять дієслова, які позначають такі особливості дії:

1) зміну фізичного стану суб'єкта: «Нема того, щоб хазяїнові піддобритися, може, він **переспав** дуже...» (П. Мирний, СУМ. Т. 6. С. 276); «Так і буде: **розп'ється**, попропивається, попід плотами валяється [парубок]» (Г. Квітка-Основ'яненко, СУМ. Т. 8. С. 760); «Одна в прильві гніву **обпарила** своєму окропом босі ноги так, що два місяці не міг встати з постелі...» (І. Франко, СУМ. Т. 5. С. 554);

2) зміну емоційного (душевного) стану суб'єкта: «Ще два роки тому вкрай **перехвилювалася**, поки вступила вона [дочка] до університету» (Василь Козаченко, СУМ. Т. 6. С. 307); «Нимидора прокинулася і почувала, що її душа **розтривожилася**» (І. Нечуй-Левицький, СУМ. Т. 8. С. 831); «Розкажу тобі думку тасмну, дивний здогад мене **обпик**: я залишуся в серці твоєму на сьогодні, на завтра, навік» (Л. Костенко, СУМ. Т. 5. С. 557);

3) зміну зовнішнього вигляду суб'єкта: «**Перетомилися** всі і **перемокли** на хлющ, так тепер треба спочивати та суши-тись» (М. Кропивницький, СУМ. Т. 6. С. 299); «Я з братією воюю он як! **Розжиріли**, розледачили. Ніякого сорому не знають» (З. Тулуб, СУМ. Т. 8. С. 769); «Кран засмоктало в болоті, години чотири витягали. **Обмазався**, як чорт» (О. Довженко, СУМ. Т. 5. С. 533);

4) фізичний вплив суб'єкта на суб'єкт/об'єкт: «Ого! Оце то постріл! Та ви, бачу, голубе, за раз **перерб'єте** все наше мисливське поголів'я» (І. Ле, СУМ. Т. 6. С. 122); «– Ой, паничу, помаленьку злязьте, бо воза поламає! – сказав погонич, оглядаючись. – Знов нас батюшка лятимуть, як лаяли за того воза, що ви **розтропили** торік» (І. Нечуй-Левицький, СУМ. Т. 8. С. 833); «Я їм покажу, як заманювати чужих хлопців та **обпоювати** їх зіллям» (П. Мирний, СУМ. Т. 5. С. 559);

5) емоційно-моральний вплив: «Він дуже добре й розумно розказував свій білет, і митрополит **розхвалив** і академію, і професорів, і студентів» (І. Нечуй-Левицький, СУМ. Т. 8. С. 848); «Ой, важко стояти близько коло начальства!.. І **обсмалить** тебе огнем, і **обпалить**» (І. Нечуй-Левицький, СУМ. Т. 5. С. 581).

III. Підгрупу «Переміщення в просторі» утворюють дієслова, які вказують на:

1) рух суб'єкта (суб'єктів): «Затим-то так наш Уласович і поспіша, що й коневі не дасть здихнути, і сам, не обідавши, тридцять семисотних верст, іще з гоном, не спочиваючи, **перейхав**» (Г. Квітка-Основ'яненко, СУМ. Т. 6. С. 185); «Вже правда, що **розбігалась**, як курка з яйцем, – не дала гаразд і виспатись. Чого ти прибігла в пасіку твалтувати?» (І. Нечуй-Левицький, СУМ. Т. 8. С. 610); «Сам собі, було, і обідати варю, і коня напуваю, і чоботи лапаю, і ще скрізь **оббігаю** та назирну» (Г. Квітка-Основ'яненко, СУМ. Т. 5. С. 465);

2) рух, зміна положення в просторі: «Всі зорі збігла я, атоми всі в природі. **Перешукала** скрізь, тебе ж спиткати годі...» (І. Франко, СУМ. Т. 6. С. 323); «Новаки сипонули врозтіч. Однак Хомі здалося, що вони розбіглися не досить прудко. – Е-е, хіба так гвардійці розходяться? Гвардійці **розскакуються**, як пружини!» (О. Гончар, СУМ. Т. 8. С. 809); «Ціле село **обгасав** [економ]... та ніхто на роботу не вишов. Не хочуть жати на нашій ціні» (П. Загребельний, СУМ. Т. 5. С. 476).

IV. Підгрупа «Зміни в природному середовищі (у колі інших істот, явищ)». Дієслова цієї підгрупи характеризують зміни в явищах природи: «І сад без догляду запустів, **перестарівся** і зовсім вже не родить» (Г. Хоткевич, СУМ. Т. 6. С. 285); «Ліпень **розпахся** медами й імбирями» (О. Слоньовська, СУМ. Т. 8. С. 251); «Вітер. **обривав** виноградне листя та гнав його по чорній, каламутній річці» (М. Коцюбинський, СУМ. Т. 5. С. 564).

Синкретична інтенсивність між достатністю та надмірністю виражена предикатами із префіксом *про-*, *за-*, *по-* на позначення мутації, набуття ознаки: *пропахнути*, *просякнути* і под. В. Русанівський зазначає, що одним із вторинних значень префікса *за-*, що розвинулося на базі часового, є вираження надмірності дії, здатної викликати негативні наслідки [10, с. 256]. Про значення надмірності дії префікса *за-* з негативними наслідками указує С. Соколова [12, с. 214]; О. Попенко виділяє групу дієслів із префіксом *за-*, які вказують на початок інтенсивної дії та її результативність із негативною оцінкою [6]: «у *Варшаві Наливайка спалили у мідному бичу; з Остриці жили витягли; з Полуруса живого зідрали шкуру і тисячі ще других замордували лютими муками...*» (О. Стороженко, СУМ. Т. 3. С. 320); «*Данилові трусила Марина руку кілька хвилин, а Тосю пообіцяла зацілувати до смерті*» (Ю. Смолич, СУМ. Т. 3. С. 397). Більшість утворень із префіксом *за-* мотивується основами безпрефіксних дієслів, які містять сему інтенсивності (*мордувати*, *кучугурити* тощо).

Диференціює міру ознаки дії в цьому разі конотативне значення дієслова як лексеми, підтверджуючи спрямованість інтенсива на синтаксичний рівень: «*Нею б до печінок пропахнути, в ґрунт вгрузаючи по коліна*» (В. Стус, СУМ. Т. 6. С. 100); «*Бджоли дуже пильні. На смерть зажалть ворога*» (О. Донченко, СУМ. Т. 3. С. 121) – усі виділені предикати виражають надмірність, відповідно інтенсивного значення набувають префікси *за-*, *про-*. Надмірність дії у подібних випадках увиразнюють конкретизатори міри: «*Тепер тільки сніг і сніг і небо геть до чортків прочорнене*» (В. Стус, СУМ. Т. 7. С. 473). Отже, дієслова з префіксамим *пере-*, *роз-*, *об-* позначають дію, яка здійснюється 'з надлишковою інтенсивністю', та одночасно аналіз матеріалу засвідчив, що часто визначальну роль має семна структура його кореневої морфеми.

Висновки. Квантитативність як вияв сили дії виражена інтенсивністю: недостатні, помірні, достатні, надмірні дії. У граматиці категорія інтенсивності є структурним компонентом більш загальної дієслівної категорії інтервалу. Дієслова із надмірною інтенсивністю дії об'єднані архісемою 'вичерпність, здійснення дії з надлишковою інтенсивністю'. Ключову роль у вираженні значення інтервалу відіграє семантика кореневої морфеми дієслова. Аналіз матеріалу засвідчив, що таку роль в експлікації помірності дії відіграє семна структура дієслівної грамеми, яка визначає її акціональну природу і потенційно розширює семантико-граматичний тип дієслів із семантикою надмірності дії.

Продуктивними та семантично прозорими засобами вираження надмірної інтенсивності є префікси *пере-*, *роз-*, *об-*. Вживання конкретизаторів здебільшого є факультативним, оскільки семантика надмірності виявляється у значеннєвій структурі дієслова, зокрема у префіксах, реалізується у самому дієслові. Зауважимо, що семантичний відтінок надмірності не типовий для дієслів із префіксами *про-*, *за-*, *по-*, тому їх зараховуємо до неспеціалізованих.

Література:

1. Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики: Введение, аспектуальность, временная локализованность, таксис. Москва: Сидорина УРСС, 2001. 348 с.
2. Родионова С.Е. Интенсивность и ее место в ряду других семантических категорий. Славянский вестник. Вып. 2. Москва: МАКС Пресс, 2004. С. 303–308.
3. Марчук Л.М. Категорія градації в сучасній українській літературній мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Київ, 2018. 34 с.
4. Ткаченко Ю.В. Дієслівна вербалізація градуальної семантики в сучасній українській мові: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Київ, 2016. 226 с.
5. Сидоренко Т.М. Кількісні способи дієслівної дії в українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Київ, 2005. 21 с.
6. Попенко О.М. Функціонально-семантична категорія інтенсивності дії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Київ, 2005. 21 с.
7. Барчук В.М. Граматична темпоральність: Інтервал. Час. Таксис. Івано-Франківськ: Сімік, 2011. 416 с.
8. Ільїн В. Префікси в сучасній українській мові. Київ, 1953. 164 с.
9. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови. Київ: Пульсари, 2004. 398 с.
10. Русанівський В.М. Префіксальний словотвір / Словотвір сучасної української мови. Київ: Наукова думка, 1979. С. 228–284.
11. Словник української мови: В 11 т. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
12. Соколова С.О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові. Київ: Наукова думка, 2003. 283 с.
13. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Морфологія. Донецьк: ДонДУ, 1996. 435 с.
14. Smith C. A Theory of Aspectual Choice. *Language*. 1983. Vol. 59, N 3. P. 479–501.

Vakaliuk I. V. Functional-semantic peculiarities verbs of redundancy action in modern Ukrainian literary language

Summary. In the article analyzed the verbs with semantics of redundancy in modern Ukrainian literary lan-

guage. The nature of the intensity of action and his place in the semantics of verb are determined. The research is based on a continuous sample of syntactic constructions the verbs with semantics of redundancy from the works of fiction of the 19th-21st Centuries.

Studying the verbal quantity and means of its expression, a new approach was used in this paper. It is proposed a model of interpretation of quantitative meanings which are realized in the Ukrainian literary language, based on the ratios of the total quantitative value (conceptual basis of the linguistic quantity) and the interval category; whereas the interval is the basic degree of the category of temporality, the quantitative feature of action has a temporal basis, and verbal quantitative appears as a quantitative characteristic of an action. The concept of an interval category allows you to penetrate into the nature and meaning of the verb, in particular into its quantitative component.

The semantical-grammatic group the redundancy degree of manifestation of the intensity of action are singled out. The dominant seme are identified. The main semantical-grammatic types of intensive verbs are determined. Their classification are characterized. Subgroups to indicate the redundancy degree of manifestation of the intensive of action are identified and described.

The prefixation for implementing the meaning redundancy of the intensity (undivided quantity) of an action examined. The prefixes of means of expressing of redundancy intensity action on the special definitions are described in the paper. The intensive action verb are characterized by internal intensive definitions and syntactic compatibility. The article presents the results of the semantic and structural analysis of units.

It was found that intensity can be inherent in the meaning of the verb and can be also expressed by means of affixation and explicit markers of the contingent type. A context takes an important place in the formation of a range of meanings of intensity of an action.

Key words: verb, intensity action, redundancy, interval, semantical-grammatic type, dominant seme, mean.

Вискушенко С. А.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології та перекладу

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Мосієнко О. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології та перекладу

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Поліщук О. Л.,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри іноземних мов

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ВІДОБРАЖЕННЯ БІЛОРУСЬКИХ ПРОТЕСТІВ В АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТАХ НОВИН: ВЕРБАЛІЗАЦІЯ СИЛОВИХ ВІДНОШЕНЬ

Анотація. Статтю присвячено вивченню номінативних засобів, які забезпечують вербалізацію силових відношень в англійських текстах новин про протести у Білорусі після президентських виборів. Матеріалом дослідження слугували тексти новин Бі-Бі-Сі, аналіз яких дав змогу виявити, що події в Білорусі під час президентських виборів 2020 року та після оголошення їх результатів співвідносять із протестом (*protest*) як організованою публічною демонстрацією, що висловлює рішуче заперечення проти офіційної політики або курсу дій, та заворушеннями (*unrest*), тобто суперечками або боротьбою між різними групами. Лінгвокогнітивна модель відтворення білоруських протестів в англійських новинах ґрунтується на образ-схемах як передконцептуальних структурах, у яких слоти заповнюються референтами різного рівня абстракції, визначаючи використання відповідних номінативних одиниць. Слоти образ-схем ПРОТИДІЯ та ПЕРЕШКОДА заповнюються референтами, що репрезентують учасників подій, які співвідносять із джерелом і ціллю. Вербалізація протестів у заголовках новин здійснюється через висування номінативних одиниць на позначення протистояння з різних позицій. Панорамна перспектива відтворена іменниками у множині (*protests, arrests*). Взаємодія цих іменників в межах одного заголовку створює враження масовості протидії. У назвах новин джерело ПРОТИДІЇ співвідноситься з опозицією загалом (*Belarus opposition*), лідером/лідерами опозиції (*Belarus opposition leader*) і протестувальниками (*protesters, demonstrators*). Узгальнений образ діяльності білоруської опозиції як джерела ПРОТИДІЇ формується у заголовках за рахунок низки дієслів, які відображають їхню опозиційну діяльність. Зображення лідера опозиції як джерела ПРОТИДІЇ здійснюється висуванням на початок заголовка власної назви чи загальноіменника на позначення її статусу або характеристик. Репрезентація протестувальників як джерела ПРОТИДІЇ в аспекті масштабності подій забезпечується квантифікативними одиницями, зокрема іменником *people* з числівниками, та предикатами, які вказують на масштаб джерела.

Ключові слова: протест, протестувальники, протидія, англійські новини, образ-схема, номінативні засоби.

Постановка проблеми. Висвітлення різноманітних подій англійськими медіа характеризується використанням відповідних мовних засобів на їх позначення. У текстах новин Бі-Бі-Сі події в Білорусі під час президентських виборів 2020 року та після оголошення їх результатів співвідносять із протестом (*protest*) як організованою публічною демонстрацією, що висловлює рішуче заперечення проти офіційної політики або курсу дій (*an organized public demonstration expressing strong objection to an official policy or course of action* [1]), та заворушеннями (*unrest*), тобто суперечками або боротьбою між різними групами (*disagreements or fighting between different groups of people* [2]). Семи *'objection'* та *'disagreement'* у наведених визначеннях свідчать про зв'язок протестів і заворушень із силовими відношеннями, а сема *'fighting'* у дефініції слова *unrest* акцентує ідею боротьби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості номінації подібних подій, а саме Українського майдану 2014 року, були досліджені крізь призму розширеної теорії категоризації із залученням дослідницького апарату образ-схем та теорії побудови перспектив, що дало змогу зробити класифікацію номінативних засобів англійської мови на позначення нещодавніх українських подій [3, с. 153–154; 4, с. 80–82].

Виклад основного матеріалу. Концептуальну основу протестів і заворушень відтворюємо шляхом співвіднесення сем їх дефініцій англійською мовою з образ-схемами, які визначають як повторювані, динамічні моделі перцептивної і моторної діяльності, що структурують досвід людини [5, с. 250; 6, с. 18–19]. Виокремлені семи вказують на реалізацію силових відношень, які представлені образ-схемами ПРОТИДІЯ, ПЕРЕШКОДА, ПРИМУШЕННЯ, УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ПОЗБАВЛЕННЯ МОЖЛИВОСТІ [7, с. 45–47].

У визначенні лексеми *protest* сема *'objection'* співвідносить протест із образ-схемою ПРОТИДІЯ, передконцептуальною структурою, яка формується під впливом досвіду

зіткнення двох потужних сил, і тому репрезентує загрозу, оскільки наслідки такого зіткнення важко або й зовсім неможливо передбачити, або образ-схемою ПЕРЕШКОДА, утвореною силовим вектором, який зупиняється або змінює траєкторію руху внаслідок зіткнення з перепоною [7, с. 46]. Семи *'disagreement'* та *'fighting'* у визначенні іменника *unrest* співвідносять заворушення з ПРОТИДІЄЮ. Оскільки силові образ-схеми відтворюють дії людей, які виходять на демонстрації та виступають проти новообраного президента і його політики, вивчення засобів вербалізації протестів, їх учасників та відношень між ними визначає **актуальність** цієї розвідки. **Мета** статті полягає у виокремленні мовних засобів, які в англомовних новинах актуалізують протидію білоруського народу й режиму, що передбачає вирішення низки **завдань**: виявлення номінативних одиниць на позначення протидії; диференціація одиниць, які репрезентують джерело і ціль протидії та перешкоди; встановлення особливостей функціонування виокремлених одиниць у заголовках і текстових блоках англомовних інтернет-новин Бі-Бі-Сі (www.bbc.com/news).

Лінгвокогнітивна модель відтворення білоруських протестів в англомовних новинах ґрунтується на образ-схемах як передконцептуальних структурах, у яких слоти заповнюються референтами різного рівня абстракції, визначаючи використання відповідних номінативних одиниць. Слоти образ-схем ПРОТИДІЯ та ПЕРЕШКОДА заповнюються референтами, що репрезентують учасників подій, які співвідносяться з джерелом і ціллю.

Вербалізація протестів у заголовках новин здійснюється через висунення номінативних одиниць на позначення протистояння з різних позицій. Панорамна перспектива відтворена іменниками у множині: *protests*, напр., *Belarus protests: Why I resigned from the police* (09.09.2020), *arrests*, напр., *Dozens of arrests at Belarus protests* (09.09.2020). В окремих заголовках ці два іменники взаємодіють, створюючи враження масовості протидії, напр., *Arrests as Belarus mass protests continue* (13.09.20). Джерело ПРОТИДІЇ акцентується висуненням іменника *opposition*, напр., *Belarus opposition keeps up anti-Lukashenko protest* (13.09.2020), або *security forces*, напр., *Belarus security forces crack down on mass protest* (09.09.20), а ціль – власною назвою *Belarus*, напр., *In pictures: Belarus rocked by anti-government protests* (17.08.2020), або позначенням кількості заарештованих, напр., *Belarus: 'Over 1,000 arrested' at latest anti-government protest* (15.11.2020). Їх кількість акцентується висуненням синонімічних фраз у вступному абзаці, напр., *More than 1,000 people have been arrested during fresh demonstrations over the disputed presidential election in Belarus, a human rights group says* (15.11.2020).

У назвах новин джерело ПРОТИДІЇ співвідноситься з опозицією загалом (*Belarus opposition*), лідером/лідерами опозиції (*Belarus opposition leader*) і протестувальниками (*protesters, demonstrators*), які позначаються відповідними номінативними одиницями.

Узагальнений образ діяльності білоруської опозиції як джерела ПРОТИДІЇ формується у заголовках за рахунок низки дієслів: *find*, напр., *Belarus opposition finding new ways to protest* (30.12.2020); *keep up*, напр., *Belarus opposition keeps up anti-Lukashenko protest* (13.09.2020), *hold (rallies)*, напр., *Belarus opposition holds mass rally despite ban* (23.08.2020).

Іменникове словосполучення на позначення опозиції (*Belarus opposition*), використане у назвах повідомлень, співвідносяться у вступних абзацах із фразами, що містять іменники у формі множини, напр., *Opposition supporters in Belarus have held a mass rally in the capital Minsk, two weeks after a disputed election gave President Alexander Lukashenko another term in office* (23.08.2020) або квантифікативними фразами, напр., *Tens of thousands of people have been marching in the capital Minsk and other cities, in the latest of several weeks of mass protest against President Alexander Lukashenko* (13.09.2020). Так, безартиклеве словосполучення *opposition supporters* відображає узагальнену репрезентацію прихильників опозиції, а квантифікативна фраза *tens of thousands of people* вказує на велику, але неточну кількість протестувальників і забезпечує ефект емоційного впливу на читача.

Зображення лідера опозиції як джерела ПРОТИДІЇ здійснюється висуненням на початок заголовка власної назви чи загального іменника на позначення її статусу або характеристик. При цьому спостерігаємо тенденцію, за якої власна назва в заголовку співвідноситься з позначенням статусу загальним іменником у вступі і навпаки. Винесення в ініціальну позицію заголовка прізвища одного з лідерів опозиції забезпечує насамперед ідентифікацію конкретної особи та підвищує її статус, напр., *Tikhanovskaya: I can't tell people not to protest* (3.02.2021). У наведеному прикладі власна назва *Tikhanovskaya* репрезентує лідерку білоруської опозиції, статус якої ідентифікується у вступному абзаці означеною номінативною фразою, напр., *The Belarusian opposition leader says she does not have the right to tell people to go home* (3.02.2021).

В іншому випадку загальний іменник у заголовку, напр., *Belarus opposition leader receives European human rights award* (18.12.2020), співвідноситься з висуненням власної назви у вступі, напр., *Svetlana Tikhanovskaya: European Parliament honours the Belarus exiled opposition leader with the Sakharov prize* (18.12.2020).

Означені іменні групи вказують у заголовках на нові риси лідерки опозиції, напр., *The exile sacrificing everything for her country* (2.12.2020). Означений іменник *the exile* репрезентує Тихановську як вигнанницю, вказуючи на набуту характеристику, яку вона отримала в контексті описуваних подій, і співвідноситься у вступному абзаці з означеним словосполученням *the stay-at-home mother*, яке характеризує її в ракурсі сімейного стану, хоча предикат *stood against* співвідноситься з джерелом ПРОТИДІЇ, напр., *In six months Svetlana Tikhanovskaya's life has changed beyond recognition. The stay-at-home mother stood against Belarus' long-standing leader Alexander Lukashenko in this summer's elections after her husband was jailed by the regime.*

Лідери опозиції співвідносяться з джерелом або ціллю ПРОТИДІЇ чи ПЕРЕШКОДИ залежно від перспективи їх зображення. На співвіднесеність діячів опозиції з ціллю ПЕРЕШКОДИ вказують дієслова *charge*, напр., *Belarus protest leader Kolesnikova charged* (16.09.2020); *seize*, e.g. *Maxim Znak: Belarus opposition leader seized by 'masked men'* (9.09.2020); *kidnap*, e.g. *Leading Belarus politician 'kidnapped by masked men'* (9.09.2020). Натомість опозиціонери постають як джерело ПРОТИДІЇ у заголовках, які інформують читачів про супротив діючій владі, напр., *Opposition leader Kolesnikova 'resists expulsion' from Belarus* (9.09.2020).

Протестувальники зображені як джерело ПРОТИДІЇ або ціль ПЕРЕШКОДИ залежно від актуалізованої у заголовку або тексті події. Під час зображення подій основна перспектива, яка характеризує протестувальників в аспекті домінування сили, відображалася іменником *protesters*, другорядні послаблені перспективи відбивали зменшення силових рис, що виявляється у статистиці (*supporters*) й русі (*demonstrators*) учасників [3, с. 153–154]. Номінативні одиниці у формі множини *protesters*, *demonstrators*, *opposition supporters* репрезентують учасників білоруських протестів узагальнено, внаслідок сприйняття об'єктів у віддаленій перспективі, за якої неможливо розрізнити окремі складники цілого [7, с. 27], напр., *Opposition supporters gather outside the state television centre, demanding full coverage of the protests* (9.09.2020); *Opposition protesters remain defiant in Belarus despite police brutality, 100 days after they first took to the streets to denounce the re-election of President Alexander Lukashenko* (17.11.2020). У наведених висловленнях словосполучення *opposition supporters* позначає прихильників опозиції як більш пасивних учасників подій, натомість *opposition protesters* зображує протестувальників як більш активних осіб, про це свідчить поєднання зазначених номінативних одиниць з відповідними предикатами *gather* та *remain defiant*, останній з яких відображає більший ступінь вияву ПРОТИДІЇ.

Репрезентація протестувальників як джерела ПРОТИДІЇ в аспекті масштабності подій забезпечується квантифікативними одиницями, зокрема іменником *people* з числівниками, та предикатами *protest*, *take to the streets*, *march*, *pour into the streets*, *etc.*, які вказують на масштаб джерела, напр., *Pro-opposition media say 100,000 people took part* (23.08.20), *As in previous weeks, thousands of people took to the streets of the capital Minsk and other cities on Sunday* (15.11.20), *Tens of thousands of people have been marching in the capital Minsk and other cities, in the latest of several weeks of mass protest against President Alexander Lukashenko* (13.09.20) та еліптичними фразами без іменника *people*, напр., *Thousands protest outside Belarus state TV* (9.09.2020), *It is the fifth successive Sunday of mass protests, with about 100,000 rallying each week* (13.09.20). У наведених прикладах масштабність джерела ПРОТИДІЇ позначена виразами, які відбивають різну кількість протестувальників: точно (*100,000 people*), приблизно (*about 100,000*) та найбільшу (*tens of thousands of people*).

Соціальна диференціація протестувальників у текстах новин відображається номінативними одиницями, які позначають їх як осіб, що належать до різних соціальних груп, напр., *Workers and students heed Belarus strike call* (26.10.20); *Groups of workers and students in Belarus have heeded a nationwide strike call by exiled opposition leader Svetlana Tikhonovskaya, to press for the president's resignation. ... Thousands of pensioners walked through central Minsk, eventually merging with a procession of students* (26.10.20). У наведеному прикладі словосполучення *workers and students*, *groups of workers and students*, *thousands of pensioners* позначають певні соціальні групи – працюючих, студентів і пенсіонерів, які беруть участь у загальнонаціональному страйку. Одиниці *groups* та *thousands* у складі наведених словосполучень вказують на збільшення і масштабність джерела ПРОТИДІЇ. В іншому новинному повідомленні спостерігаємо використання номінативних одиниць на позначення осіб різних професій і соціального статусу, напр., *There are now marches of students, doctors, pensioners, people with disabilities.*

Prominent athletes openly demand new elections and an end to police violence. Actors sing opposition anthems ahead of their theatre performances, to show solidarity with detainees (17.11.20). Вживання одиниць *students*, *doctors*, *pensioners*, *people with disabilities*, *prominent athletes*, *actors* відбивають апеляцію до емоційної сфери читачів, адже позначають групи осіб, які традиційно викликають у суспільства повагу (*doctors*, *pensioners*), захоплення (*prominent athletes*, *actors*) та співчуття (*people with disabilities*). Вибір зазначених одиниць для репрезентації учасників протестів як джерела ПРОТИДІЇ має на меті вплинути на читацьку аудиторію і переконати її в тому, що протести мають всезагальний і масовий характер.

Додаткові характеристики діяльності учасників подій акцентуються означеннями, які відображають їхню налаштованість на мирні протести, напр., *The human rights group Viasna says more than 1,000 peaceful protesters were detained this summer alone, almost 200 of them spending up to 15 days in custody* (31.07.2020). Так, словосполучення *1,000 peaceful protesters* позначає мирних протестувальників як ціль ПЕРЕШКОДИ, на яку вказує предикат *were detained*.

Номінативні одиниці у заголовках та текстах повідомлень відбивають два різновиди ПЕРЕШКОДИ, які акцентують різний ступінь порушення безпеки відносно людей, що беруть участь у протестах: фізичний і суспільний. ФІЗИЧНА ПЕРЕШКОДА імплікує шкоду здоров'ю або загрозу життю людини, напр., *Video footage appeared to show police spraying an irritant directly into the faces of protesters in one city* (27.09.2020). У наведеному висловленні протестувальники (*protesters*) зображені як ціль ПЕРЕШКОДИ, проти якої були спрямовані дії поліції (*spraying an irritant directly into the faces*), що завдали їм фізичної шкоди. У заголовку *Belarus protesters battered, bruised but defiant after 100 days* (17.11.2020) словосполучення *Belarus protesters* співвідносить протестувальників з ціллю ФІЗИЧНОЇ ПЕРЕШКОДИ, активованої предикативними одиницями *battered*, *bruised*, які інформують про завдання тілесних пошкоджень учасникам протестів.

Суспільний аспект ПЕРЕШКОДИ відбиває загрозу соціальному стану людей, пов'язану з обмеженням їх свободи, але не пов'язану з утратою життя, напр., *Police said they arrested about 400 people ahead of and during the protests, dubbed the March of Heroes* (13.09.20); *Belarus jails Belsat TV journalists for filming protest* (18.02.2020); *More than 50 people were detained on Sunday, rights groups said* (27.09.20). Наведені приклади демонструють застосування суспільної ПЕРЕШКОДИ, яка актуалізується у текстах новин предикатами *arrested*, *jails*, *were detained*, що інформують про арешти і затримання учасників протестів.

КОМУНІКАТИВНА ПРОТИДІЯ є способом впливу на співрозмовника і відображає міжособистісну боротьбу та реалізацію стратегій комунікантів [8, с. 231]. У заголовках досліджуваних текстів новин такий різновид силових відношень позначається дієсловами *call*, напр., *Macron calls for 'peaceful transition' in Belarus* (29.09.2020), *reject*, напр., *EU rejects Belarus leader's inauguration* (24.09.2020), *demand*, напр., *EU demands release of Belarus political prisoners* (09.09.2020), *urge*, напр., *Belarus opposition leader urges UN intervention* (09.09.2020), *condemn*, напр., *Western governments and human rights monitors condemn Mr Lukashenko's victory as fraudulent* (18.02.2020). Наведені приклади демонструють прояв КОМУНІКАТИВНОЇ ПРОТИДІЇ на міжнародному (*Macron*, *EU*, *Western governments*

and human rights monitors) і національному рівні (*Belarus opposition leader*).

Висновки. Таким чином, вербалізація протестів у заголовках новин відбиває реалізацію силових відношень між учасниками подій – владою, правоохоронними органами й опозицією, лідером опозиції та протестувальниками як джерела ПРОТИДІЇ або цілі ПЕРЕШКОДИ. У назвах новин джерело ПРОТИДІЇ співвідноситься з опозицією загалом, лідером опозиції і протестувальниками. Актуалізація ПЕРЕШКОДИ відносно протестувальників забезпечується одиницями, які відбивають її фізичний або соціальний аспект. Комунікативна ПРОТИДІЯ як різновид силових відношень представлена у заголовках, які відображають реакцію на подію ззовні або всередині країни, репрезентуючи міжнародний чи національний аспект її прояву. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні інших різновидів силових відношень під час відтворення протестів у текстах новин.

Література:

1. English Dictionary. URL: <https://www.lexico.com/definition/protest>
2. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/unrest>
3. Потапенко С.І. Номінація українських подій крізь призму розширеної теорії категоризації (на матеріалі англomовного новинного дискурсу). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер.: Філологія*. 2014. Т. 17, № 2. С. 151–159.
4. Потапенко С.І. Про події на майдані – англійською: лінгвокогнітивний аналіз. *Нова філологія*. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. № 64. С. 78–84.
5. Johnson M., Lakoff G. Why cognitive linguistics requires embodied realism. *Cognitive Linguistics*. 2002. Vol. 13, № 3. P. 245–363.
6. Johnson M. The philosophical significance of image schemas. From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics. Berlin: Mouton de Gruyter, 2005. P. 15–33.
7. Johnson M. The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason. Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1987. 233 p.
8. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Москва: Едиториал УРСС, 2002. 284 с.

Vyskushenko S., Mosiienko O., Polishchuk O. Portraying Belarus protests in English news stories: force relations verbalization

Summary. The article is devoted to the study of means of naming that verbalize force relations in English news texts about the protests in Belarus after the presidential election. BBC news have been chosen as the case study of the research. The analysis of the news stories from BBC has proved that the events in Belarus during the 2020 presidential election and after its outcome are presented as a *protest*, which is defined as an organized public demonstration, expressing strong opposition to official policy or course of action, and *unrest*, which is viewed as disputes or struggle between different groups. The linguo-cognitive model of representing Belarus protests in English news stories is based on image schemas as pre-conceptual structures. The slots of image schemas are filled with referents of different abstraction levels that determine the use of certain nominative units. The slots of COUNTERFORCE and BLOCKAGE image schemas are filled with the referents representing participants of the events, which are associated with a source and the target of these image schemas. The use of particular nominative units portraying the confrontation from different positions ensures the protest verbalization in the headlines of the news stories. Nouns used in the plural form (*protests, arrests*) reflect panoramic perspective of the events. The interaction of these nouns within one title creates the impression of mass opposition. The source of COUNTERFORCE correlates with the opposition on the whole (*Belarus opposition*), the opposition leader (*Belarus opposition leader*) and the protesters (*protesters, demonstrators*). The generalized image of Belarus opposition as that of COUNTERFORCE source is formed in the headlines due to a number of verbs that reflect their oppositional activity. A proper name or a common noun describing the status or personal characteristics of the opposition leader is used to represent her as the source of COUNTERFORCE. Protesters as the source of COUNTERFORCE in terms of the scale of events are denoted by quantifiers, noun phrases with numerals and predicates indicating the scale of the source.

Key words: protest, protesters, counterforce, English news stories, image schema, nominative units.

*Висоцька З. І.,**кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки
Одеського національного економічного університету*

ТЕКСТОВІ СТРУКТУРИ – ВЕРБАЛІЗАТОРИ КАТЕГОРІЇ ОБРАЗНОСТІ ТА ЕМОЦІЙНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАЦЬ ІВАНА ФРАНКА)

Анотація. У статті на прикладі праць Івана Франка економічного профілю розглянуто метафору та порівняння, які є виразниками образності й емоційності у науковій мові. Доведено, що у науковому тексті категорії образності та емоційності вербалізують насамперед тропеїчні текстові структури-метафори, порівняння тощо. Виокремлено два погляди на природу та роль образності та емоційності у науковій мові. Розглянуто суперечливий характер наукової метафори в аналізованих текстах. Текстові структури – наукові метафори у науковому економічному Франковому тексті виділено як певну мікросистему економічних та поліекономічних понять, які виконують роль своєрідних інструкцій. Тексто- та змістовірна активність Франкової метафорики в аналізованому мовному матеріалі умотивована стилістичними особливостями мови науки другої половини XIX – першого десятиліття XX століття, що за сучасними параметрами норми має ознаки наукової публіцистики. У створенні текстових структур-образних метафоричних зворотів найбільшу стилістичну вагу перенесено на дієслово в переносному значенні (явище антропоморфізації). Виокремлено за граматичними ознаками й текстові структури – генітивні метафори, що є загалом найпоширенішим видом у науковому викладі. Залежно від об'єкта зіставлення в досліджуваних наукових працях виділено кілька образно-семантичних різновидів текстових структур-порівнянь. У наукових економічних текстах Івана Франка вичленовано конструкції, у яких об'єктна частина може бути граматично оформлена як одиничний іменник, іменник із одним залежним словом, фразеосполучка. Розглянуто в аналізованих авторських наукових текстах структури – образні порівняння, які, як і метафори, мають індивідуальний характер. Описано текстові структури-наукові метафори у мові Івана Франка, які мають статус і номінативної, і дієслівної метафори.

Ключові слова: текстові структури, вербалізація образності та емоційності у науковій мові, функціонування метафори у науковому тексті, роль порівняння у науковому тексті.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У функціональній стилістиці немає єдиного погляду щодо образності, емоційності та експресивності у науковому стилі. За класичним розумінням науковий текст має вирізняти чіткість, логічна послідовність викладу, точність і лаконічність, однозначність і максимальна нейтральність висловлення. Але це не означає, що категорійні ознаки образності та емоційності відсутні в наукових творах, адже автори наукових праць часто урізноманітнюють, увиразнюють мову своїх праць, оскільки

для об'єктивного відображення світу характерна кваліфікаційно-оцінна діяльність. Сучасні мовознавці стверджують, що у формуванні наукової думки бере участь і логічне, і образне мислення, однак у науковому тексті образність пріоритетно спрямована на інтелект читача, і лише вторинно – на його емоційну сферу, й інформує не лише про об'єкт, але й про суб'єкт пізнання [1, с. 133].

Щодо наукового тексту розрізняємо два погляди на природу та роль образності й емоційності в ньому: 1) образні засоби містять значний елемент суб'єктивного, індивідуального, а отже, шкодять точному, системному висвітленню наукових питань; 2) образність у науковій прозі є виявом індивідуальної манери викладу інформації і, як правило, посилює та відтіняє вже аргументовану логічну думку, має важливе семантичне навантаження, розкриваючи, доповнюючи та уточнюючи актуальні поняття.

У науковому тексті категорії образності та емоційності вербалізують насамперед тропеїчні текстові структури – метафори, порівняння, перифрази тощо. За умови умотивованості, обґрунтованості вживання вони здатні ефективно відбивати процес наукового пізнання дійсності і передавати цю інформацію за принципом номінації невідомого через відоме, а тому часто виявляються єдиною можливим способом мовного опису пізнаваного явища.

Актуальність статті зумовлена потребою комплексного дослідження текстових структур, які є вербалізаторами образності та емоційності (метафори, порівняння тощо) у науковій мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Багато наукових розвідок присвячено саме функціонуванню метафори у науковому тексті, питанням механізмів метафоризації в ньому (Г.О. Краковецька, І.М. Кочан, Н.С. Родзевич, Г.М. Дядюра, Г.М. Сютя). Досліджуючи функціонування образних засобів у працях І. Франка, звертаємося до досягнень і когнітивної лінгвістики (Н. Хомський, Н. Гудмен, Р. Гаскелл, Е. Маккормак, Дж. Лакофф, А.М. Баранов, І.Б. Штерн, Н.Д. Арутюнова, В.Г. Гак, С.С. Гусев, В.М. Телія та ін.), де розглядають метафору як один із механізмів наукового мислення. Вона «служить тим знаряддям, за допомогою якого нам вдається досягти найбільш віддалених ділянок нашого концептуального поля. Об'єкти, близькі до нас, легкодоступні, відкривають думці доступ до далеких для нас понять. При цьому важливо, що «метафора у функції термінологічної одиниці є не кінцевим продуктом мовної діяльності або певним ефективним експресивним засо-

бом, а становить основу процесу індивідуальної наукової творчості, метою якого є подання новизни досліджуваного знання і його омовлення» (Л.М. Алексеева). Тому у наукових творах І. Франка диференційовано текстові структури наукових метафор та образних метафоричних зворотів.

Формування мети статті. Мета статті – схарактеризувати типи текстових структур (метафори, порівняння) у їх кореляції із стилістичними (образність, емоційність) ознаками наукового тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Наукові метафори – слова чи словосполучення, які вживаються у переносному значенні для назви поняття в науковій терміносистемі за подібністю певних ознак [2, с. 166]. Наукова метафора має суперечливий характер: у процесі термінологічної метафоризації актуалізуються як окрема схожість між референтами, оскільки метафора повинна бути обов'язково зрозумілою, так і несхожість, оскільки зароджується нова думка, причому ступінь схожості та несхожості визначає справжнє значення метафори. Учені оперують поняттями і тому використовують прямі номінативні значення слів, прагнучи до точності, термінованості, однозначності.

У сфері наукової та спеціальної термінології (асоціативна мережа, лексичне наповнення, особиста сфера, семантичне поле, мовна гра) метафор чимало, однак унаслідок термінологізування, а отже, однозначної номінативності ці слова втрачають образність.

Ураховуючи загальну поняттєвість і точність наукової мови, варто підходити обережно до використання в цій сфері образних засобів, особливо метафор: краще знайти точний термін, аніж використовувати образ. З історії наукового стилю відомо, що образність тут часто породжується саме у тому разі, коли не знайдено ще точного найменування – терміна: «нове в науці прокладає собі шлях метафоричною мовою» [3, с. 79]. На думку Л.М. Алексеевої, «метафоричність наукових термінів, основних компонентів мови науки і техніки, виявляється принаймні вмотивованою двічі: з одного боку, загальнолінгвістичною тенденцією розвитку мови науки, з іншого – метафоричністю мислення, етапи розвитку якого фіксуються створенням нових термінів» [4, с. 92].

Отже, метафора є природною для мови науки, її очищення наукової мови від метафор суперечить поняттю пізнавальної діяльності. Під час сприйняття метафоричного контексту підвищується креативність мислення, оскільки виникає необхідність підсилення його інтегративної функції для виявлення неусвідомлених імпліцитних домінантних компонентів змісту. Ця інтегративна функція виявляється в утворенні аналогій як основи метафоризації, бо аналогія – один із видів несвідомого узагальнення [5, с. 92]. Вагомість інтегративної функції метафори цілком зрозуміла: «метафорична аналогія може виникати при повній відсутності подібності реалій» [5, с. 97].

Текстові структури-наукові метафори в науковому Франковому тексті – це певна мікросистема економічних та політекономічних понять. Вони виконують роль своєрідних інструкцій [6, с. 4–5]. Це явище найвиразніше відбивають текстові структури-перифрази, наприклад «наймана праця» 'рідна мати пролетаріату' (*А наймана праця – це на підставі законів, які керують нею і які тепер нам слід пізнати, рідна мати пролетаріату*) [7, с. 71].

Статус текстової структури-наукової метафори у мові Івана Франка мають і номінативні, і дієслівні метафори: *Ми з своєю неповоротливістю і своїм квістизмом та довготерпінням єємо остаточно також продукт історії* [7, с. 210]; *Коли між тими, хто продає той самий товар, є велика конкуренція, то ціна падає; коли їх мало, то ціну «тримають»* [7, с. 72]; *Тим часом курс карбованця падав усе нижче* [8, с. 9]; *Офіри на голодних дуже часто не доходять до свого призначення* [8, с. 276]; *Сплата вилованих облигацій наступає б місяців по тягненні* [7, с. 105]. Найвиразніше термінологічність одних та образну емоційність інших метафор можна побачити на прикладах, де дієслова у текстових структурах-метафорах мають виразний стилістичний відтінок розмовності, пор.: *багато людського гроша перепливає через руки...* [8, с. 240]; *До Відня напливали купи жалоб від галицьких панів* [7, с. 103]; *І книжка полетить до ста чортів з рук читаючого* [7, с. 28]; *Але зиск держави починається аж тоді, коли ґрунтовий чини із 10 000 підскачить на 12 000, 15 000 і т.д.* [8, с. 111]; *Ціни на жито так підскачили, що протягом кількох днів продавали пуд на 1 карбованець і 50 копійок дорожче, ніж звичайно* [8, с. 270].

В економічних творах І. Франка група дієслів на позначення активної дії (*наставати, наступати, починатися, йти, приходити*) характеризує перебіг певних подій. Текстові структури – наукові метафори такого типу засвідчують закономірність їх функціонування в міні-контекстах-поясненнях тих чи тих політичних, соціальних та економічних процесів у суспільстві: *Тільки крамарі без крихти геніальності можуть торгуватися., коли всхідне питання знов починає підніматися* [7, с. 331]; *...починається конкуренція, і плата знову знижується* [7, с. 73]; *Але зиск держави починається аж тоді, коли ґрунтовий чини із 10 000 підскачить на 12 000, 15 000 і т.д.* [8, с. 111].

У досліджуваних текстах зафіксовано наукові метафори-історизми: *...коли ще до того додати побираючий податок «від руки» 15 крейцерів і екзекутного 5%, то побачимо, що у нас найбідніший халупник платить річно трохи не 4 ринських податку прямого* [7, с. 80].

Текстових структур-образних метафоричних зворотів спостережено значно більше. У розглядуваних працях І. Франка така метафорика не пов'язана з усією організацією наукового твору, вона виявляється радше як додатковий засіб для надання аргументованості, більшої переконливості, для пояснення, популяризації знання. У текстах із чіткою логічною побудовою доказів і трафаретним використанням виразних мовних засобів поява оригінальної метафори привертає увагу читача. Вона прикрашає мову автора і водночас є чужорідним елементом, що певною мірою суперечить стилю викладу, але й засвідчує стійку стилістичну ознаку наукової мови відповідного періоду в історії літературно-мовного процесу [9].

Тексто- та змістовірна активність Франкової метафорики в аналізованому мовному матеріалі умотивована стилістичними особливостями мови науки другої половини XIX – першого десятиліття XX століття: за сучасними параметрами норми вона має ознаки наукової публіцистики. В економічних творах автор за допомогою текстових структур-метафоричних зворотів намагається досягти простоти, ясності та аргументації викладу, оскільки його текст звернений до масового читача: *Крик той се не був пустий газетний крик, але був справді відголосом переконань і виводів значної часті послів ради держав-*

ної [7, с. 86]; *Певно, якби наш край міг вийняти зі своєї кишені тих 26 мільйонів і сплатити відразу решту довгу, то се було би найліпше* [8, с. 241].

Під час використання метафори І. Франко спочатку строго логічно формулює свою думку, а потім для підтвердження сказаного вдається до таких текстових структур для підсилення емоційно-суб'єктивної оцінки раніше викладеної думки: *Простягнуть тому бідному, важким горем битому народові помічну руку, без хитроців, без задніх цілей, як брат братові* [7, с. 121]; *Конечно, упокоївшися банк-«дершикіра» становить перший прим в тій проклятій музиці...* [7, с. 356].

Властиво, що текстові структури – дієслівні образні звороти можуть сполучатися із фразеологізованими сполуками: *...найвища постановва з р. 1857 пішла тою фактично вже протертою дорогою* [10, с. 575: прокладати дорогу ‘бути зачинателем, провідником’; у тексті *прокладена дорожа* ‘щось усталене, вивірене, поширене’] [7, с. 113]; *А при еміграції до Америки хіба ж не зрушуються люди зі старих гнізд* (‘насиджене місце’) *це далеко більше, ніж коли б їм прийшлося переселюватися з одного кінця села на другий?* [8, с. 211]; *Мабуть, голод не дійшов свого зеніту* (доходити зеніту = 10, с. 218: доходити краю ‘досягати найвищого рівня’), *бо це невелика частина населення має якісь рештки запасів* [8, с. 275].

За граматичними ознаками виокремлюємо й текстові структури – генитивні метафори, що є загалом найпоширенішим видом у науковому викладі [11, с. 79]. За нашими спостереженнями, такі текстові структури розмовної маркованості використовуються для «визначення величини, ступеня важливості чогось»: *Проте більша частина цієї невеликої жменьки шляхетських недобитків, яка творить основу іпотечних власників, подібна до людей, що тонуть у морі* [8, с. 30]; *...в наших планах і надіях нема якої краплини подібних обов'язків* [7, с. 212]; *До Відня напливали купи жалоб від галицьких панів...* [7, с. 103] тощо.

Нейтральний відтінок мають генитивні конструкції, у межах яких номінації *правиця, відсотки, ініціатива, винагорода* граматично узалежені від іменників, які виступають вебалізаторами руху, процесу, дії: *...таке фатальне господарювання правиці мусить хоч по маленькій частині підкопувати її довір'я у корони* [7, с. 329]; *Чи ж при звісній господарчі повітовій... можна повірити в «розбудження ініціативи приватної»* [7, с. 177].

Другий за активністю образний засіб – текстові структури – *порівняльні конструкції*. Для наукової мови порівняння більш характерне, аніж метафора, оскільки воно – одна із форм логічного понятійного мислення і способів його вираження. Порівняння як засіб вираження такої логічної форми активно використовується для ілюстрації, але не підкреслює експресивність мови [12].

Із когнітивного погляду порівняння є засобом пізнання навколишнього світу і синтезованим результатом цього пізнання. Теоретичні засади розуміння асоціативно-узагальнювальних процесів, які визначають когнітивну суть порівнянь, закладено у працях О. О. Потєбні. Учений стверджував, що «порівняння є основою будь-якого розуміння і будь-якого мислення. Усе у світі ми пізнаємо не інакше, як через порівняння. Тому нам даремно докоряють у тому, що ми наполягаємо на порівнянні: іншого шляху для розуміння предметів зовнішнього світу немає» [13, с. 196]. Згідно з теорією О.О. Потєбні,

порівняння реалізуються як мовно-ментальна діяльність, спрямована на здобуття різноманітних знань про дійсність і вираження цих знань.

Найчастіше з допомогою текстової структури-образної порівняння в наукових текстах І. Франка пояснюється один предмет через інший за участі:

1) компаративної зв'язки *як, мов, немов, немовби, наче, ніби* та ін. Наприклад: *Коли там таких проступців нагромадиться досить, то відтам з'їздить урядник і в будинку заряду лісового робить щось, немов переслухання і розправу* [7, с. 83]; *Суд, слідства, кримінали, мов блискавки кидались зразу слова і натяки тут і там в очі читаючим польські часописи...* [7, с. 347];

2) предиката *подібний*. Наприклад: *Проте більша частина цієї невеликої жменьки шляхетських недобитків, яка творить основу іпотечних власників, подібна до людей, що тонуть у морі* [8, с. 30].

Іван Франко вживає такі текстові структури здебільшого для того, щоб пояснити читачеві певний предмет, явище чи процес за допомогою зіставлення: *Се називалось би конверсія, ніби перелицювання довгу короткого й тяжкого на довший, але легший* [8, с. 240]; *Отже, борошно стало обмінною вартістю, або товаром, лише тому, що його не можна знайти в природі, як світло і воду...* [7, с. 74].

Іноді в аналізованих авторських наукових текстах структури-образні порівняння особливо оригінальні. Вони, як і метафори, мають індивідуальний характер: *На нашу думку, краще подавати потрібну річ хоч би лише дрібними уривками, ніж не подавати зовсім і, склавши руки, чекати, аж поки не спаде нам з неба, як Мінерва з голови Юпітера, готова і відразу повна та правдива статистика робітничого життя* [7, с. 53]; *Насправді наглядачі, як «очі і вуха пана», бувають далеко краще оплачувані, ніж звичайні робітники* [7, с. 61].

Метафоричні, складні асоціації яких передбачають багатоступеневість розумових операцій, також зафіксовано у науковій мові І. Франка. Таким порівнянням властивий високий ступінь абстрактності узагальнення, оскільки в них встановлюється зв'язок між поняттями: *З початком сього чи з кінцем минулого року роздано нашим селянам аркушики ґрунтови, котрі мають бути немовби вінцем нового кадастрального поміру* [7, с. 332].

Залежно від об'єкта зіставлення в досліджуваних наукових працях можемо виділити кілька образно-семантичних різновидів текстових структур-порівнянь: 1) в основу яких покладено зіставлення з явищами природи: *мов блискавки кидались зразу слова і натяки тут і там в очі читаючим польські часописи* [7, с. 347]; *... вся його [хлопа] ошадність щезне, як крапля води на гарячій блясі...* [8, с. 232]; *Думка робучого народу... б'є як розбурхані хвилі...* [8, с. 225]; 2) які містять назви тваринного світу: *Банк сей під взглядом умовий для довжника досить корисно різниться від таких п'явок, як банк рустикальний...* [7, с. 165]; *Галичина з того погляду показується мов та щука, котрої одна половина зварена на холодець, а друга жарена* [8, с. 294]; 3) які містять вказівку на характерні ознаки, риси людей: *Насправді наглядачі, як «очі і вуха пана», бувають далеко краще оплачувані, ніж звичайні робітники* [7, с. 61]; 4) яким властива оцінність: *Підійдемо до самого паркана, до головних воріт, що мають дзвінок і дуже неохоче відкриваються, – при цьому з такою підозрілою обережністю, як*

якась *торемна брама*... [7, с. 53]; 5) які викликають певні асоціації: *Фабричне життя і розвиток великого промислу спутує тут десятки і сотні людей в одну ціпку органічну масу, котра немов живе і дихає тільки вкуні* [7, с. 7].

Текстові структури-порівняння, засвідчені у творах Івана Франка, різні за лексичним наповненням та граматичною формою. В аналізованих текстах зустрічаємо конструкції, у яких об'єктна частина може бути граматично оформлена як: 1) одиничний іменник: *Вона [праця] наче чарівниця, яка одним своїм дотиком усе перетворює в золото* [7, с. 57]; *... мов блискавки, кидались зразу слова і натяки* ... [7, с. 347]; 2) іменник з одним залежним словом: *... то така діяльність, як хліб насущний, ніколи не стане буденною* ... [8, с. 136]; 3) фразеосполука: *... роби що хочеш, стережи, як ока в голові, а таки нічого не допоможе, піде і вкраде* [7, с. 82]; *Питання соціального ніхто не може сотворити, не може самохить викликати, ніби вовка з лісу* ... [7, с. 8]; *То як пара сіамських братів, злучених органічним вузлом. А той вузол – корчма* [8, с. 89].

Порівняння покладене в основу текстових структур-перифраз з образним емоційно-оцінним змістом. Це вторинні образні номінації понять економіки та теорії соціалізму – *робітник* («білий негр» – ‘рабська робоча сила’), *земля* («земля» – ‘матір всіляких багатств’), *праця* («наймана праця» – ‘рідна мати пролетаріату’). Пор.: *йому [робітнику] дають стільки, щоб він міг так-сяк утримати ще й сім'ю, а це для того, щоб не припинився рід білих негрів, бо це було б не вигідно для капіталу* [7, с. 73]; *Оце і є нинішній робітник – справжній раб капіталу, білий негр* [7, с. 67]; *...а робітник не має і землі – матері всіляких багатств...* [7, с. 67]; *А наймана праця – це на підставі законів, які керують нею і які тепер нам слід пізнати, рідна мати пролетаріату* [7, с. 71].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямі. Отже, з-поміж текстових структур, які у мові економічних праць І. Франка пов'язані з вербалізацією категорій образності, оцінності, емоційності, найвиразніше тексто- і змістотвірні навантаженими є метафори, порівняльні конструкції, які вживаються як у власне образному значенні, так і стертому, конвенціоналізованому. Образні текстові структури у мові аналізованих праць мають допоміжний характер – пояснюють, популяризують, конкретизують основну думку, експресивізують науковий виклад.

Література:

1. Дядюра Г.М. Образність у науковому тексті. *Українська мова: з минулого в майбутнє*. Київ, 1998. С. 127–129.
2. Петров В.В. Понимание метафор: на пути к общей модели. *Метафора в языке и тексте*. Москва, 1988. С. 165–169.
3. Кулиев Г.Г. Метафора и научное познание. Баку: Элм, 1987. 157 с.
4. Алексеева Л.М. Проблемы термина и терминообразования: учеб. пособ. [по спецкурсу]. Пермь: Перм. гос. ун-т., 1998. 120 с.
5. Герман И.А. Лингвосоинергетика. Барнаул: Алтайская акад. экономики и права, 2000. 188 с.

6. Дядюра Г.М. Функціональні параметри образності в науковому стилі (на матеріалі текстів природничих та технічних наук): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10. 02. 01. Київ, 2001. 22 с.
7. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Т. 44. Кн. 1. Київ, 1984. 767 с.
8. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Т. 44. Кн. 2. Київ, 1984. 694 с.
9. Висоцька З.І. Метафора в науковій мові Івана Франка. *Культура слова*. Київ, 2016. № 85. С. 160–167.
10. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк, В.В. Дятчук та ін. Київ: Наук. думка, 2003. 788 с.
11. Нестеренко О.Л. Некоторые особенности метафоры в научном стиле. *В помощь преподавателям иностранных языков*. 1974. Вып. 5. С. 13–14.
12. Сютя Г.М. Цитатний тезаурус української поетичної мови ХХ століття: монографія. Київ, 2017. 384 с.
13. Потебня А.А. Из записок по теории словесности. *Эстетика и поэтика*. Москва: Искусство, 1976. С. 286–463.

Vysotska Z. Text structures – verbalizers of the category of imagery and emotionality (on the example of Ivan Franko's economic works)

Summary. In the article on the example of Ivan Franko's works of economic profile the metaphor and comparisons which are expressions of imagery and emotionality in scientific language are considered. It is proved that in the scientific text the categories of imagery and emotionality are verbalized first of all by figurative textual structures-metaphors, comparisons, etc. There are two views on the nature and role of imagery and emotionality in scientific language. The contradictory nature of the scientific metaphor in the analyzed texts is considered. Textual structures – scientific metaphors in the scientific economic Franco text are highlighted as a certain microsystem of economic and political-economic concepts that serve as a kind of instructions. The textual and content-forming activity of Franko's metaphors in the analyzed linguistic material is motivated by stylistic features of the language of science of the second half of the XIX – first decade of the XX century, which according to modern parameters has the features of scientific journalism. In the creation of textual structures-image metaphorical inversions, the greatest stylistic weight is transferred to the verb in a figurative sense (the phenomenon of anthropomorphization). Textual structures-genitive metaphors, which are generally the most common type in scientific exposition, are also distinguished by grammatical features. Depending on the object of comparison, several figurative-semantic varieties of text-comparison structures are distinguished in the researched scientific works. Ivan Franko's scientific economic texts isolate constructions in which the object part can be grammatically designed as a single noun, a noun with one dependent word, a phrase. Structures-figurative comparisons which, as well as metaphors, have individual character are considered in the analyzed author's scientific texts. Text structures-scientific metaphors in the language of Ivan Franko are described, which have the status of both nominative and verb metaphors.

Key words: text structures, verbalization of imagery and emotionality in scientific language, functioning of metaphor in scientific text, role of comparison in scientific text.

LA DESCRIPTION DES PARTICULARITES LINGUALES ET SEMANTIQUES DE L'EXPRESSION DE LA NEGATION DE LA LANGUE FRANÇAISE PARLEE

Анотація. Стаття має на меті висвітлення мовних засобів спілкування, які мають спільний аспект у своїй семантичній структурі про вираження заперечення. Питання про заперечення та можливості його вираження за допомогою лінгвальних засобів були об'єктом дослідження численних праць серед проміжних дослідників, оскільки вони займають особливий статус у вивченні речення. Питання, які ми спробуємо висвітлити в нашій статті, дозволять нам опанувати певні граматичні, морфологічні та семантико-стилістичні поняття щодо заперечення. Насамперед ми намагатимемося простежити його практичну користь у викладанні та вивченні французької мови. Ми також маємо на меті звернути особливу увагу на різницю між використанням заперечення в письмовій мові та у розмовній мові. Ми виділяємо цю різницю, оскільки це може бути проблемою для тих, хто вивчає французьку мову. Коли заперечення у французькій мові супроводжується словесною формою, воно складається з двох частин. У такому разі буде корисним згадати використання частки *ne* без *pas* і навпаки. В усному мовленні заперечення, виражене у формі *ne* та *pas*, де *pas*, є необов'язковим за певних точних умов. Заперечення «*ne*» дуже слабке у неформальних ситуаціях. Для більш-менш успішного проведення нашого дослідження ми застосовуватимемо такі методи дослідження, як описовий та порівняльний, та переклад (де це необхідно з прагматичною метою). Ми визначимо та порівняємо поняття, що позначають заперечення з різним ступенем інтенсивності, та звернемо особливу увагу на вплив заперечення як безпосереднього наслідку спілкування. Наведена робота висвітлює також питання розвитку заперечувальних конструкцій у французькій мові у площині синхронії. Особливу увагу звернено на еволюцію вживання заперечувальних слів. Проведено детальний аналіз теоретичних джерел та словників. Акцентується увага на порівнянні вживання негачії у сучасній розмовній мові та проаналізовано приклади з джерел літературної мови.

Ключові слова: заперечення, висловлювання, категорія, спілкування, вираз, засоби, лінгвістика, дослідження, синтаксис, розмовна мова.

La définition du problème. La négation est une catégorie importante de langage, étant l'une des principales opérations mentales, par ses moyens exprime le plus vivement et le plus précisément la catégorie de la logique, indique la relation entre le langage, la pensée et la réalité objective [1, p. 47]. La négation n'est pas seulement un problème de linguistes, elle est largement utilisée dans d'autres sciences, comme la logique ou la philosophie, qui parle de la nature multiforme de ce concept. La négation est l'une des catégories sémantiques originales, sémantiquement non décomposées, inhérentes à toutes les langues du monde, qui ne peut être définie en raison d'éléments sémantiques plus simples [2, p. 105]. Les déclara-

tions qui contiennent des informations répréhensibles se trouvent souvent dans différents styles fonctionnels de discours et dans les domaines de la communication. L'orateur utilise de telles déclarations non seulement lorsqu'il nie quelque chose ou tente de donner une réponse négative, mais aussi lorsqu'il déclare ou prouve quelque chose, exprime son opinion, donne une évaluation de la réalité objective. L'existence de différents types de négation explique l'extrême intérêt des linguistes pour l'étude de ce phénomène. L'article donné regroupe les moyens linguistiques de communication ayant un point commun dans leur structure sémantique, celle de négation exprimée plus au moins intensivement. La question de la négation, plus au moins fortement exprimée, et les possibilités de son expression à l'aide de moyens linguistiques ont suscité de nombreux écrits chez les chercheurs au point d'occuper un statut à part dans l'étude de la phrase. Les problèmes que nous avons traités dans notre article permettront de maîtriser certaines notions grammaticales, morphologiques et sémantico-stylistiques concernant la négation. Nous y percevons en premier lieu son utilité pratique dans l'enseignement et l'apprentissage du français. Nous essayons aussi de prêter une attention particulière à la différence entre l'emploi de la négation dans la langue écrite et dans la langue parlée. Nous mettons en relief cette différence parce qu'elle peut être un problème pour les apprenants du français. Quand la négation en français accompagne une forme verbale, elle se compose de deux parties Il suffit de rappeler au souvenir l'emploi de la particule *ne* sans *pas* et vice versa. Dans le code oral, la négation a la forme *ne* et *pas*, *pas* est facultatif sous certaines conditions bien précises. Dans le code oral, la négation a la forme *(ne) pas*, cette fois, la marque critique *ne* est facultatif. Le «*ne*» de négation n'est que très peu prononcé dans des situations informelles. Pour mener plus au moins à bien notre recherche, nous avons adopté **les méthodes d'investigation**, telles que les méthodes descriptive et comparative, et la traduction (dans les cas nécessaires et à des fins pragmatiques). Nous allons donner une définition et comparer les notions marquant la négation aux degrés d'intensité différents et prêter une attention particulière à l'incidence de la négation comme conséquence plus ou moins directe de la communication. Le travail présenté couvre également le développement de constructions négatives en langue française dans le plan de la synchronie. Une attention particulière est portée à l'évolution de l'utilisation des mots négatifs. Une analyse détaillée des sources théoriques et des dictionnaires est menée. L'accent est mis sur la comparaison de l'utilisation de la négation dans le langage familier moderne et l'analyse des exemples tirés des sources du langage littéraire.

Le contenu principal de l'ouvrage – l'examen et l'étude de l'un des phénomènes grammaticaux complexes de la langue française – la négation. La pertinence de ce sujet réside **dans l'analyse détaillée** de tous les moyens linguistiques d'expression d'informations

négatives dans un langage familier. Malgré les nombreux travaux et études menés par les linguistes, le problème de la négation reste mal compris, car le développement moderne de la linguistique, les dernières avancées de la linguistique des textes, les genres communicatifs ouvrent des perspectives et de nouveaux aspects de l'analyse de la catégorie de la négation. La négation en français est un phénomène multiforme qui évolue avec le développement de la langue. **L'objet d'étude** de ce travail sont des phrases négatives, c'est-à-dire des phrases qui nient la relation entre le sujet et le prédicat ou entre différents membres de la phrase. **Le sujet de l'étude** sont les voies et les moyens linguistiques d'exprimer la négation. Le travail proposé **a pour but de** passer en revue les moyens les plus courants d'exprimer des objections en français parlé.

La présentation du matériel principal de l'article. Le français parlé a toujours intéressé les chercheurs, principalement en raison de la nécessité d'étudier ses caractéristiques lexicales et grammaticales pour ceux qui étudient le français comme langue étrangère et rencontrent de grandes difficultés à comprendre correctement les mots, les expressions et les constructions dans la langue générale. [3, p. 98].

On sait que la langue vivante est construite selon ses propres lois, a ses propres règles qui ne coïncident pas avec les règles normatives. C'est la langue que l'on entend dans le métro, dans les cafés, dans la rue, etc. Et ce flux de mots, interconnecté avec des écarts par rapport aux règles grammaticales (phrases incomplètes, interrompues par des pauses inattendues, des objections incomplètes, etc.) – tout cela peut littéralement dérouter une personne qui se trouve dans l'environnement de locuteurs natifs. Le français parlé a ses propres caractéristiques dans le domaine de la phonétique, du vocabulaire et de la grammaire. Il est impossible d'analyser les trois aspects linguistiques en un seul article. Nous nous limiterons à l'analyse des traits grammaticaux de l'aspect familier de la langue française. Le recours à l'analyse de ces caractéristiques est tout à fait justifié, car la partie la plus émouvante de la structure grammaticale de la langue française est la syntaxe.

Les phrases narratives sont l'unité de communication de base et plus courante. Une attention particulière est attirée sur la phrase négative, avec laquelle, dans le langage courant moderne, il y a des changements significatifs. Ces changements affectent les moyens d'exprimer des objections absolues, nominales et restrictives. Le français fait référence aux langues polynégatives qui utilisent des particules négatives dans des phrases courantes [4, p. 250]. Un trait caractéristique de la structure polynégative d'une phrase française est l'utilisation obligatoire d'une double négation adverbiale, dont la deuxième composante peut être à la fois un simple formant et un adverbe négatif généralisant [4, p. 257]. En français, les particules négatives ferment le prédicat, son verbe variable dans un cadre, si le deuxième élément est un formant. D'autres moyens d'expression de la négation sont représentés par des adverbes ou des pronoms; leur fonction syntaxique détermine leur place dans la phrase, implique la séparation du deuxième composant du prédicat. L'expression des phrases joue également un rôle important.

N. Shigarevskaya dans son ouvrage *«Essais sur la syntaxe du français moderne»* décrit en détail les phrases et les fonctions contradictoires de la particule négative «ne», qui dans les conditions d'évolution constante a affaibli son rôle et sa signification. Cette particule est devenue un mot non accentué, tandis que la position accentuée «pas» à la fin du groupe d'accent ou du syntagme a sa propre signification négative, et les connexions syntaxiques bilaté-

rales «pas» avec le prédicat et l'adverbe ont changé le sens dans la deuxième composante de la négation [4, p. 305]. Ainsi, l'interaction des processus grammaticaux et phonétiques de l'évolution a conduit à l'émergence dans le langage familier de la tendance à réorganiser la phrase commune: la double négation adverbiale est remplacée par une, exprimée principalement par la particule négative «pas», comme en témoigne l'exemple suivant : *Elle est pas jeune, pas jolie, mais pas triviale* [4, p. 306].

Il convient de noter que l'omission de «ne» dans la plupart des cas est un signe de discours familier. Dans la variété littéraire-familiale, il existe deux formes d'expression de la négation verbale: «ne... pas», «pas» [5, p. 17]. La première variante d'objection est plus souvent utilisée.

Les chercheurs de la syntaxe française pour interpréter l'évolution d'une phrase générale se basent sur l'une des conditions possibles – soit le facteur phonétique, soit le facteur grammatical. Cependant, l'étude de divers processus de développement du langage montre que même le processus phonétique le plus significatif ne peut en lui-même changer ou détruire l'élément de langage qui a une signification grammaticale [5, p. 18]. Le premier composant de la négation peut être omis dans tout type de prédicat (verbe simple, complexe, composé et nom), toute forme du verbe, tout sujet. Néanmoins, nous devons signaler deux types de phrases qui répètent le plus systématiquement la première partie négative. Ainsi, «pas» est, comme d'habitude, le seul élément négatif dans les phrases de motivation de la langue parlée de tous les jours: *Bonne chance ! oublie pas la petite, Soyons pas nerveux, la punition doit être proportionnée à la faute* [6, p. 61].

Un autre type de phrase mononégative est construit avec la construction «c'est». En langage familier, il n'y a pas d'alternative à «ce n'est pas» – «c'est pas». Seule la construction avec une particule négative «pas» dans la postposition au verbe est utilisée. L'omission du premier élément de négation dans les phrases introduites par l'inflexion présentationnelle «c'est» est liée non seulement à l'affaiblissement grammatical et phonétique de la particule «ne», mais aussi à la tendance à phraséologiser «c'est», à la cohérence des éléments de construction [7, p. 119].

Il faut noter une autre régularité dans le fonctionnement de la négation adverbiale: la première composante est omise plus souvent dans le pronom-sujet et est plus couramment utilisée dans le nom-sujet. Le fait de ne pas utiliser «ne» dans le second cas caractérise le type familier de langue parlée. Il existe des phrases incomplètes négatives qui sont une conséquence de l'ellipse du prédicat, et à notre avis, ces phrases doivent être considérées comme généralement négatives. Ils se produisent dans tous les types de phrases communicatives dans le discours familier : *Pas question de trahir le mari, pas question non plus de ramener ses paroles à leur juste valeur* [8, p. 112].

La particule négative «pas» a pris la fonction d'exprimer la prédictivité. La nature prédictive de ces constructions est mise en évidence non seulement par leur fonctionnement en tant que phrase séparée, qui a ses propres caractéristiques d'intonation spéciales, mais aussi par le fait que dans les exemples ci-dessus «pas» agit comme une variante stylistique d'une unité négative complexe «non pas» [7, p. 120].

Ainsi, dans un plan strictement synchronique au niveau des constructions du langage parlé comme «Pas de nouvelles?» devraient être considérés comme des unités prédictives indépendantes, une sorte de phrase à une syllabe. D'autres particules négatives – le deuxième composant de l'inversion négative, ainsi que

«pas», peuvent fonctionner dans un langage familier sans le premier composant «ne» et agir comme des phrases indépendantes.

Analysons maintenant les phrases partiellement négatives, dans lesquelles le prédicat est positif, et la partie négative «non» rejoint les autres membres de la phrase. Il peut également y avoir des mots circonstanciels, des définitions, des adjectifs et la partie substantive du prédicat : *Ce sont alors les petits verres rouges et blancs; on boit régulièrement, non sans un clin d'oeil* [8, p. 8], *Il s'agit d'un membre de la famille, non de la clientèle* [8, p. 9].

«Pas» rivalise avec succès avec «non» dans un langage familier. Ces phrases appartiennent au groupe prédicatif : *Il y avait de la lumière dans la chambre dont la porte était ouverte, mais pas dans les autres pièces* [9, p. 129], *Je viens pas dimanche, je viens jeudi* [9, p. 139].

La combinaison de «non» et «pas» avec des adjectifs a créé un nouveau modèle de formation de mots avec des significations négatives, ainsi que enrichi le vocabulaire avec une nouvelle sémantique.

1. *Evidemment la question n'est pas logique* [10, V.1, p. 120], (la question n'est pas logique – elle est illogique).

2. *Monsieur le juge d'instruction, je suis pas coupable* [10, V.1, p. 127], (je suis pas coupable – je suis incoupable).

Une phrase négative est parfois construite en utilisant des inversions restrictives-négatives (seulement... que, ne... pas que, non seulement, pas seulement). Leur différenciation est liée au style de discours et à savoir si l'inversion est un nom ou un adverbe.

1. *Ce n'est pas seulement le jour après demain qui n'est jamais assuré, c'est même l'heure présente* [10, V.2, p. 13].

2. *Ce n'est pas à vous que tu penses ; il ne faut jamais penser à soi avant de penser à eux et à elles.* [10, V.2, p. 13].

Dans les exemples ci-dessus, le participe négatif «pas» est attaché au verbe dans la postposition et est donc lié à la circonstance du temps dans le premier exemple et à l'appendice dans le second, auquel s'applique sa signification négative. Dans les deux exemples, les inflexions restrictives-négatives sont construites avec un prédicat verbal. Ainsi, dans le français moderne, le langage familier est utilisé dans différents types de phrases négatives, le seul moyen d'expression de la catégorie de négation – la part de «pas» [6, p. 114]. Il y a généralement des phrases négatives et partiellement négatives. Presque toujours la négation générale (tout le fait est nié) est exprimée par la négation au prédicat (verbe); la négation partielle (seule une partie du fait est niée) s'exprime par la négation d'un autre membre de la phrase. Cependant, parfois en français, le sens partiellement négatif est exprimé par une négation verbale, car la particule «ne» ne peut représenter qu'un verbe.

En conclusion, il convient de noter qu'au cours de ces travaux ont été étudiés et analysés les moyens d'expression de l'objection en français. Des exemples d'œuvres d'art d'auteurs étrangers ont été étudiés, ce qui a permis de déterminer aussi précisément et clairement que possible l'éventail des moyens utilisés dans la littérature, qui permettent d'exprimer la catégorie d'objection à différents niveaux de langage; des exemples tirés de manuels sur le discours dialogique ont également été utilisés, ce qui a notamment été utile pour identifier les voies de la négation pertinentes dans une situation linguistique.

Liste des ouvrages utilisés:

1. Лещенко Л.В. Категория заперечення: прагматичний аспект. Актуальні проблеми металінгвістики : зб. наук. пр. / Черкас. держ. ун-т, 2001. 158 с.
2. Герасименко І.А. Заперечення як мовна універсалия : принципи, параметри, функціонування. Л. : Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2006. 290 с.
3. Шигаревская Н.А. Очерки по синтаксису современной французской речи. Л.: Изд-во ЛГУ, 1970. 398 с.
4. Mallet-Joris F. Allegra. М.: Радуга, 1985. 324 с.
5. Andrievskaya A. Syntaxe du français moderne. К.: Высшая школа, 1973. 314 с.
6. Nikolskaya E.K., Goldenberg T.I. Grammaire française. М.: Высшая школа, 1974. 397 с.
7. Simenon G. La neige était sale. Paris: Hachette, 1965. 126 p.
8. Bazin H. Vipère au poing. М.: Прорпекс, 1979. 164 с.
9. Clavel B. La saison des loups. М.: Прорпекс, 1978. 214 с.
10. Malot H. Sans famille. V.1,2. Paris: Editions Gallimar, 1980. 367 p.

Vysotska R. Description of the linguistic and semantic means of expressing the negation category in colloquial French

Summary. This article aims to underline the linguistic means of communication, which have a common aspect in their semantic structure of expression of negation. The question of negation and the possibility of expressing it by linguistic means has been the subject of numerous works by prominent researchers, as they occupy a special status in the study of sentences. The questions we will try to cover in our article will allow us to master certain grammatical, morphological and semantic-stylistic concepts of negation. First of all, we will try to trace its practical usefulness in teaching and learning French. We also aim to pay special attention to the difference between the use of negation in written language and in spoken language. We highlight this difference because it can be a problem for those who learn French. When a negation in French is accompanied by a verbal form, it consists of two parts. In this case, it will be useful to mention the use of the particle *ne* without *pas* and vice versa. In oral speech, the negation is expressed in the form of *ne* and *pas*, where *pas* is optional according to certain exact conditions. The negation of *ne* is very weak in informal situations. To more or less successfully conduct our research, we will use research methods such as descriptive and comparative, and translation (where necessary for pragmatic purposes). We will identify and compare concepts that denote negation with varying degrees of intensity and pay special attention to the impact of negation as a direct consequence of communication. The presented work also covers the development of negative constructions in the French language in the frame of synchrony. Particular attention is paid to the evolution of the use of negative words. A detailed analysis of theoretical sources and dictionaries has been done. Emphasis is placed on comparing the use of negation in modern colloquial language and analyzes examples from the sources of literary language.

Key words: objection, statement, category, communication, expression, means, linguistics, research, syntax, colloquial language.

Галів У. Б.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

МОВНА КАРТИНА СВІТУ ОКСАНИ ПАХЛЮВСЬКОЇ: ЛІНГВО- ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР

Анотація. У статті проаналізовано мовну картину світу О. Пахлювської крізь призму концептології. Звернено увагу на теоретичний аспект вивчення концепту у сучасній лінгвістиці. Здійснено спробу застосувати напрацювання українських мовознавців для аналізу концептів у публіцистичному дискурсі.

Розглянуто концепт як ментальне утворення, вияв мовно-мисленнєвої діяльності автора. Аргументовано, що лінгво- та соціокультурний простір О. Пахлювської репрезентований насамперед двома базовими концептами – УКРАЇНА і ЄВРОПА, які творять семантичне наповнення мегаконцепту СВІТ. Охарактеризовано ключові концепти книги «Ave, Europa!», УКРАЇНА і ЄВРОПА з погляду синтагматики та парадигматики. Простежено вияв екстралінгвальних чинників на формування мовної картини світу письменниці.

Зауважено, що концептуальна модель світу, запропонована авторкою (зокрема, це стосується концептів УКРАЇНА і ЄВРОПА), базується на прецедентних текстах українського поета Євгена Маланюка (образи України-бранки, України-заподанки тощо).

Виявлено основні образи-асоціати, які наповнюють концепти УКРАЇНА і ЄВРОПА, а саме: «руїна», «деструкція», «парадокс», «зневажений родич», «розмінна монета» (негативна семантика); «пам'ять», «культура», «правове суспільство», «цивілізований простір» тощо (позитивна семантика). З'ясовано, що важливим мовним засобом розширення змістового наповнення концепту є художнє означення. Підрядні словосполучення з атрибутивними семантико-синтаксичними відношеннями вирізняють ідіостиль авторки й акумулюють основну ідею книги «Ave, Europa!».

Доведено, що концепт недостатньо розглядати лише у річищі когнітивістики, адже це і прецедентний феномен, оскільки прочитується на рівні мотивації – прецедентних текстів, прецедентних знаків. Постаючи як етнічні архетипи, концепти виступають носіями генетичного коду нації, а отже, експлікуються у мовну картину світу автора.

Ключові слова: мовна картина світу, концептуальна картина світу, концепт, образ, базові концепти, парадигматичні та синтагматичні відношення, публіцистичний дискурс, прецедентний текст.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сьогодні в українському мовознавстві активно поширюється когнітивний підхід щодо вивчення мовної картини світу автора, поживається інтерес до універсальних образів та особливостей їх функціонування у художніх текстах. Дослідників цікавить як внутрішній світ конкретної особистості, так і загальнолюдський універсум, змодельований крізь призму етномовної реальності.

Оригінальність мовної картини світу постає на основі більш масштабного утворення – концептуальної картини світу, що є системою словесних знаків-концептів. Це, як зазначає Л. Лисиченко, – «багатомірне явище, у якому, як у кристалічній сітці, відбиваються й елементи світового універсуму, і зв'язки між цими елементами» [1, с. 13].

Як ментальні утворення, вияв мовно-мисленнєвої діяльності, концепти відтворюють дійсність у соціальній, національній чи територіальній своєрідності, є невід'ємним складником будь-якої національної літератури.

Попри те, що «концепт» має багато визначень, функціонує на межі кількох дисциплін, лінгвісти часто розглядають його як термінологічний корелят до слова «образ» [2, с. 4]. Інші ж трактують як ширшу категорію, вбачаючи у ньому словесно-семантичне узагальнення образу чи групи образів у межах певного твору [3], психоментальну систему координат [4], одиницю етнокультури [5; 6].

Сприйняття концептів як відкритої системи дає можливість висвітлити нові грані творчості того чи того автора, виявляє глибинні зв'язки з національним мовомисленням, формує глибше розуміння процесів творення МКС.

Різномасштабне вивчення і неоднозначне тлумачення концепту сучасними лінгвістами викликає щоразу новий інтерес до цього явища і зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепт як основний складник МКС активно досліджували Є. Бартмінський, Г. Вежицька, В. Жайворонок, І. Голубовська, О. Тищенко, О. Крупко та інші.

Концепти історичної пам'яті, національної ідентичності у публіцистичному дискурсі О. Пахлювської розглядали журналісти та літературознавці Л. Василик, О. Квасниця, Б. Завідняк, Ж. Безп'ятчук, Ю. Бродюк. Дослідники виокремлюють домінуючі концепти у публіцистичних статтях авторки, а саме: *Україна, Бог, Росія, Європа, душа, пам'ять, культура* тощо, з'ясовують їх ідейно-сміслові наповнення [7; 8; 9].

Концептосферу «національна ідентичність» з погляду лінгвістики активно досліджує Х. Петрів. Особливу увагу мовознавець звертає на концепти «Україна», «Європа», «Росія», простежує ядрові семи та периферію окресленої концептосфери, аналізує концепти-мінімуми, які формують концепт-максимум [10]. Однак наукові розвідки авторки зосереджені здебільшого на польовій структурі концепту, інші ж типологічні критерії залишаються поза увагою дослідниці.

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження – проаналізувати базові концепти публіцистичного дискурсу О. Пахлювської як ментальні одиниці.

Реалізація мети передбачає виконання таких завдань:

1) визначити компонентний склад концептів УКРАЇНА і ЄВРОПА;

2) проаналізувати базові концепти з погляду синтагматики та парадигматики;

3) простежити вплив екстралінгвальних факторів на формування МКС письменника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Когнітивний вимір публіцистичного дискурсу О. Пахльовської у мовознавстві почали досліджувати порівняно недавно. Глибоко інтелектуальна, лінгвофілософська, наскрізно символічна, її творчість потребує узагальненого осмислення – як мовної універсалиї і категорії культури.

Погоджуємося з думкою Х. Петрів, що «мовне втілення концепту повністю залежить від типу дискурсу та мовної особистості, рівня її інтелекту, освіченості та тематичних особливостей її текстів» [10, с. 86].

У МКС О. Пахльовської можна відчитати своєрідну світову модель не лише з погляду ratio, але й з погляду emotio, навіть більше – через досвід пізнання religio. Лінгво- та соціокультурний простір авторки репрезентований насамперед двома базовими концептами – УКРАЇНА і ЄВРОПА, що творять семантичне наповнення мегаконцепту СВІТ.

Такий концептуальний трикутник дає змогу проаналізувати ключові концепти в контексті синтагматики та парадигматики.

Проаналізувавши публіцистичні статті книги «Аве, Європа!», доходимо висновку, що концептуальна модель світу, запропонована авторкою (головно це стосується концептів УКРАЇНА і ЄВРОПА), базується на прецедентних текстах українського поета-вісниківця Євгена Маланюка (збірка «Невичерпальність»). Відсутність власної держави, споконвічне відчуття меншовартості, маргіальності – одні з небагатьох чинників, що дали змогу створити феноменально промовисті образи України-бранки, України-розпусниці, України-запроданки тощо [11].

У творчому доробку О. Пахльовської концепт УКРАЇНА постає як неоднорідна структура. Його цілісність простежуємо в динаміці – від негативно до позитивно маркованих образів. Причому посутнє місце у дискурсі авторки займає ідейна образність як «знак знака» [6, с. 277].

На парадигматичному рівні, що передбачає вільний вибір асоціацій, авторка насамперед фіксує Україну у свідомості читача завдяки образам «руїна», «деструкція», «парадокс».

Перший із них знаходить вербальне втілення в іменних словосполученнях «музейна екзотика», «руїна космодрому», «вигоріле поле» тощо. Наприклад: «якщо Україна не змінить ритму і координат власного культурного часу, то сьогодні, як ніколи, вона має ризик перетворитись на застиглу музейну екзотику – таку собі псевдохату з псевдорушниками» [12, с. 59] – тут «музейна екзотика» вдало корелює з лексемою «псевдохата»; «Старт з руїни космодрому важкий. Руїн багато. І все ж над ними – небо» [12, с. 60]; «А сама культура, власне культурний і літературний процес – це ж витоптане і вигоріле поле після нічного сатанинського шабашу» [12, с. 59].

Образ «деструкція» репрезентований словосполученнями «час навпаки», «аритмія культурного часу» тощо: «Перервність, аритмія культурного часу України це на тривалий час гарантована злочинним вилученням із неї таких творчих матеріалів, як, скажімо, література 20–30-х рр.» [12, с. 80].

Образ «парадокс» найвлучніше вербалізований синтаксемами-афоризмами: «чим ближче до столиці України, тим самої України дедалі меншає» [12, с. 78]; «Хтось будує Україну без України» [12, с. 125].

Серед інших авторських образів-асоціатів заслуговують уваги такі, як «Банана Ріпаблік», «колонія», «Великий Німий», «зневажений родич», «розмінна монета»: «Україна – знову – вкотре! – ризикує стати колонією. Незалежна, вільна, соборна... колонія» [12, с. 116]; «І Україна з Української Радянської стане цього разу новим варіантом Банана Ріпаблік. Де тубільці будуть розважати західних колонізаторів екзотичними танцями» [12, с. 116]; «Україна, віддавши Європі велетенську частину своєї людської енергії, впродовж віків була незримим протагоністом, «Великим Німим» європейської історії. Була замученим, зневаженим родичем, витисненим із власного дому...» [12, с. 18].

Соціокультурним цінностям авторка протиставляє матеріальні, осуджуючи тим самим духовне звиродніння нації: «Була золотою монетою, якою розплачувались у своїх нечистих торгах хижі імперії» [12, с. 18].

Геополітичний контекст зумовлює ще одне, негативно марковане прочитання концепту УКРАЇНА – через образи «провінція» та «неіснування»: «Натомість Україна платить високу ціну – ціну свого суверенітету, своєї культури, добробуту своїх громадян, – аби знову опинитися напіврозчавленою колонією Євразії. Це означає, що Польща системно й послідовно працює над тим, щоб БУТИ. А Україна системно й послідовно готує себе до політичного і культурного НЕІСНУВАННЯ» [12, с. 248]; «Одним словом, Україна в такому баченні – це не більше, як політична провінція неототалітарної Росії й інертний додаток до російської мафіозної економіки» [12, с. 256].

Позитивне наповнення концепту УКРАЇНА формують образи «пам'ять», «європейська країна», «культура» та ін., які підкреслюють авторське бачення держави не лише як географічної території, а інтелектуального простору: «чому ми – древня столиця великої культури – й нині лякаємо світ залізним ярмом – аркою Дружби народів...» [12, с. 33]; «Ми – європейська країна і нація» [12, с. 33]; «Культура – посланець душі України та її інтелекту, її людська і творча суть. Лише культура може відстояти національну ідентичність нашої Батьківщини» [12, с. 117].

Цілісність концепту УКРАЇНА підтверджують парадигматичні зв'язки, побудовані на антонімічних відношеннях. Одним із таких яскравих концептів-привативів [13] є «Росія», «Імперія», що постають як антиподи України: «Однак найперше слід було би з'ясувати питання, чи сама амбасада хоча б якоюсь мірою здає собі справу з того, що Росія – не Україна, і навпаки» [12, с. 125]; «І справді – унікальний випадок в історії країни, яка не мислить свого існування за межами Imperium» [12, с. 146].

Когнітивне наповнення концепту УКРАЇНА спостерігаємо і на рівні синтагматики. Це, як правило, іменні словосполучення з позитивною і негативною оцінкою, що містять:

а) якісну характеристику: Україна – материкова, діаспорна, відроджена, автентична, європейська, багатовекторна («Результат той, що Україна материкова і Україна діаспорна взялися з ентузіазмом за розбудову «відродженої України» [12, с. 200]; «Теза «багатовекторної України», однак, не лише голослівне гасло» [12, с. 206];

б) філософсько-екзистенційну оцінку: Україна – філософська, модерна, геокультурна, ідеологічна, концепційна,

структурно-інституційна, стратегічна («Україна філософська, Україна модерна, Україна експерименту й зрілої самосвідомості – ось реальність, комунікабельна й цікава світові») [12, с. 129].

Прикметник *український* теж вступає у синтагматичні зв'язки з іменниками *церква, література, культура*, які є прямими вербалізаторами досліджуваного концепту, розширює його змістовий потенціал: «Об'єктом численних аберацій є й українська церква, знову ж таки в першу чергу через сумнозвісні ідеологічні фактори» [12, с. 107]; «В такий спосіб до української літератури застосовується метод вівісекції» [12, с. 103]; «Але для дослідження цього феномену необхідне знання тих шарів української культури (зокрема й XIX та XX століть), для яких західноєвропейська славістика практично не має фактографічної бази...» [12, с. 103].

Концепт ЄВРОПА у публіцистичному дискурсі О. Пахльовської постає у світових діоптріях. Тому на парадигматичному рівні насамперед асоціюється з «цивілізованим простором», «правовим суспільством», «геополітичним простором», «великою європейською сім'єю»: «Європа народилася з концепції Іншого. Зі священної ідеї однакової гідності й однакових прав людей. Так почався шлях до правового суспільства» [12, с. 196]; «Ці дві події кардинально змінили координати геополітичного простору Європи» [12, с. 157]; «на Заході, а вже тепер і на Сході – спільні корені великої європейської сім'ї» [12, с. 18].

Згаданий концепт вступає і в антонімічні відношення, утворюючи градуальну опозицію. Так, контрарними антонімами є *Європа – Євразія* як цілком протилежні соціокультурні світи. Проміжні образи – *Україна, Росія, Білорусь*. Порівняймо: «Європа народилася з концепції Іншого» [12, с. 196] і «Або ж концепція ЄВРАЗІЇ: довжелезну має бороду. Чи відомо ширшому загалу, що це була концепція російської – емігрантської, але пробільшовицької (а часом і пронацистської) – інтелігенції ще 20-х років XX століття» [12, с. 268]; «У цьому сенсі Україна виглядає різким контрастом на тлі Росії та Білорусі, пише часопис, в яких відбувся остаточний демонтаж демократичних інституцій» [12, с. 329].

Синтагматичні відношення простежуємо на рівні:

а) підрядних словосполучень (іменник + прикметник) на взірці «фінансова Європа», «етична Європа», «нова Європа», «демократична Європа» «сучасна Європа» та ін.: «Нині демократична Європа дорікає Австрії за те, що Австрія не проаналізувала своє минуле...» [12, с. 196]; «Народжується фінансова Європа, але Європа етична, що постала на катарсисі Другої світової, вмирає» [12, с. 197];

б) підрядних словосполучень (іменник+іменник): «міф Європи», «локомотив Європи», «вимір Європи», «Європа фресок», «Європа ікон»: «Міф Європи будується значною мірою на міфі Мітелейора» [12, с. 191]; «І видно: економіка Німеччини – локомотив Європи» [12, с. 476]; «І так само Західна й Центральна Україна ще не існує повноцінно в цивілізаційному вимірі Європи» [12, с. 361]; «І все це поставить непроникний мур між Європою фресок та Європою ікон» [12, с. 134];

в) підрядних словосполучень (іменник+прийменник+іменник): «інтеграція в Європу»: «Щодо пострежимних країн, то їхня інтеграція в Європу означатиме добробут лише на наступних етапах розвитку» [12, с. 186];

г) сурядних словосполучень з єднальними відношеннями: «Європа і світ» («Така мова стане, нарешті, основним кому-

нікативним механізмом автентичної зустрічі України з Європою і світом» [12, с. 187].

Ідіостиль авторки вирізняють підрядні словосполучення з атрибутивними семантико-синтаксичними відношеннями, які акумулюють основну ідею книги «Ave, Europa!»: «європейська природа», «європейська галактика», «європейська політика», «Європейська Співдружність», «європейський простір» та ін.: «Консолідуючою ідеєю для українського суспільства має стати його вроджена європейська природа, культурний синтез його багато столітньої європейської традиції...» [12, с. 187]; «Але все ж європейський простір має єдиний фундамент, який дозволяє Європі відчувати свою геокультурну єдність» [12, с. 177].

Висновки та перспективи наступних досліджень. Результати проведеного дослідження дають змогу зробити висновок про те, що концепт можна розглядати у контексті і мовної, і концептуальної картини світу. Але все ж, як свідчить аналізований публіцистичний дискурс, це мовне явище є ментальним утворенням. На прикладі книги «Ave, Europa!» ми пересвідчилися, що концепт недостатньо розглядати лише у річищі когнітивістики. Це ще й прецедентний феномен, оскільки прочитується на рівні мотивації – прецедентних текстів, прецедентних знаків.

Визначення компонентів концептів з погляду синтагматичних та парадигматичних відношень вважаємо доречним, оскільки у цьому вбачаємо можливість для створення підґрунтя щодо укладання індивідуально-авторського ідеографічного словника письменниці.

Література:

- Лисиченко Л.А. Багатозначність у лексико-семантичній системі: структурний, семантичний, когнітивний аспекти. Харків: Видавнича група «Основа», 2008. 272 с.
- Степанов Ю.С. «Интертекст», «интернет», «интерсубъект». (К основами сравнительной концептологии). *Изв. РАН. сер.: Лит и яз.* М.: Наука, 2001. № 1. С. 3–11.
- Калинюк Т.В. Вербалізація концепту «liebe/любов» засобами німецької фразеології. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.* Філологічні науки. 2015. Випуск 40. С. 106–110.
- Каложна Ю. Витоки формування уявлення про концепт у філософії Людвіга Вітгенштейна. *Forum Filologiczne Ateneum* 1(8)2020. С. 395–415.
- Жайворонко В. Українська етнолінгвістика: нариси: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]. Київ: Довіра, 2007. 262 с.
- Івашенко В.Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології): Монографія. К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. 328 с.
- Бродюк Ю. Концепція національної ідентичності в публіцистиці Оксани Пахльовської (на матеріалі книги «Ave, Europa!»). *Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія».* Випуск 24, 2016. С. 13–20.
- Василик Л. Сучасна світоглядна публіцистика літературно-художніх видань в контексті історії української журналістики: концептосфера національної ідентичності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук із соціальних комунікацій: спец. 27.00.04 «Теорія та історія журналістики». К., 2010. 39 с.
- Квасниця О. Філософсько-антропологічні моделі в публіцистиці Оксани Пахльовської. *Вісник Львівського університету. Сер. Журналістика.* 20. 01. 2011. Вип. 34. Ч. 2. С. 130–135.
- Петрів Х. Семантичні виміри ідеї національної ідентичності у публіцистиці 90-х років XX століття. *Актуальні питання гуманітарних наук.* Вип. 19. Т.2, 2018. С. 85–90.

11. Маланюк Є. Невичерпальність: Поезії, статті / Упоряд., передм. Та прим. Л. В. Куценка. 2-ге вид. К.: Веселка, 2001. 318 с.
12. Пахльовська О. Ave, Europa!: ст., доп., публіц. (1989 – 2008). К.: ПУЛЬСАРИ, 2008. 656 с.: іл.
13. Пименова М.В. Коды культуры и проблема классификации концептов. *Язык. Текст. Дискурс : Научный альманах Ставропольского отделения РАЛК. Выпуск 5* / [под. ред. проф. Г.Н. Манаенко]. Ставрополь : Изд-во ПГЛУ, 2007. С. 79–86.
14. Голубовська І.О., Корольов І.Р. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики: курс лекцій. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 223 с.
15. Колесник Д.М. Концептуальний простір авторської метафори у творі А. Мердок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. К., 1996. 20 с.
16. Кочерган М.П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 12–22.

Haliv U. The linguistic picture of Oxana Pachlovska's world, linguo and socio-cultural space

Summary. The linguistic picture of O. P's world is analyzed through the prism of conceptology. Attention is paid to the theoretical aspect of studying the concept in modern linguistics. An attempt is made to apply the work of Ukrainian linguists to the analysis of concepts in journalistic discourse.

The concept as a mental education, a manifestation of linguistic and mental activity of the author is considered. It is argued that the linguistic and socio-cultural space of O. Pachlovska is represented primarily by two basic concepts – UKRAINE and EUROPE, which create the semantic

content of the megaconcept WORLD. The basic concepts of the book «Ave, Europa!» UKRAINE and EUROPE from the point of view of syntagmatics and paradigmatics are characterized. The manifestation of extralingual factors on the formation of the linguistic picture of the writer's world is traced.

It is noticed that the conceptual model of the world proposed by the author (in particular, it concerns the concepts of UKRAINE and EUROPE) is based on the precedent texts of the Ukrainian poet Yevhen Malanyuk (images of Ukraine-prisoner, Ukraine-traitress, etc.).

The main images-associates that fill the concepts of UKRAINE and EUROPE are identified, namely: «ruin», «destruction», «paradox», «despised relative», «change coin» (negative semantics); «memory», «culture», «legal society», «civilized space», etc. (positive semantics). It was found that an important linguistic means of expanding the content of the concept is the artistic definition. Contracted phrases with attributive semantic-syntactic relations distinguish the author's idiosyncrasy and accumulate the main idea of the book «Ave, Europa!».

It is proved that the concept is not enough to consider only in the stream of cognitivism, because it is a precedent phenomenon, because it is read at the level of motivation – precedent texts, precedent signs. Appearing as ethnic archetypes, concepts act as carriers of the genetic code of the nation, and therefore, are explicated in the linguistic picture of the author's world.

Key words: linguistic picture of the world, conceptual picture of the world, concept, image, basic concepts, paradigmatic and syntagmatic view, journalistic discourse, precedent text.

*Гозуленко О. П.,**старший викладач кафедри українознавства, історико-правових та мовних дисциплін
Одеського національного морського університету**Чудак Є. М.,**студентка I курсу спеціальності «Транспортні технології»
Одеського національного морського університету*

МЕМ-КУЛЬТУРА – ОДИН З ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглянуто особливості мемів як онімного компонента національно-мовної картини світу.

Проаналізовано меметичну природу власних назв у сучасному публічному просторі та особливості використання мемів у інтерактивному навчальному процесі. Крім цього, розглянуто погляди вітчизняних і зарубіжних дослідників на природу та диференційні ознаки мемів, з'ясовано способи та форми феномену мемного буття власних назв, визначено принципи використання мемів на заняттях із української мови.

Методологічною базою дослідження стали сукупність загальнонаукових лінгвістичних методів. Було використано описовий метод для інвентаризації та інтерпретації досліджуваних мемних феноменів у межах національно-мовної картини світу, методи аналізу та синтезу для ідентифікації онімних мемних компонентів, кількісний метод для встановлення обсягу онімних одиниць та мемних домінант у ландшафті.

Результати дослідження свідчать про популяризацію Інтернет-мемів у мові кіберпростору, їх вплив на розвиток мови загалом. Спілкування користувачів всесвітньої мережі за допомогою мемів сприяє створенню особливої субкультури зі своїми законами і традиціями. На тлі розвитку сучасних технологій народжується інтерактивна мережева лінгвістика, яка дає поштовх розумінню того, як спілкуються між собою люди за допомогою комп'ютерів та різноманітних гаджетів. Дослідження Інтернет-мемів є важливою складовою частиною розвитку й оформлення інтернет-лінгвістики як самостійного напрямку. У роботі зазначено, що мем є семіологічним визначенням знака і може розглядатися як мовний знак. Саму назву Інтернет-мему можна вважати пропріативом, адже вона містить усі ознаки, що зазвичай властиві традиційним власним назвам: виділення з низки інших, поляризація порівняно з іншими частинами лексичної системи, індивідуалізація та ідентифікація.

Використання на заняттях з української мови Інтернет-мемів підвищує рівень пізнавальної діяльності та мотивації студентів, зацікавлює їх, що сприяє бажанню виконувати різні види робіт, а відтак – засвоювати навчальний матеріал.

Ключові слова: меми, онім, мережева лінгвістика, семіологія, інтернет-меми.

Постановка проблеми. Тема інтернет-мемів у мові кіберпростору все більше привертає увагу науковців, оскільки спілкування користувачів всесвітньої мережі сприяє створенню особливої субкультури зі своїми законами і традиціями, яка, як

і будь-яка мовна система, впливає на розвиток мови загалом. На тлі розвитку сучасних технологій народжується мережева лінгвістика, яка дає поштовх розумінню того, як спілкуються між собою люди за допомогою комп'ютерів та різноманітних гаджетів, як розвивається сучасна мова. Дослідження інтернет-мемів є важливою складовою частиною розвитку й оформлення інтернет-лінгвістики як самостійного напрямку та інтерактивного методу вивчення української мови.

Існує багатий досвід українських та зарубіжних учених у теоретичному осмисленні власних назв як різноаспектних одиниць та етноспецифічних концептів, однак логіка наукового пізнання потребує звернення до нових наукових галузей та методик для онтологічного та епістемологічного витлумачення сутності власної назви. Широкоформатність та багатовекторність сучасного інформаційного ландшафту вимагає нових поглядів на власні назви як комплексні прояви мовних універсалій. Власні назви є інформаційними одиницями, що передаються суспільними каналами та виявляють усі характеристики мемів. Питаннями еволюційних моделей передачі культурної інформації займалися С. Блекмор, М. Годвін, Д. Деннет, Р. Докінз, Р. Мілнер, М. Мінські, У. Філліпс, О. Цур, Л. Шифман.

Студії, що концентруються на дослідженні системи поглядів та мотивів соціальних колективів, що мотивують її розповсюджувати меми, є меметикою. Вагома соціальна поведінка, поширення мемів є еволюційно зумовленою. У такий спосіб мем є витоком колективної рефлексії людського суспільства, що робить його культурним артефактом, де етнічна самосвідомість і самопізнання концентруються в ідеях, музичних та літературних творах, моді, звичаях тощо. У межах еволюційних досліджень вивченню меметики загалом як науки, яка досліджує структурні одиниці інформації (в тому числі культурної), що реплікується і передається/поширюється в людському суспільстві, присвятили праці С. Блекмор, Р. Броуді, Р. Докінз, Е. Тірон [1]. Вивчення мемів як феномена інтернет-комунікації та в контексті жанрової типології постфольклору здійснювали М. Белла [2], Л. Борсеї, Л. Весік, В. Естеві та ін. Серед вітчизняних дослідників окресленої проблематики та науковців ближнього зарубіжжя – В. Бережний [3], С. Катаєв [4]; Ю. Данилова [5], О. Змазнева [6], С. Канашина [7], О. Нежура [8], В. Неклєсова [9], Т. Савицька [10], Ю. Щуріна [11; 12].

Мем – це частина інформаційної структури, яка передається суспільними каналами, її відрізняє стислість, стрімке розповсюдження та емоційно-асоціативний зв'язок із подіб-

ними інформаційними структурами. Мем є породженням нової суспільної формації, культури участі, яка змінює фокус уваги до індивідуального самовираження за допомогою участі цифрової громади. Мем став проявом інформаційного суспільства, де основними принципами співіснування стають виробництво й поширення інформації, перетворення її на головний вид діяльності, на продукт, що має споживчу вартість, на впливового актора політичного дискурсу. Використання мемів у ролі соціальної валюти реалізує їх як повноправні центри впливу в соціальному дискурсі реального та цифрового аспектів буття багатьох етносів. Поняття мему, яке ввів у науковий обіг біолог Р. Докінз, стає дедалі поширенішим. Найчастіше визначаються два аспекти – широкий та вузький. З огляду на широкий контекст, до мемів можна віднести велику частину етнічного концептуального простору посеред інформаційного ландшафту (мелодії, крилаті вислови, засоби соціальної поведінки тощо). Усе вищезазначене є структурними одиницями культурних етнічних систем, що передаються від однієї людини до іншої неконтрольовано, вони є засобом трансляції інформації та формують цивілізаційну ідентифікацію носія. У вузькому смислі мему – це одиниці Інтернет-культури, які вірусно поширюються користувачами Мережі. Власні назви мають усі названі нами вище характеристики, що наводить нас на думку, що вони є мемами.

Ефективність навчання в умовах середньої освіти залежить від систематичності й послідовності засвоєння дидактичного матеріалу та передбачає безпосередню участь учнів та студентів у навчальному процесі. Упровадження новітніх цифрових розробок дає змогу якісно оновити традиційну модель навчання, розширити спектр дидактичних засобів, реалізувати перспективні форми і технології інтерактивного навчання. Актуальність пропонованого дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу меметичної природи власних назв у сучасному публічному просторі та особливостей використання мемів у навчальному процесі.

Мета дослідження полягає в аналізі мемів як онімного компонента національно-мовної картини світу.

Об'єктом дослідження є власна назва як прояв національно-мовної картини світу, **предметом** є мему в інтерактивному процесі навчання. **Матеріалом дослідження** стали понад 100 мемоплексів.

Методологічною базою дослідження стали сукупність загальнонаукових лінгвістичних методів. Було використано описовий метод для інвентаризації та інтерпретації досліджуваних мемних феноменів у межах національно-мовної картини світу, методи аналізу та синтезу для ідентифікації онімних мемних компонентів, кількісний метод для встановлення обсягу онімних одиниць та мемних домінант у ландшафті.

Виклад основного матеріалу. Питання онімності має давню традицію в ономастиці й завжди було досить дискусійним. Власне ім'я є лінгвістичним знаком, використання якого настільки стилізовано, що воно функціонує як слово. Тут ми можемо стежити за логікою перетворення колись використовуваного іменування мему в стійке власне ім'я. Усі вони впливають із одноразового опису, який характеризує мем найкраще, а потім після численних актів використання ми вже маємо ім'я. Існує таке пояснення природи власного імені: воно завжди є монореферентним і стосується лише одного явища або однієї групи явищ. Із цього робимо висно-

вок, що ім'я завжди вказує на те, що референт у певному сенсі є унікальним у світі.

Звернемося до дефініції власної назви Н.В. Подольської: «Онім – слово, словосполучення або речення, мета якого – виділення поименованого об'єкта серед інших об'єктів, його індивідуалізація та ідентифікація» [13, с. 91]. В.В. Німчук у проекті української ономастичної термінології зазначає, що власна назва дається неживому об'єктові чи живій істоті для виділення їх із ряду інших однорідних об'єктів. Отже, назва мему, що виростає з його характеристики, стає його власною назвою та залишається такою попри всі зміни, що трапляються з мемом. Під час аналізу власних назв як елементів різних класів такі загальні аспекти є важливими: постійна взаємодія власних назв з іншими частинами лексики та природної лінгвістичної системи взагалі та паралельна постійна поляризація власних назв як елементів певних онімних систем щодо апелювання.

Власна назва – це «ім'я, дане певному об'єкту чи людині, щоб відрізнити його від серії подібних об'єктів» [14, с. 62]. Слідом за цим визначенням маємо зазначити, що будь-яка назва мему виконує саме таку процедуру: мем визначає і виділяється зі спільних ресурсів генерації, і дуже часто його ім'я має описовий характер: *Зомбоаячик* (телевізор, який робить із вас зомбі, наче зомбує), *Львівське метро* (уявне метро, яке начебто існує під м. Львів). Належність до єдиного є ключовою характеристикою власного імені, вона виконує своєрідну функцію і виявляється, коли індивідуальна розбіжність чітко ідентифікується із соціальною важливістю. Соціальна роль мемів як власних назв позначається й у розподілі предметів і явищ на категорії живих та неживих істот. Характеристика істота/неістота в її буквальному сенсі, тобто параметр, що вміщує в себе лексичні позначення людини, тварин аж до неживих об'єктів. Деякі мови розглядають власні імена як такі, що мають більший ступінь характеристики істота/неістота, ніж звичайні імена, хоча, знову ж таки, строго кажучи, немає жодної різниці в буквальній характеристиці істота/неістота між назвою *Вільям Шекспір* та дефініцією *автор Гамлета*. Найчастіше мему з участю людей носять їхні імена, а не є описовими: *Іво Бобул*. Хоча для кожного з цих мемів є описова назва, але більшість віддає перевагу саме прямим іменуванням.

Власні назви – це практично онімні концепти. Онімні концепти розуміються як одиниці зберігання інформації, одиниці ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості, а також інформаційна структура, що відображає знання та досвід. Коли мова заходить про структуру онімного концепту, найбільш імовірно, що він має тривимірний характер:

- 1) вербальне поле, яке є самозрозумілим;
- 2) інформаційне поле, куди належить «автобіографічна» та загальна енциклопедична інформація про суб'єкт;
- 3) сенсорне поле, де зберігається візуальна, слухова та кінестетична інформація.

Дослідники інтерпретують власне ім'я як величезний інформаційний кластер, блок. Це зумовлюється здатністю власної назви бути згустком уявлень людини про світ, згорнутим текстом культури. Саме ім'я може бути пресупозицією до будь-якої іншої інформації. М. Данесі виокремлює таку категорію власних назв, як **імена спадщини (heritage names)**. Сюди він відносить такі оніми, що сприймаються суспільством як такі, що мають старовинну якість. Їх образ – це річ, що була ство-

рена в давнину, залишилася з минулих літ або має шляхетне походження. Сюди належать такі, що мають конотації артистизму, елегантності, високого класу тощо.

Отже, власну назву мему можна вважати пропріативом. Він має всі ознаки оніма: індивідуальність, назва надається мему, щоби виокремити його від кластеру подібних йому об'єктів. Меми є частиною природної лінгвістичної системи, хоча й дуже молодими утвореннями, водночас вони мають і лінгвістичний статус, й онімний статус. Досить часто мем копіюється багато разів. Під час цього процесу частина мему може залишатися сталою, інша частина набуває інших образів, однак зміст центральної частини, триггеру, залишається стійким компонентом.

Отже, меми – це один із засобів перероблення, трансформації вкорінених та сталих або дуже впізнаваних культурних текстів у нові форми та комбінації. Мем – це частина інформації, яка передається суспільними каналами, її відрізняє стислість та швидке поширення. Назву Інтернет-мему можна вважати пропріативом, адже вона містить усі ознаки, які властиві традиційним власним назвам: виділення з низки інших, поляризація порівняно з іншими частинами лексичної системи, індивідуалізація та ідентифікація.

Як відомо, мем ще не був предметом вивчення в українській ономастиці. Відомим є факт, що термін «**МЕМ**» (meme) був уведений біологом Р. Докінзом у його монографії «Егоїстичний ген» в 1976. І хоча науковою темою монографії була генетична природа організмів, термін «**МЕМ**» став одним із найбільш цитованих. У цій науковій розвідці ми знаходимо порівняння мема з геном та твердження, що їхня мета збігається: масово поширюватися.

Мем вміщує доволі різні підходи до вивчення, так само є різноплановими й розуміння того, що саме є мемом. Як зазначалося вище, першим тлумаченням сутності мемів є визначення Р. Докінза: представниками мемів можна вважати ідеї, музичні мотиви, моду на вбрання, фрази з кінофільмів, і навіть засоби виробництва, як-от виготовлення горщиків чи будівання арок. Далі він зазначає, якщо «ідея закріплюється, можна сказати, що вона розмножується, поширюючись від мозку до мозку». Ця теза вважається одним із основоположних аспектів теорії меметики.

Меметика як наука про меми найчастіше зосереджується на еволюційному погляді культурної переадресації, тобто перенесення інформації. Найближчої до меметики вважається соціологія. Але, на відміну від соціології, меметика зосереджена на вивченні переконань, якими керуються соціальні групи та інші структури, тоді як соціологія фокусується на аналізі їхніх дій. Отже, меметика аналізує систему поглядів певної спільноти людей, що підштовхують її поширювати меми та встановлювати певні практики, які містяться в різноманітних мемах.

Згодом термін «**МЕМ**» став дуже поширеним для багатьох дисциплін: соціології, семіології, культурології, лінгвістики, біології, архітектури комп'ютерних систем тощо. Спектр того, що можна вважати мемом, є досить широким, і досі триває дискусія щодо його властивостей.

Візуалізація широко використовується для подачі навчального матеріалу. Під час навчання використовуються такі прийоми, як скрайбінг, хмари слів, інтелект-карти тощо. Інтернет-меми також набувають поширення як інструмент для спілкування не тільки у мережі, але й у освітній сфері.

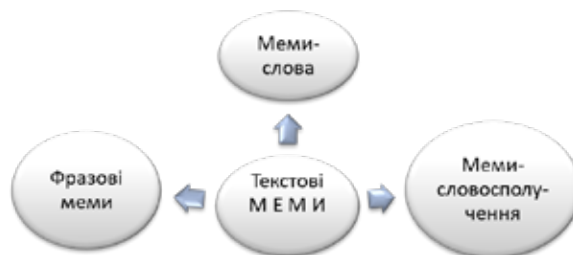
Меми є поняттям лінгвістики, оскільки актуалізуються переважно за допомогою слів або лексикалізованих сполук; меми є поширеним явищем українського інформаційного простору; популярність мему, а отже, тривалість його перебування у мемофонді, залежить від того, настільки простими й зрозумілими є закріплені за ним образи; до основних функцій мему належать інформаційна, розважальна, естетична, емотивна, функція культурної пам'яті, пропагандистська, актуалізувальна.

Меми можна залучати на заняттях із будь-якого предмета. Ми створили лінгвістичні меми, в яких правила української мови подані у дещо незвичному осучасненому форматі.

Існують такі групи Інтернет-мемів: *креолізовані меми* (зображення, текст) і *текстові меми*. Креолізовані Інтернет-меми мають смислову систему, в якій виділяються структурні рівні – *вербальний*, *візуальний* і *музично-звуковий*, вони відіграють роль диспенсеромовного матеріалу в соціальній мережі.

Саме креолізовані Інтернет-меми в деяких випадках є платформою для створення впізнаваної фрази, що стає текстовим Інтернет-мемом і легко цитується в співтоваристві соціальної мережі з нульовим ступенем креолізації [2, с. 251].

У деякому розумінні Інтернет-меми діють як надмова. Вони не лише дають можливість для творчості, але й дозволяють представляти інформацію в максимально згорнутому вигляді, часто не користуючись навіть вербальними засобами, а посилаючи співбесіднику, наприклад, зображення або мелодійний програш, тим самим надаючи йому можливість самостійного знаходження сенсів і розширюючи комунікативний канал. Мем має на увазі якусь недосказаність, яка забезпечить увімкнення індивідуального досвіду, що заповнює смислові лакуни.

На заняттях з української мови меми можна використовувати під час:

- вивчення особливостей наголошування слів;
- вивчення правил з орфографії;
- вивчення частин мови;
- вивчення лексикології.

Найчастіше мемами-зображеннями стають ті, які ілюструють:

- незвичайні емоції та специфічний вираз обличчя зображеної особи, що виражає ставлення автора до ситуації;
- незвичайні обставини – дивну за формою і загадкову за змістом подію, момент з якої ми і можемо бачити;

– просто знайому ситуацію/героїв з якоїсь стрічки чи іншого об'єкту культури мас, історичну картину.

Мем, який є простим та виразним, відразу привертає увагу. Насамперед увагу молоді, тобто найчисельнішої і лабільної групи користувачів соціальних мереж, оскільки саме молодь активно випробовує все нове і користується всіма доступними засобами комунікації, у тому числі щоби привернути до себе увагу або лише нагадати про себе. Тому часто мему несуть у собі відбиток молодіжної субкультури з її емоційною насиченістю. Така емоційна насиченість створюється у тому числі і деяким неправильним використанням мови, зворотів, трактувань. Таким чином, можна стверджувати, що чим емоційнішим є мем, тим легше ми його сприймаємо і тим менш критичне маємо до нього ставлення, що у свою чергу приводить до виражених ефектів навіювання. Цей факт пояснює нелогічність і нерациональність мемів, які часто не несуть жодної корисної інформації. З іншого боку, підкреслена провокативність мему є чинником, що додатково стимулює спілкування. Оскільки він є часто порожнім і безформним, то відкриває широкі можливості для індивідуального наповнення його змістами і додаткового витягнення змістів.

З погляду структурної організації виділено такі текстові мему з використанням сленгових неологізмів:

- мему-слова: *разом, обрuch.*
- мему-словосполучення: *доброго ранку, добрий день.*
- фразові мему (коли мем становить цілу фразу, речення):

«Життя в неволі нічого не варте – краще смерть!» («Захар Беркут» Івана Франка).

За критерієм структури поданої інформації виокремлюють такі види інтернет-мемів: 1) текстові; 2) ілюстративні; 3) креалізовані; 4) відеомему.

Текстові інтернет-мему (вербальні) – це слова, словосполучення або речення, що стали надзвичайно популярними в Інтернеті. Одним з основних джерел «народження» та поширення таких об'єктів є орфографічні помилки («превед», «аффтар», «боян»). Текстові мережеві мему також можуть з'являтися на основі лінгвістичних зворотів, що вже давно стали кліше в певній суспільній чи професійній галузі (наприклад, «британські вчені довели», «ти ж психолог», «а чого досяг ти?», «будь мужиком» тощо).

Ілюстративні інтернет-мему (невербальні) представлені зображеннями реальних людей, кіногероїв, тварин тощо. Однією з основних причин їх популярності є відсутність невербальних засобів у знаково текстовому типі віртуального спілкування, що збільшує його емоційну складову частину та ускладнює передавання інформації. Зазначимо, що ілюстративні інтернет-мему є недовговічними, що пов'язано з інтенсивними змінами мережевого контенту: для вираження емоцій з'являються нові зображення, а вже відомі втрачають інтерес користувачів.

Креалізовані інтернет-мему (комплексні) утворюються шляхом інтеграції ілюстративної, текстової частин. Найбільш численна і популярна група мережевих мемів, адже вона поєднує емоційні та інформативні можливості. Ці мему характеризуються наявністю стабільної та варіативної частин. У більшості випадків вони мають гумористичний характер. Відрізняються різноманітністю тематики і висвітлюють актуальні суспільно-політичні події, міжособистісні стосунки, професійні, навчальні проблеми. Потужним джерелом креалізованих інтернет-мемів є кінематограф.

Відеомему виникають і розвиваються як за рахунок професійної зйомки (кліпи, фрагменти кінофільмів і телепередач, наприклад, Gangnam Style тощо), так і любительської, де особливою популярністю користуються сюжети з неадекватною, конфліктною поведінкою і нецензурною лексикою.

У результаті проведеного дослідження ми дійшли таких висновків.

Мем як феномен постфольклорної інтернет-творчості є як вербальним, так і графічно-візуальним та креалізованим текстом, що володіє жанровим та структуроутворюючим потенціалом у побудові інших семіотично ускладнених текстів постфольклору. Інтернет-мему зароджуються переважно в середовищі соціальних мереж та спільнот, проте поступово поширюються рештою каналів комунікації. На популярність і поширюваність мему впливає його здатність використовуватися в багатьох значеннях і різних комунікативних ситуаціях. За своїм змістовим наповненням мему належать до прецедентних феноменів, які в стисненому вигляді містять інформацію про актуальні події, формуючи відповідний контекст. У процесі комунікації впізнавання і «читання» цих конотацій мему забезпечує очікуваний результат досягнення головної ідеї тексту, що може слугувати джерелом для подальшого креативу. Мему стають джерелами постфольклорної творчості в інтернеті, а самі постфольклорні тексти є засобами міжкультурної комунікації, за допомогою яких висловлюється як певна думка, так і підтверджується власна референтність в межах комунікативного середовища.

Назву Інтернет-мему можна вважати пропріативом, адже вона містить усі ознаки, властиві власним назвам: виділення з ряду інших, поляризація порівняно з іншими частинами лексичної системи, індивідуалізація та ідентифікація.

Існують такі критерії визначення і властивості мему: мем з'являється спонтанно; мемом може бути будь-яка одиниця інформації: влучне слово, вираз, картинка або інший вербальний/невербальний знак; мем несе в собі більше інформації, ніж можна побачити на поверхні (він «посилається» на цілу ситуацію, сума його слів не дорівнює його значенню); тим не менш, мем підлягає еволюції: з часом залишається лише його форма, поняття про ситуацію зникає; форма мему в основному фіксована, якщо вона міняється, то це робиться свідомо, щоб дати антитезу або пристосувати мем під схожу ситуацію; мем часту дуже швидко «вмирає» – але це стосується не всіх мемів, лише Інтернет-мемів. Літературні, культурні мему, кіномему живуть набагато довше, стільки, скільки живе творча спадщина письменників, режисерів та інших творців. Наприклад, люди цитують Т. Шевченка, літературу минулих століть.

Мем потребує «живильного середовища», «каталізаторів». Нині ідеальним середовищем для мему виступає Інтернет. Раніше такої можливості не було, тому мему розповсюджувалися повільно, з вуст у уста. Мему передавалися не горизонтально, як зараз, а вертикально, з покоління в покоління (наприклад, фразеологізми). На початку свого існування мем вживається як засіб визначення приналежності до вікової або соціальної групи (наприклад, фендому якогось виконавця або письменника).

Висновки. Мем – багатоаспектне явище, яке потребує подальшого глибокого вивчення (особливо вербальний мем); мем – поняття не нове, якщо вважати мему минулого влучні вислови, фразеологізми й усталені вирази; поняття мему під-

падає під семіологічне визначення знака; отже, вербальний мем може розглядатися як мовний знак; мем має нечітке визначення, але дуже широке значення (ситуація та асоціативність).

Використання на заняттях української мови Інтернет-мемів як інтерактивний метод підвищує рівень пізнавальної діяльності та мотивації учнів та студентів, зацікавлює їх, що сприяє бажанню виконувати ті чи інші види робіт, а відтак – засвоювати навчальний матеріал у співпраці, співтворчості, шляхом самостійної роботи думки.

Література:

1. Тирон Е. Мем – это «вирус ума». URL: <http://www.advertology.ru/article72035.htm> (дата звернення 28.04.2021)
2. Белла М.В. Мем як ефект построльової домінант в інтернеткомунікації / М.В. Белла. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні питання сучасної науки»: зб. наук. праць. Бережани, 2017. Вип.2. С. 250–253.
3. Бережной В.А. Интернет-мем и анекдот: к постановке проблемы. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. № 1. С. 135–144.
4. Катаев С.Л. Мем «бендеровец» как вирус ментальной эпидемии на Донбассе. *Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. 2014. Вип. 20. С. 165–167.
5. Данилова Ю.Ю., Нуриева Д.Р. Мем как структурное, функциональное и визуально-коммуникативное целое. *Наука и мир: международный научный журнал*. Волгоград: Научное обозрение. 2015. № 1(17). Т. 2. С. 37–41.
6. Змазнева О.А., Исаева Н.В. Феномен интернет-мема. *Русская речь*. 2014. № 3. С. 62–67.
7. Канашина С.В. Текстовые категории модальности и темпоральности в интернет-меме как образец современного креолизованного текста. *Вестник Рязанского государственного университета им. С.А. Есенина*. 2016. № 1 (50). С. 79–87.
8. Нежура Е.А. Новые типы креолизованных текстов в коммуникативном пространстве Интернета. *Теория языка и межкультурная коммуникация*. 2012. № 2. С. 47–52.
9. Неклесова В.Ю. Меми українського сегменту Інтернету. *Записки з ономастики*. 2016. Вип. 19. С. 151–162.
10. Савицкая Т.Е. Интернет-мемы как феномен массовой культуры. URL: http://www.infoculture.rsl.ru/NIKLib/althome/news/KVM_archive/.../2013-03_r_kvм-s3.pdf. (дата звернення 05.05.2021)
11. Щурина Ю.В. Интернет-мемы как источник комизма. *Человек, язык и текст: к юбилею Т.В. Шмелевой: сб. ст.* / Т.Л. Каминская, А.Н. Сперанская. Великий Новгород, 2011. С. 133–142.
12. Щурина Ю.В. Интернет-мемы: источники возникновения. URL: http://www.rusnauka.com/16_NPRT_2014/Philologia/7_170976.doc.htm (дата звернення 05.04.2021)
13. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. Москва: Наука, 1988. 192 с.
14. Бучко Д.Г., Ткачова Н.В. Словник української ономастичної термінології. Харків: Ранок-НТ, 2012. 256 с.

Gogulenko E., Chudak E. Meme culture is one of the interactive methods of learning the Ukrainian language

Summary. The article considers the features of memes as an onomastic component of the national-linguistic picture of the world.

In this article the memetic nature of proper nouns was analyzed in the modern public space and the peculiarities of using them in the interactive educational process. The views of national and international researchers on the nature, differential features of memes are considered. The ways and forms of the phenomenon of meme existence of proper nouns are clarified. The principles of using memes in the Ukrainian language lessons are determined.

The methodological basis of the study was a set of general scientific linguistic methods. A descriptive method was used to inventory and interpret the studied smaller phenomena within the national-linguistic picture of the world, the methods of analysis, synthesis to identify nominal meme components.

The results of the study indicate the popularization of Internet memes in the language of cyberspace, their impact on the development of the Ukrainian language in general. Communicating with users of the World Wide Web through memes helps to create a special subculture with its rules and traditions. With the development of modern technology, interactive linguistics is being born, which gives an impulse to the understanding of how people communicate with each other through gadgets. The article states that meme is a semiological definition of a sign. It can be considered as a proper noun because it contains all the features that are usually inherent in traditional proper names: selection from a number of others, polarization compared to other parts of the lexical system, individualization and identification.

The use of Internet memes in the Ukrainian language classes increases the level of cognitive activity of students, interests them, which motivates the desire to do some work, and to learn the material.

Key words: memes, onim, network linguistics, semiotics, Internet memes.

Дворянкін В. О.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології
Маріупольського державного університету

ТРАНСПОРТНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКОМУ СХІДНОСТЕПОВОМУ ДІАЛЕКТНОМУ ТЕКСТІ

Анотація. У статті розглянуто специфіку маніфестації транспортної лексики у говірковому тексті-спогаді, записаному 2017 року в селі Валер'янівка Волноваського району Донецької області від корінного мешканця Гриценка Василя Валер'яновича, 1940 року народження, освіта – 10 класів, пенсіонера.

Актуальність дослідження полягає в необхідності системного вивчення транспортної лексики на базі українських східностепових говірок Донеччини, що сприятиме створенню мовного портрета цього діалектного обширу.

Мета розвідки – опис транспортної лексики, яка засвідчена в українському східностеповому діалектному тексті. Джерелом студії стала віртуальна фонотека мовлення конкретного говірконосія. Характеристика вказаного словникового шару зумовила розв'язання таких завдань, як: вичленення окремих транспортних номенів; з'ясування особливостей їх семантичної структури; визначення відношення зафіксованих транспортних найменувань до відповідних номінативних одиниць у суміжних та віддалених українських (і частково російських) діалектних континуумах.

Установлено, що окремі транспортні номени, уживані в наведеному тексті, притаманні й іншим суміжним та просторово віддаленим українським і російським говірковим ландшафтам, про що свідчить зіставлення з даними різних діалектних лексикографічних праць. Розглянутий матеріал дав змогу дійти висновку, що вітчизняна народна (діалектна) транспортна номенклатура містить як загальноживані лексеми, які передають традиційні значення, що властиві сучасній українській літературній мові й різним говірковим обширам, так і регіональні терміноназви, які мають формальне (звукове, акцентуаційне, морфемне) та семантичне варіювання. Потреба вивчення згаданого лексичного пласта зумовлена і стрімким процесом розвитку науки й техніки, що викликає зміни укладу життя діалектоносіїв та водночас перехід на пасивне використання ними в мовленні певних складових елементів відповідної тематичної групи слів (разом із реаліями поступово виходять з ужитку і їх номінації). Перспективу подальших досліджень убачаємо в аналізі транспортної лексики в інших населених пунктах, які репрезентують новожитні українські східностепові говірки.

Ключові слова: українські східностепові говірки, віртуальна фонотека, діалектний текст, текст-спогад, транспортна лексика, номінація.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної діалектології спостерігаємо постійну динаміку студіювання лексичного багатства української народної мови. Помітно зросла увага до вивчення діалектних явищ (особливо в галузі лексики) на базі говіркових текстів, які є цінним джерелом інформації, що дає змогу лінгвістові висвітлити специфіку процесу сприйняття навколишнього середовища діалектоносієм (див., напр.: [1]). Зокрема, важливий інформаційний

потенціал має такий невід'ємний складник номінативної системи української говіркової мови, як транспортна лексика, що пов'язана з матеріальною культурою народу й потребує ґрунтовного студіювання в різних аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості українських транспортних номінацій висвітлено на матеріалі говірок або писемних пам'яток у наукових розвідках М. Никончука та О. Никончука [2], Н. Осташ [3–5], Р. Сердеги [6; 7, с. 121–123], В. Титаренко [8], Г. Шкурко [9; 10], Т. Щербини й С. Халупінського [11] та інших. Транспортні лексеми студіюють і на базі «Атласу української мови» [12]. Проте донині ще не було здійснено комплексного вивчення транспортної лексики на основі українських східностепових говірок Донеччини, що й актуалізує потребу звернення до згаданої діалектологічної проблеми.

Метою статті є опис транспортної лексики, яка засвідчена в українському східностеповому говірковому тексті. Характеристика вказаного словникового пласта передбачає розв'язання таких завдань: вичленити окремі транспортні номени; з'ясувати особливості їх семантичної структури; окреслити відношення виявлених транспортних номінацій до відповідних найменувань у суміжних і віддалених українських (і частково російських) діалектних ареалах.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що джерелом дослідження стала віртуальна фонотека мовлення Гриценка Василя Валер'яновича, 1940 року народження, освіта – 10 класів. Діалектний текст, який відображає українську східностепову говірку, записано 2017 року від корінного мешканця (пенсіонера) в с. Валер'янівка Волноваського району Донецької області. Нижче подаємо зафіксований діалектний текст-спогад, крізь призму якого розглянемо окремі транспортні номінації: ну 'помн'у з 'д'ецтва йа / у нас у кол'хоз'і буў 'транспорт та'кий / б'рич'ка / на йа'к'ій во'зли рас'ин'не та'ке ў м'иш'ках / 'іл'і на'воз ви'возили удобр'ен'ійем на 'пол'е // 'короб називаўс'я / це ви'сокий та'кий із 'досок з'битий / ў 'йому зерно во'зли / кач'а'ни пере'возили / і 'л'уди 'їїздили // там 'борточ'ки 'ложут' і на ра'боту 'їїдут' / у степ рват' / 'женич'ин ве'зут' // гар'бу / з'найу // на гар'б'і во'зли со'лому / у степу / і сно'пи во'зли там до мала'тарки // і со'лому із степу на ко'н' ушн'у / де 'кон'і сто'яли / привозили со'лому // і на 'ф'ерму / де ко'р'ови бу'ли / ло'жили со'лому / 'с'іно / ло'жили ото // 'помн'у л'ін'ейк'і бу'ли / л'ін'ейк'і називали / на йа'к'ій 'їїздили на'ч'ал'ники там / председа'тел' / 'іл'і пар'торг' / 'іл'і / 'може / йа'к'і на'ч'ал'ники прий'їж: айут' з ра'йона там // ну ма'шин не бу'ло / а 'їїздили о'це на та'кому / транспорт'і // двух'олка / б'їдаркой 'їїї називали // у нас б'їдарка на дво'х 'колесах / о'дин кон' за'пр'а'гали у 'йейі / і 'їїздиў по по'л'ах бри'гад'ір /

провер'ау' / де хто йак' робе там // і ку'харка' тоже брала ц'у
б'їдарку' і везла / йїсти во'здила по пол'ах / де л'уди робили //
вона привозила там йїм / шо наго'товила / привозила / кор'мила
йїх // ну це л'їтом там таке // і у б'рич'ках во'здили / і бу'р'ак
із ст'епу там //

а то'д'і з'їмою' санки' були / на санках' тоже во'здили //
то кач'а'ни зби'рали з'їмою' по с'н'їгу / кач'а'ни во'здили на ток
на санках' // ла'мали л'уди і у санки' к'їдали / і привозили на
ток // і даже на ел'еватор во'здили / санками' // кач'а'ни там //
це та'кий т'ранспорт бу'ї //

помн'у ма'жари' були // таке ши'роке / ши'рока площ'ї' адка
та'ка з'їдоток з'бита // на го'рдах во'здили там йаи'ч'ки /
пом'їдори / огу'р'ц'ї // а то'д'і з'возили чи до ку'р'їн'а / ку'р'їн'
ста'рий / до ку'р'їн'а з'возили / це вигру'жали // і у са'док / са'ди
були то'д'і / йа'блука р'вали / тоже у йаи'ч'ки і привозили //
там хатка була у са'ду / до то'ї хатки то'д'і прїї'їж'али /
йа'блука заби'рали //

ма'шини' ўже були то'д'і / га'зончики' / це ўже о'так //
у'мене / помн'у та'ка ма'шина' була / шо ч'о'тири' колеса / кузо-
'вок у йїї там / з'руза у йїїї ўс'ого брало / і во'здили на йїї
і зерно / і кач'а'ни // це шо ви'ходило за сво'їу жи'зн'у у ко'л'хоз'ї
бачит' //

пот'їм н'їшли ўже лу'ч'е / комбайни' / тракто'ра // та'к'ї
ста'л'їнки комбайни' помн'у / шо от'їого / трахтар' т'а'гау'
його / а в'їн / його д'в'їгатель' т'їки робїу' / шо мала'тарка ў
його там ро'бїла / со'лому ви'їдала і з'рузит' зерно у бункер //
само'ходн'їх ко'мбайноў не було / сна'ч'ала та'к'ї були // то'д'і
ўже по'їдали'с'а ко'мбайни' / б'ез ка'б'їн та'к'ї / ко'зїр'ок на
йїому дл'а ко'мбайну' надо / і це ўже само'ходний бу'ї // ўже
в'їн сам ко'сїу' / сам моло'тїу' / сам вигру'жау' / со'лому там
ви'їдау' // а то'д'і ўже по'їдали'с'а і Ниви' / назван'їя //

помн'у / ба'гато уруч'їну робили // мо'лоли уруч'їну / ну
работали і тракто'ри' / і уруч'їну садк'ї у л'удей // пол'ов'ї
бригади були / тоже йїх б'рич'ками' вивезут' у степ / то'д'і
на об'їд заби'раут' і на в'еч'їр до'дому // ну то'ки ма'шини' йак'
по'їдали'с' / там Газ' н'аде'с'ат о'дин / то ўже то'д'і ма'ши-
нами' во'здили / у степ л'удей // і зерно то'д'і ўже ста'ли во'зит' /
от комбайна ма'шинами' / і на'с'їн'а ўже ма'шинами' во'здили //

Зупинимося на лінгвістичному описі окремих транспорт-
них номенів, які містить запропонований говірковий зв'яз-
ний текст. Так, лексема *бричка* є полонізмом [13, т. 1, с. 260]
і характерна для української літературної мови із семантикою
'легкий візок для їзди, іноді з відкидним верхом' [14, т. 1, с. 237;
15, т. 1], засвідчена й у реєстрах «Словаря української мови»
та «Словника української мови» за редакцією Б.Д. Грінченка з
російським відповідником *бричка* [16, т. 1, с. 100;
17, т. 1, с. 118]. Номен зафіксовано в правобережнополіському
діалектному просторі зі значеннями 'легкий візок на двох коле-
сах' (із цією семантикою подано фонетичні варіанти *брїчка*,
брїчка; лексема *бричка*, як свідчить авторський матеріал, із
згаданим значенням також виявлено в середньонадніпрян-
ських, подільських, волинських, волинсько-поліських говір-
ках та говірках Берестейщини), 'легкі виїзні санки з високо
загнутими скорсами', 'легкі обшиті виїзні сани із спинкою
і захисним пристроєм від снігу, що летить з-під копит (іноді
з крилами, щоб не переверталися)' (з останнім значенням лек-
сему *бричка* зафіксовано й у говірках Берестейщини) [2, с. 24,
93, 94], у лемківському обшїрі виявлено фонетичний варіант
брычка 'віз' [18, с. 77].

Номінацію *короб* подають відомі тлумачні словники сучас-
ної української мови зі значеннями 'виріб із лубу, бересту,
лози тощо для пакування, перенесення або зберігання чого-не-
будь; козуб', 'верхня частина воза, саней з боковими стінками
й сидінням', 'дерев'яна посудина у вигляді довгастого чотири-
кутника, призначена для годівлі та напування тварин' (останнє
значення подано з ремаркою «розм.» («розмовне слово, вираз»))
[14, т. 4, с. 294; т. 2, с. 543], 'виріб із лубу, бересту, лози і т. ін.
для пакування, перенесення або зберігання чого-небудь; козуб'
(із відтінком значення, яке супроводжується маркером «іст.»
(«історія; історизм»), – 'козуб, у якому носили товар коробей-
ники', 'верхня частина воза, саней з боковими стінками й сидін-
ням' (із семантичним відтінком 'кузов автомобіля'), 'дерев'яний
виріб у вигляді довгастого чотирикутника, призначений для
годовлі та напування тварин' (слово з останнім значенням мар-
ковано як розмовне) [15, т. 7; т. 4]. Лексему *короб* засвідчено
в поліському мовному континуумі зі значеннями 'посудина
з липової кори, в яку складають соти з медом, добутим у лісі
з вуликів-дуплянок', 'ящик на возі' (із фонетичними варіантами
кораб, *корот*) [19, с. 103], у східнословобожанському – із семанти-
кою 'безтарка (глибокий віз)' [20, с. 102], у нижньонадніпрян-
ському – зі значенням 'віз, верхня частина якого являє собою
велике корито' [21, т. 2, с. 202]. Зауважимо, що в суміжних росій-
ських донських говірках, які на заході межують з українськими
говірками, зокрема східностеповими, виявлено найменуван-
ня-полісеманти *короб* [*коран*, *корун*], *коробь* [*корать*] 'духовка
в печі', 'внутрішня частина варистої печі, яка слугує для при-
готування їжі', 'виступ у варистій печі для лежання' [22, с. 233].

Лексема *гарба* є запозиченням із тюркських мов
[13, т. 1, с. 471] і властива українській літературній мові із семан-
тикою 'високий віз на двох або чотирьох колесах' [14, т. 2, с. 29;
15, т. 3], подана як реєстрова одиниця (разом із демінутивом *гар-
бичка*) у «Словарі української мови» та «Словнику української
мови» за редакцією Б.Д. Грінченка зі значеннями 'великий віз
на високих колесах' (російський відповідник *арба*), 'віз на двох
колесах' [16, т. 1, с. 272; 17, т. 1, с. 332]. Найменування *гарба*
(зменшене – *гарбичка*) є в реєстрі словника В. Жайворонка
'Знаки української етнопольтури' зі значенням 'високий віз на
двох або чотирьох колесах, призначений для перевезення сно-
пів, соломи, сіна' та поясненням: «здавна необхідне знаряддя
селянського господарства; в гарбу запрягали звичайно волів;
щодо жінки символізує незграбність, огрядність, неповорот-
кість» [23, с. 131]. Підкреслимо, що номен засвідчено в поліс-
кому обшїрі для передачі значень 'віз із нешалюваними драби-
нами' (лексему із цією семантикою засвідчено також у говірках
Дніпропетровщини), 'віз із високими і довгими драбинами для
перевезення сіна, соломи, снопів і таке інше' (номінація із цим
значенням відома і в українських південно-східних говірках)
[2, с. 26, 27, 28], 'ящик у возі для перевезення вантажу', 'віз із
ящиком для перевезення городини тощо' [19, с. 53], акцентуацій-
ний варіант (із наголосом на першому складі) – із семантикою
'повозка із скринькою для перевезення сипких речовин: зерна,
борошна, картоплі, полови тощо' [2, с. 27], 'гарба' [19, с. 53].
Лексему *гарба* 'кінний віз із великими довгими дошками' зафік-
совано в українських говірках Одещини [24, с. 49], номен із
подвійним наголошуванням – у суміжних російських донських
говірках (речення-їлюстрація як складник словникової статті
містить тлумачення реєстрової одиниці: *Гарба – эта прастая
тилега з двумя высокими лесницами, возють салому*) [22, с. 102].

Лексему *л'їн'їйка* як транспортну номінацію подають тлумачні словники сучасної української мови зі значеннями 'старовинний кінний екіпаж на багато місць, у якому сидять боком до напрямку руху' [14, т. 4, с. 517], 'легкий візок такого ж типу' [14, т. 4, с. 517; 15, т. 8], 'легкий візок, запряжений кіньми' [15, т. 8]. Аналізоване слово є запозиченням із російської мови; назва екіпажу зумовлена тим, що він довгий, або тим, що має повздовжню перегородку [13, т. 3, с. 263].

Номінація *б'їдарка*, засвідчена в аналізованому тексті, функціонує і в інших діалектних ландшафтах. Так, зі значенням 'легкий візок на двох колесах' у правобережнополіському обширі виявлено лексему *б'їдарка* (поширена й у південно-західному ареалі) та її різні варіанти, спільнокореневі слова *бидарка*, *бедарка* (наявна й у російських говірках українського Лівобережжя – північ Чернігівщини й Сумщини), *байдарка*, *біда*, *бида*, *беда*, *б'їда*, *бедка*, *б'їдка* (номен зафіксовано також і в говірках Дніпропетровщини), *б'їдон'ка* [2, с. 25]. Підкреслимо, що в наддніпрянському ареалі засвідчено спільнокореневі назви *біда* і *бідка* 'двоколійний візок' [25, с. 53], у говірках Одещини – лексему *бідарка* (і варіант *бедка*) 'візок на двох колесах, у який запрягають одного коня', а також варіант *біда* 'поламаний віз' [24, с. 24, 22], у східнолобозанському просторі – найменування *бедарка* і *бедка* 'віз' [20, с. 22, 23]. Окремі номінації відомі й у суміжних російських донських говірках: *беда* [*бида*] 'широкий віз із високими бортами для перевезення сіна, соломи', *бедарка* [*бидарка*] 'однокінна повозка на двох колесах' [22, с. 38]. Зауважимо, що сучасні тлумачні словники української мови подають найменування *бідарка* (і *біда*) із семантикою 'двоколійний однокінний візок на одну або дві особи' [14, т. 1, с. 176; 15, т. 1]. Серед реєстрових одиниць (разом із демінутивами *бідка*, *бідонька*, *бідочка*) помічаємо лексему-полісемант *біда* у «Словарі української мови» та «Словнику української мови» за редакцією Б.Д. Грінченка зі значенням 'віз на двох колесах' [16, т. 1, с. 61; 17, т. 1, с. 72]. Лексема *біда* (та її варіанти *бідка*, *бідарка*) є в реєстрі словника В. Жайворонка «Знаки української етнокультури» зі значенням 'легкий двоколійний однокінний візок на одну або дві особи' і з таким коментарем: «назва, очевидно, походить від повір'я, що цей візок Біда підпихає, і на ньому легко можна потрапити в халепу» [23, с. 38]. Як свідчить «Етимологічний словник української мови», лексеми *біда*, *бідка*, *бідарка* із семантикою 'двоколка' є результатом запозичення через польську мову з латинської; в українській мові зазнало впливу з боку слів *біда* 'злидні' і, можливо, *байдарка* (див. докладніше: [13, т. 1, с. 192]).

Номен *двух'колка*, виявлений у говірковому тексті-спогаді, вживається із семантикою 'легкий візок на двох колесах' у правобережнополіському просторі (разом із варіантами *двоколка* (відомий і в говірках Берестейщини), *двухколка*, *двохколка*) [2, с. 25].

Лексему *ма'жара* (і спільнокореневе слово *мажа* з наголосом на першому складі) фіксують такі українські тлумачні словники: «Словник української мови» в 11 томах – *мажара* (із маркером «діал.» («діалектне слово»)) зі значеннями 'на півдні України та на Північному Кавказі – великий довгий віз', 'чумацький віз' (із ремаркою «заст.» («застаріле слово»)), *мажа* 'чумацький віз' (із позначкою «заст.» («застаріле слово»)), 'міра ваги або об'єму, що дорівнює місткості одного чумацького воза', 'віз (засіб пересування на чотирьох

колесах з кінною або воловою тягою здебільшого для перевезення вантажів)' (із маркером «діал.» («діалектне слово»)) [14, т. 4, с. 593, 594; т. 1, с. 667], «Словник української мови» у 20 томах – *мажара* зі значеннями 'на півдні України та на Північному Кавказі – великий віз з гратчастими боковими стінками', 'чумацький віз' (із ремаркою «заст.» («застаріле слово (вислів)»)), *мажа* 'на півдні України та на Північному Кавказі – великий віз з гратчастими боковими стінками', 'чумацький віз' (із ремаркою «заст.» («застаріле слово»)), 'міра ваги або об'єму, що дорівнює місткості одного чумацького воза', 'віз (транспортний засіб на чотирьох колесах із кінною або воловою тягою (здебільшого для перевезення вантажів))' (із маркером «діал.» («діалектне слово (вислів)»)) [15, т. 8; т. 3], «Словарь української мови» та «Словник української мови» за редакцією Б.Д. Грінченка – *мажара* із семантикою 'великий віз' [16, т. 2, с. 396], 'великий віз, гарба' [17, т. 3, с. 244], *мажа* 'чумацький віз' [16, т. 2, с. 396; 17, т. 3, с. 244]. Назва *мажара* наявна в реєстрі словника В. Жайворонка «Знаки української етнокультури» із тлумаченням 'на півдні України – старовинний великий довгий віз; також *мажа* (див.)' (*мажа* 'старий чумацький паро- або четвероволовий вантажний віз, міцно збудований і орнаментований') [23, с. 349]. Номінацію *ма'жара* засвідчено в поліському континуумі зі значеннями 'повозка із скринькою для перевезення сипких речовин: зерна, борошна, картоплі, полови тощо', 'віз із високими і довгими драбинами для перевезення сіна, соломи, снопів і таке інше' (назва із цією семантикою зафіксована й у середньонадніпрянських говірках (Черкащина) [2, с. 27, 28], у говірках Одещини – зі значенням 'гарба, віз' (із маркером «тюркське»)) [24, с. 123], у суміжних російських донських говірках виявлено найменування *мажара* 'дерев'ї' і фонетичний варіант *маджара* [*мадьжара*] 'широкий віз' [22, с. 274]. Як свідчать матеріали «Етимологічного словника української мови», лексеми *мажа*, *мажара* та інші варіанти – запозичення з кримськотатарської мови; кримськотатарське *мацар* 'віз' пов'язується з етнонімом *мадьяр*; *мажа* як назва міри ваги виводиться також від угорського *mazsa*, запозиченого зі слов'янських мов [13, т. 3, с. 358].

Інші транспортні лексеми, зафіксовані в досліджуваному зв'язному тексті (*санки*, *машина*, *трактор*, *комбайн* та ін.), на сучасному етапі переважно мають значну поширеність в українському діалектному мовленні представників різних вікових категорій і будуть схарактеризовані в говіркових контекстах у подальших працях.

Висновки. Розглянутий матеріал дає підстави стверджувати, що вітчизняна народна (діалектна) транспортна номенклатура містить як загальноновживані лексеми, які передають традиційні значення, що притаманні сучасній українській літературній мові й різним говірковим масивам, так і регіональні терміноназви, які мають формальне (звукове, акцентуаційне, морфемне) та семантичне варіювання. Потреба студіювання згаданого шару лексики зумовлена і стрімким процесом розвитку науки й техніки, що, безсумнівно, викликає зміни укладу життя селян-діалектоносіїв та водночас перехід на пасивне використання ними в мовленні певних складових елементів відповідної тематичної групи слів (разом із реаліями поступово виходять з ужитку і їх номінації). Перспективним вважаємо вивчення транспортної лексики в інших населених пунктах, які репрезентують новожиттій український східностеповий говірковий обшир.

Література:

1. Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій / відп. ред. П.Ю. Гриценко. Київ : КММ, 2015. 504 с.
2. Никончук М.В., Никончук О.М. Транспортна лексика правобережного Полісся в системі східнослов'янських мов / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні ; відп. ред. П.Ю. Гриценко. Київ : Наук. думка, 1990. 292 с.
3. Остах Н. Лексика на позначення тяглової сили для засобів пересування. *Українська історична та діалектна лексика* : зб. наук. пр. Львів, 1996. Вип. 3. С. 141–148.
4. Остах Н. Лексика на позначення волової упряжі у пам'яток української мови XVI–XVIII ст. *Українська історична та діалектна лексика* : зб. наук. пр. Львів, 2003. С. 77–88.
5. Остах Н. Господарювання українців у XVI–XVIII ст. кризь призму слова. *Волинь – Житомирщина* : історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Житомир, 2009. Вип. 18. С. 118–136. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/31814> (дата звернення: 24.05.2021).
6. Сердега Р.Л. Назви традиційних сухопутних транспортних засобів у говірках Центральної Слобожанщини. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія : Філологія*. 2008. № 798. Вип. 53. С. 42–45.
7. Сердега Р. Сільськогосподарська лексика в говірках Центральної Слобожанщини (Харківщини) : монографія. Харків : Монограф, 2012. 218 с.
8. Титаренко В. Динаміка запозиченої транспортної лексики в північноукраїнському наріччі (на матеріалі пам'яток XVI–XVII ст.). *Волинь – Житомирщина* : історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Житомир, 2013. Вип. 24. С. 180–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2013_24_21 (дата звернення: 24.05.2021).
9. Шкурко Г. Назви традиційних видів транспорту та їх частин у закарпатських говірках. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. пр. 2014. Вип. 19. С. 126–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2014_19_23 (дата звернення: 24.05.2021).
10. Шкурко Г. Транспортна лексика в українських говорах Закарпаття: етимологічний та лінгвогеографічний аспекти. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. пр. 2016. Вип. 21. С. 175–179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2016_21_37 (дата звернення: 24.05.2021).
11. Щербина Т.В., Халупінський С.С. Назви деталей і частин гужового транспорту в говірках Черкащини. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. пр. / МОН України. Черкаський нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького ; відп. ред. Г.І. Мартинова. Черкаси, 2017. Вип. 22–23. С. 89–96.
12. Довгопол С.Ф. Картографування назв возів за їх функціями в Атласі української мови. *Українська лінгвістична географія*. Київ : Наук. думка, 1966. С. 24–30.
13. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / ред. кол.: О.С. Мельничук (гол. ред.), І.К. Білодід, В.Т. Коломієць, О.Б. Ткаченко ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1982–. Т. 1. 1982. 632 с. ; Т. 3. 1989. 552 с.
14. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні ; ред. кол.: І. К. Білодід (гол.) та ін. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1. 1970. 799 с. ; Т. 2. 1971. 550 с. ; Т. 4. 1973. 840 с.
15. Словник української мови : у 20 т. : електронна версія видання / НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд ; наук. керівник проекту В.А. Широков. Київ : Наук. думка, 2010. Т. 1–11. URL: <https://services.ulif.org.ua/exp/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення: 31.05.2021).
16. Словарь української мови : в 4 т. / збір. ред. журн. «Киевская Старина» ; упоряд., з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко. [Репр. відтворення вид. 1907–1909 pp.]. Київ : Наук. думка, 1996–1997. Т. 1. 494 с. ; Т. 2. 573 с.
17. Словник української мови : у 3 т. / збір. ред. журн. «Киевская Старина» ; упоряд. з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко ; за ред. С. Єфремова та А. Ніковського. 3-тє вид., випр. й допов. Київ : Горно, 1927–1928. Т. 1. 1927. 428 с. ; Т. 3. 1928. 479 с.
18. Дуда І. Лемківський словник : 26 000 слів. Тернопіль : Астон, 2011. 371 с.
19. Лисенко П.С. Словник поліських говорів / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1974. 260 с.
20. Словник українських східнослов'янських говірок / Катерина Глуховцева, Валентина Леснова, Ірина Ніколаєнко, Тамара Терновська, Віктор Ужченко. Луганськ, 2002. 234 с.
21. Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпряни : у 4 т. Запоріжжя, 1992. Т. 2. 372 с.
22. Большой толковый словарь донского казачества : ок. 18 000 слов и устойчив. словосочетаний / Ростов. гос. ун-т. Москва : ООО «Русские словари»: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2003. 608 с.
23. Жайворонко В.В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
24. Словник українських говорів Одещини : близько 5000 слів / за ред. О.І. Бондаря ; ОНУ ім. І.І. Мечникова. Одеса : Одеський нац. ун-т, 2010. 222 с.
25. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів ; Нью-Йорк : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008 (Серія «Діалектологічна скриня»). 288 с.

Dvoriankin V. Transport vocabulary in the Ukrainian eastern steppe dialect text

Summary. The article considers the specifics of the manifestation of transport vocabulary in a colloquial text-memoir, written down in 2017 in the village Valerianivka, Volnovakha district, Donetsk region from a native inhabitant Hrytsenko Vasyl Valerianovych, born in 1940, education – 10 forms, retired.

The relevance of the study lies in the need for a systematic study of transport vocabulary on the basis of Ukrainian eastern steppe dialects of Donetsk region, which will contribute to the creation of a linguistic portrait of this dialect area.

The purpose of the investigation is to describe the transport vocabulary presented in the Ukrainian eastern steppe dialect text. The source of the studio was a virtual phonetic archive of the definite speaker. The characteristics of the specified dictionary layer led to the solution of the following tasks: to single out individual transport nomens; to find out the peculiarities of their semantic structure; to determine the correlation of recorded transport names to the corresponding nominative units in adjacent and remote Ukrainian (and partly Russian) dialect continuum.

It was established that some transport nomens used in the given text are inherent in other adjacent and spatially distant Ukrainian and Russian dialectal landscapes as evidenced by the comparison with the data of various dialect lexicographical works. The considered material led to the conclusion that the domestic folk (dialect) transport nomenclature contains both commonly used lexims that convey the traditional meanings inherent in modern Ukrainian literary language and various dialects, and regional terms that have a formal (sound, accentuation, morphemic) and semantic variations. The need to study this lexical layer is due to the rapid process of development of science and technology, which causes changes in the way of life of dialect speakers and at the same time the transition to passive use of certain components of the thematic group of words in speech (along with realities their nominations gradually become obsolete as well). We see the perspective of further research in the analysis of transport vocabulary in other settlements, which represent the modern Ukrainian eastern steppe dialects.

Key words: Ukrainian eastern steppe dialects, virtual phonetic archive, dialect text, text-memoir, transport vocabulary, nomination.

*Дишлева С. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов за професійним спрямуванням
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

ТИПОЛОГІЧНА СВОЄРІДНІСТЬ ТА КОМУНІКАТИВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПИТАЛЬНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті досліджуються інтерогативні висловлювання в англійському мовленні як формально-синтаксичні єдності, що здатні не лише задовольнити когнітивні інтереси мовця, а й передати небуквальні смисли, які формально пов'язуються з іншими типами модально-інтенційних висловлювань. На цій основі пропонується нова логіко-семантична типологія інтерогативів, що базується на ознаках «буквальність/небуквальність» та «модалізованість/немодалізованість». Інтерогативи розглядаються як компонент мовленнєвої стратегії мовця, що визначає тип конекції комунікантів, їх взаємні реакції та орієнтацію діалогічної інтеракції, але сам визначається діяльними і предметно-хронологічними факторами ситуації спілкування. Крім детального розгляду семантичної типології питальних висловлювань, важливо дослідити проблеми прагматики англійських інтерогативних висловлювань в аспекті розрізнення мовця і слухача. Необхідність такого вивчення пов'язана з тим, що послідовність та логіка сучасного лінгвістичного опису передбачають не лише вичленування певних типів інтерогативів, а й залучення їх у живу діяльність адресата й адресанта, яка відбувається у контексті актуальної ситуації спілкування. Когнітивна лінгвістика розглядає мову як вираження специфічних когнітивних здібностей людини. Оскільки мовні здібності людини є специфічним компонентом та інструментом когніції, то вивчення мови має органічно входити у вивчення самої когніції. Основною специфікою функціонування інтерогативів із погляду когніції є їх здатність бути і активним, і неактивним висловлюванням, тобто виступати інструментом пізнання.

Важливим є те, що одиниці мови розглядаються у статті з позицій їх функціонування як комунікативних засобів, а не лише як певних структурних або номінативних конструктивів. Саме тому комунікативний аналіз інтерогативних висловлювань спрямований на вивчення конкретних смислів, які можуть передаватися у формі запитання, а також виявлення місця інтерогативів у конкретних мовленнєвих актах, їх функцій, значень тощо у різноманітних мовленнєвих тактиках. Це дослідження є однією зі спроб комунікативного аналізу питальних структур англійської мови як висловлювань, що не лише виражають значення питальності, а й експанують смисли інших типів модально-інтенційних висловлювань. Крім того, ця стаття виконана у сфері лінгвістики, пов'язаній із вивченням процесів комунікативної взаємодії за допомогою мови, коли розглядається фактор успішності мовленнєвої діяльності, збалансованості мовленнєвих тактик мовця та слухача, відповідності формально-синтаксичної структури висловлювання комунікативним інтенціям суб'єкта мовлення.

Ключові слова: інтерогатив, мовленнєвий акт, комунікація, перцепція, інтеракція, модально-інтенціональні висловлювання, буквальні та небуквальні інтерогативи.

Постановка проблеми. Протягом останнього часу у мовознавстві спостерігається перенесення акцентів у дослідницьких інтересах із вивчення мови як внутрішньої системи, в якій «усе є взаємопов'язаним», на дослідження мови-мовлення як діяльності (Л.В. Щерба, О.О. Леонт'єв, Ю.С. Сорокін, Є.Ф. Тарасов та ін. – теорія мовленнєвої діяльності) або як дії (Дж. Остін, Дж. Серль, З. Вендлер, Г. Грайс – теорія мовленнєвих актів у межах лінгвістичної філософії Л. Вітгенштейна). Зважаючи на таку переакцентуацію об'єктно-предметної сфери сучасних лінгвістичних досліджень, з'являється можливість інакше поглянути на формально-синтаксичну кваліфікацію висловлювань із позицій прагматичного підходу. Тому особливий інтерес викликають питальні речення, що здатні відображати найбільш широку гаму об'єктивних та суб'єктивних значень, які мають високу комунікативну мобільність і можуть покривати собою групи смислів, традиційно пов'язаних з іншими комунікативними типами висловлювань. Це дозволяє розглядати їх не просто як речення, що реалізують пізнавальні комунікативні інтенції мовця, а і як формально-синтаксичні єдності, що виконують у мовленні певні функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема питальних висловлювань в історії мовознавства та сучасних напрямів лінгвістики висвітлюється неоднозначно. Так, логічний синтаксис (Ф. Беккер, Ф.І. Буслав) розглядав речення як мовленнєве судження, тому модально-інтенційні типи висловлювань втискувались в одну вузьку схему речення як судження. Психологізм використав основним методичним підмурком вимогу вивчати мову в її реальному функціонуванні та застосуванні (Ф. Пауль). Однак цілісної концепції питальних висловлювань як синтаксичного типу висунуто не було. Структурна лінгвістика, наголосивши на пріоритеті системи мови як взаємопов'язаної даності, не звернувшись до створення загальної теорії модально-інтенційних висловлювань, хоча приділялась увага відмінності типів комунікативних намірів мовця та належності його до різних мовних спільнот (Р. Якобсон). У трансформаційній граматиці та генеративізмі інтерогативні висловлювання отримувались шляхом інтерогативної трансформації. Своєрідним варіантом теорії генеративної семантики є концепція У. Чейфа, у якій вказується на неоднорідність феноменів, об'єднаних у категорію «запитань», підкреслюється їх здатність передавати смисли інших типів модально-інтенційних висловлювань та виокремлюється декілька способів постановки запитань в англійській мові. У Чейф пропонує вбачати в кожному з інтерогативів відповідну семантичну одиницю, яка не завжди збігається зі значенням питально-

сті [1]. До цього ж напряму можна зарахувати й дослідження Дж. Лайонза. Важливою нам видається така теза мовознавця: «...із загального погляду абсолютно ясно, що питальні речення модальні, їм можна приписувати додаткові модальні ознаки, що вказують на ті чи інші очікування мовця» [2, с. 325]. На рубежі 60–70-х років у лінгвістиці виникли концепції «прагматичного повороту», початок якій було покладено дослідженнями лінгвофілософів Дж. Остіна, Г. Грайса, Дж. Серля, З. Вендлера та ін. Проте саме синтез біофізіологічних основ мови-мовлення, її системно-функційного характеру та соціальної зумовленості процесу спілкування, що здійснюється в межах теорії мовленнєвої діяльності, надав діяльнісній орієнтації лінгвістичних теорій такого значного поширення. Теорія мовленнєвої діяльності дозволяє покрити абсолютну більшість традиційних проблем мовознавства. Такий підхід і розвивається у цій статті.

Метою статті є вивчення питальних висловлювань англійської мови в комунікативному аспекті (від форми інтерогативного висловлювання до смислів та прагматичних значень, які ним виражаються).

Виклад основного матеріалу. Когнітивний підхід до природної мови базується на так званій «комп'ютерній метафорі», а одним із його основних понять є «обробка інформації». Тому основна проблема когнітивного аналізу інтерогативів формулюється як процедура побудови питально-відповідних систем на основі логіки питально-відповідних відносин, а класифікація запитань базується на процедурному факторі і нараховує шість їх типів: питання до всієї бази даних, питання перевірки істинності альтернатив, питання атрибутивно-реляційного характеру, каузальні питання, телеологічні питання, методальні питання. Проте недоліком когнітивного підходу є те, що мовленнєва діяльність людини не вкладається в його межі, не дозволяє описати чи пояснити себе як усебічний феномен та як атрибут людини.

Важливо, на нашу думку, звернути увагу на структурні ознаки питальних речень, оскільки вони є структурно-семантичним типом, що відрізняється від інших видів модально-інтенційних висловлювань. Такими особливостями інтерогативів є:

- 1) особлива інтерогативна інтонація;
- 2) особливий порядок слів (фіксований для літературної мови), відхилення від якого є засобом ритмізації чи стилістичної архаїзації мови художнього твору;
- 3) можлива наявність питальних часток та слів;
- 4) особливий тип актуального членування;
- 5) підпорядкованість «принципу заміни Пешковського», за яким питальна інтонація своєрідно поєднується в інтерогативному висловлюванні з фразовим логічним наголосом та порядком слів.

Комунікативна лінгвістика особливо акцентує свою увагу на функції мови як засобі спілкування, процеси генерації та перцепції мовленнєвої продукції досліджуються у напрямку «від соціального». Важливе місце серед її проблем посідає проблема інтенціональності, бо від інтенції, або комунікативного наміру мовця, залежить утілення висловлювання (мовленнєвого акту) в тій чи іншій мовленнєвій формі. Так, О.О. Земська зазначає: «Добре відомо, що численні висловлювання, що мають буквальне значення питання, функціонують як увічливі прохання» [3, с. 30]. Тобто комунікативні наміри мовця асиметриються з мовною формою інтерогативності. На цій основі можна виокремити цілий клас інтерогативів, у яких ілюктивна

сила не збігається з мовним значенням, експансуючи смисли інших модально-інтенційних висловлювань. Крім того, інтерогативи можуть виконувати в мовленні фатичну або фасцінативну функції і виступати як засіб мовленнєвого контактування немодалізованого характеру.

Варто також брати до уваги логіко-семантичну типологію інтерогативних висловлювань, що базується на ознаках «буквальність/небуквальність» та тип модальності. Розподіл мовленнєвих актів на буквальні та небуквальні враховує ті мовленнєві акти, в яких висловлювання мовця використовуються не за своїм формальним призначенням. Оскільки інтерогативні висловлювання є певним модально-інтенційним різновидом мовленнєвих актів, то їх також можна розглядати з точки зору такого розподілу. Основні типи інтерогативів орієнтовані на логіко-денотативну (диктумну) чи сигніфікативно-емоційну (модусну) інформацію.

Диктумні буквальні інтерогативи – це власне питальні висловлювання, які є запитамі про повідомлення чи підтвердження певної об'єктивної інформації, що потребують об'єктивної відповіді, у яких комунікативні наміри мовця збігаються з їх мовленнєвим утіленням у межах соціомовленнєвих конвенцій, прийнятих у цій лінгвокультурній спільноті. Вони можуть припускати відповіді:

1) інформативного типу (їх спрямовано на отримання інформації про якийсь аспект денотату висловлювання (актантні, предикатні, атрибутивні, сирконстативні інтерогативні висловлювання));

2) верифікативного типу (їх спрямовано на одержання інформації про ситуацію, що є денотатом висловлювання загалом (тоді вони можуть виражати впевнене припущення; недовіру; впевненість чи невпевненість у істинності того, про що запитується; рівноможливість відповідності або невідповідності ситуації об'єктивній дійсності тощо)).

Модусні буквальні інтерогативи – власне питальні висловлювання, що є запитамі про думку, погляд слухача щодо чогось, здатні виражати низку суб'єктивних смислів, у яких комунікативні наміри мовця збігаються з їх мовленнєвим утіленням у межах соціомовленнєвих конвенцій, прийнятих у цій лінгвокультурній спільноті. Зі збереженням функційно-домінувальної питальності вони поєднують у собі запит інформації з деякими виявами, які формально виражені сегментними й суперсегментними засобами (лексика, фразеологія, фоноакустика). Маючи значний ступінь суб'єктивності, ці інтерогативи можуть виражати злість, розгубленість, огиду, подив, зачудування, роздратування, засмучення тощо.

Небуквальні інтерогативні висловлювання визначаються як мовленнєві одиниці, що експансували смисли інших типів інтенційних висловлювань. Явище небуквальності інтерогативів виникає тоді, коли комунікативний намір мовця є асиметричним до мовної форми питальності, тобто під час породження «відбувається постійна й складна взаємодія його ономатологічного (називного) аспекту та механізму, що реалізує комунікативне завдання» [4, с. 304]. Таким чином, питальні висловлювання є небуквальними мовленнєвими актами, якщо вони вживаються у комунікації не за своїм безпосереднім призначенням. Можна виокремити декілька типів модально-інтенційних висловлювань:

1. Інтерогативи-констативи – небуквальні питальні висловлювання, в яких на тлі формально-структурної реалізації кате-

горії питальності відбувається формування комунікативної інтенції ствердження, домінуючої у мовця. Можна назвати констативні нюанси, що передаються питальними висловлюваннями зі стверджувальним змістом, як-от припущення, докір, повідомлення, сумнів, підтвердження, ствердження, пересвідчення, уточнення, здогадка, введення нової інформації тощо.

2. Інтерогативи-імперативи – небуквальні питальні висловлювання, в яких на тлі формально-структурної реалізації категорії питальності відбувається формування комунікативної інтенції спонукання, домінуючої у мовця. До основних спонукальних смислів, що передаються інтерогативами з небуквальною імперативною семантикою, належать прохання, наказ, заклик, пом'якшена вимога, умовляння, закликання, порада і навіть заборона.

3. Інтерогативи-експресиви («риторичні запитання») – небуквальні питальні висловлювання, в яких на тлі формально-структурної реалізації категорії питальності відбувається формування комунікативної інтенції експресії, домінуючої у мовця.

Немодалізованими різновидами небуквальних інтерогативів є:

4. Фатичні інтерогативи – небуквальні питальні висловлювання, що функціонують у мовленні як увічлива реакція на мовлення чи дії партнера з комунікації, причому відповіді на них майже повністю стереотипні для цієї людської спільноти у конкретній ситуації. Саме тому фатичні інтерогативи в комунікативному акті замінюються невербальними засобами комунікації.

5. Фасцінативні інтерогативи – небуквальні питальні висловлювання, спрямовані на перевірку каналу зв'язку чи активізацію уваги адресата. Вони подібні до фактичних, але не потребують прямої (мовленнєвої) відповіді, також можуть замінюватися засобами немовних видів соціальної комунікації.

Із точки зору прагматики англійських інтерогативних висловлювань в аспекті розрізнення мовця і слухача важливою є така інформація:

1. Інтерогатив розглядається в комунікативному аспекті як інтенційний засіб мовленнєвого спілкування, що використовується мовцем із метою здійснення своїх комунікативних намірів. Виокремлюють два глобальні тактичні блоки:

А. Блок мовленнєвої кон'юнкції – сукупність тактичних ходів і прийомів, якими володіє мовець для досягнення глобальної стратегічної цілі через кооперацію зі співрозмовником. Можна виокремити такі тактики мовця: 1) прямий запит інформації; 2) непрямий запит інформації; 3) аргументацію; 4) акцентування; 5) припущення; 6) іронію; 7) натяк; 8) пряму апеляцію; 9) констатацію очевидного; 10) подавання фасцінативних сигналів; 11) хитрування.

Б. Блок мовленнєвої диз'юнкції – сукупність тактичних ходів і прийомів для досягнення своєї глобальної стратегічної мети через конфліктний тип взаємодії, що передбачає використання інтерогативів у складі мікродіалогічних єдностей, які організують мовленнєве спілкування за принципом суперечки, переговорів, різноманітних маніпулятивних вивертів або відкритої словесної боротьби. Серед тактик мовленнєвої диз'юнкції, на нашу думку, слід розрізнити такі: 1) очевидну погрозу; 2) кількісну активізацію мовленнєвої дії; 3) якісну активізацію мовленнєвої дії; 4) маскування власних намірів; 5) вичікування; 6) створення супротивнику максимальних

труднощів; 7) відкрити сутичку; 8) свідоме порушення соціально-етикетних норм; 9) натяк; 10) іронію.

II. Інтерогативи досліджуються з точки зору перцептивної сторони спілкування щодо слухача. Адресат також є частиною комунікативного середовища, бо, по-перше, він є інтерпретатором мовленнєвих утворень мовця, по-друге, так чи інакше відчуває на собі перлокутивний ефект інтерогативних висловлювань у вигляді динаміки ступеня своєї інформованості, емоційно-психологічного стану, є реагентом інтерогативів.

А. У межах кон'юнктивної стратегії спілкування виокремлюють тактичні ходи адресата: 1) пряму відповідь; 2) демонстрацію високого ступеня зацікавленості; 3) демонстрацію власної здатності вести розмову; 4) висування умов; 5) уточнення.

Б. У межах диз'юнктивної стратегії спілкування представлено типи тактичних ходів адресата: 1) зміну конверсаційної теми; 2) часткову відповідь на запитання; 3) посилення на власну некомпетентність; 4) нечітку відповідь; 5) загальну відповідь; 6) переадресацію питання; 7) посилення на власну ментально-когнітивну базу; 8) вивідування; 9) перепитування; 10) вказівку на недоречність питання («не ті люди», «не ті обставини»); 11) критичну оцінку партнера; 12) пряму дезінформацію; 13) ігнорування змісту питання.

В. Під мовчанням ми розуміємо такий тип мовленнєвого акту, в якому немає локутивного компонента, але є ілокуція і перлокуція, тобто зберігається комунікативний намір мовця і певний перлокутивний вплив. Мовчання слугує для демонстрації: 1) повної контактності; 2) демонстрації власної неготовності до прийняття комунікативних функцій мовця; 3) повної дисконттактності; 4) дотримання етикету; 5) інформативного мовчання; 6) привернення більшої уваги до власної особи; 7) усвідомленої емотивності; 8) приховування; 9) евокації; 10) акціональності.

III. Інтерогативи розглядаються в інтерактивному аспекті спілкування, тобто щодо діалогічної взаємодії мовця і слухача в актуальній ситуації. Відповідно до постановки проблеми роль інтерогативів слід розглядати через такі категорії, як тема та орієнтація мовленнєвої взаємодії, тип спільних реакцій комунікантів, ступінь їх взаємопов'язаності та її динаміка, ситуація спілкування як його максимально широкий зовнішній контекст. Ураховуючи те, що комуніканти вступають у спілкування як мовні особистості, мовні утворення екстраполюються у план оцінок, думок і установок учасників спілкування та визначають динаміку комунікативного акту.

Висновки. Отже, узагальнюючи усе викладене вище, можна дійти висновку про те, що інтерогативні висловлювання англійської мови є синтаксичними одиницями, певним комунікативно-функціональним типом, що здатний до експансії прагматичних смислів інших типів модально-інтенційних висловлювань. Структурна єдність групи питальних висловлювань зумовлюється їх формально-синтаксичними ознаками, а модально-інтенційна строкатість питань має своїм фундаментом усю різноманітність комунікативної діяльності людини. Тому хоча за своєю структурою інтерогативи відрізняються від інших груп модально-інтенційних єдностей, однак за семантико-прагматичними властивостями вони виявляють широку мобільність, перетікаючи за змістом в інші модально-інтенційні різновиди. Відображаючи як явище мови та спілкування подвійну детермінацію мовленнєвої діяльності за соціальними та психічними якостями мовних особистостей, що вступають

у діалогічну взаємодію, інтерогативи здатні не тільки задовольняти пізнавальні інтенції мовця, а й передавати весь спектр інтенційних прагнень суб'єкта мовлення від констатацій та побажання до спонування і навіть наказу. Охарактеризовані способи вираження питальних висловлювань є лише частиною з усіх способів і можуть бути розвинуті та досліджені більш ґрунтовно у подальших розробках.

Література:

1. Чейф У. Значение и структура языка. Москва : Прогресс, 1975. 432 с.
2. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику. Москва : Прогресс, 1978. 543 с.
3. Земская Е.А. Язык как деятельность. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 688 с.
4. Арутюнова Н.Д. Синтаксис // Общее языкознание. Внутренняя структура языка. Москва : Наука, 1972. С. 259–343.
5. Демьянков В.З. Интерпретация, понимание и лингвистические аспекты их моделирование на ЭВМ. Москва : Изд.-во МГУ, 1989. 172 с.

Dyshleva S. Typological originality and communicative representation of questioning expressions in English language

Summary. The article examines interrogative utterances in English language as formal-syntactic units which can not only satisfy the cognitive interests of the speaker, but also to convey non-literal meanings that are formally associated with other types of modal-intentional utterances. On this basis, a new logical-semantic typology of interrogatives is proposed, which is based on the features of “literal-non-literal” and “modalized-unmodalized”. Interactives are considered as a component of the speaker’s speech strategy which determines the type of connection of communicators, their mutual reactions and orientation of dialogic interaction, but it is determined by activity and subject-chronological factors

of the communication situation. In addition to a detailed consideration of the semantic typology of interrogative utterances, it is important to explore the problems of pragmatics of English interrogative utterances in terms of distinguishing between speaker and listener. The need for such a study is due to the fact that the sequence and logic of modern linguistic description involves not only the isolation of certain types of interrogatives, but also their involvement in the live activities of the addressee and the address sender, which occurs in the context of current communication. Cognitive linguistics considers language as an expression of specific human cognitive abilities, and since human language abilities are a specific component and tool of cognition, the study of language should be an integral part of the study of cognition itself. The main specificity of the functioning of interrogatives in terms of cognition is their ability to be both active and inactive expression, in other words, to act as a tool of cognition.

It is important that language units are considered in the article from the standpoint of their functioning as communicative means, and not only as certain structural or nominative constructs. That is why the communicative analysis of interrogative utterances is primarily aimed at studying specific meanings which can be conveyed in the form of questions, as well as identifying the place of interrogatives in specific speech acts – their functions, meanings, etc. in various speech tactics. This study is one of the attempts to communicatively analyze the interrogative structures of the English language as utterances that not only express the meaning of interrogative, but also expand the meanings of other types of modal-intentional utterances. In addition, this article is directed in the field of linguistics, related to the study of communicative interaction through language, which considers the success of speech, the balance of speech tactics of the speaker and listener, the formal-syntactic structure of speech to the communicative intentions of the subject.

Key words: interrogative, speech act, communication, perception, interaction, modal-intentional utterances, literal and non-literal interrogatives.

*Yemelyanova O. V.,**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Germanic Philology
Sumy State University**Kucheriavenko V. A.,**Master's Student at the Department of Germanic Philology
Sumy State University*

STRUCTURAL AND LINGUISTIC FEATURES OF THE ARTIST INTERVIEW

Summary It is determined that the interview is one of the most dynamically developing journalistic genres and is dialogical in form. The main features of the interview are described and defined; they are: participants' awareness of simultaneous or further distribution of the talk either in the media or online, the public nature of the talk, the interviewee is a high-profile figure, face-to-face interaction between the journalist and the interviewee, the question-and-answer format, dual addressability, which is a very peculiar characteristic of the interview as the speakers – the journalist (the interviewer) and his communicative partner(s) (the interviewee(s)) take part in the talk to generate some important and interesting information, but at the same time, there is another participant of the communication – the audience (a reader, listener, TV-viewer).

The interview is aimed at offering the audience some important information supplied by a renowned and reliable source – the interviewee, comprehensive disclosure of a specific fact with reference to the interviewee, as well as a statement of public opinion about a particular event.

It is pointed out that the artist interview, presented online, is characterised by the following structural elements: a headline that being memorable and informative encompasses the name, surname, the job or position of the interviewee + preposition *on* + the main topic discussed in the interview, or it can include the name, surname and the interviewee's direct quotation; the interviewee's photograph; one sentence long summary; an introductory part; the text of the interview with some artistic works of the interviewee(s). It is determined that during the artist interview, the journalist employs a wide range of questions, namely: general, special, *if*-questions with the Second Conditional. The construction *why* + auxiliary verb *do* + adverb *not* + pronoun *we/you* is often used to make a suggestion. The imperative mood serves the purpose of controlling the direction of the interview. Indirect questions are also actively used.

Key words: an artist interview, a journalistic genre, a dual addressee, an interviewer, an interviewee.

Formulation of the problem. Many modern researches [1; 2; 3] focus on the interview studies, as it is a multifaceted phenomenon. For linguists [4; 5] interviews are of interest being a specific journalistic genre. At the same time, the interview is dialogical in nature offering rich material for communication studies. As O. Borysov points out, "the lexeme *interview* represents the interview as "a conversation between a journalist or radio or television presenter

and a person of public interest, used as the basis of a broadcast or publication" [6].

Modern scholars analyse the concept of the interview, its preparation process, offer interview classification (M. Lukina [7]), focus on generic peculiarities of the interview (G. Apalat [8]), study its contrastive parameterization (O. Borysov [6]), pragmatic aspects (N. Gapotchenko [9], T. Popova [10], O. Protsenko [4]), emotional impact on the addressee (T. Pshenychna [2]). Despite quite a number of philological studies of the interview, a thorough analysis of the artist interview has not been done so far, that constitutes the **topicality** of the research, conducted within the framework of the anthropocentric paradigm. The **aim** of the study is to estimate structural and linguistic features of the artist interview.

The **subject matter** of the study is the artist interview posted online. The **specific topic** of the research is the comprehensive analysis of structural and linguistic peculiarities of the artist interview.

Presentation of the main research material. Nowadays, interviewing is one of the fastest growing journalistic genres. In recent years, publications dialogic in structure have become exceptionally popular in the media. The tendency of the interview popularity both among the journalists and the addressee-readers/listeners is explained, first of all, by the growing interest in personal opinions and assessments, trust in the interviewee's expertise in a certain area.

An interview as a genre is characterised by a dialogical form of presenting information. The basic features of this genre are: 1) the focus of the conversation on its dissemination in the media; 2) the public nature of the talk; 3) the interviewee is a socially prominent figure; 4) personal communication between the journalist and the respondent; 5) question-answer format; 6) dual addressability as the interview is designed not only to inform and influence the journalist, but also the audience [2, p. 9].

It is important to emphasize that communication between two (or more) participants in the course of the interviewing process is not a goal in itself: the information obtained during the interview is intended not only to satisfy the interest of the participants or for personal, professional, corporate purposes. In the interview, the interlocutors – the journalist (the interviewer) and his partner(s) (the interviewee(s)) – participate in the talk to satiate the strive for the information of the third main participant of communication – the addressee-reader/listener/TV viewer (the addressee-audience). According to Z. Smelkova, a journalist (an interviewer), addressing his direct addressee (an interviewee), builds up a special journalistic

drama of the talk taking into account the specifics of the information perception by the future reader (mass addressee) [11, p. 168]. This determines one of the main features of the interview – dual addressability, each of the interview participants addresses not only their direct communication partner(s), but also another addressee – the mass addressee, who are readers of the newspaper, magazine, online journal as well as radio listeners and TV viewers.

This feature is noted by most researchers of the interview, because the presence of the other addressee significantly affects the linguistic composition of the participants' remarks, they take into account the potential audience if they want to succeed in communicating their ideas [5, p. 7]. The dual addressee is primarily reflected in the speech of the interviewer. The explication of the dual addressee at the linguistic level is foregrounded by: 1) etiquette formulas of double greeting; 2) obligatory introduction of the interviewee to the TV viewers; 3) metatext markers of the beginning, end, changes of the topic meant both for the interviewee and the audience; 4) commenting on the intentional aspect of the issue [10, p. 24].

The purpose of the interview is to convey important information from reliable sources, comprehensive disclosure of a specific fact with reference to the interviewee, as well as a statement of public opinion about an event. At the same time, such goals as informational, cognitive, and educational are invariably pursued. This genre allows to disclose the inner world of a person being interviewed, to project his thoughts, dreams, to convey the mood. The genre of an interview is an efficient form not only to inform but to persuade as well.

Macmillan online dictionary offers the following definitions of the word *artist*: (1) someone who makes paintings, sculptures etc; (2) a professional performer in music, dance, or the theatre; (3) someone who writes, makes films, or writes music with great skill; (4) someone who shows a lot of skill in their work [12]. Choosing the artist interview as the subject area of the study, it should be mentioned that we understand this term broadly as the interview with the person who is highly skilled in what they do.

The research material shows that the artist interviews presented online are characterised by certain structural peculiarities. The structural elements of the artist interview are the following:

(1) the headline that must be both catchy and informative. The analysis of the headlines reveals a certain formula that the journalist, who usually performs the role of the interviewer as well, follows. It comprises the name, surname, the job or position of the interviewee + preposition *on* + the issue being covered in the interview. For example:

“Austin’s Star Art Dealer Lisa Russell on How She Went From Selling Rembrandt to Banksy” [13].

“New York Cultural Leaders Gonzalo Casals and Kemi Ilesanmi Compare Notes on the Threats – and Opportunities – of the Pandemic Era” [14].

Another way to give the interview a heading is to use the name, surname and the direct quote. For example: *“Eva and Franco Mattes: ‘Technology does not create the social problems we so often criticise’”* [15].

To grab an addressee-reader’s attention right on the spot the journalist can put a provocative question in the headline and offer an intriguing answer to it. For example:

“How Far Would You Go for Your Art? Julian Charrière Went to the North Pole (and Got in Trouble With the Law)” [16];

(2) the photograph of the person/persons being interviewed. For example [17]:

(3) a very concise summary that is only one sentence long. For example:

“Jean Gazançon, CEO of ARTE Generali, on the Vanguard of Art Insurance and Technology (Yes, It Involves an App)” [17] – the headline.

Gazançon explains why cutting-edge technologies are essential to the continued stewardship of cultural history” [17] – the summary;

(4) an introductory part that could vary drastically in length and be either only 9 lines long or much longer – up to 34 lines. For example:

“Art insurance doesn’t have a particularly glamorous reputation, but the seemingly fusty process of choosing the right coverage is one of the most consequential decisions a collector can make. Hoping to clear away the mental cobwebs and arcane paperwork of the art-insurance process is ARTE Generali, the new unit of Italian insurance titan the Generali Group. ARTE Generali is applying cutting-edge technological knowhow to the process of ensuring a collection (there’s even an easy-to-use app).”

We recently spoke with Jean Gazançon, the company’s CEO, about how ARTE Generali is shaking up the art-insurance game and what he sees as technology’s role in forming a better art world” [17].

The research material demonstrates that in the introductory part the journalist resorts to the inclusive pronoun *we* that is meant to create in the addressee-reader’s mind the feeling of belonging to the exceptional group, that is lucky enough to communicate with the popular, talented people;

(5) the text of the interview that can be punctuated by the interviewee(s)’s creative works. For example:

Eva & Franco Mattes's Ceiling Cat (2016) Collection of the San Francisco Museum of Modern Art (SFMOMA). Photo: Katherine Du Tiel [15].

The analysed data show that the range of the questions asked during the artist interview differs greatly. They can be:

– straightforward special questions. For example: “*What have the last few months been like for you and your organizations?*” [14].

The journalist can ask two interrelated special question one after another. For example: “*What is the most challenging part of running a gallery and what have been the biggest changes in the gallery market since you started?*” [13];

– questions with the Second Conditional and *if*-questions are favourites among the interviewers. For example: “*If you were not an art dealer, what would you be doing?*” [13].

“*How would you describe that shared aesthetic?*” [18];

– the use of the question word *why* + auxiliary verb *do* + adverb *not* + pronoun *we/you* comes as a viable option to make a suggestion being certain that the interviewee is sure to support it. For example: “*Why don't we start where your own career did – with Duchamp. Tell me, how did you first meet Marcel Duchamp?*” [19].

The use of the imperative mood + special question in the second consecutive part of the query (*Tell me, how did you first meet Marcel Duchamp?*) is quite efficient as it explicitly invites the interviewee to give some detailed information;

– general questions that are also in the interviewer's arsenal. For example: “*Do you each have a favorite camera?*” “*Are there some photographers you're both interested in?*” [18].

This type of questions works especially well when the journalist is interviewing a couple;

– the indirect questions. As the indirect questions sound more polite, the interviewer often resorts to them at the very beginning of the interview not to sound too pushy and encourage the interviewee to give a comprehensive answer. For example: “*Can you tell me a little bit about your backgrounds and how you each wound up working in the photography world?*” [18].

The research material shows that in the course of the artist interview the journalist can make some comments that are meat to:

– ensure that the interview runs smoothly and in the right direction. For example: “*You've mentioned that the inspiration for this show came when you were preparing for the Antarctic Biennale in 2017. I want to start there. Can you tell me what your relationship to the region is?*” [16];

– pay the interviewee a delicate compliment that can be either explicit, for example: “*It's also a very beautifully shot film*” [16],

or implicit, for example: “*Here I should point out that your wife, Dodie Kazanjian, is a very accomplished journalist and curator in her own right, and she's your secret weapon, reportorially speaking*” [19];

– express the emotions to encourage the interviewee to give some more interesting details. For example: “*Yikes.*”

“*An unbelievable coup*” [19].

Conclusions and prospects for further research. The interview, and the artist interview in particular, is an independent journalistic genre, characterised by a dialogical form of material presentation. The most important feature of this genre is its dual addressability, as the interviewer addresses not only the direct communication partner – the interviewee(s), but also an invisibly present other addressee (a reader, listener, TV-viewer).

The conducted research shows that the artist interview presented online has specific structural elements, namely: a heading that is memorable and informative and can include the name, surname, the job or position of the interviewee + preposition *on* + the key issue discussed in the interview, or it can comprise the name, surname and the direct quote of the interviewed person; the interviewee(s)' photograph; one sentence long summary; an introductory part; the text of the interview with some photos of artistic works of the interviewee(s). In the course of the artist interview, the spectrum of the questions asked may vary considerably. These are general, special questions, *if*-questions with the Second Conditional. The interviewer often resorts to *why* + auxiliary verb *do* + adverb *not* + pronoun *we/you* type of the question to make a suggestion. The use of the imperative mood is also actively employed to turn the course of the interview in the preferable direction. Indirect questions, being more polite, are also favoured by the journalists.

The prospects of the further research we see in the comprehensive analysis of the English artistic interview focusing on the non-linguistic means employed.

References:

1. Dürscheid C. Medien, Kommunikationsformen, kommunikative Gattungen. *Linguistik online*. 2005. URL: <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/752> (дата звернення: 5.06.2021).
2. Пшенична Т.О. Мовленнєвий вплив на емоції адресата інтерв'ю : автореф. дис. ... канд. наук із соц. ком. : 27.00.06. Київ, 2011. 17 с.
3. Мозолєвська А. С. Лінгвопрагматичний аспект інформативності інтерв'ю (на матеріалі сучасної французької преси) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка Київ, 2014. 206 с.
4. Проценко О. В. Прагматична самокорекція комунікантів в українському спонтанному мовленні (на матеріалі теле- та радіотекстів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. 205 с.
5. Прокопенко А. В. Інтерв'ю в передвибірчому американському дискурсі: структурно-семантичний та комунікативно-прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Донецьк, 2013. 20 с.
6. Borysov, O. O. (2018). Contrastive Parameterisation of the Interview as a Genre of British and Ukrainian Media Spaces. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*. 2018, Series 9. Current Trends in Language Development, 18. 33–45. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series9.2018.18.03>
7. Лукина М.М. Технология интервью. Москва : Аспект Пресс, 2003. 191 с.
8. Апалат Г. П. Структура, семантика і прагматика текстів-інтерв'ю (на матеріалі сучасної англійської преси) : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2003. 19 с.
9. Гапотченко Н. С. Комунікативно-прагматична організація діалогічних комунікативних блоків текстів інтерв'ю (на матеріалі сучасної преси). *Наука і сучасність*: 36. наук. пр. Київ : Логос, 2004. С. 238–244.
10. Попова Т.И. Телевизионное интервью: семантический и прагматический аспекты : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.10. Санкт-Петербург, 2004. 40 с.
11. Смелкова З.С. Риторические основы журналистики: Работа над жанрами газеты. Москва : Флинта: Наука, 2002. 318 с.
12. Macmillan Dictionary. URL: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/artist> (дата звернення: 5.06.2021).
13. Austin's Star Art Dealer Lisa Russell on How She Went From Selling Rembrandt to Banksy. URL: <https://news.artnet.com/partner-content/lisa-russell-west-chelsea-contemporary> (дата звернення: 5.06.2021).

14. Kinsella E. New York Cultural Leaders Gonzalo Casals and Kemi Ilesanmi Compare Notes on the Threats—and Opportunities—of the Pandemic Era. URL: <https://news.artnet.com/multimedia/gonzalo-casals-kemi-ilesanmi-1916951> (дата звернення: 5.06.2021).
15. Carrigan M. Eva and Franco Mattes: 'Technology does not create the social problems we so often criticise'. URL: <https://www.theartnewspaper.com/interview/eva-franco-mattes> (дата звернення: 5.06.2021).
16. Dafoe T. How Far Would You Go for Your Art? Julian Charrière Went to the North Pole (and Got in Trouble With the Law). URL: <https://news.artnet.com/art-world/julian-charriere-on-his-heady-eco-conceptualism-1796415> (дата звернення: 5.06.2021).
17. Jean Gazançon, CEO of ARTE Generali, on the Vanguard of Art Insurance and Technology (Yes, It Involves an App). URL: <https://news.artnet.com/partner-content/jean-gazancon-arte-general-interview> (дата звернення: 5.06.2021).
18. White K. 'We Each Bring to the Table What the Other Is Lacking': Photographers Alana Celii and Daniel Dorsa on Their Classic New York Love Story. URL: <https://news.artnet.com/art-world/alana-celii-daniel-dorsa-portraits-of-love-1782210> (дата звернення: 5.06.2021).
19. Goldstein A. The Artist Whisperer: Legendary Journalist Calvin Tomkins on What Duchamp Taught Him, and How He Managed to Track Down David Hammons. URL: <https://news.artnet.com/the-big-interview/calvin-tomkins-lives-artists-interview-part-1-1734057> (дата звернення: 5.06.2021).

Ємельянова О. В., Кучерявенко В. А. Структурні та лінгвістичні особливості інтерв'ю з творчою особою-професіоналом

Анотація. З'ясовано, що інтерв'ю є одним із журналістських жанрів, що активно розвивається, має діалогічну форму, що зумовлює його популярність у засобах масової інформації. Описано та визначено ключові особливості жанру інтерв'ю, до них належать: орієнтованість бесіди

на її одночасне або подальше розповсюдження в засобах масової інформації або в Інтернеті, публічний характер розмови зі званою багатьма особою, особистісна взаємодія між журналістом та респондентом, формат «запитання-відповідь», подвійна адресованість, що є специфічною характеристикою інтерв'ю, оскільки співрозмовники – журналіст (інтерв'юер) та його комунікативний партнер(и) (респондент(и)) – беруть участь у розмові, щоб генерувати якусь важливу і цікаву інформацію, але водночас є інший учасник спілкування – аудиторія (читач, слухач, глядач).

Інтерв'ю спрямоване на те, щоб запропонувати аудиторії деяку важливу інформацію, надану відомим і надійним джерелом – респондентом, всебічне розкриття конкретного факту з посиланням на респондента, а також виклад громадської думки про конкретну подію.

Слід зазначити, що інтерв'ю з творчою особою-професіоналом, представлене в Інтернеті, характеризується такими структурними елементами, як заголовок, який упадає в око та є інформативним, включає ім'я, прізвище, посаду респондента + прийменник *on* + основну тему, обговорювану під час інтерв'ю, або він може включати ім'я, прізвище і пряме цитування респондента; фотографію респондента; коротку анотацію, представлену одним реченням; вступну частину; текст інтерв'ю з деякими художніми роботами респондента(ів). Визначено, що під час інтерв'ю з творчою особою-професіоналом журналіст використовує широкий спектр питань, а саме: загальні, спеціальні, *if*-питання з *Conditional II*. Конструкція *why* + допоміжний дієслово *do* + прислівник *not* + займенник *we/you* активно уживана для пропонування певної дії. Наказовий спосіб сприяє контролю напрямку перебігу інтерв'ю. Також активно використовуються непрямі питання.

Ключові слова: інтерв'ю з творчою особою-професіоналом, журналістський жанр, подвійний адресат, інтерв'юер, респондент.

*Yemelyanova O. V.,**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Germanic Philology
Sumy State University**Novitchenko V. O.,**Master's Student at the Department of Germanic Philology
Sumy State University*

LINGUOPRAGMATIC FEATURES OF THE MODERN NEWS RELEASE

Summary. The article considers the linguopragmatic peculiarities of the modern news release. It is determined that the modern news release in English is a component of the public relations discourse (PR-discourse), which is aimed at forming a positive image of the company, product or service in the minds of the target audience. The news release is a short message, the purpose of which is to inform an addressee about any event in the life of the company or institution and create a positive impact on the audience. Ways of influencing depend on the target audience and the communicative situation.

The characteristic features of a modern news release are described, namely: informativeness, relevance, certainty, specificity, brevity, simplicity, versatility, adaptability which enhance the effectiveness of the message. It is determined that a news release is a syncretic type of text that combines official, journalistic and advertising functional styles. In turn, this determines the property of the news release to perform several communicative functions simultaneously. It is noted that the main features of the news release are foregrounded at the lexical, grammatical and syntactic levels. The main linguistic and stylistic features of the modern news release are described. The key typological characteristics of the news release, which are stipulated by the purpose of PR-communication, are studied, and it is noted that cultural specificity is one of the factors that determine the means by which the pragmatic effect on the addressee is achieved.

The structure of the news release is analysed. The news release explicitly answers the key questions what, when, where to navigate an addressee through the text of the news release. The researched material shows that the modern news releases being based on standard requirements for this type of a text, namely: the rigid format, brief and precise presentation of the information, size limitations that should not exceed A4 page for ease of perception, incorporate the visual images and pictures to facilitate the impact on the addressee.

Key words: PR-discourse, news release, addressee, linguistic and stylistic features, image, pragmatic effect.

Formulation of the problem. Public relations is an integral part of the effective operation of the company in modern economic environment. The urgency of the problems related to the field of PR-communication leads to the fact that they become the object of study of various sciences: linguistics, sociology, psychology, etc. One of the priority ways to disseminate information about the company and form public opinion is a news release.

In the field of social media, news releases have become a vital tool for the successful promotion and development of the company, its product or service. According to the definition offered by Collins Dictionary “a news release is a written statement about a matter of public interest which is given to the press by an organization concerned with the matter” [1]. The main task of the news release is to inform the addressee about a certain event in the life of the company or institution, its product or service.

A news release, also referred as a press release, was studied by the linguists from different perspectives. The scholars analysed the news release from the point of view of genre classification (P. Catenaccio [2]), they focus attention on the specifics of writing the press release (J. Robberts [3], P. Winston [4]), on the use of the quotes in the press release (P. Brown Jarreau [5]); they analyse the press release language (A. Davis, J. Piger, L. Sedor [6]), the specifics of the press release headlines (E. Guillamon-Saorin, B. Osma, M. Jones [7]); they investigate in what way newspaper journalists reframe product press release information (Maat H.P., Jong C. [8]), study the intertextuality and informativity of the press release (R. Superceanu [9]).

Despite a number of works focused on the research of the news release, a thorough comprehensive study of the linguopragmatic peculiarities of the modern news release has not been held so far, that constitutes the **topicality** of the research, performed within the framework of the anthropocentric paradigm. The **aim** of the study is to analyse the linguistic and pragmatic features of the modern news release distributed online.

The **subject matter** of the study is the text of the news release. The **objective** of the research is the linguistic and pragmatic features foregrounding in the modern news release.

Presentation of the main research material. The importance of PR-discourse research from the point of view of pragmatics is due to the fact that PR-communication is a form of social communication, which is produced in accordance with the main goal of the company, which is to “create a favorable image of the organization by promoting public opinion, increasing its popularity and developing mutually beneficial cooperation between the company and the public” [10, p. 117].

Within various types of discourse, different genres are distinguished. Some of genres encompassed by PR discourse include a news release, a newsletter, a fact sheet. Verbalization of the author's idea occurs with the help of texts written in a particular genre. A news release, as the genre of the PR-discourse, is

focused on information dissemination about a certain company, its product or service.

The effectiveness and popularity of the news release is stipulated by its specific characteristics such as: informativeness – the text of the news release is a statement of facts and does not contain unnecessary comments; relevance – that is ensured by the novelty of the information presented; credibility – that is guaranteed by the reliability of the official source of information provided; specificity – the content of the news release is limited to a certain informational reason; brevity, simplicity and efficiency of preparation that is stipulated by the dynamic news nature of the press release; limited text and monotonous content; universality – a press release is used as a basis for creating a wide range of secondary (journalistic) materials; processability – due to the extensive use of electronic communication for the news releases distribution [11, p. 87].

A news release belongs to the syncretic type of texts [12; 10]. This means that a typical news release is characterized by a combination of features of at least three functional styles – official, journalistic, and advertising. This is explained by the fact that the news release simultaneously performs several communicative functions – informative, expressive and appellative, etc. [13, p. 65]. Therefore, the purpose of the news release is primarily to inform and influence the potential recipient.

The diverse nature, as well as the performance of several communicative functions form the main features of the news release text, which are foregrounded at lexical, grammatical and syntactic levels. Yu. Diomin points out that press releases are characterized by: the economy of language means, their thorough choice to make the text more understandable; extensive use of clichés; use of words almost exclusively in their nominative meaning; predominance of verb-noun constructions; strict sequence of all parts of the text; use of direct word order in sentences; predominance of simple, unexpended sentences; distinct manifestation of style individualization [10, p. 65].

Scholars classify the press release as the dynamic news type of texts and among the main stylistic features of the press release they point out actuality that determines the credibility of the information provided (names, dates, quantitative indicators); brevity, clarity, conciseness of the material [13; 2].

The researched material shows that the news release is characterized by:

- impersonal form of presentation. For example: *“The research revealed that while the pandemic caused accelerated digital change in financial services, small businesses still want, and need, banking relationships”* [14];

- inadmissibility of non-literary vocabulary: jargons, slang, colloquialisms, etc;

- limited use of professional terminology. For example: *“This is the result of ML-enabled automation for the production of multi-format, multi-domain, speech, audio, text, image, natural language and computer vision data, which are used to fuel mission critical AI models for federal and enterprise customers”* [15];

- use of neutral vocabulary and phraseology. For example: *“Small businesses have options when it comes to technology and platforms designed to make their lives easier”* [14];

- limited use of emotionally evaluative and expressive means. When used, this lexis serves the purpose of drawing an addressee’s attention to the most significant part. For example: *“The post-pandemic rebirth of small businesses in the U.S. will create enormous opportunities for the banking industry”* [14];

– use of repetitions to reinforce the presented idea and anchor it in the addressee’s mind. For example: “Small businesses are considered the lifeblood of the American economy, and banking relationships are the lifeblood of small businesses” [14];

– use of quotes to enhance the credibility of the presented information. For example: “We are thrilled with the new efficiencies and productivity gains offered by the semi-automation of audio and video labeling tasks inside the Workbench,” said Katie Nguyen, SVP Data Operations. “Our portfolio of data sets and services continues to rapidly expand with new and diverse offerings for our customer base” [15].

The main typological features of a news release are determined by the purpose of PR-communication: the news release should be informative, easy to understand, contain factual information.

The analysed material shows that modern news releases posted on the specialised sites on the Internet tend to incorporate images into the text of the message, that is definitely a peculiar characteristic feature of the news releases of the 21st century comparing with the second millennium ones, that followed a rigid structure where images were not welcome. In the majority of cases, the images are the companies’ logos, the use of which is aimed at facilitating the company recognition among potential and prospective customers as well as anchoring in the addressee’s mind the company’s logo with a certain range of a product or service.

For example [16]:

The images imbedded in the text of the news release can also comprise a picture of a certain product or a video about it [17].

For example, the use of the photo given above promotes both the innovative product, namely a sophisticated ultrasound system,

and the company itself as the logo is clearly visible in the right-hand top corner.

An addressee of the 21st century is a savvy Internet user who is more likely to be persuaded into buying a certain product or service with the help of a carefully measured printed word reinforced by a vivid image. In this aspect the following universal functions of an image comes to the fore: an attractive function, aimed at drawing an addressee's attention and facilitating visual perception of the text; an informative function – to convey certain information; an expressive function – to express the addresser's feelings and influence the addressee's ones. As the news releases nowadays often encompass the companies' logos, the writers of the releases rely heavily on the symbolic function of the image that helps to express abstract notions and ideas via visual, sensory perceived images. For example [18]:

The use of the cardiac waveforms in the company logo is sure to trigger in the addressee's mind the connection of the company with Healthcare system as the cardiac waveforms belong to the image-symbols that have conventional, fixed meaning.

The researched material shows that in the structure of the news release the image comes either right below the headline or after an introductory paragraph. In some news releases the picture or a logo can be placed at the end of the text. It serves the purpose of reinforcing the addressee's attention to the product or the company.

For example, in the news release published by Eagle Hill Consulting we come across both the picture of frustrated employees that is placed right after the introductory paragraph:

“ARLINGTON, Va., May 18, 2021 /PRNewswire/ -- More than one in three (36 percent) of U.S. employees working in the financial services industry are frustrated with technology, according to new research from Eagle Hill Consulting. Also, 21 percent report that technology makes their job harder. Only about half (48 percent) of financial services employees say their company prioritizes providing technology to make their jobs easier” [19]:

and the company logo at the end [19]:

EAGLE HILL
unconventional consulting

The first picture (with the employees) performs the illustrative function as due to visually perceived images it helps to convey the information presented in the text of the news release and enhance the information credibility in the addressee's eye.

The researched material shows that structure of the news release resembles an “inverted pyramid” where each subsequent paragraph contains less important information. The news release includes: 1) a title; 2) an announcement-paragraph, containing a summary of the main idea of the article (a lead paragraph) that can be followed by an image a company logo or a picture; 3) a paragraph that reveals the essence of the information event (a key body paragraph); 4) quotations; 5) some background information; 6) a final paragraph containing information about the organization / company.

The title of a news release usually consists of six or fewer words; the main purpose of the title is to attract the attention of a potential reader and inform him about the content of the news release. The lead / announcement contains the main facts of the news and answers the questions “Who?”, “What?”, “Where?”, “When?”, “Why?”. The size of this section does not usually exceed 40 words. This is followed by a paragraph that reports the facts and details that complement the information in the announcement paragraph. Quotes from experts, top authorities of the company are used in the text of the news release to support the main idea of the publication. Background information is meant for the recipients who have addressed this issue for first time and may not know the history of the event. The final paragraph contains basic information about the organization and projects mentioned in the news release, as well as contact information: the address of the official website; name, postal and e-mail addresses and telephone number of the contact person (s) of the company.

Conclusions and prospects for further research. The thorough analysis of the research material shows that the modern news release as a peculiar genre of the PR-discourse is characterised by the following features: preference of impersonal form of information presenting, avoidance of non-literary lexis, such as jargons, slang, colloquialisms, by limited use of professional terminology, predominance of emotionally neutral vocabulary and phraseology, limited use of emotionally evaluative and expressive means, repetitions usage to reinforce the presented idea and anchor it in the addressee's mind, quotes use to enhance the credibility of the presented information. The structural elements of a news release are: a title; an announcement-paragraph, presenting the key idea of the news release; a paragraph that reveals the essence of the information event; quotations; some background information; a final paragraph containing information about the company or organisation. Modern

news releases posted on the specialised sites on the Internet tend to incorporate images into the text of the message, that is definitely a peculiar characteristic feature of the news releases of the 21st century. In the majority of cases, the images are the companies' logos, the use of which is aimed at facilitating the company recognition among potential and prospective customers as well as anchoring in the addressee's mind a strong connection between the company's logo and a certain range of a product or service.

The prospects of further research we see in the comprehensive analysis of the news release texts from the position of visual semantics in the aspect of the addressee influencing.

References:

- Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/news-release> (дата звернення: 23.05.2021).
- Catenaccio P. Press releases as a hybrid genre: addressing the informative/promotional conundrum. *Pragmatics*. 2008. P. 9–31.
- Robbets J. Writing the press release. *Practical Pre-School*. 1997. No 5. DOI:<https://doi.org/10.12968/prps.1997.1.5.41565>
- Winston P. H. *Make It Clear: Speak and Write to Persuade and Inform*. Cambridge, Massachusetts, London. The MIT Press. 2020 DOI: <https://doi.org/10.7551/mitpress/12406.003.0042>
- Brown Jarreau P. When quotes matter: impact of outside quotes in a science press release on news judgment. *Journal of Science Communication*. 2014. No 13(04). A02. DOI: <https://doi.org/10.22323/2.13040202>
- Davis A. K., Piger J.M., Sedor L.M. Beyond the Numbers: Measuring the Information Content of Earnings Press Release Language. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1911-3846.2011.01130.x> URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1911-3846.2011.01130.x> (дата звернення: 23.05.2021).
- Guillamon-Saorin E., Osma B.G., Jones M. Opportunistic disclosure in press release headlines. *Accounting and Business Research*. 2012. No 42 (2). P. 143–168, DOI: <https://doi.org/10.1080/00014788.2012.632575>
- Maat H.P., Jong C. How newspaper journalists reframe product press release information. *Journalism*. 2013, No 14 (3). P. 348–371. DOI: <https://doi.org/10.1177/1464884912448914>
- Superceanu R. Intertextuality and informativity of press releases : factors determining the communication between PR practitioner and journalist. *Professional communication and translation studies*. 2011. P. 21–30.
- Мантуло Н.Б. PR-дискурс як система вираження інформації: жанровий аспект. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2010. С. 116–120.
- Демин Ю.М. Бизнес-PR. Москва : Бератор-Пресс, 2003. 336 с.
- Сгорова Л.Г. Іміджевий текст: лінгвопрагматичний і лінгвокультурологічний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02. Сімферополь, 2009. 20 с.
- Потапенко С.І. Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2009. 391 с.
- Small Business-Banking Relationships Are Challenged by Rising Expectations, New C&T Report Finds. URL: http://stage.mediaroom.com/smallbusinesspr/News_Releases?rkey=20210521SF86017&filter=16081 (дата звернення: 23.05.2021).
- AppTek's Workbench Delivers 85% More Efficiency in Computer Vision and Speech Recognition Data Labeling Tasks. URL: http://stage.mediaroom.com/smallbusinesspr/News_Releases?rkey=20210521SF86017&filter=16081 (дата звернення: 23.05.2021).

- TriNet Webinar: Recruiting and Onboarding in a Virtual or Hybrid Environment. URL: https://www.smallbusinesspr.com/News_Releases?rkey=20210519SF82995&filter=16081 (дата звернення: 23.05.2021).
- Clarius Introduces First Ultrasound System That Uses AI and Machine Learning to Recognize Anatomy for an Instant Window into the Body. URL: https://www.smallbusinesspr.com/News_Releases?rkey=20210519PH82737&filter=16081 (дата звернення: 23.05.2021).
- Cape Cod's Code1Supply Enables Businesses to Keep Safety at Forefront. URL: https://www.smallbusinesspr.com/News_Releases?rkey=20210519PH83832&filter=16081 (дата звернення: 23.05.2021).
- More Than One-Third of Financial Services Employees Frustrated with Technology, New Eagle Hill Research Finds. URL: https://www.smallbusinesspr.com/News_Releases?rkey=20210518PH81376&filter=16081 (дата звернення: 23.05.2021).

Смельянова О. В., Новітченко В. О. Лінгвопрагматичні особливості сучасного англомовного прес-релізу

Анотація. У статті розглянуто лінгвопрагматичні особливості англомовного прес-релізу. Визначено, що англомовний прес-релізу є складником дискурсу паблік рилейшнз (PR-дискурсу), який націлений на формування позитивного іміджу компанії у свідомості цільової аудиторії. Прес-релізу є коротким повідомленням, метою якого є інформування адресата про будь-яку подію в житті компанії або установи та створення позитивного впливу на аудиторію. Способи впливу залежать від цільової аудиторії та комунікативної ситуації.

Описано характерні особливості прес-релізів, як-от інформативність, актуальність, достовірність, конкретність, стислість, простота, універсальність, технологічність, які впливають на ефективність повідомлення. Визначено, що прес-релізу є синкретичним типом тексту, який поєднує в собі офіційно-діловий, публіцистичний і рекламний функціональні стилі. Це зумовлює властивість прес-релізу виконувати одночасно кілька комунікативних функцій. Зазначено, що основні риси тексту прес-релізу реалізуються на лексичному, граматичному і синтаксичному рівнях. Описано основні лінгвостилістичні особливості сучасного прес-релізу. Досліджено основні типологічні ознаки прес-релізу, які визначаються метою PR-комунікації, та зауважено, що культурна специфіка є одним із факторів, що визначають те, якими засобами досягається ефект впливу на адресата.

Проаналізована структура прес-релізу. Прес-релізу експліцитно дає відповідь на ключові питання що, коли, де та орієнтує адресата протягом всього тексту прес-релізу. Досліджуваний матеріал свідчить, що сучасний прес-релізу, базуючись стандартних вимогах до цього типу тексту, а саме: достатньо жорсткому форматі, стислості та чіткості представлення матеріалу, обмеженості обсягу, що не має перевищувати сторінку формату А4 для зручності сприйняття, інкорпорує малюнки та фотографії, щоб підсилити вплив на адресата.

Ключові слова: PR-дискурс, прес-релізу, адресат, лінгвостилістичні особливості, зображення, прагматичний вплив.

*Заєць Г. В.,**orcid.org/0000-0001-5318-5780**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри лінгводидактики**Державного університету «Одеська політехніка»*

ІДІОСТИЛЬ ВОЛОДИМИРА ЯРОШЕНКА

Анотація. У статті досліджено особливості ідіостилю Володимира Ярошенка з метою з'ясування індивідуальної неповторності митця, споглядання його вербально-естетичної картини світу, окреслення його внеску в систему наявних словесних художніх образів національної мови. У вирі сьогодення з'явилася нагальна потреба у поглибленому дослідженні ідіостилю митця через призму історичних умов, які вплинули на розвиток української мови загалом та її сучасний стан зокрема. Саме з цієї позиції дослідження ідіостилю Володимира Ярошенка є актуальним, адже письменник є представником вираження національної мовленнєвої особистості 20–30-х років ХХ ст.

Перші десятиліття минулого століття стали знаковими для історії розвитку української культури, адже вони характеризуються розвоєм значної кількості мистецьких талантів та літературних феноменів, творчість більшості з яких довго замовчувалась, а імена згадувалися лише з негативною конотацією. Роки незалежності нашої держави сприяли поверненню багатьох імен в історію нашої культури, що з різною інтенсивністю продовжується досі, але є ще чимало імен українських митців, творчість яких залишається малодослідженою. До них належить постать Володимира Ярошенка. Головним об'єктом вивчення ідіостилю Володимира Ярошенка є мова його творів, сукупність мовних засобів та ідейно-художніх особливостей, які вирізняють митця як індивідуальну особистість із-поміж інших майстрів слова. Наголошено, що митець у поетичних текстах долучався до експериментів зі звуком. Окреслено, що ідіостиль Володимира Ярошенка – це художнє віддзеркалення народної мови, започатковане на ідейно-художніх особливостях його творів через світогляд, талант, життєвий досвід, характер, культуру. Послугуючись мовою свого часу, митець підбирає, об'єднує мовні одиниці та їх сполучення згідно зі своїм ідейно-естетичним підґрунтям, світобаченням, з'єднує ці слова в оригінальну систему, яка є тематично, естетично й історично виправданою.

Ключові слова: епітет, звукопис, ідіостиль, мовна особистість, оксюморон.

Постановка проблеми. Питання взаємодії мови, мислення та культури посідають одне з ключових місць у студіях провідних лінгвістів, культурологів і філософів світу. Ідея взаємозалежності мови та пізнання, культури та мови виникла ще у XVIII столітті, але ґрунтовні дослідження цих проблем розпочалися лише наприкінці минулого століття. Розвідки ідіостилю митців, штучно вилучених з історії української літератури, стають провідними завданнями сучасної лінгвопоетики. Проблема специфіки мови художньої літератури не є новою. З античних часів і дотепер вона залишається актуальною для

дослідників у різних галузях знань. До специфічних ознак художньої літератури варто зарахувати чітку спрямованість на естетичну трансформацію будь-яких мовних прийомів на всіх етапах, що має підсилювати їх зображально-виражальні характеристики, максимально відновлюючи художній зміст, а також індивідуально-особистісні (стильові) характеристики мови художніх творів.

У дослідженні специфіки художнього слова погоджуємося з думкою М. Бахтіна щодо природи словесного вираження, який уважав, що художнє слово міжіндивідуальне і належить не тільки автору і читачу, а й усім тим, чий голоси звучать в авторському слові. Кожне висловлювання сповнене «діалогічними обертонами, без урахування яких не можна до кінця зрозуміти стиль висловлювання» [1, с. 288].

Своєрідність художньої мови, образна система творів майстра слова, значний внесок у розвиток української літератури й культури зумовлюють необхідність лінгвістичного аналізу ідіостилю Володимира Ярошенка.

За наявності теоретичного підґрунтя та характерних рис української ментальності ми зосередили увагу на певних виявах мовленнєвої діяльності автора. Також ми послуговувалися науково-критичним матеріалом стосовно досліджень мовної картини світу Володимира Ярошенка й мови його ліричних суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пріоритетним напрямом у лінгвістиці є вивчення мовних особливостей художнього тексту. Основи дослідження художніх творів були започатковані у східнослов'янській лінгвокультурі у студіях Л. Булаховського, В. Виноградова, Г. Винокура, Д. Лихачова, Д. Овсянико-Куликовського, О. Потебні, І. Франка.

Вивчення індивідуального мовлення, художньої семантики, засобів мовної виразності висвітлено у роботах Ф. Бацевича, І. Голубовської, С. Єрмоленко, Л. Лисиченко, О. Маленко, Л. Мацько, А. Мойсієнка, Л. Пустовіт, В. Русанівського, О. Селіванової, Н. Сологуб, Т. Сукаленко, Г. Сюті, Л. Шевченко та інших науковців.

Цілісний аналіз творчості поета, прозаїка, драматурга, байкаря, літературного критика й кіносценариста досі не представлено в історії українського письменства. Окремим аспектам творчості Володимира Ярошенка приділялась увага в дослідженнях Н. Авраменко, М. Бєлеєнко, О. Бровко, Ю. Винничука, Д. Голди, В. Дмитренко, М. Довіної, М. Кабиш, Т. Калитенко, І. Качуровського, Ю. Коваліва, І. Крип'якевича, В. Левицького, С. Ленської, Н. Науменко, Т. Опришко, К. Поліщука, В. Радзиковича, Я. Славутича, Ф. Якубовського. В аспекті мовознавчої проблематики відгукнулася М. Кабиш, досліджуючи звукопис в українській поезії ХХ століття.

Метою статті є висвітлення мовних особливостей ідіостилю Володимира Ярошенка крізь призму розкриття індивідуальної неповторності автора.

Виклад основного матеріалу. Рання творчість письменника чітко вписується в контекст символістської лірики. Це збірки «Світотінь» (1918) та «Луни» (1919). Разом із М. Бурячком, М. Жуком, Д. Загулом, В. Поліщуком, Я. Савченком, О. Слісаренком, П. Тичиною, М. Терещенком та іншими В. Ярошенко входить до літературно-мистецького об'єднання «Музагет» (1919). Уже перші дослідники його творчості (П. Орлик, Д. Голда, Я. Славутич) наголошували на бажанні автора філософськи усвідомити існування людини й уважали магістральними такі проблеми його творів, як відчуження особистості, шляхи пошуків надприродної дійсності за допомогою релігійних і народних символів.

Характеризуючи модерну поезію, науковець Д. Чижевський зазначає: «Для поезії модернізму найхарактернішою ознакою є першочергова увага до ефонічного аспекту мови: алітерації й милозвучності, вишукана рима, мелодійність навіть у прозі – це і є засадничі риси новітньої, сказати б, «модерної» художньої мови» [2, с. 220].

Дослідниця зі звукопису в українській поезії ХХ століття М. Кабиш наголошує, що нове поетичне мислення торкнулося лексики, а згодом позначилося на звуковому рівні віршового тексту. Будова вірша визначає звуковий склад рими, яка є джерелом виникнення асоціацій, каталізатором поетичної думки. На перший план у поетів виходив звук, рима, мелодика, «наспівність» вірша [3, с. 114].

Одним з аспектів символізму є звукова символіка, що зумовила появу в текстах творів українських письменників першої половини ХХ століття різноманітних прийомів звукопису та звукотропів.

Звукотропи, зумовлюючи мелодійність лірики митців символістської течії, активно творять звукообрази, за допомогою численних асонансів, алітерацій, звуковідтворень, ономапей, що передають слухові образи, як-от відлуння дзвонів, завивання вітру, дзвін струн, гудіння бджіл, гук водоспаду, шум повені, гуркіт грому, шелестіня верб, трепіт осики, шеліт очерету, стогін сосон, скиглиння чайок, спів ластівок, клекіт орлів, журавлиний крик, тупіт коней, гогіт гусей, передзвін коси, шум та плін води тощо [3, с. 120].

Джерелом музичності поетичних текстів символістів були слухові імпресії. Вони виникають через звукові асоціації, які є основою для звукових музичних образів, мелодійності вислову.

Як свідчать дані таблиці, Володимир Ярошенко у поетичних текстах також долучався до експериментів зі звуком.

Засоби звукопису в поетичних текстах В. Ярошенка

Уривок поетичного тексту	Кількісні показники	Прийоми звукопису
<i>В бризках променя купаються Вже приє ядії квітці, Листя жовкне і згортається, Т знесилено схидаються Педюстки</i> [4, с. 25]	[в] – 4 [п] – 4 [т] – 7 [л] – 5 [о] – 4 [е] – 5 [і] – 5	анафора (рядкова); алітерації [в], [п], [т], [л]; асонанси [о], [е], [і], [и]; еквіфонія [ки]; метафонія [ен] – [не]; звукова антитеза

<i>Де ходять ведмеді і звірі – Там шляхи прями і широкі... У небі – в фіяльковій шквірі – Горить пловина оха</i> [4, с. 28]	[д] – 4 [ш] – 3 [е] – 4 [о] – 6 [і] – 10	алітерації [д], [ш]; асонанси [е], [о], [і]; еквіфонія [ві], [кі], [ло]; метафонія [рі] – [ір], [ко] – [ок], [де] – [ед]; [ро] – [ор] повноголосся: -ірі-, -оло-; звукова метафора; звукове порівняння
<i>Сірим днем душа моя розквітне В тужні звуки і в печальні барви Я не марю про життя блакитне, Я про квітчані не марю нари</i> [4, с. 5]	[в] – 7 [н] – 9 [р] – 8 [і] – 8 [а] – 8	анафора (рядкова); алітерації [в], [н], [р]; асонанси [і], [а]; еквіфонія [не], [ар]; метафонія [ан] – [на]; звукова метафора; звукове порівняння

Отже, у звукописі митця переважають асонанси та алітерації. Поетичним текстам характерне явище анафори, еквіфонії, метафонії. Властива увага до звукових метафор, а також залучення звукових порівнянь. Велику увагу митець приділив анафорі, епіфорі та еквіфонії. У такий спосіб за допомогою ритму, рим, звуконаслідувань, звуковідтворень, асонансів, алітерацій, метафонії, еквіфонії та їх поєднанню, звукових анафор, паронимазій та різноманітних звукотропів аналізованого напрямку В. Ярошенко була створена музичність поезії, що характерно для символізму.

Прагнення митця наблизити віршову мову до живої розмовної пов'язане з написанням напівбілих віршів (у чотирирядковій строфі римуються лише другий і четвертий рядки (абвб)):

<i>Світло тепле і муре а</i>	<i>Купальські білі берези, а</i>
<i>У мене в кімнаті – і диво: б</i>	<i>Сони і чибреці – б</i>
<i>Тіні під абажуром в</i>	або: <i>Хто проведе лева в</i>
<i>Снують похлюво б</i> [5, с. 39]	<i>По чистому цьому лиці? б</i> [5, с. 26]

Напівбілий вірш наближує віршову мову до живої розмовної, проте зберігає її ритмічний лад. Вірші сприймаються цілісними, що свідчить про талант поета.

Для оригінальності поезій В. Ярошенко постійно прагнув оновлювати свої рими: мудрими – Вудрами, одвічною – трагікомічною, життєдавці – Мавці, яром – Небодаром, зачепив – роз'ятрив, Аарона – закона тощо.

Поетика оксюморона розглядається не лише як мовне утворення, для якого характерне поєднання непоєднуваного, а і як специфічне явище художньої реальності [6, с. 106].

Оксюморон – це різновид тропа, що полягає у сполученні різко протилежних за значенням слів, унаслідок чого утворюється нова смислова якість, несподіваний експресивний ефект [7, с. 505].

Шляхом оксюморонного поєднання різноспрямованих явищ (світла та тіні) митцем створено назву першої збірки поезій «Світотінь», що призводить до усвідомлення єдності протилежностей, полярності, двоїстості, контрастності земного буття.

У низці поезій митець вдавався до зображення певних явищ шляхом оксюморонного висвітлення:

*Сірим днем душа моя розквітне
В тужні звуки і в печальні барви...
Я не марю про життя блакитне,
Я про квітчані не марю нари.
Тільки еластично плінуть менти
У разок хвилини почувань,*

І чудні – чужі – мої фрагменти

Виринають з глибі хвилювань... [8, с. 5]

Оксюморони «*сірим днем душа моя розквітне*», «*вквітчани нари*», «*чужі – мої фрагменти*» репрезентують переплетіння смислів, унеможливаючи присутність логічної передбачуваності. Так, створюється специфічна настроєність за рахунок руйнування ціннісних акцентів:

У моє серце вливає силу,

В усю істоту влива буяння

І крик бажання – яки-то крила –

За обрії щастя – до мук згорання! [5, с. 12].

Зміст оксюморона «*за обрії щастя – до мук згорання*» децентрований та передбачає реалізацію у просторі граничної семантики, несуперечності. Це стає можливим завдяки складній і одночасній взаємодії первинного і вторинного значень.

Із позиції узагальнених значень «щастя», «муки», «згорання» є антигетичними, задають логіку опозицій: щастя – мука згорання → життя – смерть. У такому варіанті дихотомія *життя/смерть* зумовлює та розділяє реальність існування людини на землі.

Під час аналізу оксюморона треба враховувати складний і багатограний контекст тієї системи, у якій необхідно сприймати конкретний вислів. Так, наприклад, у поезії «Господи, як повен я снаги» є такі рядки:

Рушу я в надзоряні шляхи,

В неосяжні, тайні високости:

Закурляють срібні порохи –

Піява божественної злости... [5, с. 19].

Вислів «*піява божественної злости*» також є оксюморонним: божественний – добрий, досконалий, ідеальний, неперевершений; злий (зло) – поганий, недобрий, шкідливий тощо. Якщо брати до уваги традиційне значення, то ці поняття належать до різних явищ, морально-етичних установ, логічно унеможливаючи одне одного.

Оксюморонність реалізується шляхом словесно-культурної пам'яті, що сприймається як щось екзистенціально невимовне, проте значуще. Саме вона (словесно-культурна пам'ять) виявляє і реалізує здатність сприймати, відчувати, усвідомлювати світ як щось антигетично-природне. З огляду на це, необхідно зазначити, що діапазон оксюморона може бути представлений узуально, демонстративно, тобто безпосередньо оксюморonom як класичною бінарною опозицією різного типу складності:

На чотири вітри піду,

Проти бурь випну груди:

Одімкнуть списи кров руду

І тиша луни розбудить. [5, с. 25]

Ходить, леле,

або: Щось зелене

І веселе,

Що аж сумно. [5, с. 31]

Оксюморони «*тиша луни розбудить*», «*і веселе, що аж сумно*» реалізуються через узуальне за своєю природою походження та суперечність, аномальний характер яких самодостатній і є самоціллю для сприймальної свідомості.

Оксюморонність виявляється через структурно-змістову організацію, що становить початкову основу естетичного існування. Аномальність виявляється як естетична гра зі змістами:

Зимно під вечір травневий,

Коли після дощів,

Сонце пірне за плавневі

Кущі... [5, с. 58]

Або:

Настане синя ніч – синіє білий сніг

І кругом замерзла вода у ополонці,

І місяця сіяє вигострений ріг,

Мов бризок золотий *закриженого сонця.* [5, с. 59]

Або:

Очі свічад сухотні,

Ранок матово сіріє... [5, с. 68]

Крадеться лячно за мною – мерцем:

Очі горять:

– «Хочеш *загойть початок кінцем*

І не тікають?!» [4, с. 38]

В оксюмороні диференціює суперечність і поняття, що взаємодіють у ньому (навіть за умов взаємовиключення) та мають порівняну самостійність:

Що я найчужіший собі [4, с. 6]

(свій, рідний, близький – чужий непотрібний, сторонній);

І запізнилій сум, і запізніла радість [4, с. 6]

(стан душевної пригніченості – внутрішнє почуття задоволеності);

І хороше, і боляче згадають про вас тепер [8, с. 97]

(щастя, насолода, гармонія – страждання, тривога, порушення або відсутність гармонії).

Таким чином, оригінальність ідіостилу митця полягає у творенні системи оксюморонних образів, створених шляхом подолання стереотипності та нового естетичного цілого.

У поетичному мовленні митця серед найуживаніших засобів образності та емоціональності мови є епітет, що допомагає образу набути нового значення або смислового відтінку, підкреслює характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища, збагачує мову новим емоційним сенсом, додає до тексту певної мальовничості, насиченості.

Епітет – це троп поетичного мовлення, призначений підкреслювати характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища; потрапивши в нове семантичне поле, збагачувати його новим емоційним чи смисловим нюансом [7, с. 238].

За змістом епітети В. Ярошенка мають різноманітні відтінки значень. Нами класифіковано такі групи епітетів у поетичній спадщині митця.

Група епітетів	Приклади
Епітети, що передають внутрішню суть особи, речі, явища	<i>Мудрим</i> книгами; <i>довгими</i> томами; <i>роздоті</i> хвилі; у гніві <i>огневому</i> ; павуком <i>волохатим</i> ; <i>жорстоким</i> Молох; <i>томлені</i> душі; <i>тиха</i> , <i>золота</i> осінь.
Епітети з двома і більше означеннями стосовно одного об'єкта	Печаль – <i>безголога</i> , <i>безутішна</i> , <i>нерозгадана</i> ; <i>путь – належна</i> , <i>тайна</i> , <i>безбарвна</i> , <i>тиха</i> , <i>довга</i> ; даль – <i>неясна</i> , <i>туманна</i> , <i>безмежна</i> ; фрагменти – <i>чудні</i> , <i>чужі</i> ; <i>я – чужий</i> , <i>обережний</i> , <i>одинокий</i> , <i>бентежний</i> , <i>безвольний</i> , <i>безцільний</i> , <i>великий</i> , <i>хмарний</i> ; <i>зорі – загаслі</i> , <i>закрижені</i> ; <i>очі – шкляні</i> , <i>тихі</i> , <i>жовті</i> , <i>кволі</i> , <i>блискучі</i> , <i>рясні</i> ; <i>світ – брехливий</i> , <i>обережний</i> ; <i>день – сірий</i> , <i>боязкий</i> , <i>німий</i> , <i>безстрашний</i> ; <i>край – смерековий</i> , <i>темний</i> ; <i>легіт – повний</i> , <i>втішний</i> ; <i>гамір – уличний</i> , <i>настирливий</i> ; <i>душі – захищені</i> , <i>незнаємі</i> , <i>лагідні</i> , <i>сірі</i> , <i>рідні</i> , <i>томлені</i> , <i>зоздрісні</i> , <i>завидні</i> , <i>вічно здивовані</i> , <i>щастям зражені</i> і <i>зломлені</i> , <i>сині</i> і <i>білі</i> ; <i>ми – єдині</i> , <i>нахабні</i> , <i>бальні</i> , <i>тихі</i> , <i>сіро-попелястові</i> , <i>засмучені</i> , <i>затужені</i> , <i>жальним зором в далі глянувши</i> ; <i>вбір</i> (убрання) – <i>неприємний</i> , <i>занадто вже бальний</i> ; <i>світло – смрекове</i> , <i>матове</i> .

Оригінальні (авторські) епітети	<i>Маніячний зір лихтарів, цирій алмаз чи жертви сапфір; нерозгадана туманність; хочу жертви вічно-тайних; слабкий дих чийогось ладану; в царстві книг, повитих в порох; плавневі кущі; ужальний зір; бронзові тумани</i>
Епітети на позначення яскравості та картинності	<i>Гучні долоні; посоловілі очі; гасла смутку – жовті, палеві; соняшним злотом.</i>
Зорові епітети	<i>Блискучі свічада; золотий південь; темний обрій; золоті вії; злотні коси сірий день; ясне світло, блискуче віконце; жовте листя; вогники сині трамвайного руху; матовий лак; нерухомі мумії; золота осінь; злотний пил; червоне сонце; синя ніч; білий сніг</i>
Дотикові епітети	<i>Тепле злото; огняна цілина</i>
Слухові епітети	<i>Тихий вечір; тиха осінь</i>
Епітети, виражені при- слівником, прикметником, дієприкметником	<i>Втішно, і тепло, і легко мисться серпневий південь; уперто гуде; воском танем в строк похалливо; а на крем'яні сіро і сухо; тиші з луною розятих; єдності ззублений слід; я про вквітчані не маю нари.</i>

Таким чином, можемо констатувати, що епітет належить до одного з найуживаніших поетичних прийомів у мовній картині Володимира Ярошенка.

Вірші В. Ярошенка створюють настрої печалі, пригніченості, втоми, безсилля та апатії. Настрої суму в поезіях посилюються колірним епітетом, що символізує недовіру, самотність, меланхолію, печаль та депресію («Сірим днем душа моя розквітне...» [4, с. 5], «Сірий день байдужим кроком / Йде належну тайну путь...» [4, с. 7], «Відбилися далі в душі моїй, / У сірім колі вони цвітуть... Дивлюся в душу – вона летить, / Як сіра птиця – німа печаль» [4, с. 8], «День родивсь сьогодні сірим... / Та печаль, як сіра птиця, / Цілий день кружляла в даях... / Вмре поранена птиця, – / Сірий – стане білим щастям» [4, с. 10], «Може йдуть повз мене лагідні душі сірі, рідні, томлені...» [4, с. 12], «Ми сірієм в смерку плямами...» [4, с. 13], «А на крем'яні сіро і сухо...» [4, с. 16] тощо).

Осінні пейзажі у поезії стають тлом для вираження переживань ліричного суб'єкта. Образно-композиційна особливість поезії побудована на фрагментно-асоціативних образних рядках з «осінньою» символікою: «Білий туман молоками / На ріллю налтий, / Хвилюється, бурлачиться / У дорогу бити»; [8, с. 101] «Вітер чеше жовті гриви...Вітер крутить чорне мливо...Вітер стогне пугачами»; [8, с. 101]; «Летється із кленів листу жовч... Густо набризкалась в листя кров»; [8, с. 112]; «Навіть хмаринка сіра оця / Тоне в блакитній безодні» [8, с. 102]. Вірш побудований на паралелізмі явищ природи та станів душі. Лексеми «туман», «вітер», «біла хмаринка» – космічні знаки душевних рухів.

У поезії «Осінь» за допомогою епітетів створюється настроєвий пейзажний малюнок золотої осені: «Осінь тиха, золота / Пишні абриси малює, / Злотні коси розпліта, / Жовті пристрасті хвилює» [5, с. 19].

У цьому розмаїтті барв ліричний суб'єкт усвідомлює нерозривний зв'язок себе з осінню (природою). Вірш демонструє поєднання пейзажної та особистісної домінант: «Я влітаюсь в жовтизну / Кров'яним разком намиста, / То потухну, то блисну / В жовтім промені огнисто» [5, с. 19].

Насиченою є колористика вірша, причому поет не просто називає кольори, а створює яскраві художні образи-кольороназви: «злотні коси», «жовті пристрасті», «злотний

фіолянт», «кров'яний разок намиста», «в жовтім промені огнисто».

Висновки. Серед мовних особливостей ідіостилю Володимира Ярошенка визначено своєрідність фонічної оздобленості організації ліричних текстів, які забезпечили звукову цілісність поезій. У віршах Володимира Ярошенка звук працює на створення поетичного образу, його найрізноманітніших граней, на експресивне передання ліричного емоційного напруження. У звукописі автора переважають асонанси та алітерації. Поетичним текстам властиве явище анафори, еквіфонії, метафонії. Характерна увага зосереджена на звукових метафорах, а також на застосуванні звукових порівнянь. Помітного значення письменник надав анафорі, епіфорі та еквіфонії. Таким чином, за допомогою ритму, рим, звуконаслідувань, звуковідтворень, асонансів, алітерацій, метафонії, еквіфонії та їх поєднанню, звукових анафор, паронимазій та різноманітних звукотропів аналізованого напрямку Володимиром Ярошенком створена музичність поезій, що було характерним для символізму. Поезія В. Ярошенка виражає його внутрішній світ, рясніє яскравими образами за допомогою оксюморонності. Серед найпопулярніших ярошенківських тропів ми виокремили епітет, особливістю якого є наявність різноманітних значеннєвих ознак. Неодноразово письменник використовує колористичні епітети *сірий, золотий*. За емоційно-смісловим значенням Володимир Ярошенко використовує метафоричні епітети.

Таким чином, майстерність Володимира Ярошенка у використанні художніх засобів привела до особливої художньої яскравості образів. Художня цінність Володимира Ярошенка виявляється у майстерному застосуванні різноманітних художніх засобів, допомагаючи читачеві глибше усвідомити внутрішній світ ліричного суб'єкта. Словник мови митця, незважаючи на загальноновживані слова, містить стилістично значущі за маркованими стильовими ознаками шари лексики, що є елементами однієї цілісної системи та стають учасниками формування індивідуальної авторської манери письма. Серед низки художніх засобів виокремимо епітети та оксюморон. Досліджуючи ідіостиль Володимира Ярошенка, ми дійшли висновку, що у творенні художньо-образної системи його творчого доробку величезну роль відіграє звукопис і тропіка, які дають можливість підкреслити й увиразнити характерну рису суб'єкта, визначальну якість певного явища тощо.

Література:

- Бахтин М. Язык в художественной литературе. *Собрание сочинений в 7 т., Т.5*. Москва : Русские словари, 1997. С. 287–297.
- Чижевський Д. Порівняльна історія слов'янських літератур. Київ : Академія, 2005. 274 с.
- Кабиш М. Звукопис в українській поезії першої половини ХХ ст. : семантика, функції : дис. ... канд. філ. наук : 10.02.01. Київ, 2015. 267 с.
- Ярошенко В. Світотінь. Поезії. Київ : Сяйво, 1918. Кн.1. 49 с.
- Ярошенко В. Луни. Поезій книга друга. Київ : Товариство українських письменників, 1919. 71 с.
- Яременко Н. Оксюморон як провідний засіб творення художнього світу поезії Франсуа Війона. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність: збірник наукових праць*. 2017. № 8. С. 106–114.
- Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка. Київ : Академія, 2007. 752 с.
- Ярошенко В. Степ. Київ : Дніпро, 1968. 120 с.

Zaiets G. Idiostyle of Volodymyr Yaroshenko

Summary. The article explores the peculiarities of Volodymyr Yaroshenko's idiosyncrasy in order to clarify the individual uniqueness of the artist, contemplate his verbal and aesthetic picture of the world, outline his contribution to the system of already existing verbal artistic images of the national language. In the vortex of today there is an urgent need for in-depth study of the idiosyncrasy of the artist through the prism of historical conditions that influenced the development of the Ukrainian language in general and its current state in particular. It is from this point of view that the study of Volodymyr Yaroshenko's idiosyncrasy is relevant, because the writer is a representative of the expression of the national speech personality at the beginning of the 20th century.

The first decades of the last century were significant for the history of Ukrainian culture, they are distinguished by the development of a significant number of artistic talents and literary phenomena, the work of most of them was silenced for a long time, and names were mentioned only with negative connotations. The years of independence of our state have

contributed to the return of many names in the history of our culture, the process continues with varying intensity to this day, but there are still many names of Ukrainian artists whose work remains unexplored. These include the figure of Vladimir Yaroshenko. The main object of studying the idiosyncrasy of Volodymyr Yaroshenko is the language of his works, a set of linguistic means and ideological and artistic features that distinguish the artist as an individual from other masters of the word. It is emphasized that the artist in poetic texts joined experiments with sound. It is outlined that Volodymyr Yaroshenko's idiosyncrasy is an artistic reflection of the vernacular, based on the ideological and artistic features of his works through worldview, talent, life experience, character, and culture. Using the language of his time, the artist selects, combines language units and their combinations according to their ideological and aesthetic basis, worldview, combines these words into an original system that is thematically, aesthetically and historically justified.

Key words: epithet, sound recording, idiostyle, linguistic personality, oxymoron.

*Занько О. В.,**старший викладач кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ЄДНОСТЕЙ У МОВЛЕННЄВИХ МОДЕЛЯХ МЕДІЙНОГО ТЕКСТУ

Анотація. У статті розглянуто питання методики української мови як іноземної, зокрема навчання читання іноземців-здобувачів вищої освіти текстів новинної хроніки інтернет-видань/преси.

Інформація – основний ресурс розвитку сучасного суспільства. Цінність інформації в інтернет-просторі полягає в природній мотивації її пізнання, яка зумовлюється актуальністю матеріалу. Кожен користувач мережі, зокрема студент-іноземець, обирає місце і час користування інтернет-виданням. В умовах сьогодення медійні тексти є не тільки середовищем отримання й розповсюдження масової інформації, а й одним із джерел історичних і краєзнавчих знань для іноземця-здобувача вищої освіти, який вивчає українську мову. Досліджено доцільність створення мовленнєвих моделей лексико-семантичних єдностей для опрацювання медійних текстів на заняттях. Для аналізу й опрацювання відібрано тексти новинних хронік вітчизняних інтернет-видань/преси.

З'ясовано, що завдяки створенню мовленнєвих моделей лексико-семантичних єдностей певного тексту іноземні студенти краще розуміють текст, виокремлюючи головну й другорядну інформацію, опановують такі етапи опрацювання тексту, як трансформація й переказ. Виявлено п'ятнадцять лексико-семантичних єдностей, які можуть використовуватися як універсальні варіанти для будь-якого тексту (виокремлюються необхідні компоненти), як-от *джерело, місце, час, подія, діяч, зміст, мета, причина, привід, відношення, посилання, оцінка, результат, участь, масштаб*.

Окреслено потребу попереднього засвоєння іноземцями-здобувачами вищої освіти певних знань і навичок, а саме: функціональних стилів сучасної української мови, лексики, композиційної структури публіцистичного тексту, складання питального й номінативного планів тексту.

Отож, досягається дидактична мета опрацювання інформативного тексту новинних хронік інтернет-видань/преси – розуміння тексту та його відтворення, зокрема переказ.

Зроблено висновок, що застосування мовленнєвих моделей лексико-семантичних єдностей під час навчання читання іноземців-здобувачів вищої освіти підвищить ефективність занять із формування навичок читання, а також буде ефективним для формування інших продуктивних умінь, зокрема реферування текстів.

Ключові слова: лексико-семантична єдність, мовленнєва модель, медійний текст, стійкі мовні звороти, комунікація, читання, реферування.

Постановка проблеми. З огляду на те, що через медіа реалізується одна з найважливіших стратегій міжнародних відносин – ділова комунікація, набуває актуальності питання мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців-іноземців із права, психології, політології, соціології тощо.

У центрі уваги – створення мовленнєвих моделей лексико-семантичних єдностей певного тексту новинних хронік на етапі навчання читання, перекладу й переказу тексту іноземців-здобувачів вищої освіти; доведення ефективності цієї методики й у подальшому навчанні реферування, позаяк мовленнєві моделі демонструють семантичну структуру тексту, її обов'язкові й факультативні компоненти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси сприйняття й розуміння під час читання тексту іноземною мовою стали предметом наукових розвідок відомих лінгвістів: А. Соколової, А. Леонтєва [1], І. Зимньої, П. Хазова [2]. Сучасні дослідження у сфері викладання української мови як іноземної знайшли своє відображення в наукових працях О. Селиванової [3], Л. Бей, С. Лазаренко, Т. Єфімової, Д. Мазурик, Т. Лагути, А. Чистякової, Г. Бойко та багатьох інших.

Однак методичних розробок навчання читання іноземців-здобувачів вищої освіти нині не дуже велика кількість, зокрема на матеріалі інформативних текстів інтернет-видань/преси. Створення тематичних словників, що містять нові слова, словосполучки, стійкі мовні звороти, виконання притекстових завдань, безперечно, є корисним й обов'язковим у процесі навчання читання й розуміння медійних текстів, але, як бачимо з досвіду, не досить ефективним.

Метою статті є обґрунтування доцільності навчання української мови іноземців-здобувачів вищої освіти, зокрема читання текстів новинних хронік інтернет-видань/преси, використовуючи мовленнєві моделі певних лексико-семантичних єдностей. Цей метод підвищить ефективність занять із формування навичок читання українською мовою іноземців-здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. «Навчання читання, – пише лінгвіст Н. Станкевич, – це складний і тривалий процес. Починають із читання з метою озвучити мовний матеріал, потренуватися у вимові, наголошуванні слів, виробити правильну інтонацію тощо, далі читання переслідує комунікативно-прагматичні цілі; поступово у студентів-іноземців виробляється ставлення до нього як до способу отримання інформації. Важливо, щоб викладач уміло поєднував у навчальному процесі всі описані вище види читання. Тоді студент навчається вільно поєднувати їх самостійно, що є кроками до зрілого й мобільного читання як прагматичної, естетичної, культурологічної проблеми» [4]. У процесі навчання читання іноземців-здобувачів вищої освіти використовується традиційна методика, зокрема відбір та презентація тематично зумовлених лексем і стійких мовних зворотів (кліше), що притаманні власне публіцистичному стилю сучасної української мови, складання тематичних словників, виконання відповідних притекстових завдань. Оскільки у сучасній лексикології одним із центральних напрямів нау-

кових розвідок є опрацювання аспекту, що регулює процес систематизації й класифікації лексики, то, на наш погляд, на початковому етапі навчання читання текстів іноземною мовою доцільним є створення мовленнєво-значеннєвих моделей тексту, тобто визначення елементів смислової структури тексту та подальша ідентифікація цих елементів через мовленнєві моделі, які їх утілюють. Із метою створення зазначених мовленнєвих моделей необхідно поділити текст на лексико-семантичні єдності, тобто виокремити суть тексту та сформулювати мовленнєву модель, що її втілює. Також студентів-іноземців можна залучати до розпізнавання мовленнєвих моделей, у яких наявні елементи «мовної гри в газетному тексті» та їх «декодування імпліцитних смислів» [5, с. 50].

Аналіз наукової літератури з висвітлення особливостей побудови тексту новинної хроніки інтернет-видань/преси дає підстави виокремити теми для попереднього опрацювання з іноземцями-здобувачами вищої освіти перед навчанням читання автентичних текстів новинної хроніки медіа. Це знання функціональних стилів сучасної української мови, опанування відповідної їм лексики та мовленнєвих моделей, знання композиційної структури публіцистичного тексту (заголовки, вступ, основна частина, висновки), навички складання питального та номінативного планів тексту.

Медійний текст, зокрема «сучасний український газетний текст як компонент масової комунікації, функціонує в межах газетно-публіцистичного функціонального підстилю української мови, якому притаманні такі риси: логізація викладу, документальна фактологічність, простота і доступність, оперативність та інформативність, прагматична настанова» [6, с. 13]. Слід зазначити, що «для газетного тексту є релевантними такі категорії, як інформативність і комунікативність, що орієнтують газетне повідомлення на інформаційну повноту та визначають його скерування на мовця та адресата» [7, с. 736].

Дослідження інформативних текстів новинних хронік інтернет-видань/преси цієї статті ґрунтуються на науковій праці лінгвіста П. Хазова «Лексико-смысловые единства в строении текста (на материале газетной хроники)» [2]. Учений розглядає створення моделей тексту, які є його трансформацією в процесі сприйняття та відтворення. П. Хазов наголошує, що такий аналіз текстів важливий для вивчення механізмів побудови текстів інформативного типу, оскільки дає можливість виявити національну специфіку тексту новинної хроніки. Визначення певних мовленнєвих моделей інформативного тексту дозволить іноземним студентам краще зрозуміти смислову структуру тексту, визначити мовні засоби, що її втілюють і, відповідно, дозволить якнайшвидше навчитися цілісному сприйняттю іноземного тексту, враховуючи специфічну для кожної конкретної мови семантичну структуру.

Аналізуючи дослідження вченого, можемо зазначити, що текст новинної хроніки інтернет-видань та преси – це цілісна морфологічна структура, побудована за законами і нормами тієї чи іншої мови, впорядкована певною системою мовленнєвих знаків. Функціонування цих мовленнєвих знаків зумовлює стійкість вираження елементів смислової структури закритою низкою лексичних засобів, тобто наявністю лексико-семантичних єдностей, стереотипність їх розташування у тексті, а також відповідність елементів смислової структури текстів певній групі подій/ситуацій. У цьому й полягає, на думку науковців, стандартизація тексту медіа. На вибір мовленнєвих засобів і на

саму структуру медійного тексту впливає обмежений обсяг такого тексту, необхідність умістити в нього якомога більше інформації. Особливість тексту новинної хроніки полягає в його структурі, тобто такій організації текстового повідомлення, яка дозволяє передати інформацію швидко, стисло, повідомити основне (навіть якщо замітка не буде дочитана до кінця) і вплинути на читача. Виклад не повинен вимагати від читача-іноземця довготривалої підготовки, тобто залежність від контексту (окрім притекстового завдання – словника нових слів та стійких мовленнєвих зворотів публіцистичного стилю) має бути мінімальною. Разом зі знайомою тематикою, що повторюється, з'являється нова й актуальна.

У науковій розвідці П. Хазова [2] визначені три форми зв'язку між елементами смислової структури тексту та їх лексико-граматичним утіленням: граматична (використання для однієї категорії елементів смислової структури слів однієї морфологічної категорії і словосполучень, що виконують одну функцію у реченні), семантична (використання слів та словосполучень, що належать до однієї лексико-семантичної групи задля вираження однієї категорії елементів смислової структури), лексична (використання для одного елемента смислової структури закритої низки слів, словосполучень). Зазначені форми зв'язку можуть бути як універсальними варіантами лексико-семантичних єдностей, так і використовуватися в зумовлених певними подіями варіантах. Учений установив функціонування 15 лексико-семантичних єдностей, як-от джерело, місце, час, подія, діяч, зміст, мета, причина, привід, відношення, посилання, оцінка, результат, участь, масштаб.

Лексико-семантичні єдності у тексті новинної хроніки інтернет-видань/преси є сукупністю варіантів лексико-семантичного вираження певних елементів смислової структури тексту. Так, наприклад, лексико-семантична єдність аналізованого нами тексту може бути виражена одним із варіантів:

1) топонімом: а) назвою міста: «У *Парижі* в межах урочистостей із нагоди 60-ї річниці затвердження ООН Загальної декларації прав людини відкрито меморіальну дошку Рафалу Лемкіну – винахідникові терміна «геноцид», як повідомляє польська Інформагенція ПАП» (Україна молода, № 235, 12.12.2008); б) назвою країни: «У *Нігерії* визволили з полону піратів шістьох українських моряків. Сьогодні було звільнено 6 українських моряків-членів екіпажу судна *Stevia*, яких півтора місяця утримували в піратському полоні в *Нігерії*» (Україна молода, 30.01.2021);

2) словосполученням (для назви маловідомого місця), що містить: а) іменник, який позначає родове поняття (*край, область, місто, район, селище, річку, гору, острів, півострів і т. ін.*) + назва міста, району, селища і т. ін. (топонім). Можливе використання у словосполученні прикметника, який означає належність до країни/міста та ін.: «На *Одещині* опинилася у сніговій пастці сотня вантажівок. Близько сотні вантажівок застрягли у трьох снігових пастках на *трасі М-05 в Одеській області* у п'ятницю. Попри безперервну роботу снігоприбиральної техніки, на *автошляху Київ-Одеса* досі є проблемні ділянки» (Україна молода, 29.01.2021); «У *французьких Альпах* рятувальники знайшли живим чоловіка, який потрапив під лавину і провів під снігом майже три години» (ua-news.liga.net/world/news 29.01.2021);

3) прислівником місця, наприклад *там*: «Учора, 28 січня, сім'я туристів з Ельзасу вирушила на прогулянку на курорті

Валь д'Ізер. Саме тоді там зійшла лавина» (ua-news.liga.net/world/news 29.01.2021);

4) назвою установи: а) назвою будівлі: «У Гостинному дворі на Подолі хочуть створити музей сучасного мистецтва» (Україна молода, 30.01.2021); «В Українському інституті в Лондоні розповіли про проєкт «10 речей, які кожен має знати про Україну» (Літературна Україна, 04.02.2021); б) словосполученням за схемою: іменник, що позначає родове поняття (будівля, аеропорт, проєкт, мережа і т. ін.) + його назва, можливе використання прикметника, який позначає його належність до населеного пункту, країни і т. ін.: «Робота української художниці Уляни Сторожилової (Ulitta) представить Україну в інноваційному Міжнародному мистецькому проєкті «Вічне мистецтво поза часом» – виставці просто неба в італійському місті Мері (Сицилія)»; «23 лютого у приміщенні столичної книгарні «Сяйво книги» відбудеться літературно-музичний вечір у межах проєкту молодіжної літературної платформи «Кабінет молодого автора НСПУ «Творчий ковчег» (Літературна газета, 02.02.2021).

Кількість лексико-семантичних єдностей в інформативному тексті новинної хроніки обмежена (максимально в одному тексті їх може бути п'ятнадцять). Вони виражають елементи смислової структури тексту, як-от джерело, місце, час, подія, мета, діяч, зміст, причина, привід, відношення, посилання, оцінювання, результат, масштаб, участь.

Лексико-семантичні єдності, як стверджує лінгвіст П. Хазов [2] у своїх дослідженнях, можна розділити на обов'язкові, що несуть головну інформацію та становлять інформативне ядро тексту, і факультативні, які організують цілісність тексту в поєднанні з лексико-семантичними єдностями ядра. Кожна група текстів певних подій має притаманний тільки їй набір обов'язкових і факультативних лексико-семантичних єдностей. Типова для кожної групи подій послідовність може бути представлена у відповідній схемі.

Текст новинної хроніки, наприклад, будується за схемою так: «Міністри закордонних справ (діяч) України, Литви та Польщі (участь) розпочали перше засідання у форматі «Люблінського трикутника» (подія), що проходить онлайн (місце) у п'ятницю. Про це поінформував міністр МЗС України Дмитро Кулеба (посилання) у соцмережах. В установчій декларації три країни підтвердили необхідність відновлення територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, закликали Росію припинити агресію проти України і тимчасову окупацію Автономної Республіки Крим, міста Севастополь і окремих районів Донбасу, підтримали прагнення України до членства в ЄС і НАТО, надання Україні Плану дій щодо членства в НАТО (зміст)».

Цей текст може бути скорочений за рахунок факультативних (тих, що трапляються не у всіх текстах) лексико-семантичних єдностей, послідовність яких може бути скорочена до мінімальної схеми: *джерело – участь – подія – місце – зміст*.

«Як поінформував міністр МЗС України Дмитро Кулеба, міністри закордонних справ України, Литви та Польщі розпочали перше засідання у форматі «Люблінського трикутника», що проходить онлайн у п'ятницю. В установчій декларації три країни підтвердили необхідність відновлення територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, підтримали прагнення України до членства ЄС та НАТО».

Опрацювання інформативного тексту інтернет-видань/преси з використанням вищезазначених мовленнєвих моделей/схем може відбуватися так.

Іноземним студентам-здобувачам вищої освіти надається для ознайомлення певний інформативний текст новинної хроніки. Попередньо на дошці записується мінімальна модель/схема цієї групи подій, яка може бути представлена у вигляді запитань або назв лексико-семантичних єдностей. Водночас на дошці записуються лексичні засоби, що відображають ці лексико-семантичні єдності у цьому тексті. Після опрацювання поданої лексики студенти читають запропонований текст новин інтернет-видань/преси. Далі, керуючись схемою, написаною на дошці, студенти відновлюють текст за цією схемою/моделлю, інтродуцирують інші найбільш уживані варіанти лексико-семантичних єдностей, що використовуються в групі подій, яка розглядається та записується викладачем на дошці. Таким чином, у свідомості студентів смислова структура тексту та її лексичне втілення виявляються взаємопов'язаними. У подальшому студенти можуть виконувати завдання на трансформацію, тобто заміну одного варіанта лексико-семантичних єдностей на інший під час опрацювання інформативних текстів новинних хронік, що містять подібні лексико-семантичні єдності.

Моделі/схеми текстів – це типові варіанти розташування лексико-семантичних єдностей, як-от *джерело – час – місце – подія – діяч – посилання – зміст*. Хоча у певному інформативному тексті можливий інший порядок лексико-семантичних єдностей. Студенти, опрацьовуючи текст, переказують його відповідно до запропонованої моделі/схеми. Наступним етапом є трансформація, тобто студентам пропонується текст, який відрізняється від моделі, що розглядалася.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що продуктивне читання інформативних медійних текстів є одним із пріоритетних практичних завдань навчання української мови як іноземної у вищих навчальних закладах України. Роль читання у навчальному процесі важко переоцінити, адже завдяки продуктивності цього процесу студент опановує мовленнєвий матеріал іноземної мови, опрацьовує певні теми з метою підготовки усного повідомлення, збагачує свій світогляд країнознавчими знаннями про історію, культуру та побут народу, мову якого він вивчає. За результатами нашого дослідження можна констатувати, що інформативні тексти новинних хронік інтернет-видань/преси мають відповідати рівню мовленнєвої компетентності студентів-здобувачів вищої освіти, повинні містити проблему та мати чітку структуру, позаяк текст використовується не тільки як засіб навчання читання, а й для формування інших продуктивних умінь та навичок, як-от орієнтування у тексті, розумове опрацювання нової інформації, навчання реферування.

Література:

1. Леонтьев А.А. Восприятие текста как психологический процесс. Психолінгвістическая и лінгвістическая природа текста и особенности его восприятия. Київ : Вища школа, 1979. С. 23.
2. Хазов П.В. Лексико-смысловые единства в строении текста (на материале газетной хроники): дис. ... канд. филол. наук : www.disscat.com. Языкознание, 1984. 268 с.
3. Селиванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 713 с.

4. Станкевич Н.І. Види читання в курсі української мови як іноземної. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2013. № 8. С. 186–193.
5. Лазаренко С.В., Назаренко О.М. Мовна гра в сучасному газетному тексті: особливості реалізації та функціональне навантаження. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* Том 32 (71) № 1. Київ, 2021. С. 49–54.
6. Назаренко О.М. Реалізація категорії діалогічності в сучасному українському газетному тексті : автореф. дис. Одеса, 2012. 20 с.
7. Назаренко О.М. Основні категорії в сучасному газетному тексті. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції. Т. 2. Одеса, 2018. С. 732–736.
8. Українська мова. Енциклопедія\редкол.: В.М. Русанівський та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 2000. 752.

Zanko O. The use of lexico-semantic units in the language patterns of mass media texts

Summary. The article investigates the issue of the Ukrainian language teaching methods, in particular for teaching foreign University students to read and comprehend the texts in the press and Internet publications.

Information is the basic resource of the modern society evolution. The value of information, found in the Internet, arises from the natural motivation to comprehend it, created by the urgency of the content. Every foreign student as an Internet user can choose the time and place for reading the Internet sources. In modern circumstances mass media texts are the sources of the latest news as well as the sources of histor-

ical and local customs knowledge, essential for foreign students, studying the Ukrainian language.

The author investigates the feasibility of creating language patterns of lexico-semantic units to read mass media texts in class. A bulk of texts from Ukrainian press and Internet editions has been selected.

The creation of lexico-semantic patterns has facilitated the comprehension of texts. Foreign students learn to single out more and less significant information and master such stages as transformation and rendering the text. The author defines 15 lexico-semantic units as universal for any particular text: *source, place, time, event, actor, content, objective, cause, pretext, attitude, reference, evaluation, outcome, participation, scale.*

The author emphasizes the necessity for acquiring certain skills and knowledge beforehand: functional styles of modern Ukrainian language, vocabulary, structure of a mass media text, composing a plan in question and narrative form.

The teaching objective has been defined as the comprehension of a newspaper or Internet publications and rendering/retelling.

The author arrives at the conclusion that application of lexico-semantic units for reading newspaper and Internet articles by foreign students will make the learning process more effective and lead to obtaining other productive analytical and text referencing skills.

Key words: lexico-semantic unit, language pattern, mass media text, stable language expressions, communication, reading, referencing.

*Кісельова А. А.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри прикладної лінгвістики**Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДИНАМІКА ВИКОРИСТАННЯ ХЕШТЕГІВ, ПРИСВЯЧЕНИХ АКТУАЛЬНИМ СУСПІЛЬНИМ ТЕНДЕНЦІЯМ

Анотація. Статтю присвячено такому ключовому елементу медіадискурсу, як хештег. Розглянуто особливості використання та основні функції хештегів.

Аналіз використання хештегів, тематично пов'язаних із глобальною пандемією коронавірусу у 2020–2021 рр., базується на публікаціях у соціальних мережах. Хоча хештеги широко використовуються в таких соціальних мережах, як Facebook, Instagram та Twitter, однак результати проведеного дослідження здебільшого представляють публікації в Instagram (завдяки функції, яка дозволяє побачити загальну кількість твітів із певним хештегом).

У статті проаналізовано 20 найбільш уживаних хештегів, пов'язаних із темою пандемії (10 англійською та 10 українською). Уперше їх було виокремлено в серпні 2020 року.

Усі описані хештеги можна розділити на три основні групи: номінативні, констативні та імперативні. Приклади наводяться разом із подальшим поясненням функцій груп. Номінативні складаються з одного або декількох іменників і можуть використовуватися в публікаціях будь-якого змісту, що конкретно стосуються теми вірусу. Констативні, як правило, є простим реченням і виражають позицію автора щодо поточної ситуації з пандемією. Імперативні – це заклик до дії, вони часто супроводжують повідомлення цього напрямку й утворені дієсловом наказового способу із залежними словами. Дослідження показали, що це найпопулярніший тип тегів, що стосуються розглянутої теми.

Наведено порівняльний аналіз використання цих хештегів у 2020 та 2021 роках. Представлено дві таблиці, які містять цифри використання хештегів у 2020 та 2021 роках, що також містять цифру, яка показує різницю у використанні і характеризує згаданий період разом з аналізом наведених результатів.

Аналіз показав: хоча англійські хештеги постійно використовувались, однак більшість українських майже не застосовувались протягом останніх 10-ти місяців, особливо ті, що стосуються локдауну та карантину.

Нові хештеги, що відображають сучасні соціальні тенденції, як-от вакцинація, також згадуються та окреслюються як тема для подальших досліджень через те, що вакцинація проводиться у всьому світі, незважаючи на дещо негативне ставлення у певних національних та соціальних груп.

Ключові слова: медіатекст, соціальні мережі, медіадискурс, хештег.

Постановка проблеми. Починаючи з березня 2020 року, коли ВООЗ офіційно оголосила пандемію коронавірусу, життєдіяльність суспільства перейшла в онлайн-простір. На перший план у галузі вивчення медіадискурсу, тобто «будь-якого виду

дискурсу, що реалізується в полі масової комунікації, продукovanого ЗМІ» [1, с. 38], виходить такий вид медіатексту, який трактують як «твір масової інформаційної діяльності і масової комунікації» [2, с. 268], що створюється в Інтернеті, тобто не тільки журналістами в електронних версіях різних видань, а і відомими людьми або звичайними користувачами на своїх сторінках у соціальних мережах. Глобальна комп'ютеризація, зростання інформаційних технологій і бурхливі соціально-політичні процеси, якими характеризується життя в більшості країн світу в останні роки, призвели до того, що актуальність досліджень соціальних мереж не викликає сьогодні сумнівів, тому що ними так чи інакше користується більшість громадян. І саме ця тенденція призводить до того, що ми, досліджуючи медіатекст і ґрунтуючись на роботах Т. Добросклонської, трактуємо його як «будь-який медіапродукт або продукт комунікації, який може бути включений у різні медійні продукти і різні медійні обставини» [3]; перспективним вважаємо саме розгляд текстів найпопулярніших і найвпливовіших соціальних мереж, як-от Facebook, Twitter, а також Instagram.

Нині одним із ключових елементів текстів соціальних мереж є хештеги. Хештег (англ. hashtag, від hash – «символ ґратки», «окотторп») – слово або фраза, яким передує символ «#» (окотторп). Користувачі можуть об'єднувати групу повідомлень за темою або типом із використанням хештегів – слів або фраз, які починаються з #. Короткі повідомлення в мікроблогах соціальних мереж, як-от Twitter, Facebook тощо, можуть бути позначені хештегом, містячи як одне, так і більше об'єднаних слів (але без пробілів). Хештеги дають можливість групувати подібні повідомлення, тому можна знайти хештег і отримати набір повідомлень, які його містять. На міжнародному рівні хештег став практикою запису стилів для повідомлень Twitter протягом 2009–2010, коли проходили іранські вибори. Із 1 липня 2009 року Twitter почав приєднувати всі хештеги гіперпосиланнями до результатів пошуку, що містять останні повідомлення, які згадують або хештег, або стандартне написання таких слів (за умови, що такі слова записані в тому ж порядку). Це було підкреслено у 2010 році з уведенням «Актуальних тем» на головній сторінці Twitter. Із часом хештеги стали прерогативою не тільки Twitter, а й інших соціальних мереж. Так, у 2011 році вони з'явилися в Instagram, у 2013 – у Facebook.

Певна кількість як вітчизняних авторів, так і російських та американських, присвячують свої дослідження хештегам, їх творенню та функціонуванню. Н. Давидюк наводить детальну класифікацію функцій хештегів, серед яких виокремлює як маркування теми окремого повідомлення, так і маркування цілої серії, що допомагає об'єднанню їх у групи; забезпечення можливості пошуку маркованого хештегом повідомлення,

тобто можливості легко знайти текст цікавої тематики серед сукупності різних текстів; швидке розповсюдження інформації; низку функцій, пов'язаних із маркетингом; здатність хештегів бути носіями оцінних значень завдяки можливості відображення в них усіх аспектів ставлення до когось чи чогось, тобто вираження емоцій; висловлення судження та оцінки [4, с. 40]. Американські дослідники Philipp A. Rauschnabel, Erna Herzfeldt та Pavia Sheldon у своїй роботі наводять десять основних факторів, що мотивують людей використовувати хештеги. До них належать такі: бажання розважити себе або своїх читачів; організація свого повідомлення; створення унікального дизайну свого повідомлення; вираз конформістської позиції; прагнення продемонструвати зв'язок із трендовими темами; підтримання зв'язків із друзями; використання «внутрішніх» жаргів; надихання інших користувачів на певні теми для роздумів; звернення до аудиторії; підсумовування змісту повідомлення; висловлювання інтересу до певної події або людини [5, с. 8]. Різноманітність вищенаведених функцій вказує, на нашу думку, на те, що сьогодні саме хештеги є тим джерелом інформації, в якому містяться основні смисли повідомлень, адже саме їх короткий характер накладає на них зобов'язання бути максимально точними і яскравими, привертати увагу аудиторії, інформувати її про зміст усього повідомлення.

Серед інших авторів, зацікавлених у темі, необхідно назвати В. Богуславську, І. Богуславського, О. Вольфа, Ю. Наволоку та ін. Зазначені автори, на нашу думку, зробили великий внесок у розробку обраної нами теми, що дозволило нам, спираючись на їхні розробки, звернути увагу на новітній матеріал, пов'язаний із процесами, що відбуваються зараз у світі. Базуючись на вказаних дослідженнях, а також продовжуючи власні розвідки, присвячені цій темі, ми хотіли б прослідкувати динаміку процесів, пов'язаних із поширенням уже наявних хештегів, а також виникненням нових.

Отже, **мета розвідки** – проаналізувати розповсюдження хештегів, тематично пов'язаних із всесвітньою пандемією коронавірусу, а також процеси виникнення нових хештегів із цієї теми. Для цього були реалізовані такі завдання: 1) з'ясувати, як виокремлені раніше хештеги, які мали найвищу кількість використання у соціальних мережах, використовували протягом останніх 10-ти місяців; 2) проаналізувати, які нові хештеги з цієї теми з'явилися за останній час.

Матеріалом дослідження стали англійські та українськомовні хештеги, що стосувалися теми коронавірусу та з'явилися у соціальних мережах після початку всесвітньої пандемії у лютому-березні 2020 року. Під час написання роботи були використані такі загальнонаукові **методи**, як індуктивний (формулювання загальних висновків через узагальнення ознак окремих досліджуваних елементів) та квантитативний (для добору релевантного фактичного матеріалу), а серед спеціальних лінгвістичних методів – дискурс-аналіз (дослідження дискурсу соціальних мереж) та функціональний аналіз (визначення особливостей функціонування хештегів, використовуваних для здійснення певного впливу на аудиторію).

Виклад основного матеріалу. У 2020 році події, пов'язані з пандемією Covid-19 і викликані нею карантин, наочно продемонстрували, що сьогодні саме хештеги є «лакмусовим папірцем» змін, що відбуваються в суспільстві. Онлайн-спільнота реагує на виклики і загрози, які спричиняє коронавірус. Так, у березні-квітні 2020 року в мережі досить швидко з'яви-

лася велика кількість хештегів, за якими можна знайти єднальні ініціативи допомоги медикам, надання інформації про важливість залишатися вдома, заклики не панікувати. Опинившись у ситуації, коли Інтернет і соціальні мережі стали основним способом спілкування, люди активно вживають хештеги, що відображають тему, яка їх бентежить.

Дослідження показали, що за період із лютого 2020 року в мережі Інтернет з'явилася дуже велика кількість хештегів, що так чи інакше пов'язані з темою пандемії коронавірусу. Серед них є як ті, згадки про які налічують мільйони (вони написані англійською мовою (#covid19 – 42,7 млн згадок у Instagram станом на 09.06.2021 р.)), так і локальні (містять у своїй структурі якісь географічні назви чи написані мовою тієї чи іншої країни), тобто актуальні тільки для певної групи, тому не досить використовувати приклади (#ковід19 – 5 500 згадок у Instagram станом на 09.06.2021 р.).

Незважаючи на частотність використання, всі хештеги умовно можна розділити на **номінативні**, **констатативні** та **імперативні**.

1. Номінативні складаються з одного або декількох іменників (#Українавдома) і можуть бути використані в записках будь-якого змісту, які стосуються теми вірусу.

2. Констатативні, як правило, є простим означено-особовим реченням і висловлюють позицію автора (#працюєвдома).

3. Імперативні ж є закликом до певної дії, найчастіше супроводжують повідомлення саме такого напрямку і, відповідно, формуються з дієслова в наказовому способі із залежними словами (#залишайсявдома).

Безумовно, не можна розглянути всі хештеги обраної тематики, однак звернемо увагу на ті з них, які були найбільш популярними у період серпня-вересня 2020 року, та подивимось, наскільки змінилися їх кількісні показники за цей час.

Необхідно зазначити, що частотність використання англійських хештегів, безумовно, значно вища, оскільки англійська не тільки є першою мовою в таких великих країнах, як США, Великобританія, Канада, Австралія і Нова Зеландія, а і є мовою міжнародного спілкування. Беручи до уваги вищевикладене, кількісні показники, наведені нижче, вважаємо за можливе здійснювати порівняння тільки всередині однієї мовної групи.

Розглянемо таблицю, що наводить 10 найбільш використовуваних англійських хештегів на тему коронавірусу (за даними різних інтернет-ресурсів станом на 27.08.2020 р.), а також кількісні показники їх уживання станом на 09.06.2021 р.).

Дані станом на 27.08.2020 р.	Дані станом на 09.06.2021 р.	Кількість уживань за вказаний період
#stayhome (44,7 млн згадувань)	#stayhome (54,5 млн згадувань)	+9,8 млн
#covid19 (31,8 млн згадувань)	#covid19 (42,7 млн згадувань)	+10,9 млн
#coronavirus (30,7 млн згадувань)	#coronavirus (35,6 млн згадувань)	+4,9 млн
#quarantine (27 млн згадувань)	#corona (35,6 млн згадувань)	+8,6 млн
#staysafe (24,3 млн згадувань)	#staysafe (35,5 млн згадувань)	+11,2 млн
#corona (23,8 млн згадувань)	#quarantine (30,3 млн згадувань)	+6,5 млн

#covid_19 (15,1 млн згадувань)	#covid_19 (25,4 млн згадувань)	+10,3 млн
#lockdown (12,9 млн згадувань)	#lockdown (20,1 млн згадувань)	+7,2 млн
#socialdistancing (10,7 млн згадувань)	#socialdistancing (12,6 млн згадувань)	+1,9 млн
#stayhealthy (9 млн згадувань)	#stayhealthy (12 млн згадувань)	+3 млн

Як видно з наведених даних, 4 із 7 номінативних хештегів є варіантами написання назви самого вірусу, а 3 інших – назвами заходів, прийнятих для боротьби з ним: #quarantine (карантин), #lockdown (сувора ізоляція), #socialdistancing (соціальне дистанціювання). Усі наведені імперативні хештеги (#stayhome (залишайся вдома), #staysafe (залишайся в безпеці), #stayhealthy (залишайся здоровим)) несуть одне і те ж повідомлення, закликаючи аудиторію дотримуватися рекомендацій ВООЗ запобіжних заходів. Слід зазначити, що найбільш використовуваним з усіх став імперативний хештег, що містить заклик залишитися вдома – #stayhome, що є короткою версією так званого «stay-at-home order», тобто наказу державного органу обмежити пересування населення як стратегії масового карантину для придушення або пом'якшення епідемії або пандемії. Таким чином, можна зробити висновок, що хештег у цьому разі був використаний як спосіб впливу на громадськість.

Варто також зазначити: хоча кожен із проаналізованих хештегів отримав за описаний час 7,4 млн нових згадок, однак показник цей є досить нерівномірним. Так, такі хештеги, як #socialdistancing та #stayhealthy, отримали дуже мало нових згадок, тоді як #covid19, #staysafe та #covid_19 залишилися популярними та згадуваними. Хештег #corona ж набув більшої популярності, ніж мав у серпні 2020 року.

Говорячи про український сегмент соціальних мереж, необхідно зазначити, що в ньому використовуються як англійські, так і російськомовні хештеги. Зважаючи на однакове написання деяких українських та російських слів (як-от #карантин), їх уживання важко розділити за національною або мовною ознаками.

Наше дослідження зосереджувалося саме на аналізі хештегів українською мовою. Розглянемо аналогічну таблицю з представленими в ній результатами динаміки кількісних показників уживання виокремлених хештегів.

Дані станом на 27.08.2020 р.	Дані станом на 09.06.2021 р.	Кількість уживань за вказаний період
#залишайсявдома (132 тис. згадувань)	#залишайсявдома (140 тис. згадувань)	+8 тис.
#коронавірус (99 тис. згадувань)	#коронавірус (115 тис. згадувань)	+16 тис.
#сидивдома (11,5 тис. згадувань)	#сидивдома (12,4 тис. згадувань)	+0,9 тис.
#залишаюсявдома (11,3 тис. згадувань)	#залишаюсявдома (11,3 тис. згадувань)	-
#Українавдома (5,5 тис. згадувань)	#Українавдома (5,5 тис. згадувань)	-
#самоізоляція (5,6 тис. згадувань)	#самоізоляція (5,6 тис. згадувань)	-
#доситьшастать (1,5 тис. згадувань)	#доситьшастать (1,5 тис. згадувань)	-

#працюювдома (1,3 тис. згадувань)	#працюювдома (1,3 тис. згадувань)	-
#stopкоронавірус (1,1 тис. згадувань)	#stopкоронавірус (1,1 тис. згадувань)	-
#підтримуюлікарів (1,1 тис. згадувань)	#підтримуюлікарів (1,1 тис. згадувань)	-

Як і в розглянутих раніше випадках, до номінативних належали #коронавірус і #самоізоляція, а імперативні закликали залишатися вдома (#залишайсявдома, #сидивдома, #доситьшастать) і зупинити коронавірус (#stopкоронавірус). Констативні мітки #залишаюсявдома, #Українавдома, #працюювдома, #підтримуюлікарів також виконували аналогічну функцію. Слід сказати, що #залишаюсявдома також стало закликом Міністерства охорони здоров'я України до того, щоб громадяни дбали про власне здоров'я, яким можна було поділитися через рамку для фото у Facebook. До цього хештегу також залучали увагу через телебачення, адже його можна було побачити у логотипах українських телеканалів під час трансляцій.

Отримані результати динаміки використання, як ми бачимо, є досить цікавими. Так, перші 3 хештеги у таблиці мають суттєві кількісні зміни у використанні, тоді як інші майже не використовувались українцями за розглянутий період, незважаючи на те, що в період із серпня 2020 до червня 2021 в Україні діє карантин, а також двічі вводився локдаун.

Проте варто зазначити, що за цей час, безумовно, з'явилися і нові хештеги, присвячені коронавірусу та боротьбі з ним. Так, наприклад, розповсюдженими нині є такі хештеги, як #коронавірусукраїні, #ковід19, #вакцинація (кожен має більше 5 тис. згадувань). Усі вони є номінативними, а останній, присвячений процесу вакцинації, що сьогодні набирає обертів у всьому світі, представлений також англійською мовою у різних варіантах: номінативних (#vaccination (вакцинація)), констативних (#vaccinationdone (вакцинацію зроблено)) та імперативних (#getashot (зроби щеплення)).

Висновки. Виходячи з викладених даних, можна з упевненістю заявити, що нині медіатекст, зокрема та його частина, що представлена в соціальних мережах, є не просто важливим, а одним з основних шляхів як інформування аудиторії, так і впливу на неї. Традиційні медіа в наш час перестали бути універсальним способом спілкування з публікою, оскільки молодша аудиторія все більше отримує інформації з мережі Інтернет, а не з газет і телебачення. А оскільки, як ми зазначали на початку, хештеги є невід'ємною частиною медіадискурсу, то подальше їх дослідження уважимо сучасною і перспективною темою, яка дозволила б не тільки розширити вже наявну теоретичну базу і збагатити її вітчизняними прикладами, а (вивчивши особливості функціонування хештегів у різних країнах) у подальшому розробити комплекс порад зі створення і вживання максимально ефективних для досягнення певної мети хештегів. Так, найбільш перспективним у дослідженні хештегів, присвячених темі коронавірусу, нині видається саме поява та функціонування хештегів, що стосуються вакцинації, адже саме це питання, вочевидь, є зараз одним із найбільш актуальних для суспільства, тому активно відображається у соціальних мережах.

Література:

1. Авидзба А.С. Медиадискурс как составляющая информационного пространства. *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*. 2016, № 1. С. 35–39.

2. Яцимирська М., Медіатекст як продукт журналістської творчості (психолінгвістичний аналіз логічного сприйняття та емоцій). *Вісник. Серія «Журналістика»*, 2007, Вип. 30, С. 267–276.
3. Добросклонская Т.Г. Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ, 2008, Москва.
4. Давидюк Н.О. Функціональний потенціал хештегів. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*, 2017. Т. 20, № 1, С. 32–44.
5. Rauschnabel P.A., Sheldon P., Herzfeldt E. What motivates users to hashtag on social media? *Psychology and Marketing*, 2019, P. 1–16.

Kiselova A. Dynamics of hashtags use related to current social trends

Summary. The article is devoted to such a key element of media discourse today as a hashtag. Features of use and main functions of hashtags are considered.

An analysis of the use of hashtags thematically related to the global coronavirus pandemic in 2020–2021 is based on social media posts. Though hashtags are widely used in such social networks as Facebook, Instagram and Twitter, the result of the conducted research mostly represent the posts in Instagram due to the function enabling to see the general amount of tweets with a particular hashtag there.

The article analyses 20 of the most used hashtags, connected to the topic of the pandemic – 10 in English and 10 in Ukrainian. Those were first singled out in August 2020.

All described hashtags could be divided into three main groups – nominative, stative and imperative ones.

The examples are given along with the further explanation of the groups' functions. Nominative ones consist of one or more nouns and can be used in posts of any content that have a specific relevance to the topic of the virus. Stative ones usually are a simple sentence and express the position of the author concerning current situation with the pandemic. Imperative ones are a call to action, often accompanying the message in this direction and they are formed by the verb in the imperative with dependent words. The latter has shown to be the most popular type of tags concerning the regarded topic.

A comparative analysis of the use of these hashtags in 2020 and 2021 is given. Two tables containing the numbers of use of the hashtags in 2020 and 2021 are presented, containing also a number showing the difference in the use that occurred in the mentioned period along with the analysis of the given results.

The analysis showed that while English hashtags were continuingly in use, most of the Ukrainian ones were practically never used during the past 10 months, especially those concerning lockdowns and quarantine.

New hashtags reflecting current social trends such as vaccination are also mentioned and outlined as a topic for the further research due to the fact that vaccination is being held out globally despite certain reluctance in some particular national and social group.

Key words: media text, social networks, media discourse, hashtag.

Ковалюк Ю. В.,

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри англійської мови

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ІДІОМАТИЧНИЙ ПРОСТІР ЯК БАГАТОРІВНЕВИЙ КОНСТРУКТ: ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ ТА МІРКУВАННЯ

Анотація. Статтю присвячено аналізу методологічних принципів і процедур опису ідіоматичного простору соціальної інтеракції як багаторівневого конструкту. Теоретичною основою дослідження є теорія розширеної концептуальної метафори З. Кевечеша, яка передбачає структурування метафоричного концепту у вигляді чотирьох рівневих складників: образу-схеми, домену, фрейму та ментального простору. Основною її перевагою (порівняно з теоріями концептуальної метафори та концептуальної інтеграції) є врахування узуальних і оказіональних форм ідіом. Найважливішими рівнями визначено фрейм і ментальний простір, оскільки вони дають змогу з'ясувати національну-культурну специфіку концепту. Виокремлення лексикографічної інформації про лексеми-назву концептів ідіоматичного простору соціальної інтеракції (обмін, конфлікт, змагання, співпраця та примирення) і їх подальшу категоризацію проведено на основі семи тлумачних словників англійської мови. На прикладі семантичного аналізу лексеми *exchange* визначено категоріальні ознаки однойменного концепту, що дало змогу виокремити ключові вузли семантичної мережі концепту *exchange*, як-от *захоплення* (*admiration*), *порада* (*advice*), *альтруїзм* (*altruism*), *схвалення* (*approval*), *уникнення відповідальності* (*avoiding responsibility*) тощо, та когнітивно-семантичні поля «поведінка», «комунікація», «почуття та емоції» та «діяльність». На основі цієї інформації виокремлено 50 ключових ідіом-репрезентант названих концептів (10 для кожного), наприклад: *lay your cards on the table* «відкрито та чесно задекларувати свої наміри чи ресурси», *give someone both barrels* «агресивно атакувати чи критикувати», *be breathing down someone's neck* «переслідувати або стежити за кимось», *sing from the same hymn book* «мати однакові погляди» і *pour oil on troubled waters* «намагатися залагодити конфлікт між сторонами» відповідно. Уживання ключових ідіом у розрізі п'яти національних варіантів (британського, американського, канадського, австралійського та новозеландського) верифіковано в корпусі сучасної англійської мови News on the Web (Now Corpus). Загальна кількість опрацьованих контекстів становить 74 192.

Ключові слова: ідіоматичний простір, концепт, фрейм, ментальний простір, соціальна інтеракція, корпус.

Постановка проблеми. У попередніх наших розвідках [1; 2] запропоновано дефініцію та критерії опису ідіоматичного простору соціальної інтеракції, а також зазначалося, що певному прошарку ідіоматики сучасної англійської мови і, відповідно, ідіоматичному простору соціальної інтеракції властива метафоричність, яка виявляється у вираженні більш абстрактної ідеї (соціальна інтеракція) в термінах більш конкретних емпіричних понять (мистецтво, комерція, злочин, поведінка

тварин тощо). Як відомо, один із критичних аргументів не на користь класичного варіанта теорії концептуальної метафори та метонімії Дж. Лакоффа та М. Джонсона [3; 4] полягав у нехтуванні контекстом, спираючись на глибинні концептуальні структури, на відміну від спонтанних, утворених у процесі комунікації [5; 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Схожі міркування знаходимо в ідіоматиці, де на основі аналізу конкретних прикладів із погляду теорії концептуальної метафори та метонімії та теорії концептуальної інтеграції декларуються переваги останньої за рахунок метафоричності як мінімум трьох ментальних просторів у її структурі та, як уже було зазначено раніше, врахуванні контексту [7; 8; 9]. Якщо теорія концептуальної інтеграції найкраще підходить для опису модифікацій ідіом та ідіоматичної креативності [7; 8], то найкращим контекстуально-підкріпленим підходом, який ураховуватиме як узуальні, так і оказіональні форми ідіом, може стати нещодавно запропонована З. Кевечешем теорія розширеної концептуальної метафори [10]. Сам автор стверджує, що в структурі концептуальної метафори «два найвищі рівні, тобто образи-схеми та домени, можуть бути універсальними (або хоча б поширеними) в культурах, якщо йдеться про метафоричну концептуалізацію соціуму, тоді як рівень фреймів, особливо ментальних просторів, є доволі культурно- або навіть індивідуально-специфічним [10, с. 107]. Контекстуальні фактори при цьому дослідник поділяє на ситуативні, дискурсивні, концептуально-когнітивні та тілесні [11]. Звернімося до рівнів концептуальної метафори у розумінні З. Кевечеша. Як відомо, їх у нього чотири: образи-схеми, домени, фрейми та ментальні простори. Ієрархічно вони відповідають чотирьом рівням схематичності, де образ-схема є найвищим рівнем, а ментальний простір – найнижчим.

Як відомо, образ-схема є основою для абстрактного мислення, виконуючи роль джерела в метафоричних переносах (за М. Джонсоном [12] і Дж. Лакофом [4]). В. Еванс визначає образ-схему як «порівняно абстрактну концептуальну репрезентацію, яка виникає безпосередньо в результаті нашої щоденної інтеракції та споглядання світу довкола нас» [13, с. 106]. Німецька дослідниця Б. Гампе на основі аналізу наукової літератури доводить, що образи-схеми можна узагальнити за чотирма ключовими характеристиками: 1) безпосередньо смислові доконцептні структури; 2) гештальти з високим рівнем схематичності; 3) неперервні аналогові моделі; 4) внутрішньо структуровані, що складаються лише з декількох частин [14, с. 2]. А.П. Бабушкін доповнює узагальнення Б. Гампе міркуванням про те, що схеми втілюються в просторово-графічних (об'ємних і контурних) семах [15, с. 73].

Подальшою ланкою в ієрархії концептуального знання в теорії розширеної концептуальної метафори вважається домен – «зв'язна ділянка концептуалізації, щодо якої можна охарактеризувати семантичні одиниці» [16, 44]. Однією з ключових функцій домена є представлення основи або бази (base) концепту. Механізм співвіднесення концепту та домена Р. Ленека пропонує витлумачувати за допомогою профілю та бази, де профіль (як позначується словом сутність або відношення) є особливою підструктурою в межах більшої концептуальної структури (бази). Профілювання концепту може відбуватися за рахунок одного або декількох доменів [17, с. 25]. Одним із різновидів профілювання можна вважати метафоризацію, коли один і той же концепт може профілюватися в межах різних доменів, відображаючи в свідомості різні явища дійсності [18, с. 30]. Так, наприклад, концепт (соціальний) КОНФЛКТ, профілюваний у межах ідіоматичного простору СОЦІАЛЬНА ІНТЕРАКЦІЯ, метафоризується, коли переноситься на іншу базу, як-от домени БОРОТЬБА, ЛИЦАРСЬКІ БОЇ, ВІЙНА тощо, що є прикладом когнітивної (концептуальної) метафори.

Образи-схеми наповнюють домени змістом. Увесь діапазон можливих доменів, для яких лексична одиниця є точкою доступу, називають матрицею доменів (domain matrix) (термін Р. Ленека). Домен як матриця (як-от ЗМАГАННЯ) включає все розмаїття концептів, які характеризують його різноманітні аспекти. Однак таке визначення домена не передбачає розмежування термінів «домен» і «фрейм», як зазначав сам Р. Ленека [19].

За фреймом (із погляду словникових дефініцій) стоїть архісема, яка оформлюється низкою лексико-семантичних груп [15, с. 32–33]. На думку С.А. Жаботинської, в матриці доменів можна простежити ієрархічний зв'язок між ними [20, с. 257]. З. Кевечеш відмінність між доменом і фреймом убачає у схематичності: фрейми конкретизують певні аспекти матриці доменів, тобто певні концепти вищого рівня в межах домену. К. Салліван ці відношення описує в термінах інклюзивності [21]. На її думку, домени включають або складаються з фреймів. Так, наприклад, домен ПРИМИРЕННЯ або УЛАГОДЖЕННЯ СУПЕРЕЧКИ (ACCOMMODATION) в ідіоматичному просторі СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕРАКЦІЇ реалізується дискурсивно за допомогою фреймів БРЕКЗІТ, COVID-19, РАСИЗМ, ЖУРНАЛІСТИКА, ФІНАНСИ, СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ тощо в британській англійській картині світу. Названі фрейми ідентифіковані на основі дискурсивного аналізу вживання ідіом *build bridges, mend fences, take it on the chin* тощо і колективно об'єктивують концептуальну метафору: ПРИМИРЕННЯ – ЦЕ УЛАГОДЖЕННЯ (ACCOMMODATION IS MENDING), ПРИМИРЕННЯ – ЦЕ ПРИЙОМ УДАРІВ (ACCOMMODATION IS TAKING PUNCHES).

Ментальний простір – це найнижча ланка у концептуальній структурі ідіоматичного простору. Коли певні ролі заповнюються певними значеннями в дискурсі у певних комунікативних ситуаціях, то тоді йдеться про ментальні простори [22]. Ментальні простори (за Ж. Фоконьє) – це часткові збірки, сконструйовані відповідно до того, як ми думаємо та розмовляємо з метою локального порозуміння та діяльності. Вони складаються з елементів і структуровані за допомогою фреймів та когнітивних моделей. Ментальні простори пов'язані з довгостроковим схематичним знанням, як-от фрейм «іти вздовж певного шляху», та довгостроковим специфічним знанням. Р. Ленека ментальний простір називає терміном «поточний дискурсив-

ний простір» (current discourse space). Поточний дискурсивний простір – це ментальний простір, який включає все, що вважається спільним для мовця та реципієнта як основа дискурсу в цей момент [16, с. 59]. Ментальні простори, за переконанням З. Кевечеша, більш конкретні, ніж фрейми, адже вони працюють не із загальними ролями та відношеннями в більшості випадків, а з їх специфічними різновидами.

Спираючись на теоретичні положення З. Кевечеша, вважаємо: враховуючи специфіку нашого фактологічного матеріалу, замість образу-схеми доцільно ввести термін «скрипт» («сценарій»). Порівнюючи «фрейми» та «ідеалізовані когнітивні моделі», Р. Ленека зазначає, що ідеалізована когнітивна модель не є придатною для живого дискурсу або фізичних обставин мовленнєвої події [16, с. 47]. Він указує на поняття «скрипт» як ідеалізовану послідовність подій [ibidem]. У. Крофт і А. Круз узагальнюють термін «ідеалізована послідовність подій» Р. Ленека терміном «глобальна подія», прикладом якої може бути похід у ресторан, до стоматолога, перегони, день народження тощо [17, с. 156]. Схоже трактування цього терміна запропоновано в дослідженні А.П. Бабушкіна: сценарій завжди реалізує в семантичному плані сему руху, ідею розвитку, носить сюжетний характер і виконує роль заголовка для низки стереотипних дій [15].

Метою статті є окреслення методологічних принципів опису ідіоматичного простору соціальної інтеракції як багаторівневого конструкту.

Виклад основного матеріалу. Уважаємо, що сюжетна й ідеалізована природа притаманна виокремленим нами п'яти видовим концептам ідіоматичного простору СОЦІАЛЬНА ІНТЕРАКЦІЯ. До того ж соціальна інтеракція безпосередньо пов'язана із живим дискурсом і характеризується усталеними соціальними діями, статусами, ролями, відносинами, символами тощо. Таким чином, *обміну* в найбільш узагальненому вигляді властиві предмет (матеріальні блага, емоції, думки, інформація) та щонайменше дві сторони з відповідними ролями та статусами, які залучені в ньому. *Конфлікт* характеризується видами (цільовий, творчий, емоційно-чуттєвий), рівнями (внутрішньоособовий, міжособистісний, міжгруповий), сферами життєдіяльності сторін (виробничий, громадський, політичний, побутовий). *Змагання* (конкуренція), на відміну від конфлікту, в ідеальному вигляді буває міжособистісним або міжгруповим і передбачає наявність переможців і переможених без фізичного знищення останніх. *Співпраця* в межах соціальної взаємодії передбачає міжособистісний і міжгруповий рівні задля досягнення спільної мети. *Примирення* (відповідно до ідеалізованих і стереотипних уявлень) включає сторони (на міжособистісному, міжгруповому чи міжнаціональному рівнях), які докладають зусиль задля врегулювання конфлікту (у виробничій, громадській, політичній, побутовій сферах) або встановлення миру.

Ключовою гіпотезою у цій статті є те, що опис ідіоматичного простору соціальної інтеракції із застосування багаторівневого підходу до опису його видових концептів (обміну, конфлікту, змагання, співпраці та примирення) дасть змогу виявити їх національно-культурну специфіку на рівнях фреймів і ментальних просторів.

Із цієї метою нами відібрано 50 найбільш репрезентативних ідіом (по 10 для кожного з видових концептів соціальної інтеракції), які з ними семантично співвідносяться. Список виокремлених ідіом представлено в таблиці 1.

Ідіоми-репрезентанти видових концептів ідіоматичного простору соціальної інтеракції

Обмін/ Exchange	Конфлікт/ Conflict	Конкуренція/ Competition	Співпраця/ Cooperation	Примирення/ Accommodation
<i>Get the goods on</i>	<i>Go to the mat</i>	<i>Have an ace in the hole</i>	<i>Sing from the same hymn book</i>	<i>Build bridges</i>
<i>Rub shoulders with</i>	<i>Cross swords</i>	<i>In pole position</i>	<i>It takes two to tango</i>	<i>Mend fences</i>
<i>Lay your cards on the table</i>	<i>Give someone both barrels</i>	<i>Sweep the board</i>	<i>Go to bat for smb</i>	<i>Take it on the chin</i>
<i>Have a bone to pick</i>	<i>Make mincemeat of</i>	<i>Be boxing clever</i>	<i>Get into bed with</i>	<i>Pour oil on troubled waters</i>
<i>Stick your oar in</i>	<i>Battle lines are drawn</i>	<i>Level playing field</i>	<i>Of the same mind</i>	<i>Bury the hatchet</i>
<i>Give the game away</i>	<i>Loaded for bear</i>	<i>Go for the kill</i>	<i>Hand in glove</i>	<i>Wipe the slate clean</i>
<i>Play it close to the vest</i>	<i>Put the screws on</i>	<i>Be breathing down someone's neck</i>	<i>Close ranks</i>	<i>Lay down (one's) arms</i>
<i>Tear a strip off someone</i>	<i>The gloves are off</i>	<i>Pip someone to the post</i>	<i>To pull chestnuts out of the fire</i>	<i>Kiss and make up</i>
<i>Prick up your ears</i>	<i>Go for the jugular</i>	<i>Keep up with the Joneses</i>	<i>Work hand in hand</i>	<i>Beat swords to ploughshares</i>
<i>Touch base</i>	<i>Spit in the eye of</i>	<i>Cutthroat competition</i>	<i>Make common cause</i>	<i>Water under the bridge</i>

Виокремлення лексикографічної інформації про лексеми-назву концептів і їх подальша категоризація здійснювалися на основі семи тлумачних словників англійської мови: Oxford English Dictionary: Second Edition (1989), The Random House Dictionary of the English Language – The Unabridged Edition (1966), Longman Dictionary of Contemporary English (2015), Macmillan English Dictionary (2007), Collins English Dictionary (2014), American Heritage Dictionary of the English Language (2006) та Merriam-Webster's Collegiate Dictionary (2006).

Так, наприклад, аналіз словникових дефініцій лексеми *exchange* для з'ясування категоріальних ознак однойменного концепту продемонстрував, що у всіх п'яти значеннях лексема *exchange* витлумачує інтеракцію як дію, діяльність, процес або випадок (*giving someone something and receiving something else from them; buying and selling commodities, securities, etc.*), що виконується щонайменше двома особами або сторонами (*two teachers, students; two people*). Результат цієї діяльності передбачає взаємну (*reciprocal*) рівнозначну вигоду (*of a similar type or value in return*) для сторін, окрім ЛСВ₄ (*розмова, діалог, суперечка (часто на підвищених тонах)*). В основі ЛСВ₁ лежить ідея про ситуативну (*situation, act, instance*) природу обміну, внаслідок чого відбувається обмін (рівноцінними) благами. ЛСВ₂ передбачає заміну одного предмета на інший (*substitution of one person or thing for another*). ЛСВ₃ включає семи локативності (*a place, a building*) та комерції (*buying, selling, merchant, transaction, commodities, goods, services, securities*). ЛСВ₄ витлумачує обмін як символічну інтеракцію (*a short conversation; an interlocution*), яка передбачає також компонент «словесний конфлікт, перепалка, розмова на підвищених тонах». ЛСВ₅ указує на формальний характер ситуації обміну, основна мета якого – поглиблення знань (*to study another country's language*) або поліпшення (*to improve*) чи поглиблення (*to strengthen*) контактів між країнами. Таким чином, обмін (як різновид соціальної інтеракції) може бути власне соціальним, міжнародним, комерційним і міжнаціональним. Це дало змогу виокремити ключові вузли семантичної мережі, які формуються макрофреймом EXCHANGE: *захоплення (admiration), порада (advice), альтруїзм (altruism), схвалення (approval), уникнення відповідальності (avoiding responsibility), осуд (blame), торжество (ceremony), комерція (commerce), зневага (contempt), корупція (corruption), лукавство (cunning), розваги (entertainment), рівні можливості (equal opportunities), обмін інформацією (exchange of information), справедливість (fairness), почуття та емоції (feelings & emotions), твердість (firmness), допомога (help),*

спонукання діяти (inducement to act), вплив (influence), інтелектуальний обмін (intellectual exchange), глузування (mockery), взаємне розуміння (mutual understanding), відсутність обміну (no exchange), відплата (payback), політика (politics), похвала (praise), привілейоване ставлення (preferential treatment), відповідальність (responsibility), винагорода (reward), романтика (romance), егоїзм (self-interest), раболінство (servility), соціальний обмін (social exchange), підтримка (support), передача відповідальності (transfer of responsibility), словесний обмін (verbal exchange).

17 фреймів групуються в когнітивно-семантичне поле *поведінка* (зовнішній вияв діяльності, система дій суб'єктів соціальної інтеракції, спрямована на підтримку свого існування, що виявляється в певній послідовності вчинків, цілеспрямованих дій). До когнітивно-семантичного поля *комунікація* уналежено 7 фреймів. У цьому когнітивно-семантичному полі визначено кластери, які співвідносяться із сутністю і формами контакту та впливу суб'єктів соціальної інтеракції одне на одного, як-от обмін інформацією, похвала, звинувачення, порада, спілкування тощо. П'ять фреймів входять до складу когнітивно-семантичного поля *почуття та емоції* суб'єктів соціальної інтеракції, як-от захоплення, схвалення, зневага, взаєморозуміння тощо, тоді як 4 фрейми становлять обсяг когнітивно-семантичного поля *діяльність* суб'єктів соціальної інтеракції.

Задля виявлення національно-культурної специфіки ідіоматичного простору соціальної інтеракції вживання зазначених вище ідіом перевірене в корпусі сучасної англійської мови News on the Web (Now Corpus). Зазначений корпус містить 11,7 млрд слововживань на основі онлайн-версій газет і журналів із 2010 року і дотепер (дата останнього оновлення – 06.06.2021 р.). Однією з переваг цього корпусу є його національно-варіантна спрямованість: дані можливо отримати стосовно 20 національних варіантів англійської мови, у нашому дослідженні – для британського, американського, австралійського, новозеландського та канадського національних варіантів. Саме тому було враховано вживання наведених ідіом у кожному із зазначених варіантів.

Загальна кількість опрацьованих контекстів уживання ідіом для кожного концепту представлена в таблиці 2.

Висновки. У статті схематично запропоновано алгоритм опису ідіоматичного простору соціальної інтеракції як багаторівневого конструкту. Запропоновано такі концептуальні рівні видових концептів ідіоматичного простору: рівень сцена-

Кількісне вираження видових концептів ідіоматичного простору соціальної інтеракції

Назва концепту	Обмін/ Exchange	Конфлікт/ Conflict	Конкуренція/ Competition	Співпраця/ Cooperation	Примирення/ Accommodation
Кількість контекстів	9912	8141	35143	8245	12751
Сума	74192				

рію, рівень домену, рівень фрейму та рівень ментального простору. Зазначено, що опис ідіоматичного простору соціальної інтеракції із застосуванням багаторівневого підходу до опису його видових концептів (обмін, конфлікт, змагання, співпраця та примирення) уможливить виявлення їх національно-культурної специфіки на рівнях фреймів і ментальних просторів. Виокремлення лексикографічної інформації про лексему-назву концептів і їх подальшу категоризацію здійснено на основі дефініційного та компонентного аналізів. Уживання ключових ідіом верифіковано в корпусі сучасної англійської мови News on the Web (Now Corpus). Загальна кількість опрацьованих контекстів – 74 192. У подальших працях розглядаємо концептуальну структуру ідіоматичного простору соціальної інтеракції та його національно-культурні характеристики.

Література:

1. Ковалюк Ю.В. Англійський простір як локус ідіоматики. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2019. Вип. 2 (42). С. 45–50.
2. Ковалюк Ю.В. Методологічні підвалини лінгвістичного аналізу ідіоматичного простору. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2020. Вип. 44. Т. 2. С. 175–179.
3. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 242 p.
4. Lakoff G. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. Chicago: University of Chicago Press, 1987. 632 p.
5. Ungerer F., Schmid H.-J. *An Introduction to Cognitive Linguistics*. Harlow, England: Pearson Longman, 2006. 400 p.
6. Barczewska S. Applications of conceptual blending: Headlines and their implicatures. *Jezikoslovje*. 2017. Vol. 18 (3). P. 423-446.
7. Omazic M. *Phraseology through the Looking Glass*. Osijek: Josip Juraj Strossmayer University, 2015. 185 p.
8. Džanić N., Berberović S. *Conceptual Integration Theory in Idiom Modifications*. Valencia: Universitat de València, 2020. 128 p.
9. Kovalyuk Yu. Idioms in Action: A Case of Conceptual Metaphor Theory vs. Blending Theory. *Advanced Education*. 2019. Issue 13. P. 97–102.
10. Kövecses Z. *Extended Conceptual Metaphor Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 206 p.
11. Kövecses Z. *Where Metaphors Come from: Reconsidering Context in Metaphor*. Oxford: Oxford University Press, 2015. 232 p.
12. Johnson M. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: University of Chicago Press, 1987. 272 p.
13. Evans V. *Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. 256 p.
14. Hampe B. *From Perception to Meaning*. Berlin: de Gruyter, 2005. 475 p.
15. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфика : автореф. дисс. ... доктора филологических наук : 10.02.19. Воронеж, 1998. 41 с.
16. Langhacker R. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 562 p.
17. Croft W., Cruse A. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 356 p.
18. Бондаренко Е.В. Матричное моделирование. Дуальность времени в англоязычной картине мира : монография. Харьков : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2014. 304 с.
19. Langacker R. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1. Theoretical Prerequisites*. Stanford : Stanford Univ. Press, 1987. 540 p.
20. Жаботинская С.А. Концепт / домен: матричная и сетевая модели. *Культура народов Причерноморья*. 2009. № 168. Т. 1. С. 254–259.
21. Sullivan K. *Frames and Constructions in Metaphoric Language*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 2013. 184 p.
22. Fauconnier G., Turner M. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books, 2003. 464 p.

Kovalyuk Yu. Idiomatic space as a multi-level construct: introductory remarks and ruminations

Summary. The object of the present paper is a study of methodological principles and procedures for describing the idiomatic space of social interaction as a multilevel construct. The theoretical basis of the study is the extended conceptual metaphor theory put forth by Z. Kövecses, which argues that a (metaphorical) concept can be structured by way of four levels – image schema, domain, frame and mental space. Frame and mental space levels are defined as most important, as they can help establish cultural specificity of a concept. The retrieval of the lexicographic information about the token names of the concepts of the idiomatic space of social interaction (*exchange, conflict, competition, cooperation and reconciliation*) and their further categorization is carried out on the basis of seven monolingual dictionaries of the English language. As evidenced from the semantic analysis of the *exchange* token name, the categorial features of the same name concept were identified, which, in turn, enabled pinpointing of the key nodes of the semantic network of the *exchange* concept, such as *admiration, advice, altruism, approval, avoiding responsibility, etc.*, as well as cognitive-semantic fields of “behavior”, “communication”, “feelings and emotions” and “activity”. Based on this data, 50 key idioms representing these concepts (10 for each) were selected, such as *lay your cards on the table* “be completely open and honest in declaring one’s resources, intentions, or attitude”, *give someone both barrels* “to attack or criticize someone fiercely and aggressively”, *be breathing down someone’s neck* “to watch someone carefully and constantly”, *sing from the same hymn book* “saying the same things in public about something and appear to agree about it” and *pour oil on troubled waters* “to try to make peace between people who are arguing”, respectively. The use of key idioms across five national varieties of English (British English, American English, Canadian English, Australian English and New Zealand English) has been verified in the NOW (News on the Web) Corpus. The total number of the processed contexts is 74192.

Key words: idiomatic space, concept, frame, mental space, social interaction, corpus.

*Колеснік В. О.,**доктор філологічних наук,**професор кафедри перекладної лінгвістики**Національного університету «Одеська юридична академія»*

КОНОТОНІМИ В УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ

Анотація. У статті досліджено семантичний розвиток власної назви, що наближає її до апелятива, експліцитні засоби, що сигналізують про деонімізацію. Термін «конотонім» уживається на позначення власного імені з конотативними значеннями. Більшість із них утворені від соціально значущих власних імен. Конотація пов'язана з фоновими знаннями і є продуктом історичного розвитку слів, який супроводжує асоціативні знання про світ. Оскільки в кожного народу ці знання специфічні, то й конотації слів специфічні для кожної мови. В українській лінгвокультурі конотоніми нерідко виникають для підтвердження феномену мистецького таланту, майстрів своєї справи, є Герой-романтик, є красені й мудреці а також є потворна людина, злочинець, злодій, убивця, провокатор, шахрай, шпигун, зрадник. Архаїчним антиподом Героя слугує і Трикстер – архаїчний персонаж ранньої міфології всіх народів світу, який відрізняється хитрістю, підступністю, іноді жорстокістю. Визначено що показниками апелятивізації власних назв є мала літера, плюралізація, означення-диференціатор, означення-ідентифікатор, лапки, контамінація антропонімів або тільки контекст. Найчастіше у текстах ЗМІ ним є означення-ідентифікатор, який використовується в сполученні з плюралізацією та малою літерою. Прикметно, що серед чоловічих конотонімів майже не розвинулася класична конотема 'батько', Однак поширеною в чоловічих конотонімах стала конотема 'патріот'. Імена героїв продовжують жити власним життям, проєктуючись на сучасників на сторінках газет і журналів, у телевізійних програмах.

Трансонімізовані імена письменників та героїв їхніх творів є багатим джерелом утворення ергонімів. Основними донорськими зонами ергонімів, дотичними до сфери мистецтва, є література та музика. Численними є випадки використання в ергонімії імен літературних героїв і кінематографічних персонажів. У низці таких назв мотивація має метонімічний характер, оскільки персонаж у той або інший спосіб корелює зі сферою діяльності або призначення: «Кузня Вакули», «Робінзон», «Попелюшка», «Мальвіна і К», «Гулівер», «Морозко» та ін. Цікаво зазначити, що більшість прецедентних імен не належать до власне української культури, що, очевидно, є відображенням глобалізації духовного життя в сучасному світі.

Ключові слова: етнокультура, ономастика, онім, конотонім, деонімізація, семантика.

Постановка проблеми. У межах лінгвістики тексту вже досить давно висловлювалася думка про те, що повнозначне слово саме по собі є «частковим знаком», а дійсною ж одиницею значення може бути тільки текст, за яким визначається номінативна функція й знакова природа. Власна назва набуває своєї повноцінної значущості в контексті інших знаків та в історико-культурному контексті. Власні назви – породження системи, в якій вони існують.

У мовній картині світу представлено й об'єктивний світ, і суб'єктивне ставлення до нього членів соціуму. Структурований світ у свідомості людини відображений системою різних аксіологічних категорій. Оцінці піддаються не слова, а референти, тобто самі реалії навколишнього світу. Вони виникають у сфері дії національного мовного менталітету, їх називають культурними конотаціями. Власне ім'я сприймається як знак певного конкретного об'єкта чи суб'єкта. Склад асоціативного комплексу власної назви не є стабільним утворенням, бо сприйняття носить індивідуальний характер.

Дослідження семантичної еволюції оніма є одним з актуальних напрямів сучасної ономастики, оскільки аналіз таких одиниць дає можливість прояснити архаїчні (не зовсім доступні для безпосереднього спостереження) тенденції семантичного словотвору (від оніма до апелятива). Термін «конотонім» уживається на позначення власного імені з конотативними переносними значеннями. Більшість із них утворені від соціально значущих власних імен. Конкретні причини конотизації є гіпотетичними. *Актуальність* дослідження зумовлена також активністю процесів семантичних змін онімів у сучасних українських ЗМІ та літературі, пошуком нових шляхів і методологічних прийомів для дослідження конотоніміки.

Процес творення конотонімів відбиває динамічний характер інтелектуального осягнення світу й конкретизується у творчих мовних пошуках через вторинну номінацію, трансформацію семантичної структури оніма внаслідок актуалізації конотеми. Під основним завданням конотації розуміють емоційний супровід логіко-предметної номінації, що передає емоційне ставлення мовця до об'єкта найменування загалом або його окремих ознак.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд останніх ономастичних досліджень свідчить про те, що конотація – це сутність позамова, вона міститься в препозитивній зоні семантики слова, є результатом своєрідної імплікації, перенесення на слово ставлення до самої речі. К. Богатирева вважає, що «конотація відображає елементи дійсності через вираження оцінки, емоцій, ставлення суб'єкта до того чи іншого предмета або явища» [1, с. 19–20]. Конотація пов'язана з фоновими знаннями і є продуктом історичного розвитку слів, який супроводжує асоціативні знання про світ. Оскільки «в кожного народу ці знання специфічні, то й конотації слів специфічні для кожної мови» [2, с. 92].

Перехід оніма з одного класу до іншого (трансонімізація), експліцитні індикатори деонімізації пропріальних назв у публіцистичному тексті досліджуються у роботі Г.Ю. Касім та Е.Е. Мінкевич [3]. Досліджено близько 200 уживань 120-ти власних назв, представлених у текстах українських електронних ЗМІ у функції апелятивів. Визначено показники

апелятивізації власних назв: мала літера (*нові чемберлени*), плуралізація (*відчували себе олександрами македонськими*), означення-диференціатор (*у політичному Сталінграді*), означення-ідентифікатор (*чергового януковича*), лапки (*владна «Бастилія»*), поєднання слів (*влада януковичів-табачників*), контамінація антропонімів (*Михайло Сергійович Обама*) або тільки контекст. З'ясовано, що найчастіше ним є означення-ідентифікатор, який використовується в сполученні з плуралізацією та малою літерою: *царьови, добкіни, кернеси, жиліни, захарченки, табачники, шпонки, аксьонови* та ін. [3, с. 51].

Досліджувалися конотоніми і як засоби оцінки інтелектуальних ознак. Визначено, що стійкі негативні конотації мають імена: *Афоня, Ванька, Смеля* (простакувата, недалеко людина), *Гаврила* (грубий), *Філя* (недотепа), *Мирошка* (простак). Синонімами дурня, нетямущої людини в російському конотоніміконі є імена: *Агафон, Альоха, Афоня, Івашка, Ванька, Васьок, Додик, Ерема, Володя, Льолик, Макар, Пантюха, Степан, Тимофей, Федя, Філя, Шурик* та ін. [4, с. 108–116].

Яскравим прикладом конотоніма є антропонім *Іван* у російській мові, саме з цим іменем асоціювалася розумова обмеженість, наївність, простодушність, простакувата, недалеко малоосвічена людина. В українській мові «подібне значення має ім'я *Охрім*. У цій функції вживається і вираз *дурний Харко Макогоненко*» [4, с. 109].

З іншого боку, в російській мові ім'я *Іван* під впливом фольклорної традиції набуває значення 'простодушний добряк, мнимий дурачок' [4, с. 109–110]. До таких належать також імена *Митрофанушка* та *Балда*. Більшість із них уживаються як пейоративні оцінні слова, у словниках вони мають позначку «лайливе» або «жаргонне». Кожна національна спільнота має свого *Івана*. Нагадаємо, що вперше ім'я *Іван* з'явилося в давній Іудеї (*Іоганан* – євр. 'богом даний'). У грецькій мові це ім'я «згодом перетворилося в *Іонеса* і через церковнослов'янську форму *Іоан* дійшло до нас уже як *Іван*. Початкову літеру цього імені різні народи в різний час читали по-різному (згідно із законами своїх фонетик). Згодом короткий «йот» дехто вимовляв уже так, як *ж* чи *дж* і т.д. І це дало неочікуваний результат – з'явилися імена: *Джон, Жан, Гуан, Ганс, Ованес* та ін.» [5, с. 126–127]. Усі ці імена були часто вживаними і своєрідним символом певної нації. Пор.: контекстні сучасні рекламні вирази з англійським варіантом цього імені: *Джон, це Ви вкрали мій Орбіт?*

Трансонімізовані імена письменників та героїв їхніх творів є багатим джерелом утворення ергонімів. У різних містах і селах нерідко натрапляємо на назви магазинів «*Кобзар*» (книги, періодичні видання, херсонський центр передплати, обласна книжкова палата), «*Каменяр*» (книги, періодичні видання) [6, с. 242]. Численними є випадки використання в ергонімії імен літературних героїв і кінематографічних персонажів. У низці таких назв мотивація має метонімічний характер, оскільки персонаж у той або інший спосіб корелює зі сферою діяльності або призначення: «*Кузня Вакули*» (ковальське обладнання та послуги), бюро подорожей «*Робінзон*», «*Багіра*» (ветеринарна лікарня), «*Попелюшка*», «*Мальвіна і К*» (дитячі товари), «*Гулівер*» (кондитерські та хлібобулочні вироби), «*Морозко*» (холодильне обладнання) та ін. Цікаво зазначити, що «більшість прецедентних імен не належать до власне української культури, що, очевидно, є відображенням глобалізації

духовного життя в сучасному світі. Основними донорськими зонами ергонімів, дотичними до сфери мистецтва, є література та музика» [6, с. 248].

На сприйняття фоновимології іменувань впливає не тільки сам звуко-символізм, а й асоціативний зв'язок відапелятивного значення імені з лексемами одного семантичного ряду, а також фонові знання [7, с. 16]. Зазначене явище ілюструє, наприклад, заголовок публікації про пошук у сучасному українському літературному середовищі справжнього митця: *Де наш Толстовський?* («Україна молода», 24 січня 2001). Пор., заголовки, складовою частиною яких є міфони́ми: *Вельса задали себе показали* («Україна молода», 8 серпня 2001), *Ольгу оберіг Перун* («Україна молода», 13 липня 2001), *Німецька Феміда розтрат не вибачає* («Україна молода», 1 липня 2001). Ці лексеми й поза заголовком мають значний арсенал смислів.

Об'єктом нашого дослідження є сучасний український конотонімікон як сукупність образної онімної лексики. *Предмет* дослідження – різні способи і прийоми реалізації конотонімів в українських ЗМІ.

Метою дослідження є аналіз уживань конотативів – власних назв у функції апелятивів. Ці назви зазнали апелятивізації на рівні мовлення або на рівні мови. Досягнення зазначеної мети передбачає необхідність розв'язання конкретних завдань: визначити закономірності та своєрідність функціонування культурних смислів конотонімів; розглянути доцільність використання конотонімів у газетних текстах та в рекламному дискурсі, визначити специфіку української конотонімії.

Виклад основного матеріалу. У міфологіях усіх народів простежується мотив Героя. Конотонімія підтверджує його універсальність. Пригадаймо імена героїв античності Геракла, Алкида (Алцида), Ахілла; давніх богатирів Добрині Микитича, Альоші Поповича, Іллі Муромця; непереможних супергероїв (Рембо), кіборга-Термінатора, Бруса Лі (інший конотонімічний варіант – Бруслі). Герої вражають божественною красою: від античних (Аполлон) до більш сучасних (Ален Делон, Бельмондо, Шварценеггер (красень із накачаними м'язами)) [8, с. 457].

Імена героїв продовжують жити власним життям, проектуючись на сучасників на сторінках газет і журналів, у телевізійних програмах. Людину за певними здібностями називають так: *Демосфен* – 'оратор', *Аристотель* – 'мудрець', *Кулібін* – 'винахідник', *Мікеланджело* – 'митець, скульптор', *Мольєр* – 'драматург', *Моцарт, Бетховен* – 'композитор, музикант'. Такі імена називають конотонімами (далі – КО), іменами образної номінації.

Конотоніми нерідко виникають для підтвердження феномену мистецького таланту, що характеризує інший край. Так, українським *Мольєром* був названий Марко Кропивницький; *козацьким Кромвелем* – Богдан Хмельницький, українським *Мікеланджело* – Іван-Георгій Пінзель, *Мойсеєм українського духу* – Іван Франко. У газетних текстах натрапляємо на українського героя-спортсмена: «У центрі уваги, безумовно, був український Геракл Дмитро Халаджи» (Україна молода, 01.03.2006).

Зафіксовано також у текстах ЗМІ імена, які репрезентують майстрів своєї справи: *Айболит* (Айболить, Ойболить) – 'добрий лікар' (наприклад: *Чому зарубіжні айболіти краді?* – ТСН, 22.12.2008); *Коперфільд* (Коперфілд) – 'маг і чарівник'; *Самоделкін* – 'майстер'. Є добрий доктор Айболить і є антагоніст *Мегле* – лікар, що ставить нелюдські експерименти. Йозеф

Менгеле – головний лікар концтабору Освенцим. Є й Франкенштейн – від імені Віктора Шранкенштейна – головної дійової особи роману Мері Шеллі «Франкенштейн, або Сучасний Прометей» – лікар, експериментатор, той, що створює потвор чи потворні явища: *Це невеличкова хвороба, вірус якої вигадав злий геній, український Франкенштейн Леонід Кучма* (про прослуховування підлеглих) (Українська правда. 01.11.2002).

Серед героїв і антигероїв є «красені й мудреці, а є також: *Крюгер* – потворна людина, злочинець, злодій; *Чикатило* – убивця, злочинець, *Азеф* – провокатор, *Остап Бендер* – шахрай, *Бенкендорф* – шпигун, таємний наглядач, *Валлендрод* – зрадник. Є Герой-романтик (*Дон Кіхот*, *Чарльз Гарольд*) і вірні нерозлучні пари (*Іван-і-Марічка*, *Іван-та-Ганна*, *Семена Одарочка*, *Дафнія та Хлоя*, *Ромео і Джульєтта*), а є *Альфонс* («бабій, чоловік, що перебуває на утриманні жінки»), *Дон Жуан* («гульгай»), *Ванька Ветров* («бабій, гульгай»)» [8, с. 458].

Знаходимо ще й такі зразки в конотонімії: *Зоя Космодем'янська* – «вперта людина, яка не видає таємниць»; *Кассандра* – «пророчиця»; *міс Марпл* – «детектив»; *Шахерезада* – «оповідач», *язиката Хвеська* – «балакуча людина»; *Шумахер* – «водій, що любить перевищувати швидкість».

Архаїчним антиподом Героя слугує і Трикстер (від англ. *trickster* «шахрай, спритник, обманник, трюкач») – архаїчний персонаж ранньої міфології всіх народів світу, який відрізняється хитрістю, підступністю, іноді жорстокістю. Термін уведений американським антропологом Полом Радіном, що вперше дослідив архетип трикстера. До конотонічних трикстерів належать відомі імена Остапа Бендера, барона Мюнхаузена, козака Мамає, Санчо Панси, Швейка, Швондера; ними є Іван-дурень, Лисиця Петриківна, Ходжа Насредін, Братик Кролик (США), Кіт у чоботях (Франція), Мефістофель (Німеччина), Хитър Петър (Болгарія), Тіль Уленшпигель (Голландія) та ін. Трикстером конотонічних жіночих образів у цій парадигмі є ім'я лялькової красуні *Барбі* – «білява красуня».

Необхідність існування дуала «Герой-Тінь» (культурний герой і трикстер) зумовлена бажанням самоствердження, тому за законами взаємного доповнення функціонує парний архетип – «Аніма-Анімус» [8, с. 459]. Ці конотоніми слугують на позначення осіб як чоловічої статі, так і жіночої. Але кожна особа несе в собі певні психологічні характеристики протилежної статі. Ця пара (Аніма та Анімус) бере початок у найбільш глибоких шарах досвіду предків людини, коли чоловіки і жінки засвоювали певні емоції та поведінкові тенденції протилежної статі. Аніма не характеризує якусь одну жінку, хоча усвідомлюється через реальних жінок (через образ матері). Своєрідним утіленням формули протиставлення *Аніма-Анімус* можна назвати бінарні конотоніми *Одарка і Карась* – «сімейна пара, що свариться»: *Адже всім відомо, що українська жінка – це Одарка, якій потрібно як не над своїм Карасем, то хоча б над чужими чоловіками.* [8, с. 459]. Значення «політична сварка» в їх семемній структурі виникла з появою на політичній арені жінки-політика Юлії Тимошенко: *Ніхто не почує політичних сварок по-сімейному Одарки і Карася* (ПерсоналПлюс, 16–22 жовтня 2008).

Імена архетипового диполя «Аніма-Анімус» збагачуються різними смислами чоловічого та жіночого, утворюючи цілу галерею чоловічих та жіночих онімних образів.

Так, для втілення чоловічого начала характерні функціональні іпостасі Воїна (*Ілля Муромець, кіборг Термінатор,*

Юрій-зміборець, Сірко), Захисники (*Довбуш, Кармелюк, Робін Гуд*), Силача (*Антей, Голяф, Піддубний, Жаботинський*), Філософа (*Сковорода, Цицерон*), Художника (*Рембрандт, Малевич*), Мандрівника (*Одісеї, Колумб, Магеллан*), Мисливця (*Мюнхаузен*), Блазня (*Пат і Паташон*), Лідера (*Моїсей, Калниш*), Ченця (*Франциск Ассізький*) та соціальні ролі Коханця (*Казанова, Ладо, Дон Жуан, Ловелас, Селадон, Борах*), Чоловіка (*Адам*), Товариша (*Санчо Панса*); Мудреця (*Піфагор, Сократ, Ньютон*).

До первообразу Мудрого старця зараховують також КО на позначення літописця (*Нестор, Самовидець, Аркас*), активність яких засвідчена в українському конотоніміконі. Архетип Мудрого старця несподівано виявився в імені *Діда Панаса* (популярного ведучого дитячої телепередачі «На добраніч, діти», заслуженого артиста України П.Ю. Весклярова), поєднуючись із конотемами «оповідач», «казкар» і «брехун». І «Дідом Панасом стали називати і представників вищої влади, і служителів меншого масштабу, які дозволяли собі кривити душою і брехати перед народом. Мислитель, мудрець, за словами Піфагора, приходить у світ не для того, щоб змагатися і торгувати, а для того, щоб дивитися і міркувати» [8, с. 460].

Дослідники зазначають, що серед чоловічих конотонімів майже не розвинулася класична конотема «батько» (лише у квазіотецтві *Батькович – Іван Батькович, Змія Батьківна*, а також у сполученні на позначення грошової купюри номіналом п'ять гривень через зображення Богдана Хмельницького на ній – *Батько Хмель*). Поширеною в чоловічих конотонімах стала конотема «патріот». Це історичні імена, як-от *Мазепа, Чорновол, Бандера, Богун*, навіть *Шевченко*, хоча в інших конотоніміконах подібні прецедентні імена мають лише одну конотему – «національний поет» (*Пушкін, Міцкевич, Омар Хайям*). Отже, в українському конотоніміконі конотема «патріот» постала настільки сильною, що поширилася на ім'я з іншою потужною конотемою – «національний поет» [8, с. 460].

Життєві сценарії жіночого начала відсилають до таких архетипів, як *Дружина* – «хранителька вогнища» (КО *Пенелопа, Сіта*, а КО *Лада* вживається в мові як синонім до слів *вірна дружина, любка*, у чоловічому варіанті *Ладо* – «вірний чоловік, коханий» [8, с. 460]. Спокусниця (*Клеопатра, сестра з Остра, Ліліт*, пор.: *Кожен чоловік, крім своєї домашньої Єви, має в уяві свою недосяжну Ліліт* (Костенко Л. Записки українського самашедшого)), Воїтелька (*Есфір* – «єврейка, що йде на самопожертву»; *Жанна д'Арк* – «героїня, патріотка», *Юдіф* – «героїня»), Відьма (Солоха, Конотопська відьма), «загадкова Красуня» (*Джоконда, Артеміда, Афродіта, Ассоль, Офелія*) [8, с. 460]. Список жіночих образів базується і на архетипі Матері. На відміну від архетипових диполів «Аніма – Анімус» (Душа і Дух, Ерос і Логос), «Немовля – Старець» (початок та кінець, необізнаність та мудрість) архетип Матері (Берегиня, мати Тереза) постає монополярно.

Архетип досягає свідомості не безпосередньо, а лише опосередковано, у символічній формі. Тому образно-метафорична мова конотонімів вдало передає типологічну схему архетипіки сучасної реальності. «Потреба у творенні або відтворенні міфу на архетипному рівні є базовим складником сучасної свідомості людини» [9, с. 18]. Архетипова форма досить чітко виявляється в житті спільноти, диктує схильність суспільної поведінки і свідомості до певного типу. Звісно, йдеться про абстрактні

символи, але за ними криються реальні втілення архетипових мислеформ: ідеологія, політика, влада та ін. [9, с. 36].

Філософи стверджують, що кожна нація орієнтована на три архетипи, як-от дім, поле, храм. Архетипові доміанти простору української конотонімії відповідають сфері національного архетипу. Так, сферу *Своє/чуже* окреслюють географічні конотоніми архетипового диполя *Ойкумена* ('окультурена земля'), *Палестина* ('рідна країна'), *Пальміра* ('красива земля'), *Африка* ('далека земля'), *Єгипет* ('чужа земля, неправославна територія') тощо.

За бінарним принципом традиційно розподіляються конотативні топоніми 'святе' і 'грішне': *Єрусалим, Сіон, Йордань, Ежем, Софія (Софіївський собор), Почаїв, Святогори/Дике поле* ('часи волі і вільного простору'), *Візантія* ('політика зради, інтриганства'), *Переяслав* ('політика нехтування національними інтересами на користь Росії'), *Печерські пагорби* ('квартал влади'; 'депутати, політики'). Є конотоніми на позначення кордону, межі: *Босфор, Рубікон, хутір Михайлівський* 'демаркація лінії між Україною і Росією як центром колишньої імперії', що розцінюють у відповідних колах як основну загрозу для демократії в Україні, її вільного культурно-мовного розвитку [8, с. 461].

Семіотична спрямованість та культурно-світоглядна визначеність дому вміщує у своїй структурі і символ народу, національного осердя. Дім людини – це архетип його внутрішнього світу. В архетип дому традиційно вкладають властивість психіки сприймати будь-яке житло як образ живої свідомості. Саме тому на нас гнітюче враження справляють зруйновані оселі, адже в людині закладено механізм боротьби з хаосом. В українському топонімічному конотоніміконі звучить туга за минулими перемогами і засторога від історичних помилок: *Сандормох, Батурич* – 'національна трагедія', *Коліма, Сибір* – 'місце заслання', *Берестечко* – 'людська трагедія', *Жовті Води, Конотоп* – 'перемога', *Бабин Яр, Чорнобиль* – 'нищення, катастрофа, лихо, біда' [8, с. 462].

Прецедентні імена спираються на традиційні архетипові мотиви, вони можуть повторюватися, набуваючи нових конотем, але зберігаючи свою архетипову константу. На кожному новому шаблі історії піднімаються тільки ті пласти смислів та образів, які відповідають розумінню їх людьми певного періоду та є визначальними. Так, сьогодні йдеться про двосвіття, зіставлення двох дійсностей в Україні, як-от замкнений простір, де йде війна, і світ відкритого мирного простору, домівок, спогадів, мрій, фантазій, що традиційно архетипу зіставлення космосу і хаосу. І окупований Донбас, і Росію називають *Мордором*. Це країна, яка існувала у вигаданому світі Середзем'я Джона Р. Толкіна, територія, де править чорний кримінал [8, с. 462].

Висновки. Проведений аналіз підтверджує тезу про унікальність і універсальність сприйняття цінностей, що підтверджує важливість дослідження конотацій, зокрема онімів. Конотація пов'язана з фоновими знаннями і є продуктом історичного розвитку слів, який супроводжує асоціативні знання про світ. Оскільки в кожного народу ці знання специфічні, то й конотації слів специфічні для кожної мови. В українській лінгвокультурі конотоніми нерідко виникають для підтвердження феномену мистецького таланту, майстрів своєї справи, є Герой-романтик, є красені й мудреці, а також є потворна людина, злочинець, злодій, убивця, провокатор, шахрай, шпигун,

таємний наглядчик, зрадник. Прикметно, що серед чоловічих конотонімів майже не розвинулася класична конотема 'батько', Натомість поширеною в чоловічих конотонімах стала конотема 'патріот'. Імена героїв продовжують жити власним життям, проєктуючись на сучасників на сторінках газет і журналів, у телевізійних програмах.

У сучасній конотонімії простежується процес актуалізації парадигми як своєрідної матриці для подальших утворень онімної картини світу. Архетипова база успішно корелює з культурною парадигмою своєї епохи. Вона становить основу будь-яких культурних стратегій. Чим ближчі образи до архетипів, тим вони популярніші.

Перспективи подальших пошуків убачаємо у поглибленні студій у сфері неофіційної антропонімії, в дослідженні окремих мотиваційних груп із залученням лексичних паралелей різних регіонів України та сучасних ЗМІ.

Література:

1. Богатырева Е.Н. Семантическая структура и структурно-семантическая моделированность фразеологических единиц с компонентами-наименованиями воды и водоемов в современном русском языке : дис. ... канд. филол. наук. Кострома, 2015. 222 с.
2. Краснобаева-Чорна Ж.В. Лінгвофраземна аксіологія: парадигмально-категоріальний вимір. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 410 с.
3. Касім Г.Ю., Мінкевич Е.Е. Експліцитні індикатори деонімізації пропріальних назв у публіцистичному тексті. *Слов'янський збірник*. Вип. 18. Чернівці : «Букрек», 2014. С. 34–52.
4. Яроцька Г.С., Фоміна Л.Ф. Конотоніми як засоби оцінки інтелектуальних ознак чоловіка. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: філологія. Т. 23. Вип. 2 (18), 2018. С. 108–116.
5. Глинський І. Твоє ім'я – твій друг. Київ : Видавництво дитячої літератури «Веселка», 1970. 224 с.
6. Зимовець Г.В. Символічний компонент в мотивації ергонімів: назви з мистецької сфери. *Записки з ономастики*. Збірник наукових праць. Вип. 18. Одема: «Астропринт», 2015. С. 238–249.
7. Иванова Е.Б. Стилистические функции собственных имен. На материале приведенный К. Паустовского. : реф. дис. ... канд. филолог. наук. Одесса, 1987. 36 с.
8. Лукаш Г.П. Активізація архетипової парадигми в сучасній конотонімії. *Записки з ономастики*. Збірник наукових праць. Вип. 18. Одеса: «Астропринт», 2015. С. 455–464.
9. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика (глибинні регулятиви психополітичного повсякдення. Київ : Либідь, 2001. 334 с.

Koliesnik V. Connotonymy in Ukrainian media

Summary. The article deals with some aspects of the functioning of connotonymy in the media. The research of archetypal paradigm connotonymy is actual problem of modern linguistics. The relevance of the study of connotonymy is due to the activity of the processes of semantic changes of onyms in modern Ukrainian media and literature, the search for new ways and methodological techniques for the study of connotonymy. Connotation is related to background knowledge and is a product of the historical development of words that accompanies associative knowledge about the world. Since this knowledge is specific to each nation, the connotations of words are specific to each language. In Ukrainian linguistic culture, connotonymy often appear to confirm the phenomenon of artistic talent, masters of their craft, there is a romantic hero, there are handsome and wise people, and there are also – an ugly man, criminal, thief, murderer, provocateur, swindler, spy, traitor.

It is noteworthy that the classical connotation 'father' did not develop among male connotonymy. The names of the heroes continue to live their own lives, projecting themselves on contemporaries in the pages of newspapers and magazines, and in television programs.

The Hero's Archaic Antipode is also a Trister –an archaic character of early mythology of all nations of the world, which is distinguished by cunning. It is determined that the indicator of appellation of proper names are: lowercassa latter pluralization, definition-identifier, quotation marks, entamine of anthroponyms of only context. It is determined that most often in the texts of the media determined used this is an iden-

tifier definition, wish is used in combination with pluralization and lower case.

The study of the semantic evolution of onim is one of the relevant directions of modern onomastics. The analysis of such units provides an opportunity to clarify archaic, inaccessible for direct observation of the trend of semantic wordforming: from onima to appellativi. The term connotonymy used to refer to its on name with metaphorical connotonymy meaning. Most of them are formed from socially significant proper names. The specific causes of connotation are hypothetical.

Key words: ethnic culture, onomastics, noun, connotonym, transition from proper nouns to common ones, semantics.

*Кондратенко Н. В.,**доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова**Завальська Л. В.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Анотація. Статтю присвячено аналізу однієї з фігур експресивного синтаксису – синтаксичному паралелізму, що є визначальною ознакою поетичного дискурсу Лесі Українки. У теоретичному аспекті обґрунтовано потребу залучення когнітивно-дискурсивної парадигми витлумачення мови і мовлення та необхідність використання новітніх підходів до аналізу художнього тексту. Це зумовило потрактування комунікативної діяльності письменниці як художнього дискурсу та виокремлення поетичного дискурсу як особливого об'єкта лінгвістичного вивчення. Мета дослідження полягала у виявленні особливостей експресивного синтаксису в ліричній поезії Лесі Українки та виокремленні основних типів синтаксичних фігур у художньому мовленні Лесі Українки. Об'єктом дослідження слугував поетичний дискурс Лесі Українки, а предметом – вияви експресивного синтаксису в ліричній поезії Лесі Українки. Визначено ступінь розроблення проблеми аналізу поетичного дискурсу і поетичного синтаксису в українському та зарубіжному мовознавстві. Окреслено поняття експресивного синтаксису та охарактеризовано його основні вияви, зокрема синтаксичний паралелізм як фігуру експресивного синтаксису. Практичний аспект дослідження передбачав розмежування типів синтаксичного паралелізму (повного і часткового), представлених у поетичному мовленні Лесі Українки. У межах часткового синтаксичного паралелізму виокремлено три різновиди синтаксичних фігур, що ґрунтуються на принципах синтаксичної подібності, як-от анафоричний, текстотвірний і конструктивний паралелізм. Проаналізовано анафоричний паралелізм як повторення початкових елементів суміжних рядків або речень у поетичному дискурсі Лесі Українки. Виявлено особливості текстотвірного синтаксичного паралелізму, що характеризується дистантним розташуванням повторюваних елементів і спільною синтаксичною структурою граматичних одиниць. Обґрунтовано актуальність конструктивного паралелізму як подібності граматичного типу без дублювання лексичних одиниць у поетичному мовленні Лесі Українки. Перспективи дослідження полягають у комплексному вивченні різних фігур експресивного синтаксису в поезії Лесі Українки.

Ключові слова: художній дискурс, поетичний дискурс, експресивний синтаксис, синтаксичний паралелізм, Леся Українка.

Постановка проблеми. Дослідження художнього мовлення мають стійкі традиції в українському мовознавстві, зокрема в лінгвостилістичному аспекті (І. Білодід, Л. Бублей-

ник, С. Єрмоленко, А. Коваль, В. Кононенко, О. Маленко, Л. Мацько, О. Пономарів, Н. Сологуб, В. Чабаненко, І. Чердиченко та ін.). Проте когнітивно-дискурсивна парадигма витлумачення мови і мовлення потребує залучення новітніх підходів до аналізу художнього тексту, що зумовило потрактування комунікативної діяльності письменників як художнього дискурсу (А. Загнітко, Н. Кондратенко, Т. Плеханова, О. Селіванова та ін.) та виокремлення поетичного дискурсу. Дослідження художнього поетичного дискурсу передбачають вивчення мовних одиниць різних рівнів як компонентів авторської картини світу та ідіостилю письменників. Однією з найяскравіших представниць української ліричної поезії є Леся Українка, яка «володіла всіма стилістичними фігурами і тропами, відомими з класичної поезики, і подала прекрасні їх зразки в українській літературній мові» [1, с. 143]. Зважаючи на це, аналіз поетичного мовлення Лесі Українки, зокрема експресивного синтаксису її поетичного дискурсу, є одним з актуальним завдань сучасного українського мовознавства.

Мета дослідження – виявити особливості експресивного синтаксису в ліричній поезії Лесі Українки та виокремити основні типи синтаксичних фігур у художньому мовленні Лесі Українки.

Об'єктом дослідження є поетичний дискурс Лесі Українки, а **предметом** – вияви експресивного синтаксису в ліричній поезії Лесі Українки. Проаналізовано понад 400 поетичних творів Лесі Українки з метою виявлення фігур експресивного синтаксису.

Ступінь розроблення проблеми в лінгвістиці. Потрактування художнього тексту в дискурсивному аспекті та вивчення синтаксичного рівня художнього дискурсу в комунікативно-прагматичному вимірі представлено в наукових розвідках І. Бехти, І. Колегаєвої, Н. Кондратенко, О. Селіванової, І. Шевченко та ін. Поетичний дискурс є предметом дослідження у працях Л. Безуглої, М. Булакова, О. Маленко, Н. Монгилювої, О. Флис та ін. Н. Монгилюва зазначає: «Семантичний простір поетичного дискурсу формується у свідомості реципієнта внаслідок естетичного перетворення особливостей поетичного структурування віршованого твору на його різних рівнях: метричному, фонетичному, лексичному, граматичному, синтаксичному» [2, с. 7]. Експресивний синтаксис здобув увагу науковців як у межах лінгвостилістичного підходу (А. Вовк, А. Галас, Н. Івкова, І. Ковтунова

та ін.), так і комунікативно-прагматичного (І. Завальнюк, А. Загнітко, Т. Космеда, В. Шаховський та ін.), що спричилено актуалізацією категорії експресивності, яка релевантна у вивченні художнього мовлення на всіх рівнях. Д. Цолін виокремлює «чотири різновиди поетичного дискурсу, для кожного з яких характерні притаманні лише їм особливості синтаксису: а) нарративний дискурс; б) гімнологічний; в) медитативний; г) риторичний» [3, с. 272], а також наголошує на необхідності окремого вивчення поетичного дискурсу саме на синтаксичному рівні. Особливу роль експресивний синтаксис виконує в поетичному дискурсі, що виокремлено в ліричних творах Лесі Українки.

Виклад основного матеріалу. Синтаксичні одиниці беруть участь у творенні стилістичних фігур і формують ритміко-стилістичну структуру тексту (С. Єрмоленко, В. Кононенко, Л. Мацько і О. Сидоренко, Н. Сологуб та ін.). Зasadничу роль синтаксичні одиниці виконують і в ліричних творах Лесі Українки (І. Лонська, Т. Беценко, С. Шабат-Савка та ін.): «синтаксичне оформлення поетичного доробку Лесі Українки ґрунтується на використанні загальномовних засобів, які в авторській інтерпретації постають як індивідуалізовані одиниці з притаманним їм стилістичним навантаженням, емоційно-експресивним забарвленням, певною тональністю тощо» [4, с. 528]. Серед фігур експресивного синтаксису, характерних для ідіостилю Лесі Українки, особливе місце належить синтаксичному паралелізму. А. Загнітко визначає синтаксичний паралелізм як «таке становище компонентів синтаксичної структури, коли її члени не залежать одне від одного і характеризуються спільними лініями синтаксичних зв'язків» [5, с. 346]. Н. Гуйванюк наголошує на тому, що синтаксичний паралелізм є фігурою «мови і мовлення [6, с. 446] і як комунікативна одиниця є висловленням, що «побудоване за конструктивним принципом симетрії і повтору» та ґрунтується на лінійній тотожності (повній чи частковій) побудови [6, с. 447]. У разі повної тотожності визначають повний синтаксичний паралелізм на підставі однакової модальності, однотипності синтаксичної будови частин, подібності поширювачів, факультативно-лексичних повторів тощо, напр.: *Я на вбогім сумнім перелозі / Буду сіять барвисті квітки. / Буду сіять квітки на морозі, / Буду лить на них слези гіркі* (Леся Українка. *Contra spem spero!*). Наведений приклад ілюструє поєднання обох різновидів синтаксичного паралелізму (повного і неповного): перехід від повторення предикативної основи (*буду сіять*) і об'єктного поширювача (*квітки*) в другому і третьому рядках поєднано з останньою предикативною частиною, у якій зберігається лише граматична форма цих компонентів, але немає лексичного повторення (за винятком допоміжного дієслова *бути* як анафоричного елемента).

У разі часткової тотожності визначення типів синтаксичного паралелізму не унормоване, однак у віршованому мовленні переважно представлено саме частковий паралелізм, напр.: *Зорі, очі весняної ночі! / Зорі, темряви погляди ясні! / То лагідні, як очі дівочі, / То палкії, мов світла прекрасні* (Леся Українка. *Зоряне небо*). Спільні анафоричні елементи вказують на елементи лексичної тотожності, проте синтаксичний паралелізм у наведеному прикладі ґрунтується на використанні однакових моделей речень і граматичних форм компонентів.

Крім того, частковий синтаксичний паралелізм, незважаючи на повторення лексичних елементів, характеризується змі-

ною модальності та компонентного складу речення, напр.: *Чи тільки терни на шляху знайду, / Чи стріну, може, де і квіт барвистий? / Чи до мети я певної дійду, / Чи без пори скінчу свій шлях тернистий, – / Бажаю так скінчити я свій шлях, / Як починала: з співом на устах!* (Леся Українка. *Мій шлях*). У цьому разі спостерігаємо збереження граматичної форми предикативного члена означено-особового речення зі зміною модальних характеристик, поєднанням простих і складних речень, додавання різних поширювачів тощо.

За кількісними показниками Н. Гуйванюк розрізняє двокомпонентний, трикомпонентний і багатоконпонентний паралелізм; за розташуванням – контактний і дистантний [6, с. 449]. Спираючись на ці ознаки, проаналізуємо особливості синтаксичного паралелізму в ліриці Лесі Українки. Виокремлюємо в ідіостилі Лесі Українки такі різновиди синтаксичного паралелізму за структурними ознаками.

1. Синтаксичний паралелізм анафоричного типу, що ґрунтується на повторенні ініціальних частин суміжних структурних компонентів – речень, словосполучень (становить 42% прикладів серед виявів синтаксичного паралелізму в поетичному дискурсі Лесі Українки). Лексичні повтори тут виконують допоміжну функцію, посилюючи експресію повторення синтаксичних компонентів, напр.: *Чи я ж би такої бажала роботи? / Чи я ж би терпіла бридкі твої пуга? / Багато у серці моїм і одваги, й охоти... / Та й я ж у кайдани закута!* (Леся Українка. *Україно! плачу слізьми над тобою...*). Тут спостерігаємо вживання речень однакової питальної модальності, однакової синтаксичної структури (з повторенням підмета *Я*) і простим дієслівним присудком у формі минулого часу жіночого роду, наявності об'єктних поширювачів.

Основною ознакою синтаксичного паралелізму анафоричного типу є наявність повторюваних ініціальних елементів, що мають однакові граматичні характеристики і виконують тотожну синтаксичну функцію, тобто характерною рисою синтаксичною анафори є дублювання ініціальних компонентів контактних (інколи дистантно розташованих) синтаксичних конструкцій. Л. Голоюх зазначає: «Ідіостилістичні ознаки мови письменниці пов'язані з різними фігурами експресивного синтаксису, серед яких високу частотність мають анафори з рядовими та суміжними елементами, віддаленими, перерваними у своєму розташуванні, анафори з простими й складними елементами, з чергувальним та симетричним розташуванням, зі згущеними й розрідженими елементами та ін.» [7, с. 66]. На нашу думку, анафоричні елементи є виразною рисою ідіостилю Лесі Українки, напр.: *Якби мені достати струн живих, / якби той хист мені, щоб грать на них, / потужну пісню я б на струнах грала, / нехай би скарби всі вона зібрала, / ті скарби, що лежать в душі на дні, / ті скарби, що й для мене тасмні, / та мріється, що так вони коштовні, / як ті слова, що вголос невимовні* (Леся Українка. *Коли дивлюсь глибоко в любі очі*).

Уважаємо, що «нанизування» анафоричних елементів, своєрідна гра з повторами різних елементів на початку рядків створює особливий ритм у текстах ліричних творів Лесі Українки, напр.: *Коли дивлюсь глибоко в любі очі, / в душі цвітуть якісь квітки урочі, / в душі квітки і зорі золотії, / а на устах слова, але не тії, / усе не ті, що мріються мені, / коли вночі лежу я у півсні* (Леся Українка. *Коли дивлюсь глибоко в любі очі*). Анафоричні елементи посилюють тотожність синтаксич-

ної структури суміжних або дистантно розташованих віршованих рядків.

2. Синтаксичний паралелізм текстотвірного типу (становить 34% прикладів серед виявів синтаксичного паралелізму в поетичному дискурсі Лесі Українки) характеризується дистантним розташуванням повторюваних структурних елементів, що поєднують різні компоненти поетичного твору – строфи, висловлювання, частини тощо, напр.: *Хоч би була вона стара, / сумна, змарніла, бідна, / для сина вірного вона / єдина, люба, рідна; / хоч би була вона сліпа, / каліка-недоріка, – / мов рана ятриться в ньому, / любов його велика* (Леся Українка. На роковини). Синтаксичний паралелізм тут поєднує дві окремі строфи, актуалізує однакову синтаксичну структуру речення *Prop cor Adj*, що виражає модальність бажаності. Крім того, спостерігаємо факультативний елемент повторення підмета і граматичної структури присудка. Дистантне розташування ядерних елементів синтаксичних структур посилюється сурядними рядами, що також мають дистантне розташування.

Дублювання синтаксичної предикативної основи в дистантно розташованих рядках поетичного твору вважаємо основною ознакою синтаксичного паралелізму текстотвірного типу. Такий прийом уможливує утворення цілісного синтаксичного «каркасу» ліричного твору, який «утримує» структуру тексту: читач сприймає такий текст завдяки паралелізму як ритмічно і структурно цілісний. З огляду на це, текстотвірний паралелізм представлено не лише в межах однієї строфи, а й у різних строфах ліричних творів, напр.: *Ти чесна жінка, ти не продаси / своєї вроди й нестоців за гроші, / нецирих поцілунків не даси / за лакомство нещасне, за розкоші. // Ти горда жінка, ти не увійшла / в кубельце, звите дружніми руками, / найтяжчу працю ти собі взяла, / несеш мовчазно довгими роками* (Леся Українка. Жіночий портрет). Повторюваним елементом тут є лише займенниковий підмет, а синтаксичний паралелізм реалізовано однаковою будовою предикативної основи перших рядків суміжних строф, симетричним відтворенням стверджувальних і заперечних речень, використанням однакових граматичних форм підметів і агрибутивних поширювачів.

Дистантність є визначальною ознакою текстотвірного синтаксичного паралелізму, а повторюваність ініціальних лексем – маркером структурно-семантичних зв'язків між дистантно розташованими рядками і реченнями, напр.: *Кожний меч – промінь світла небесного / впає згори й знов угору зроста; / кожний гук – відгук сили одвічної, / що руйнує й буде світа* (Леся Українка. Гострим полиском хвилі спалахують...). Паралелізм двох синтаксично елементарних речень, утворених за моделлю $N_1 - N_1$, поєднаний із дистантним розташуванням рядків, є текстотвірним чинником: авторка створює особливий ритмічний малюнок поетичного дискурсу завдяки використанню синтаксичного паралелізму.

Синтаксичний паралелізм текстотвірного типу характерний для мікротекстів, що представлені поетичними строфами. При цьому однотипні і повторювані елементи розташовані на відстані одного або кількох рядків через однакові проміжки, що створює відповідний віршований ритм, напр.: *Хто одважить в північ на море / Своє хибке човенце зіпхнути? / Хто поважить людське горе / Світовее серденьком збагнути?* (Леся Українка. Безсонна ніч). Однакова синтаксична будова

двоскладних простих речень із прономінативним підметом, вираженим питальним займенником та простим дієслівним присудком із дієсловом теперішнього часу 3-ої особи однини, виконує текстотвірну функцію.

Текстотвірний синтаксичний паралелізм представлений у межах не лише однієї строфи, а й цілісного віршованого тексту, поєднуючи окремі строфи, напр.: *Не дивуйтесь, що квітом прекрасним / Розцвілася дівчина несміла, – / Так під промінням сонечка ясним / Розцвітає первісточка біла. // Не дивуйтесь, що думи глибокі / Будять речі та сльози пекучі, – / Так напровесні дзвінки потоки / Прудко, гучно збігають із кручі. // Не дивуйтесь, що серце так рв'яно, / Щиро прагне і волі, і діла, – / Чули ви, як напровесні рано / Жайворонкова пісня бриніла?..* (Леся Українка. Україно! плачу слізьми над тобою...). Анафоричні елементи, спільні для всіх трьох строф, є маркерами фігури експресивного синтаксису й актуалізацією синтаксичного паралелізму.

3. Синтаксичний паралелізм конструктивного типу (становить 24% прикладів серед виявів синтаксичного паралелізму в поетичному дискурсі Лесі Українки) позбавлений лексичних повторів, його особливість полягає у структурній подібності суміжних рядків або висловлень у структурі твору, напр.: *Брязне клинок об залізо кайданів, / Підє луна по твердинях тиранів, / Стрінється з брязкотом інших мечей, / З гуком нових, не тюремних речей* (Леся Українка. Слово, чому ти не твердая криця). У такому разі повторення однакових за структурою $N_1 V_f$ синтаксичних конструкцій без лексичних повторів створює особливий ритм у ліричному тексті Лесі Українки. Синтаксичний паралелізм у цьому разі є частковим і реалізований на граматичному рівні: однакова модальність, граматична структура предикативного центру поєднана з варіативним наповненням поширювачів, оскільки другий компонент містить розгалужені сурядні ряди.

При цьому основна ознака – спільність синтаксичної структури суміжних синтаксичних конструкцій, насамперед віршованих рядків, напр.: *Чи тільки терни на шляху знайду, / Чи стріну, може, де і квіт барвистий? / Чи до мети я певної дійду, / Чи без пори скінчу свій шлях тернистий, – / Бажаю так скінчити я свій шлях, / Як починала: з співом на устах!* (Леся Українка. Мій шлях). У наведеному прикладі конструктивний паралелізм ґрунтується на використанні означено-особових речень із головним предикативним членом у формі 1-ої особи однини питальної модальності. Конструктивним чинником тут є граматичний – характеристики дієслівних предикативних центрів і модальність. Специфікою поетичного дискурсу вважаємо ритмомелодику тексту і розташування компонентів тотожної граматичної будови.

Конструктивний паралелізм на лише сприяє утворенню мікротекстів у межах однієї строфи, а й конструює цілісний поетичний дискурс, гармонізуючи його граматичну і ритмічну структури, напр.: *Уже скотилось із неба сонце, / Заглянув місяць в моє віконце. / Вже засвітилися у небі зорі, / Усе заснуло, заснуло й горе* (Леся Українка. Вечірня година). «Нанизування» однакових за синтаксичною структурою речень із тотожними граматичними формами предикативної основи і семантичними групами поширювачів демонструє подібність не тільки на лексичному рівні, а й на синтаксичному, створюючи особливу конструкцію експресивного синтаксису.

Висновки. Синтаксичний паралелізм у поетичному дискурсі Лесі Українки репрезентовано на рівні вживання повторюваних елементів різного типу (лексичних, граматичних, текстотвірних), що беруть участь у формуванні ритмічного малюнку тексту. У межах часткового синтаксичного паралелізму виокремлено три різновиди синтаксичних фігур, що ґрунтуються на принципах синтаксичної подібності, як-от анафоричний, текстотвірний і конструктивний паралелізм. Анафоричний паралелізм є повторенням початкових елементів суміжних рядків або речень у поетичному дискурсі Лесі Українки. Текстотвірний синтаксичний паралелізм характеризується дистантним розташуванням повторюваних елементів і спільною синтаксичною структурою граматичних одиниць. Конструктивний паралелізм має подібність граматичного типу без дублювання лексичних одиниць у поетичному мовленні Лесі Українки. Перспективи дослідження полягають у комплексному вивченні різних фігур експресивного синтаксису в поезії Лесі Українки.

Література:

1. Мацько Л., Сидоренко О. Мовностилістичний погляд на мовний світ Лесі Українки. Лінгвостилістичні студії. 2014. Вип. 1. С. 135–145.
2. Монгилева Н.В. Семантическое пространство поэтического дискурса : дисс. ... канд. филол. наук. Челябинск, 2004. 168 с.
3. Цолін Д. Поетичний дискурс: синтаксичний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 52. С. 269–273.
4. Беценко Т. Особливості синтаксично-стилістичної організації поетичного доробку Лесі Українки як самобутнє явище в історії української художньої думки. *Волинь філологічна: текст і контекст: зб. наук. праць*. 2016. Вип. 22. С. 526–538.
5. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Донецьк: ДонДУ, 1996. 435 с.
6. Гуйванюк Н.В. Слово – речення – текст: Вибрані праці. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2009. 664 с.
7. Голоюх Л. Домінанти поетичного синтаксису Лесі Українки. *Лінгвостилістичні студії*. 2014. Вип. 1. С. 63–69.
8. Українка Леся. Зібрання творів: у 12 т. Київ : Наук. думка, 1975–1979.

Kondratenko N., Zaval'ska L. Expressive syntax of Lesya Ukrainka's poetic discourse

Summary. The article is devoted to the analysis of one of the figures of expressive syntax – syntactic parallelism, which is a defining feature of Lesya Ukrainka's poetic discourse. In the theoretical aspect, the need to involve the cognitive-discursive paradigm of language and speech interpretation and the need to use the latest approaches to the analysis of the literary text are substantiated. This led to the interpretation of the writer's communicative activity as an artistic discourse and the separation of poetic discourse as a special object of linguistic study. The aim of the study was to identify the features of expressive syntax in the lyrical poetry of Lesya Ukrainka and to identify the main types of syntactic figures in the artistic speech of Lesya Ukrainka. The object of research was the poetic discourse of Lesya Ukrainka, and the subject – the manifestations of expressive syntax in the lyrical poetry of Lesya Ukrainka. The degree of elaboration of the problem of analysis of poetic discourse and poetic syntax in Ukrainian and foreign linguistics is determined. The concept of expressive syntax is outlined and its main manifestations are characterized, in particular syntactic parallelism as a figure of expressive syntax. The practical aspect of the study involved distinguishing between the types of syntactic parallelism – complete and partial, presented in the poetic speech of Lesya Ukrainka. Within the framework of partial syntactic parallelism, three types of syntactic figures are distinguished, which are based on the principles of syntactic similarity – anaphoric, text-forming and constructive parallelism. Anaphoric parallelism as a repetition of the initial elements of adjacent lines or sentences in the poetic discourse of Lesya Ukrainka is analyzed. The peculiarities of text-forming syntactic parallelism, characterized by the distant arrangement of repeating elements and the common syntactic structure of grammatical units, are revealed. The relevance of constructive parallelism as a similarity of grammatical type without duplication of lexical units in the poetic speech of Lesya Ukrainka is substantiated. Prospects for the study are a comprehensive study of various figures of expressive syntax in the poetry of Lesya Ukrainka.

Key words: artistic discourse, poetic discourse, expressive syntax, syntactic parallelism, Lesya Ukrainka.

*Кондратюк М. В.,**orcid.org/0000-0002-6310-649X**кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ЗАХІДНИХ ЛІНГВОКОГНІТИВНИХ ТЕОРІЙ ХХ СТОЛІТТЯ В ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

Анотація. Розглянуто та проаналізовано засадничі положення лінгвокогнітивних теорій в історичній перспективі. Видання санскритської граматики Паніні значно вплинуло на європейську традицію мовознавства. Формалізація та метамова допомогли відмовитись від описового аналізу та відкрити нову епоху порівняльного мовознавства. Ідея формальних правил у мові, запропонована де Сосюром у 1894 та розгорнута доповнена Ноамом Хомським у 1957, була запозичена з формальних правил граматики Паніні.

У статті також з'ясовано базові відмінності між структуралізмом, формалізмом, теорією універсалій та когнітивною теорією. З'ясовано термінологічні напрями лінгвокогнітивних теорій у функціональній парадигмі та розглянуто статус таких термінів, як «концепт», «поняття», «еквівалент». Розглянуто засади теорій Фердинанда де Сосюра, Леонарда Блумфілда, Жана Піаже, Льва Виготського, Ноама Хомського, а також їх критиків та прибічників. Найбільш продуктивними є тези Піаже про роботу пам'яті, продукування, засвоєння та розуміння через мовну поведінку. Гіпотеза Хомського про вроджені універсалії привела до структуралістського переосмислення зв'язку між мовою і мисленням. В історичній перспективі, незважаючи на відмінність поглядів, майже всі теоретики сходяться на думці, що вдосконалення здатності розрізняти, сортувати або класифікувати розвивається поетапно, а мова та мислення пов'язані та взаємозалежні.

Кожна мовознавча теорія спонукала до численних дебатів із метою її підтвердження або заперечення і ділила науковців на табори. Попри суперечки щодо ключових моментів, точки дотики полягають у тому, що наукове пізнання розвивається з часом завдяки активним діям та спостереженню. Основні дебати ведуться щодо того, чи опанування мови розвивається залежно чи незалежно від когнітивної діяльності, чи залежить ця компетенція від концептуальних та фактичних знань. Майже всі теоретики сходяться на думці, що ментальна здатність розрізняти, сортувати або класифікувати розвивається поетапно, а мова та мислення пов'язані та взаємозалежні. Наприкінці статті окреслено перспективні та альтернативні класичному підходу напрями розвитку лінгвокогнітивної науки.

Ключові слова: лінгвокогнітивні теорії, концепт, структуралізм, універсальна граMATика, Піаже.

Постановка проблеми. Лінгвістичні наукові теорії проходять певний життєвий цикл: виникають, розвиваються, відходять у забуття, дають поштовх до виникнення нових течій. Загалом, у процесах розвитку теорій можна відслідкувати діалектичні закономірності: перехід кількісних змін у якісні, єдності і боротьби протилежностей, заперечення [1].

Когнітивно-дискурсивна лінгвістика – це порівняно молода галузь мовознавчої науки, яка сформувалась наприкінці ХХ сторіччя під впливом теорій таких філософів, як А. Бергсон, Л. Вітгенштейн, М. Гайдеггер, Ж. Дельоз, Ж. Деріда, М. Фуко. Вони поставили під сумнів репрезентативну теорію пізнання і запропонували принципово нове розуміння мови. На зміну уявленню про мову як інструмент комунікації за допомогою мовних знаків приходить альтернативне тлумачення мови як способу комунікативної взаємодії суб'єктів заради вироблення і збереження спільної системи орієнтації і цінностей у мовних знаках. Історична перспектива розвитку лінгвокогнітивних теорій та пошук взаємозв'язку між процесом пізнання і мовою становить інтерес для багатьох галузей науки, зокрема лінгвістики і психології, але так було не завжди.

Мета статті – проаналізувати етапи розвитку провідних західних лінгвокогнітивних теорій ХХ століття в історичній перспективі та окреслити закономірності та суперечності. Для опису та аналізу засад теорій обрано історико-порівняльний та описовий методи.

Виклад основного матеріалу. Ще древні греки міркували про походження та структуру мов; ставили ранні лінгвістичні експерименти; вивчали походження слів, природу натхнення та авторських прав, граматику грецької мови. У Платонівській алегорії печери з книги VII філософського трактату «Республіка» [2] представлено щонайменше чотири типи об'єктів: тині, двовимірні об'єкти у печері, багатомірні об'єкти зовні печери і словесні засоби репрезентації. У «Республіці» Платон посиляється на теорію форм як на основу багатьох своїх аргументів, але не обґрунтовує саму теорію. Ці критичні зауваження були висунуті Аристотелем, який заперечував незалежні форми.

Як і давньогрецькі філософи, християнські богослови припускали, що мова втілює загальнолюдські форми людської думки і відображає космічний порядок, розглядали мову як дар богів. За словами Блумфілда, антична та християнська традиція і підхід до вивчення мови, а також філософія про те, що мова є тотожною мисленню, зберігався аж до вісімнадцятого століття [3, с. 33–34].

Видання санскритської граматики Паніні в ХІХ столітті показало європейським мовознавцям приклад повного і точного опису мови. Недарма Паніні часто називають першим дескриптивним лінгвістом. Застосування метамови опису та формальних правил до мови в західноєвропейській традиції стали наслідком впливу санскритських граматистів. Санскритська граMATика Паніні вплинула на європейську традицію

мовознавства. Фердинанд де Сосюр читав лекції про санскрит і, безперечно, знав праці Паніні та Бхартріхарі. Формалізація та метамова допомогли відмовитись від описового аналізу та відкрити нову епоху порівняльного мовознавства. Ідея формальних правил у мові, запропонована де Сосюром у 1894 та розроблена Ноамом Хомським у 1957, була запозичена з формальних правил граматики Паніні.

Згодом бажання дослідити психологію продукування мови змусило вчених об'єднати лінгвістичні та психологічні підходи. Проте на початку розрізнення мовного знака та концепту вважалося неможливим. Історична традиція поєднання мовного знака і концепту була продовжена в «Курсі загальної лінгвістики». Де Сосюр (1857–1913) стверджував, що лінгвістичний знак є двосторонньою психічною сутністю: «явища свідомості, які ми назвемо поняттями, сполучені з уявленнями про лінгвістичні знаки або з акустичними образами, що слугують для їх вираження» [4, с. 23]. Лише з набуттям мови людиною мовний знак поєднує поняття зі звуковим образом. У своїх працях Сосюр міркував: «...якби слова означали попередні поняття, то всі вони мали б точні еквіваленти від однієї мови до іншої» [4, с. 116]. Він запропонував «залишити слово «знак» для назви цілого, а терміни поняття та акустичний образ замінити на позначене (сигніфікат) і позначення (сигніфікат) відповідно; останні два терміни мають ту перевагу, що вказують на протиставлення як між собою, так і щодо цілого, частинами якого вони є» [4, с. 89].

Із теорії біхевіоризму лінгвістична наука запозичила такі поняття, як «стимул» і «реакція». Один із відомих біхевіористичних лінгвістів Леонард Блумфілд (1887–1949) у своїй праці «Language» (1933) [4] стверджував, що мовлення є продуктом слухових подразників, на які за умов позитивного підкріплення людина виробляє відповідну мовленнєву реакцію. У цьому контексті механізм як засвоєння та продукування мовлення, так і засвоєння лексики, є подібним до формування звичок. Блумфілд уважав мислення результатом мови, ствержуючи, що діти вчать мислити через мову. Дорослі корегують та позитивно підкріплюють дитячі спроби і дитина спочатку набуває і тренує звичку говорити вголос, а згодом інтеріоризує мовлення, чим активує процес мислення словами. Серед наочних прикладів внутрішнього мовлення Блумфілд називає акт підрахунку. Він указує на те, що числа були отримані шляхом повторення впорядкованого списку слів. Такий словесний рядок узгоджується з елементами у світі, а останнє слово, яке відповідає останньому об'єкту в рядку, стає кінцевим значенням для позначення кількості предметів у наборі. Блумфілд уважав, що вивчення мови має психологічний та лінгвістичний аспекти. На його думку, лінгвісти мають вивчати мовні знаки, а психологи – розробляти теорії психології мовлення. Психологи та психологічна теорія почали входити у сферу мовознавства, дискусія про взаємозв'язок між засвоєнням мови та когнітивним розвитком почала входити у сферу самої психології.

Серед видатних психологів, які пропагували теорію когнітивного детермінізму, був швейцарський дослідник Жан Піаже (1968–1980). Він уважав у теорії вродженості мови помилковим розрізнення когнітивного і мовного процесу і наполягав, що мислення породжується в дії [5]. Також він стверджував, що дитина активно будує логічні математичні схеми окремо від мови. Математичні концепти побудовані або розроблені з попередніх перцептивних структур або диференціації сенсорної системи загалом [6]. Конструктивістський підхід до

викладання математики Піаже значно вплинув на математичну освіту учнів молодшого віку. У своїх дослідженнях про набуття людиною «оперативної математичної думки» він дійшов висновку, що логічні математичні структури походять не від мови, а від загальної координації дій, що встановлюють відповідності та еквівалентності. Він уважав, що пізнання розвивається з часом завдяки активним діям та спостереженню. На його думку, опанування мови розвивається окремо від когнітивної діяльності, яка обмежується концептуальними та фактичними знаннями. Піаже стверджує, що лінгвістична компетентність слідує за оперативним мисленням, а концептуальні поняття набуваються до засвоєння їх словесного еквівалента.

Одночасно з Піаже (однак зовсім з іншого боку) це питання досліджував російський психолог Лев Виготський [7]. Хоча у своїх працях він суперечив Піаже і наполягав, що «коріння мислення і мови відмінні» [7, с. 96], проте він дійшов висновку, що пізнання підпадає під контроль лінгвістичних структур, хоч і не залежить від мови. У теорії Виготського мова розглядається як критично важлива для когнітивного розвитку.

Теорія Піаже спонукала до численних досліджень із метою підтвердження або заперечення. Так, наприклад, Зуріф, щоб відповісти на питання про мовно-пізнавальну залежність, [8] провів серію досліджень на пацієнтах із лівобічним ураженням мозку. Такі ураження призводять до порушень використання словникового запасу, але не підривають концепти, на яких воно базувалося. Розуміння понять часу, кількості та простору були продемонстровані пацієнтом навіть тоді, коли він не зміг використовувати лексичні форми, що втілюють ці поняття. Ці дослідження підтвердили диференційоване зберігання лексем та понять. Багато дослідників експериментально підтвердили теорію концептуального знання, яка стверджує, що попереднє засвоєння концептів сприяє засвоєнню мови, але не є причиною цього. На існування безпосередньої залежності між мовою та пізнанням указують дослідження розвитку глухих дітей.

Також розвивається структуралістська теорія, за якою структура мови є ізоморфною структурі думки. Бунер [9] заявив: «Якщо мовні категорії, організовані в ієрархії, то і досвід повинен бути організований в ієрархічні категорії». Він уважав, що ця здатність до організації повинна бути вродженою так само, як і до прогнозування, причинно-наслідкових зв'язків та модифікацій. Він стверджував, що вроджена лише структура, а самі системи акумулюються. Він наблизив структуралізм до теорії когнітивних універсалій своїм твердженням про те, що метою концептуального аналізу є характеристика концептуальних відносин і зв'язків та пояснення того, як концепти асоціюються в думках і пам'яті. Учений сподівався знайти когнітивні універсалії, що відображають людський інтелект, демонструють послідовність навчання або спрямовують універсальну граматику.

Жакендофф [10] запропонував теорію, за якою концептуальна структура є аналогічною теорії синтаксису. Він стверджував, що ментальна репрезентація слова має три рівні: фонологічний, синтаксичний та концептуальний. Уся інформація, що передається мовою та системами сприйняття, повинна бути сумісною на рівні когнітивної структури. Він уважав що граматична структура є прикладом семантичної структури і що граматичні правила відображають концептуальні обмеження. Згодом учений заявив, що концептуальна структура є досить насиченою, щоб опанувати всі модальності досвіду. Для того,

щоб дитина формувала уявлення, відповідні концептуальні виміри вже повинні бути доступні дитині, тому існування концептуальних полів має бути вродженим. Він висунув теорію про те, що вроджені універсалії, які дають людям однакові можливості і, як наслідок, концепти, які здобуде кожна людина, залежать від досвіду.

Згодом Ноам Хомський [11; 12; 13] завдав найсильнішого удару біхевіоризму. Він зазначив, що діти не отримують безпосередніх інструкцій граматики від своїх батьків, а засвоюють правила. Ця проблема отримала назву «проблема проєкції» і є аргументом того, що лінгвістичні дані, отримані маленькими дітьми, не є достатніми для пояснення їх детального знання першої мови, тому люди вже народжуються зі здатністю до вивчення мови. Хомський припускає, що опанування мови має значний біологічно-вроджений компонент, який він назвав універсальною граматику. Ця грамика складається з двох основних будівельних блоків-універсалій, які визначають або характеризують правила. Хоча ідея дуже схожа на віру в те, що мова є даром богів, проте (на відміну від греків та богословів) Хомський не стверджує, що мова і думка єдині.

Хомський запропонував теорію лінгвістичної компетентності у взаємодії з теоріями пам'яті, продукування, засвоєння та розуміння через мовну поведінку. Гіпотеза про вродженість універсалій привела до структуралістського переосмислення зв'язку між мовою і мисленням. Мова та мислення вважаються вродженими універсаліями, які опрацьовують як лінгвістичну, так і нелінгвістичну інформацію. Поняття об'єктності, ідентичності та класифікації тісно пов'язані між собою і є основою будь-якого розуміння об'єктних відносин. Дослідження довели вроджену здатність до класифікацій у немовлят. Є підстави вважати, що немовлята можуть розрізняти об'єкти на базі сортування, просторових вимірів та дистанції. Шпельке [14] зміг продемонструвати, що немовлята встановлюють уявлення про об'єкти на основі когерентності, обмеженості та просторові проєкції.

Висновки. В історичній перспективі, незважаючи на відмінність поглядів, майже всі теоретики сходяться на думці, що вдосконалення здатності розрізняти, сортувати або класифікувати розвивається поетапно, а мова та мислення пов'язані та взаємозалежні.

Лінгвокогнітивна наука у ХХІ сторіччі перебуває під впливом широкого розповсюдження комп'ютерів та мережі Інтернет. Інтернет забезпечує миттєвий доступ до величезних масивів інформації майже в реальному часі, що робить процеси більш щільними, нівелює вплив відстані на можливість комунікації, змінює пріоритети пошуку й обробки інформації (Google, BigData, цифровізація), видозмінює самі механізми запам'ятовування і накопичення інформації. Багатопланова і багатомодальна цифрова реальність змінює і створює новий лінгвокогнітивний досвід через комп'ютерні ігри, серіали, месенджери, соціальні мережі і сайти. Новий тип оперативної діяльності людини видозмінює безпосередньо процес сприйняття, мислення і пам'яті, формує нову проблематику сучасної когнітивної лінгвістики.

Література:

1. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. Том 1: Наука логики. Москва : Мысль, 1974. 452 с.
2. Платон. Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 355 с. <http://litopys.org.ua/plato/plat.htm>

3. Де Сосюр. Курс загальної лінгвістики. Київ : Основи, 1998. 324 с.
4. Блумфилд Л. Язык. Москва : Прогресс, 1968. 606 с.
5. Piaget, J. (1965). *How children form mathematical concepts*. In: R. Anderson & D. P. Ausubel (Eds.), *Readings in the psychology of cognition*. New York: Holt Rinehart and Winston. 1965. pp. 84–104.
6. Piaget, J. *Quantification, conservation, and nativism*. *Science*, 1968. 162, 976–979.
7. Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва : Лабиринт, 1996. 325с.
8. Zurif, E. B. & Blumstein, S. E. (1978). *Language and the brain*. In: M. Halle, J. Bresnan & G. A. Miller (Eds.), *Linguistic theory and psychological reality*. Cambridge, MA: The MIT Press.
9. Bruner, J.S., Olver, R. & Greenfield, P.M. (Eds). *Studies in cognitive growth*. New York: John Wiley & Sons Inc. 1967.
10. Jackendoff, R. *Languages of the mind*. Cambridge, MA: The MIT Press. 1993.
11. Chomsky N. *A review of B. F. Skinner's Verbal Behavior*. *Language*, 35, 1959. 26–58.
12. Chomsky N. *Syntactic structures*. The Hague, Netherlands: Mouton. 1976.
13. Chomsky N. *Language and the problems of knowledge: The Managua lectures*. Cambridge, Mass: MIT Press. 1989.
14. Spelke E.S. *Principles of object perception*. *Cognitive Science*, 14, 1990. 29–56.

Kondratyuk M. Trends in the XX century Western linguo-cognitive theories in historical perspective

Summary. The article considers basic provisions of linguo-cognitive theories of the XX century in the historical perspective. The publication of Panini's Sanskrit grammar significantly influenced the European tradition of linguistics. Its formalization and metalanguage helped to abandon outdated descriptive analysis and opened a new era of comparative linguistics. The idea of formal rules in language, proposed by Ferdinand de Saussure in 1894 and developed by Noam Chomsky in 1957, was borrowed from the formal rules of Panini's grammar.

The basic differences among structuralism, formalism, the theory of universals, and cognitive theory are also clarified. The terminological directions of linguo-cognitive theories in the functional paradigm and the status of such concepts as concept, universal, equivalent are clarified. The basic principles of the theories of Ferdinand de Saussure, Leonard Bloomfield, Jean Piaget, Leo Vygotsky, Noam Chomsky, as well as their critics and supporters are considered. The most productive are Piaget's theses on the work of memory, production, assimilation, and comprehension through language behavior. Later Chomsky's hypothesis of innate universals led to a structuralist rethinking of the connection between language and thought. Historically, despite differences of opinion, almost all theorists agree that improving the ability to distinguish, sort, or classify develops in stages, and that language and thought are interconnected and interdependent.

Each new theory has prompted numerous studies to confirm or deny the previous ones. The thesis that cognition develops over time through active action and observation is debatable. There is also a controversy over the thesis that language acquisition develops independently of cognitive activity and is limited to conceptual and factual knowledge. Almost all theorists agree that the ability to distinguish, sort, or classify develops in stages, and that language and thought are interconnected and interdependent. Promising and alternative to the classical approach directions of further development of linguo-cognitive science are outlined.

Key words: lingo-cognitive theories, concept, structuralism, universal grammar, Piaget.

*Корольова Н. О.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри німецької філології**Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

КОНЦЕПТОСФЕРА ІДІОСТИЛЮ ТОМАСА МАННА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «БУДДЕНБРОКИ»)

Анотація. Статтю присвячено особливостям лексико-семантичного відображення концептів, котрі є ключовими та базисними валоративами поведінки персонажів роману Томаса Манна «Будденброки». Зазначено конкретні аспекти сприйняття цих концептів, встановлено мовні складники ядра та периферії лексико-семантичних полів. Лексика в сукупності її семантичних зв'язків є важливим складником системи засобів відображення ментальності німецького народу у творах Т. Манна. Для осягнення її своєрідності важлива як уся сукупність слів, так і їх значення, образотворчі можливості тощо [1, с. 65]. Семантика лексем, що відображають ментально-поведінкові норми та ментально-психологічні характеристики персонажів творів як суб'єктів ментальності німецького народу, розкривається нами за допомогою семантичних складників лексико-семантичних полів. Лексико-семантичне поле – це сукупність мовних одиниць, об'єднаних спільністю вираження певного поняття [2, с. 59]. Базисне для поля поняття є ідеальним елементом, тоді як інтегровані у поле слова, що перебувають у певних відношеннях одне з одним, є його матеріальним утіленням. Основою для виокремлення семантичних полів може слугувати наявність спільного змістового значення у системі явищ дійсності, що репрезентуються. Семантичне поле як спосіб відображення мовної картини світу різних народів залежить від національного сприйняття світу. Ядро семантичного поля виражає спільну з поняттям семантичну ознаку [3, с. 60]. Актуальність статті полягає в орієнтації її проблематики на сучасну парадигму лінгвістичної думки щодо взаємозв'язку мови, культури та мислення народу. Новизну матеріалу визначає встановлення ментально-психологічних рис персонажів творів Т. Манна, яке ґрунтується на інтерпретації семантики та прагматики лексичних елементів, які входять до певних лексико-семантичних полів, що визначаються зазначеними у роботі базисними концептами та виокремленими аспектами їх відображення у свідомості персонажів.

Установлено, що відображення національної ментальності у творі здійснюється за допомогою мовних засобів, які експліцитно чи імпліцитно маркують лексику, що слугує для характеристики персонажів як суб'єктів ментальності німецького етносу.

Ключові слова: національна ментальність, ментальні риси, лексико-стилістичне поле, мовне відображення, ментально-психологічний портрет, стилістична інтерпретація.

Постановка проблеми. Проблема вивчення відображення мовою мисленневих структур, притаманних певному етносу, сягає досліджень В. фон Гумбольдта та О.О. Потєбні і продовжується до наших часів. У сучасних дослідженнях національний спосіб сприйняття та розуміння дійсності, що детермінується сукупністю когнітивних стереотипів нації, визначається

як національна ментальність [4, с. 22; 5, с. 201–202; 6, с. 54]. Вона трактується як своєрідний тип, образ мислення, соціально-психологічні установки, специфічний спосіб сприйняття об'єктивної реальності. Складниками ментальності є колективна пам'ять, соціальні уявлення та відносини, колективні емоції, почуття і настрої, норми, цінності та ідеали, національний характер та темперамент, ментальні репрезентації культури, стиль мислення, поведінкові зразки, національна ідентичність і мова [5, с. 34; 6, с. 202; 7, с. 150]. Розгляд мовного відображення решти складників національної ментальності відповідає панівній антропоцентричній парадигмі. Зауважимо: оперуючи поняттям національної ментальності, ми погоджуємося з твердженням П. Дінцельбахера, наведеним ним у передмові до книги «Історія європейських ментальностей», про нестатичну природу ментальності [5, с. 5]. Динаміка її розвитку адаптується до історико-соціальних обставин та епохи існування етносу. Отож, ми говоримо про історичну ментальність, про ті її особливі риси, що характерні для певного народу і притаманні йому на тому чи іншому етапі розвитку [Там само].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно вивченню піддавалися філософські погляди Томаса Манна (Р. Віммер, А. Геворкян, Г. Курцке, Л. Хандогіна, М. Харитонов – у межах культурології; В. Адмоні, С. Апт, Є. Волощук, І. Дірзен, Т. Мотильова, А. Русакова – у літературознавстві) [1, с. 28–31; 8, с. 55]. У філологічних дисертаціях, матеріалом яких стали твори Томаса Манна, вивчалися прагматика синтаксису (Л. Фаткулова), особливості оповідного стилю (С. Одинцова), синтез функціональних стилів (І. Буц), національно марковані «російські» концепти (О. Барінова) [Там само].

Метою статті є виокремлення основних концептів, що є ментальними орієнтирами для персонажів роману Томаса Манна «Будденброки». Для досягнення цієї мети необхідно визначити поняття національної ментальності в гуманітарних науках, провести лексико-стилістичний аналіз мовних засобів, які експліцитно чи імпліцитно відображають характери головних героїв романів, яких ми розглядаємо як суб'єктів ментальності німецького народу, що діють у взаємозв'язку з часопростором твору, відображеною у ньому епохою з властивими їй особливостями культури, нормами поведінки, організацією побуту.

Виклад основного матеріалу. Персонажі творів письменника є суб'єктами ментальності народу. Лексичні, стилістичні та граматичні засоби, визначені у процесі дослідження мови творів, можна вважати маркерами вербалізації їх ментально-психологічних портретів. Основою існування персонажів є певні моральні та психологічні орієнтири – концепти, які формують їх поведінку та реакції на зовнішню дійсність.

Виокремлення та встановлення мовних складників лексико-семантичних полів цих концептів містять указівку на особливості їх відображення у творах та відтворення й сприйняття у свідомості персонажів. Прагнення до порядку (ORDNUNG), цінування часу (ZEIT), повага до пунктуальності, точності (PUNKTLICHKEIT), бережне ставлення до всього, що пов'язано з домом (HAUS), виконання обов'язку (PFLICHT) є пріоритетними правилами соціальної поведінки персонажів романів Т. Манна; це концепти, які мають конвенційні мовні форми вираження змісту, віддзеркалюють найсуттєвіші правила взаємодії людей у суспільстві, властиві їм психологічні особливості. Під національною ментальністю розуміємо сукупність варіативних форм світосприйняття, які властиві певним групам людей, об'єднаних у соціальні чи історичні спільноти. Національна ментальність існує на рівні індивідуальної та колективної свідомості, визначає властиві цим людям психологічні особливості, що лежать в основі звичаїв і моралі та формують способи їх поведінки стосовно зовнішньої дійсності. Художні тексти можуть розглядатись як джерело відомостей про ментальність етносу, оскільки вони містять інформацію про особливості культури народу, зафіксовані у мові [7, с. 96; 9, с. 34].

Роман Т. Манна «Будденброки» є одним із найбільш значних доробків довоєнної німецької і європейської літератури загалом. Роман описує загальний процес зникнення патриціїв буржуазії як притаманного ретроспективній Німеччині суспільного та соціального прошарку [1, с. 28–31].

Центральною мовною одиницею вербалізації сприйняття та розуміння концепту ORDNUNG у романі «Будденброки» є іменник *die Ordnung*, який формує ядро однойменного лексико-семантичного поля.

Мова роману дала можливість виокремити основні складники лексико-семантичного поля, які характеризують специфіку розуміння цього концепту та прагнення до його реалізації у творі. До ближньої периферії лексико-семантичного поля у романі належать мовні одиниці, які так характеризують сприйняття концепту ORDNUNG персонажами твору, як «Дотримання встановлених правил та традицій», «Організація зовнішньої дійсності», «Соціальна стратифікація». Лексемами, що формують дальню периферію, є ті, що відображають сприйняття цього концепту в межах необхідності «Впорядкування внутрішнього світу».

Сприйняття концепту ORDNUNG персонажами твору як необхідності «Дотримання встановлених правил та традицій» відображається на побутовому рівні, стосуючись, наприклад, дотримання правил поведінки за столом:

Lebrecht Kröger übernahm das Tranchieren. Die Ellbogen in legerer Weise erhoben, die langen Zeigefinger gerade auf den Rücken von Messer und Gabel ausgestreckt, schnitt er mit Bedacht die saftigen Stücke hinunter [10, S. 23].

Виокремлені складники лексико-семантичного поля концепту ми уналежнюємо до ближньої периферії, оскільки вони показують, що порядок у сприйнятті персонажів пов'язаний з унормованістю, суворістю, регламентованістю зовнішнього та внутрішнього світів. У романі це виявляє себе, зокрема, у необхідності дотримання традицій та правил, установлених суспільством. У зазначеному вище прикладі складниками лексико-семантичного поля концепту ORDNUNG (як дотримання встановлених правил та традицій) є мовні одиниці, семантика яких окреслює особливості поведінки за вечерєю у родині Буд-

денброків друга сім'ї Лебрехта Крюгера: *leger* (невимушений), *gerade* (прямий), *ausgestreckt* (простягнутий), *erhoben* (піднятий), *Bedacht* (міркування, обдумування). Зазначені лексеми відображають спосіб поводження чоловіка за столом як регламентований правилами того часу: пальці на столових приборах та лікті розташовані так, як зобов'язує етикет; манера поведінки є обґрунтованою, вдумливою та невимушеною. Отже, дотримання правил та традицій (навіть на побутовому рівні) – це також своєрідне вираження порядку.

Відображення концепту HAUS у свідомості персонажів роману «Будденброки» реалізується в межах лексико-семантичного поля, яке формується на основі наявності двох аспектів його віднесеності (загальної та конкретної).

Конкретна віднесеність концепту HAUS стосується будівлі, яка об'єктивно наявна у фізичному просторі та належить родині Будденброк. Лексико-семантичне поле у цьому разі формується мовними одиницями способу функціонування, опису та характеристики будинку, а також ставлення до нього членів сім'ї.

Загальна віднесеність концепту HAUS передбачає існування у свідомості персонажів твору (як суб'єктів ментальності німецького етносу) його певної ментальної репрезентації, певного лінгвокультурного символу дому як важливого складника частини системи цінностей та пріоритетів, свідчення власного соціального та сімейного станів. Репрезентативний фонд такого аспекту вербалізації концепту становитимуть лексеми, що номінують почуття та емоції, фактори дійсності, які експліцитно, імпліцитно чи асоціативно його характеризуватимуть.

Ядро обох форм віднесеності становить лексема *das Haus*. У свідомості персонажів концепту HAUS сприймається у двох аспектах, як-от *Wohnung* (житло) і *Familie* (родина).

Ближню периферію лексико-семантичного поля концепту HAUS у творі формують лексеми, які відображають сприйняття його персонажами твору як «Житла». Сюди належать найменування елементів внутрішнього простору будівлі, мовні одиниці, які називають приміщення залежно від їх функціонального призначення, лексеми, що характеризують меблі та внутрішнє оздоблення дому. Дальню периферію зазначеного лексико-семантичного поля формують мовні одиниці, що реалізують розуміння персонажами концепту HAUS в аспекті «Родина». Сюди належать номінації членів сім'ї та лексеми, що характеризують їх ставлення одне до одного. Загалом, складовими частинами лексико-семантичного поля є мовні одиниці, які конотативно й контекстуально відображають характерні якості та властивості названих центральних елементів структурного утворення поля та вступають із ними у парадигматичні відношення.

Спостереження за мовним матеріалом роману містить, на нашу думку, практичне підґрунтя для зазначених тверджень. У наведеному нижче фрагменті тексту йдеться про ландшафтну кімнату як складову частину будинку:

Man saß im Landschaftszimmer, im ersten Stockwerk des weitläufigen alten Hauses in der Mengstraße, das die Firma Johann Buddenbrook vor einiger Zeit käuflich erworben hatte und das die Familie noch nicht lang bewohnte. Die starken und elastischen Tapeten, die von den Mauern durch einen leeren Raum getrennt waren, zeigten umfangreiche Landschaften, zweifarbig wie der dünne Teppich, der den Fußboden bedeckte, Idylle im Geschmack des 18. Jahrhunderts, mit fröhlichen Winzern ...Ein gelblicher Sonnenuntergang herrschte meistens auf diesen Bildern, mit dem

der gelbe Überzug des weißlackierten Möbel und die gelbseidenen Gardinen vor den beiden Fenstern übereinstimmten [10, S. 6].

Лексико-семантичне поле формується у зазначеному контексті ядром – іменником *das Haus*, а також ближньою периферією – лексемами, які номінують різні аспекти існування будинку: назви приміщень (*Landschaftszimmer* (ландшафтна кімната), *Raum* (приміщення, простір), їх функціональні складові частини (*der Stockwerk* (поверх), *die Mauern* (стіни), *der Fußboden* (нідлога), *das Fenster* (вікно), елементи внутрішнього оздоблення приміщень (*die Tapeten* (настінні килими), *der Teppich* (килим), *die Bilder* (картини), *die Möbel* (меблі), *die Gardinen* (штори, гардини), мовні одиниці, що характеризують чи описують зазначені номени, а також містять експліцитну чи імпліцитну вказівку на пов'язані з ними важливі дії (прикметники: *weiläufig* (просторий), *alt* (старий), *stark* (міцний), *elastisch* (еластичний), *umfangreich* (великий, широкий), *zweifärbig* (двоколірний), *dünn* (тонкий), *weißlackiert* (полакований у білий колір), *gelbseiden* (виготовлений із жовтого шовку), дієслова: *erwerben* (придбати), *bewohnen* (обживати, жити)). Семантика зазначених мовних одиниць, використаних у вказаному контексті, детермінує їх належність до лексико-семантичного поля концепту HAUS у романі «Будденброки», утворюючи сферу опису будинку, його внутрішнього оздоблення та характеризуючи сприйняття персонажами твору свого дому як важливої складової частини їх існування. Твердження про таке сприйняття будинку має своїм лексичним підґрунтям розширений та деталізований опис елементів приміщення, їх функціонального призначення та ролі у системі цінностей персонажів.

Особливість відображення концепту PÜNKTLICHKEIT у романі «Будденброки» полягає у специфіці німецької лінгвокультури, що реалізує його сприйняття як гранично близьке з точністю (*Genauigkeit*) та педантичністю (*Akribie*) [9, с. 124]. Можна припустити, що таке наближення спричинене ментальністю німецьких бюргерів кінця XIX століття, суб'єктами якої є персонажі твору. Вербальні та підтекстові вираження характеристик їх свідомості формують основу для спостереження за мовним матеріалом творів із метою виявлення лексичних одиниць відображення пунктуальності у свідомості їх персонажів. Пунктуальність є атрибутом точності та педантичності у всіх сферах життя (у справах, у родинних відносинах, в організації побуту та дозвілля).

Ядром лексико-семантичного поля зазначеного концепту є іменник *die Pünktlichkeit*. Периферію формують мовні одиниці, які характеризують сприйняття необхідності дотримуватись пунктуальності персонажами творів Т. Манна, а також відображають факти її порушення та зазначають відображення цього у свідомості героїв.

У наведеному нижче прикладі йдеться про надто довге очікування регулярного вечірнього пиття кави. Сприйняття такого запізнення у звичному розпорядку дня є виявом прагнення до пунктуальності та точності у всьому і прикладом вербально-контекстуального відображення цього концепту у творі. Із цих міркувань і на основі спостереження за мовним матеріалом твору виокремлено мовні одиниці, які є складниками лексико-семантичного поля пунктуальності:

Man hatte beim Kaffeetrinken ungewöhnlich lange gewartet, und man saß lange beieinander. Es war schon halb sieben Uhr, und über dem Priwal drüben begann sich die Dämmerung zu senken, als der Kommandeur sich erhob [10, S. 115].

Складниками лексико-семантичного поля концепту PÜNKTLICHKEIT у зазначеному фрагменті є іменник *die Uhr* (година, годинник). Завдяки точно вказаним орієнтирам у часі можна характеризувати сам факт порушення регламентованих норм дотримання часових стандартів стосовно тієї чи іншої події. Одним з аспектів відображення концепту PÜNKTLICHKEIT у свідомості персонажів роману є необхідність виконувати певні дії у відведений для них час. Таке прагнення видається наслідком загальної монохромності німецької культури. Це дозволяє уналежнювати до лексико-семантичного поля зазначеного концепту в романі «Будденброки» номінації часових координат, якщо вони порушуються або у їх межах не відбувається те, що заплановане заздалегідь: дієслово *warten* (чекати), прислівники *lange* (довго), *schon* (вже) та *ungewöhnlich* (незвичайно, нетипово).

У романах Т. Манна концепт PFLICHT реалізує себе як сприйняття необхідності виконання або ж невиконання тих чи інших дій та посідає одне з ключових та базисних місць у системі цінностей персонажів.

Відображення концепту PFLICHT у свідомості персонажів роману «Будденброки» реалізує себе в аспекті обов'язку перед родиною та/або перед фірмою. Ядром лексико-семантичного поля є лексема *die Pflicht* (обов'язок), периферію формують мовні одиниці, семантика яких (залежно від контексту) відображає опис, характеристику, обґрунтування зазначених аспектів.

Сприйняття обов'язку як наявності певних зобов'язань стосовно власної родини репрезентовано у романі як усвідомлення членами сім'ї необхідності певної діяльності або утримування від неї з метою забезпечення стабільності становища родини у суспільстві, гарантування її фінансової та соціальної забезпеченості. У часопросторі роману складно чітко розмежувати принципові відмінності в аспектах сприйняття обов'язку як зобов'язання стосовно родини або фірми. Можна припустити, що відсутність однозначних меж пояснюється особливостями сприйняття власної справи представниками суспільного прошарку вищої буржуазії, до якого належить родина Будденброків. Фірма є сімейною власністю, переходить від батька до сина, тому усвідомлення обов'язку перед нею зливається у свідомості суб'єктів твору із зобов'язаннями щодо родини, не суперечачи їм. Ядром лексико-семантичного поля є іменник *die Pflicht*. Складниками периферії є мовні одиниці, які характеризують специфіку сприйняття цього концепту та його відображення у свідомості персонажів твору.

Наведений нижче приклад дає можливість виокремити складники лексико-семантичного поля концепту в аспекті обов'язку перед родиною – усвідомлення членами сім'ї необхідності вдалого шлюбу як частини продовження родинних традицій. Лексика підтверджує зазначене:

– „*Wie dein Vater dir sagte: du hast Zeit zur Überlegung*“, – *fuhr die Konsulin fort. „Aber wir müssen dir zu bedenken geben, daß sich eine solche Gelegenheit, dein Glück zu machen, nicht alle Tage bietet, und daß diese Heirat genau das ist, was Pflicht und Bestimmung dir vorschreiben. Ja, mein Kind, auch das muß ich dir vorhaften. Der Weg, der sich dir heute eröffnet, ist der dir fortgeschriebene, das weißt du selbst recht wohl... [10, S. 99].*

Спостереження за мовою роману дало можливість виокремити лексичні одиниці, семантичні та прагматичні характеристики яких визначають їх як складники лексико-семантичного поля у зазначеному контексті, оскільки вони містять експлі-

цитну або імпліцитну вказівку на ставлення до обов'язку суб'єктів твору. Такими лексемами є іменник *die Bestimmung*, дієслова *müssen, vorschreiben, vorhaften*. У змісті зазначених слів міститься передбачення щодо доцільності виконання певної дії в майбутньому, чим стверджується необхідність її реалізації у певний час та певними суб'єктами. Можемо припустити, що в описаному контексті вони характеризують обов'язок як необхідність виконання передбачених становищем сім'ї дій для забезпечення її соціального та фінансового блага.

Висновки. Отже, у контексті спостереження за мовою роману Т. Манна «Будденброки» виокремлено п'ять базисних концептів, які є визначальними для буття персонажів творів: HAUS, ORDNUNG, ZEIT, PFLICHT, PÜNKTLICHKEIT. Типовими для представників родини Будденброків (роман „Buddenbrooks“) рисами є адекватна оцінка дійсності, перевага загальносімейного над особистісним, практичність, працьовитість, економність, самоповага, здоровий глузд та прагнення до впорядкування зовнішнього та внутрішнього світу.

Перспектива дослідження ментальності німецького народу у творах письменника полягає в розширенні кола романів, за якими проводиться спостереження, та у порівнянні особливостей ментально-психологічних характеристик персонажів великих та малих прозових творів.

Література:

1. Бетильмерзаева М.М. Ментальность в контексте информационного взаимодействия. *Научная мысль Кавказа*. 2010. № 1. С. 64–71.
2. Нечаева Н.В. Концепт ORDNUNG в немецкой языковой картине мира и его актуализация в институциональном типе дискурса : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки». Барнаул, 2011. 192 с.
3. Хакуй М.А. Лингвокогнитивные способы экспликации ментальности языковой личности Джона Голсуорси (на материале романа «Сага о Форсайтах») : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 «Теория языка». Майкоп, 2011. 271 с.
4. Гуревич А.Я. Средневековый героический эпос германских народов. «Беовульф. Старшая Эдда. Песнь о Нибелунгах». Библиотека всемирной литературы. Серия первая. Том 9. Москва : Художественная литература, 1975. 750 с.
5. Історія європейської ментальності. Серія: Культурологія / заг. ред. Петера Дінцельбахера. Київ : Літопис, 2004. 722 с.
6. Карасик В.И. Этноспецифические концепты. *Введение в когнитивную лингвистику*. 2005. № 6. С. 61–105.
7. Флакман А.М. Немецкий язык как отражение ментальности его носителей : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки». Нижний Новгород, 2005. 185 с.
8. Волощук С.В. Франц Кафка і Томас Манн: два типи модерністського художнього мислення (дисгармонійного і гармонійного). *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. Київ : Антросвіт. 2007. № 10. С. 54–57.

9. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 322 с.
10. Mann Th. Buddenbrooks. Verfall einer Familie. Moskau : Verlag für fremdsprachige Literatur, 1956. 1121 S.
11. Воркачев С.Г. Вариативные и ассоциативные свойства телеономных лингвоконцептов. Волгоград : Парадигма, 2005. 214 с.

Koroliova N. The conceptsphere of the idiosphere of Thomas Mann (on the material of the novel "Buddenbrooks")

Summary. The article deals with the peculiarities of lexical and semantic reflection of concepts, which are the basic valoratives of the behavior of the characters of Thomas Mann's novel "Buddenbrooks". Specific aspects of perception of these concepts are indicated; the linguistic components of the core and the periphery of their lexical-semantic fields are established. Lexis in the complex of its semantic connections is an important component of the system of means of reflecting of the German mentality in the works of T. Mann. The whole complex of words and their meanings, visual capabilities, is important for understanding of its originality. [1, p. 65]. The semantics of lexical elements, that reflect the mental and behavioral norms and mental and psychological specific features of the characters of the novel as subjects of the mentality of the German people is indicated through the semantic components of lexical-semantic fields. The lexical-semantic field represents a complex of linguistic units, which express the certain concept [2, p. 59]. The basic concept is an ideal element, while the integrated words, which are in a certain interrelation with each other, are its material embodiment. The basis for the selection of semantic fields can be formed by the common semantic, conceptual meaning, which are represented in the system of phenomena of reality. The semantic field depends on the national perception of the world and represents a way to reflect the linguistic view of the world of different people. The core of the semantic field and the concept express the same semantic features [3, p. 60]. Actuality of the article is related to the modern paradigm of linguistic researches in regards to the interrelation of language, culture and thinking of the people. The originality of the material is determined by the establishment of mental and psychological traits of characters in the novel, which is based on the interpretation of semantics and pragmatics of lexical elements, which are part of certain lexical and semantic fields.

It is established that the reflection of the national mentality in the roman is carried out with the help of linguistic means, which explicitly or implicitly mark the lexis, used for description of the characters as subjects of the German mentality.

Key words: national mentality, mental features, lexical-semantic field, language expression, mental-psychological portrait, stylistic interpretation.

*Кузнецова О. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської філології**Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

АКТУАЛІЗАЦІЯ КРИТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ В КОМІЧНОМУ ІДІОДИСКУРСІ ДЕЙВА БАРРІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню критичної функції на матеріалі комічного ідіодискурсу сучасного американського письменника-гумориста Дейва Баррі. Наукова розвідка ґрунтується на теоретичних засадах функціонально-комунікативного напрямку, що дає можливість дослідити функції певного тексту безпосередньо в комунікації. Установлено, що антропоцентром ідіодискурсу є дискурсивна особистість, яка активно взаємодіє з адресатом як на вербальному рівні, так і на невербальному. Дискурсивна особистість в ідіодискурсі контролює весь процес комунікації. Доведено, що дискурсивний тип мислення, що виявляється в індивідуальному підході до комунікації з адресатом на усіх мовних рівнях. Отже, автор ідіодискурсу – це людина, що творить (Номо Странсе), яка демонструє власні комунікативні вміння адресату за допомогою прийомів гри. Автор ідіодискурсу креативно висловлює власне бачення та переживання буття за допомогою індивідуальних мовних варіацій. Прикладом креативної особистості в дослідженні є відомий американський письменник-гуморист Дейв Баррі. Його креативність зводиться до порушення канонів текстового простору, зокрема мовних норм. Автор творчо підходить до добору мовних засобів задля створення комічного ефекту з метою впливу на адресата.

Функціонально-комунікативна направленість комічного ідіодискурсу Дейва Баррі дала змогу виокремити функції, зокрема критичну. Виявлено, що роль критичної функції полягає в тому, що автор виражає критику на різні теми (буденні, соціально-політичні, релігійні, культурні, особистісні засобами комічного). Визначено, що критична функція експлікується такими стилістичними засобами, як (само)іронія, гіпербола, сарказм. Сутність цієї функції полягає у тому, що Дейв Баррі відкрито висміює як власні недоліки (зовнішність, вік), так і недоліки американського суспільства.

Ключові слова: Дейв Баррі, дискурсивна особистість, ідіодискурс, комічний ідіодискурс, креативність, критична функція, функціонально-комунікативний підхід.

Постановка проблеми. Функціонально-комунікативна стилістика тексту, що є теоретико-методологічним підґрунтям дослідження, зосереджується на «екстралінгвальних факторах спілкування: взаємовідносинах між адресантом і адресатом, цілях, завданнях, специфіці сфери спілкування, характері ситуації, тобто дискурсі» [1, с. 15]. Так, у центрі наукових розвідок перебуває мовленнєво-мисленнєва діяльність особистості, зокрема функціонування мовних одиниць та їх вплив на комунікацію. Відповідно до комунікативної ситуації дискурсивна особистість добирає вербальні та невербальні засоби впливу на адресата, які мають певну функціональну спрямованість.

Мета статті полягає у встановленні особливостей вияву критичної функції в комічному ідіодискурсі Дейва Баррі. Об'єктом проведеного дослідження є критична функція комічного ідіодискурсу Д. Баррі, а предметом – вербальні та невербальні засоби її вияву. Актуальність дослідження вбачаємо в тому, що критична функція на матеріалі комічного ідіодискурсу Дейва Баррі досліджується вперше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонально-комунікативний підхід [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9] «спрямований на забезпечення ефективної комунікації між адресатом і адресантом та зорієнтований на комплексний аналіз функціонування мовних одиниць» [10, с. 31]. У межах цього підходу «дослідник вивчає структуру (як?), семантику (що?) і прагматику (навіщо?) мови і комунікативний ефект усього цього в сукупності» [2, с. 46]. Отже, акцент робиться саме на дослідженні функціонування мовних одиниць у дискурсивному просторі, «де поняття «функціональний» підкреслює факт наявності функцій мовних одиниць, тобто їх призначення, а «комунікативний» – уточнює їх залежність від процесу комунікації з усіма її властивостями і наслідками» [2, с. 46]. Під час комунікації на перший план виходить саме аналіз вербальної та невербальної поведінки адресанта й адресата, яка різниться залежно від цілей та установок.

Із точки зору функціонально-комунікативного підходу дискурс визначаємо як «комунікативну подію, що відбувається між адресатом і адресантом у процесі комунікативної дії в певному часовому та просторовому контексті, яка може бути мовною, письмовою, мати вербальні і невербальні складники» [11]. Тобто на першому плані дослідження перебуває аналіз вербальної та невербальної поведінки адресанта й адресата, завдання, що вирішуються протягом комунікації.

Виклад основного матеріалу. Інгерентною рисою функціонально-комунікативного напрямку в дискурсивних розвідках є антропоцентричний фактор. Мова розглядається як «продукт творчості мовної особистості в комплексі з постаттю автора, особливостями його світогляду, індивідуальним добром мовних засобів» [10, с. 36]. Дослідження особливостей самовираження автора в площині дискурсу послугувало виокремленню нового виду дискурсу – ідіодискурсу, базовим поняттям якого стала мовна особистість [12; 13; 14]. Мовна особистість (відповідно до власних намірів) організує самобутній дискурс (такий, у якому вона постає вже як дискурсивна особистість).

Автор ідіодискурсу контролює процес комунікації від початку до завершення. Він активно взаємодіє з адресатом, добирає тематику спілкування, тобто окреслює координати комунікації. В основу ідіодискурсу покладено поняття креативності. Таким чином, автор є творчим центром організації

дискурсивної діяльності. Під креативністю розуміємо «безперервний процес творення, протягом якого мовець/письменник породжує необмежену кількість свіжих та образних продуктів з обмеженої кількості наявних ресурсів задля задоволення конкретної комунікативної мети» [15, с. 15]. Креативність мислиться як індивідуальна здатність особистості неординарно перекроїти дійсність. Креативній особистості властиві такі риси, як самобутність, оригінальність, розвинена фантазія, новаторство, творча увага, гнучкість інтелекту, інтуїція, самокритичність, сміливість тощо.

Креативна дискурсивна особистість використовує експресивні мовні засоби, «які привертають увагу адресата своєю нестандартністю, оригінальністю, нетиповістю, підкреслюють притаманний автору *лінгвокреативний тип мислення*» [10, с. 41]. Такий тип мислення «дає можливість автору ідіодискурсу відійти від стандартних способів вираження самосвідомості автора, його мовного самовираження, де останнє залежить від рівня лінгвістичної компетентності, тобто володіння лексикою, граматику, вміння адекватно сприймати та створювати тексти відповідно до комунікативних завдань тощо» [там само]. Лінгвокреативне мислення дає можливість автору реалізувати свій мовний потенціал за рахунок варіювань та порушень мовних стандартів.

Так, визначаємо *ідіодискурс* як «зразок вербальної та невербальної поведінки *креативної* дискурсивної особистості в комунікативному просторі з урахуванням екстралінгвістичних факторів. Дискурсивна особистість утілює в мові (усно або письмово) власні знання, ідеї, досвід» [10, с. 45]. Для ідіодискурсу креативної дискурсивної особистості характерним є «творчий вияв авторської рефлексії, що існує в сукупності тематично наближених текстів, пронизаних індивідуально-авторським баченням картини світу, лінгвокреативним мисленням. В ідіодискурсі креативність дискурсивної особистості втілюється в ключових образах, темах, наборі виражально-зображальних засобів, які організуються в ідіостиль і за якими ми пізнаємо «руку майстра»» [там само].

Виокремлені характеристики креативної дискурсивної особистості властиві сучасному американському письменнику-гумористу Дейву Баррі. Креативність автора виявляється в оригінальній манері письма, що побудована на мовній грі та порушенні композиційних канонів текстотворення. Іронічне (самоіронічне) бачення світу переорієнтовує ідіодискурс Дейва Баррі в площину комічного.

Оскільки дослідження ідіодискурсу у функціонально-комунікативному ракурсі враховує функціональні ознаки мовних одиниць, нами визначено, що для комічного ідіодискурсу Дейва Баррі властивий певний набір функцій, які, зважаючи на лінгвостилістичні засоби їх реалізації, різняться, адже, як стверджує М.М. Кожина, «у процесі функціонування виявляються найбагатші творчі можливості мови, які й фіксуються в мовленнєвих творах, у текстах, але ніколи не вичерпують себе завдяки нескінченній різноманітності екстралінгвістичних ситуацій та факторів (у їх комбінаціях), що зумовлюють закономірності функціонування мови» [16, с. 17].

Однією з ключових функцій у комічному ідіодискурсі Дейва Баррі є критична, що реалізується «шляхом висміювання автором власне себе, що виявляється в самоіронії, а також у соціальних, релігійних, політичних, естетичних, культурних нормах у суспільстві, які розглядаються в комічному ракурсі»

[10, с. 110]. У такий спосіб автор активно висміює особисті риси та наводить відверті коментарі на різні життєві теми, в яких часто використовує самоіронію, іронію, сарказм, гіперболу тощо.

Розглянемо приклад (1), який характеризує Дейва Баррі як самоіронічну особистість:

(1) *Without my eyeglasses, I have a great deal of trouble distinguishing between house fires and beer signs. I wear the kind of glasses that they never show in those eyeglasses advertisements where the lenses are obviously fake because they don't distort the attractive model's face at all. My lenses make the entire middle of my head appear smaller. When professional photographers take my picture, they always suggest that I take my glasses off, because otherwise the picture shows this head with the normal top and bottom, but in the middle there's this little perfect miniature human head, maybe the size of an orange, staring out from behind my glasses* [17, с. 24].

Критична функція актуалізується прийомом порівняння. Дейв Баррі уподібнює своє обличчя в окулярах до апельсина (*little perfect miniature human head, maybe the size of an orange*). Також у прикладі проведено паралель між окулярами з реклами (*the lenses are obviously fake because they don't distort the attractive model's face at all*) та тими, що носить сам Дейв Баррі (*My lenses make the entire middle of my head appear smaller*).

Під критику Дейва Баррі також підпадає релігійна тема. Автор активно кепкує як із власних релігійних поглядів, так і з поглядів дружини:

(2) *My wife is Jewish, and I am not. Most of the time this is not a problem, because neither of us is what I would call strongly religious. Especially not me. If I had a religion, it would be called *jokeatarianism*. We jokeatarians believe it's possible that an all-powerful, all-knowing God created the Earth and all its creatures, but if He did, He was obviously kidding* [18, с. 217].

Комізм у цьому прикладі виникає за рахунок сарказму, що ґрунтується на okazіоналізмі *jokeatarianism* та його роз'ясненні – *He was obviously kidding* – вірою Дейва Баррі є гумор. Таким чином, автор підкреслює, що він є не релігійною особистістю.

Дейв Баррі також часто висловлює своє іронічне бачення стосовно різних суспільно-політичних та побутових тем. Наприклад:

(3) *I'm of course a Googler – a long time user of Google in fact that has really changed my work habits as I suppose most people. When I need to know something I used to have to look it up, you know, with a Mac or something and now I just get on Google and, like, two hours later I'm looking at something completely unrelated [audience laughs]. Thanks to you folks I'm wasting time faster than ever before and I do it pretty ... no I use Google all time. What I need and I've said I need a search engine, I need a Google, a special Google that whatever I type in for a search it returns "get back to work" [audience laughs]. So, you can work on that [he smiles]* [19].

Під час виступу в головному офісі корпорації Google Дейв Баррі вживає прийом іронії для висміювання власної «залежності» від пошукової системи – *Thanks to you folks I'm wasting time faster than ever before*. Висновок приводить до порушення логіко-поняттєвих норм (*a special Google that whatever I type in for a search it returns "get back to work"*), адже пошукова система не виконує свою головну функцію – пошук будь-якої інформації.

У нижченаведеному прикладі критика автора на адресу чинного законодавства Америки виражена гіперболою, адже Дейв Баррі перебільшує кількість прав американських громадян (*many legal rights; bales of rights; new ones are being discovered all the time*). Прийом порівняння (*such as the right to make a right turn on a red light*) доводить усю ситуацію до абсурду, адже влада націлена на кількість прав, а не на їх якість.

(4) *As an American, you are very fortunate to live in a country where you have many legal rights. Bales of rights. And new ones are being discovered all the time, such as the right to make a right turn on a red light* [17, с. 50].

Таким чином, критична функція в комічному ідіодискурсі Дейва Баррі експлікується прийомами самоіронії, іронії, гіперболи. Автор висловлює критичні коментарі на буденні, політичні, соціальні теми в комічному ключі. Саме наявність стилістичних прийомів «згладжує» різкі міркування Дейва Баррі та викликає в адресата сміхову реакцію.

Висновки. Отож, функціонально-комунікативний ракурс дослідження комічного ідіодискурсу Дейва Баррі зумовлений добром специфічних мовних засобів впливу на адресата. Функціональний вектор представлено низкою функцій, однією з яких є критична. Її сутність полягає в критичному вираженні думок автора відповідно до тематики комунікації. Дейв Баррі активно вдається до стилістичних прийомів комічного для створення комічного ефекту. Перспективу дослідження вбачаємо в подальшому аналізі особливостей вияву критичної функції в ідіодискурсі інших дискурсивних особистостей.

Література:

1. Самохіна В.О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США: монографія. Вид. 2-е. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 360 с.
2. Бакалова З.Н. Функціонально-комунікативний аспект мовних одиниць художественного тексту. *Вісник Новгородського державного університету*. 2008. № 49. С. 44–48.
3. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
4. Денисенко С.Н. Функціоналізм – одна з найважливіших парадигмальних рис лінгвістики кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2000. № 471. С. 68–76.
5. Колегаєва И.М. Текст как единица научной и художественной коммуникации: монография. Одесса : Латстар, 1991. 121 с.
6. Колшанский Г.В. Коммуникативная функция и структура языка. Изд. 3-е. Москва, 2007. 176 с.
7. Самохіна В.О. Функціонально-комунікативний напрям у лінгвістиці. *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: матеріали ІХ міжнар. наук. конф. (Харків, 5–6 лютого 2010 р.)*. Харків, 2010. С. 266–267.
8. Daneš. F. Prague School Functionalism as a Precursor of Text Linguistics. *Cahiers de l'ILSL*, № 5. 1994. P. 117–126. URL: <http://crecleco.seriot.ch/colloques/94CLP/Danes.pdf> (last accessed: 08.06.2021).
9. Halliday M. A. K. *Exploration in the Functions of Language*. London : Edward Arnold, 1973. 173 p.
10. Кузнецова О.В. Постмодерністський комічний ідіодискурс Дейва Баррі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2019. 241 с.
11. Дейк Т.А. ван. К определению дискурса. URL: <http://psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/vandijk2.htm> (дата обращения: 08.06.2021).

12. Ворожбитова А.А. Лингвориторическая парадигма : Теоретические и прикладные аспекты : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.19. Краснодар, 2000. 500 с.
13. Кегейн С.Э., Ворожбитова А.А. Лингвориторические параметры политического дискурса (на материале текстов идеологов большевизма): монография. Сочи : РИЦ СГУТиКД, 2011. 156 с.
14. Субботина И.К. Языковая и литературная личность А. Гайдара в лингвориторических параметрах советского художественно-идеологического дискурса : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка». Нальчик, 2011. 24 с.
15. Pope R. *Creativity: Theory, History, Practice*. London and New York : Psychology Press, 2005. 302 p.
16. Кожина М.Н. *Стилистика русского языка*. Изд. 4-е. Москва : Флинта : Наука, 2008. 464 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

17. Barry D. *Dave Barry's Greatest Hits*. New York : Ballantine Books, 1989. 287 p.
18. Barry D. *I'll Mature When I'm Dead: Dave Barry's Amazing Tales of Adulthood*. New York : Berkley Books, 2010. 272 p.
19. Dave Barry | Talks at Google. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dADfaRbEgqQ>.

Kuznetsova O. Actualisation of the critical function in Dave Barry's comic idiodiscourse

Summary. The article has been devoted to the description of the critical function in comic idiodiscourse of the modern American writer-humorist Dave Barry. The scientific research is based on the theoretical foundations of the functional-communicative approach, which makes it possible to discover the functions of a particular text directly in communication. It is established that the anthropocenter of idiodiscourse is a discourse identity that actively interacts with the addressee both verbally and non-verbally. The discourse identity in idiodiscourse controls the whole process of communication – from its beginning to its end. It is proved that the discourse identity in idiodiscourse is characterized by a linguocreative type of thinking, which is manifested in an individual, extraordinary approach to communication with the addressee at all language levels. Thus, the author of idiodiscourse is a creative person (Homo Creance), who demonstrates his own communication skills to the addressee through the techniques of the game. The author of idiodiscourse creatively expresses his own vision and experience of being through individual language variations. An example of a creative personality in the research is the famous American writer-humorist Dave Barry. His creativity lies in violation of the canons of text space, in particular language norms. The author is creative in selecting language means to create a comic effect to influence the addressee.

The functional-communicative focus of Dave Barry's comic idiodiscourse made it possible to distinguish several functions, including the critical one. The critical function's role is that the author expresses criticism on various topics – everyday, socio-political, religious, cultural, personal with the means of the comic. It is determined that the critical function is expressed by such stylistic means as (self-) irony, hyperbole, sarcasm. The essence of this function is that Dave Barry openly ridicules both his own shortcomings (appearance, age) and, in particular, the shortcomings of American society.

Key words: comic idiodiscourse, creativity, critical function, Dave Barry, discourse identity, functional-communicative approach, idiodiscourse.

*Kulish A. R.,**Postgraduate Student**Borys Grinchenko Kyiv University,**Senior Lecturer at the Department of Philology, Translation and Strategic Communication**National Academy of the National Guard of Ukraine*

SPEECH PERSONALITY IN THE ASPECT OF LINGUISTIC PERSONOLOGY (ON THE MATERIAL OF SPEECH BEHAVIOUR OF SHELDON LEE COOPER)

Summary. The paper discusses the speech personality of Sheldon Lee Cooper in the aspect of linguistic personology. The material of the paper is audio and video recordings and scripts of the American television sitcom “The Big Bang Theory”. The relevance of the paper is marked by the requirement to develop and replenish the scientific attainment of linguistic personology and the necessity to study the speech personality in the aspect of film discourse. The aim of the paper is to define the main linguistic features of Sheldon Lee Cooper through the analysis of his speech behaviour at lexical and grammatical levels. In order to achieve the aim there has been requested the speech personality typology of T. Kochetkova and O. Syrotynina that is based on the level of communicative competence. This classification is based on the parameter of communicative competence mastery and divided into strong, mean and weak speech personality. The representative of each of these types is the bearer of a certain speech behaviour. Sheldon Lee Cooper’ speech personality is extremely interesting to study because he has a high level of communicative competence, which allows us to explore his speech behaviour at lexical and grammatical levels. Sheldon’s speech personality has a set of abilities and characteristics that determine the creation and perception of speech, characterized by the level of structural and linguistic complexity. The thesaurus of the speech personality is filled with versatile functional and stylistic varieties of language, characterized by a set of certain speech means: a wide range of tokens, terminology, phraseology, neologisms, slang, etc. Sheldon also appeals to all kinds of sentences by the number of grammatical basis and by the purpose of expression which are confirmation of a high level of communicative competence.

Key words: linguistics, linguo personology, speech personality, speech behaviour, speech portrait, fictional character, communicative competence, film discourse.

Introduction. The current status of the humanities testifies to the high value of anthropocentric research. This is also evidenced by the formation of an independent direction of linguistics – linguistic personology. Linguistic personology is aimed at studying aspects of the manifestation of speech personality. Speech personality is a complex and ambiguous concept. Speech personality is a person who manifests in communication, choosing a particular tactic and strategy of communication, using a particular repertoire of tools (both linguistic and non-linguistic). Interest in the study of speech personality has grown due to the study of the personality in the field of traditional linguistics, pragmatics, sociolinguistics, etc.

In view of the wide representation of both linguistic and extra-linguistic factors of speech interaction, a modern English film dis-

course was chosen to create a speech portrait of the speech personality. Within the anthropocentric approach to the study of film discourse, the focus is on the fictional character as a specific speech personality, taking into account the whole spectrum of his/her idiosyncratic characteristics presented in speech interaction.

The aim of the paper is to define the main linguistic features of Sheldon Lee Cooper through the analysis of his speech behaviour at lexical and grammatical levels. The relevance of the paper is marked by the requirement to develop and replenish the scientific attainment of linguistic personology and the necessity to study the speech personality in the aspect of film discourse.

The material of the research is audio and video recordings and scripts of the “The Big Bang Theory”. “The Big Bang Theory” is an American television sitcom created by Chuck Lorre and Bill Prady. The show premiered on CBS on September 24, 2007, and concluded on May 16, 2019, having broadcast a total of 279 episodes over twelve seasons [1; 2].

To achieve the aim, the following **methods** were used: method of analysis was applied to study the theoretical basis of the concepts of speech personality in the area of linguo personology; method of synthesis was used to summarize the main principles and conclusions of the paper; descriptive and structural methods made it possible to characterize the linguistic features of Sheldon Lee Cooper’ speech behaviour taking into account the level of communicative competence; the method of conversational analysis was used to study the linguistic features of the construction of the discourse.

Theoretical background. The tradition of studying the speech personality is originated in the works of V. Humboldt, V. Vinogradov, Yu. Karaulov, O. Leontiev, G. Bogin, and others. The ways of formation of speech personality are laid down in a number of concepts of the theory of language personality by Yu. Prokhorov, V. Krasnykh, L. Klobukova, etc. Yu. Prokhorov [3] suggests that speech personality is revealed in a specific communication situation, and in order to achieve a positive result of this communication, all components of the speech personality are realized. V. Krasnykh [4] suggests to consider the speech personality, focusing on the speech activity of the speech personality.

In view of the variability of expression of the motivational-pragmatic level of the structure of speech personality, there are concepts of the type of speech personality. Type of speech personality is defined as a stable structure that reflects the individual characteristics of the personality who entered into communication, and speech behaviour that determines it. The most accept-

able is the typology of Yu. Karaulov [5]. His typology is considered as a structure of speech personality, which is organized on three levels: non-variant, linguo cognitive and motivational. One of the criteria for the differentiation of language personalities is the level of their communicative competence. The works of linguists T. Kochetkova [6] and O. Syrotynina [7] are noticeable in this perspective. Psychological classifications of speech personality are also common. The most authoritative in this direction are the works of K. Jung, R. Norton, S. Sukhykh, L. Lysychenko, I. Pavlova.

The study of the speech behaviour of Sheldon Lee Cooper is carried out taking into account principles of the level of linguistic competence classification (T. Kochetkova, O. Syrotynina) [6; 7]. This classification is based on the parameter of communicative competence mastery and divided into strong, mean and weak speech personality. The representative of each of these types is the bearer of a certain speech behaviour. Sheldon Lee Cooper's speech personality is extremely interesting to study because he has a high level of communicative competence, which allows us to explore his speech behaviour at lexical and grammatical levels.

Main results. Before analyzing the speech personality of Sheldon Lee Cooper, we need to consider the linguistic competence classification. Strong speech personality is characterized by creativity, a high level of text construction of any thematic and stylistic intention; large active vocabulary; a mastery of all functional and stylistic varieties of literary language; a combination of different elements of speech, adequate to the objectives of communication; fluency in both oral and written speech.

In contrast to the strong type of speech personality, the mean type is not characterized by the standard of maximum communication success. Unlike a strong speech personality, the mean one does not feel the need to replenish knowledge. Usually, the mean speech personality does not speak the language in its variety of functional varieties. The mean speech personality is characterized by mastery of conversational style and one of the functional styles required professionally.

Weak speech personality is a carrier of the familiar language. Such speech personality uses only a conversational system of communication under any circumstances. In addition, weak speech personality often appeals to jargon, slang, impolite vocabulary. Weak speech personalities does not feel any need to replenish their knowledge, which, accordingly, is reflected in the indicators of their communicative competence.

Speech portrait of Sheldon Lee Cooper is characterized by the mastery of all functional and stylistic varieties of literary language. Literary language is a kind of language that serves a particular area of socio-linguistic practice of the individual and is characterized by a set of certain speech means. In his speech, Sheldon Lee Cooper often uses words of Latin, Greek, German origin etc, narrative sentences in order to provide useful information for his interlocutor and to demonstrate a high level of knowledge:

1) Sheldon: *He's engaging in **reductio-ad-absurdum**. It's the logical fallacy of extending someone's argument to ridiculous proportions and then criticising the result, and I do not appreciate it*

2) Sheldon: *Enlargement of the heart muscle, or **hypertrophic cardiomyopathy**, is a serious disease which could lead to **congestive heart failure**.*

3) *The comforting part is that the Germans have a term for what you're feeling. **Weltschmerz**. It means the depression that arises from comparing the world as it is to a hypothetical, idealized world.*

4) Sheldon: *Now, Introduction to Physics. What is physics? Physics comes from the ancient Greek word **physika**. Physika means the science of natural things. And it is there, in ancient Greece, that our story begins. It's a warm summer evening, **circa** 600 BC, you've finished your shopping at the local market, or **agora**, and you look up at the night sky.*

5) Sheldon: *Well, as a male, I have **an evolutionary drive** to perpetuate my **DNA**. Restricting myself to a single partner is against my nature. [1; 2]*

6) Leonard: *You are going to march yourself over there right now and apologise. (Sheldon laughs.) What's funny?*

Sheldon: ***Wooh**, boy, **you are all over the place** this morning. I have **a masters** and two **PhD's**, I should not have to do this.*

Given the characteristics of strong speech personality, the speech portrait of Sheldon Lee Cooper is characterized by creativity. He is defined by creative abilities, featured by the talent to produce fundamentally new ideas and included in the structure of talent as an independent factor. This is manifested in a number of tokens that Sheldon Lee Cooper creates in his speech. Sheldon's speech is filled with author's neologisms. He gives the name to the games, creatures, gadgets that Sheldon plans to invent. To demonstrate his talent and impress his interlocutor, he uses both narrative and exclamatory sentences:

7) Sheldon: *I read an article about Japanese scientists, who inserted DNA from luminous jellyfish into other animals, and I thought hey, **fish nightlights**. It's a billion dollar idea. That's just the beginning. I also have an idea for a bulk mail-order feminine hygiene company. Oh, **glow in the dark tampons!** Leonard, we're going to be rich.*

8) Sheldon: ***"Rock, Paper, Scissors, Lizard, Spock"**: Scissors cuts Paper, Paper covers Rock, Rock crushes Lizard, Lizard poisons Spock, Spock smashes Scissors, Scissors decapitates Lizard, Lizard eats Paper, Paper disproves Spock, Spock vaporizes Rock, (and as it always has) Rock crushes Scissors.*

9) Leonard: *What's a **dogapus**?*

Sheldon: *A hybrid dog and octopus. Man's underwater best friend! [1; 2]*

Sheldon demonstrates knowledge in all walks of life. He understands science, social-economic structure, entertainment, which are displayed in his vocabulary. Large active vocabulary is one of the features of a strong speech personality. In the speech of Sheldon Lee Cooper we trace the presence of a significant number of language units that indicate a high level of intelligence, which, in fact, is the presence of language units that make up certain lexical and grammatical layers:

10) Sheldon: *When I learn that I'm a robot, would I be bound by **Asimov's three laws of robotics**?*

11) Sheldon: *What about **comic-books, Anime, TV, film, D&D, Manga, Greek Gods, Roman Gods, Norse Gods**?*

12) Sheldon: *All right, fine. Let's say that we were to entertain people. What type of gathering did you have in mind? Huh? A meal? Lunch? Brunch? Dinner? Afternoon tea? A formal tea? Hmm? Is it a party? And if so, what kind of party? Is it a cocktail party? **A Tupperware party**? Ooh, is it a surprise party? Oh, I hope it's not a **West Coast party**, 'cause according to the man on the radio, a **West Coast party** don't stop.*

13) Sheldon: Yes, **the Doppler Effect**. It's the apparent change in the frequency of a wave caused by relative motion between the source of the wave and the observer.

14) Sheldon: When does the **CSI team** get here?

15) Sheldon: Today, it's a **Chinese food retrieval robot**. Tomorrow, it travels back in time and tries to kill **Sarah Connor**.

16) Leonard: **Sacks, sacks...**

Sheldon: It's football **nomenclature** for when a **quarterback** is tackled behind the **line of scrimmage**. The line of scrimmage is the imaginary transverse line separating the **offence** from the **defence**.

17) Penny: You know, one night, Leonard's nose whistled so loud, I swear it was like sleeping on a train track.

Sheldon: Have you noticed it's always an **A-flat**?

18) Sheldon: We have people over all the time. We have the maintenance people, the pizza delivery man, that **UPS driver** who feels the need to ask how parts of me are hanging. [1; 2]

Strong speech personality is characterized by a high level of communicative competence. To perfect possession of language as a system, such speech is possible only if a speech personality constantly strives to expand the intellectual sphere, which is due to dissatisfaction with the level of knowledge possessed by the speech personality. In addition to the fact that Sheldon Lee Cooper has a high level of communicative competence, he is fond of learning something new and replenishing his vocabulary. Based on such an aspiration Sheldon Lee Cooper uses the adjective "interesting" in his speech:

19) Sheldon: **Interesting**. Anyway, that gives us a total weight of, let's say, 4,400lb.

20) Sheldon: **Interesting**. My mother and I have the same agreement about church.

21) Sheldon: **Interesting**. So you're saying my insomnia is caused by a guilty conscience.

22) Sheldon: **Interesting**. I suppose if someone could teach sign language to **KoKo** the gorilla, I could teach you some rudimentary physics.

Penny: Great! It's a little insulting, but great. I'll be **KoKo**.

Sheldon: **Not likely**. **KoKo** learned to understand over 2,000 words, not one of which had anything to do with shoes. [1; 2]

In the speech of Sheldon Lee Cooper is frequent use of the imperative mood of verbs, which indicates a tendency to dominance and leadership in communication. The hero tries to take the initiative in speech communication, does not like to be interrupted. He is often sharp, sarcastic, self-centered. During communication, intercepts the initiative, interrupts, uses expressions of speech pressure:

23) Sheldon: Well then, it's all settled, **Christie will stay** with Howard, Penny **can go back** to her apartment, and I'll watch the last 24 minutes of **Doctor Who**, although at this point it's more like **Doctor Why Bother**.

Leonard: Sheldon you just can't dictate...

Sheldon: **No more talking, everybody go**.

24) Dr Tyson: Dr. Cooper, I just wanted you to know I'm sorry for the role I played in the **Pluto matter**.

Sheldon: Oh, **shut up**.

25) Sheldon: I changed my mind. **Get out** of my spot.

26) Leonard: Would someone please turn off the Sheldon commentary track?

Sheldon: There's no switch. **Just listen and learn**.

27) Sheldon: Now **you just being silly**. **Wolverine's** never displayed the slightest interest in helping others prevent prostate cancer. (Answering phone) Hello. Yes, the elevator's out of order **you'll have to use the stairs**. **Of course you can**. Pizza dates back to the 16th century, while the first elevator was not installed until 1852. That means that for over 300 years, people carried pizzas up stairs. **Be part of that proud tradition**.

28) Sheldon: Zack, I'm sorry you're **stupid**. Have a Milk Dud.

29) Sheldon: You want to hear an interesting thing about stairs? Leonard: Not really.

Sheldon: If the height of a single step is off by as little as two millimetres, most people will trip.

30) Sheldon: Because **I have no interest in standing in the Rose Room** of the Pasadena Marriott in front of a group of judgemental strangers, who wouldn't recognise true genius if it were standing in front of them giving a speech. Which, if I were there, it would be.

31) Sheldon: Oh, **I doubt that**. I haven't figured out a way, and I'm much smarter than all of you.

Penny: Yes, but you're not smarter than all of us put together.

Sheldon: Oh, **I'm sorry**, that is what I meant.

32) Penny: What? Sheldon, you can't reprogram people.

Sheldon: **No, you can't reprogram people**.

33) Leonard: Sure. The more, the merrier.

Sheldon: **Wait, no, that's a false equivalency**. More does not equal merry. If there were 2,000 people in this apartment right now, would we be celebrating? No, we'd be **succofating**. [1; 2]

Sheldon Lee Cooper's speech is characterized by a combination of different language elements. In his speech, Sheldon Lee Cooper can operate with words of high stylistic tone (professional vocabulary, book vocabulary) and low stylistic tone – emotionally evaluative vocabulary (slang, impolite words):

34) Sheldon: Oh gravity, **thou** are a heartless **bitch!**

35) Leonard: What's going on?

Sheldon: **We scored**. I'm the **wingman**.

36) Sheldon: I am the master of my own bladder. **Drat**.

Sheldon: This isn't a desk. This is a **Brobdingagian monstrosity**.

Raj: Is that the American idiom for giant, big-ass desk?

Sheldon: It's actually British.

37) Sheldon: **Rats!** – **Дімько!**

38) Sheldon: Oh, **friggety-frac**. Not this again.

39) Sheldon: Zack, I'm sorry you're **stupid**. Have a Milk Dud.

40) Sheldon: Being with Amy has awoken the sexual creature within. When I see a **pretty gal** walking down the street, I think, **hubba hubba**, like any other guy. [1; 2]

41) Sheldon: Okay. I can do this. Just give me a moment... **Oh! Mimosas coming up**.

Sheldon Lee Cooper, as fictional character, is a vivid example for the selection and study of speech personality. His speech is abundant in vocabulary of stylistic tone and all kinds of sentences on grammatical basis that allows us to explore his communicative competence in all indicators. Based on Sheldon's speech behaviour, he can be characterized as a speech personality with high communicative competence.

Conclusions. Sheldon's speech personality has a set of abilities and characteristics that determine the creation and perception of speech, characterized by the level of structural and linguistic complexity. The thesaurus of the speech personality is filled with versatile functional and stylistic varieties of language, characterized

by a set of certain speech means: a wide range of tokens, terminology, phraseology, neologisms, slang, etc. Sheldon also appeals to all kinds of sentences on grammatical basis which is confirmation of a high level of communicative competence.

The study of speech personality is a relevant area for further linguistic studies, which ensures the further development and formation of linguistic personology as independent areas of linguistics. In turn, the study of speech personality of a fictional character is mainly a new direction in linguistics and is undoubtedly relevant for consideration not only by linguistics, but by other disciplines. The prospect of further study of the speech personality of Sheldon Lee Cooper will be considered in terms of principles of psychological classifications according to which a certain psycho type will be determined.

References:

1. The Big Bang Theory in the original version with English subtitles. URL: <http://jelang.ru/serialy-na-angliyskom/the-big-bang-theory-1-season-in-english-with-subtitles/>
2. Big Bang Theory Transcripts. URL: <https://bigbangtrans.wordpress.com/series-1-episode-1-pilot-episode/>
3. Прохоров Ю. Е. Действительность. Текст. Дискурс : [учебное пособие]. Москва : Флинта; Наука, 2004. 224 с.
4. Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? Москва : Гнозис, 2003. 375 с.
5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность: [моногр.]. Москва : Наука, 1987. 261 с.
6. Кочеткова Т.В. Проблема изучения языковой личности носителя элитарной речевой культуры (обзор). Саратов, 1996. Вып. 26. С. 14–24
7. Сиротинина О.Б. Социолингвистический фактор в становлении языковой личности. Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты. Волгоград – Саратов: Перемена, 1998. С. 3–9.
8. Biber, D., Conrad, S., and Reppen, R. (1998). *Corpus Linguistics*. Cambridge University Press, Cambridge
9. Brown, G. and Yule, G. (1983). *Discourse analysis*. Cambridge University Press, Cambridge.
10. Collins English Dictionary and Thesaurus. 3rd edition. Glasgow : Harper Collins, 1992. 1504 p.
11. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Edited by A.S. Hornby, Sally Wehmeier, Michael Ashby. Oxford : Oxford University Press, 2000. 1422 p.
12. The Longman Dictionary of Contemporary English. Longman Pearson, 2006. 1247 p.

Куліш А. Р. Мовленнєва особистість в аспекті лінгвоперсоналогії (на матеріалі мовленнєвої поведінки Шелдона Лі Купера)

Анотація. У статті розглядається мовна особистість Шелдона Лі Купера в аспекті лінгвоперсоналогії. Матеріалом статті слугують аудіо- та відеозаписи, скрипти американського сіткому «Теорія Великого вибуху». Актуальність дослідження зумовлена потребою розробки та поповнення наукового інструментарію сучасної лінгвоперсоналогії як окремого напрямку лінгвістики та необхідністю вивчення мовленнєвої особистості в аспекті кінодискурсу. Метою статті є визначення основних мовних особливостей Шелдона Лі Купера шляхом аналізу його мовленнєвої поведінки на лексичному та граматичному мовних рівнях. Для досягнення мети запропоновано типологію мовленнєвих особистостей Т. Кочеткової та О. Сиротиніної, яка базується на рівні комунікативної компетентності. Подана класифікація базується на параметрі опанування комунікативної компетентності та поділяється на сильну, посередню та слабку мовленнєву особистості. Представник кожного з цих типів є носієм певної мовленнєвої поведінки. Мовленнєва особистість Шелдона Лі Купера є надзвичайно цікавою для вивчення, оскільки він володіє високим рівнем комунікативної компетентності, що дозволяє досліджувати його мовленнєву поведінку на лексичному та граматичному рівнях. Мовленнєва особистість Шелдона характеризується сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення і сприйняття ним мовлення, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності. Тезаурус героя наповнений різнобічними функціонально-стильовими різновидами мови, що характеризується сукупністю певних мовленнєвих засобів, як-от широкий спектр лексем, термінологія, фразеологізми, неологізми, сленгові вирази та ін. Шелдон також апелює до всіх видів речень за кількістю граматичних основ та метою висловлювання, що є підтвердженням високого рівня комунікативної компетентності. Окрім досконалого володіння мовою як системою, головний герой постійно прагне до розширення інтелектуальної сфери, що дає нам підставу зарахувати мовленнєву особистість Шелдона Лі Купера до сильної мовленнєвої особистості.

Ключові слова: лінгвістика, лінгвоперсоналогія, мовленнєва особистість, мовленнєва поведінка, мовленнєвий портрет, кіно персонаж, комунікативна компетентність, кінодискурс.

Курбаль-Грановська О. О.,

аспірантка,

викладач кафедри англійської філології та перекладу імені професора І. В. Корунця
Київського національного лінгвістичного університету

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ КОМПОЗИТИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ХВОРОБ УКРАЇНСЬКОЮ, АНГЛІЙСЬКОЮ ТА НІМЕЦЬКОЮ МОВАМИ: ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У сучасних соціально-економічних реаліях проблема універсалізації й уніфікації медичної термінології набуває особливої актуальності, що зумовлює наукову релевантність цього дослідження, присвяченого різноаспектному зіставному аналізу термінів-комполітів на позначення хвороб в українській, англійській і німецькій мовах. Наукова значущість статті зумовлена недослідженістю медичних термінів-комполітів зазначеної термінологічної групи як у вітчизняному, так і у зарубіжному мовознавстві, зокрема у зіставному аспекті.

Мета статті полягає у комплексному аналізі медичних термінів-комполітів на позначення хвороб українською, англійською та німецькою мовами з огляду на виокремлення ізоморфних і аломорфних ознак термінів за низкою структурних, морфологічних і семантичних ознак. Для реалізації поставленої мети передбачено низку завдань, основними з яких є такі:

1) виявити типи ізоморфних та аломорфних гіпо- і гіперонімічних зв'язків між семантичним центром – морфемою, яка позначає родові поняття-хворобу, та «атрибутивною» морфемою складеного слова, що конкретизує поняття за певною ознакою;

2) охарактеризувати зіставлювані терміни за критерієм походження твірних основ.

Ізоморфною ознакою термінів-комполітів зіставлюваними мовами є домінуванням серед них іменників, утворених поєднанням двох відіменникових або відприкметникових твірних основ, пов'язаних між собою імплікованими атрибутивними відношеннями. Ізоморфним для термінів зіставлюваними мовами є функціонально-семантичне навантаження частин складного слова-комполіту. Семантичним центром комполітів є друга коренева морфема або слово, що позначає основне поняття – хворобу. Перша частина складного терміна звужує обсяг концепту, позначеного другим компонентом, вступаючи з ним у гіпо- і гіперонімічні семантичні відношення.

Ідентифіковано ізоморфні для зіставлюваних мов характеристики, позначені «атрибутивною» морфемою комполіту, як-от причини хвороби, просторові відношення, видові ознаки, якісний рівень виявлення ознаки, локалізація хвороби/симптому, джерело походження. Аломорфізмом (за критерієм мотиваційної атрибутивної ознаки) характеризується німецька мова, де перша коренева морфема комполіту може вказувати на симптоми хвороби, на особливості її перебігу за критерієм «постійний – змінний», на спосіб поширення хвороби. Ізоморфізм у різних мовах мотиваційної ознаки, за якою кваліфікується хвороба, не виключає аломорфізму термінів зіставлюваними мовами за структурним критерієм «комполіт – терміносполучення».

Ізоморфною характеристикою комполітів на позначення хвороб є незначна представленість термінів, твірні основи яких є експонентами національних мов, а також непоширеність гібридних утворень і абсолютне превалювання комполітів, що складаються з двох запозичених морфем.

Ключові слова: медична термінологія, комполіти, українська, англійська, німецька мови, аломорфізм, ізоморфізм.

Постановка проблеми. Дослідження медичної термінології є одним з актуальних напрямів сучасного мовознавства з огляду на статус медицини як найважливішої соціально значущої сфери людської діяльності, а також зважаючи на стійку тенденцію у різних мовах (незалежно від морфологічного типу або генетичної належності) до універсалізації й уніфікації медичної термінології, її розвитку відповідно до міжнародних стандартів, тенденцію до постійного оновлення й удосконалення медичної термінології з появою номінативних одиниць на позначення нових медичних реалій, зокрема хвороб. Зазначені тенденції зумовлюють актуальність різноаспектного зіставного вивчення медичної термінології як близькосторідними мовами, так і далекосторідними, особливо термінів на позначення хвороб, що утворюють ядрну частину термінополя сучасної медицини.

Мету статті вбачаємо у багатоаспектному структурно-семантичному аналізі медичних термінів-комполітів на позначення хвороб українською, англійською та німецькою мовами з огляду на виокремлення ізоморфних і аломорфних ознак термінів у структурному, морфологічному і семантичному аспектах. Для реалізації поставленої мети передбачено низку завдань, основними серед яких є:

1) виявити типи ізоморфних та аломорфних гіпо- і гіперонімічних зв'язків між семантичним центром – морфемою, яка позначає родові поняття-хворобу, та «атрибутивною» морфемою складеного слова, що конкретизує поняття за певною ознакою;

2) охарактеризувати зіставлювані терміни за критерієм походження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різносторідне вивчення медичної термінології є одним із пріоритетних напрямів сучасного термінознавства. Так, науковці розглядали особливості формування української клінічної термінології [1], різні види і джерела термінів-метафор на позначення хвороб, симптомів та інших медичних понять [2]. Фахова мова гомеопатії на матеріалі української мови вивчалася у працях

Т.О. Луковенко [3]. На розгляді медичної термінології у дискурсивному висвітленні сфокусовано дослідження Н.П. Литвиненко [4]. Семантичні характеристики українських медичних термінів досліджувалися В.І. Тихошею [5]. Функціональному аспекту медичних термінів, а також лінгвостилістичній специфіці медичної термінології українською та англійською мовами присвячені наукові розвідки О.С. Ісаєвої [6] і Т.П. Назаренко-Крейн [7]. Певною мірою дотичною до предмета нашого дослідження є стаття О.С. Стрижаковської, присвячена назвам хвороб у західноукраїнських говірках [8].

У закордонних дослідженнях медична термінологія зіставляваними мовами вивчалася в аспекті засобів і способів її формування [9], розвитку [10], загальної систематизації [11], певних особливостей фахової мови медицини у мовленні лікарів [12].

Композити (як складні терміни, що утворюються шляхом об'єднання двох кореневих морфем або двох твірних основ в одну) частково досліджувалися у вітчизняній [13; 14] літературі. Основні результати таких досліджень, що стосуються кваліфікації композитів як цілісної номінативної одиниці, частини якої суттєво обмежують і видозмінюють свої семантичні і морфолого-синтаксичні властивості та втрачають синтаксичну автономію, підпорядковуючись новим синтагматичним і парадигматичним взаємозв'язкам, становлять певне теоретико-методологічне підґрунтя цієї статті.

Однак композити-терміни на позначення хвороб залишаються ще не дослідженими аспектами медичної термінології, особливо у ракурсі вивчення таких одиниць різними мовами у зіставному аспекті, що зумовлює певну наукову новизну цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. Аналіз композитів на позначення хвороб українською, англійською і німецькою мовами дозволив виявити ізоморфні й аломорфні особливості таких номінативних одиниць. Спільність і відмінність виявлялися за такими структурно-семантичними параметрами, як морфологічний: частиномовна належність композиту; тип відношення між мотиваторами складного слова – спосіб імплікованого синтаксичного зв'язку між кореневими морфемами; мотиваційна роль однієї з кореневих морфем – уточнювальна характеристика, яку позначає «атрибутивна» морфема композиту; критерій походження – пряме запозичення кожної з твірних основ з інших мов; використання національних терміноелементів; гібридність із використанням як національних, так й інтернаціональних терміноелементів.

Ізоморфною ознакою аналізованих термінів-композитів є належність різним частинам мови, але з абсолютним домінуванням іменників (Менінгоенцефаліт, Meningoencephalitis, die Meningoenzephalitis). Найпродуктивнішими серед досліджених композитів є такі, що утворені на базі поєднання двох відіменникових (остеопороз, osteoporosis, die Osteoporose (від ostio – “bone” + Greek poros “passage; pore; voyage”) [15] або відприкметникових (глухонімота, deafblindness, das Taubblindheit) твірних основ, що характеризуються імплікованим атрибутивним зв'язком.

Ізоморфним для термінів зіставляваними мовами є функціонально-семантичне навантаження частин складного слова-композиту. Семантичним центром композитів є друга коренева морфема, що позначає основне поняття – хворобу. Перша частина складного терміна звужує обсяг концепту, позначеного

другим компонентом, вступаючи з ним у гіпо- і гіперонімічні семантичні відношення. Однак у запозичених словах зіставляваними мовами ідентифіковані нечисленні випадки, коли на позначення характеристики хвороби використовується саме друга твірна основа. Так, наприклад, термін *дерматоартрит* (dermatoarthritis, die Dermatoarthritis) позначає захворювання шкіри, пов'язане з артритом, тому саме другий компонент є іменником, що конкретизує якісну ознаку захворювання.

Для композитів в усіх зіставляваних мовах спільними є різновиди якісних ознак (видових характеристик), позначених першою морфемою композиту. Так, ідентифіковані такі частотні для трьох мов характеристики, як:

1) ознаки на позначення причини хвороби: *клаустрофобія*, *claustrophobia*, *die Klaustrophobie*; *наркозалежність*, *die Drogenabhängigkeit* (але в англійській такий термін не є оформленим цільно і представлений терміносполученням Drug addiction); *heatstroke*, *der Hitzschlag* (утім в українській мові на позначення тієї ж хвороби вживається терміносполучення «сонячний удар»); отже, зберігаючи причинно-наслідкову видову ознаку, на підставі якої позначено хворобу, терміни досліджуваними мовами можуть бути аломорфними за критерієм «цільноформленість, або терміносполука»): *фосфат-діабет*, *Der Phosphatdiabetes*, але англійською – *phosphate diabetes*;

2) просторові відношення: *короткозорість*, *далекозорість* *nearsightedness*, *farsightedness*; *die Kurzsichtigkeit*, *die Weitsichtigkeit*;

3) власно видова характеристика: *пневмокок*, *pneumococcus*, *das Pneumokokken*;

4) якісний рівень виявлення ознаки: *слабкозорість*, *die Schwachsichtigkeit* (утім в англійській використовується запозичений із грецької (*μῦopia*) термін *shortsightedness*, який за способом термінотворення через словоскладання є ізоморфним, але за ономасіологічними відношеннями – аломорфним, оскільки в основу внутрішньої форми терміна покладено вже іншу ономасіологічну ознаку – просторове відношення відстані);

5) локалізація хвороби/симптому: *бронхоспазм*, *bronchospasm*, *der Bronchospasmus*; *тромбоемболія*, *die Thromboembolie*;

7) джерело походження: *gallstone*, *der Gallenstein* (проте українській термін (ізоморфний за ономасіологічною ознакою) є аломорфним за способом творення: *жовчний камінь*).

Аломорфізмом у різних аспектах зіставлення термінів із близькоспорідненою англійською і далекоспорідненою українською відзначена німецька мова. По-перше, спосіб основоскладання і словоскладання, на відміну від двох інших зіставляваних мов, є одним із найпродуктивніших для німецької мови, зокрема для творення медичної термінології, за частотністю поступаючись лише афіксації.

Ті терміни, які у німецькій мові є складними словами, у зіставляваних мовах є терміносполученнями, які складаються з двох або й із трьох компонентів. Так, наприклад, терміну *das Magengeschwür* у німецькій мові відповідають такі його міжмовні синоніми, як *виразка шлунку і stomach ulcer* українською і англійською відповідно; терміну *der Atemstillstand* – двокомпонентні терміносполуки *дихальна недостатність* та *respiratory failure*.

По-друге, окрім якісних ознак (видових характеристик), імплікованих першою кореневою морфемою, у німецьких ком-

позитах ідентифіковані інші характеристики, які у двох інших зіставлених мовах передаються лише терміносполученнями:

– вияви (симптоми) хвороби: *der Keuchhusten* (коклюш) (перша частина слова утворена від дієслівної твірної основи – *keuchen* (задихатися));

– ознаки за критерієм «постійний – змінний»: *die Saisonalschmerzen* (сезонний біль), *der Chronischkranke* (хронічний хворий), *das Strahlensyndrom* (хронічний синдром);

– ознаки, що позначають спосіб поширення хвороби (*die Windpocken*). Порівняймо: в основу метафоричної номінації хвороби англійською мовою *chickenpox* покладений уже інший критерій – зовнішньої схожості пухирів на *chickpeas* (різновид бобових); основною ономазіологічною ознакою терміна в українській мові є, як і у німецькій, спосіб поширення (уважалося, що хвороба розноситься вітром), втім у структурному аспекті українській термін відзначений аломорфізмом, утворюючи двокомпонентне терміносполучення *вітряна віспа*.

Ізоморфною рисою медичних композитів на позначення хвороб українською, англійською і німецькою мовами є незначна представленість серед них термінів, кожна з кореневих морфем або твірних основ яких є експонентом національної мови. Так, в англійській мові складанням рідних (англійських) іменних корневих морфем утворені слова *pink-eye* (кон'юнктивіт); *heatstroke* (тепловий удар), в українській – *кровотеча*, *тугоухість*, *косоокість*; у німецькій – *die Schlafsucht* (патологічна сонливість); *die Sehnervenentzündung* (неврит зорового нерва) *die Sehstörung* (вади зору).

Однак більшість досліджених композитів є гібридними утвореннями, у яких один із компонентів базується на загальноживаному слові українського, англійського і німецького походження відповідно, а другий (другі) – на давньогрецькому, латинському або іншому запозиченому корені.

Так, у німецькій мові такою одиницею є *der Weitwinkelglaukom* (відкритокутова глаукома): *Weit* (нім.) + *Winkel* (нім.) + *Glaukom* (від грец. *Glaucoma*, суф. *om-*). В українській і англійській мовах такому композиту кореспондують двокомпонентне і трикомпонентне термінологічні сполучення відповідно.

В англійській мові складанням рідної і запозиченої морфем утворюються такі композити: *stomachache* (біль у животі): *stomach* – французьке запозичення, *ache* – давньоанглійське слово, від протогерманського **akiz*.

В українській мові гібридними композитами є алкозалежність, наркозалежність тощо.

Абсолютна більшість (близько 80 відсотків) композитів у досліджуваному корпусі матеріалу складається з двох запозичених морфем: *osteoporoz*, *osteoporosis*, *die Osteoporose*; **нейродерміт**, *neurodermatitis*, **die Neurodermitis** – всі твірні основи давньогрецького походження.

Іншомовні компоненти (завдяки чіткому значенню кожного з компонентів і легкої ідентифікації в різних мовах) сприяють системній організації міжнародних медичних термінів, зокрема на позначення хвороб.

Ізоморфною характеристикою композитів зіставленими мовами є способи об'єднання компонентів складних термінів: 1) безінтерфіксне складання: (прискорене) *серцебиття*, *heartquake*, *die Herzjagen*; 2) інтерфіксне поєднання морфем: *крововилив*, *thromboembolism*, *das Hypertensionssyndrom*. Частковим ізоморфізмом відзначаються інтерфікси в українській

та англійській мовах: в українській мові вживається інтерфікс *-o-*, в англійській – *-i-* та *-o-*, аломорфними у німецьких композитах є інтерфікси *-s* (продуктивний) і *-en* (малопродуктивний словотвірний засіб).

Висновки. Ізоморфною ознакою термінів-композитів зіставленими мовами є домінуванням серед них іменників, утворених поєднанням двох відіменникових або відприкметникових твірних основ, пов'язаних між собою імплікованими атрибутивними відношеннями. Ізоморфним для термінів зіставленими мовами є функціонально-семантичне навантаження частин складного слова-композиту. Семантичним центром композитів є друга коренева морфема або слово, що позначає основне поняття – хворобу. Перша частина складного слова звужує обсяг концепту, позначеного другою частиною, вступаючи з ним у гіпо- і гіперонімічні семантичні відношення.

Ідентифіковано ізоморфні для зіставлених мов характеристики, позначені «атрибутивною» морфемою композиту, як-от причини хвороби, просторові відношення, видові ознаки, якісний рівень виявлення ознаки, локалізація хвороби/симптому, джерело походження. Аломорфізмом за критерієм мотиваційної атрибутивної ознаки характеризується німецька мова, де перша коренева морфема композиту може вказувати на симптоми хвороби, на особливості її перебігу за критерієм «постійний – змінний», на спосіб поширення хвороби. Ізоморфізм у різних мовах мотиваційної ознаки, за якою кваліфікується хвороба, не виключає аломорфізму термінів зіставленими мовами за критерієм «композит – терміносполучення».

Ізоморфною характеристикою композитів на позначення хвороб є незначна представленість термінів, твірні основи яких є гібридними утвореннями або експонентами національних мов, і абсолютне превалювання композитів, що складаються з двох запозичених морфем.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в аналізі термінологічних сполучень на позначення хвороб українською, англійською і німецькою мовами у зіставному аспекті.

Література:

1. Місник Н. Про «стан здоров'я» мови медицини. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2002. № 453. С. 262–269.
2. Бражук Ю.Б. Натуроморфна метафора в медичній термінології (на матеріалі латинськомовних анатомічних термінів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.14. Київ : Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філології. 2015. 17 с.
3. Луковенко Т.О. Українська гомеопатична лексика : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк : Донец. нац. ун-т. 2011. 18 с.
4. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Українська медична термінологія у фаховій мові лікаря: [нав. посібник]. Київ : Книга плюс, 2001. 176 с.
5. Тихоша В.І. Структурно-семантичні особливості медичних термінів української мови. *Філологічні науки : зб. наук. пр.* 2003. Вип. 20. С. 100–104.
6. Ісаєва О.С. Функціонування термінів у терміносистемі медицини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2019. Вип. № 40. Т. 3. С. 58–60.
7. Ісаєва О.С., Назаренко-Крейн Т.П. Лінгвостилістичні особливості медичної термінології української та англійської мов. *Науковий Вісник Ужгородського університету. Серія філологічна*. 2019. 1 (41). С. 66–71.

8. Стрижаківська О.С. *Назви хвороб у буковинських говірках* : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника». Івано-Франківськ, 2011. 20 с.
9. Vožena Džuganová. English medical terminology – different ways of forming medical terms. *AHR* Vol. 4. No. 7. 2013. P. 55–69.
10. Džuganova, B. (2002): A brief outline of the development of medical English. *Bratisl Lek Listy*. No. 103 (6). P. 223–227.
11. Chabner, D. E. (1996): *The Language of Medicine*. W. B. Saunders Company, New York.
12. Karenberg, A. (2005): Amor, Askulap & Co. *Klassische Mythologie in der Sprache der modernen Medizin*. Stuttgart. Schattauer-Verlag.
13. Вакуленко М.О. Методологічні засади вивчення наукової термінології. *Термінологічний вісник: збірник наукових праць*. Київ: ІУМ НАНУ, 2(2), 2013. С. 16–21.
14. Селіванова О.О. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
15. Osteoporosis | Origin and meaning of osteoporosis by Online Etymology Dictionary (etymonline.com)

Kurbal-Hranovska O. Terminological composites to denote diseases in Ukrainian, English and German languages: a comparative aspect

Summary. In modern socio-economic realities, the problem of universalization and unification of medical terminology becomes especially relevant, which determines the scientific actuality of this study, focused on a multifaceted comparative analysis of terms-composite words to denote diseases in Ukrainian, English and German. The scientific significance of the article is also due to the fact that the chosen problem, in particular, in its comparative aspect remains unexplored in both domestic and foreign linguistics,

The purpose of the article consists in a comprehensive analysis of medical composite words designating diseases in Ukrainian, English and German, with the identification of isomorphic and allomorphic features of terms in the structural, morphological and semantic aspects. To achieve this goal there are a number of tasks:

1) to identify the types of isomorphic and allomorphic hypo-hyperonymic relationships between the semantic center-root morpheme, which denotes the generic concept of disease, and the “attributive” morpheme of the composite word, which specifies the concept on a certain basis;

2) to characterize the compared terms by the criterion of origin of their constituting morphemes.

An isomorphic feature of composite terms in the compared languages is the dominance of nouns, formed by a combination of two noun or adjective formative bases, interconnected by implied attributive relations. The functional-semantic loading of parts of a complex word-composite is isomorphic for terms of the compared languages. The semantic center of composite words is the second root morpheme or a word that denotes the basic concept – disease. The first part of the complex term narrows the scope of the concept designated by the second component, forming with it hypo-hyperonymic semantic relations.

Isomorphic characteristics marked by the “attributive” morpheme of the composite word, include: the causes of the disease; spatial relations; species characteristics; the degree of revealing the feature; localization of the disease / symptom; a source of its origin. Allomorphy according to the criterion of motivational attribute is identified in the German language, where the first root morpheme of the composite may indicate the symptoms of the disease, the specifics of its course by the criterion “constant – temporal”, the way the disease spreads. Isomorphism of the disease-qualifying feature does not preclude the allomorphy of terms by the structural criterion “composite – terminological combination”.

The isomorphic characteristic of composites to denote diseases is the insignificant representation of terms, the creative bases of which are an exponent of national languages, as well as hybrid formations and the absolute prevalence of composites consisting of two borrowed morphemes.

Key words: medical terminology, composites, Ukrainian, English, German languages, allomorphy, isomorphism.

ЕМОЦІЙНІСТЬ VS ЕМОТИВНІСТЬ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ

Анотація. Представлене дослідження є спробою розмежувати схожі (на перший погляд) поняття «емоційність» та «емотивність». Обидва поняття, що є **об'єктом** нашої праці, передбачають вираження людиною емоцій. Їх функціонально-семантичне наповнення стало **предметом** проведеного дослідження. **Мета** полягала в тому, щоб установити взаємозв'язок понять «емоційність» та «емотивність», а також визначити відмінні риси. Для цього спочатку було проаналізовано поняття «емоційність» та «емотивність» із точки зору психології. **Емоційність** розглядається як властивість темпераменту людини, її здатність до емоційного хвилювання, передбачає зміст, якість та динаміку емоцій та почуттів. **Емотивність** описують як психологічну сутність, що характеризує чутливість індивіда до емоціогенних ситуацій. Таким чином, можна простежити взаємозв'язок понять емотивність та емоційність. Відмінність досліджуваних понять полягає у тому, що емоційність передбачає неконтрольований вияв емоцій, тоді як емотивність – навмисний, тому становить певну стратегію комунікативної поведінки, адже вживається з метою прогнозування ситуації й впливу на поведінку іншого комуніканта.

Далі поняття «емоційність» та «емотивність» було проаналізовано з точки зору лінгвістики. «Емоційність» сприймається як властивість мовного знака, тобто його потенційна можливість виражати факт емоційного переживання суб'єктом якогось явища дійсності. Емотивність є властивістю всіх мовних одиниць «бути засобами вираження почуттів та емоцій», тобто вона охоплює всі мовні засоби відображення емоцій. Однак у лінгвістиці прийнято розмежовувати емоційність як психологічний процес (чи стан особистості) та емотивність як функцію мови. Отож, емотивність можна охарактеризувати як лінгвістичний корелят психологічної категорії емоційності.

Проведене дослідження дозволило встановити взаємозв'язок між поняттями «емотивність» та «експресивність». На відміну від емотивності, що наділяє мовні засоби властивістю вираження емоцій, **експресивність** збільшує силу впливу висловлювання за рахунок наявності в його семантиці таких компонентів, як образність, емоційність, інтенсивність. Таким чином, поняття експресивність ширше за поняття емоційність. Емоційність же тісно пов'язана з поняттям «оцінка», що розглядається як здатність виражати позитивне/негативне ставлення мовця до предмета повідомлення, адже за допомогою емоцій людина висловлює своє ставлення до чогось, а ставлення, як правило, передбачає оцінку.

Ключові слова: експресивність, емотивне значення, емотивність, емоційність, оцінність, семантика.

Постановка проблеми. Останнім часом спостерігається значний інтерес до емоційної сфери людини представниками різних галузей науки, що пов'язано з постійними змінами навколишнього світу, які викликають у людей різноманітні

почуття й емоції. Природа емоцій та механізми їх виникнення є об'єктами досліджень у психології, антропології, філософії, соціології, лінгвістиці тощо. Часто емоції вивчаються на межі декількох наук, адже жодна з них не може обійтися власними методами дослідження й змушена звертатися до методів чи результатів досліджень в інших галузях, саме тому в наш час вивчення емоцій носить міждисциплінарний характер.

Наше дослідження є спробою вивчення та розмежування схожих (на перший погляд) понять *емоційність* та *емотивність*, адже обидва передбачають вираження людиною емоцій. На наш погляд, проблема дослідження емоцій, як і їх лінгвальна репрезентація, а також лінгвістичних понять, пов'язаних із вираженням емоцій, є багатогранною й потребує теоретичних та практичних розвідок, що зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення емоцій бере витoki в галузі психології [1; 2]. Експансія проблематики в лінгвістику передбачає вивчення емоцій у межах структурно-семантичного та функціонального підходів [3; 4], у лінгвокогнітивному аспекті [5], у галузі концептології [6] тощо. Також увагу приділено вивченню емоційних концептосфер і концептосистем у російській, англійській, німецькій, українській мовних картинах світу. Слово наділене емоційним компонентом, адже виражає певну емоцію чи почуття, тісно пов'язане з оцінкою, що широко вивчається як когнітивний феномен та як семантична категорія [7; 8]. *Емоційність* та *емотивність* є невід'ємними компонентами мови, адже саме мовними засобами людина передає спектр своїх почуттів, виражає ставлення до навколишнього середовища, викликає емоційну реакцію співрозмовника.

Мета статті. *Об'єктом* представлено дослідження є поняття *емоційність* та *емотивність*, семантика яких передбачає емоції. *Предметом* вивчення обрано функціонально-семантичне наповнення понять *емоційність* та *емотивність*. **Мета** нашого дослідження полягає у встановленні взаємозв'язку між поняттями *емоційність* та *емотивність*, а також визначенні відмінностей між ними. Із поставленої мети витікають такі **завдання**:

- розглянути поняття *емоційність* та *емотивність* із точки зору психології й лінгвістики;
- проаналізувати поняття *емотивна мова*, *емотивне значення*, *емосема*;
- простежити взаємозв'язок понять *емотивність* та *експресивність*;
- описати поняття *оцінка* й установити взаємозалежність *оцінки* й *емоційності*.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження є спробою розмежувати поняття *емоційність* та *емотивність*. Спо-

чатку розглянемо наявні підходи до змісту й співвідношення цих термінів.

У сфері психології є кілька схожих дефініцій терміна «емоційність».

В.Д. Небиліцин розглядає «емоційність» як одну з властивостей темпераменту. Рівень емоційності людини визначається як здатність до емоційного хвилювання (ураховуючи модальність цього хвилювання). Під емоційністю вчений розуміє широкий комплекс властивостей та якостей, що характеризують особливості виникнення, перебіг та припинення різноманітних почуттів, афектів та настроїв [цит. за 1].

Відповідно до словникової дефініції емоційність становить сукупність властивостей людини, що характеризують зміст, якість та динаміку його емоцій та почуттів [9].

Змістовні аспекти емоційності визначаються тими явищами, ситуаціями та подіями, які мають особливу значущість для суб'єкта. Вони пов'язані з основними параметрами особистості, як-от її мотиваційна спрямованість, світогляд, система цінностей, базові уявлення тощо. *Якісні* характеристики емоційності описують ставлення індивіда до явищ дійсності. Вони виражаються через знак та модальність домінуючих емоцій. До *динамічних* властивостей емоційності уналежнюють особливості виникнення, перебігу та припинення емоційних процесів та їх зовнішнього вираження [там само].

Таким чином, характеристики емоційного реагування, що постійно та яскраво виявляються в людині, є її емоційними властивостями та визначають її емоційність.

Отже, *емоційність* є психологічною характеристикою особистості (що виражається в способах виявлення емоцій), це властивість суб'єкта, його здатність переживати емоції, надавати забарвлення своїм діям/учинкам/почуттям та виражати їх.

У лінгвістиці, на відміну від психології, термін «емоційність» сприймається як властивість мовного знака, тобто його потенційна можливість виражати факт емоційного переживання суб'єктом якогось явища дійсності (саме того явища, яке становить предметний (денотативний) зміст цього мовного знака) [10]. Саме це значення має статус лінгвістичного терміна, тому ми можемо говорити про емоційність мовлення.

В.І. Шаховський, указуючи на наявність екстралінгвістичного (філософського) та лінгвістичного аспектів емоцій та почуттів, зазначає, що результатом аналізу екстралінгвістичного аспекту емоційності також є розмежування емоційності як психологічного процесу (чи стану особистості) та емотивності як функції мови [4, с. 66].

Категорія емотивності є однією з найскладніших та найбільш суперечливих, яка різними дослідниками трактується неоднозначно. Отже, є декілька підходів до визначення поняття *емотивність*.

П. Фресс визначає *емотивність* із психологічної точки зору та описує її як психологічну сутність, що характеризує чутливість індивіда до емоціогенних ситуацій [2]. Таким чином, за цим визначенням емотивність пов'язана з емоційністю.

Зазначимо, що в психологічній літературі поняття *емоційність* та *емотивність* розмежуються стосовно процесу комунікації. Виходячи з цієї точки зору, під *емотивністю* розуміється навмисний вияв емоцій, що становить певну стратегію комунікативної поведінки, адже вживається з метою прогнозування та визначення ситуації, а також впливу на поведінку інших людей [11, с. 90]. *Емоційність* також розуміється як вияв

емоцій, однак «із частково неконтрольованими психобіологічними компонентами» [там само, с. 89]. У такому разі емоції мають природний спонтанний характер та є відкритою демонстрацією почуттів. Це твердження перетинається з визначенням *емотивності* в працях деяких зарубіжних дослідників, які вважають, що емотивність передбачає вияв емоцій «із частково контрольованими експресивними компонентами» [5, с. 21].

Аналіз лінгвістичної літератури показує, що вчені чітко розмежують поняття *емотивність* та *емоційність*, уважаючи *емоційність* психологічною характеристикою людини, тоді як *емотивність* є лінгвістичною характеристикою тексту. Таким чином, емотивність можна охарактеризувати як лінгвістичний корелят психологічної категорії емоційності.

У широкому сенсі категорія емотивності охоплює всі мовні засоби відображення емоцій. Н.А. Слюсарева зазначає, що під емотивністю розуміється властивість мовних одиниць «бути засобами вираження почуттів та емоцій» [12, с. 564]. Таке осмислення категорії емотивності передбачає те, що вона об'єднує семантично близькі мовні одиниці різних рівнів.

Найбільш поширене розуміння емотивності пов'язане з її сприйняттям як однією з характеристик тексту. У сприйнятті реципієнта текст (із точки зору категорій/ознак) є певною послідовністю знакових засобів, що «обслуговують» [13, с. 40] процес спілкування та мають ознаки зв'язності, цілісності та емотивності. Таким чином, емотивність постає як семантична категорія, що тісно пов'язана з проблемою так званої *емотивної мови*, розуміння якої в лінгвістиці не є однозначним. В.І. Шаховський вважає об'єктом теорії емотивної мови лише емоційність, що входить до спілкування, і, як наслідок, визначає емотивну мову як сукупність вербальних та авербальних засобів комунікативного вираження емоційності. Учений наголошує на тому, що емотивну мову не слід розуміти як «мову в мові» чи як автономну мову. Емотивна мова є поняттям абстрактним, що виокремлюється з метою наукового аналізу та сприяє кращому розумінню сутності процесів комунікації між людьми. Це певна відкрита система, оскільки ситуативно майже всі вербальні засоби можуть стати емотивними [4, с. 68].

Вивчаючи категорію емотивності на матеріалі лексики постає й проблема емотивного значення. У лінгвістичній літературі трактування емотивного значення тісно пов'язане з розумінням категорії емотивності. Через це є вузьке розуміння емотивного значення, коли його розглядають як спосіб вираження емоцій мовцем та коли воно охоплює власне вигук та емоційно забарвлену лексику. У широкому розумінні емотивне значення – це значення (семема), в єдиній структурі якого міститься сема емотивності того чи іншого рангу, тобто це значення, в якому представлені (виражені чи зазначені) емотивні смисли. Ці смисли можуть повністю збігатися з лексичним значенням слова як, наприклад, у вигуках вони можуть бути конотативними (як у експресивів), а також можуть входити до складу денотативно-сингіфікативного макрокомпонента.

До того ж В.І. Шаховський уводить у науковий обіг поняття *емосеми*, сутність якої розкрито в його концепції: «це специфічний вид сем, що співвідносяться з емоціями мовця та представлені в семантиці як сукупність семантичної ознаки «емоція» та семних конкретизаторів «любов», «презирство», «приниження» тощо, список яких відкрито та які варіюють згадану семантичну ознаку (специфікатор) в різних словах по-різному» [4, с. 25].

Однією з релевантних для нашого дослідження проблем є також розмежування понять *емотивність* та *експресивність*. Вивчаючи це питання, Н.Л. Шадрін зазначає, що погляди лінгвістів на *емотивність* та *експресивність* значно відрізняються й коливаються від повного заперечення яких би то не було взаємозв'язків між цими явищами до їх повного отождоження [14, с. 99]. Такий спектр полярних точок зору пояснюється тим, що категорія експресивності не має однозначної інтерпретації, що й становить головну перешкоду до визначення співвідношення *емотивності* та *експресивності*.

Отже, спробуємо описати *експресивність*, проаналізувавши наявні підходи до вивчення цього поняття.

Зазначимо, що в психології *експресивність* та *емотивність* вживаються для позначення вираження емоцій у тих чи інших зовнішніх виявах [13, с. 42]. Так, Є.П. Ільїн у своїй монографії «Емоції та почуття» стверджує таке: «Вияв емоцій у людей є індивідуальним, тому говорять про таку особистісну характеристику, як експресивність. Чим більше людина виражає свої емоції через міміку, жести, голос, рухи, тим більш виражена у нього експресивність. Експресивність є інтегральною функцією двох доданків, як-от ступінь вираження (сили) емоцій і контроль людини за їх вираженням. За ступенем вияву експресії виокремлюють гіпомімію та гіпермімію» [1].

Експресія – це також виразність, яскравий вияв почуттів, настроїв, у широкому сенсі – підвищена виразність витворів мистецтва, що досягається всією сукупністю художніх засобів [13, с. 44].

У лінгвістиці термін *експресивність* уживається в значенні, відмінному від того, що використовується в психології.

Переконливою є точка зору дослідників, що стверджують таке: *експресивність* становить комплексне поняття, в якому знаходять своє переломлення кілька смислових елементів, наявність та зв'язок яких у лінгвістиці інтерпретується по-різному. В.К. Харченко [15], Н.О. Лук'янова [16], Н.В. Губенко [6] виокремлюють (із певною умовністю, з якою пов'язаний розгляд сукупних понять) такі основні компоненти, що входять до смислового складу поняття «експресивність»: інтенсивність (кількісна ознака семантичної насиченості слова чи виразу), емоційність, оцінність та образність.

Компоненти поняття *експресивність* у мові тісно взаємодіють і зумовлюють одне одного, хоча для експресивності не є обов'язковою одночасна наявність усіх компонентів.

Таке розуміння експресивності дещо збігається з точкою зору Є.М. Галкиної-Федорук про те, що поняття *експресивність* ширше за поняття *емоційність*, оскільки вона може пронізувати як емоційне, так й інтелектуальне [17, с. 107].

У працях інших дослідників також трапляється думка про те, що «логічніше трактувати експресивність не як суму певних семантичних елементів, а як властивість слова збільшувати силу впливу висловлювання за рахунок наявності в його семантиці таких компонентів, як образність, емоційність, інтенсивність тощо» [18].

Отже, слово має експресивний компонент значення, якщо своєю образністю чи будь-яким іншим способом підкреслює те, що називається в цьому ж слові чи в інших синтаксично пов'язаних із ним словах, посилює силу впливу мовної одиниці.

Експресивність є одним з елементів більш широкої структури конотації. Багато російських дослідників виокремлюють чотири взаємопов'язані компоненти в структурі конотації: емо-

тивний (емоційний), оцінний, експресивний та стилістичний [19; 3; 20; 21]. З огляду на це, наведемо визначення експресивності як лінгвістичної категорії, що належить Л.І. Ахметсагіровій: «Експресивність як системне явище становить інтенсивну виразність, узуально закріплену в конотаційному макроелементі й через сему інтенсивності представлена в денотативно-сигніфікативному макрокомпоненті» [22, с. 20].

Щодо співвідношення понять *емотивність* та *експресивність* необхідно зазначити, що більшість дослідників розглядають їх у тісному взаємозв'язку. Так, М.В. Нікітін вважає, що найпростіші випадки експресивності базуються на принципі кількості емотивно значущого мовного засобу за рахунок кореляції між емотивністю та експресивністю висловлювання [23, с. 302]. Учений називає такий вид експресивності кількісно-емотивним й указує на його універсальність, оскільки він не зводиться тільки до художнього (поетичного) мовлення [там само]. Покликаючись на концепцію М.В. Нікітіна, зауважимо, що паралельно з процесами формування когнітивного значення слів здійснюється не менш важливий процес формування емотивно-оцінної структури слова. Цей процес здійснюється завдяки кореляції між когнітивним та емотивно-оцінним компонентами змісту за рахунок переключення міркувальних одиниць свідомості на кореляти в прагматичних емотивно-оцінних структурах свідомості [23, с. 312].

Оцінність як лінгвістичне поняття визначається як закріплене в певній семантичній структурі слова значення, що реалізує ставлення мовного колективу до співвіднесеного зі словом поняття чи предмета (на кшталт «добре – погано»). Слово має оцінний компонент значення, якщо воно виражає позитивне чи негативне судження про те, що воно номінує, тобто схвалення чи несхвалення (*time-tested method, out-of-date method* тощо) [24, с. 38].

Сприймаючи явище дійсності, суб'єкт також може оцінювати це явище. Оцінка – це ставлення мовця до об'єкта/явища. На відміну від емоцій, які можуть належати як мовцеві, так і слухачеві, оцінка завжди йде від мовця і може бути раціональною (інтелектуальною), заснованою на логічних оцінних судженнях про об'єктивні ознаки явищ, та емоційною (крім логічного судження, викликати емоційне у своїй основі ставлення до змісту висловлювання).

Поняття оцінності, як правило, розглядається невідривно від емоційності. Розбіжності щодо співвідношення емоційності та оцінності базуються на тому, що за допомогою емоцій ми висловлюємо своє ставлення до чогось, а ставлення, як правило, завжди передбачає оцінку. Так, учені доходять висновку, що емоція та оцінка становлять нерозривну єдність. Н.А. Лук'янова ототожнює поняття *емоційність* та *оцінність*, а також уживає емоційність у значенні «власне оцінність»: «Оцінність, що представлена як співвіднесеність слова з оцінкою, й емоційність, що пов'язана з емоціями, почуттями, не становлять двох різних компонентів значення, а є єдиними» [16, с. 42]. Тієї ж думки дотримується й В.І. Шаховський.

Більш переконливою видається точка зору, згідно з якою *емоційність* та *оцінність* є елементами, що передбачають одне одного, однак не є тотожними. О.М. Вольф диференціює *емоційність* та *оцінність*, розглядаючи їх як частину та ціле відповідно [24, с. 37]. Різницю цих елементів підтверджує той факт, що окремим підкласам емотивних явищ оцінка властива не в однаковій мірі.

У нашому дослідженні ми поділяємо точки зору О.М. Вольф і погоджуємося з тим, що оцінність передбачає ставлення мовця до предмета мовлення, тобто закладену в слові позитивну чи негативну характеристику людини, предмета, явища.

Висновки. Розглянувши точки зору, що стосуються взаємопов'язаних понять *емоційність* та *емотивність*, а також нерозривний зв'язок з *оцінністю* та *експресивністю* відповідно, у нашому дослідженні ми підтримуємо думку про те, що поняття *емоційність* та *емотивність* тісно переплітаються, однак вони не є тотожними.

У лінгвістиці *емоційність* розуміється як потенційна можливість мовного знака виразити факт емоційного переживання явища дійсності, що становить предметний (чи денотативний) зміст мовного знака. *Емотивність* (нарівні з ознаками зв'язності та цілісності) є однією з характеристик тексту, адже текст – це послідовність мовних знаків, що «обслуговують» процес спілкування. Отже, емотивність постає як семантико-функціональна категорія, що тісно пов'язана з проблемою так званої емотивної мови та виявляється в системі мовних засобів різних рівнів, які покликані відображати, позначати та виражати емоції людини. Ці мовні засоби об'єднуються на основі спільного емотивного значення, лінгвістичний статус якого залишається дискусійним.

У нашому дослідженні під *емотивною мовою* розуміється сукупність засобів, що слугують для вираження емоційності. Емотивне значення мовної одиниці можна визначити як значення, в структурі якого представлені емотивні смисли. Ці смисли можуть повністю збігатися з лексичним значенням слова, бути частиною денотативно-сигніфікативного макрокомпонента чи входити до складу конотативного компонента значення.

Розмежування понять *емоційність* та *емотивність* передбачає зв'язок зі спорідненими поняттями *експресивність* та *оцінність*.

Експресивність, або *виразність*, уважаємо властивістю мовної одиниці збільшувати силу впливу висловлювання завдяки наявності в семантиці певних компонентів, як-от образність, емоційність, інтенсивність тощо.

Отже, *експресивність*, як і *емотивність*, є комплексним поняттям, що поєднує в собі декілька компонентів, зокрема й емоційність. Таким чином, поняття *експресивність* є ширшим за поняття *емоційність*, адже останнє є підрядим поняттям. Однак емотивність (порівняно з експресивністю) є більш змістовним поняттям, тому експресивність розглядаємо як засіб вираження емотивності.

Оцінність як здатність виражати позитивне/негативне ставлення мовця до предмета повідомлення тісно пов'язана з поняттям *емоційність*, адже за допомогою емоцій людина висловлює своє ставлення до чогось, а ставлення, як правило, завжди передбачає оцінку.

Проведена теоретична розвідка дає змогу проаналізувати та встановити лінгвістичні процеси вербалізації емоційного стану персонажа на матеріалі сучасних англомовних творів, у чому ми вбачаємо *перспективу* нашого дослідження.

Література:

1. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 752 с.
2. Фресс П. Эмоции. *Экспериментальная психология*. Москва : Прогресс, 1975. Вып. 5. С. 112–195.

3. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. Москва : Язык русской культуры, 1998. 895 с.
4. Шаховский В.И. О комплексном подходе к изучению эмоционального значения в языке. *Иностранные языки в высшей школе*. Вып. 13. Москва : Высшая школа, 1978. С. 66–72.
5. Janney R.W., Horst A. Intracultural tact versus intercultural tact. *Politeness in Language: Studies in its History, theory and practice* / by Richard J. Watts et al. Berlin: Mouton de Gruyter, 1992. P. 21–42.
6. Губенко Н.В. Экспрессивность средств выражения утверждения и отрицания в языке подлинника и переводов романов Э.М. Ремарка : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Кубан. гос. ун-т. Краснодар, 2006. 31 с.
7. Бигунова Н.А. Положительная оценка: от когнитивного суждения к коммуникативному высказыванию. Одесса : КП ОМД, 2017. 600 с.
8. Приходько Г.І. Оцінка і комунікація : посіб. для студентів та аспірантів. Вінниця : Нова книга, 2013. 168 с.
9. Словарь: Психологический лексикон. Энциклопедический словарь в шести томах / Под. ред. А. В. Петровского. Москва : ПЕР СЭ, 2005. 251 с.
10. Ильина Н.В. Структура и функционирование оценочных конструкций в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Московский государственный педагогический институт им. В.И. Ленина. Москва, 1984. 16 с.
11. Ларина Т.В. Эмоциональность и эмотивность в коммуникации. *Межкультурная коммуникация и перевод. Материалы межвузовской конференции*. Москва, 2002. С. 89–93.
12. Сплосарева Н.А. Функции языка. *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва : Советская энциклопедия, 1990. С. 564–565.
13. Юсева Ю.В. Механизмы вербализации эмоционального состояния литературного персонажа в англоязычной художественной прозе : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Московский государственный лингвистический университет». Москва, 2011. 173 с.
14. Шадрин Н.И. Перевод фразеологических единиц и сопоставительная стилистика. Саратов, 1991. 221 с.
15. Харченко В.К. Разграничение оценочности, образности, экспрессивности и эмоциональности в семантике слова. *Русский язык в школе*. 1976. Вып. 3. С. 67–68.
16. Лукьянова Н.А. О соотношении понятий экспрессивность, эмоциональность, оценочность. *Актуальные проблемы лексикологии и словообразования*. Новосибирск, 1976. Вып. 5. С. 20–32.
17. Галкина-Федорук Е.И. Об экспрессивности и эмоциональности в языке. *Сборник статей по языкознанию*. 1958. С. 103–124.
18. Шейгал Е.И. О соотношении категорий интенсивности и экспрессивности. *Экспрессивность на разных уровнях языка*. Новосибирск, 1984. С. 60–65.
19. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. Ленинград : «Просвещение», 1981. 295 с.
20. Булдаков В.А. Стилистически сниженная фразеология и методы ее идентификации (на материале современного немецкого языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Калинин. гос. ун-т. Калинин, 1982. 25 с.
21. Филиппов К.А. Лингвистика текста: Курс лекций. Санкт-Петербург, 2003. 336 с.
22. Ахметсагирова Л.И. Проблема экспрессивности как лингвистической категории (на материале фразеологизмов военного происхождения). *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2009. № 1. С. 20–23.
23. Никитин М.В. Лексическое значение слова. Москва : Высшая школа, 1983. 127 с.
24. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. Москва : Едиториал УРСС, 2002. 280 с.

Lelet I. Emotionality vs emotivity: correlation and differentiation of the notions

Summary. The present research is an attempt to distinguish between the two notions that may be considered alike at first sight – “emotionality” and “emotivity”. Both notions that serve as the object of our study imply expressing emotions by a person. Their functional and semantic content turns out to be the subject of the conducted investigation. The aim is to establish the correlation between the notions “emotionality” and “emotivity” as well as define their differences. To fulfil the aim of the research “emotionality” and “emotivity” were firstly analysed from the viewpoint of psychology. Emotionality is regarded as a person’s temperament quality, his/her ability to experience emotions, and foresees content, quality and dynamics of feelings and emotions. Emotivity is described as the psychological essence that characterizes a person’s sensitivity to emotionogenic situations. Thus, we can observe that there is a correlation between the notions “emotionality” and “emotivity”. Difference between them is that emotionality implies uncontrollable expression of emotions whereas emotivity implies their intentional expression, and that is why it serves as a certain strategy of communicative behaviour, because it is used to predict the situation and to influence the other communicant’s behaviour.

Further, the notions “emotionality” and “emotivity” were analysed from the viewpoint of linguistics. “Emotionality” is

perceived as a quality of a lingual sign, i.e. it is its potential ability to express the fact of experiencing emotions by a person concerning any event. “Emotivity” is the quality of all lingual signs “to be the means of expressing feeling and emotions”, i.e. it embraces all lingual means which reflect emotions. Nevertheless, in linguistics it is accepted to distinguish between emotionality as a psychological process (or a person’s state) and emotivity as a language function. Thus, emotivity can be characterized as a linguistic correlate to the psychological category of emotionality.

The carried out research allowed establishing the correlation between such notions as “emotivity” and “expressivity”. In contrast to emotivity which renders the quality of expressing emotions to lingual means, expressivity increases the influence power of an utterance due to the presence of such components as figurality, emotionality and intensity in its semantics. Thus, the notion “expressivity” is wider than the notion “emotionality”. In its turn, emotionality closely correlates to the notion “evaluation” which is regarded as the speaker’s ability to express his/her positive or negative attitude to the subject of the message as by means of emotions a person expresses his/her attitude to anything in general, and, as a rule, his/her attitude implies evaluation.

Key words: emotionality, emotive meaning, emotivity, evaluation, expressivity, semantics.

*Лемешко О. О.,**аспірант кафедри германських мов і перекладознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка**Слінецька В. Д.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германських мов і перекладознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ЧАСТИНОМОВНІ МОДЕЛІ АНГЛОМОВНИХ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНІВ

Анотація. У статті проведено визначення та дослідження найтиповіших частиномовних моделей англомовних військових термінів. Актуальність цього дослідження полягає у тому, що саме аспект частиномовних моделей англомовних військових термінів до цього не розглядався в українському науковому дискурсі. Усі підрахунки у цій науковій розвідці були здійснені на основі термінологічної вибірки, котра була заздалегідь підготована для цього дослідження. У процесі аналізу англомовних військових термінів всі термінологічні одиниці були розділені на такі дві категорії, як однокомпонентні та багатокомпонентні. Далі всі терміни з категорії багатокомпонентних були розділені на окремі підгрупи відповідно до кількості компонентів. Після поділу за кількістю компонентів проведено маркування за частиномовними моделями. Статистичні розрахунки, категоризація та маркування за частиномовними моделями проводились у середовищі Microsoft Excel.

За результатом статистичних підрахунків підтвержені попередні позиції дослідників компонентного складу термінів про те, що багатокомпонентні терміни становлять більшість у всіх терміносистемах. Це пояснюється тим, що багатокомпонентні терміни виявляють більшу здатність до конкретизації значень. Також було підтверджено, що найбільш розповсюдженою категорією серед багатокомпонентних термінів є саме двокомпонентні. Проте дослідження також указало на таке: незважаючи на свою розповсюдженість, ця категорія не може вважатися найбільш продуктивною. У процесі дослідження також проаналізовано найбільш продуктивні та середньопродуктивні частиномовні моделі англомовних військових термінів. Окрім цього, була помічена тенденція до зростання різноманітності частиномовних моделей відповідно до кількості компонентів у термінах, а збільшення різноманітності частиномовних моделей зростає у всіх категоріях. Аналіз частиномовних моделей, що був здійснений у цьому дослідженні, підтвердив твердження, що висувалось іншими дослідниками зі сфери термінології, яке полягало в тому, що іменник є однією з найпоширеніших частин мови в будь-якій професійній термінології.

Ключові слова: англомовні військові терміни, терміносистема, частиномовна модель, багатокомпонентний термін.

Постановка проблеми. Об'єктом дослідження є частиномовні моделі англомовні військові терміни, що використовуються в збройних силах Сполучених Штатів Америки, Великої Британії та Канади. Загальна кількість військових термінів, які

були використані у цьому дослідженні, становить 5 000 одиниць. Ці терміни були відібрані шляхом методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел, як-от *DOD Dictionary Of Military And Associated Terms*, *NATO Glossary Of Terms And Definitions (English And French)*, *The Official NATO Terminology Database*, *Військовий Стандарт 01.030.001-2020 (Видання 1)*, *Manual Of Abbreviations Department Of National Defence And The Canadian Armed Forces*, *MOD Acronyms And Abbreviations*.

Предметом дослідження є найбільш продуктивні частиномовні моделі англомовних військових термінів та їх характеристики.

Метою статті є виявлення найпродуктивніших та середньопродуктивних частиномовних моделей термінотворення в сучасних військових терміносистемах Сполучених Штатів Америки, Великої Британії та Канади та взаємозв'язок з їх структурними характеристиками. У процесі роботи використані такі методи дослідження, як лінгвістичний опис, компонентний аналіз та статистичний.

Виклад основного матеріалу. Основним джерелом інформації для цього дослідження є вибірка військових термінів, які були відібрані шляхом суцільної вибірки з лексикографічних джерел військового спрямування. Загальна кількість відібраних термінів становить 5 000 одиниць. За своїм складом проаналізовані терміни та їх частиномовні моделі представлені майже всіма самостійними частинами мови та деякими службовими. У статті, присвяченій аналітичній номінації термінів, Н.В. Разбегіна зазначає: «Навіть попри актуальність та активні дослідження неоднослівних термінів, у науковому дискурсі відсутня узгоджена дефініція для них. Мовознавці використовують такі назви: «багатокомпонентний термін», «полікомпонентний термін», «складений термін», «складний термін», «складена назва», «складене найменування», «термінологічне сполучення», «термінологічне словосполучення», «термін-словосполучення», «терміносполучення», «словосполучення термінологічного типу», «словосполучення термінологічного характеру» [1, с. 346]. Із метою уникнення неточностей для зручності у цьому дослідженні замість поняття «неоднослівний термін» буде використано «багатокомпонентний термін».

Аналізуючи терміни, які було внесено до вибірки, виявлено 797 однокомпонентних термінів та 4 203 багатокомпонентних термінів, що у відсотковому співвідношенні становить 15,94% та 84,06% відповідно. Також був проведений підрахунок термінів за кількістю компонентів у їх структурі та були отримані

такі результати: 1) двокомпонентні – 2 277 (45,54%); 2) трикомпонентні – 1 335 (26,70%); 3) чотирикомпонентні – 407 (8,14%); 4) п'ятикомпонентні – 132 (2,64%); шестикомпонентні – 38 (0,76%); семикомпонентні – 11 (0,22%); восьмикомпонентні – 3 (0,06%). У працях, присвячених структурі термінів, науковці пояснюють домінацію багатоконпонентних термінів таким аргументом: «Перевага надається термінам-словосполученням, оскільки вони здатні найбільш повно відобразити необхідні специфічні риси поняття, яке називається аналітичними термінами» [2, с. 104]. Також вищевказані показники підтверджують твердження вченого С. Гриньова який зазначає, що 60–95% термінів у сучасних європейських мовах – це багатоконпонентні одиниці [3, с. 137].

Після розподілу та аналізу термінів за кількістю компонентів на основі підготовленої для цього дослідження вибірки англійських військових термінів здійснено аналіз та визначено найпродуктивніші частиномовні моделі у термінах із різною кількістю компонентів. У дослідженні були використані такі умовні позначення для частин мови: N – noun; A – adjective; V – verb; P – pronoun; Adv – adverb; C – conjunction; D – determiner; Prep – preposition. Окремо у цьому дослідженні також були проаналізовані однокомпонентні терміни на предмет того, якими частинами мови вони позначаються. Відповідно до підрахунків однокомпонентних термінів визначено, що більшість термінів є саме іменниками (91,5%), тоді як прикметники, прислівники та дієслова становлять лише 8,5% від загальної суми однокомпонентних термінів (прикметники – 3,5%; прислівники – 0,5%; дієслова – 4,5%). У співвідношенні до інших багатоконпонентних термінів у вибірці загальна кількість однокомпонентних термінів у вибірці становить лише 15,94%.

Наступною та найбільшою категорією термінів є двокомпонентні, кількість яких становить 45,54% від загальної кількості всіх термінів у цьому дослідженні. У цій категорії найбільш розповсюдженими частиномовними моделями є **іменник + іменник** (N+N – 51,56%) та **прикметник + іменник** (A+N – 42,60%). Решта моделей становлять доволі низький відсоток: **дієслово + іменник** (V+N – 2,81%), **іменник + дієслово** (N+V – 0,66%) та **прийменник + іменник** (Adv+N – 0,66%). У цій категорії простежується тенденція до того, що звичним формувальним елементом у кожній із наведених частиномовних моделей є іменник. Отримані результати збігаються з твердженням С. Гриньова, що «найбільш простим та найбільш розповсюдженим видом термінів в англійській мові є двокомпонентні атрибутивні словосполучення, які складаються з основного елемента, що виражений іменником, та атрибутивного елемента» [3, с. 137]. В.Д. Сліпецька у своїй праці «*Англійська Термінологія Штучного Інтелекту В Контексті Інших Терміносистем (Досвід Лінгвостатистичного Аналізу)*» зазначає, що «домінування утворень типу *NN* серед інтрагалузевих термінів пояснюється тенденцією до лаконічності та спрощення мовних форм і широким діапазоном семантичних відношень, які здатна передавати ця конструкція. Використання моделі *NN*, безумовно, відповідає потребам мовця, тут – автора наукового твору» [4, с. 11]. Варто зазначити, що в цьому дослідженні не враховано належність термінів до однієї з груп, що були наведені в цитаті вище (інтрагалузеві, екстрагалузеві, загальнонаукові). У схожих за темою дослідженнях висувають подібні припущення щодо розповсюдженості вищевказаних частиномовних моделей [5, с. 44]. С. Гриньов також зазначає, що

найбільш розповсюдженими частиномовними моделями між двокомпонентних термінів є моделі N+N, A+N, V+N. Він також пояснює, що популярність цих частиномовних моделей пов'язана з тим, що вони утворені шляхом синтаксичного терміноутворення, який є найбільш популярним засобом поповнення термінології. Цей спосіб полягає у перетворенні звичайних вільних словосполучень у складні «еквіваленти слів». Завдяки цьому способу утворюються 60–95% складу різноманітних термінологій європейських мов. Дослідник також зазначає, що «серед основних властивостей термінів словосполучень разом зі стійкістю (цільністю номінації), що зумовлена функцією найменування одного поняття, вказується на їх номінативний характер і атрибутивний (визначальний) вид зв'язку елементів, із яких вони складаються. Це означає, що є об'єктивні передумови виокремлення і фіксації термінів словосполучень із тексту і визначення їх основних моделей, що може бути використано для створення алгоритму автоматичного розпізнавання складених термінів у тексті» [3, с. 137].

Другою за кількістю групою термінів у дослідженні є трикомпонентні, які становлять 26,70% від загальної кількості всіх термінів, використаних у дослідженні. За підрахунками визначено, що двома домінуючими частиномовними моделями в трикомпонентних термінах є **іменник + іменник + іменник** (N+N+N – 35,81%) та **прикметник + іменник + іменник** (A+N+N – 31,01%). Наступними за кількістю моделі **прикметник + прикметник + іменник** (A+A+N – 9,51%), **іменник + прийменник + іменник** (N+Prep+N – 8,99%) та **іменник + прикметник + іменник** (N+A+N – 4,42%). Аналізуючи вищевказані статистичні дані, можна зробити висновок, що для трикомпонентних термінів типовими елементами частиномовних моделей є іменник та прикметник, оскільки вони трапляються у п'яти найбільш розповсюджених частиномовних моделях цієї групи термінів. Надаючи характеристику трикомпонентним термінам, С. Гриньов говорить, що, «як правило, трикомпонентні термінологічні словосполучення утворюються на базі двокомпонентних словосполучень, що характеризуються більш тісними структурно-семантичними співвідношеннями», та називає їх похідними словосполученнями. Він також зазначає, що саме різноманітність типів похідних структур зумовлює різноманітність формально-семантичних структур трикомпонентних словосполучень [3, с. 142]. Варто також зазначити, що найбільш продуктивні частиномовні моделі в категорії трикомпонентних термінів за своєю структурою мають схожі елементи з двокомпонентними термінами. Це спричинено тим, що терміноодиниці, котрі мають модель N + N та A + N, розширюються шляхом додавання до них іменника або прикметника. Типовим є додавання прикметника саме з метою конкретизації того поняття, яке окреслює термін.

Наступною категорією, котра має найбільшу варіативність частиномовних моделей, є чотирикомпонентні терміни. Ця категорія продовжує демонструвати схожу тенденцію за складом частиномовних моделей. Із 52 варіантів частиномовних моделей найбільш розповсюдженими серед чотирикомпонентних військових термінів є такі: **іменник + іменник + іменник + іменник** (NNNN – 26,04%, наприклад: rescue combat air patrol); **прикметник + іменник + іменник + іменник** (ANNN – 27,87%, наприклад: regional response coordination center). Дві вищевказані моделі є схожими за своїми властивостями на трикомпонентні та двокомпонентні терміни, оскільки вони пере-

важають за кількісним показником у своїй категорії та схожі за своїм складом та структурою. Під час розгляду п'ятикомпонентних термінів визначено такі найбільш типові частини-мовні моделі: **прикметник + іменник + іменник + іменник + іменник** (ANNNN – 11,36%), **прикметник + прикметник + іменник + іменник + іменник** (AANNN – 9,09%), **іменник + іменник + іменник + іменник** (NNNNN – 8,33%), **прикметник + іменник + сполучник + іменник + іменник** (ANCNN – 8,33%). Дещо відмінні результати були отримані після підрахунку типових частини-мовних моделей у шестикомпонентних термінах. Три найбільш розповсюджені моделі виглядають так: **прикметник + прикметник + прикметник + сполучник + прикметник + іменник** (AAACAN – 13%), **прикметник + іменник + іменник + сполучник + іменник + іменник** (ANNCNN – 8%), **іменник + сполучник + іменник + іменник + іменник + іменник** (NCNNNN – 8%). Як ми можемо помітити, принциповою відмінністю у цій категорії багатокомпонентних термінів є присутність сполучника у складі частини-мовної моделі. Можемо зробити припущення, що це спричинено нагромадженням конструкції шестикомпонентних термінів, що потребує сполучного елемента, щоб передати логічне значення.

Окремо також важливо відзначити й середньопродуктивні моделі для термінів із різною кількістю компонентів. Серед двокомпонентних термінів до цієї категорії можна зарахувати поєднання *дієслова та іменника* (V+N – 2,81%). Поміж трикомпонентних термінів до середньопродуктивних моделей можна зарахувати такі: **прикметник + прикметник + іменник** (A+A+N – 9,21%), **іменник + прийменник + іменник** (N+Prep+N – 8,99%), **іменник + прикметник + іменник** (N+A+N – 4,42%). Порівняно з найбільш продуктивними частини-мовними моделями середньопродуктивні значно поступаються за кількістю, оскільки разом вони становлять лише 6% від загальної кількості термінів. За результатами підрахунку середньопродуктивні моделі чотирикомпонентних термінів представлені такими моделями: **прикметник + прикметник + іменник + іменник** (AANN – 5,90%), **прикметник + іменник + прийменник + іменник** (ANPrepN – 4,67%), **іменник + прикметник + іменник + іменник** (NANN – 3,93%). П'ятикомпонентні терміни відрізняються такими двома частини-мовними моделями: **іменник + сполучник + іменник + іменник + іменник** (NCNNN – 6,68%), **іменник + іменник + сполучник + іменник + іменник** (NNCNN – 6,06%). Під час аналізу цих частини-мовних моделей можна помітити схожість зі структурою найбільш продуктивних шестикомпонентних моделей, які у своєму складі також містять сполучник. У цьому разі також можемо зробити припущення, що така модель спричинена компонентною нагромадженням терміна. Також використання саме такої конструкції може бути зумовлене потребою в логічному та зв'язному переданні значення певного терміна. Серед шести-, семи- та восьмикомпонентних термінів важко виокремити саме середньопродуктивні моделі, оскільки вони представлені одиничними випадками. Решта частини-мовних моделей представлені в одиничному екземплярі.

Типовою тенденцією, котра простежується у цьому дослідженні, є домінація частини-мовних моделей, до складу яких входять такі частини мови, як іменник та прикметник. Також ми можемо спостерігати, що більшість термінів (35% від загальної кількості термінів) була утворена саме поєднанням двох, трьох або чотирьох іменникових основ. Другою значу-

щою групою є терміни, що були утворені шляхом додавання до іменникових основ прикметника, котрий перебуває на першому місці в конструкції частини-мовної моделі. Загальна кількість термінів цієї моделі становить 30% від загальної кількості термінологічних одиниць у дослідженні. Цей тип частини-мовних моделей можна визначити як найбільш продуктивний саме серед англійських військових термінів. Так, наприклад, серед частини-мовних моделей двокомпонентних термінів 56% у своєму складі містить іменник та 35% – прикметник. Якщо проводити аналогічний аналіз серед трикомпонентних термінів, то помічаємо, що 91% частини-мовних моделей мають у складі іменники. На підставі вищевказаних статистичних даних можемо стверджувати, що ці частини-мовні моделі є характерними під час творення військових англійських термінів. У процесі дослідження помічена така закономірність: разом зі збільшенням компонентів у складі терміна також збільшується варіативність та кількість частини-мовних моделей. Пікові показники цієї тенденції прослідковуються саме в чотирикомпонентних термінах, які налічують 52 унікальні частини-мовні моделі. Проте надалі цей показник іде на спад, оскільки прослідковуються такі показники: 47 частини-мовних моделей у категорії п'ятикомпонентних термінів, 24 частини-мовні моделі в шестикомпонентних термінах, 10 та 2 частини-мовних моделей у категоріях семи- та восьмикомпонентних термінів відповідно. Дво- та трикомпонентні терміни становлять більшість термінів у вибірці (72%), мають меншу різноманітність частини-мовних моделей. За підрахунками двокомпонентні терміни мають 17 унікальних моделей, а трикомпонентні – 35. В.Д. Сліпещька зазначає: «До найважливіших характеристик багатокомпонентних термінів належать частини-мовна модель та термінотвірний тип терміна» [4, с. 10]. Цю думку також підтримують Л.Й. Цьох та Т.В. Коваль та дають такі коментарі: «Однією з важливих характеристик багатокомпонентних термінів є їх частини-мовна модель, котра визначає структуру мовної одиниці. Є залежність між частини-мовною моделлю та категоріальним видом терміна» [5, с. 44].

Одним із найважливіших завдань у таких дослідженнях є саме підрахунок та отримання кількісної інформації про типи частини-мовних моделей, оскільки цей процес потребує кропіткої роботи з їх відбору та обчислення. У цьому дослідженні для статистичного підрахунку даних були створені окремі таблиці, в яких були зазначені частини-мовні моделі та кількість термінів, яким притаманне їх використання. Таблиці такого плану були створені для кожної категорії термінів залежно від кількості їх компонентів. Усі статистичні розрахунки, категоризація та маркування за частини-мовними моделями проводились у середовищі Microsoft Excel.

Висновки. За результатом статистичних підрахунків багатокомпонентні терміни становлять більшість. Л. Гарашенко дає досить розлоге пояснення цьому результату: «Терміни – словосполучення, що виявляють більшу здатність до конкретизації значень завдяки можливості надавати уточнювальні галузеві характеристики загальноживим словам. Результати цього дослідження також збігаються з результатами термінознавчих розвідок [6, с. 224]. Серед багатокомпонентних термінів визначено найбільшу категорію термінів, якою є двокомпонентні. Незважаючи на домінацію за цим критерієм, цю категорію не можна назвати найпродуктивнішою з точки зору різноманітності частини-мовних моделей.

Проаналізовано найбільш продуктивні та середньопродуктивні частиномовні моделі. Найбільш продуктивною категорією багатоконпонентних термінів за кількістю частиномовних моделей виявились чотириконтонентні. У дослідженні виявлено 52 відмінні частиномовні моделі.

Окремо також зазначено, що різноманітність частиномовних моделей зростає відповідно до кількості компонентів у терміні. Тенденція полягає в тому, що збільшення різноманітності частиномовних моделей зростає у всіх категоріях.

Результати цього дослідження перевершують з дослідженнями інших науковців та підтверджують попередні наукові розвідки. Наукова новизна цієї публікації полягає саме в аналізі частиномовних моделей у співвідношенні з їх структурними характеристиками, оскільки в більшості інших аналізів із цієї теми порівняння проводиться на основі інших критеріїв. Також необхідно зазначити, що актуальність цього дослідження спричинена відсутністю розвідок саме в аспекті військових терміносистем.

Аналіз частиномовних моделей також підтвердив твердження, яке фігурувало у попередніх дослідженнях, яке полягало в тому, що іменник є однією з найпоширеніших частин мови в будь-якій професійній термінології. Результати цієї публікації надалі можуть використовуватись для більш детального аналізу частиномовних компонентів англійських військових термінів та їх відношення з іншими критеріями термінів, як-от їх належність до певних груп термінів (інтрагалузевих, екстрагалузевих та загальнонаукових).

Література:

1. Разбегіна Н.В. Аналітичні номінації термінів міжнародного права. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 58. С. 346–349.
2. Даниленко В.П. О терминологическом словообразовании. *Вопросы языкознания*. 1973. № 4. С. 76–85.
3. Гринев С.В. Введение в терминоведение. Москва, 1993. 310 с.
4. Сліпецька В.Д. Англійська термінологія штучного інтелекту в контексті інших терміносистем (досвід лінгвостатистичного аналізу): дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.04. Київ, 2008. 347 с.
5. Цьох Л.Й., Коваль Т.В. Структурна класифікація термінів українських наукових текстів в галузі комп'ютерної лінгвістики: якісні та кількісні характеристики. *Розвиток філології та лінгвістики на сучасному історичному етапі* (Одеса, 11–12 грудня 2020 р.) Одеса, 2020. С. 43–47.

6. Гашченко Л.Б. Аналітизм як тип термінологічної номінації. *Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Харків, 2012. Вип. 34. С. 223–228.

Lemeshko O., Slipetska V. Part-of-speech models of anglophone military terms

Summary. The given article contains research results that concern the most common part-of-speech models of anglophone military terms. The topicality of this study is based on the fact that the very aspect of part-of-speech models of Anglophone military terms had not been researched in Ukrainian scientific discourse. All calculations in this research paper were conducted based on a selection of military terms that was compiled specifically for this article. During the analysis of anglophone military terms, all items were subdivided into two categories one-component terms and multi-component terms. Further, all terminological units from the multi-component category were split into subgroups according to the number of components. After the split, all the components were tagged with their part-of-speech model. Statistical calculations, categorization, and part-of-speech tagging were performed with help of Microsoft Excel software.

The statistical calculations which were gathered in this research prove previous studies from the field of component composition of terms that the multi-component terms make up the vast majority in all terminological systems. It is explained by the fact that multi-component terms pose a greater ability to specify meaning. It was also confirmed that the most common category among multi-component terms is two-component terms. However, the study also indicated that, despite its prevalence, this category cannot be considered to be the most productive one. The study also analyzed the most productive part-of-language models of Anglophone military terms. In addition, a trend has been noticed that the diversity of part-of-speech models tends to increase alongside the number of components of the term. It was also noticed that the increase of part-of-speech models diversity is a specific feature for all terminological categories. The analysis of part-of-speech models that was carried out in the given article confirmed the statement made by other researchers in terminology, namely that the noun is one of the most common parts of language in any professional terminology.

Key words: Anglophone military terms, term system, part-of-speech model, multi-component term.

*Лисичкіна І. О.,**кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій
Національної академії Національної гвардії України**Лисичкіна О. О.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національної академії Національної гвардії України*

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО ІМІДЖЕФОРМУВАЛЬНОГО НАРАТИВУ *FIER*

Анотація. У статті окреслено особливості англomовного іміджеформувального нарративу FIER – Міжнародної асоціації сил жандармерії та поліції в статусі військової установи. Іміджеформувальний нарратив є інструментом стратегічних комунікацій, який використовується цією асоціацією для представлення широкому загалу свого бачення, позиції щодо діяльності FIER та її членів. Іміджеформувальний нарратив FIER є гетерогенним гранд-нарративом, систематизованим гіпертекстом, складаним з іміджеформувальних нарративів силових структур – членів асоціації. Окремі іміджеформувальні нарративи членів FIER розраховані на широкого адресата і є викладом певної інформації про діяльність конкретної організації. Інформація подається максимально ясно і чітко, перевага надається фактам, а не судженням, хоча можуть простежуватися національна та культурна специфіка. Іміджеформувальний нарратив FIER загалом відповідає принципам побудови такого роду нарративів силових структур, а саме: є ретельно спланованим та має фреймову будову взаємопов'язаних повідомлень. Вербалізована в досліджуваному нарративі концептуальна основа відповідає системі цінностей суспільства, структури та особистості. Досліджуваний нарратив має інформативний характер та базується на концептах ЗАКОННІСТЬ ТА ГРОМАДСЬКА БЕЗПЕКА, МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ І ПРОФЕСІОНАЛІЗМ, які відповідають місії і баченню FIER. Ці основні концепти підтримуються іншими, спрямованими на формування позитивного іміджу силових структур через позитивний корпоративний імідж силових структур (ЗНАЧУЩІСТЬ, РЕФОРМИ ТА ІННОВАЦІЇ, КУЛЬТУРА ТА ТРАДИЦІЇ, ПАТРІОТИЗМ) та її репрезентантів (НАВЧАННЯ, РОЗВИТОК, СПОРТ) і через підкреслення активної соціальної ролі та громадської позиції цих силових структур (СОЦІАЛЬНА СВІДОМІСТЬ, ЗАХИСТ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА та РІВНІСТЬ), причому для іміджеформувального нарративу властиве використання топосів корисності для суспільства, безпеки, урахування потреб суспільства. Концептуальна основа допомагає краще структурувати основний меседж нарративу.

Ключові слова: нарратив, іміджеформувальний нарратив, концептуальна основа, концепт, вербалізація, система цінностей, силова структура.

Постановка проблеми. Діяльність силових структур завжди привертає увагу суспільства, при цьому ставлення до таких структур зумовлюється їхнім сформованим іміджем

та відповідною репутацією, які ґрунтуються на засадах прозорості й ефективності діяльності, а також доброчесності. Формування позитивного іміджу силових структур належить до сфери стратегічних комунікацій, що послуговуються нарративами, в яких наратори від імені структури представляють широкому загалу своє бачення, власну позицію щодо діяльності, пояснення дій та ситуацій. Особливе значення в системі стратегічних комунікацій набувають як стратегічні нарративи, так й іміджеформувальні.

FIER є Міжнародною асоціацією сил жандармерії та поліції в статусі військової установи і виконує значущу функцію на міжнародній арені щодо розширення та зміцнення взаємовідносин, сприяння інноваційному та активному пошуку форм поліцейського співробітництва та оцінки моделі організації та структур за кордоном [1]. Звернення до іміджеформувального нарративу FIER набуває особливого значення та актуальності, оскільки Національна гвардія України є повноправним членом FIER з 2017 року.

У дослідницькій перспективі іміджеформувальний нарратив FIER становить інтерес, оскільки є гетерогенним гранд-нарративом, складаним з іміджеформувальних нарративів силових структур – членів асоціації. Іміджеформувальні нарративи членів FIER покликані формувати, просувати інтереси та цінності нараторів у глобальному міжнародному середовищі, тому звернення до особливостей ініціального становлення, визначення точок фокусування, концептуальної основи, топосів та імплікатур є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники різних галузей, зокрема історії, філософії, політології, соціології, психології, філології тощо вибирають нарратив предметом наукового дослідження. У широкому сенсі під нарративом розуміється «історія, яка пояснює дії суб'єкта для їх виправдовування перед певною аудиторією» [2]. Нарратив визначають віртуальним продуктом, який за умови трансляції стає продуктом інформаційним, спрямованим на стимулювання конкретних фізичних дій [3]. Нарратив розуміють як складник дискурсивної реальності [4], як узагальнені моделі бачення світу [5, с. 56], як «герменевтичний імператив, необхідну передумову й найбільш дієвий інструмент людського розуміння й саморозуміння» [6, с. 67].

У лінгвістичній перспективі нарратив визначають дискурсивним жанром, типом дискурсу, який відрізняється унікальністю хронотопа, інтертекстуальністю та суб'єктивністю, порів-

няно стандартною структурою, уніфікованими прагматичними та когнітивними параметрами, що походять від категорії «подійності» [7, с. 134], а також наявністю дійових осіб і сюжету, який еволюціонує в часі. У когнітивному аспекті визначають наративну стратегію як процес категоризації та концептуалізації автором навколишнього світу у структурах концептів, фреймів або гештальтів як ключових механізмів текстотворення [8].

Зауважимо, що окремого дослідження специфіки іміджеформувального наративу FIER не проводилося, хоча цей гранд-наратив є простором концептуалізації загальної іміджевої інформації асоціації та реалізації концептуальних основ окремих іміджеформувальних наративів структур – членів асоціації.

Мета статті полягає в окресленні особливостей англomовного іміджеформувального наративу FIER.

Матеріалом нашого дослідження постали публікації іміджевого характеру на офіційному вебсайті FIER (<http://www.fier.org>) у 2021 році. Вебсайт FIER є інструментом, який забезпечує належне представлення асоціації та кожного її члена в Інтернеті, отже, саме на вебсайті транслюється іміджеформувальний наратив. У межах внутрішніх комунікацій асоціації сайт дозволяє її членам просувати асоціацію в їхніх власних структурах. У межах зовнішніх комунікацій відбувається висвітлення діяльності асоціації та її основних досягнень, просування окремих місій її членів та висвітлення основних оперативних подій та успіхів.

Дослідження послуговувалося інструментарієм методів і прийомів дискурс-аналізу та інтент-аналізу публікацій, прагматичного та наративного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іміджеформувальний наратив FIER загалом відповідає принципам побудови такого роду наративів силових структур, а саме: є ретельно спланованим, має фреймову будову взаємопов'язаних повідомлень, в яких вербалізуються основні концепти, пов'язані із системою цінностей суспільства, структури та особистості, оскільки ефективні наративи резонують з основними цінностями аудиторії та одночасно виправдовують переконливий опис причинно-наслідкових зв'язків, що об'єднує події разом у пояснювальній основі [9, с. 5]. Досліджуваний наратив відповідає характеристикам гранд-наративу і постає систематизованим гіпертекстом, об'єднаним певною метою [10] – формувати позитивний імідж асоціації та її членів.

Окремі іміджеформувальні наративи членів FIER розраховані на широкого адресата і є викладом певної інформації про діяльність конкретної організації. Інформація подається максимально ясно і чітко, перевага надається фактам, а не судженням, хоча може простежуватися національна та культурна специфіка. Так, наратив Катарської Лекхвії містить гучні та пафосні конструкції, які суперечать стилістичним нормам іміджеформувального тексту (*The means of Lekhwīya is to establish a shining glory and building a prosperous society, in a sustainable security* [11]).

Для іміджеформувальних наративів особливого значення набуває концептуальна основа, загальна для всіх повідомлень, що становлять наратив, оскільки спланована акцентуація базових концептів через ключові слова й певні інформативні кванти, які несуть більше смислове навантаження в повідомленнях, сприяє виникненню в адресата емоційного резонансу [10]. Концептуальна основа допомагає краще структурувати основний меседж наративу.

У межах цього дослідження було визначено основні концепти іміджеформувальних наративів кожного члена асоціації FIER. Ці концепти становлять основу і власне іміджеформувального гранд-наративу FIER, при цьому ЗАКОННІСТЬ ТА ГРОМАДСЬКА БЕЗПЕКА, ЗНАЧУЩІСТЬ, РЕФОРМИ ТА ІННОВАЦІЇ і МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ повністю відповідають завданням FIER, КУЛЬТУРА ТА ТРАДИЦІЇ, ПАТРІОТИЗМ, ПРОФЕСІОНАЛІЗМ та ВИСОКА БОЙОВА ГОТОВНІСТЬ корелюють із діяльністю членів FIER, НАВЧАННЯ, РОЗВИТОК та СПОРТ визначають становлення особового складу цих силових структур, а СОЦІАЛЬНА СВІДОМІСТЬ, ЗАХИСТ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА та РІВНІСТЬ стають концептами сучасного суспільства та силових структур як частини останнього. Зауважимо, що для іміджеформувального наративу властиве використання топонімів корисності для суспільства, безпеки, врахування потреб суспільства.

Вербалізація наведених вище концептів має специфіку. ЗАКОННІСТЬ ТА ГРОМАДСЬКА БЕЗПЕКА реалізується шляхом наведення завдань і функцій силових структур – членів FIER. Така інформація посилюється статистичними даними та іншою прецизійною інформацією. Наприклад, *The 650,000 active police officers of these “gendarmierie forces” are responsible for preserving order, preventing and repressing crime, patrolling public roads, disciplining human behavior among other duties, always guided by faithful compliance with fundamental guarantees and legal precepts* [12]. Вербалізація цього концепту є найбільш інформативною.

Концепт ЗНАЧУЩІСТЬ корелює з попереднім і реалізується підкресленням обсягу зони охоплення діяльності силових структур. Цей концепт також вербалізується за допомогою прецизійної інформації. Наприклад, *The Argentine National Gendarmerie is deployed throughout the national territory, which has a continental surface of 2,791.810 km, with a terrestrial border of 9,376 km and its responsibility entails 22,443 km of highways and crossing borders* [13].

Концепти ЗАКОННІСТЬ ТА ГРОМАДСЬКА БЕЗПЕКА та ЗНАЧУЩІСТЬ можуть поєднуватися: *Today, the Gendarmerie nationale ensures public safety on 95% of the national territory for 50 % of the population. Twenty-four hours a day, the institution protects, rescues, intervenes, investigates, arrests and fights* [14].

Концепт РЕФОРМИ ТА ІННОВАЦІЇ характерний для наративів тих членів асоціації, які перебувають у стані удосконалення системи для відповідності кращим практикам силових структур світу. Цей концепт вербалізується в іміджеформувальному наративі Національної гвардії України: *Currently, the system of professional training undergoes significant transformation and reforming. And this transformation is going under the guidance of our international partners* [15].

Концепт МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ є ключовим з огляду на функції та завдання FIER, тому вербалізується майже у всіх окремих іміджеформувальних наративах членів асоціації, часто з підкресленням власної значущості. Наприклад: *Due to the international prestige that Carabineros de Chile has reached along its history, it performs an important cooperation role for foreign police forces, mainly in Latin America, by providing them with professional, operational, and academic assistance* [16] та *The Jordanian Gendarmerie has established relations with European partners like the gendarmeries of Italy, Spain, France, Romania, and the Netherlands, the United States. The Jordanian Gendarmerie*

Рис. 1. Концептуальна основа іміджеформувального гранднративу FIER

plays a key role in the police training of police organisations in the region (e.g. Palestine Police, Iraqi Police) [17].

Концепт КУЛЬТУРА ТА ТРАДИЦІЇ вербалізується у формі історичних довідок про силові структури. Цей концепт характерний для іміджеформувальних наративів членів асоціації зі Сходу. Наприклад: *The Lekhwiya inspired the principle of faith in god and draws its values if our glorious heritage, and to be lighten by the human civilization through its service to the community and to reflect the love of homeland. Authentic word driven from Qatari heritage origin word (khai) brother used previously by the Qatari people for the tribesmen close to the ruler who collect tax and maintenance of security, integrity of society and define the homeland driven by the love of god and patriotism and love of the leader* [11].

Концепт ПАТРІОТИЗМ найглибше вербалізовано в наративі Турецької жандармерії: *The Gendarmerie of the Turkish Republic, taking its strength from the sincere support of Turkish people, does not refrain from any kind of self-sacrifice while performing its duties in accordance with the laws* [18].

Концепти ПРОФЕСІОНАЛІЗМ та ВИСОКА БОЙОВА ГОТОВНІСТЬ мають спільну основу, оскільки обидва є основною діяльністю силових структур. Наприклад: *In time of crisis or war, the strength of the Gendarmerie can be more than doubled with reserve units. Its ability to decentralised action, its presence near vital structures, its means of communication make the Gendarmerie one of the main factors in the operational defence of the territory. It can also be in charge of escorting weapons, ammunitions, explosives or any equipment and money transport coming from or going to a DGA facility* [14].

Концепт НАВЧАННЯ часто пов'язаний із концептом ПРОФЕСІОНАЛІЗМ (*The Force provides the necessary training facilities for individual and collective preparation, ranging from basic military training to more specialized career training. The Training Schools are required to prepare participants to carry out their military and police duties to their best ability, thereby maintaining the high standards of the Institution* [19]), концептом СПОРТ (*Sport is very important in the Carabinieri Force, not only because it is synonymous with military life, but also because it plays an important role in the fitness, culture and spirit of sacrifice*

associated with its members. Through the Carabinieri Sports Centre, the Force participates in national sporting competitions with top quality athletes [там само]) та концептом РОЗВИТОК (*The training given in the E.R.O.G is in constant evolution. Like the major military academies, programs are regularly updated and adapted to the training needs required by the current situation. The goal is to shape a profile of a gendarme officer fit for the challenges of the 21st century* [20]).

Довіра адресата до наративу вимагає звернення до актуальних проблемних фактів, причетності до колективних зусиль світової громадськості. Так, концепт СОЦІАЛЬНА СВІДОМІСТЬ, який корелює з концептами РІВНІСТЬ та ЗАХИСТ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА, має обов'язково реалізуватися в наративі через посилання на цінності особистості та цінностей суспільства.

Концепт СОЦІАЛЬНА СВІДОМІСТЬ вербалізується, наприклад, через підкреслення внеску силових структур в захист дитинства (*In 1963, it was the first institution in Chile to organize childhood protection at a nation level* [16]). Концепт РІВНІСТЬ часто звужено до гендерної рівності (*In 1962, it was a pioneer at integrating women in policing duties* [там само]).

ЗАХИСТ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА не є основним концептом іміджеформувального наративу членів FIER, Королівська жандармерія Марокко є однією з небагатьох, які надають цьому концепту підвищеної уваги та роблять захист навколишнього середовища одним із пріоритетів: *As in other countries, the protection of the environment is a fundamental task that requires the mobilization of all ministerial departments. For its part, the Gendarmerie Royale ranks high among the agencies involved in this field, by making this mission a pivot among its priorities* [20].

Висновки. Таким чином, іміджеформувальний наратив FIER є гранднративом, спрямованим на формування позитивного іміджу цієї асоціації та її членів. Вербалізована в ньому концептуальна основа відповідає системі цінностей суспільства, структури та особистості. Досліджуваний наратив має інформативний характер та базується на концептах ЗАКОННІСТЬ ТА ГРОМАДСЬКА БЕЗПЕКА, МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ і ПРОФЕСІОНАЛІЗМ, які відповіда-

ють місії і баченню FIEP. Ці основні концепти підтримуються іншими, спрямованими та формування позитивного іміджу силових структур через позитивний корпоративний імідж силової структури (ЗНАЧУЩІСТЬ, РЕФОРМИ ТА ІННОВАЦІЇ, КУЛЬТУРА ТА ТРАДИЦІЇ, ПАТРІОТИЗМ) та її репрезентантів (НАВЧАННЯ, РОЗВИТОК, СПОРТ) та через підкреслення активної соціальної ролі та громадської позиції цих силових структур (СОЦІАЛЬНА СВІДОМІСТЬ, ЗАХИСТ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА та РІВНІСТЬ), причому для іміджеформувального нарративу властиве використання топосів корисності для суспільства, безпеки, урахування потреб суспільства.

Подальше звернення до іміджеформувальних гранднаративів військових, правоохоронних, військово-політичних структур є перспективним, оскільки дасть змогу визначити ефективні методи формування позитивного іміджу силових структур, що є запорукою порозуміння з громадськістю.

Література:

1. FIEP. *FIEP Official Website*. URL: <http://www.fiep.org/about-fiep/the-association/> (дата звернення: 02.06.2021).
2. Denzin N.K. *Interpretive Biography*. Newbury Park, California, London: Sage, 1989. DOI: <https://dx.doi.org/10.4135/9781412984584>
3. Почепцов Г.Г. Доктор філологічних наук Георгій Почепцов: «Дуже важливо змінити нарратив «зрада» на «успіх». *Урядовий кур'єр*. 2017. 13.10.2017. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/doktor-filologichnih-nauk-georgij-pochepcov-duzhe-/>. (дата звернення: 02.06.2021).
4. Дьяковська Г. Нарратив як складова дискурсивної реальності. *СХІД*. 2017. № 5 (151). С. 70–73. URL: http://mbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2017_5_13 (дата звернення: 02.06.2021).
5. Погорська І.І. Стратегічний нарратив: науковий дискурс. *Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах*: монографія. Київ: Вадекс, 2019. С. 10–59.
6. Ожеван М.А. Глобальна війна гранд-нарративів у сучасні добу. *Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах*: монографія. Київ: Вадекс, 2019. С. 60–96.
7. Кравченко Н.К. Нарратив как дискурс: категории, функции, методы исследования в ракурсе современного дискурс-анализа. *Одесский лингвистический вестник*. 2014. Вып. 4. С. 134–139.
8. Савчук Р.І. Теорія художнього нарративу в контексті когнітивно-семіотичної інтерпретації французького прозового тексту. *Science and Education a New Dimension*. Philology, 2017. V(34), Issue: 124. С. 65–68.
9. Antoniadis A., O'Loughlin B., Miskimmon A. Great Power Politics and Strategic Narratives. Working Paper. No. 7. The Centre for Global Political Economy, University of Sussex, 2010. DOI: <http://doi.org/10.4324/9781315770734>.
10. Лисичкіна І.О. Мас-медійні особливості побудови ефективного нарративу як інструмента стратегічних комунікацій. *Психолінгвістика*. 2019. Випуск 26 (2). С. 224–242. DOI: <http://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-26-2>
11. The internal security force of Qatar. *FIEP Official Website*. URL: <http://www.fiep.org/member-forces/qatar/> (дата звернення: 02.06.2021).
12. The Military Police and Military Fire Brigades of Brazil. *FIEP Official Website*. URL: <http://www.fiep.org/member-forces/state-military-police-and-military-fire-brigades-in-brazil/> (дата звернення: 02.06.2021).
13. The Argentina National Gendarmerie. *FIEP Official Website*. URL: <http://www.fiep.org/member-forces/argentinian-national-gendarmerie/> (дата звернення: 02.06.2021).
14. French National Gendarmerie. *FIEP Official Website*. URL: <http://www.fiep.org/member-forces/french-national-gendarmerie/> (дата звернення: 02.06.2021).
15. National Guard of Ukraine. *FIEP Official Website*. URL: <http://www.fiep.org/member-forces/national-guard-of-ukraine/> (дата звернення: 02.06.2021).
16. The Carabiniers of Chile. *FIEP Official Website*. URL: <http://www.fiep.org/member-forces/chilean-carabineros/> (дата звернення: 02.06.2021).
17. General Directorate of the Gendarmerie of Jordan. *FIEP Official Website*. URL: <http://www.fiep.org/member-forces/darak-forces-jordan/> (дата звернення: 02.06.2021).
18. The Gendarmerie General Command of Turkey. *FIEP Official Website*. URL: <http://www.fiep.org/member-forces/turkish-gendarmerie/> (дата звернення: 02.06.2021).
19. The Italian Carabinieri. *FIEP Official Website*. URL: <http://www.fiep.org/member-forces/italian-carabinieri/> (дата звернення: 02.06.2021).
20. The Royal Moroccan Gendarmerie. *FIEP Official Website*. URL: <http://www.fiep.org/member-forces/moroccan-royal-gendarmerie/> (дата звернення: 02.06.2021).

Lysychkina I., Lysychkina O. Specificity of the FIEP English image-formative narrative

Summary. This article outlines the specificity of the English image-formative narrative of FIEP – the International Association of Gendarmeries and Police Forces with Military Status. The image-formative narrative is a strategic communication tool, used by this association to present its vision, position on the activities of FIEP and its members to the general public. The FIEP image-formative narrative is a heterogeneous grand narrative, systematized hypertext, composed of image-formative narratives of this association members. Usually, image-formative narratives of FIEP members are intended for a wide addressee and represent a statement of certain information about the activities of a particular organization. The information is presented as clearly and distinctly as possible, facts are preferred to judgments, although national and cultural specificities can be traced. The FIEP image-formative narrative generally corresponds to the principles of constructing such narratives of law-enforcement agencies, namely, it is carefully planned and has a frame structure of interconnected messages. The conceptual basis verbalized in the studied narrative corresponds to the system of values of society, structure and personality. The FIEP image-formative narrative is informative, based on the concepts of LAW AND ORDER, SOCIAL SECURITY, INTERNATIONAL COOPERATION and PROFESSIONALISM, which correspond to the mission and vision of FIEP. These basic concepts are supported by others aimed at forming a positive image of law-enforcement agencies through a positive corporate image of the law-enforcement agency (SIGNIFICANCE, REFORMS AND INNOVATION, CULTURE AND TRADITION, PATRIOTISM) and its representatives (TRAINING, DEVELOPMENT, SPORTS), as well as by emphasizing the active social role and public position of these law-enforcement agencies (SOCIAL CONSCIOUSNESS, ENVIRONMENTAL PROTECTION and EQUALITY). The FIEP image-formative narrative is characterized by wide usage of topoi of utility for society, security, consideration of the needs of society. The conceptual framework helps to better structure the main message of the narrative.

Key words: narrative, image-formative narrative, conceptual basis, concept, verbalization, value system, law-enforcement agency.

*Мамич М. В.,**доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Одеська юридична академія»**Шевченко-Бітенська О. В.,**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов № 1
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЕМОЦІЙНИЙ СКЛАДНИК В АКСІОСФЕРІ ПРАВА

Анотація. У статті представлено аналіз українських паремій, які об'єднують емоційну оцінку правових відносин і чинності законів у суспільстві. Наголошено, що насамперед аксіосфера права – це ієрархія правових цінностей, втілених у законодавчих актах. Утім людина як суб'єкт і творець правовідносин, носій правосвідомості об'єктивує на практично-побутовому та офіційному юридичному рівнях міжособистісних взаємин правила, норми, приписи, що уможливають задоволення юридичних потреб, вербалізує свої оцінки, узагальнює правовий досвід у певних народних сентенціях.

З метою окреслення аксіологічного наповнення правової мовної свідомості, що формується в побутових взаєминах і відбиває емоційно-оцінну реакцію на правове врегулювання відносин у суспільстві, вибрано як об'єкт дослідження українські паремії. Визначено роль сталих зворотів в аксіосфері права як засобів трансляції повсякденно-побутової, повсякденно-практичної правосвідомості. Окреслено три семантичні зони представлення цінностей права – загальнонародська, національно-патріотична, родинна.

Обґрунтовано роль емоційного складника у формуванні правових цінностей, а в широкому розумінні – і юридично-правових норм, якими керується спільнота у своїй повсякденній побутовій, міжособистісній діяльності.

Встановлено, що загалом паремійні жанри усної народної творчості широко характеризують фізичні та моральні якості українців, буття та роль правової поведінки в суспільстві, розкривають недоліки та вади людини у правових взаєминах. Тому констатовано, що права і моральна свідомість взаємонакладаються. Емоційний складник у пареміях на тему права і закону специфічний, бо він «підтиснутий» іншими функціями – аксіологічною, виховною, інформативною, спонукальною, сигнальною.

Виявлено, що в семантиці українських паремій з аксіосфери права об'єктивована емоційна оцінка самого закону та порядків, правил поведінки, способів, джерел формування правовідносин. Зроблено висновок про переважання позитивної емоційності паремій із правовим змістом. Підкреслено, що негативно, з іронічним відтінком оцінюють способи управління, наміри ухилитися від законів і порядків як у державі, так і в родині.

Ключові слова: аксіосфера права, концепт, емоційна оцінка, семантична зона цінності, паремія, правосвідомість.

Постановка проблеми. Правова сфера – це система прийнятих у спільноті нормативів і правил, приписів та цінностей, які регулюють взаємодію людей, власне взаємодія суб'єктів

правових відносин. Аксіосфера права – це ієрархія правових цінностей, втілених насамперед у законодавчих актах. Людина як суб'єкт і творець правовідносин, носій правосвідомості об'єктивує правила, норми, приписи, що уможливають задоволення юридичних потреб, у законах, що офіційно затверджуються і координують суспільно-майнові відносини. Разом із тим у повсякденно-побутовій практиці ці законодавчі і моральні норми піддаються оцінці, досвід колективних і міжособистісних взаємин узагальнюється. Однією із найпоширеніших форм вербалізації цих оцінок є паремії. Власне, паремійний фонд із правовою тематикою здебільшого історично стоїть попереду офіційних законодавчих дефініцій і текстів законів, вербалізуючи не так власне правові норми, як морально-етичні. Тому аксіосфера права в повсякденно-практичній діяльності суттєво відрізняється від аксіосфери права в сучасному юридично-правовому дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «аксіосфера права» нині постало в центрі активно обговорюваних. В українській філософії відомі роботи Ю. Оборотова [1], К. Горобця [2–5] у зв'язку з розбудовою філософсько-правової оцінки ролі цінностей права та правових цінностей у становленні та функціонуванні правосвідомості сучасної людини. Зокрема, К. Горобець зауважив: «Аксіосфера права – це складна система, елементами якої є центровані навколо основоположної ідеї правові цінності та ієрархізовані на основі культурних, історичних, політичних, правових та інших особливостей суспільства екзистенційні цінності права» [3, с. 185].

Особливістю сучасної правової аксіології є інтерсуб'єктність у сприйнятті цінностей правової сфери: «Інтерсуб'єктна концепція виходить не з суб'єктивної природи правових цінностей, а з їхньої суб'єктивної природи, що означає включеність суб'єкта як носія правових цінностей та правових антицінностей у структуру правових комунікацій. Таким носієм може бути людина, соціальна група, соціум, цивілізація та людство загалом» [3, с. 175].

Інтерсуб'єктність зумовлює наповнення аксіосфери права емоційністю, що тісно взаємодіє з ціннісними (буттєвими, дієвими, реальними, ефективними) аспектами буття, зокрема прагненням справедливості, визнанням верховенства права, закону як чинників досягнення справедливості. Тому складниками *правових цінностей буття є законність, правопорядок, правова норма, правосвідомість, правовідносини, правові інститути* [4, с. 80]. «Законність» – синонім справедливості, морально-правового імперативу. А.М. Зуєва виділяє два

види справедливості: розподільча та урівнююча. Розподільча відповідає за майнові відносини, поділ чогось матеріального між людьми, така справедливість існує для дотримання порядку. Урівнююча відповідає за дослідження предмета розподілу або обміну (вільне або примусове – в разі заподіяння шкоди). Поняття справедливості визначається дослідниками як дотримання ustalених прав та норм громади; справедливість – це завжди добрий вчинок, на який потрібно відповідати добром. Недотримання справедливості – це порушення закону [6, с. 112]. Оскільки ‘справедливість’ – «співвідношення цінностей, благ між собою і конкретний розподіл їх між індивідами, належний порядок людського співжиття, який відповідає уявленням про сутність людини та її невід’ємні права» [Там само], емоційний складник як додаткова конотація того чи іншого, зокрема паремійного, висловлення на тему законності та правопорядку невіддільний.

Щодо правових цінностей ‘законність’, ‘справедливість’ як суб’єкти правовідносин можуть виражати (переживати) певні емоції – *радість, переляк, горе, страх, сором* тощо. Емоційність в юридичній сфері є індикатором цінності. Свого часу Л.І. Петражицький обґрунтував існування моральних і правових емоцій та визначив правові емоції основою права взагалі [7, с. 79].

Щодо цінності закону, порядку, звичаїв, правил тощо можуть виникати:

– позитивні емоції, що означає, що суб’єкт правовідносин приймає норми та погоджується з ними, вони відповідають світогляду цієї особи (*задоволення, радість, самовдоволення, впевненість, задоволеність собою, повага, довіра, спокійна совість, полегшення, безпека, каяття* й ін.);

– негативні емоції, що означає, що суб’єкт правовідносин відхиляє правові обставини, які не відповідають параметрам його життєдіяльності (*невдоволення, сум, розпач, тривога, переляк, страх, жах, розчарування, образа, гнів, презирство, обуреність, ворожість, заздрість, ненависть, злість, ревності, сумнів, розгубленість, зняксовість, сором, відраза* та ін.).

Ці емоції є реакцією суб’єкта на реальність. Важливим є застереження, що правовою цінністю може бути лише те, що перебуває у правосвідомості [8, с. 13]. Остання формується упродовж усього періоду становлення суспільних відносин. Отже, феномен «правова цінність» є не лише частиною реальності, а й способом її пізнання: пізнаючи правові цінності через їх вербалізацію, ми пізнаємо моделі, конструкції лінгвокогнітивного характеру, що відображають і раціональне, і чуттєве [9, с. 126]. Нерідко поєднання останніх спричинює метафоричність когнітивно-вербальних моделей буття.

За своєю суттю будь-яка метафора, а зокрема метафора правової цінності, детермінована культурно-історично, транслює в майбутнє архетипну семантику, яка приховує і пояснює глибинні явища, процеси формування загальнолюдської та національно-культурної правосвідомості.

Одним із проявів метафоричного мовомислення є прислів’я та приказки, які передували сучасним законам і підзаконним актам. Подібні образні висловлення, сентенції про правові норми українського суспільства передають емоційну оцінку національної аксіосфери права – позитивну чи негативну, що формувалася в глибинах повсякденно-побутової культури, родин, родах, територіально обмежених спільнотах.

Невипадково в українській фольклористиці [10; 11; 12; 13] час від часу звертають увагу на питання відображення мораль-

но-правових принципів в усній народній творчості, зокрема у прислів’ях та приказках, які віддзеркалюють когнітивно-вербальні стереотипи, сформовані ще в період усталення звичаєвих правил та приписів. Головною функцією останніх було виховання здорової особистості в здоровому соціумі. За паремійними висловленнями можна простежити, як ці когнітивно-вербальні сегменти переплетені в повсякденній правосвідомості і спроектовані на право-психологічні переживання.

Мета статті – дослідити оцінно-аксіологічне наповнення українських паремій, що відбивають/формують правові цінності буття, транслюючи повсякденно-побутову, повсякденно-практичну правосвідомості. У зв’язку з цим запропоновано інтерпретацію поняття «аксіосфера права» як узагальнення ціннісно-аксіологічного наповнення контекстів із правовим змістом; окреслено семантичні зони представлення цінностей права.

Виклад основного матеріалу. У статті виходимо з того, що цінності, сформовані в аксіосфері права, можна поділити на такі групи: а) загальнолюдські, б) національно-патріотичні, в) родинні.

Перед самим аналізом звертаємо увагу на семантику ключових понять паремій на тему права і справедливості. У центрі більшості з них концепт *закон*, вербалізатором якого є лексема *закон*. За академічним «Словником української мови» в 11 томах (Київ, 1970–1980), це слово багатозначне, пор.: закон – 1) *юр.* встановлене найвищим органом державної влади загальнообов’язкове правило, яке має найвищу юридичну силу // сукупність таких загальнообов’язкових правил та державних постанов, що визначають суспільні відносини людей; втілення найвищої влади в суспільстві // *перен.* те, що сприймається як незаперечне розпорядження, веління, обов’язкове для неухильного виконання; 2) загальноприйняте, усталене правило співжиття, норма поведінки; 3) основні правила в якій-небудь діяльності людської діяльності, що впливають із самої суті справи; 4) об’єктивно існуючий, постійний і необхідний взаємозв’язок між предметами, явищами або процесами, що впливає з їх внутрішньої природи, сутності; закономірність (у 2 знач.) // основне положення якої-небудь науки, що відбиває причинно-наслідковий зв’язок між явищами, характеризує перебіг певних процесів у природі або суспільстві // що-небудь неминуче, незаперечне, що є виявом певної закономірності; 5) сукупність догм (основних положень) якої-небудь релігії, вівчення [14, т. 3, с. 154].

Оскільки паремії сформовані ще в період чинності звичаєвого права, припускаємо, що вони не відбивають усіх різновидів уживання поняття «закон». Лише зауважимо, що воно співвіднесене з поняттями *правило, закономірність*.

Паремії на тему законності і справедливості мають ще один опорний концепт – *звичай*, який реалізується в лексемах із значенням: 1) загальноприйнятий порядок, правила, які здавна існують у громадському житті й побуті якого-небудь народу, суспільної групи, колективу і т. ін. // уклад суспільного життя нації, народу; культура, побут // традиційний порядок відзначення яких-небудь подій, свят і т. ін., пов’язаний з виконанням певних дій і використанням відповідних атрибутів, предметів і т. ін.; 2) усталений, звичний спосіб, манера дії, поведінки кого-небудь; звичка; 3) ввічливість, пристойність у поведінці, манерах, дії; 4) правила достойної поведінки, прийняті в певному середовищі [14, т. 3, с. 867].

Також простежуємо співвіднесення з поняттями *правило*, *порядок*, *достойна поведінка*. Отже, слово в деяких уживаннях здобуває позитивну емоційно-оцінну конотацію.

А от поняття *норов* вже не так послідовно синонімізується з вербалізаторами концепту *закон* – лише у 2 значенні «побут і звичай людей, загальноприйняті в певній місцевості» [14, т. 5, с. 444].

Семантична зона аксіосфери загальнолюдських правових цінностей відбита в численних пареміях, які відображають позитивну загальну оцінку справедливості, порядку. Така оцінка вербалізується через чуттєве емоційно-психологічне сприймання даності закону, що може сприйматися і як суворий, тобто твердий, неухильний, незмінний: *Закон суворий, але він – закон; Суворий закон винуватих творить*. Субвербалізаторами *закону* є лексеми на позначення морально-психологічних – *захист* (*Де закон – там і захист*) – та просторових понять (*місто, держава, країна*), наприклад: *Закон міста держить. Міста – державу; Яка країна, такий і закон; Закон залежить від державного ладу*. Отже, закон виконує організаційну функцію, яка позитивно оцінюється і якої потребують громади цих територій.

Показово, що поняття законної справедливості засоційоване у правосвідомості українців із конкретно-предметними повсякденно-побутовими реаліями. Одні з них характеризуються як носії негативної оцінки (*дишло* ('жердина для кріплення воза'), *віжки*, (не) *ціпок*, (не) *огонь*), інші – позитивної (*стовп*): *Закон як дишло, куди повернеш – туди і вишло; Закон, як дишло, куди хочеш – туди й верни; Закон для громади, що віжки для коня; Закон – не ціпок: через коліно не поламаєш; Закон – не огонь: водою не заллєши; Без стовпів забор (тин) не стоїть* (потреба закону). Тобто негативні емоції спричинює те, що закони можуть бути нечіткими, а позитивну оцінку здобуває твердість, стійкість законності (закон = стовп).

Назва предметного символу керування – *віжки* – конкретизує спосіб управління в громаді: *Закон для громади, що віжки для коня*. Отаке образне порівняння з конкретно-предметним змістом характерне для повсякденно-побутової свідомості.

Народна правосвідомість дає іронічну оцінку чинності законів держави, оскільки в одних випадках спостережено твердість закону як такого, що призначений встановлювати певні непорушні правовідносини (*Закон виконується з примусу; Де закони вивоняють, там усі праві бувають; Закони назад не пишуться; Закону грошима не зламаєш*). В інших же випадках зазначено, що для бідних, грошололюбних закон стає «гнучким», тут актуалізується інтерсуб'єктний чинник, посилюється роль моральних правил, зазначається роль окремих правових інститутів: *Закон, що павутиння: джміль пролетить, муха – зав'ягне; Що мені закон, коли судді знайомі; Закони добрі, та судді лихі; Нужда законів не знає, а через них шагає; Про горе законів не пишуть*.

Не менш цікаві емоційно забарвлені паремії, в яких зроблено акцент на ставленні до законів, на діях, характерних для правової діяльності, як-от: любити, поважати закон, писати – виконувати закон, знати – порушувати закон, пор.: *Закон любити – в мирі жити; Не слід і законів писати, коли їх не сполнять; Хто не знає законів, той тільки не порушує їх*.

Широко відома паремія «Дурням закон не писаний». Звичайно, за прямим значенням поняття «закон» приховується другий план – 'звичай', 'правило', 'норма', тобто широке розу-

міння законності, якій не може бути підпорядкована діяльність розумово або морально незрілої особистості.

Семантична зона аксіосфери національно-патріотичних правових цінностей охоплює концепт *закон* та просторові маркери правопорядку, як-от: закон – держава, закон – город ('місто'), закон – край / країна, закон – подвір'я: *Закон города держить. Города – державу; Що край, то звичай; що сторона, то новина; Яка країна, такий і закон; У всякім подвір'ї своє повір'я*.

Як і в попередній кореляції, законність у національних рамках пов'язана з інтерсуб'єктністю. Тут чітко вказано на суб'єкта права – *народ*: *На чий землі живеш, того народу й закони шануй; Народ свої закони пише*.

Вище вже зазначено, що в систему правової аксіосфери увійшли народні уявлення про порядок, правила поведінки, взаємодії членів спільноти. За зразок править *монастир* (*Що город, то народ; що монастир, то й устав; У чужий монастир не сунься із своїм уставом*). Порядок засоційований із характером людини – *норовом*: *Що город, то норов; що двір, то й говір*.

Семантична зона аксіосфери родинних цінностей і порядків. Тут народна правосвідомість позитивно оцінює роль побутових, ритуальних звичаїв: *Звичай – другий закон*. Народна мудрість підкреслює повагу до закону, зіставляючи її з повагою до хліба, яким частують: *Чий хліб жуєш, того й закон шануй*.

Суб'єктивізовану оцінку закону в селянській повсякденній культурі передають символічні власні назви – імена чоловіків (здебільшого вони співвіднесені з внутрішньою римом паремії), що відбиває ще патріархальні уявлення про взаємини в родині, роді: *У всякого Мирона свої нориви; У всякого Мусія своя затія; У всякої Пашики свої замашки; У Сидора звичай, у Петра свій*. Синонімами закону, як видно, є розмовні лексеми – *норов, затія, замашка, звичай*. Чоловік – джерело правосвідомості, правовідносин у роду.

Висновки. В аксіосфері права об'єктами емоційної оцінки є сам закон та порядки, правила поведінки, способи, джерела формування правовідносин, учасники правових взаємин. Переважає позитивна емоційність паремій із правовим змістом. Негативно, з іронічним відтінком, оцінюють способи управління, наміри ухилитися від законів і порядків як у державі, громаді, так і в родині. Концептуальне наповнення «закону» відбиває загальнолюдські, національно-патріотичні, родинні погляди на структуру правосвідомості, в якій залишається ніша для емоційно-раціонального підходу до правопорядку, для актуалізації архетипових уявлень про способи утримання звичаїв (*монастир, хліб, дишло, віжки*), які сформовані під впливом предметних метафоричних перенесень (узагальнень) від конкретного до абстрактного. Те, що ціннісно позначене в структурі правосвідомості, підлягає градуїзованій емоційній оцінці (нижчій – вищій). Загалом паремійні жанри усної народної творчості широко характеризують фізичні та моральні якості українців, буття та роль поведінки в суспільстві, розкривають недоліки та вади не лише конкретних психотипів, але й людини як соціальної істоти, суб'єкта права. Тому простежуємо, що правова і моральна (етична) свідомість взаємонакладаються. Емоційний складник у правових пареміях специфічний, бо він «підтиснутий» іншими функціями – аксіологічною, виховною, інформативною, спонукальною, сигнальною.

Перспективи запропонованого напрямку вивчення структури і семантики українських паремій бачимо в розширенні лінгвокультурологічного підходу на дослідження прислів'їв і приказок юридичної тематики в інших споріднених і неспоріднених мовах.

Література:

1. Оборотов Ю. Від ціннісної характеристики – до формування аксіометрії права і держави. *Філософія права і загальна теорія права: науковий журнал*. 2012. № 1. С. 150–158.
2. Горобець К. Аксіосфера права та її компоненти : дис. ... канд. філософ. наук. Одеса, 2012. 19 с.
3. Горобець К. Аксіосфера права як філософсько-правова категорія. *Актуальні проблеми держави і права* : збірник наук. праць. 2012. Вип. 62. С. 178–186.
4. Горобець К. Ієрархія цінностей права: основні підходи. *Вісник академії адвокатури України: науково-практичний журнал*. 2012. № 2 (24). С. 75–81.
5. Горобець К. Метафора правової цінності. *Юридичний вісник: науково-практичний журнал*. 2010. № 1. С. 59–62.
6. Зуєва А. Справедливість як принцип українського звичаєвого права (філософсько-правовий аналіз). *Держава і право*. 2009. Вип. 46. С. 111–114.
7. Калиновський Ю. Приказки та прислів'я як індикатори повсякденної правосвідомості. *Гуманітарний часопис*. 2006. № 3. С. 75–80.
8. Пономарева В. Правовые ценности как феномен правовой антропологии. *Права: история, теория, практика: сб. статей и матер.* 2006. Вып. 10. С. 10–18.
9. Шамша І. Суперечливість буття як джерело філософського мислення : монографія. Одеса, 2010. 192 с.
10. Чубинський П. Очерк народных юридических обычаев и понятий в Малороссии. Санкт-Петербург, 1869. 41 с.
11. Пазяк М. Народний кодекс моральних та соціальних стосунків між людьми. *Прислів'я та приказки: Взаємини між людьми*. Київ : Наукова думка, 1991. 438 с.
12. Маліков В. Народні уявлення та звичаєво-правові норми щодо наймитування в українських прислів'ях та приказках. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2012. № 1006. С. 90–95.
13. Нікольчук І. Правовий звичай у приказках і прислів'ях Київщини. *Молодий вчений*. 2016. № 4 (31). С. 402–405.
14. Словник української мови : в 11 томах. Київ : Наукова думка, 1970 – 1980.

Mamych M., Shevchenko-Bitenska O. Emotional component in the axiosphere of law

Summary. The article presents an analysis of Ukrainian paremias, which are united by an emotional assessment of legal relations and the validity of laws in society. It is emphasized that first of all the axiosphere of law is a hierarchy of legal values embodied in legislative acts. However, a person as a subject and creator of legal relations, the bearer of legal consciousness objectifies at the practical-domestic and official legal levels of interpersonal relations rules, norms, regulations that allow to meet legal needs, verbalizes their assessments, summarizes legal experience in certain folk sententias.

In order to outline the axiological content of the legal language consciousness, which is formed in everyday relationships and reflects the emotional and evaluative reaction to the legal settlement of relations in society, Ukrainian paremias were chosen as the object of study. The role of constant figures of speech in the axiosphere of law as a means of translation of everyday-domestic, everyday-practical legal consciousness is determined. Three semantic zones of representation of values of the right are outlined – universal, national-patriotic, family are delineated.

The role of the emotional component in the formation of legal values, and in a broad sense – as well as legal norms, which guide the community in its daily domestic, interpersonal activities.

It is established that in general paremic genres of oral folk art widely characterize the physical and moral qualities of Ukrainians, the existence and role of legal behavior in society, reveal the weaknesses and shortcomings of man in legal relations. Therefore, it is stated that legal and moral consciousness overlap. The emotional component in paremias on the topic of law is specific, because it is “suppressed” by other functions – axiological, educational, informative, motivating, signal.

It is revealed that in the semantics of Ukrainian paremias from the axiosphere of law the emotional assessment of the law and procedures, rules of conduct, ways, sources of formation of legal relations is objectified. It is concluded that the of positive emotional paremias with legal content are predominate. It is emphasized that the methods of management and intentions to evade laws and regulations both in the state and in the family are assessed negatively and ironically.

Key words: axiosphere of law, concept, emotional evaluation, semantic zone of value, paremia, legal consciousness.

Марчук Л. М.,

доктор філологічних наук,

професор кафедри української мови

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

КОНЦЕПТОСФЕРА МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В РОМАНІ ГАЛИНИ ВДОВИЧЕНКО «НАЙВАЖЛИВІШЕ – НАПРИКІНЦІ»

Анотація. Статтю присвячено описові метафори в побудові моделі концептосфери мовної особистості. Метафору в сучасній когнітивістиці визначають як основну ментальну операцію, як спосіб пізнання, категоризації, концептуалізації, оцінки та пояснення світобудови. Ступінь реалізації концептом інтеграційного потенціалу та метафоричної експансивності знаходиться в прямій залежності, оскільки її показники зумовлені ступенем затребуваності, значущості окремого концепта та відповідною метафоричною моделлю. Чим активніше концепт входить до різних метафоричних моделей, тим більша кількість зв'язків на відповідній ділянці семантичної сітки концептосфери. Метафора бере участь у процесах внутрішньої і зовнішньої інтеграції концепту. З одного боку, вона об'єднує його основні складові частини у семантичну ієрархічну сітку, з іншої – за допомогою метафоричних переносів, реалізованих його зв'язками, створює стійкість до зовнішнього впливу. Метафора як троп, який має мовне вираження, можлива лише тому, що метафори існують у понятійній системі світогляду людини. Художній світ Галини Вдовиченко відображає індивідуальний світогляд, вербалізований в нормах української мови. Картина світу авторки базується на суміщенні в одному образі властивостей навколишнього реального світу й тих вражень, які наповнюють внутрішній світ людини, роблять його наглядним та доступним для сприйняття. Мовні засоби авторки, реалізуючись в метафоричних моделях, створюють конфігурацію концептосфери мовної особистості. Спостерігаємо ускладнення моделі світу сучасної людини, оскільки мовна особистість стає складнішою, суб'єктивнішою, динамізується її ставлення до довкілля, індивідуалізується мовна ідеологія, а отже, стає тоншим її світовідчуття. Таким чином, авторський задум і структура авторської концептосфери, тобто і семіосфери дискурсу, створює паралельний авторський світ із іншими критеріями осмислення, демонструє номінативну та персуазивну функції, які відображають намагання мовної особистості відображати стандартний світ нестандартними реаліями, вербалізованими в конкретних концептах.

Ключові слова: концептосфера, концепт, дискурс, лінгвокультурна спільнота, когнітивна метафора.

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть дослідження широкого кола проблем, пов'язаних із концептом, залишається у фокусі уваги лінгвістів та представників суміжних наук. Концептосфера як об'єкт студіювання має подвійний характер. Із позиції стохастичного процесу вона є надбанням конкретного індивіда – динамічна, саморегульовальна, відкрита, з нечіткими межами структурно впорядкованих елементів,

єдинцями якої є окремі концепти – ментальні структури, недоступні для прямого спостереження, які не зовсім піддаються вербальній репрезентації [1, с. 261]. Також під концептосферою розуміють описову модель ментального простору як окремої мовної особистості, так і лінгвокультурної спільноти, побудованої на основі аналізу закономірностей використання мовних одиниць. Цінність аналізованої моделі концептосфери може виявлятися через фактичний матеріал та розуміння метафори як основного базового засобу створення концептосфери індивіду. Метафору розглядаємо як засіб нової інформації про реальність, як дієвий механізм кодування та передавання особистих смислів, у такому баченні метафора є когнітивним явищем, когнітивним механізмом установаження зв'язків між концептами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені розглядали концептосферу в різних аспектах. А. М. Приходько подає таку схему: концептосистеми утворюють струнку ієрархічну структуру: Концептосфера (КСф) > Концептополе (КП) > Дискурсивна Концептоконфігурація (ДКК), де під концептосферою розуміє сукупність національно маркованих ментальних одиниць лінгвокультури; концептополе – сегмент КСф, що відповідає за організацію певного когнітивно-семантичного простору; дискурсивна концептоконфігурація (ДКК) – сегмент КСф, що відповідає за організацію певного соціодискурсивного простору [2, с. 216]. Л. О. Петренко стверджує, що в дослідженні концептосфери та її одиниць – мікроконцептів – основну роль відіграє концептуальна метафора, ментальна структура, яка реалізує когнітивні ознаки образу, що виник на основі уподібнення, оскільки людина інтерпретує свій досвід через уподібнення понять, перенесення ознак чи характеристик, використовуючи їх як основу для порівняння [3, с. 102].

«Деякі дослідники розглядають картину світу як концептосферу певної мови, розуміючи останню як інформаційну базу, у якій вичленовуються концепти, що існують у вигляді розумових картинок, схем, понять, фреймів, сценаріїв, гештальтів, абстрактних сутностей, що узагальнюють різноманітні ознаки зовнішнього світу» [4, с. 197].

Мета статті – дослідити стратегії вербальної метафоричної репрезентації концептосфери певної мовної особистості.

Виклад основного матеріалу. Побудова метафоричних моделей ґрунтується на теорії виділення трьох аспектів метафори: *провідника* (vehicle) – безпосередньо використаної метафоричної одиниці («Давно сюди не приїжджали, у це місце у передгір'ї Карпат, де смачне повітря, де ноги легкі і прудкі, і погляд повсякчас розкошує. Глибоко вдихнула, відчула себе

повітряною кулькою, закружляла підстрибом, розкинувши руки і дивлячись в небо. Відпустка! Воля! Гори!» [5, с. 16]; **напрямку** (tenor) – метафоричного напрямку («Сімейні проблеми чимраз більше давалися взнаки, аж поки зовнішній світ настільки віддалився, що двоє опинилися на безлюдному острові» [5, с. 96]); **фона** (ground) – основи метафоричного розширення («Які вони сумні і довгі, ці лікарняні коридори» [5, с. 136]). Дж. Лакофф і М. Джонсон вводять поняття метафоричної проєкції одного концепту на інший концепт, асоціативно пов'язаний в концептосфері однієї мови [6, с. 9].

Концептосфера та її репрезентація визначається специфікою мовної особистості комуніканта (автора твору).

Авторське «я», усвідомлення «себе» через призму інших простежується в текстах Галини Вдовиченко: «Залежність від близької людини, усвідомлення, що й вона повністю залежить від тебе, відчуття влади над нею та її влади над тобою, добровільний обов'язок і дієве співпереживання, прощення кривди, навмисної чи невірної, вдвляння у нього і в себе, віднайдення несподіваного між ними обома, про що раніше не було нагоди дізнатися, бо обставини були інакші» [5, с. 75]; «Я» в його лексиконі поступово розчиняється, зникає, поступаючись займеннику «ми» [5, с. 75]. І цей коментар підтверджує думку А. Загнітка: «Мовна особистість у своєму становленні проходить два основні етапи лінгвоіндивідуальних виявів: 1) зовнішньоперсоналогічний, коли спонтанно формовано потенціал мовних здібностей як самостворення індивідуальності через зміцнення «Я», виділення власної основної функції та домінувальної настанови, розвиток своєрідної «маски», через яку активізується сам індивід, пристосовується до вимог соціуму; 2) внутрішньоперсоналогічний, у якому найактивнішою постає «посвята у внутрішню дійсність», функційно навантаженим є поглиблене самопізнання і водночас пізнання людської природи» [7, с. 4].

Авторка в аналізованому романі системоутворювальним концептом подає концепт «дім», для якого використовує метафоричне перенесення, наприклад, «острів», «приватний світ», «затишний притулок»: «У їхньому спільному, тепер уже насправді спільному житті, немає суєти і хапливості. Це там, за вікном, миготіння швидкостей: ранок-вечір, ранок-вечір, понеділок-субота, понеділок-субота... А тут, у приватному світі, де їх лише двоє, час спливає тихою ходою. А іноді й зупиняється» [5, с. 11]; «Затишний притулок без телебачення, без інтернету» [5, с. 17]. Також «дім» для героїв роману – це хата, хатинка, шале: «До тої хатинки в Карпатах найжджали не раз і великими компаніями, і малими» [5, с. 16]; «Ігор Курич придбав її кілька років тому, відремонтував, назвав півжартома шале, так наче йшлося про швейцарські Альпи. А воно й причепилося: шале то й шале» [5, с. 17]; «Та й хати добре, коли вона не самотою, наполягали господарі, вона тішиться, коли в ній дихають, ходять, сміються, їдять, сплять» [5, с. 17].

Метафоричні зв'язки концепту «дім» спостерігаємо з концептами «периметр безпеки», «артефакти», «їжа/напої» тощо, які виконують у тексті інтегративну функцію.

1.1. Концепт «дім» як сфера-мішень. Основні джерела: сфера натуральних фактів – продукти життєдіяльності; сфера артефактів; виробнича сфера. Напр.: «Непомітно сформувалося правило – він на два тижні їхав додому сам...» [5, с. 77]. Дім для героя Г. Вдовиченко – це **Донеччина, степ, село**, «звідки він пішов у чотирнадцять років навчатися в Донецьк...» [5, с. 77].

Для дружини головного героя його дім – це місцева кухня, мішана з української, грецької і татарської: «Хаш – гарячий суп із баранячого м'яса – вона вперше скуштувала саме там, обпикаючи губи. І пиріжки з жерделями, печені впритул один до одного. Їх треба було ламати, роз'єднуючи – погляду відкривалося біляве тісто боковин. Навіть бульйон з молодих голубів скуштувала одного разу в чоловічій тійці» [5, с. 78]. Дім – це фортеця, яка відділяє від зовнішнього світу: «Ключ повернувся в замку, завіса опустилася, затуливши зовнішній світ, такий суєтний і далекий. Жодного звуку нізвідки» [5, с. 83]. Дім – це збірна одиниця, що складається з окремих елементів – коридор, ліфт, під'їзд, кімната тощо: «Провіши чоловіка, стоїть у дверях, слухає, як ліфт суне донизу. На першому поверсі ступки дверей відчиняються, знову сходяться, наїтовхуються на переїжджувальника і роз'їжджаються. Ліфт обурено лементує, потім, нарешті, чути послідовність інших звуків: човгання, постукування, покашлювання – Віктор просувається на волю» [5, с. 85]. Дім – траєкторія пересування: «Кожен із них проходить своє коло, її траєкторія – у межах помешкання» [5, с. 89]. Дім – це самотній клаптик землі, навколо якого виріє життя: «Повз загублений в часі клаптик суходолу проходили кораблі, з них скидали мішки з провізією, питну воду і пошту. Відправляли вітання в телеграфному стислом вигляді. Ті двоє відлюдників не потребували більшого. Галине місце цього літа було саме тут. Це так важливо – знати, де твоє місце» [5, с. 96].

1.2. Сфера-джерело: сфера духовної культури, соціального життя, космічної сфери, сфери живої природи: «Велику дев'ятиповерхову будівлю хрестом видно здалеку, це шпиталь для інвалідів усіх війн і репресованих» [5, с. 26]; «Їхня вулиця, їхній будинок. Призупинилася на мить, пішла повільніше – вікна зяяли чорнотою. Усі поверхи під і над світилися теплом. Лиш їхні вікна провалювалися в порожнечу» [5, с. 215].

Чинниками утворення певних метафоричних когнітивних моделей є, на нашу думку, такі:

– концептосфера мовної особистості в авторському тексті формується завдяки не лише авторському сприйняттю навколишнього світу, а й його комбінаториці із традиційним і нетрадиційним сприйняттям читача твору або головного героя: «Ану як попадеш на ті хвилини, коли він перебуває у своїй країні, далекій від реальності?» [5, с. 119]; «Які ж вони сумні і довгі, ці лікарняні коридори. Щоранку той самий шлях: тьмяні світильники, таблички на дверях, запахи ліків і лікарняного супу, прочинені палати» [5, с. 138];

– мовний потенціал, який у міру розкриття в певному творі сприяє ускладненню плану вираження; ступінь удосконаленості кодифікованої форми мовної організації, який дозволяє вийти за межі трьохмірності знака на інший – вищий вимір;

– соціолінгвістичний чинник, який пояснюється ступенем затребуваності того чи того мовного компонента, який має в мовленні індивідуальний характер, але стає реалізованим лише в процесі соціальної комунікації. Таким чином, у концептосфері автора синтезовані як реальні, відображальні моменти, так і суб'єктивно-оцінні;

– мовотворчість авторки твору – Галини Вдовиченко, її волевиявлення та ступінь внутрішньої, творчої свободи та здібність читача до ідентифікації цієї інформації.

Саме з позиції авторської мовної особистості аналізуємо і вживання прецедентних текстів у романі, щодо яких А. Чудінов зазначав, що вони здатні «зробити повідомлення яскра-

вішим, таким, що звертає на себе увагу і одночасно вводить в повідомлення елементи мовної гри, запропонувати читачам для когось прозоре, для когось достатньо складне завдання. За своїми функціями і сприйняттю прецедентні феномени багато в чому подібні до метафори» [8, с. 29].

Наприклад, героїня роману, журналістка за фахом, уживає в своєму мовленні тексти з творів українських класиків, це слова із дуету Одарки та Карася С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм»: «Йому подобається, коли вона отак верховодить, карбуючи слова, коли стоїть над ним руки в боки. Арія Одарки до Карася. **Ні, нехай же чують люди, ні, не буду я мовчати!**» [5, с. 9]; «З її голосу вже випарувалися одарківські нотки, «Запорожець за Дунаєм» примовк до часу» [5, с. 10].

Також авторка вкладає в уста героїні й слова Лесі Українки: «**Чайки хижо кигичуть...** – каже Галя. Олександр Іванович дивиться на неї запитально. – Згадала рядок із Лесі Українки, – пояснює вона. – Яскраве слово «кигичуть», чи не так?» [5, с. 155]. Прецедентні імена, які згадує головна героїня, зазначають високий рівень розвитку мовної особистості та введення в текст нової думки.

Висновки. Таким чином, аналіз концептосфери автора художнього тексту приводить до висновку, що метафора – це не лише елемент мови, а й один із засобів організації мислення.

Розуміючи метафоричну модель як типову схему зв'язку між понятійними сферами, яку можна представити формулою: $X = Y$, зазначаємо, що система метафоричних моделей є важливою частиною національної мовної картини світу, мовною ментальністю, що тісно пов'язана з історією народу і сучасною соціально-політичною ситуацією. Метафоричне використання концептосфери призводить до стереотипних асоціацій, джерелами яких є фонові знання в свідомості людини. Такий аналіз має значення для метафоричного моделювання концептосфери, оскільки для неспеціалізованих концептів роль метафори в їх створенні і вербальній репрезентації визначається специфікою мовної особистості комуніканта, у той час, коли для концептів з більш спеціалізованими знаннями значущість і змістове наповнення моделі визначається ступенем спеціалізації знання. Подальші дослідження вбачаємо в дослідженні певних слотів когнітивних метафор концептосфери сучасної української художньої прози, що сприятиме виявленню особливостей національної свідомості на певному етапі розвитку суспільства. Отже, стверджуємо, що тематика дослідження актуальна. Отримані висновки та припущення вимагають розроблення не лише в когнітивному, але й культурологічному, соціологічному, психологічному напрямках лінгвістики.

Література:

1. Залевская А.А. Психолінгвістические исследования. Слово. Текст. *Избранные труды*. Москва : Гнозис, 2005. 543 с.
2. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
3. Петренко Л.О. Концептосфера пори року в поетичній мові початку XXI століття. *Науковий журнал Львівського державного*

університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис». № 5, 2019. С. 101–107.

4. Мацьків Концептосфера БОГ як відображення концептуальних просторів. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2012. С. 197–203.
5. Вдовиченко Г. Найважливіше – наприкінці: роман. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 336 с.
6. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафори, котрими ми живем / Пер. с англ. А.Н. Баранова. Москва : Едиториал УРСП, 2004. 256 с.
7. Загнітко Анатолій З. Теорія лінгвоперсоналогії : монографія. Вінниця : Нілан-Лтд, 2017. 136 с.
8. Чудинов А.П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации : монография. Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2003. 249 с.

Marchuk L. The conceptual framework of language personality in Halina Vdovychenko's novel "The most important things – are in the end"

Summary. The article is devoted to descriptive metaphors in building of a conceptual framework model of language personality. Metaphor in modern cognitive science is defined as a basic mental operation, as a way of perception, categorisation, conceptualisation, evaluation and explanation of the universe. The degree of realization of integration potential concept and metaphorical expansiveness is directly dependent, as its indicators are determined by the degree of demand, the significance of a particular concept and the corresponding metaphorical model. The more actively a concept becomes a part of different metaphorical models, the more connections there are in the corresponding part of the semantic net of the conceptual framework. Metaphor participates in the processes of internal and external integration of the concept. On the one hand, it unites its main components into a semantic hierarchical net, on the other hand, it creates resistance to external influences with the help of metaphorical transferences realized by its connections. Metaphor as a trope that has linguistic expression is possible only because metaphors exist in the conceptual system of human worldview. Halyna Vdovychenko's artistic world reflects an individual worldview verbalized in the norms of the Ukrainian language. The author's picture of the world is based on combining in one image the properties of the surrounding real world and those impressions that fill the inner world of a person, make it clear and accessible for perception. The author's linguistic means, being realized in metaphorical models, create a configuration of the conceptual framework of the linguistic personality. We have observed the complication of modern man's model of the world, as the language personality becomes more complex, subjective, its attitude to the environment becomes dynamicized, language ideology is, consequently, individualized, and, its worldview becomes thinner. Thus, the author's idea and structure of the author's conceptual framework, i.e. the semiosphere of discourse, creates a parallel author's world with other criteria of comprehension, demonstrates nominative and persuasive functions that reflect the language personality's efforts to reflect the standard world with non-standard realities.

Key words: conceptual framework, concept, discourse, linguistic and cultural community, cognitive metaphor.

Makhachashvili R. K.,

orcid.org/0000-0002-4806-6434

Habilitated Doctor, Associated Professor,

Head of Romance Languages and Typology Department

Borys Grinchenko Kyiv University

Semenist I. V.,

orcid.org/0000-0002-0847-8856

PhD,

Head of Oriental Languages and Translation Department

Borys Grinchenko Kyiv University

DIRECTIONS AND MECHANISMS OF GLOBAL INNOVATIVE LOGOSPHERE OF COMPUTER BEING MICROSTRUCTURE DYNAMICS (BASED ON EUROPEAN AND ORIENTAL LANGUAGES)

Summary. The problem of theoretical and methodological substantiation of cross-cutting principles, directions, mechanisms, and results of qualitative dynamics of macro- and microstructures of vocabulary in the field of the computer being as a consolidated linguistic object is still awaiting a comprehensive study. The analysis of this issue requires the involvement of a phenomenological perspective of the study of complex linguistic objects in view of the main task of phenomenological epistemology – knowledge of the full system of facts of consciousness that constitute reality. The principles of the dynamics of the microstructure of the global innovative logosphere of computer being are determined on the basis of the analysis of the lingual mechanisms of semantic asymmetry. An integrative parameter of the dynamics of the global innovation logosphere of computer being is the phenomenon of attraction of the corresponding general discrete innovation units of the logosphere to semantic nodes, which are the centers of paradigms of global communication languages in digital environment. The objective of the paper is to determine the mechanisms and directions on the dynamics of the microstructure of the global innovative logosphere of computer being. Quantitative and qualitative characteristics of the elements of the content plane and expression (in particular, the efficiency of modeling templates of elements of surface microstructures) of general ICTs (discrete semiotic innovative units of terminological nature) in the microstructure of the global innovative logosphere of computer being (CB) allow to include the following: 1) revolutionary introduction of digital technologies; 2) total computerization; 3) the language of computer being (CB); 4) the subject of computer being (CB); 5) a subject alienated from computer being (CB). The semantic stability of ICTs substantial elements at substrate inhomogeneous tiers of the content plane ('conceptual denotation' and 'lingual denotation', respectively) and in the environment of the projection zone of the conceptual nucleus of the logosphere on the global innovative logosphere of the computer being is provided by: the symbiosis, the partial incorporation and absorption of a number of functional elements of the projection zone of the conceptual nucleus of the logosphere, in particular such conceptual features as [AGENTIVITY] and [ANTHROPOGENESIS].

Key words: innovative computer term, global innovative logosphere of computer being, dicartion of dynamics, microstructure of logosphere of computer being.

Problem statement and state-of-the-art review. At the latest stage of human development, language (as a social phenomenon) is mostly an indicator of the changes taking place in society. This is especially true of modern English, which at the turn of the millennium acquired the functions of a kind of 'metalanguage' of computer being for different cultures [1; 2; 3]. This contributes to the processes of globalization and global integration, which, in turn, strengthens the position of languages of international communication.

That is why in recent years the rate of enrichment of the vocabulary of the English language and, as a consequence, other languages of international communication in the digital space (Spanish, French, German, Chinese, etc.) has significantly increased. The notion of "neologism" as a driving force of language progress has become more relevant than ever [4, p. 5]. It should also be noted that the sphere of lexical neoplasms of the languages of global international communication, which is directly correlated with scientific and technological progress, ie the so-called 'computer' terminology, is developing especially rapidly in the conditions of the information revolution.

The problem of theoretical and methodological substantiation of cross-cutting principles, directions, mechanisms and results of qualitative dynamics of macro- and microstructures of vocabulary in the field of computer life as a consolidated linguistic object is still waiting for a comprehensive study. The analysis of this question requires the involvement of a phenomenological perspective of the study of complex linguistic objects in view of the main task of phenomenological epistemology – knowledge of the full system of facts of consciousness (Merab Mamardashvili's term) that constitute reality. Within the outlined methodological dimension, the phenomenological language unit is defined as its codifying ability to record the results of cognitive experience and the manifestation in it of the substantive characteristics of cognizable objects and phenomena. The linguistic adaptation of the phenomenological approach to the theoretical and methodological comprehension of the dynamics of the vocabulary of modern languages of global communication in computer life proposed in our work [5] is based on the concept of the global logosphere, synthetically understood as 1) a plural

ity of linguistic units, and empirical elements of different spheres of life; 2) the zone of integration of thought and speech continuums (linguo) of cultures.

One of the most dynamic (and potentially most productive) means of creating and branching and integrating the formal microstructure of the global innovative logosphere of computer being (GILCB) [6] is affixation, which, in general, coincides with the usual and typological trends in innovative subsystems of natural languages [7] at the turn of the century.

The principles of the dynamics of the microstructure of the global innovative logosphere of computer existence are determined on the basis of the analysis of the lingual mechanisms of semantic asymmetry [8; 9]. An integrative parameter of the dynamics of the global innovation logosphere of computer existence is the phenomenon of attraction of the corresponding general discrete innovation units of the logosphere to the semantic nodes that act as the centers of word-forming and phrase-forming paradigms.

It should be noted that in terminological systems the role of synonymy as a system-forming factor is much smaller than in the system of common vocabulary, because in them (terminological systems) is realized mainly only a kind of synonymy of full and partial nature. Synonyms in terminology are terms that belong to the same denotation, but have differences in conceptual terms, and may differ in the semantics of word-forming elements, etymology and features of functioning. In addition, according to researchers, synonyms can be terminological units of different structural levels and even different symbolic expressions [10; 11].

The **object** of research is the global innovative logosphere of computer being of the late XX – early XXI centuries. The **subject** of analysis is the means and mechanisms of innovative verbalization of computer being from the point of view of linguophenomenological characteristics of the principles, directions and results of the dynamics of the corresponding English-language innovative logosphere. The **objective** of the article is to determine the directions and mechanisms of the dynamics of the microstructure of the global innovative logosphere of computer being.

Findings. It is appropriate to separate configuration and parameterization of a specified macrophenomenon of linguistic research – global innovative computer logosphere. Thus, the network innovation and relevant subsystems in computer logosphere (multidimensional, complex, dynamic system) is the most comprehensive quantitative and qualitative terms of language representation of the linguistic actualization of being, determined by a number of qualifying conditions of its emergence, existence and development [12], including:

1) exhaustive synchronization process of the object, phenomenological and anthropological field of computer being and development processes of the cyberspace meta-language;

2) exhaustive output of parameterization isomorphism of ontological (substance phenomenological), anthropic and digitized structures of reality;

3) flexibility, adaptability and dynamic potential of the vocabulary of the modern languages (heavily influenced by English global hegemony) in correlation with the ICT sphere (that is fulfilled, in particular through info-capacity, sign hybridization, the evolution of the basic ontological and functional features of neologisms in relevant areas).

In view of the foregoing, the Global innovative computer logosphere (GICL) is defined as:

1) a syncretic, consolidated within its semantic scope, plurality of verbal units that are the asymptotically (i.e. in unlimited approximation) exhaustive embodiments of substantive and factual elements of modern computer being.

2) as a vertically integrated at the macro and micro levels plurality of ICT thesaurus, its typological specificity being the relatively exhaustive phenomenological correlates of multi-substrate elements of computer being.

The specific differential features of GICL as a linguistic-ontological, linguistic-phenomenological object are:

1. Normativity – arising from the parametric features of the concept of logos – (while maintaining the characteristics of dynamic variation and logosphere).

2. Lingual substantivity – phenomenological status of verbal language signs membranes in reality.

3. The principle of isomorphism of the signified and meaning.

The outline of each separate national (English, American, Iberoamerican, Oriental) logosphere in synchrony within this study is positioned as an Innovative National Logosphere. Innovative English logosphere itself (multidimensional, of complex, dynamic system) is a kind of test-ground for linguistic actualization of reality. That is, linguistic (lexical-semantic) representation of new modes of reality exists within reach of the human mind, and therefore is subject to immediate perception and comprehension.

It is considered appropriate to separate configuration and parameterization of a specified macrophenomenon of linguistic research – Global innovative computer being logosphere. Thus, the network innovation and relevant subsystems in modern European and Oriental Languages, the Global innovative computer being logosphere (multidimensional, complex, dynamic system) is the most comprehensive quantitative and qualitative mode of language representation of the universe test site for linguistic actualization of being mediated and informed by digital technologies development. Thus, linguistic representation of new modes of computer reality exists within reach of the human mind, and therefore is subject to direct perception and understanding (as opposed to reality as such, lingual ontogenesis of which, according to historical data paradigms and linguistic sciences can only be conditionally reconstructed by linguistic methods).

Research into dynamics of cross-integration of macro and microstructure of Global innovative computer logosphere is based on the following principles:

I. Presumption of a conceptual nucleus in the content plane of the logosphere of modern European and Oriental languages realm in general. The conceptual core of Global logosphere is a universal meaningful construct, concentration of content elements mediated by subjective and collective cognitive experience of native language speakers.

Note that the partial correlates of appointed terminological concepts can be the nominated ‘world view’, ‘conceptual world view’, ‘conceptual model of the world’ – [13; 14; 15]; differential features category ‘conceptual nucleus’ within this study is determined by configurative cumulativeness of components in the appropriate content area.

Based on genus-species characteristics of parametric notion of ‘conceptual world view’ and its derivatives poly-lateral, conceptual core of the logosphere is understood as a universal semantic construct concentrate of semantic elements mediated by individual and collective cognitive experiences of native speakers. Semantic

elements of the conceptual core of the logosphere (based on methodological angles defining concepts and conceptual structures that are conventional in modern cognitive linguistics) are explicated by establishing conceptual attributes (the term after M.V. Pimenov) – that are ambivalently understood as: a) construal elements of conceptual structures; b) substrate conceptual structures. The differential feature of the notion of ‘conceptual nucleus of logosphere’ is the configurative cumulateness of components that are parameterized in different types of planes of reality mapping, the relevant semantic field.

II. Presumption of the conceptual core projection of Global logosphere substantial layer onto sectoral innovation logosphere of modern European and Oriental languages in general (respectively – a substantial layer of the Global innovative computer logosphere, in particular).

Accordingly, in the projection of the **conceptual nucleus** of the Global innovative computer logosphere are the concentrate content elements mediated by subjective and collective cognitive experience of European and Oriental languages speakers in the area of interaction and use of digital technologies, which is a proportional and adequate ‘fingerprint’ concentrate of content elements mediated by subjective and collective cognitive experiences of globalized languages speakers in general.

III. Ongoing diffusion process of conceptual projection nucleus on the Global innovative computer logosphere, which resulted in the structure of the internal form microstructure of Global innovative computer logosphere to be dominated by substance elements.

Thus, the *dynamics of Global innovative computer logosphere is identified as ways, directions and appropriate language implementation mechanisms of qualitative changes in the content plane of the projection of the conceptual nucleus of the Global innovative logosphere.*

Empirical identification of defined parameters of GICL dynamics is made possible due to the typological characteristics of the microstructure of Global innovative computer logosphere units – Innovative computer terminus (term-logos) of ICT.

The structure of the content of the innovative computer terminos in European and Oriental languages alike is distributed in the following sabers, and is consistent through a vertical ratio which satisfies the dialectical categories of ‘essence’ → ‘phenomenon’:

1) – ontological denotatum (OD) – a set of meaningful elements of exhaustive degree of substance and epistemic abstraction (phenomenologization attributes, parameters and properties of elements multi-substrat computer being) in the structure of meaning of an innovative computer terminos → 2) – conceptual denotatum (CD) – a set of meaningful elements of median level of abstraction mediated by anthropogenic (subjective and collective) cognitive experiences of European and Oriental languages speakers in the area of interaction and use of computer technology, the projection area of GICL conceptual nucleus → 3) – lingual denotatum (LD) – semantics of innovative computer terminos.

The degree of abstraction of these sabers structure of the content of the innovative computer terminos correlates with the degree of abstraction of ICTs parametric features. Saber (1) ‘ontological denotatum’ corresponds to the parametric feature ‘existential dimension’, saber (2) ‘conceptual denotatum’ – to the parametric feature ‘notion’ and the parametric feature ‘concept’; saber (3) ‘lingual denotatum’ – to the parametric feature of a ‘anguage unit.

Instrumental apparatus of algorithmic procedures for conceptual analysis (which usually involves component analysis of the content of a linguistic unit) permits to identify elements of implicit lingual meanings that serve as ‘access points’ (the term by R. Langacker) to the content structure of the content. However, off-grid of the component and, more broadly, the underlying conceptual analysis is the essential (substant) elements that parameterize the structure of the content of ICTs as phenomenological correlates of digital components of being. These elements form the basis of ontological denotatum of ICTs.

Given the specific characteristics of the Global innovation computer logosphere the identification ontological denotata in the structure of the content of ICTs discloses typological peculiarity ICTs as the specific nature of the sign.

The meaningfully discrete unit of ontological denotatum for innovative computer terminos is perceived as a substanteme – the in-depth and essential element of the content substance of a computer verbal innovation that is identified both deductively and inductively. Deductive identification is by layering phenomenological diagnostics [16; 17; 18; 19] of the content elements of the GICL microstructure parallel phenomenological reduction and content of computer elements to the definition of being ‘phenomenological points of intersection’ – isomorphic or correlative content substant components. Inductively substanteme is identified through procedural component analysis and correlation of multi-level conceptual structures of the ICTs content.

The accordance of the dialectical nature of consistent level structure of the ICTs content within dialectical opposition ‘entity / phenomenon’, where step (1) ‘ontological denotatum’ corresponds to the dialectical category of ‘essence’, step (3) ‘lingual denotatum’ – to the dialectical category of ‘phenomenon’, discrete elements of saber (3) of the ICTs content (seme) and discrete elements saber (1) of the ICTs content (substanteme) typology is correlated in isomorphic manner.

The inventory of representative elements of the configuration of the ontological denotatum of the innovative computer term consists of a hierarchically inhomogeneous system of substantemes that involves hierarchical qualifiers (substant taxa: |TYPE OF SUBSTANCE|, |SUBSTANT AFFILIATION|, |SUBSTANT DURATION|, |SUBSTANT DISCRETION|, and corresponding discrete elements arranged according to the hypo-hyperonymic principle (substant hyperelements: |TYPE OF SUBSTANCE|: |COMPUTER BEING|, |SUBSTANT QUALITY|, |VIRTUALITY|, |NETWORK|, |SUBSTANT AFFILIATION: CB OBJECT|, |CB SUBJECT|, |CB SIMULACRUM|; |SUBSTANCE DURATION|: |SPACE|, |TIME|; |SUBSTANCE DISCRETION|: |SPACE|, |TIME|; substant hypoelements: |SUBSTANT QUALITY|: |TECHNOGENESIS|, |CYBERMORPHISM|, |TIME|: |SINGULARITY|, |ESCHATOLOGY|).

Кількісні та якісні характеристики елементів плану змісту та вираження (зокрема, продуктивність моделювальних шаблонів елементів поверхневих мікроструктур) загалу ІКТс (дискретних знакових інноваційних одиниць термінологічної природи) у мікроструктурі глобальної інноваційної логосфери комп’ютерного буття (КБ) дозволяють віднести до таких змістових вузлів наступні: 1) revolutionary introduction of digital technologies; 2) total computerization; 3) the language of computer being (CB); 4) the subject of computer being (CB); 5) a subject alienated from computer being (CB).

1. Revolutionary introduction of digital technologies: **Attr** (**SUBSTANT TYPE: CB**)+**revolution** (*cable / wireless / network / cyber / AI / data revolution*).

Introduction of modern digital technologies, which leads to the so-called 'revolutions' in the relevant fields: *cable / wireless / network / cyber AI / data revolution* (Eng.), *ciberrevolución / Revolución de la IA / revolución digital / revolución de la red* (Sp.), *Révolution numérique / révolution du réseau / cyber-révolution* (Fr.), *Cyber-Revolution / digitale Revolution / Netzwerkrevolution* (Grm.), *サイバー革命 / ネットワーク革命* (Jap.), *网络革命 / 数字革命* (Ch.).

In the process of studying the microstructure of the global innovative logosphere of computer existence, it is expedient, in our opinion, to outline the scientifically progressive background on which changes in language take place. Thus, it should be noted that the implementation of the 'overriding task' for the introduction of modern digital technologies often turns into so-called 'revolutions' in the relevant fields.

From the linguophenomenological point of view, this is reflected in the emergence of a number of synonymous and hyponymic phrases, the semantic core of which is the concept *revolution / revolución / révolution / 革命*. For example: *cable revolution / wide application of cable television, wireless revolution – large-scale introduction of cellular communication, network revolution – computerization of enterprises*. The hyperonymic designation of this process is the phenomenologization of the concept of '*cyber revolution*' as such.

2. Total computerization: **Attr**(**SUBSTANT TYPE: CB**)+**age** (*Cyber / Digital, Nano*). Characteristics of the temporal stage of 'total computerization' (*Cyber / Digital Age, Age of Bits, Nano-Age*).

The future of the world, where all information will be obtained and disseminated through computer technology, from the point of view of modern languages of global communication appears as a 'cyberfuture'. However, while 'cyberreality' has not yet come to an end, the language reflects the events, phenomena and processes that take place in the cyberworld created by the computer network Internet. It should also be noted that such a period of 'total computerization' has become a target for the attraction of various terms to denote: *Cyber Age, Digital Age, Age of Bits, Age of Data, Nano-Age* (Eng.), *Era de Internet, era digital, era de los bits, era de los datos* (Sp.), *Âge d'Internet, âge numérique, âge des bits, âge des données* (Fr.), *インターネット時代、デジタル時代、ビット時代、データ時代* (Jap.), *互联网时代, 数字时代, 比特时代, 数据时代* (Ch.), etc.

3. The language of computer being (CB). Several hyponymic subparadigms of ICTs have emerged around this conceptual node.

First, the heteromorphic synonymous range 1 of ICTs: these are the ICTs formed on the basis of the affixoid *cyber-* or its phonetic analogue in globalized languages: *cyberjargon, cyberlingo, cyberspeech, cyberstyle* (Eng.), *ciberjargon, discurso cibernético, estilo cibernético* (Sp.), *cyberjargon, cyber discours, cyber style* (Fr.), *サイバー専門用語、サイバースピーチ、サイバースタイル* (Jap.), *互联网术语, 互联网语音* (Ch.).

The integrativity of the microstructure of the HILCB contour in this segment is ensured by the static element of the ontological denotation structure of the corresponding ICTs (**TYPE OF SUBSTANCE: CB**), which is phenomenologized in the surface structure of the plan of expression due to the paradigmatic formant.

Secondly, the homomorphic synonymous series 2 ICTs, formed on the basis of the formative element *speak-*, which operates mostly in the sense of 'professional jargon' (for example: *software-speak – special terminology used in working with software, guruspeak, Netspeak, bitespeak – jargon in which IT pros communicate*).

The special terminology used in working with software is denoted by the new *software-speak*, and the concept of jargon in which computer 'pros' communicate is now reflected by the neologism *guruspeak, Netspeak, bitespeak, Zoomspeak – для спілкування в умовах Ковід-19* (Eng.), *ネットスピーク* (Jap.), *网络语言* (Ch.).

Hyperonymic ICTs, denoting newly formed 'computer' visual and communicative means (*cyberspeak / 网络语言*) can be considered an integrative link between these synonymous series of ICTs (1 – heteromorphic and 2 – homomorphic, respectively), because it combines at the level of external form of their central formative elements.

The integrativity of the microstructure of the English-speaking innovative logosphere of computer existence in this segment is ensured by the static element of the ontological denotation structure (**TYPE OF SUBSTANCE: CB**) and its dynamic phenomenologization in the surface structure of the plan of expression of the corresponding ICTs. *guru-, Net-, bit-*).

4. Subject of computer being (CB) (*cyberguru, cyberati, supergeek, etc.*). It should be noted that there is a tendency to integrate the microstructure of ICTc content, which denotes professionals in the field of advanced digital technologies, multi-substrate content dominants: (1) | **SUBSTANT AFFILIATION: CB SUBJECT** | → (2) epistemic capacity → (3) CB professional. At the level of the microstructure of the external form of the corresponding ICTs, such integration is ensured by the performance of the variable word-forming elements *-guru* (*guru, master*), *-geek* (*zealous*) and *-savvy* (*knowledgeable – from the French 'savoir' – to know*).

They are the basis for such tumors as, for example *cyber-guru, cyber-geek (technogeek), computer-savvy (net-savvy) / ciber-gurú* (Sp.) / *connaissance de l'informatique* (Fr.) / *网络专家, 精通计算机* (Ch.) / *テクノギーク* (Jap.).

Significant potential for formative productivity (due to the variability of the external form) is also found in the original format 'irregular' model of telescopic fusion of the word-forming element ICTs of the substantive reference relation | **TYPE OF SUBSTANCE: COMPUTER BEING** | with the word 'literati' (from Latin – 'scribe; educated; chosen').

The specified unit, within the microstructure of GILKB functions: a) as an autosemantic element in the meaning of 'highly qualified person, professional'; b) as an abbreviated formative element of the external form of ICTs in the sense of (1) a specialist in various types of computer technology (*software, digital communications, social networks, etc.*) → (3) | **SUBSTANT AFFILIATION: CB SUBJECT** | (*cyberati, digirati, twitterati* (Eng.), *literato cibernético* (Sp.), *cyber alphabétisés* (Fr.), *網絡文人* (Ch.)).

5. Subject alienated from CB. For example: *Internot – a play on words based on the paronymic correlation of the unit (Inter) net – computer network, and the negative participle not, neoludite* (Eng.) / *neoludita* (Sp.) / *ネオ・ラッダイト* (Jap.) – based on the historically motivated Luddite unit 'a person who is hostile to any technology'; *leadite* [le'dit] paronymically plays on the resemblance to the word *Luddite* [lu'dit] and neologically nominates a person who, like the Luddites, refuses to use technological

means (ludites – looms, leadits – computers and digital equipment), instead uses a pencil, graphite slate which is traditionally denoted by the usual unit lead – ‘lead’).

The plane of dynamic interaction of different substrate stages of the ICT content plan of the given reference correlation is qualified as a “phenomenological conflict” in the projection zone of the conceptual core of the logosphere. Representative noun element [SUBSTANT AFFILIATION: CB SUBJECT] is in a state of dynamic dialectical opposition (unity in opposition) to the isomorphic conceptual element of the projection zone of the conceptual core of the logosphere – the conceptual feature [the subject of computer existence].

This opposition is realized through the integration into the microstructure of the corresponding semantic stage of ICTs conceptual features [denial], [expression of will], [aggression], which, in fact, lead to the complete transformation of this conceptual element into its own semantic opposite [NOT subject to computer being] or [0-subject of computer being].

Conclusions. Manifestation of representative substantive units (substant taxa: [SUBSTANT TYPE], [SUBSTANT AFFILIATION], and corresponding substantial elements [SUBSTANT TYPE: COMPUTER BEING], [SUBSTANT AFFILIATION: CB SUBJECT], [SUBSTANTU the logosphere of these ICTs is, however, unchanged.

These noun elements tend to vertically extrapolate to the surface stage of the microstructure of the corresponding ICTs (which at the level of structures of linguistic expression is phenomenologized by cumulative exteriorization of the respective noun units due to the convertibility of meaningful mechanisms of external form and internal form of ICTs: 1) word; functionally and structurally heterogeneous secondary nomination; neosemanticization.

Semantic stability of the mentioned noun elements ICTs [SUBSTANT TYPE: COMPUTER BEING], [SUBSTANT AFFILIATION: CB SUBJECT], [SUBSTANT QUALITY: TECHNOGENESIS] on the substrate-inhomogeneous stages of the ICTs content plan (‘conceptual denotatum’ and ‘lingual denotatum’, respectively) and in the substrate-aggressive ‘content environment’ of the projection zone of the conceptual nucleus of the logosphere on the global innovative logosphere. denotatum of a number of functional elements of the projection zone of the conceptual nucleus of the logosphere, in particular the conceptual features [AGENTIVITY] and [ANTHROPOGENESIS].

As a result, the semantic structure of a conceptual feature [NON- subject of computer being] is subject to diffuse destabilization by a consistent, multi-substrate phenomenological devaluation of its features.

The results of the study open wide prospects for studying the substantive parameters of innovative logospheres of computer existence of different languages of the world, further ways and directions of their replenishment and dynamics as a result of globalization of language contacts. Of particular interest for further explorations are models of semantic asymmetry in the Oriental languages of the non-alphabetic system.

References:

1. Copilevitz T. Censoring Cyberspace Centers on Semantics. *The Dallas Morning News*. 1999. Dec. 17. P. 15.
2. Берестнев Г.И. О “новой реальности” языкознания. *Филологические науки*. 1997. № 4. С. 56–68.

3. Махачашвілі Р.К., Сидоркіна А.О. Дискурс японських нових мас-медіа: природа, ознаки та розвиток. *Studia Philologica*. 2019. С. 38–45.
4. Зацний Ю.А. Інтернет і збагачення словникового складу англійської мови у новому столітті. *Вісник Сумського державного університету. Серія : Філологічні науки*. № 4 (50). 2003. С. 75–79.
5. Makhachashvili, Rusudan. Models and Digital Diagnostics Tools for The Innovative Polylingual Logosphere Of Computer Being Dynamics. *Italian-Ukrainian Contrastive Studies: Linguistics, Literature, Translation*. Peter Lang, 2020.
6. Makhachashvili, Rusudan and Semenist, Ivan. *Phenomenological principles of global innovative logosphere of computer being construction (based on European and oriental languages)*. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2021. № 32(71) (1). Рр. 195–202.
7. Зацний Ю.А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття : англо-український словник. Вінниця : Нова Книга, 2008. 360 с.
8. Єнікєєва С.М. Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця XX – початку XXI століть): дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». *Київський національний лінгвістичний ун-т*. 2011. 438 с.
9. Дудок Р.І. *Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках*. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 2009. 358 с.
10. Crystal D. *Language and the Internet*. Cambridge : CUP. 2001. 272 p.
11. Кияк Т.Р. Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Видавничий дім КМА, 2000. 270 с.
12. Лютар Ж.-Ф. Феноменологія. Санкт-Петербург, 2001. 152 с.
13. Карасик В.И., Слышкин Г.Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. Воронеж, 2001. С. 75–80.
14. Кубрякова Е.С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2004. № 1. С. 6–17.
15. Никитин М. Развернутые тезисы о концептах. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2004. № 1. С. 53–64.
16. Zahavi D. *Husserl's Phenomenology / Zahavi D. Palo Alto : Stanford University Press, 2003. 312 p.*
17. Ингарден Р. Введение в феноменологию Эдмунда Гуссерля. Москва, 1999. 267 с.
18. Мерло-Понти М. Феноменологія сприйняття. Київ, 2001. 552 с.
19. Makhachashvili R., Semenist I. *ICT thesaurus modelling recommendations (based on innovations of European and Oriental languages)*. *Studia Filologiczne*. 2020. № 7. P. 117–128.

Махачашвілі Р. К., Семеніст І. В. Напрями й механізми динаміки мікроструктури глобальної інноваційної логосфери комп'ютерного буття (на матеріалі європейських і східних мов)

Анотація. Проблема теоретико-методологічного обґрунтування наскрізних принципів, напрямків, механізмів та результатів якісної динаміки макро- й мікроструктур словникового складу в царині комп'ютерного буття як консолідованого лінгвального об'єкта ще чекає на всебічне вивчення. Аналіз цього питання потребує залучення феноменологічного ракурсу дослідження комплексних мовних об'єктів з огляду на магістральне завдання феноменологічної епістемології – пізнання повної системи фактів свідомості, що конституують дійсність. У межах окресленого методологічного виміру «феноменологічність» мовної одиниці визначається як її кодифікативна спроможність до фіксації результатів пізнавального досвіду та вияву в ній

субстантних характеристик пізнаваних об'єктів та явищ. Засади динаміки мікроструктури глобальної інноваційної логосфери комп'ютерного буття визначаються на основі аналізу лінгвальних механізмів семантичної асиметрії. Інтегративним параметром динаміки глобальної інноваційної логосфери комп'ютерного буття виступає явище атракції відповідного загалу дискретних інноваційних одиниць логосфери до змістових вузлів, які виступають центрами словотвірних та фразотвірних парадигм мов глобального спілкування у цифровому просторі. Метою статті є визначення напрямків та механізмів динаміки мікроструктури глобальної інноваційної логосфери комп'ютерного буття. Кількісні та якісні характеристики елементів плану змісту та вираження (зокрема, продуктивність моделювальних шаблонів елементів поверхневих мікроструктур) загалу ІКТс (дискретних знакових інноваційних одиниць термінологічної природи) у мікроструктурі глобальної інноваційної логосфери комп'ютерного буття (КБ) дозволяють

віднести до таких змістових вузлів такі: 1) революційне впровадження цифрових технологій; 2) тотальна комп'ютеризація; 3) підмова комп'ютерного буття (КБ); 4) суб'єкт комп'ютерного буття (КБ); 5) особа, відчужена від комп'ютерного буття (КБ). Змістова стабільність субстантних елементів ІКТс на субстратно негомогенних шабелях плану змісту («концептуальний денотат» та «лінгвальний денотат», відповідно) та у середовищі зони проєкції концептуального ядра логосфери на глобальну інноваційну логосферу КБ забезпечується за рахунок: симбіозу, часткової інкорпорації, поглинання змістовими елементами онтологічного денотата низки функціональних елементів зони проєкції концептуального ядра логосфери, зокрема концептуальних ознак [агентивність] та [антропогенез].

Ключові слова: інноваційний комп'ютерний термін, глобальна інноваційна логосфера комп'ютерного буття, напрямок динаміки, мікроструктура логосфери комп'ютерного буття.

*Мельничук Н. О.,**кандидат філологічних наук,**асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

СТРУКТУРА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ЕМОТИВНИХ ПРИКМЕТНИКІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Статтю присвячено опису структури лексико-семантичного поля емотивних прикметників у сучасній англійській мові. У сучасних лінгвістичних дослідженнях поняття лексико-семантичного поля є актуальним у вивченні лексико-семантичної структури мови як комплексу взаємопов'язаних елементів. Семантичне поле емотивності в англійськомовній картині світу є складною структурою, яка охоплює елементи різних частин мови. Серед них виокремлюється ЛСП емотивних прикметників, які є безпосередніми зразками вербальної реалізації емоцій людини у межах мовної картини світу, а тому передбачається безперервність зв'язків об'єктів множини поряд із можливістю опису цих емотивних одиниць в їх сукупності без поділу цієї лексики на лексику вираження та лексику опису емоцій, на відміну від функціонально-семантичних класів емотивних слів, дослідження яких цього вимагає. Семантичне поле містить у собі інтегральну семантичну ознаку, яка об'єднує всі його одиниці та виражається лексемою з узагальненим значенням – інтегральною лексемою, саме вона є формальним словом-домінантою з широким лексичним значенням, яке об'єднує сукупність семантичних ознак поля, найбільш постійними та релевантними серед яких є семемі. У мові семемі виражаються лексично за допомогою певної кількості лексем або лексико-семантичних варіантів слів, маніфестуючи сигніфікативно-денотативну співвіднесеність зі смисловим центром поля. У свою чергу, семемі зумовлюють належність слова до окремої польової структури або протиставляють лексеми одна одній у межах конкретного поля, втілюючи, відповідно, інтегральний або диференціальний характер. Таким чином, слово у структурі ЛСП може мати повну, часткову, потенційну або контекстуальну співвіднесеність, яка залежить від належності слова до певного поля всім своїм значенням, одним або декількома зі значень, поєднанням зі словом-конкретизатором або впливом певного лексичного значення у контексті. Дослідження лексико-семантичного поля емотивних прикметників базується на принципі системності та висуває на перший план зв'язок мови з дійсністю, її співвіднесеність із позамовною реальністю. Воно є досить складною структурою, в якій виокремлюють ядро, навколоядерну зону та периферію.

Ключові слова: семантична ознака, лексико-семантичне поле, емотивний прикметник, мовна картина світу, семантична структура.

Постановка проблеми. Аналіз семантичної структури слів, що входять до ЛСП емотивних прикметників на позначення емоцій людини, проведений на матеріалі ад'єктивів англійської мови, оскільки вони характеризуються, на думку деяких дослідників, «розмітою сферою значення» [1, с. 46]

та «широкою смислової структури» [2, с. 153.]. Вони відображають не тільки зовнішній, але й внутрішній світ людини, її ставлення до навколишньої дійсності, яка, як правило, має ціннісний характер, тому що «висловлюючи ті чи інші думки про світ, людина постійно накидає на нього світлотіньову сітку загальнолюдських та індивідуальних уявлень про добро та зло» [3, с. 6].

Емоції є досить складним феноменом як у психологічному, так і в лінгвальному плані, а тому вичерпний аналіз емотивних значень чи конотацій у лексичній системі англійської мови є актуальним. При безпосередньому вивченні англійських ад'єктивних емосемізмів використання широкого діапазону методів та принципів дослідження є виправданим, адже завдяки їм можливо упорядкувати та систематизувати цей пласт лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час вивчення змістового аспекту функціонування емотивних прикметників неабияке значення відіграє лексична семантика, дослідженню якої присвячені праці відомих лінгвістів [4; 5; 6], у яких відображені різні її напрями. Аналіз функціонування емотивної лексики у лінгвістичній парадигмі безпосередньо пов'язаний із формуванням антропоцентричної теорії, яка передбачає орієнтацію на вивчення особливостей не об'єкта, а суб'єкта пізнання, тобто людини, яка «згідно з новою науковою парадигмою висунута на перший план, а мова вважається головною конституентною характеристикою людини та важливою її складовою частиною» [7, с. 8]. Саме тому розвиток науки про емоції повинен супроводжуватися нашим зверненням до тих методів дослідження, що найбільше відповідатимуть поставленим цілям та визначатимуть семантичний підхід до об'єкта дослідження, зокрема взаємозв'язку мови та емоцій.

Мета дослідження полягає в установленні структурних лексико-семантичного поля емотивних прикметників у сучасній англійській мові. Для побудови багаторівневої структури ЛСП прикметників із семою «емоція» в англійськомовній картині світу у цій роботі використано дефініційний, компонентний аналіз та метод ступінчатої ідентифікації. Першочерговим завданням було виокремлення ядра, навколоядерної зони та периферії цього поля, обов'язковими критеріями поділу всього масиву ад'єктивної емотивної лексики на такі зони була наявність у них необхідних для цих зон характеристик, таких як широта або конкретність значень їхніх складових елементів.

Виклад основного матеріалу. У сучасних лінгвістичних дослідженнях поняття лексико-семантичного поля розглядають як лексико-семантичну систему, що відображає певний поня-

тійний відрізок об'єктивної дійсності та складається з парадигм семантично близьких мовних одиниць, які опозиційно корелюють одна з одною внаслідок протиставлення в їхніх значеннях диференційних сем, а тому це лексичне утворення безпосередньо використовується у вивченні вербалізованого втілення емоцій в англійськомовній картині світу, адже слугує її безпосереднім фрагментом.

Насамперед, у цьому дослідженні були виокремлені лексеми-репрезентатори ядерних груп, далі були розглянуті їхні семантичні характеристики та особливості поєднання одних з одними. Наступним етапом розвідки став аналіз лексем, що утворюють навколоядерну зону та периферію досліджуваного поля, тобто подальший поділ груп на основні підгрупи. Важливим є те, що поділ поля на частини має досить умовний характер, адже між його структурними елементами відсутня чітка межа та наявні дифузні ділянки, які відображають поступовий перехід з однієї зони в іншу.

Необхідно підкреслити, що в нашій роботі процедури розкладання лексичних одиниць на компоненти та інтегрування їх у лексико-семантичні групи проводилися паралельно, адже у процесі компонентного аналізу дійсна організація структури значення слова виявляється тільки у випадку, коли «виявлення компонентів значення зумовлено як співвідношенням елементів у межах окремого значення, так і співвідношенням цього значення зі значеннями інших мовних одиниць» [8, с. 287–288].

Таким чином, на основі дефініційного та компонентного аналізів словникових тлумачень слів було виокремлено інтегральні емосеми, які містять у собі елементи ядра цього поля. До них належать такі семи, як «**Anger**» (гнів, лють, роздратування), «**Fear**» (страх, трепет), «**Joy**» (радість, веселощі, щастя), «**Love**» (любов, кохання, прихильність), «**Sadness**» (сум, смуток, зневіра), «**Surprise**» (подив-здивування). Ці емотивні семи є інтегральними та домінуючими для ядерних груп ад'єктивних одиниць поля емотивних прикметників, складові елементи яких відповідають необхідним для ядерного компонента критеріям, адже вони не є термінами, не марковані за стилістичною ознакою та за потреби в їхній структурі можна легко виділити загальне значення.

Підтвердженням об'єктивності цього розподілу є теорія К. Ізарда [9] про універсальність або базовість емоцій, за якою вони мають одні і ті ж вираження та характеристики у різних суспільствах, а саме радість-задоволення, здивування-подив, сум-горе-депресія, страх-тривога є основними емоційними переживаннями будь-якої людини у будь-якому суспільстві. На основі наявності цих сем у дефініціях ад'єктивних емосемізмів вони безпосередньо об'єднуються в основні ЛСГ, на які, відповідно, розподіляється ЛСП емотивних прикметників сучасної англійської мови. Проілюструємо структурну репрезентацію ЛСП емотивних прикметників за допомогою діаграми (рис. 1).

До емотивних прикметників, що виступають у відповідних групах основними лексемами-ідентифікаторами, належать такі одиниці, як **joyful** (радісний), **loving** (люблячий), **surprising** (який дивує), **angry** (розгніваний, роздратований), **fearful** (страшний, жажливий), **sad** (сумний, засмучений). На їх основі були виокремлені навколоядерні зони ЛСГ емотивних прикметників, до яких належать основні підгрупи, що утворюються за принципом загальних компонентів значення, притаманних словам цих лексичних утворень, та організовуються на основі таких домінуючих ад'єктивів:

Рис. 1. Структурна репрезентація ЛСП емотивних прикметників

1. **Joyful** (радісний): *cheerful* (веселий, бадьорий), *contented* (задоволений), *enthraling* (який зачаровує, захоплює), *optimistic* (оптимістичний), *proud* (гордий, пихатий), *relieved* (що відчуває полегшення), *zestful* (захоплений).

2. **Loving** (люблячий): *affectionate* (люблячий, ніжний, лагідний), *longing* (який жадає, прагне), *lustful* (пристрасний, хтивий, який жадає).

3. **Surprising** (який дивує): *amazing* (приголомшливий, дивний), *astounding* (дивовижний, який вражає).

4. **Angry** (розгніваний, роздратований): *exasperated* (розгніваний, озлоблений), *irritated* (роздратований, сердитий), *outrageous* (розлючений, скажений), *envious* (зздрісний), *disgusted* (який відчуває відразу).

5. **Fearful** (страшний, жажливий): *horror-stricken* (нажаханий, охоплений страхом), *nervous* (знервований, боязкий).

6. **Sad** (сумний, засмучений): *disappointed* (розчарований, зневірений), *neglected* (забутий, занедбаний), *shameful* (ганебний), *hurtful* (образливий, який ранить), *sorrowful* (смутий, скорботний), *sympathetic* (співчутливий).

Ад'єктивні одиниці, що містять у своїх тлумаченнях ці семи, утворюють підгрупи емотивних прикметників у межах відповідних груп. За допомогою їхніх дефініцій можна виокремити деякі диференційні (прототипні) семантичні ознаки досліджуваного поля (причина емоції, час протікання емоції, інтенсивність емоції, оцінка емоції, суб'єкт емоції, прояв емоції, контроль емоції), що дають змогу реконструювати моделі належних до нього основних емоційних станів, виражених за допомогою англійських прикметників у їхній безпосередній реалізації – мовній картині світу.

Члени ЛСП ад'єктивних емосемізмів виокремлювалися на основі якісної емотивної ознаки прикметників, загальної для всіх лексичних одиниць, що входять до нього. Це поле є мозаїкою, ядро якої містить мовні засоби, що спеціалізуються на

вираженні певних категоріально-емотивних значень, які максимально їх ілюструють.

Таким чином, загальною та основною умовою зарахування ад'єктиву до ЛСП емотивних прикметників була наявність у його словниковій дефініції будь-якої вказівки на емоцію, а тому для ад'єктивних емосемізмів місце у системно-структурній організації поля визначалося роллю емосем Anger, Fear, Joy, Love, Sadness, Surprise у їхніх значеннях, яка, у свою чергу, проявлялась як домінуюча (детермінувала належність до ядра поля) або залежна (детермінувала належність до периферії поля).

Розглянемо детальніше структуру лексико-семантичної групи емотивних прикметників в сучасній англійській мові на прикладі ЛСГ ад'єктивних одиниць із емотивною семою «Love». Любов як одна з базових емотивних категорій є фундаментальною для людської природи, адже саме завдяки їй у мові фіксуються та виражаються гендерні особливості, що стали об'єктом досліджень багатьох лінгвістів сьогодення. Саме любов є основою для таких емоційних станів як ревності, ненависть, інтерес, радість, страждання, задоволення, а тому ця емоція є дуже складним та об'ємним поняттям, охоплює всі ці процеси і виражає широкий спектр стосунків між людьми. Л.Е. Кузнєцова створює семантичну модель поняття «любові» на основі аналізу уявлень про нього у психологічних дослідженнях. У моделі виділені такі ознаки: інтегральна ознака «цінність»; ознака «позитивність»; центральне положення предмета любові у системі цінностей суб'єкта; невмотивованість вибору об'єкта любові, його мимовільність; індивідуальність об'єкта любові; сексуальна забарвленість (у видах еротичної любові) [10, с. 202].

Любов як глибоке, ірраціональне почуття, яке переживає суб'єкт та спрямоване на інший суб'єкт чи об'єкт, є надзвичайно складним та багатограним. Саме тому вся неповторність цього психологічного феномену повинна рівноцінно відображатися мовою, яка потребує великої кількості засобів для вираження любовних почуттів.

Лексико-семантична група ад'єктивних емосемізмів із загальною емотивною семою «Love» складає невід'ємну частину ЛСП емотивних прикметників в англійській мові та налічує 147 одиниць. До цього лексико-семантичного утворення належать такі ад'єктиви, як: *adoring* (showing very strong love for someone (CALD)), *besotted* (completely in love with someone and always thinking of them (CALD)), *endearing* (making someone love or like you (LDCE)), *goosey* (showing your love for someone in a way that other people think is silly (LDCE)), *torrid* (that involves very strong emotions connected with love and sex (CCADE)), *smitten* (in love with someone (MED)), *dotting* (showing that you love someone very much (CALD)), *infatuated* (having a very strong but not usually lasting feeling of love or attraction for someone or something (OALD)), *patriotic* (showing love for your country and being proud of it (CALD)) та інші.

Понятійним центром цієї групи є емосема «Love», адже саме вона виступає як домінуюча, ядерна сема. Відповідно, основним словом-ідентифікатором, що представлятиме досліджувану групу у структурі ЛСП емотивних прикметників, було обрано ад'єктив *loving* (люблячий), який відповідає спільному семантичному компоненту групи. Цей прикметник є центральним елементом групи та характеризується такими відтінками семантики:

- 1) showing a lot of love towards someone (CALD);
- 2) feeling or showing love and affection for sb/sth (OALD);
- 3) someone who is loving feels or shows love to other people; loving actions are done with great enjoyment and care (CCADE);
- 4) feeling or showing love (MED);
- 5) behaving in a way that shows you love someone; done with a lot of care and attention (LDCE).

За допомогою аналізу цих словникових дефініцій можемо встановити загальне значення, що притаманне ЛСГ емотивних прикметників зі спільною емотивною семою «Love»: feeling or showing love or affection for someone or something (той, що відчуває чи показує любов або прихильність до когось чи чогось). Присутні в імені групи інтегральні семи «позитивність» та «антропонімічність» вказують на належність цього почуття до основних емотивних категорій, безпосередньо пов'язаних із внутрішнім світом людини, адже любов відіграє важливу роль у її житті та при взаємодії з реальною дійсністю, результатом якої є позитивне сприйняття індивідом того чи іншого явища.

У структурі ЛСГ прикметників із емосемою «Love», як і у решті груп, що належать до досліджуваного поля, елементи об'єднані за семантичним принципом навколо центрального слова, відображаючи основні системні зв'язки емотивів у межах групи. Ця група характеризується видовою лексико-семантичною спільністю своїх елементів, які поділяються на три основні підгрупи, що утворюються на основі домінуючих ад'єктивів *affectionate* (люблячий, ніжний, лагідний), *longing* (який жадає, прагне), *lustful* (пристрасний, хтивий). Вони позначають різні форми прояву любові у вигляді ознаки чи якості та відображені в діаграмі (рис. 2).

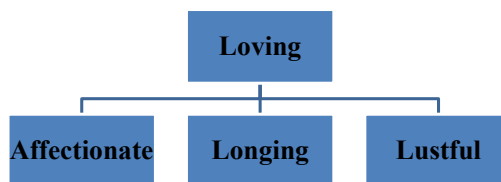

Рис. 2. Основні підгрупи у межах ЛСГ прикметників із емосемою «Love»

Ці лексико-семантичні підгрупи, у свою чергу, поділяються на кількісно менші утворення – синонімічні ряди (за виключенням підгрупи на основі домінуючого ад'єктивного емосемізму *longing*, у якій синонімічні ряди відсутні), у семантиці яких інтегральна сема передається опосередковано або через семантику інших членів групи:

1) *affectionate*: *admiring* (що відчуває захоплення), *adoring* (що обожає), *attractive* (що приваблює, притягальний), *caring* (турботливий), *compassionate* (співчутливий, жалісливий), *fond* (люблячий), *liking* (що відчуває симпатію, прихильний), *sentimental* (сентиментальний, чутливий), *tender* (люблячий, ласкавий, турботливий);

2) *lustful*: *desirous* (який бажає, жадає, прагне), *infatuated* (захоплений, зацікавлений пристрасною), *passionate* (пристрасний, закоханий).

Таким чином, лексико-семантична структура ЛСГ ад'єктивних емосемізмів із емосемою «Love» є відносно неоднорідним утворенням, адже її центр є абстрактним емотивним поняттям, яке передбачає не тільки вплив на суб'єкта, резуль-

татом якого є виникнення у нього певних відчуттів чи переживань, але й бажання самого суб'єкта висловити свої емоції за допомогою певних вчинків. Оскільки ця група є частиною ЛСП емотивних прикметників, вона об'єднує ад'єктивні емосемізми зі значенням *love* та охоплює все розмаїття почуттів симпатії до предметів і явищ об'єктивної дійсності.

Висновки та перспективи подальших пошуків. Лексико-семантичне поле емотивних прикметників у сучасній англійській мові є цілісним лексико-семантичним утворенням, що складається з шести ЛСГ, елементи яких систематизовані у групи на основі характерних для їх елементів складових емосем: Joy, Love, Surprise, Anger, Fear, Sadness. У свою чергу, до ядерних емотивних прикметників, що виступають у відповідних групах основними лексемами-ідентифікаторами, належать такі одиниці, як *joyful, loving, surprising, angry, fearful, sad*. До навіколоядерної зони ЛСП емотивних прикметників належать основні підгрупи, що організовуються на основі наступних домінуючих ад'єктивів: *cheerful, contented, enthralling, optimistic, proud, relieved, zestful; affectionate, longing, lustful; amazing, astonishing; exasperated, irritated, outrageous, envious, disgusted; horror-stricken, nervous; sad, disappointed, neglected, shameful, hurtful, sorrowful, sympathetic*. ЛСП емотивних прикметників у сучасній англійській мові становить значний дослідницький інтерес, а тому перспективи подальших досліджень цього питання полягають у вивченні лінгвостилістичних особливостей англійських ад'єктивних емосемізмів і глибинної аналізі їх семантичної та словотвірної структури.

Література:

1. Вольф Е.М. Грамматика и семантика прилагательного. Москва : Наука, 1978. 199 с.
2. Уфимцева А.А. Типы словесных знаков. Москва : Книжный дом «Либроком»/URSS, 2011. 208 с.
3. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. Москва : Изд-во «Языки русской культуры», 1999. 896 с.
4. Дяков А.С. Основи термінотворення : Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Вид. дім «KM Academia», 2000. 218 с.
5. Левицкий В.В. Семасиология. Винница : Нова книга, 2006. 508 с.
6. Попова З.Д. Лексическая система языка: внутренняя организация, категориальный аппарат и приемы описания. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ» (Лингвистическое наследие XX века), 2014. 176 с.
7. Маслова В.А. Лингвокультурология : учеб. пособие. Москва, 2011. 208 с.
8. Селивестрова О.Н. Некоторые типы семантических гипотез и их верификация. Гипотеза о современной лингвистике. Москва : Наука, 1980. С. 262–360.
9. Изард К.Э. Психология эмоций. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 464 с.
10. Кузнецова Л.Э. Любовь. Антология концептов. Волгоград : Парадигма, 2006. С. 199–216.

Melnychuk N. The structure of lexico-semantic field of emotive adjectives in modern English

Summary. The article is devoted to the description of the structure of the lexico-semantic field of emotional adjectives in modern English. In modern linguistic research the concept of lexico-semantic field is relevant to the study of lexico-semantic structure of language as a complex of interconnected elements. In English linguistic picture of the world the semantic field of emotionality reflects a complex structure that encompasses elements of different parts of speech. Among them there is lexico-semantic field of emotional adjectives which represents the direct examples of verbal realization of human emotions within the linguistic picture of the world. It provides a continuity of connections of plural objects along with the possibility of describing these emotional units together without dividing the vocabulary (in contrast to the functional-semantic classes of emotional words, the study of which requires it). The semantic field contains an integral semantic feature that unites all its units and is expressed by a generalized meaning – an integral lexeme. It is a formal dominant word with a broad lexical meaning which combines a set of semantic features of the field, the most constant and relevant among which are sememes. In language, sememes are expressed lexically with the help of a certain number of lexemes or lexico-semantic variants of words, manifesting a significant denotative correlation with the semantic center of the field. In its turn, the sememes determine the belonging of the word to a separate field structure, embodying their integral or differential nature. Thus, in the structure of the lexico-semantic field a word may have a complete, partial, potential or contextual correlation. The study of the lexico-semantic field of emotional adjectives is based on the principle of systematization and brings to the fore the connection of language with reality, its correlation with extraverbal reality. It is a rather complex structure in which the nucleus, perinuclear zone and periphery are separated.

Key words: semantic feature, lexico-semantic field, emotional adjective, linguistic picture of the world, semantic structure.

*Митяй З. О.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови**Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького**Денисенко Н. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології**Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ГРАДУАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглянуто проблему виокремлення категорії градуальності в сучасній українській мові, її взаємодію з категоріями кількості та якості. Кількість як граматична категорія може виступати у двох вимірах: дискретності, що визначається за допомогою лічби, та недискретності – шляхом виміру, у зв'язку із чим у категорії мислення виділяють число і величину, де число виступає виразником дискретної сукупності об'єктів, а величина позначає інтенсивність безперервної кількості. Із поняттям кількості безпосередньо пов'язане поняття міри, виразником якого виступає ступінь, що має значення кількості, є показником її визначеності і конкретизує поняття інтенсивності вияву ознаки. Усі слова, виражаючи відповідне лексичне значення, в мові граматично спеціалізуються. Вирішальну роль при цьому відіграють синтаксичні параметри. Лексичні одиниці на позначення кількісної градації ознаки також підлягають загальним граматичним законам. До лексичних засобів, що вказують на ступінь вияву ознаки, належать одиниці, які називають градуйовані поняття. Ці поняття відіграють ключову роль у формуванні категорії градуальності. Градація як мисленнєва операція пов'язана з операціями порівняння і класифікації. Лексико-граматичні класи слів здатні виражати експресивну оцінку, оскільки, крім номінативно-кваліфікативної діяльності свідомості, яка обслуговує пізнавальні потреби людини, природною є емоційна реакція. З експресивністю пов'язане кваліфікативно-оцінне відношення до позначуваного, яке ґрунтується на усвідомленні деякого якісного або кількісного стандарту позначуваного, відхилення від якого викликає позитивну або негативну. Оцінка кількісної градації ознаки, як і будь-яка інша, ґрунтується на порівнянні цієї ознаки з нормою. Суть оцінки полягає в установленні ціннісного відношення між суб'єктом та оцінюваним об'єктом. Наголошено на багатовимірності мовних засобів вираження категорії градуальності. Досліджено мовні одиниці, співвідносні з поняттями багато / мало у частиномовному вираженні (прислівники, числівники), лексико-семантичному наповненні (лексеми в прямому та переносному значеннях) та фразеологічному вираженні. Розпливчастий характер природної мови зумовлює широке коло дії градації в мові, застосування шкали до різнопланових мовних явищ.

Ключові слова: категорія градуальності, оцінка, кількість, якість, кваліфікативно-оцінні відношення, багатовимірність мовних засобів.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці актуальною залишається проблема розгляду різнотипних значеннєвих елементів семантико-граматичної системи мови. Багатьма науковцями доцільним і результативним вважається дослідження на рівні невеликих, здебільшого замкнених груп. До них входить і група одиниць із семантикою градації ступеня вияву ознаки, яка є частиною семантико-граматичної системи мови, виступає однією з ланок у дослідженні мовних явищ.

Незважаючи на наявність великої кількості робіт, присвячених теоретичному і практичному вивченню кількісних факторів, у науковій літературі не отримали всебічного висвітлення деякі аспекти квантитативних значень. Виникають проблеми оцінних кількісних компонентів, зокрема і питання, пов'язані з кількісною градацією, ступенем вияву ознаки. Дослідження, що проводяться в цьому напрямку, стають усе більш значущими для усвідомлення фундаментального підґрунтя мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кількість як універсальна логічна категорія, відбиваючись у сфері поняттєвих категорій, реалізується в мовних одиницях, що виражають кількісний вияв ознаки зі спрямуванням на активну граматику. Вивчення системи мовних засобів оцінки кількості проводиться як у теоретичному, так і практичному напрямку. Як зауважує І.Г. Кошова, «кількісні відношення не тільки пронизують, але й організують мову, оскільки становлять основу її граматичної і лексичної будови» [1, с. 72].

Перші спроби кваліфікації кількісних одиниць на матеріалі східнослов'янських мов належать Л.В. Щербі, який розглядає подібні одиниці як особливу категорію [2]. На ґрунті української мови їх фрагментарно розглядали К.Г. Городенська, М.В. Кравченко, О.К. Безпояско, С.О. Швачко та ін.

Кількість як граматична категорія, на думку В.З. Панфілова, може виступати у двох вимірах: дискретності, що визначається за допомогою лічби, та недискретності – шляхом виміру, у зв'язку із чим у категорії мислення виділяють число і величину, де число виступає виразником дискретної сукупності об'єктів, а величина позначає інтенсивність безперервної кількості [3, с. 158].

Із поняттям кількості безпосередньо пов'язане поняття міри, виразником якого виступає «ступінь», що має значення кількості, є показником її визначеності і конкретизує поняття інтенсивності вияву ознаки. Питання про категорію інтенсивності, що виражає кількісну характеристику ознаки, висвітлено

в працях Е. Селіра, О. Есперсена, І.О. Бодуена де Куртене, О.О. Реформатського.

О.І. Шейгал займалася питанням градації в лексичній семантиці. Градація як мисленнєва операція, на її думку, пов'язана з операціями порівняння і класифікації. Розпливчастий характер природної мови зумовлює широке коло дії градації в мові, застосування шкали до різнопланових мовних явищ. Інтенсивність вона розглядає як категорію, яка знаходиться на перетині категорій кількості (невизначеної, недискретної) і якості (що підлягає кількісному оцінюванню). Виступаючи ознакою ознаки, інтенсивність містить приблизну кількісну оцінку градуйованої якості. Вона є функціонально-семантичною категорією, оскільки містить значення високого рівня узагальнення; для неї характерні різномірні засоби вираження і польова організація цих засобів. Дослідниця вважає, що ядро поля складає розряд слів лексично не самостійних (інтенсифікатори / деінтенсифікатори), які втратили або майже втратили предметно-логічне значення. Їхня семантика носить абстрактний характер і полягає у вираженні меншого або більшого порівняно з нормою ступеня ознаки, позначуваного повнозначним словом. Такі одиниці є експліцитним лексичним засобом позначення градації ступеня ознаки.

Розглядаючи комплексну проблему функційно-порівняльного аналізу європейських мов, автори монографії, наприклад, вказують, що квантифікація може проводитись точними методами підрахунку та вимірювання, що і використовується в точних науках, техніці і діловій сфері, однак може проводитись і оцінно, в термінах «мало» – «багато», до чого звертається звичайна загальнонародна мова [4].

Мета статті. Стаття присвячена розглядові функціонування категорії градуальності на лексико-граматичному рівні сучасної української мови.

Виклад основного матеріалу. Спілкування між людьми здійснюється завдяки знанню значень мовних одиниць, що є основною категорією семантики. До семантичних категорій належать одиниці змістового наповнення, що мають конкретну мовну реалізацію.

Категорія кількості належить до найбільш абстрактних категорій, оскільки її зумовленість об'єктивною дійсністю має найбільш опосередкований характер. Особливо це стосується поняття неозначеної кількості, кількісної градації ознаки, у виразниках якого чітко прослідковується суб'єктивний фактор. На відміну від числівників означено-кількісних, де вказівка на кількість предметів представлена в реальних числах і тому не містить оцінного компонента щодо кількості, неозначена кількість не позначається числовим еквівалентом, але містить певну оцінку щодо множинності предметів.

Неозначена кількість відображає уявлення суб'єкта про наявність деякої множинності предметів і її оцінку відносно певної межі. Нею виступає уявлення реципієнта про необхідну кількість предметів – *багато* чи *мало*. При цьому оцінка ґрунтується лише на логічних судженнях. Ці стилістично нейтральні, загальноживані лексеми передають відповідні поняття в найбільш абстрактному вигляді і використовуються в різних мовленнєвих ситуаціях. Лексичне значення є об'єктивним і відносно динамічним відображенням денотата у свідомості, соціально зумовленою категорією. Така категорія виступає як система необхідних і достатньо концептуальних характеристик лексичної одиниці, які орієн-

тують на відповідне поняття про неї і становлять його інтенціональну основу [5].

Під функційним принципом номінації розуміють перш за все позначення об'єкта за цілеспрямованою дією, яку він виконує або знаряддям якого він служить. У значенні слова функційний компонент посідає провідне відносно інших ознак класу становище. Семантична структура отримує чітку ієрархічну організацію, яка виявляє себе в нормах поєднуваності з іншими компонентами. Усі слова, виражаючи відповідне лексичне значення, у мові граматично спеціалізуються. Вирішальну роль при цьому відіграють синтаксичні параметри. Лексичні одиниці на позначення кількісної градації ознаки також підлягають загальним граматичним законам. Значення оцінного характеру втілюються в мові перш за все в знаках предикатного типу. «В якості основних одиниць кількісно-оцінного дейксиса в мові виступають слова-інтенсифікатори», – наголошує О.І. Шейгал [6, с. 16].

Проблемами, пов'язаними з вираженням кількісної семантики на рівні лексики, займалася Н.В. Лісова. Дослідниця розглядала кількісні прислівники ступеня і міри на матеріалі німецької мови і зробила висновок, що вони виступають переважно в ролі залежного компонента словосполучення. Лише деякі з них можуть функціонувати самостійно. Головним джерелом поповнення кількісних прислівників міри і ступеня вона вважає прислівники якісної ознаки, у зв'язку із чим в окремих їхніх підгрупах зберігається значення якості. У поєднанні із стрижневими компонентами вони характеризують якість, ознаку або дію під кутом зору ступеня інтенсивності, повноти або міри вияву ознаки [7, с. 8].

До лексичних засобів, що вказують на ступінь вияву ознаки, належать одиниці, які називають градуйованими поняттями. Прислівники виступають здебільшого модифікаторами статичної та динамічної ознаки і реалізують це значення автономно. У них градуйовану ознаку передає вихідне значення відносності. Щодо прислівника, то слід наголосити, що він вирізняється не лексичними, а синтагматичними особливостями. У прислівниковій синтагматичній позиції можуть траплятися компоненти і з лексичним значенням статичної ознаки, процесуальності. Сформований на ґрунті вихідних частин мови, він функціонує в ролі означення до класу предикатів. Прилягаючи до якісних прикметників чи якісно-атрибутивних прислівників помірною вияву ознаки, спеціалізується на вираженні статичної ознаки, поєднуючись з дієсловами, вказує на динамічну ознаку. Є. Курилович, порівнюючи функційні можливості прикметника і прислівника у плані їхнього синтаксичного зв'язку з іменником і дієсловом, відзначає, що з урахуванням таких особливостей прикметник означає якість, а прислівник – відношення [8, с. 65]. Слово «ознака» стосовно прислівників, як відзначає І.Р. Вихованець, набуває специфічного витлумачення, оскільки воно спрямоване на відображення двох предикатних (ознакових) елементів [9, с. 185].

Поняття *багато* в Академічному тлумачному словникові сучасної української мови розглядається передусім як одиниця мови, що має відношення до класу прислівників і походить від якісних прикметників, напр.: *Ми в дружній живемо сім'ї, Розумно і багато* (Максим Рильський); *З обох боків портрета висять кінці багато вишиваного рушника* (М. Коцюбинський). На другому місці розташована дефініція, співвідносна з прислівником зі значенням «у великій кількості;

протилене мало»: *Поїдеши далеко, Побачиши багато; Задивися, зажуришся, – Згадай мене, брате!* (Т. Шевченко). Також словником зафіксоване позначення великої кількості кого-, чого-небудь у значенні числівника: *Рідні пісні навювали на нього багато споминів* (О. Гончар). Слова *багато / мало* зараховують також до класу неозначено-кількісних числівників, бо вони становлять назви точно не визначених, узагальнено-кількісних понять [10, с. 335].

Слово *мало* стилістично нейтральне, вживається в усіх сферах української мови. Воно охоплює широке коло понять, які вказують на невелику кількість, незначний ступінь вияву ознаки, недовготривалий час, що впливає і на його лексико-синтаксичну сполучуваність: може пов'язуватися із прикметниками, прислівниками та дієсловами, характеризуючи ознаки, дії та ознаки ознак.

Поняття *мало* пояснюється у Словнику як прислівник, що позначає *невелику кількість; небагато* та протиставляється *багато*: *Хто багато говорить, той мало творить* (Номіс) та незначну міру: *Стародавній фонтан постраждав мало, але він з тої ночі засох, наче виплакав сльози над чужим горем* (М. Коцюбинський), а також *рідко, недовго, нетривалий час: Пішов би я в Україну. Там би я спочив хоч мало* (Т. Шевченко) та *рідко, не часто: Далеко, бачте, живу. От через це я й мало бував в театрі* (Панас Мирний).

У значенні неозначеної кількості лексема *мало* вживається як числівник і позначає *невелику кількість кого-, чого-небудь: Хіба мало ходить на заробітки таких, як Данько?* (О. Гончар) [11].

У розмовному мовленні для надання вислову більшої сили і щоб конкретизувати кількісну семантику, використовуються безсполучникові синтаксичні сполучення прислівників – асиндетони: *багато-багато, мало-мало, мало-мало не, мало-помалу, мало-небагато: Сахно обидва рази мало-мало не шубовснула у воду* (Ю. Смолич).

Але тільки цими лексемами не обмежується арсенал мовних засобів на позначення оцінної кількості градації вияву ознаки в сучасній українській мові. Особливу підсистему утворює конотативний шар лексичної семантики – непряма номінація. Здатність лексичних значень слів виражати експресивну оцінку пов'язана з тим, що, крім номінативно-кваліфікативної діяльності свідомості, яка обслуговує пізнавальні потреби людини, природньою є емоційна реакція: сприйняття, наприклад, корисного, приємного, дуже великого або малого, яке відбувається інтенсивно або дуже повільно. З експресивністю пов'язане кваліфікативно-оцінне відношення до позначуваного, яке ґрунтується на усвідомленні деякого якісного або кількісного стандарту позначуваного, відхилення від якого викликає позитивну або негативну оцінку [12]. Оцінка кількісної градації ознаки, як і будь-яка інша, ґрунтується на порівнянні цієї ознаки з нормою. Суть оцінки полягає в установленні ціннісного відношення між суб'єктом та оцінюваним об'єктом. Слід зауважити, що значення кількісності має не тільки оцінний, але й відносний характер, оскільки слова, які входять до лексичного мікрополя, співвідносні з досить приблизним, інколи ситуативним еталоном, який здебільшого має суб'єктивний характер. Лексеми зі значенням кількісної градації ознаки поділяються на три основних типи: 1) слова, ужиті в прямому значенні; 2) слова з прямим і переносним значенням і 3) слова, які передають її тільки в переносному значенні.

З оцінною метою використовуються деякі іменники на позначення великої або малої кількості: *купа, прірва, безодня, море, полк, гвардія* тощо. У мовному вжитку вони мають зовсім інше призначення – позначати реальні предмети. Їх кваліфіковано як непередикатні знаки. Проте ці іменники вживаючись як у прямому, так і переносному значенні, поєднуючись з іншими іменниками, можуть функціонувати в ролі означуваного, вказуючи при цьому на велику / невелику кількість будь-чого у предметі. Порівняти, напр.: *море пшениці – море вражень, крапля молока – крапля щастя* і под.

Для них характерна особлива експресивність, набута словом за рахунок метафоричності значень, образності, стилістичного й емоційно-експресивного нашарування. Використання таких оцінних лексем з кількісною семантикою зумовлене необхідністю не лише раціонально оцінити, але й висловити власне ставлення до передаваних явищ дійсності.

Однак серед виразних засобів мови провідна роль належить фразеології. Експресія – здатність фразеологізму виражати поняття яскраво, колоритно, передавати інтенсивність семантичних відтінків, міру ознаки, створювати особливе сприйняття. Фразеологія є одним із найспецифічніших національних шарів української мови. У ній відображено особливості національної культури, історії, традицій, що приводить до своєрідності форм вираження тих чи інших понять. Фразеологізм – це цілісне за номінативною функцією найменування, яке, як і слово, відповідає єдиному поняттю [12, с. 22].

Семантичний обсяг фразеологізмів порівняно зі словесними корелятами набагато ширший і більший. Експресивно-номінативні фраземи поряд із конотативними елементами значення несуть ускладнений денотативно-сигніфікативний зміст.

На матеріалі української мови вивчення фразеологічної семантики здійснювалося в різних аспектах. Із цих питань в українському мовознавстві відомі праці Л.Г. Скрипник, М.Т. Демського, М.Ф. Алефіренка, Л.А. Юрчук, В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк та ін.

Посилення / послаблення ознаки об'єднує велику кількість фразеологізмів, переважно прислівникового характеру, в одну семантичну парадигму. У складі такої парадигми вони співвіднесені за ступенем семантичної близькості завдяки виявленню ознаки більшою чи меншою мірою. При цьому чим тісніше пов'язані фразеологізми на парадигматичній осі, тим більше узгоджена їх взаємодія в синтагматичному ряду, і навпаки.

У фразеологічних словниках розглядувані поняття передаються ідіомами, кількість яких значно розлогіша: *багато – кури не клюють, по горло, по вуха, по шию, з головою, під зав'язку, ціла купа, аж кишить, як зірок у небі, до біса, сила силенна, як маку, як піску морського, ні проїхати ні пройти, на воловій шкурі не списати, хоч греблю гати, як цвіту в городі (по всьому світу); мало (у невеликій кількості) – не густо; кіт наплакав; котові (коту) на сльози нема (не вистачить); як у kota сліз; із заячий хвіст; на заячий скік; (зовсім мало, ледве-ледве) на макове зерно (зернятко); на волосину (волосинку); (незначна частинка великого цілого) крапля в морі (в річці)* [13]. Незважаючи на різноманітність у способах вираження, розглядувані фразеологізми мають низку спільних граматичних і функційно-семантичних особливостей. Усі вони належать до розряду градаційних. У них помітно втрачається предметне значення і за змістом усі вони наближаються до лексем *багато / мало*.

Значний корпус фразеологізмів на позначення неозначеної кількості свідчить про більшу диференційованість із нашаруванням конотативних елементів у цих мовних одиницях, підтвердженням чого слугують словникові тлумачення. Такий семантичний розряд фразеологізмів виступає достатньо поширеним засобом інтенсифікації висловлювання і поряд із іншими розглянутими вище засобами посідає своє визначене місце в загальній системі форм, способів і засобів репрезентації категорії.

Висновки. Отже, вирішуючи проблему лінгвістичного статусу категорії градуальності в сучасній українській мові, а також взаємодію з іншими суміжними категоріями, можемо зробити висновок, що вона знаходиться на межі категорій кількості і якості. Однак якщо градуальність містить вказівку на ступінь вияву ознаки, оцінка співвідноситься з морально-етичним уявленням і судженням про нього. Усе зазначене вище свідчить про важливість подальшого системного вивчення й осмислення розглядуваного феномена в межах кількісно-якісних відношень, представлених у сучасній українській мові.

Література:

1. Кошечая И.Г. К проблеме знака и значения в языке. Москва : Моск. гос. пед. ин-т, 1976. 144 с.
2. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград : Наука: Ленингр. отд-ние, 1974. 428 с.
3. Панфилов В.З. Философские проблемы языкознания: Гносеологические аспекты. Москва : Наука, 1977. 288 с.
4. Акуленко В.В., Швачко С.А., Букреева Е.И. и др. Категория количества в современных европейских языках. Киев : Наук. думка, 1990. 284 с.
5. Кияк Т.Р. Мотивированность лексических единиц. (Количественные и качественные характеристики). Львов : Вища шк., 1988. 164 с.
6. Шейгал Е.И. Градация в лексической семантике. Учебное пособие к спецкурсу / Куйбышевский пед. ин-т им. В.В. Куйбышева. Куйбышев, 1990. 96 с.
7. Лисова Н.В. Количественные наречия степени и меры в современном немецком языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Ленинград, 1975. 23 с.
8. Курилович Е. Деривация лексическая и деривация синтаксическая. Е. Курилович. Очерки по лингвистике. Москва, 1962. 456 с.
9. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наук. думка, 1988. 256 с.
10. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Загнітко А.П., Соколова С.О. Граматика сучасної української мови. Морфологія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
11. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970–1980.
12. Телия В.Н. Экспрессивность как проявление субъективного фактора в языке и ее прагматическая ориентация. *Человеческий фак-*

тор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. Москва : Наука, 1991. С. 5–34.

13. Фразеологічний словник української мови / АН України, Ін-т укр. мови ; уклад.: В. М. Білоноженко та ін., редкол.: Л.С. Паламарчук (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1993. Кн. 1. 1993. 528 с.

Mytyay Z., Denisenko N. Lexical and grammatical means of expressing the category of graduality in the modern Ukrainian language

Summary. The article considers the problem of distinguishing the category of graduality in the modern Ukrainian language, its interaction with the categories of quantity and quality. Quantity as a grammatical category can act in two dimensions: discreteness, which is determined by numbers, and non-discreteness – by measurement, in connection with which in the category of thinking distinguish number and quantity, where number is an expression of a discrete set of objects, and the value indicates the intensity of a continuous amount. The notion of quantity is directly related to the notion of measure, which is expressed by the degree that has the value of quantity, is an indicator of its certainty and specifies the notion of the intensity of the manifestation of the sign. All words, expressing the appropriate lexical meaning, grammatically specialize in the language. Syntactic parameters play a crucial role in this. Lexical units to denote the quantitative gradation of a feature are also subject to general grammatical laws. The lexical means that indicate the degree of manifestation of the sign include units, which are called graduated concepts. These concepts play a key role in shaping the category of graduality. Gradation as a mental operation is related to the operations of comparison and classification. Lexico-grammatical classes of words are able to express an expressive assessment, because in addition to the nominative-qualifying activity of consciousness, which serves the cognitive needs of man, an emotional reaction is natural. Expressiveness is associated with a qualitative and evaluative attitude to the signified, which is based on the awareness of some qualitative or quantitative standard of the signified, deviation from which causes a positive or negative. The assessment of the quantitative gradation of a trait, like any other, is based on a comparison of this trait with the norm. The essence of evaluation is to establish a value relationship between the subject and the evaluated object. Emphasis is placed on the multidimensionality of linguistic means of expression of the category of graduality. Linguistic units correlated with the concepts of many / few in part-of-speech expression (adverbs, numerals), lexical-semantic content (tokens in direct and figurative meanings) and phraseological expression are studied. The vague nature of natural language determines the wide range of gradation in the language, the application of the scale to various linguistic phenomena.

Key words: category of graduality, assessment, quantity, quality, qualification-evaluation relations, multidimensionality of language means.

Moiseienko S. M.,

Ph.D. in Philology,

*Associate Professor at the Department of the English Language for Engineering № 1
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

Lisetskyi K. A.,

*Senior Lecturer at the Department of the English Language for Engineering № 1
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

Kondrashova A. V.,

*Lecturer at the Department of the English Language for Engineering № 1
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

LEXICAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF TERMS OF THE MODERN ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL DISCOURSE

Summary. The specific nature, techniques and means of materialization of scientific and technical information transform and organize the material in some special way. The most important role is played by linguistic factors, without the analysis of which the understanding of the scientific and technical text is hardly possible. Modern language has a system of codes which is sufficient to convey any information. In scientific and technical language, the basic unit of the code system is a term i.e., a word or phrase that names a scientific and technical concept. The organization of any terminology system is always the result of a complex and lengthy process, as it depends not only on a number of factors and conditions, but also on their interaction. Obviously, the terminological system of the English language is continuously evolving, and the study of patterns of formation of the English terminological vocabulary and its structure is of the utmost importance for modern terminology science and linguistics. The English terminology, being complex and ambiguous, is in constant fluctuation, consequently it is becoming more crucial to clarify terms of the modern English scientific and technical discourse. Expanding of the professional vocabulary is entirely based on the systematization and classification of the term system. The article provides information about lexical and semantic features of the term system of modern English scientific and technical discourse; clarifies the specifics of the functioning of the terminological system by detecting its lexical, semantic and structural features, which is also the purpose of this work. It is emphasized that a detailed study of the regularities (patterns) of terminological vocabulary formation, its structure and semantic, making focus on the English terminological system, are important and necessary and this will definitely allow to enrich English scientific and technical discourse. The structural, lexical and semantic features of the terms are defined in the work. Their classifications have been specified and the characteristics, according to which they are classified, have been analyzed as well. A profound definition of the word 'term', its main characteristics and features are introduced.

Key words: term, terminological system, linguistic sign, lexical, semantic and structural features, scientific and technical discourse, professional vocabulary.

Formulation of the problem. The modern era is characterized by the rapid development of all branches of science and technology, the processes of their integration and international cooperation. The rapid growth of scientific and technological progress, global informatization, the introduction of new technologies in most areas of human activity also make significant changes in the linguistic model of the world, namely, in the field of terminology. Therefore, it is not surprising that nowadays specialized texts are increasingly found in the literature, and the majority of the linguistic fund is professional vocabulary (terms and nomenclature names).

At the same time insufficient study of lexical and semantic aspects of scientific and technical terms causes an increase in interest in scientific and technical discourse.

Of particular importance is the study of the laws of terminological vocabulary, its structure and semantics of the English terminology, because the role and importance of international professional relations, international cooperation increase. There is a constant exchange of experience in various fields in English.

Therefore, **the object of our research** is the terminological system of modern English scientific and technical discourse.

The aim of the study is to clarify the specifics of the functioning of the terminology of modern English scientific and technical discourse by identifying its lexical, semantic and structural features.

Review of recent research and publications on this issue.

The works of such domestic and foreign linguists as K. Ya. Averbukh, N.D. Andreev, L.I. Bozhno, V.V. Vinogradov, A.S. Gerd, V.P. Danylenko, P.N. Denisov, V.M. Leichik, Yu.N. Marchuk, A.Ya. Shaikevich, S.D. Shelov are devoted to the study of the concept of term and terminological systems. Problems of formation, semantics, derivation and tendencies of development of terminological units, professional vocabulary, in particular, were studied by L.I. Vergun, O.O. Superanskaya, D.D. Lotte, B.B. Komarovskiy, I.M. Kantor, V.V. Kraevskiy, V.V. Makaev and others.

Presenting main material. The very concept of 'term' is quite complex and debatable. Term (from the Latin terminus – border, boundary) is a word or phrase that accurately and unambiguously defines a clearly stated special concept of any field of science, tech-

nology, art, social life, etc. and its relationship with other concepts within a special field [1, p. 54]. Many translators also define this term. For example, Mostovy M.I. gives the following definition of the term: a term is a word or phrase with a historically motivated or conditionally fixed meaning, which reflects one concept in a specialized field of knowledge or production [2, p. 92]. Karaban V.I. defines the term as a linguistic sign that represents the concept of a special, professional field of science or technology. He believes that scientific and technical terms are an essential component of scientific and technical texts [3, p. 95].

Among the main features of the term are: conciseness, unambiguity, simplicity, motivation (correlation of the term with other terms of the same system or words of the common language), systematicity (consistency with other terms), highly informativeness and accuracy.

An important feature of the terms of any industry is that they accurately express the concepts, processes and names of things that are characteristic of a particular field of production. This is facilitated by a clear structure of construction of terms of scientific and technical discourse [4].

According to the structural and semantic features, the terms are divided into terms expressed in one word (*ultrasensor* – *ультрасенсор*), terms-phrases (*explosive motor* – *двигун внутрішнього згоряння*) and multicomponent terms (*low-gravity fuel* – *паливо з малою питомою вагою*). In turn, the terms, expressed in one word, on the morphological basis of the main word are divided into simple (*program* – *комп'ютерна програма*), derivatives (*cleaner* – *очищення*) and complex (*keyword* – *ключове слово*), and terms-phrases – into the noun (*entitlement* – *права*), adjectives (*mandatory* – *обов'язковий*) and verbs (*generate* – *виробляти*).

The terminological system of the English language is always updated, and the study of patterns of formation (derivation) of the English terminological vocabulary and its structure is one of the most important tasks for modern terminology science and linguistics, which requires some systematization and standardization. The English terminology, being complex and ambiguous, is in constant fluctuation. Therefore, it is necessary to learn some basic principles of the derivation of the English terms that objectively exist in the system of each developed language.

For the formation of the English terminology lexical units such methods as affixation, morphological derivation, abbreviations are often used. The predominant affixal form of English terms is the suffixation that occurs with such derivatives: -er (*cleaner*); -ing (*balancing*); -ion (*compression*); -or (*generator*); -ment (*adjustment*); -ance (*clearance*).

Less common in English terminology is prefixation. Mostly, derivative functions take on prefixes such as: re- (*reconnect*), being added to the verb; anti- (*antifreeze*); auto- (*autohoist*); trans- (*transaxle*) added to the noun; to either noun or verb inter- (*interact*); under- (*underproduce*); dis- (*disjoin*); un- (*unfordable*); in- (*infusible*) – to the adjective.

An important method of the English term formation is morphological derivation as well. Combining the words of different parts of the speech (we can combine the noun with the noun (*tip-substrate*), the adjective with the noun (*double-acting*), the adverb with the noun (*all-metal*), the verb with the adjective (*standstill*), we can add the participle II to the noun (*armour-plated*), or combine it with the numerals (*four-door*), or the adjective combine with the participle I (*long-wearing*) we get new terms.

Contraction as a way of term formation is also common in the English terminology. Among the contractions formed by the transformation of words, we can distinguish: truncation – det (*detachment*); telescopic words – amtrac (*amphibious tractor*) and alphabetic contractions (*abbreviations*) – bsh (*bushel*). Letter contractions are divided into the actually abbreviations – BBC (*front of bumper to back of cab*) and acronyms, which include abbreviated words derived from the initial letters or syllables of the nominative phrase – CAP (*cleaner air package*).

Hence, semantic and morphological derivations are considered to be the main formation means (tools) of the English terminology (Table 1).

An equally important aspect of the study of terms is their classification. Terms are classified according to various lexical and semantic features.

Among the main grammatical and lexical features of scientific and technical texts, we can highlight the following ones: the use of special forms of verbs, the use of impersonal and indefinite-personal sentences and preference for the present tense, the use of many complex nominations and words with abstract, generalizing meaning, the use of many terms.

Our observations on the lexical features of the scientific and technical text show that the language of this genre of scientific style is heterogeneous, which is due to the thematic diversity of the materials disclosed in it. There are three main thematic subsystems of vocabulary in scientific and technical texts that correlate with the three main pragmatic settings of scientific and technical text – the description of the phenomenon, the creation of a meta-language to describe the phenomenon and the author's attitude to the phenomenon being described. This is the vocabulary that belongs directly to the subject of presentation and is a certain terminological system, i.e. terminological vocabulary, which enshrines the names of substances, tools, technological processes: *methine hydrogen, acid crystal residue, depleted uranium, diode, laser, radiation protection conductor, oil products*; vocabulary that belongs to the procedure of describing the relevant process, action, phenomenon, etc., which terminology is no longer fully, although not fully multifunctional: *destructive analysis, ionization, specific weight, universal gravity, rotary motion, feed motion*; after all, the vocabulary that serves to infer the author himself and which is multifunctional: *considerable body of evidence, no exceptions in the data, from the outcome of our investigations, research carried by the authors, the existence of (these effects) implies that*. Here subjective evaluation is most evident, the figurative use of lexical elements is observed. Synonymy is developed in general scientific vocabulary. Most options are synonymous and interchangeable.

Therefore, we can say that stable and free units play an important role both in purely scientific prose and in scientific and technical text in particular. They are linguistic tools that provide a logical presentation of information and distinguish it as an essential feature of the presentation of scientific information in various genres.

Free terminological phrases are phrases that are used each time in a lexically updated form, i.e., the main word can be updated each time or have dependent components, for example: *адсорбційне очищення нафтопродуктів (stable phrase) – очистка нафтопродуктів (free phrase); централізоване теплопостачання (stable phrase) – децентралізоване теплопостачання (free phrase)* [5, p. 49].

Stable verbal complexes perform their functional role in general scientific texts (scientific academic substyle, for example: the sub-

Table 1

Formation means (tools) of the English terminology

Method of term formation	Type of term formation	The tool of termination	Examples
Affixation	Suffixation	-er -ing -ion -or -ment -ance	cleaner – очищення; balancing – балансування; compression – стиснення; generator – генератор; adjustment – корегування; clearance – оформлення
	Prefixation	re-V anti-N auto-N trans-N inter-N,V under-N, V dis-N,V un-A in-A	reconnect – пере підключення; antifreeze – антифриз; autohoist – автопідйомник; interact – взаємодія; transaxle – коробка передач; underproduce – нестача; disjoin – роз'єднання, розпад; unfordable – недоступний; infusible – непереборний
Morphological derivation	N+N A+N Adv+N V+Adv N+P A+P Num+N		tip-substrate – система 'вістря-підкладка'; double-acting – подвійна дія; all-metal – все металеве; standstill – зупинка; armour-plated – броньована; long-wearing – зносостійкість; four-door – чотирьохдверні
Contraction	Truncation		det (detachment – зарін)
	Telescopic words		amtrac (amphibious tractor – трактор амфібія)
	Alphabetic contractions (abbreviations)		bsh (bushel – бушель, безліч);
	– actually abbreviations		PC (personal computer) – персональний комп'ютер, VR (virtual reality) – штучно створений світ;
	– acronyms		FORTTRAN (Formula Translation) – Фортран

ject of research is characterized by free form, connected form, etc. Established lexical complexes are often found in engineering texts (scientific and technical substyle) [2, p. 98].

Based on this, the ability to reproduce in the finished form, articulation without distortion of semantic-syntactic unity is impossible, so terminological phrases of a stable nature may be similar to phraseology, for example: electrical systems (terminological unit). Phraseological units include those that can reflect the development of the national language or history [1, p. 130].

Despite this, there are distinctive features. There is no emotional color in terminological combinations that are stable, in addition, if a new word is added, one of the components may change, and with it the meaning of the compound, then a new concept is formed, for example: *температура сухого термометра (stable phrase) – не прогнозована температура мокрого термометра (free phrase)* [1, p. 121].

Thus, stable terminological combinations and the ability to reproduce them many times in the finished form provide an opportunity to preserve the originality of the scientific and technical text without compromising the content. Stable compounds are inherent in all layers of scientific vocabulary, so the dynamic changes in stable terminological combinations are inextricably linked with the need to create and express new meanings. It should also be noted that stable terminological compounds, in contrast to free phrases, provide a logical presentation of information in the scientific and technical text, and contribute to the reproduction of genre features of the text.

It is a well-known fact that the basis for the formation of terminology is literary language. Therefore, there is reason to believe that the terminology has the same patterns and specific features that operate in literary language [6]. Therefore, there are lexical-semantic processes characteristic of the lexicon in general in the terminology: polysemy, homonymy, synonymy, antonymy, paronymic relations.

Conclusions and prospects of the study. Scientific and technological progress makes significant changes in all spheres of society, including the linguistic picture of the world, due to which there is an urgent need to improve the system of transmission and processing of information, cooperation of scientists from different countries in various fields of science and technology. One of the most significant changes is that the vast majority of the linguistic fund is professional vocabulary, and the share of terms in the lexical structure of the language is growing rapidly. Therefore, it is quite natural that linguists attach great importance to the study of the laws of formation of terms, their structure and semantics, aspects of ordering, translation issues; consider terminology as an important component of modern literary language.

Thus, the peculiarities of the terminological system of the English language scientific and technical discourse require detailed study, because science and technology do not stand still, but develop rapidly, which themselves occupy an important place in society today. Without such a terminological system, it will be impossible not only to exchange scientific and technical information, but also to develop further science and technology.

References:

1. Ботвина Н.В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови. Київ : АртЕк. 1998. 190 с.
2. Бабич Н.Д. Стили, підстили чи жанри літературної мови. *Наук. вісник Чернівецького держ. ун-ту: Слов. філологія*. 2002. Вип. 93. Чернівці : Рута. С. 92–101.
3. Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Частина I. Київ : TEMPUS. 317 с.
4. Синдега Р.Є. Структурні особливості функціонування термінів в англійських текстах з проблем комп'ютерних наук та інформаційних технологій. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2009. Сер.: Філологічна. Вип. 11. С. 351–358.
5. Беценко Т. Історія становлення та формування офіційно-ділового стилю української мови. *Наук. вісник ЧНУ: 36. наук, праць. Слов. філологія*. 2001. Вип. 117-118. Чернівці: Рута. С. 45–52.
6. Наконечний Я.В. Лексико-семантична характеристика термінології: [стаття]. *Вінницький національний технічний університет*. 2016.

Мойсесенко С., Лісецький К., Кондрашова А.
Лексико-семантичні особливості термінів сучасного англійського науково-технічного дискурсу

Анотація. Специфічний характер, прийоми і засоби матеріалізації науково-технічної інформації трансформують і організовують матеріал деяким спеціальним чином. Найважливішу роль при цьому відіграють лінгвістичні фактори, без аналізу яких розуміння науково-технічного тексту навряд чи можливе. Сучасна мова має систему кодів, достатню для передавання будь-якої інформації. У науково-технічній мові основною одиницею системи кодів є термін, тобто слово або словосполучення, що називає наукове

і технічне поняття. Організація будь-якої терміносистеми – це завжди результат складного і тривалого процесу, оскільки залежить не тільки від ряду факторів та умов, але й від їхньої взаємодії. Терміносистеми в англійській мові безперервно розвиваються та змінюються, відповідаючи викликам сьогодення. Вивчення шаблонів формування словника англійської термінології є надзвичайно важливою складовою частиною для структуризації сучасної науки термінології та лінгвістики. Англійська термінологія є надзвичайно складною та двозначною і постійно абсорбує зміни, тому стає все більш суттєвим процес визначення термінів сучасного наукового та технічного дискурсу в англійській мові. Розширення професійного словника цілком базується на систематизації та класифікації терміносистеми. У статті подано інформацію про лексичні та семантичні особливості термінологічної системи сучасного англійського науково-технічного дискурсу; з'ясовано специфіку функціонування термінологічної системи шляхом виявлення її лексичних, семантичних та структурних особливостей, що також є метою даної роботи. Підкреслюється, що детальне вивчення закономірностей формування термінологічної лексики, її структури та семантики, з акцентом на англійській термінологічній системі, є важливим та необхідним, і це в подальшому дозволить збагатити науково-технічний дискурс. У роботі визначено структурні, лексичні та семантичні особливості термінів. Вказано їхні класифікації та проаналізовано характеристики, за якими вони класифікуються. Вводиться глибоке визначення поняття терміна, його основні характеристики та особливості.

Ключові слова: термін, термінологічна система, мовний знак, лексичні, семантичні та структурні особливості, науково-технічний дискурс, фахова лексика.

*Муляр І. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В МОВІ ТВОРІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ ФО З НАЗВАМИ МЕБЛІВ)

Анотація. У статті розглянуто фразеологічні одиниці, репрезентовані творами художньої літератури, в яких є назви меблів житлового приміщення. Описано загальнономовні та авторські фразеологічні одиниці з меблевим лексичним компонентом, які не засвідчені академічними фразеологічними словниками.

Актуальність пропонованої роботи зумовлена відсутністю лінгвостилістичних праць, які окреслюють особливості функціонування такої тематичної групи побутової лексики, як назви меблів житлового приміщення, у складі українських фразеологізмів. Мета дослідження – з'ясувати роль меблевих назв у фразеологізмах, які наявні в текстах художніх творів українських письменників. Для реалізації мети визначено такі завдання: з'ясувати семантику меблевих назв у складі стійких лексичних сполук, з'ясувати стилістичну роль аналізованих фразеологізмів у художніх творах. Предметом дослідження є зображальні можливості назв меблів як складників фразеологізмів у художніх текстах.

Проілюстровано зображальні можливості меблевої лексики, які залежать від задуму автора та особливостей сприймання твору. Встановлено, що різні за семантикою фразеологічні сполуки містять назви звичайних простих предметів меблів, які були невід'ємною частиною будь-якого хатнього інтер'єру і якими людина послугоувалася щодня, тому як складники стійких лексичних сполук вони стали найпродуктивнішими в художніх творах. Такий підхід до з'ясування семантики фразеологічних одиниць перебуває в руслі сучасних досліджень фразеологічного матеріалу в його функційно-мовному вживанні, впроваджуючи методи опису лексичної й фразеологічної семантики в їх взаємодії.

Навколо назв меблів ґрунтується багато фразеологізмів, серед яких можна виокремити загальнонослов'янські фразеологізми, творцем яких є український народ. Меблеві назви в художніх творах у складі фразеологічних сполук відіграють важливу роль у відтворенні психологічного стану та настрою персонажів, допомагають увиразнити та відтворити взаємодію між людьми, змалювати етикет, традиції, обряди, зобразити гостинність, процес праці.

Ключові слова: меблева лексика, фразеологія, художній твір, стійкі лексичні сполуки, етносимволи.

Постановка проблеми. Фразеологія посідає важливе місце серед образних мовних засобів. Фразеологічні одиниці вживаються як в авторському тексті, так і в мовленні персонажів. Даючи загальну оцінку стилістичним властивостям фразеологізмів, мовознавці зазначають, що стилістичне забарвлення ФО «найчастіше пов'язане з їх експресивністю, емоційністю та оцінністю» [1, с. 124].

Розглядаючи ФО в мові художньої літератури, можна виявити такі, що не зафіксовані загальнономовними словниками.

Серед них виокремлюємо стійкі сполуки, у складі яких є назви меблів, які репрезентують побут, традиції українців, а в ширшому розумінні постають маркерами української етнокультури.

Дослідження накопиченого етнокультурного досвіду, що відбивається в мовній картині світу, є однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики. Мовна система здатна кодувати та відбивати уявлення про навколишній світ. Найпотужнішими носіями інформації, в яких висвітлено картини матеріальної та духовної культури українців, постають фразеологізми. Предмети побуту, згадані у фразеологізмах, набувають символічного змісту щодо узвичаєного застосування в різних життєвих ситуаціях, допомагають глибше пізнати різні сфери людського буття. Відтворюючи етносимволіку багатьох найактуальніших реалій життя, назви меблів у фразеологізмах мають не лише лінгвістичний, а й концептуальний характер.

Аналіз сучасних лінгвістичних праць із фразеології свідчить про поглиблений інтерес науковців до стійких лексичних сполук, які функціонують у художніх творах. Зокрема, фразеологія художніх творів була об'єктом наукового вивчення в багатьох працях українських лінгвістів, серед яких: С. Александрова [2], М. Богдан [3], Г. Звягіна [4], О. Клещова [5], М. Колоїд [6], С. Криворучко [7], Л. Лонська [8], Л. Науменко [9], М. Яким, О. Пілько [10], Н. Янчук [11] та ін. Однак окремого дослідження, присвяченого з'ясуванню способів актуалізації та народно-розмовній трансформації традиційних фразеологізмів із меблевими назвами в художніх творах, немає.

Деякі назви меблів як базовий концепт української етнокультури розглянуто в праці В.Д. Ужченка, Д.В. Ужченка [12], як знаковий символ української етнокультури окремі предмети (назви) меблів проаналізовано в дослідженні В. Жайворонка [13]. Особливості функціонування меблевих назв у творах художньої літератури як маркерів української культури, побуту, традицій ми розглянули в окремій статті [14, с. 142–151], але названа група слів не була об'єктом аналізу в складі стійких фразеологічних сполук, які функціонують у художніх творах, чим і зумовлена актуальність пропонованої роботи.

Мета статті – з'ясувати роль меблевих назв у фразеологізмах, які наявні в текстах художніх творів українських письменників. Для реалізації мети визначено такі завдання: з'ясувати семантику меблевих назв у складі стійких лексичних сполук, визначити стилістичну роль аналізованих фразеологізмів у художніх творах, виокремити назви меблів, які стали найуживанішими у фразеологізмах.

Об'єктом дослідження стала мова поетичних і прозових творів письменників-класиків та сучасних авторів, серед них: Т. Шевченко, Панас Мирний, О. Кобилянська, Ю. Яновський, Б. Лепкий, М. Стельмах, О. Гончар, П. Загребельний, В. Симо-

ненко, Ліна Костенко, О. Корнійчук, Д. Білоус, Ю. Збанацький, Ф. Бурлака, Р. Іванічук, А. Косматенко, І. Манжура, І. Микитенко, С. Олійник, М. Семенко, В. Сологуб, С. Чорнобривець та ін.

Предметом дослідження є зображальні можливості назв меблів як складників фразеологізмів у художніх текстах.

Досліджений матеріал згруповано відповідно до стрижневого слова – назви меблів – у складі фразеологізмів. Порядок опису ФО залежить від частотності вживання меблевої лексеми в аналізованих сполуках.

Виклад основного матеріалу. Мовотворчість письменників завжди викликає інтерес мовознавців, оскільки художні твори виразно відбивають мовленнєвий простір повсякденного перебування людини, частиною якого є меблева лексика. Назви меблів у художніх творах різних періодів уможливають акцент на текстотвірному характері досліджуваних лексем сільського й міського побуту, фіксованих не лише спеціальними лексикографічними джерелами, а й широко використовуваних у мові тогочасної художньої літератури. Також зміщення уваги на художні твори дає змогу увиразнити уявлення про тогочасний український побут, інтер'єр, особливості мовлення персонажів, дізнатись про народні звичаї, традиції, духовні і моральні цінності, етнокультурні явища. У розглянутих художніх творах постають фразеологізми розмовно-побутового характеру, їх вирізняє багата семантика, яскраве експресивно-стилістичне забарвлення.

Використання меблевої лексики у фразеологічних сполуках залежить від екстралінгвальних чинників, зокрема від умов соціально-економічного розвитку, особливостей світогляду, творчої манери та задуму автора.

Аналіз фразеологізмів із меблевим лексичним компонентом засвідчив, що найуживанішими назвами меблів в їхньому складі є *лава*, *стіл*, *коліска*, *ложе*, *стілець*, *скриня*, *шухляда*, *полиця*. Використані в художніх творах, вони свідчать про традиційну організацію інтер'єру звичайного сільського помешкання. Втрачаючи в таких сполуках пряме значення і набуваючи нової семантики, назви меблів значно увиразнюють художнє мовлення. У складі фразеологізмів назви меблів зазнають метафоризації та модифікації, створюючи образні характеристики, письменники змальовують особливості народного буття. Так, компоненти *скриня* та *полиця* образно позначають певний рівень заможності, можуть набувати символічного значення достатку, добробуту.

ФО зі словом *лава*. Згадані предмети меблів, якими людина послуговується щодня, у стійких лексичних сполуках мають вагоме значення для створення певної асоціації. Наприклад, *лава* – узвичаєний предмет сільської хати, на лаві сідали до столу, інколи спали, а також клали небіжчиків перед останньою дорогою; коли гість заходив у хату, його запрошували сідати на лаві до столу як вияв особливого пошанування [13, с. 326]. Предмет меблів *лава* в поемі Т. Шевченка «Гайдамаки» в сполучі *кинуть під лаву* набуває значення «викинути що-небудь як непотрібне, забути» [20, с. 362]. Напр.: *А що ж на вас вони скажуть? Знаю вашу славу! Поглузують, покепкують Та й кинуть під лаву* [21, с. 36]. Так само пояснює слово *лава* як предмет української етнокультури дослідник В. Жайворонко: *лава* – об'єкт метафоричних переосмислень «закинути, зневажити, знехтувати» (бо всякий непотріб кидали зазвичай під лаву) [13, с. 326].

Іншого значення лексема *лава* набуває в сполучі *на лаві лежати* – «померти, бути покійним» [15, с. 408]. Наприклад, у повісті О. Кобилянської:

– *Скоріше буду на лаві лежати! Ти заженеш мене в сиру землю...! Та й з тим луснула мене в лице...* [22, с. 218]. У цьому зразку *лава* актуалізує асоціацію «померти» (від звичаю класти небіжчиків на лаві).

Варіанти з дещо трансформованою структурою цього фразеологізму в інших контекстах художніх творів зберігають таку саму семантику: *як (коли) покладуть на лаву* – «як помре хто-небудь»: *Мабуть, як на лаву покладуть, аж тоді...* [23, с. 61]; *на лаву лягти* – «умерти» [16, с. 25]: *Того з мене прич не візьмуть, тим посповідаюсь і на лаву ляжу* [24, с. 76].

Різноманітні варіанти фразеологізмів подібної конотації, у складі яких згадано предмет меблів *лава*, проаналізовано в праці [12, с. 316–320]. Автори навчального посібника розглядають слово *лава* як один із базових заголовних концептів української етнокультури, наводячи численні синонімічні зразки фразеологізмів із стрижневим компонентом *лава*: *а щоб мене до вечора на лаві положили, щоб тебе на лаві витягло!, бути на лаві, щоб тебе положили на лаву, (на лавку), лежати на лаві, на лаву лягти* та ін.

ФО зі словом *стіл*. Набула частотності в складі фразеологізмів у художніх творах також лексема *стіл*. Здавня *стіл* у хаті (звичайно у світлиці – це шанована річ, хатній престіл, ... тут збиралася сім'я, передусім для споживання їжі...) [13, с. 579–580]. У художніх творах простежуємо прояви різної семантики цієї лексеми: *Розвернулося весілля. Музикам робота і підковам. Вареною столи й лави мують* [21, с. 174], пор.: *вареною столи мити* – пити горілку у великій кількості [25, с. 295]; *Під стіл пішки ходить, а вже й воно розібралось, де верики, а де відвійки* [26, с. 193], пор.: *під стіл пішки ходити (бігати)* – бути зовсім малим [17]. Із стрижневим лексичним компонентом *стіл* таке саме значення ілюструють зразки: *Г о р л о в. ... Базіка! Що він [Огнев] знає про війну громадянську? Під стіл пішки ходив, коли ми чотирнадцять держав били. І поб'ємо будь-якого ворога* [27, с. 278]; *Коли не вмів це й букваря читати, Ходив, як кажуть, пішки під столом, Любить людей мене навчила мати, І рідну землю, що б там не було* [28, с. 122]; *Зайшли в будинок під горою, в сільраду. Голова ураз схопився: – Здрастуйте, герою! Як їхалось? Сідайте в нас ... Герой? Діди тут підхопили. – Німецький староста оцей, як пішки ви під стіл ходили, знав у Германію людей.* [29, с. 195].

У фразеологічному словнику української мови семантику сполуки *під стіл ходити пішки (під столом ходити пішки)* з'ясовано: «про когось малолітнього» [18, с. 127]. З такою самою семантикою цей фразеологізм уживається в мові художньої літератури: *Діти кажуть, що вони ще під стіл ходили пішки, а цей міст уже скаржився на свою старість.* [30, с. 306]; *Е, донько, ти ще під столом ходила пішки, коли я вже розумів* [31, с. 55].

Значення «поруч, як з рівним» має фразеологізм *за одним столом* [17], наприклад: *Учора мій Омелько в мене кізяки різав, а завтра, може, сидітиме рядом (поряд) за одним столом зі мною ...* [32, с. 263].

Іншої семантики лексема *стіл* набула в сполучі *круглий стіл*. У сучасній мові вислів зустріч «за круглим столом» означає дипломатичні, торговельні та інші переговори, всі учасники яких рівноправні [16, с. 308]. У різних контекстах цей фразе-

ологізм зазнав структурної видозміни, залишаючи незмінну семантику – пор.: за *круглим столом* – на однакових, рівних правах [18, с. 199]: *Прошу, пане! Проходьте, сідайте! Що приїму не за «круглим столом», то за це вже мені вибачайте!* ... [33, с. 132].

Нині поширеною є сполука *сісти за стіл* *переговорів* – починати обговорення чого-небудь, щоб дійти до згоди. Як застарілий варіант відома із іншим семантичним забарвленням сполука *сісти на стіл* – стати князем, здобувати князівську владу.

ФО зі словами *колиска* та *ліжко*. Колиска – невеличке ліжечко для сну й колисання дитини [13, с. 300]. Як узвичаєний предмет хатніх меблів, *колиска* асоціює багато пересторог та ритуалів, звичаєвих народних традицій, чимало з яких побутують і в наш час задля здоров'я дитини, щасливої її долі, охорони від злого. У художньому мовленні лексема *колиска* функціонує в складі сполуки *доля знайде в колісці* зі значенням «від долі не втечеш, що має статися, те неодмінно станеться, за народним повір'ям, кожен має свою долю, призначену йому Богом» [20, с. 336]: *Отака-то тая доля, Хоч і не шукайте. Кого любить, сама найде, У колісці найде* [25, с. 299].

Аналогічно потрактовано семантику цього фразеологізму у фразеологічному словнику [17]: *У колісці* 1. Ще зовсім дитина, малолітній: – *Може,десь і виглядає тебе твоя яворина, а, може, ще тільки росте. Сказано: хлопець на коні, а дівка в колісці* [34, с. 214]; 2. На початковій стадії заснування, організації, підготовки і т. ін. чого-небудь, наприклад: *Устим глянув у синові очі, тихо сказав: – Болить, синку. Скрізь болить. Щоб її, ту війну, в колісці задушило!* [35, с. 56].

У складі сполуки з(від) *колиски*, з *дитячих років*, з *ранніх літ до могили*, яку пояснено в словниках «усе життя: від народження до кінця своїх днів» [19, с. 259]; з *колиска* – «з *ранніх літ*» [15, с. 386], наприклад: *Нам з коліски уготована і рання робота, і рання дорога* [36, с. 534]; *Процай, дівчинонько вірненька, З коліски подружка моя* [37, с. 139]. Також із лексемою *колиска* відомий вираз *стояти біля коліски* – бути учасником творення чого-небудь, родоначальником.

Лексема *ліжко* наявна в сполучі *підвестися з ліжка*, яка має значення «одужувати після тяжкої хвороби» [15, с. 434], наприклад: «Я... дожидався, поки жінка підведеться з ліжка, поки хатні клопоти прибере до своїх рук» [32, с. 342].

ФО зі словом *ложе*. Лексема *ложе* асоціює давню назву спеціальної спальної лави, «смертний одр». У сполучі *прокрустове ложе* має позначку *книжне* – надумана мірка, під яку підганяють усі, різні за своєю природою, ознаками, факти [18, с. 166]: *Їхні страждання не вкладаються в прокрустове ложе, їхні стогони дужче за ураган над материками і морями ...* [38, с. 330].

ФО зі словом *стілець*. Стілець є назвою предмета хатньої обстановки для сидіння, що заступив у новітні часи осліні або лавку. Фразеологічна сполука із компонентом *стілець* зазнала різноманітної структурної трансформації: *сидіти/сісти (бути) між двох стільців, між двома стільцями, сидіти на двох стільцях (кріслах)* і стала символом посади, бюрократичної праці; звідси на *двох стільцях сидіти* – виконувати дві служби, прислужувати одразу двом господарям [13, с. 580], дотримуватися одночасно протилежних думок, несумісних поглядів, не визначатися з ким-небудь [19, с. 543]: *Заблукала душа між двох світів, але кращий в моїй уяві. Як зажадати поетові слави, Коли поет між двох стільців?* [39, с. 73].

Подібний за значенням варіант *на двох стільцях не всидиш* має структуру речення та містить заклик, застереження повчального змісту, передаючи народну мудрість.

ФО зі словом *скриня*. Лексема *скриня* в загальнонародній мові має значення «великий ящик із замком і кришкою для зберігання одягу, коштовних, пам'ятних предметів, сімейних реліквій і т. ін.; ознака достатку» функціонує в народних фразеологізмах різної семантики: *сховати в скриню* – десь загубити або забути, де поклав; *бути в старій скрині* – бути в занедбаному місці [12, с. 175]. Часто вживаним у художньому мовленні є фразеологізм *порожня скриня*, який фіксує значення «в кого і без додатка; немає посагу» [17], наприклад: *У свої сімнадцять весен Вустя була вже красунею, співала в церковному хорі. Але що солов'їний Вустин голос, коли скриня порожня* [40, с. 345]; *Лучче було взяти циганку, ніж багачку з порожньою скринєю* [41, с. 283].

Предмет меблів *скриня* знаходимо й у вислові з античної міфології *скриня Пандори* – «ліховісний дар; вмістище зла» [16, с. 540], наприклад: *Той час іще настане, ще та хвилинка прийде. Колись же вони щезнуть, всі скрині всіх Пандор. Танцюй, ... дитино!* [42, с. 178]; *Зривається велика завірюха Над нашим домом. З ящика Пандори Посиплються на тебе злидні-горе. Потопи злови, а добра посуха* [43, с. 236].

ФО зі словами *шухляда (ящик)* і *полиця (мисник)*. Лексема *шухляда* функціонує у вислові у (*довгу*) *шухляду* – у (*довгий*) *ящик* у значеннях : 1. Писати літературні твори, не друкуючи [19, с. 613], наприклад: *Час летів, я працював, як казали тоді, «у шухляду» – за три німі роки я написав частину «Журавлиного крику», повість «Місто» і добірку новел* [44, с. 43]; 2. Відкладати щось на невизначений термін [19, с. 613]: *«А чого відкладати в довгий ящик? ... От зараз і давайте!»* [45, с. 409].

Показовим зразком також є лексема *полиця (мисник)* – узвичаєні меблі в кожній хаті для зберігання будь-яких побутових речей або продуктів харчування, часто вживана в складі фразеологічних сполук, асоціює наявність певних матеріальних благ у родині. *Скласти зуби на полицю* – див. *зуби на мисник класти* [18, с. 204]. *Зуби на мисник покласти* – голодувати, не мати харчів [18, с. 242]: *Доводиться нашим шанхаївкам і цим промишляти [брати квартирантів] ... Голод не тітка; зуби на мисник не покладаш* [46, с. 417].

У загальнономовних словниках лексема *полиця* постає стрижневим компонентом у стійких лексичних сполуках, що мають різну структурну видозміну, але незмінну семантику : *зуби на полицю* [18, с. 242]: *Першого року третина поля лишалася незасіяною. Зимою зуби на полицю!*... [47, с. 94]. *Скласти зуби на полицю* [18, с. 242]: *Аби серед зими не скласти зуби на полицю, Зійшлись поговорити про корми!*... [48, с. 37]. *Класти / покласти зуби на полицю (на мисник)* – мало продуктів харчування, недоїдати, голодувати [18, с. 143], наприклад: *Що те панське жалування: сьогодні воно так-сяк годує тебе, а завтра, хоче пан, і покладаш зуби на полицю* [34, с. 195]; *Там у степу, коли зародить, то возами ту пшеницю возять, але вже коли й недорід, уцелепкається ... отоді вже, чоловіче добрий, клади зуби на полицю* [49, с. 315]; – *А потім що будем робити? Покладемо зуби на полицю, щоб сушилися до нового врожаю, і отак згадувати тіатри* [50, с. 57]. *Хоч зуби клади на полицю* – немає продуктів харчування, нема чого їсти [18, с. 245] : *Іще раз вона спече коржі, а тоді хоч зуби клади на полицю* [51, с. 7].

З компонентом *полиця* (*мисник*) також відомі різні варіанти синонімічних сполук: *закинути зуби на полицю, зуби на полицю закинути* [12, с. 377–380].

Висновки. У творах художньої літератури фразеологізми із назвами меблів трапляються часто, що зумовлено прагненням авторів виразніше відбити побутову та культурну сфери певних часів.

Кожна група назв меблів у складі фразеологізмів має різну семантику: *сховати в скриню* (десь загубити або забути, де поклав) – *бути в старій скрині* (бути в занедбаному місці). У семантиці деяких фразеологізмів із назвами меблів наявне первинне і вторинне значення (*у колиці*: 1. Ще зовсім дитина, малолітній; 2. На початковій стадії заснування і т. ін.).

З'ясовано, що фразеологізми із назвами меблів можуть вживатися в традиційному і трансформованому вигляді.

Назви меблів у фразеологізмах мають не лише лінгвістичні, а й концептуальні особливості. Вони відбивають етносимволіку різноманітних реалій життя, допомагають їх краще пізнати. Для художньої прози та поетичних творів письменників також характерне використання фразеологізмів із метою глибокого відтворення стану персонажів у різних життєвих ситуаціях: *покласти зуби на полицю* – недоїдати, *бути в старій скрині* – бути в занедбаному місці, *порожня скриня* – немає посагу та ін.

Переважає частина фразеологізмів, у складі яких є назви меблів, належить до народно-розмовних стійких сполук: *кинуть під лаву, знати з колицки, під стіл пішки ходити, сховати в скриню* та ін. Письменники-класики використовували їх із метою увиразнення змісту. Однак меблева лексика трапляється і в складі фразеологізмів міфологічного чи літературного походження на зразок *прокрустове ложе, круглий стіл, скриня Пандори*. Появу калькованих запозичених фразеологізмів із кількох мов спричинили позамовні чинники: з грецької мови – *прокрустове ложе*, з англійської мови – *за круглим столом*. Використання таких сполук характерне для письменників новішого часу, для шістдесятників.

Отже, аналіз функціональних особливостей назв меблів у художніх творах українських письменників свідчить про широкі зображальні можливості цієї лексики. За їх допомогою докладно відтворюють побут сільського та міського помешкання, культуру і психологію людей. Важливу роль відіграють меблеві назви у складі стійких словосполучень, втрачаючи своє пряме значення і набуваючи переносних асоціативних конотацій.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні меблевих назв у лінгвокультурологічному аспекті.

Література:

- Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови : підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2000. 248 с.
- Александрова С.П. Фразеологізми у загальнонародній мові та в художньому тексті. *Мовознавство*. 1993. № 6. С. 7–8.
- Богдан М.М. Фразеологія прозових творів І.С. Нечуя-Левицького: (Склад і способи використання). *Наукові записки Житомир. пед. ін-ту*. 1961. Т. 17. С. 19–31.
- Звягіна Г. Народньо-розмовна трансформація традиційних фразеологізмів у художніх творах Григора Тютюнника. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2011. Вип. 15. С. 328–322.
- Клещова О.Є. Стилістичне використання фразеологічних одиниць в публіцистиці Івана Багряного. *Вісник Луган. держ. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка*. Сер.: Філол. науки. 2000. № 4. С. 141–148.
- Колоїд М. Явище фразеологічної антонімії: (На матеріалі роману Є. Гуцала «Позичений чоловік»). *Українська філологія: школи, постаті, проблеми*. 1999. Ч. 2. С. 133–137.
- Криворучко С.М. Фразеологізми та їх значення в творах Архипа Тесленка. *Українська мова в школі*. 1962. № 6. С. 22–25.
- Лонська Л. Фразеологізми на позначення життя арештантів у романі Івана Багряного «Сад Гетсиманський». *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2020. Випуск 1 (43). С. 214–218.
- Науменко Л.О. Функціонування фразеологізмів у ранній прозі В. Винниченка. *Наукові записки Кіровоград. держ. пед. ін-ту ім. В. Винниченка*. Сер.: Філол. науки (мовознавство). 2002. Вип. 44. С. 167–171.
- Яким М., Пілько О. Семантичні і структурно-семантичні трансформації фразеологізмів у поемі І. Франка «Мойсей». *Фраземіка поеми І. Франка «Мойсей»*. Дрогобич : Коло, 2005. С. 7–23.
- Янчук Н. Фразеологізми на позначення процесів мовленнєвої та розумової діяльності в романі «Волинь» Уласа Самчука. *Волинь – Житомирщина*. 2010. № 22 (1). С. 384–391.
- Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 494 с.
- Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
- Муляр І. Особливості функціонування меблевих назв у творах художньої літератури. *Лінгвістика. Лінгвокультурологія: «Мова лінгвокультурології: теорія vs. емпірія»* [кол. монографія] / За ред. акад. НАНВО України, проф. Ю.О. Шепеля. Дніпро : Акцент ПП, 2020. Т. 15. С. 142–151.
- Фразеологічний словник української мови / уклад.: В.М. Білоноженко та ін. Кн. 1. Київ : Наук. думка, 1993. 528 с.
- Коваль А., Коптілов В. Крилаті слова в українській літературній мові. Київ : Ярослав Вал, 2013. 704 с.
- Фразеологічний словник української мови. Словopedia: URL: <http://slovopedia.org.ua/49/53392-0.html> (дата звернення: 29.09.2020).
- Удовиченко Г.М. Фразеологічний словник української мови. Т. 1. А – М. Київ : Головне видавництво видавничого об'єднання «Вища школа», 1984. 303 с.
- Ярещенко А.П., Бездітко В.І., Козир О.В., Немировська Н.Г. Сучасний фразеологічний словник української мови. Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2010. 640 с.

Джерела фактичного матеріалу:

- Словник мови Шевченка: у 2 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Редкол. В.С. Ващенко (відповід. ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1964. Т. 1: А – Н / Ред. тому: Т.К. Черторизька, 1964. 484 с.
- Шевченко Т.Г. Поеми та повісті. Київ : Дніпро, 1978. 452с.
- Кобилянська О.Ю. *Valse melancholique*: фрагмент. Повісті. Оповідання. Новели. Київ : Наук. думка, 1988. С. 523–555.
- Микитенко І. Диктатура: п'єса. Харків : Літ. і мистецтво, 1931. С. 61.
- Яновський Ю. Дівчина у вінку. Київ : Веселка, 1974. С. 76.
- Словник мови Шевченка: у 2 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Редкол. В.С. Ващенко (відповід. ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1964. Т. 2: О – Я / Ред. тому: В.Г. Маринченко, Л.О. Родніна, 1964. 569 с.
- Гончар О.Т. Земля гуде: [повість]. Київ : Веселка, 1975. 254 с.
- Корнійчук О. Фронт : п'єса. Київ : Наукова думка, 1989.
- Симоненко В. Цар Плаксії та Лоскотон / упорядкув. та передм. Л. Ліщинської; обкл. Т. Куш. Київ : Школа, 2007. 175 с.
- Білоус Д. Веселий кут. Київ : Веселка, 1979. С. 15.
- Сологуб В. Чесність. Полинне причастя. Київ : Дніпро, 1975. С. 306.

31. Лановенко П. К. Краса людська: оповідання / упоряд. В. Гурнієнко. Київ : «Рад. письменник», 1962. С. 55.
32. Мирний П. Повія: [роман] / Твори в 5 т. Київ : Вид-во АН УРСР, 1954. Т. 3. С. 255–412.
33. Олійник С. Вибране. Київ : Держлітвидав., 1959. С. 132.
34. Стельмах М.П. Кров людська – не водиця: роман. Київ : Держлітвидав. України, 1962. 266 с.
35. Кучер В.С. Повісті та оповідання. Київ : «Рад. письменник», 1949.
36. Стельмах М. Велика рідня: роман-хроніка. Київ : Дніпро, 1968. 967с.
37. Манжура І.І. Твори. Київ : Художня література, 1955, с. 139.
38. Загребельний П.А. Європа, 45: роман. Харків : Фолю, 2003. 608 с.
39. Семенко М. Сучасні вірші. Харків; Київ : Літ. і мистецтво, 1931. 136 с.
40. Гончар О. Таврія: Роман. Твори в 6 т. Київ, 1978. Т. 2. С. 263–535.
41. Нечуй-Левицький І.С. Кайдашева сім'я : повість / Твори в 4 т. Київ : Держ. вид. худ. літ., 1956. Т. 2. С. 263–380.
42. Іспанка Карменсіта. Ліна Костенко. Ліна. Триста поезій. «Українська поетична антологія». Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2019. С. 178.
43. Лепкий Б. : поезії. Київ : «Рад. письменник», 1990. С. 236.
44. Іванчук Р. Благослови, душе моя, Господа... Щоденникові записи, спогади і роздуми. Львів : Просвіта, 1993, с. 43.
45. Сологуб В.П. Освячення любов'ю [текст]. Роман. Повість. Оповідання. / Передмова О. Гижі. Київ : Дніпро, 1978. 518 с.
46. Бурлака Ф. Напередодні: роман. Київ, 1956. С. 417.
47. Бабляк В.С. Жванчик. Кн. 1. Ужгород, 1971. С. 94.
48. Косматенко А.Д. Яка ж мораль? Київ : Рад. письменник. 1965. 37 с.
49. Збанацький Ю. Передднів'я. Київ : «Рад. Письменник», 1960. 445 с.
50. Стельмах М. Гуси-Лебеді летять : повість. Київ : Дніпро, 1979. 57 с.
51. Чорнобривець С. Визволена земля : роман. Київ : Дніпро, 1968, 512 с.

Muliar I. Phraseologies in the language of fiction works (based on phraseological units with names of furniture)

Summary. The article considers the phraseological units represented by fiction works, which have the names of living

room furniture. There are described the common language and author's phraseological units with furniture lexical component, which are not certified by academic phraseological dictionaries.

The relevance of the proposed work is due to the lack of linguistic and stylistic works that outline the features of the functioning of such a thematic group of household vocabulary as the names of living room furniture in the Ukrainian phraseology. The purpose of our study is to find out the role of furniture names in the phraseology that is present in the texts of works of art by Ukrainian writers. To achieve this goal, the following tasks are defined: to find out the semantics of furniture names in the composition of stable lexical compounds, to determine the stylistic role of the analyzed phraseology in works of art. The subject of research is to find the role of furniture names as components of phraseological units in literary texts.

There are shown the illustrative functions of furniture vocabulary, which depend on the author's idea and peculiarities of the work's perception. It has been determined, that semantically different phraseological compounds contain the names of ordinary simple pieces of furniture, which were an integral part of any home interior and which a person used every day, because they became the most productive components of art works. This approach to clarify the semantics of phraseological units is in line with modern research of phraseological material in its functional-linguistic use, introducing methods of describing lexical and phraseological semantics in their interaction.

Many phraseologies are based around the names of furniture, among which we can single out all-Slavic phraseologies, which were created by Ukrainian people. Furniture names in works of art as part of phraseological compounds play an important role in reproducing the psychological state and mood of the characters, help to express and reproduce the interaction between people; draw etiquette, traditions, rituals, depict hospitality, the work process.

Key words: furniture vocabulary, phraseology, artwork, stable lexical compounds, ethnic symbols.

Назаренко О. М.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Одеська юридична академія»***Лазаренко С. В.,***кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін
Південноукраїнського національного університету імені К. Д. Ушинського*

ФОЛЬКЛОРНЕ ПОХОДЖЕННЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ГАЗЕТНИХ ЗАГОЛОВКОВИХ КОМПЛЕКСІВ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню прецедентних заголовкових комплексів у сучасному українському газетному тексті, які мають фольклорне походження. Описано їх специфіку, роль та функції в публіцистичному дискурсі.

Доведено, що до найчастотніших у проаналізованому матеріалі належать прислів'я. Особливістю їх використання те, що вони можуть становити цілісний заголовок без трансформацій, доповнень чи контамінацію кількох прислів'їв у межах одного заголовка. Такі прецедентні феномени не потребують жодних декодувань, завжди зрозумілі реципієнтам навіть у трансформованому вигляді, здатні виражати національну лінгвоментальність.

Меншою мірою в заголовкових комплексах представлені приказки, загадки та прикмети, які переважно виступають тільки складником заголовків. Народні прикмети можуть виконувати функцію заголовків лише в газетних матеріалах, в яких йдеться про погоду, сільське господарство, народні прикмети.

До прецедентних газетних заголовків за походженням із народної творчості ми також уналежнюємо й українські народні пісні. Більшість цитат із пісень подається у трансформованому вигляді, проте зміни незначні, через це легко встановити першоджерело. Їх використання має здебільшого фрагментарний характер, тобто рідко цілісний заголовок дорівнює окремому рядку з пісні. Цитати з календарно-обрядових пісень, які активно використовують під час зимових свят, коли співають колядки та щедрівки, теж часто стають заголовками або компонентами заголовків газет. Щодо трансформації таких прецедентних текстів, то вони легко впізнавані через їхню ритмічність: віршований пісенний ритм виступає провідним показником прецедентності у таких випадках, реципієнт звертає увагу не стільки на зміст, скільки на ритмізовану структуру заголовків.

Також ми зафіксували поодинокі випадки вживання цитат із народних казок. Вони подаються переважно без змін, хоч можуть бути введені в контекст, до них додають вступну або заключну частини. Використовують не назви казок, а відомі цитати, за якими переважно і впізнають казку, тому що ці висловлення кілька разів повторюються в тексті казки.

Ключові слова: газетний текст, заголовковий комплекс, прецедентний феномен, трансформація.

Постановка проблеми. На сучасному етапі спостерігаємо посилену увагу науковців до комунікативно-прагматичного

аспекту медіадискурсу, який уможливує глибше розуміння синтаксичної природи мовних одиниць, їхнього прагматичного наміру, функції та мети введення в текст. Особливого значення набувають ЗМІ, зокрема друковані видання, серед яких максимальну увагу привертають газетні тексти з огляду на притаманну їм доступність, оперативність реагування на актуальні події, що визначає специфіку їх лінгвального оформлення, та як один із найбільш ефективних маніпулятивних впливів на свідомість реципієнтів через текст.

Особливу роль у газетному тексті відіграють саме заголовкові комплекси статей, оскільки читач у першу чергу, як правило, переглядає назви статей і лише потім починає читати текст із цікавим заголовком. Цей різновид медіатексту складається з одного елемента або кількох синтаксичних одиниць, що становлять комплекс, який називає газетний матеріал, передусім основному тексту статті і відображає основну ідею журналістського тексту та його головну тему. Вдало підібраний заголовок привертає увагу реципієнтів, інтригує, змушує читати текст та використовується з метою маніпулятивного впливу на адресатів газетного тексту.

Основними функціями, які виконує газетний заголовок, є номінативно-інформативна (функція повідомлення про факт, забезпечується об'єктивністю, документальністю, логічністю і аргументованістю викладу факту), впливова (виражається в оцінності, спонукальності, вираженні авторського ставлення до викладення інформації, зображувальності, образності), рекламна (функція залучення уваги читача для читання матеріалу) і графічно-видільна (функція, що дозволяє відокремити один текст від іншого, виділити текст з контексту і в той же час зв'язати всю смугу в єдине ціле; здійснюється переважно графічними засобами) [1, с. 45].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Заголовок, виступаючи «актуалізатором практично всіх текстових категорій» [2, с. 95], є макрознаком тексту, в якому репрезентовано всі види текстової інформації – змістово-фактуальну, змістово-концептуальну та змістово-підтекстову [3, с. 28]. Домінантною функцією заголовка в тексті є номінативна, тому що він виступає ініціальним елементом тексту, проте є своєрідним ключем для розуміння змісту тексту, «допомагає прогнозувати зміст тексту» [4, с. 59], його можна вважати номінативним знаком, що «дзеркально відображає квінтесенцію всього тексту» [5, с. 18]. В аспекті інтертекстуальності заголовки «у зовнішніх

проявах виступає як метатекст стосовно тексту, у внутрішніх – як субтекст єдиного цілісного тексту» [6, с. 138]. Особливої семантичної ваги набуває саме заголовок, що містить інтертекстуальні елементи прецедентного характеру.

Прецедентні заголовки, в основі яких наявні різноманітні тексти зі скарбниці народної творчості, належать до найчастотніших у проаналізованому матеріалі та відрізняються «за походженням та структурно-семантичними показниками» [7, с. 12]. Найбільша кількість таких заголовків представлена прислів'ями та приказками, які структурно відповідають простим або складним реченням.

Прислів'я завжди зрозумілі реципієнтам навіть у трансформованому вигляді. Проте вони є цілісними прецедентними текстами, здатними виражати національну лінгвоментальність. Специфікою прислів'їв як прецедентних текстів є потенційна можливість повного включення їх до іншого тексту, тобто цілісний прецедентний текст стає інтертекстуальним елементом іншого тексту. Коли йдеться про те, що цілісний прецедентний текст виступає заголовком іншого тексту, він набуває подвійної семантичної ваги, викликаючи певні асоціації й інтерпретації в реципієнтів. Вимога «відтворення» в мовленні реципієнтів, яку О. Лисоченко називає необхідною передумовою витлумачення тексту як прецедентного [8, с. 26], повною мірою реалізована в прислів'ях та приказках.

Метою статті є виявлення прецедентних заголовкових комплексів з огляду на наявність у них джерел фольклорного походження, в сучасному українському газетному тексті, з'ясування їх ролі, визначення та аналіз прецедентного характеру фольклорних елементів, представлених у заголовках публіцистичних текстів, та вказівка на текст-джерело.

Об'єктом дослідження є мова газетних текстів українських видань.

Матеріалом дослідження послуговували заголовки статей, виокремлені шляхом суцільної вибірки з українських газет «Дзеркало тижня», «День», «Високий замок», «Україна молода», «Поступ», «Рагуша», «Ракурс Рівне», «Львівська газета», «Галичина».

Виклад основного матеріалу. Прецедентні висловлення, що функціонують у газетних заголовках як у незмінному, так і в трансформованому вигляді, насамперед відрізняються за джерелом походження. Ми проаналізували заголовки з прецедентними висловленнями, які походять із народної творчості.

Саме прислів'я та приказки – «національно прецедентні феномени, які належать до ядра української когнітивної бази: вони не лише зрозумілі всім представникам української лінгвоментальності, а й не зрозумілі носіям інших мов, що вказує на їхню самотність» [9, с. 177].

Прислів'я належать до фразеологізмів, тому вони відтворюються в мовленні, а не створюються мовцем у процесі продукування тексту, як і будь-які інші прецедентні феномени або текстові ремінісценції. О. Селіванова зазначає, що фразеологізми є «своєрідною етнокультурною рефлексією мовця в комунікативній ситуації, адже він свідомо або підсвідомо співвідносить власне емоційно-оцінне ставлення та ціннісну орієнтацію зі змістом знака, а образний зміст звороту – з еталонами та стереотипами культурно-національного світобачення й розуміння світу» [10, с. 12]. А. Супрун, досліджуючи текст, намагається розрізнити фразеологізми і текстові ремінісценції, вбачаючи основну відмінність у тому, що фразеологізми праг-

нуть до потенційного заміщення компонентів, а текстові ремінісценції – ні [11, с. 24–25], хоч ці явища і характеризуються типологічною близькістю. Виступаючи як елементи інтертексту, прислів'я поєднують заявлену специфіку фразеологічних одиниць і текстових ремінісценцій. З огляду на це саме прислів'я виступають основним конституентом заголовків, причому вони можуть становити цілісний заголовок без трансформацій, доповнень або скорочень (напр., *Ведмідь страшний, коли голодний* (УМ. 09.01.2009); *Не все золото, що в золотаря* (УМ. 24.01.2009); *Краще пізно, ніж ніколи* (Д. 14.05.2010); *Працюють, аж дим іде* (УМ. 17.01.2009); *Тягни, кобило, хоч тобі не мило...* (ВЗ. 06.12.2010); *Тихіше ідеши – далі будеш...* (ВЗ. 27.01.2011); *Ложка дьогтю у бочці меду* (П. 15.04.2005)) чи контамінацію кількох прислів'їв у межах одного заголовка (напр.: *Не тягніть kota за хвіст, а psa – з буди* (ВЗ. 29.01.2009); *Чужа хата – не своя: У готелі було добре, та вдома краще* (ВЗ. 22.01.2009); *Працюють як воли, отримують – як кіт наплакав* (ВЗ. 01.12.2010); *Брехня на брехні, брехня брехнею поганяє* (ВЗ. 30.12.2010)). Саме завдяки невеликому обсягу прислів'їв та їх конденсованому змісту стає можливим застосування їх у заголовковому комплексі як цілісних прецедентних висловлень. Крім того, прислів'я не є тимчасовими прецедентними висловленнями, їхня семантична вага не змінюється впродовж часу: прислів'я використовують дуже давно і майже без змін, і знайомі вони всім носіям мови незалежно від рівня освіти, віку, інтелектуального розвитку. Це саме той шар прецедентних висловлень, що не потребують жодних декодувань та особливої підготовки від реципієнтів.

Невеликий обсяг і концентрованість змісту у прислів'ях та приказках уможливує їхнє подання як полісемантичних заголовків без текстових змін. Фразеологічні одиниці становлять цілісний зміст заголовка і збігаються з ним за формою, тобто заголовковий комплекс містить лише фразеологізм без додаткових коментарів, наявних у підзаголовку. Завданням реципієнта стає тлумачення змісту заголовка відповідно до семантичного публіцистичного наповнення матеріалу. Афористичність та універсальність українських прислів'їв та приказок уможливує багатовимірні інтерпретації подібних заголовків: однакові фразеологізми можна застосовувати до різних комунікативних ситуацій. Денотативна невизначеність заголовка знімається саме в процесі ознайомлення з основним текстом, в якому розгортається зміст фразеологічної одиниці, напр.: *Не в грошах щастя* (ВЗ. 02.04.2009); *Зі світу по нитці* (ЛГ. 14.05.2009); *Бий своїх, щоб чужі боялися* (УМ. 14.03.2009); *Краще пізно, ніж ніколи* (Д. 14.05.10); *Скупий платить двічі* (ВЗ. 14.05.2009). У наведених прикладах прислів'я подаються як цілісні відтворені тексти, зрозумілі всім носіям мови, тобто легко витлумачені реципієнтами. Проте використання фразеологізмів як цілісних заголовків без допоміжних елементів дає змогу говорити про їхню полісемантичність і поліфункціональність з огляду на те, що однакові або подібні заголовки можуть функціонувати в різних текстах.

Меншою мірою в заголовках представлені приказки, які відрізняються від прислів'їв тим, що вони короткі за змістом й розраховані на повчання. У заголовках приказки представлені меншою мірою, переважно вони виступають лише складником заголовків, напр.: *Через пень-колоду* (ЛГ.05.02.2009); *На бурштині світ клином зійшовся?* (ДТ. № 12.2009); *Скільки літ, скільки зим...* (УМ. 15.01.2009); *«Рівенський ливарний завод»*

довели до ручки (ВЗ. 03.02.2009); «Труба» кличе (Д. 04.08.10); Партій у нас – як грибів після дощу. Але не всі вони «їстівні» (ВЗ. 18.01.2011). Приказки мають пряме значення, тому в заголовках вони виконують, насамперед, номінативну й оцінну функції, не створюючи підтекст, як прислів'я.

До джерел народної творчості ми уналежнюємо й загадки та прикмети, що використані в заголовках, проте ця підгрупа нечисленна. Народні прикмети можуть виконувати функцію заголовків лише в газетних матеріалах, в яких йдеться про погоду, сільське господарство, народні прикмети. У проаналізованих газетних виданнях такі матеріали зафіксовані в газеті «Високий замок», де, відповідно, використовують схожі заголовки, напр.: *Прійшов Предтеча – забрав свята на плечі* (ВЗ. 20.01.2009); *Теплий Олекса випускає бджіл на весну* (ВЗ. 28.03.2009); *Якщо дощ на Юрія, буде хліб і в дурня* (ВЗ. 06.05.2009); *На святу Катерину ховайся під перину* (ВЗ. 06.12.2010); *«Чорний кіт» дорогу перебіг* (ВЗ. 31.12.2010) тощо. В останньому прикладі не наведено повністю прикмету, але є посилання на неї: коли чорний кіт перейде дорогу – це до біди. Однак наявність прикмет у заголовках і загалом у газетному тексті – скоріше виняток, ніж правило, тому такі прецедентні тексти трапляються рідко, а їх застосування підпорядковане жанрово-тематичним критеріям основного тексту.

До складу газетних заголовкових комплексів фольклорного походження входять і народні пісні, зокрема обрядові, тому цитати з них становлять також прецедентні висловлення, напр.: *Запрягають хлопці вітер* (УМ. 10.01.2009); *Розпрягайте, хлопці, коней...* (ЧН. 25.12.2010); *Ой, тече нафта та по Дунаю* (УМ. 11.03.2009); *Аристократичне хобі: Ой чий то кінь стоїть?* (ВЗ. 13.01.2010); *Чом ти не прийшла?: На мітингу в Донецьку керівників держави звинуватили навіть у тому, що досі не настала тепла весна* (УМ. 31.01.2009). Більшість цитат з українських народних пісень, як бачимо, подається у трансформованому вигляді, проте зміни незначні, через це легко встановити першоджерело.

Обрядові українські пісні активно використовують під час зимових свят, насамперед Різдва, коли співають колядки та щедрівки. У цей період цитати з календарно-обрядових пісень часто стають заголовками або компонентами заголовків газетних матеріалів, напр.: *Сію гроші, посіваю, з Новим роком вас вітаю...* (ВЗ. 01.01.2009); *Ой, господарю-господарочку, пусти в хату Маланочку!* (ВЗ. 13.01.2011); *Щедрий вечір, добрий вечір, добрим людям на здоров'я...* (ВЗ. 18.01.2011) тощо. Проте застосування цитат із народних пісень має здебільшого фрагментарний характер, тобто рідко цілісний заголовок дорівнює окремому рядку з пісні. Скоріше можна говорити про трансформацію таких прецедентних текстів через їхню легко впізнавану ритмічність: віршований пісенний ритм виступає провідним показником прецедентності у таких випадках, реципієнт не стільки звертає увагу на зміст, скільки на ритмізовану структуру заголовків.

Серед прецедентних висловлень, що за походженням належать до народної творчості, варто виокремити й загадки, проте вживання їх у заголовкових комплексах має поодинокий характер, напр.: *Без вікон, без дверей? Буде повно людей!* (УМ. 01.06.2005) – першоджерело загадки *Без вікон, без дверей, повна горниця людей (Огірок)*, загадки розбито на дві частини і зроблено питально-відповідний комплекс; *Не гарчить, не кусає, а криміналітет лякає* (УМ. 08.04.2009) – змінено другу

частину загадки *Не гарчить, не кусає, а в дім не пускає (Замок)*, проте застосовано скоріше формальний критерій, тому що лише будова зазначеної загадки та її перша частина стали підставою для створення заголовка, але жодного відношення до відгадки він не має.

Також ми зафіксували поодинокі випадки вживання цитат із народних казок, напр.: *Першолілля: Ловися, рибка, велика і маленька* (ВЗ. 09.12.2010); *Битий небитого везе, а ситий голодного поганяє* (Ф. 18.06.2010); *Хто, хто в різдвяній рукавичці живе?* (Р. 23.10.2010); *Тягне-потягне, витягнути не може* (ДТ. № 33.2000); *Знесла курочка яєчко...* (РР. 08.11.2007). Цитати з казок подаються переважно без змін, хоч вони і можуть бути введені в контекст, до них додають вступну або заключну частини. Використовують із цією метою не назви казок, а відомі цитати, за якими переважно й впізнають казку, тому що ці висловлення кілька разів повторюються в тексті казки.

Висновки. Отже, групу прецедентних заголовків, що за походженням належать до народної творчості, поділяємо на кілька підгруп (за показником зменшення частотності): 1) прислів'я; 2) приказки; 3) прикмети; 4) народні пісні; 5) загадки; 6) казки, серед яких ключова роль належить прислів'ям, що активно функціонують як у незміненому, так і у трансформованому вигляді.

Література:

1. Сметанина С.И. Медиа-текст в системе культуры (Динамические процессы в языке и стиле журналистики конца XX века). Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова В.А., 2002. 383 с.
2. Кухаренко В.А. Интерпретация текста : підручник. Вінниця : Нова книга, 2004. 272 с.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : Ком Книга, 2006. 144 с.
4. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 423 с.
5. Журавлева Е.А. Прецедентные тексты начала XXI века : монография. Москва : Флинта: Наука, 2007. 256 с.
6. Фатеева Н.А. Контрапункт интертекстуальности, или Интертекст в мире текстов. Москва : Агар, 2000. 280 с.
7. Назаренко О.М. Реалізація категорії діалогічності в сучасному українському газетному тексті : автореф. дис. Одеса, 2012. 20 с.
8. Лисоченко О.В. Риторика для журналистов: прецедентность в языке и в речи. Ростов-на-Дону : Феникс, 2007. 318 с.
9. Назаренко О.М. Національно-прецедентні феномени українського когнітивного простору в дискурсі мас-медіа. *Мовознавчий вісник: збірник наукових праць*. 2010. Вип. 10. С. 176–179.
10. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти). Київ-Черкаси : Брама, 2004. 276 с.
11. Супрун А.Е. Текстовые реминисценции как языковое явление. *Вопросы языкознания*. 1995. № 6. С. 17–29.

Nazarenko O., Lazarenko S. Folklore origin precedent newspaper titles complexes

Summary. The article is devoted to the study of precedent heading complexes of modern Ukrainian newspaper texts, which have a folklore origin. Their specificity, role and functions in publicistic discourse are described.

It is proved that the most frequent in the analyzed material are proverbs. The peculiarity of their use is that they can represent the whole title without changes, additions or contamination of several proverbs within the same title. Such precedent

phenomena do not require decoding, are always understandable to recipients, and are capable of expressing national linguo-mentality.

Sentences, riddles and omens are represented in the titles in a lesser measure. Onri act mainly as a component of the title. Folk omens can play the role of a title only in newspaper materials, where it is a question of the weather, agriculture, folk omens.

We include Ukrainian folk songs among the precedent newspaper titles taken from folk art. Most of the quotes from the songs are presented in transformations, however, the changes are minor and it is easy to establish the source. header structure. Their use is more often fragmentary, that is, rarely the whole title is equal to a separate row from the song.

Quotes from calendar ritual songs also often become titles or components of newspaper titles. They are actively used during the winter holidays, when carols and chants are sung. The transformation of such precedent texts is easy to restore, since they are easily recognizable due to their rhythm: in this case, the recipient pays less attention to the content than to the rhythmic structure of the title.

We also recorded isolated cases of using quotes from folk tales. They are generally amenable to change: they add an introductory and concluding part. They do not use the names of fairy tales, but famous quotes by which they recognize a fairy tale.

Key words: newspaper text, titles complex, precedent phenomenon, transformation.

*Новіцька О. І.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри української мови**Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського**Міністерства охорони здоров'я України*

НАЗВИ ОДЯГУ ТА ВЗУТТЯ ПОЛЬСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В ГОВІРКАХ ПІДГАЄЧНИНИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. У статті розглянуто назви одягу та взуття, запозичені з польської мови, уживаних у говірковому мовленні мешканців Підгаєччини. Визначено їх семантику, етимологію, функціонування, особливості словотворення. З'ясовано співвіднесеність обстежених говірок з іншими європейськими мовами та українськими говорами.

Підгаєччина розташована в західній частині Тернопільської області. Підгаєцький район межує з Теребовлянським, Бучацьким, Монастирським, Бережанським та Козівським районами Тернопільської області та Галицьким районом Івано-Франківської області.

Нині багато тематичних груп лексики українських говірок, великі говіркові масиви залишаються недослідженими. До ареалів, що мало вивчені, належать і підгаєцькі говірки, які своїми лексемами збагачують українську мову. Лексичні одиниці говірки становлять номени, які з тим самим значенням вживаються і в інших українських діалектах, багато з них є загальнонародними і нормативними, проте значна їх кількість характеризується низкою особливостей.

Вивчення назв одягу та взуття в говірках Підгаєччини свідчить про те, що словниковий склад говірок багатий на лексику, запозичену з інших мов, на архаїчні елементи, має тісний зв'язок із лексикою сусідніх мов та їхніх діалектів. Запозичення з різних мов відбувалося за різних часів, воно зумовлене низкою чинників, серед яких найважливішими є історичні, соціально-економічні, політичні й культурні умови розвитку Підгаєччини. Польська мова – одна з сусідніх слов'янських мов, яка чи не найпотужніше впливала на українську. Запозичення іншомовної лексики не завжди було прямим. Через посередництво польської мови в говірках Підгаєччини зафіксовано чимало запозичень з інших європейських мов.

Підгаєцькі говірки є центральною частиною надністрянського діалекту і певною мірою репрезентують характерні риси говірок надністрянського діалекту південно-західного наріччя.

Ключові слова: говірка, запозичення, лексема, номен, сема, польська мова.

Постановка проблеми. Запозичення – це елементи чужої мови (слова, словотворчі афікси, синтаксичні конструкції та ін.), перенесені з однієї мови в іншу в результаті мовних контактів, які є невід'ємною і дуже важливою частиною лексики української мови [1, с. 45]. Немає такої мови, яка б не мала запозичених слів. Запозичення слів – один з яскравих прикладів взаємодії мов і діалектів, створення спільних цінностей, це активний творчий процес збагачення словникового складу мови й діалекту [2, с. 49]. Запозичення було і залишається одним із продуктивних шляхів поповнення лексичного складу української

мови і потребує докладного вивчення різних аспектів засвоєння запозичених слів. С.І. Олексієнко зазначає, що запозичення – це складний і довготривалий процес перетворення іномовного матеріалу на слово, подібне до споконвічного. Ця адаптація передбачає формальне (фонетичне, граматичне) і семантичне освоєння його. Слова польського походження займають значне місце в лексико-семантичній системі говірок української мови, а це зумовлює потребу в їх докладному вивченні.

Польська мова – одна з сусідніх слов'янських мов, яка чи не найпотужніше впливала на українську мову. Саме завдяки польській мові, на думку О.Б. Ткаченка, українська літературна мова віддалилася від решти східнослов'янських [3, с. 683]. Є різні оцінки впливу польської мови на українські говірки, але нині немає чітких даних про кількість та географію розселення поляків в Україні в різні періоди її історії, а також бракує досліджень, які показували б, наскільки глибоко польська мова, її лексичні елементи проникали в Україну територіально.

Проблему україно-польської мовної взаємодії (на рівні як літературних мов, так і діалектів) досі глибоко не досліджено. Серед мовознавців немає одностайності в поясненні багатьох явищ української діалектної мови та ролі польської мови в їх постанні. Часто головним аргументом на користь тієї чи іншої думки служить територія поширення полонізмів різного походження в українських говірках [4, с. 204].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему запозичень досліджували вітчизняні й польські вчені: Л. Щерба, О. Потебня, І. Огієнко, О. Реформатський, В. Виноградов, Л. Крисін, В. Німчук, Ю. Жлуктенко, О. Брюкнер, С. Урбаньчик, Б. Дунай, Я. Сятковський, Х. Рибіцька, Я. Токарський, Б. Вальчак та ін.

Актуальність дослідження зумовлена відсутністю комплексного дослідження впливу польської мови на українські говірки, зокрема говірок Підгаєцького району Тернопільської області.

Метою статті є виявити польські запозичення серед побутової лексики, яка функціонує на території Підгаєччини. Реалізація поставленої мети передбачала розв'язання таких завдань:

- 1) на підставі польових записів установити функціональну активність номенів на позначення досліджуваних сем говірок Підгаєччини;
- 2) подати структурно-семантичний аналіз лексем;
- 3) установити лексико-семантичні паралелі з іншими мовами сусідніх держав та українськими діалектними континуумами.

Матеріалом для дослідження стали власні польові записи, зібрані в 37 населених пунктах Підгаєччини Тернопільської області – м. Підгайці – районний центр, с. Сільце, с. Вербів, с. Угринів, с. Старе Місто, с. Мужилів, с. Мирне, с. Рудники, с. Литвинів, с. Старий Литвинів, с. Носів, с. Завалів,

с. Боків, с. Шумляни, с. Новосілка, с. Білокриниця, с. Голгоча, с. Гнильче, с. Затурин, с. Заставче, с. Бронгалівка, с. Юстинівка, с. Мозолівка, с. Волиця, с. Червень, с. Яблунівка, с. Поплави, с. Сонячне, с. Степове, с. Вага, с. Михайлівка, с. Голendra, с. Галич, с. Лиса, с. Середне, с. Загайці, с. Пановичі (див. рис. 1).

Виклад основного матеріалу. Підгаєцькі говірки є центральною частиною наддністрянського діалекту і певною мірою репрезентують характерні риси говірок наддністрянського діалекту південно-західного наріччя.

Вибрана для дослідження територія – Підгаєччина – до 1990-х років входила до складу Бережанського району. Підгаєччина розташована в західній частині Тернопільської області. Підгаєцький район межує з Теребовлянським, Бучацьким, Монастириським, Бережанським та Козівським районами Тернопільської області і Галицьким районом Івано-Франківської області (див. рис. 2).

Українська мова активно реагувала на всі зміни, які відбувалися в суспільстві, вона рясніє запозиченнями з різних мов; не є винятком і тематичні групи побутової лексики.

Представлені в статті діалектизми є говірковою нормою в побуті для всіх мешканців Підгаєччини. Причому пересічні мовці не сприймають їх як запозичені з польської мови, оскільки не знають її.

Спробуємо розглянути й проаналізувати семантику та функціонування кількох полонізмів, які прийшли в українську мову чи активізували своє вживання.

Серед підгаєцьких народних назв одягу та взуття, які запозичені з польської мови, зафіксовано слова *уб'йори*, *кам'їзел'ка*, *райтки*, *запаска*, *капе^лух*, *каш'кет*, *воп'час*, *капці* та словосполучення *хустина з френдзі'єми*, *пар'чова хустина з френдзі'єми*.

Рис. 2. Карта № 1 Тернопільщина

Рис. 1. Карта № 2 Підгаєччина

На позначення святкового одягу на всій досліджуваній території зафіксовано лексеми *уб'йори*, *убран'є*. Назва *уб'йори* 'святковий одяг' утворена від слова *убір* (*вбір*). У сучасній українській літературній мові вживається як 'те, що одягають на себе; одяг взагалі або багатий, пишний одяг; убрання' [СУМ, X, с. 356]. За етимологічними дослідженнями слово *уб'йори* – *уб'йори* 'одяг' запозичено з польської мови, пор. пол. *ubiór* 'одяг', яке походить від слова *ubierać* 'одягати, одягнути', що є префіксальним утворенням від *brać* 'брати' [ЕСУМ, VI, с. 11].

Таку ж назву засвідчено в бойківських говірках – *уб'йоре* 'святковий одяг' [СБГО, с. 15]. У сусідніх говорах із близькою семантикою побутують українські словотвірні аналоги, зокрема в наддністрянських – *убран'є* 'костюм' [2, с. 143], в гуцульських говірках лексема *убран'є* виступає із семантикою 'близна' і 'одяг' [ГТ, с. 217], в середньополіських – *убран'а*, *убран'іє* 'святковий одяг' [6, с. 31], в лемківських – *убран'а* 'народний одяг' [Дуда, с. 226], у львівському лексиконі – *убран'а* 'одяг', 'чоловічий костюм' [ЛЛ, с. 739].

Назва *кам'ізелка* зі значенням 'короткий ватний, безрукавний одяг' у сучасній українській мові зафіксована як 'те саме, що безрукавка, жилетка' [СУМ, IV, с. 83], що запозичена з польської – *kamizela* 'вид каптана', *kamizelka* 'безрукавка' [ЕСУМ, II, с. 358].

Лексема *кам'ізелка* відома в багатьох говірках української мови, зокрема: поліських – *кам'ізелка*, *кам'зелка*, *кам'ізелка* 'верхній одяг, подібний до свити', 'чоловіча безрукавка', 'чоловіча жилетка' [СППЛ, с. 90, 95], бойківських – *кам'ізел* 'каптан із рукавами', 'короткий чоловічий одяг без рукавів, безрукавка', 'верхній жіночий одяг без рукавів' [СБГО, I, с. 337], у лемківських – *кам'ізелка* 'камізелка, жилетка як частина чоловічого костюма-трійки' [КСЛГП, с. 130], західноукраїнських – *кам'ізелка* 'жіноча й чоловіча безрукавка' [7, с. 84], західнополіських – *кам'ізелка* 'жіноча й чоловіча безрукавка' [СЗГА, с. 172], наддністрянських – *кам'ізелка* 'верхній одяг' [2, с. 143], волинських – *кам'ізелка* 'безрукавий короткий одяг', 'жилет' [СБГО, I, с. 336-337]. Лексичними паралелями до укр. *кам'ізелка* є рос. *кам'зол* 'безрукавка, жилетка', білор. *кам'зол* 'каптан', пол. *kamizelka* 'безрукавка', болг. *кам'зола* 'полотняний дитячий або жіночий одяг' [ЕСУМ, II, с. 358].

Лексеми *райтки* у значенні 'чоловічі штани, вузькі на литці, а на стегнах широкі' в літературній мові не зафіксовано. В українську мову назву *райтки* запозичено з польської мови, пор. пол. *rajtki* 'рейтузи' [ЕСУМ, V, с. 18].

Окрім Підгаєччини, лексема *райтки* 'галіфе' простежується в бойківських говорах [СБГО, с. 167], у лемківських – *райтки* 'галіфе' [Дуда, с. 89], наддністрянських – *райтки* 'штани' [2, с. 147], львівському лексиконі – *райтки* 'штани, штани-галіфе' [ЛЛ, с. 624].

Семема 'жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру, що використовується для обгортання стану поверх сорочки чи спідниці' на Підгаєччині має назви *запaska*, *запашчина*. Лексеми *запaska* 'жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру, що використовується для обгортання стану поверх сорочки чи спідниці' у СУМ зафіксовано так: 1) в ідентичному значенні з говірковим, 2) 'фартух', що кваліфіковане як діалектне [СУМ, III, с. 247]. Припускається, що слово *запaska* від *нас* 'фартух' в укр. мову запозичено з польської мови, пор. пол. *pas* 'пояс', яке зводиться до праслов. **pojasъ* 'пояс' [ЕСУМ, IV, с. 303].

Джерела української мови також засвідчують номен *запaska* у значенні 'жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру, що одягають наперед, щоб запобігти забрудненню сукні, спідниці тощо; складова частина українського національного костюма' [СЗУЕ, с. 614; СУМГ, II, с. 76].

В українських говірках лексема *запaska* має такі значення: в гуцульських – *запaska* 'жіночий поясний одяг із двох полотнищ (тканий із вовняної пряжі)' [ГТ, с. 77], у бойківських – *запaska* 'фартух' [СБГО, с. 279], у наддністрянських – *запaska* 'фартух' [2, с. 146], у лемківських – *запaska* 'фартух' [Дуда, с. 340], у подільських – *запaska* 'фартух' [СПГБ, с. 37], у західноволинських – *запaska* 'жіночий фартух на будень' [МСЗВГ, с. 121], у західнополіських – *запaska* 'фартух поверх спідниці' [СЗГА, I, с. 172].

На позначення літнього капелюха з широкими крисами, плетеного або зшитого з тканини, в досліджуваних говірках мовці використовують лексеми *капел'ух*. Назва *капел'ух* 'літній капелюх із широкими крисами, плетений або зшитий із тканини' у сучасній українській мові вживається із значенням 'жіночий або чоловічий головний убір із фетру, соломи тощо; бриль' [СУМ, IV, с. 92]. В українську мову назва запозичена з польської, яка перейнята з латинської, пор. лат. *capellucio* 'вид головного убору' [ЕСУМ, II, с. 370].

Схожі назви зафіксовано в бойківських говірках – *капел'уш'ча* 'капелюшок' [СБГО, I, с. 339], в західнополіських – *капел'уш* 'капелюх'; 'бриль'; 'верхній сніп на полу-кіпкові' [СЗГА, I, с. 209], в поліських – *капел'уш* 'капелюх' [СППЛ, с. 90], у львівському лексиконі – *капел'уш* 'капелюх' [ЛЛ, с. 345], лемківських говірках – *капел'уш* 'капелюх', 'капелюх, чоловічий і жіночий головний убір' [Дуда, с. 158; КСЛГП, с. 132]. Іншомовними паралелями до укр. *капел'ух* виступають рос. *капел'юх* 'шапка, кашкет; хутряна шапка з вухами', білор. *кап'люш* 'шапка, кашкет', ч. *kapelusz* 'шапка, кашкет; хутряна шапка з вухами' [ЕСУМ, II, с. 370].

На позначення міжсезонного чоловічого головного убору, що виготовлений із тканини, із козирком, у досліджених говірках зафіксовано такі лексеми, як *кашкет*, *кашкет*, *кашкет*. У сучасній українській літературній мові лексема *кашкет* уживається на позначення 'чоловічого головного убору з козирком' [СУМ, IV, с. 124], що запозичена з польської мови, пор. пол. *kaszkiet* 'вид шолома' [ЕСУМ, II, с. 411].

Лексема *кашкет* поширена в бойківських – *кашкет* 'кашкет' [СБГО, I, с. 344] та наддністрянських говірках – *кашкет* 'кепка' [2, с. 148]. Лексичними паралелями до укр. *кашкет* є рос. *кашкет*, болг. *кашкет*, ч. *kasket* 'головний убір, шолом' [ЕСУМ, II, с. 411].

На позначення великих зимових хустин на досліджуваній території зафіксовано номінації: *пар'чова хустина* & *френдз'єми*, *хустина* & *френдз'єми*.

Назва *пар'чова хустина* з *френдз'єми* на дослідженій території позначає 'шовкову хустину із золотою ниткою та торочками'. Слово *парча*, від якого утворено *парчова*, має значення 'складноузорчаста тканина, зроблена з шовкових і золотих або срібних чи імітуючих їх ниток', запозичене з тюрських мов. Компонент номінації & *френдз'єми* від *френзі* 'торочки' є діалектним, що запозичений із польської мови [ЕСУМ, VI, с. 130]. Компонент номінації з *френдз'єми* від *френзі* 'торочки' в сучасній українській літературній мові кваліфіковано як діалектне [СУМ, X, с. 643].

Назва *kanцi* 'взуття' у сучасній українській мові вживається як 'легкі туфлі, переважно для хати' [СУМ, IV, с. 98]. Здебільшого це слово кваліфікують як запозичення з польської мови, пор. пол. *karcie* 'примітивне взуття; старе зношене взуття; хатні туфлі; вид шкарпеток' [ЕСУМ, II, с. 371].

У волинських говорах зафіксовано лексему *kerцi* 'постоли' [АУМ, II, карта № 294], у лемківських – *kanец* 'тапочок; черевик, викладений повстю; кінець, капут' [КСЛП, с. 132].

У досліджуваних говірках на позначення підборів зафіксовано лексеми *vonцac*, *obцac*. Лексему *obцac* 'каблук' у літературній мові кваліфіковано як діалектне [СУМ, V, с. 602]. Слово *obцac* на позначення 'каблука, підбора', 'задника у чоботі' запозичено з польської мови, пор., пол. *obcas* 'каблук, підпор' [ЕСУМ, 4, с. 146].

Якщо говорити про інші регіони України, то такі назви побутують у буковинських говірках – *obцac* 'підбор, каблук' [СБГ, с. 86], у західнополіських – *отцас* 'закаблук' [СЗГА, II, с. 15], бойківських – *обцас* 'каблук' [СБГО, II, с. 13], сусідніх гуцульських – *обцас*, 'каблук' [ГГ, с. 137], поліських – *обцас* 'задник у чоботі', 'каблук' [СПГЛ, с. 140] лемківських – *обцас* 'каблук' [КСЛП, с. 206].

Висновки. Отже, помітний пласт назв одягу та взуття, що поширені на Підгаєччині, становлять запозичення з польської мови, що зумовлено історичними, політичними й культурними умовами розвитку краю, а також із близькою спорідненістю польської та української мов: для носіїв говірки запозичувати слова з мови, порівняно зрозумілої, є нескладним. Проте велика частина таких запозичень із польської мови нині уже сприймаються як застарілі, що, вочевидь, спричинене відсутністю безпосереднього контакту з польськомовним середовищем. Запозичення з іншомовної лексики не завжди було прямим. Через посередництво польської мови в говірках Підгаєччини зафіксовано чимало запозичень з інших європейських мов. Нині актуальним завданням залишається створення словника запозичених слів із польської мови.

Література:

1. Українська мова. Словник-довідник за ред. А. Загітка. Донецьк, 1998. 144 с.
2. Бичко З. Діалектна лексика наддністрянського говору. Тернопіль, 2000. 280 с.
3. Ткаченко О. Українсько-польські мовні контакти. Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2004. С. 683–684.
4. Зілинський І. Взаємовідносини між українською та польською мовою. *Записки НТШ. Праці філологічної секції*. 1937. Вип. 11. С. 203–215.
5. Гриценко П. Словники традиційної культури: між термінографією та етнографією. *Українська термінологія і сучасність*. 2003. Вип. 5. С. 6–13.
6. Гримашевич Г. Середньополісько-гуцульські лексико-семантичні паралелі (на матеріалі назв одягу та взуття). *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. 2008. Вип. XIX–XX. С. 30–32.
7. Матейко К. Український народний одяг: етнографічний довідник. Київ, 1996. 195 с.

Список використаних джерел:

- АУМ – Атлас української мови. Київ, 1984 – 2001. Т. 1–3.
 ВСПГ – Ващенко В. Словник полтавських говорів. Харків, 1960. 107 с.
 ГГ – Гуцульські говірки: короткий словник / за ред. Я. Закревської. Львів, 1997. 232 с.
 Дуда – Дуда І. Лемківський словник. Тернопіль, 2011. 376 с.

- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови. Київ. Т. 1–7.
 КСЛП – Пиртей П. Короткий словник лемківських. Івано-Франківськ, 2004. 364 с.
 ЛЛ – Хобзей Н. Лексикон львівський: поважно і на жарт. Львів, 2009. 672 с.
 МСЗВГ – Корзюнок М. Матеріали до словника західноволинських говірок. Київ, 1987. С. 62–67.
 НРС – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів, 2008. 288 с.
 СБГ – Словник буковинських говірок / за ред. Н.В. Гуйванюк. Чернівці, 2005. 688 с.
 СБГО – Онишкевич М. Словник бойківських говірок. Київ, 1984. Ч. 1–2.
 СГТБ – Негрич М. Скарби гуцульського говору. Львів, 2008. 224 с.
 СЗГА – Аркушин Г. Словник західнополіських говірок. Луцьк, 2000. Т. 1–2.
 СЗУЕ – Жайворонок В. Знаки української етнокультури. Київ, 2006. 703 с.
 СПГБ – Брилінський Д. Словник подільських говірок. Хмельницький, 1991. 199 с.
 СПГЛ – Лисенко П. Словник поліських говорів. Київ, 1972. 260 с.
 СУМ – Словник української мови. Київ, 1970–1980. Т. 1–11.
 СУМГ – Словарь української мови / за ред. Б.Д. Грінченка. Київ, 1907–1909. Т. 1–4.

Novitska O. Names clothing and shoes of Polish origin in subdialects of Pidhaysi region, Ternopil oblast

Summary. The article analyzes the names of clothing and shoes from the Polish language used in the sub-dialectal speech of the inhabitants of Pidhaysi region. Their semantics, etymology, functioning, peculiarities of word-formation have been determined. The correlation of the surveyed sub-dialects with other European languages and Ukrainian sub-dialects has been determined.

Pidhaysi district is located in the western part of Ternopil region. The areal of Pidhaysi district borders with Terebovlya, Buchach, Monastyrsk, Berezhany and Kozova districts of Ternopil region and Halych district of Ivano-Frankivsk region.

Nowadays, many thematic groups of Ukrainian subdialects vocabulary as well as large communicative arrays remain unexplored. The areals that are not sufficiently studied include Pidhaysi subdialects. Its lexemes enrich the Ukrainian language. The lexical units of the subdialect are names, that have the same meaning in other Ukrainian dialects, many of them are universal and normative, but at the same time they are characterized by a number of features.

The study of the names of clothing and shoes in the sub-dialects of Pidhaysi region suggests that the vocabulary of the sub-dialects is rich in lexis borrowed from other languages, and in archaic elements and has a close connection with the lexis of neighboring languages and their dialects. Borrowing from different languages took place at different times, it is conditioned by a number of factors, among which the most important are the historical, socio-economic, political and cultural conditions of the development of Pidhaysi region. The Polish language is one of the neighboring Slavic languages, which had one of the most powerful influences on the Ukrainian language. Borrowing foreign language vocabulary was not always straightforward. By the medium of the Polish language, Pidhaysi region sub-dialects contain a lot of borrowings from other European languages.

Pidhaysi region sub-dialects are the central part of the Naddnistransk dialect and to a certain extent represent the characteristic features of sub-dialects of Naddnistransk dialect of the southwestern dialect.

Key words: sub-dialect, borrowing, lexical item, nomen, seme, the Polish language.

Паук М. М.,
кандидат філологічних наук,
ВСП «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
Мукачівського державного університету»

ФУНКЦІЇ ЧАСТКИ І В УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ З ОБМЕЖУВАЛЬНИМ КОМПОНЕНТОМ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню частки і в структурі українських прислів'їв з обмежувальними компонентами, які відіграють вирішальну роль у наданні багатьом прислів'ям афористичності й образності. Сучасне вчення про частини мови має певні традиції, знання та врахування яких необхідне для правильного розуміння сутності поняття «частини мови» і визначення тенденцій їх виділення в окремі розряди слів. Цілком зрозуміло, що для побудови єдиної граматичної системи в сучасному мовознавстві важливу роль відіграє дослідження окремих граматичних розрядів слів, комплексний аналіз їхніх лексико-семантичних, словотвірних, морфологічних, синтаксичних та інших ознак. Неповнозначні незмінні слова – це клас службових слів, які у традиційній граматиці прийнято кваліфікувати як окремі службові (неповнозначні) частини мови. У цьому класі виділяють ряд підкласів: прийменники, частки і сполучники. Такий поділ слів подається, зокрема, в академічному курсі «Сучасна українська літературна мова. Морфологія». Визначення ролі частки і в складі прислів'їв має певні труднощі. Це пов'язано з тим, що в лінгвістичній літературі вона описана не дуже детально. Тому для інтерпретації її функцій залучимо спостереження над описаними значно докладніше часткою навіть і її російським відповідником – часткою *даже*. Частка і виступає одним із важливих засобів формування узагальнювальної семантики, властивої природі паремій. Ця частка під впливом семантико-граматичних властивостей прислів'їв зазнає суттєвих модифікацій початкової функції долучення до множини, вона виявляє розширювально-прислужувальну й звужувально-вилучальну функції. Зазначена властивість частки і у складі прислів'їв одержує суттєві модифікації. Це пов'язано з природою прислів'їв, які відтворюють узагальнювальні судження, а не називають те, що конкретно спостерігає мовець. Така природа паремійних суджень більше відповідає щойно сформульованим властивостям частки і, аніж властивостям частки *навіть*. Підтвердженням цього припущення виступає факт широкої вживаності в українських прислів'ях частки і при майже повній відсутності частки *навіть*.

Ключові слова: синтаксис, семантика, граMATика, компонент, структура українських прислів'їв, частка.

Постановка проблеми. Прислів'я, як давній і типовий для всіх мов і народів засіб образного вираження людського досвіду про навколишній світ, традиційні цінності й моральні основи людського буття, демонструють деякі специфічні особливості своєї синтаксичної будови. Одним із провідних типологічних принципів організації українських паремій є використання в їхньому складі різноманітних синтаксем, що обмежують сферу справедливості судження, вираженого предикативною основою. За нашими підрахунками, це явище

представлено приблизно в десятій частині українського паремійного фонду.

Вживання різноманітних обмежувачів виступає засобом усунення тривіальності або ж смислової несправедливості змісту предикативної основи, рис, які досить часто зумовлені тим, що предикативні основи виражають категоричні загальні судження: ці судження стверджують наявність постійної позачасової властивості для всіх денотатів неререферентних імен. Логічна схема таких суджень має вигляд *Усі S є P* або *Жодне S не є P*. Наш життєвий досвід завжди може заперечити таку категоричність, знайти факти, які підтверджують положення, що *Не всі S є P* або *Деякі S не є P*. Введення в прислів'я членів речення, які обмежують простір справедливості судження, що міститься в предикативній основі, дозволяє знизити ступінь категоричності [1]. Наприклад, у прислів'ї *В зимовий холод кожний молод* парадоксальність судження *кожний молод* знімає вказівка на температурні обмеження прояву ознаки (*Тоді, коли зимовий холод, кожний молод*), у прислів'ї *В гостях і жук м'ясо* надмірна категоричність основи речення знімається за допомогою обставини місця в гостях (*Якщо перебуваєш у гостях, то там і жук м'ясо*), у прислів'ї *Добру людину бджола не кусає* функцію зняття несправедливості судження *Людину бджола не кусає* виконує означення (*Якщо людина добра, її бджола не кусає*) [2].

Аналіз останніх досліджень. Розглядаючи частки як граматичний клас службових слів, О. Безпояско кваліфікує їх як незмінну службову частину мови і не заперечує наявності в них певної семантики: частки, «хоча й не називають фрагментів довкілля..., вносять у речення певний елемент змістової характеристики» [3]. Чітко визначена й узагальнена семантика простежується і в сполучниках (пор.: оскільки, проте, якщо, хоч, чи, і тощо). Щодо статусу в системі частин мови прийменників І.К. Кучеренко вказує на їхню семантико-граматичну безпідставність як частини мови: «Прийменники – це прислівники узагальненого значення. Цим встановлено й місце їх у системі частин мови» [4].

Як зазначив Ю.О. Карпенко, об'єднання в одній частині мови прислівників і прийменників – чи не найслабше місце в класифікації частин мови, запропонованій І.К. Кучеренком [5].

Все це, безперечно, заперечує асемантичність службових слів і певною мірою спростовує погляд на цю категорію слів як на аналітичні синтаксичні морфеми, що усталилися останнім часом в українському мовознавстві. З позиції функціонально-категорійної граматики нечастини мовний характер службових слів дедалі активніше обстоюється в сучасних дослідженнях [6].

Мета статті. Так, простежуючи склад та ієрархію частин мови у сучасному мовознавстві, І.Р. Вихованець у монографії

«Частини мови в семантико-граматичному аспекті» вказує на нечастининомовний характер службових слів і недоліком традиційного поділу слів за частинами мови вважає розміщення їх в одній площині: «Семантичний критерій у тому плані, що й для повнозначних слів, для службових слів не застосовний» [7]. На його думку, застосування триєдиного критерію (лексичного, морфологічного та синтаксичного) у класифікації частин мови «виявляє морфемний характер прикметників, сполучників, зв'язок і часток», які вчений кваліфікував як «аналітичні синтаксичні морфеми» [8].

Виклад основного матеріалу. Серед українських паремій із такими обмежувальними синтаксемами, вміщених у збірник «Українські прислів'я та приказки» (далі – УПП) [7], 230 прикладів, що становить близько 16%, припадає на висловлювання, в яких використано частку *і*. Вона переважно є складником предикативної основи, з обмежувальними синтаксемами ця частка зареєстрована лише в 11 прикладах. Семантика таких прислів'їв має деякі відмінності, зумовлені вживанням частки. Покажемо ці особливості.

Визначення ролі частки *і* в складі прислів'їв має певні труднощі. Це пов'язано з тим, що в лінгвістичній літературі вона описана не дуже детально. Тому для інтерпретації її функцій залучимо спостереження над описаними значно докладніше часткою *навіть* і її російським відповідником – часткою *даже*. Про можливість такого зближення часток *і* й *навіть* свідчить, зокрема, «Словник української мови», де зазначено, що частка *і* вживається в значенні, близькому до частки *навіть*, що демонструють такі приклади: *Його й в окопі не піймаєш* (Номис); – *Ти, може, серденько, того й не знаєш, Як гарно, або як співаєш – І соловейко так не втне...* (Л. Глібов) [1].

За своєю синтаксичною функцією *навіть* належить до прислівних часток і зазвичай кваліфікована як підсилувальна або видільна частка. До підсилувально-видільних часток, які вживають для підсилення або виділення окремих слів у реченні, крім частки *навіть*, належать частки *тільки, лише (лиш), всього-на-всього, хоч, хоча б, принаймні, аж, же (ж), -таки, -то, все, ще, вже, вже й, і, та, собі, о, ой*. Частка *навіть* виділяє, акцентує певний елемент речення незалежно від його синтаксичного призначення [6, с. 33]. Частка *навіть* є виразником несподіваного порушення очікувань суб'єкта. На цю її особливість указують багато дослідників. Наприклад, за визначенням А.Б. Шапіро, вона вказує, що в реченні висловлюється те, що можна було і не припускати» [9, с. 278]. А.М. Миревич називає її часткою «винятковості, незвичайності» [4, с. 114]. Ф.С. Бачевич зараховує її до слів «обманутого сподівання» [3, с. 239–247].

Іншою особливістю частки *навіть* є те, що вона виразно демонструє належність до дискурсивних слів і пов'язана з актуалізацією певних дискурсивних смислів, що збагачують зміст речення [2]. Описуючи частку *даже*, багато дослідників (А. Вежицька, Ю.Д. Аפרесян, І.М. Богуславський, Г.Ю. Крейдлін, О.В. Урисон) звертають увагу на те, що за її допомогою проходить своєрідне розширення кола денотатів, пов'язаних з описуваною ситуацією. Зокрема, це було показано порівнянням речень (1) *Петро пішов у кіно* й (2) *Навіть Петро пішов у кіно*. На думку А. Вежицької, речення (2) має таку семантику: (і) *Петро пішов у кіно*; (іі 1) *Інші люди пішли в кіно*; (іі 2) *Мовець очікував, що Петро не пішов у кіно*. Компоненти (іі 1) й (іі 2) показують, що частка *навіть* розширює зміст речення *Петро пішов у кіно* як денотативно – актуалізацією

думки, що ознака «піти в кіно» була властива й іншим людям, так і модальною характеристикою ситуації *Петро пішов у кіно* як неочікуваної. Частка *навіть* сприяє зосередженню уваги на винятковості, незвичайності суб'єкта описуваної ситуації.

Розгляд аналогічного речення, але з часткою *і* (*І Петро пішов у кіно*) показує, що для його тлумачення достатніми будуть лише два речення: (і) *Якісь люди пішли в кіно*; (іі 1) *Петро також пішов у кіно*. О.В. Урисон вважає, що в подібних прикладах частка *і* виконує функцію долучення до множини [8]. На відміну від частки *навіть*, частка *і* зосереджує увагу не на виділенні виняткового, несподіваного суб'єкта і, відповідно, на неочікуваній ситуації, вона актуалізує інформацію про розширення суб'єктного простору в реалізації певної предикативної ознаки.

Зазначена властивість частки *і* у складі прислів'їв одержує суттєві модифікації. Це пов'язано з природою прислів'їв, які відтворюють узагальнювальні судження, а не називають те, що конкретно спостерігає мовець. Така природа паремійних суджень більше відповідає щойно сформульованим властивостям частки *і*, ніж властивостям частки *навіть*. Підтвердженням цього припущення виступає факт широкого вживаності в українських прислів'ях частки *і* при майже повній відсутності частки *навіть*.

Розглянемо особливості використання частки *і* спочатку у складі обмежувальних синтаксем, де, як уже зазначалося вище, вона зафіксована лише в 11-ти прислів'ях. Найчастіше тут частка *і* семантично пов'язана з прикметником або ж з іменниками, що мають виразну ознаковість, наприклад, з субстантивованими прикметниками: *І в лиху годину не кидай дружину* (УПП, с. 178); *І на гладкій дорозі люди ноги ламають* (УПП, с. 95); *І сліпа коняка везе, як видючий на возі сидить* (УПП, с. 89); *І задрипана ворона своїм дітям оборона* (УПП, с. 188); *І мудрому годі їсти, коли нема що* (УПП, с. 242); *І на мудрих часом чорт їздить* (УПП, с. 242); *І на мудрім дідько на Лису гору їздить* (УПП, с. 242); *І з дурня був би ватажок, коли править батіжок* (УПП, с. 252).

У разі приєднання частки *і* до означень або ознакової семи відбувається розширення меж денотатів, названих іменниками, до всеохопності. Враховуючи це, можна говорити про трансформацію функції включення в множину, властиву частці *і*, у розширювально-приєднувальну функцію. Так, у прислів'ї *І в лиху годину не кидай дружину* зона обмеження дії *не кидай дружину* розширена з *доброї години* до *години лихої*, а отже, це прислів'я стає синонімічним реченню *У будь-яку годину не кидай дружину*. Подібне розширення обсягу денотата спостерігаємо і в прислів'ї *І на гладкій дорозі люди ноги ламають*: тут сфера реалізації прояву *люди ноги ламають* поширена з нерівної дороги, де це є звичним, й на гладку, тобто охоплює будь-яку – рівну і нерівну – дорогу. Здатність обороняти дітей у прислів'ї *І задрипана ворона своїм дітям оборона* приписана будь-якій вороні, а не тільки сильній чи здоровій [3]. Значення *на будь-кому* передає прислів'я *І на мудрім дідько на Лису гору їздить*. Іменники, що побудовані на основі певної ознаки, наприклад, іменник *дурень*, у прислів'ях співвіднесені з антонімічними іменниками *розумний, розумник*, а отже, стають засобом позначення будь-якої людини: *І з дурня був би ватажок, коли править батіжок* (УПП, с. 252) = *З кожного був би ватажок, коли править батіжок*.

Характеризуючи наведені прислів'я, можна констатувати, що, з одного боку, обмежувач звукує рамки справедливості думки, вираженої предикативною основою, з іншого ж, – зав-

дяки використанню частки *і* відбувається розширення рамок справедливості судження до всеохопності. Цим у деяких прислів'ях долається парадоксальність або незрозумілість висловлювань. Пор.: (?) *На гладкій дорозі люди ноги ламають;* (?) *Задрипана ворона своїм дітям оборона* [2, с. 277].

Лише в двох прикладах спостерігаємо наближення семантики частки *і* до підсилювально-видільної семантики частки *навіть* *і*, відповідно, акцентування уваги на винятковості названої ситуації: *І на мудрих часом чорт їздить;* *І в погоду часом грім ударить* (УПП, с. 57). Це відбувається під впливом обмежувальної обставини *часом* [1, с. 277].

Іменники, що не допускають антонімічних протиставлень, у поєднанні з часткою *і* зазвичай виступають засобом розширення меж прояву ситуації, але не до всеохопності. Тут частка *і* наближається за семантикою до підсилювально-видільної частки *навіть*, вона виділяє виняткову ситуацію: *І з посьміху люди бувають* (УПП, с. 284). Подібне перетворення, пов'язане з виділенням незвичної ситуації, демонструє *і* прислів'я *І на Поділля не росте хліб по кіллю та ковбасами плоти не городять* (УПП, с. 362). У цьому прислів'ї *Поділля*, як це й буває в висловленнях із запереченням, виступає місцем, де найбільш вірогідним є прояв ситуації *хліб росте по кіллю* (див. про семантику частки *даже* при запереченні в праці [1, с. 152–166]).

В основній масі аналізованих прислів'їв частку *і* вживають при компонентах предикативної основи. З них близько 200 прикладів ілюструють функціонування частки *і* в основах без заперечення, а близько 40 – із запереченням.

Розглянемо спочатку використання частки *і* в прислів'ях, що не містять у собі заперечення. У більшості прислів'їв цієї групи частку *і* спостерігаємо при підметах або ж коли йдеться про формально односкладні речення, при предикативно характеризованих словоформах.

Найбільш яскраво здатність розширювати коло суб'єктів до всеохопності виявляють прислів'я, в яких частка *і* стосується субстантивованих прикметників, сполучень іменників із прикметниками, а також іменників, денотати яких мають виразні ознакові характеристики: *Бідного й мудрі слова мало важать* (УПП, с. 18); *Без дурних і розумним погано* (УПП, с. 248); *Від гнилого яблука і здорове гниє* (УПП, с. 277); *Щирому серцю і чужа біль колька* (УПП, с. 264); *В куті і беззубий собака гавкає* (УПП, с. 65); *При добрій годині і дурень човном правитиме* (УПП, с. 254, 264); *Без гроша дурна і наймудріша голова* (УПП, с. 347); *При нещасті й розумний подурнішає* (УПП, с. 48). У всіх цих прикладах частка *і* вводить суб'єкти, які антонімічно додаються до більш очікуваних, а отже, цим досягається розширення сфери дії предикативної ознаки на всі суб'єкти. Наприклад, у прислів'ї *Бідного й мудрі слова мало важать* фактично йдеться про те, що мало важать не тільки *немудрі слова*, а й слова *мудрі*. Тим самим таке розширення суб'єктів призводить до вираження всеохопності прояву предикативної ознаки. Про це свідчить і регулярність синонімічних відповідників цим прислів'їв, в яких можна використати займенники *весь*, *кожний*, *всякий*, *будь-хто*, *будь-який* тощо. Наприклад: *Бідного всі слова, у тому числі й мудрі, мало важать;* *Без дурних усім, у тому числі і розумним, погано;* *Вкуті будь-який собака, у тому числі і беззубий, гавкає;* *При добрій годині будь-хто, у тому числі і дурень, човном правитиме.* Прислів'я *З чужих рук і мед гіркий, а в своїх і гірке – мед* (УПП, с. 341), в якому частка *і* приєднана до іменника *мед*, денотат якого має яскраву

провідну ознаку *солодкий*, легко може бути трансформованим у речення *З чужих рук усе гірке, а в своїх усе мед* [2, с. 278].

Як засвідчує аналіз прислів'їв, виділені часткою *і* суб'єкти зазвичай є несподіваними, оскільки вони апіорі не можуть мати ознак, позначених присудком. Одним із таких іменників, денотат яких у народній уяві має певне досить чітко виражене коло притаманних йому ознак, є іменник *чорт*, зафіксований у сполученні з часткою *і* в 5 прикладах, де він виступає підметом: *Гнилого болота і чорт боїться* (УПП, с. 273); *Від п'яного і чорт утікає* (УПП, с. 318); *Багатому і чорт гроші носить* (УПП, с. 24); *Багатому і чорт яйця несе, а вбогому і курка не хоче* (УПП, с. 24); *Багатому і чорт дітей колише, а бідному і нянька не хоче* (УПП, с. 24). У чотирьох прикладах зазначений іменник виступає об'єктом, на який спрямована дія: *За гроші ніп і чорта поцілує* (УПП, с. 357); *Гуртом і чорта поборем* (УПП, с. 330); *Собором і чорта поборем* (УПП, с. 331); *Перед пеклом і чорта треба просити за кума* (УПП, с. 360). В усіх названих у прислів'ях ситуаціях *чорт* виявляє нетипові йому риси: він боїться болота, утікає від п'яного, носить гроші і навіть несе яйця, колише дітей, його можна побороти, поцілувати тощо. Ці риси сприймаються як неприпустимі. Таким чином у прислів'ї формується думка про всеохопність вираженої ознаки, про її поширення не тільки на можливе, але й на неприпустиме. Про всеохопність ознаки свідчать синонімічні зближення наведених прислів'їв: *Гнилого болота всі бояться;* *Від п'яного всі утікають;* *За гроші ніп будь-кого поцілує;* *Гуртом усіх поборемо.*

Різновиди незвичних із погляду здорового глузду ознак суб'єкта, виражених предикатом, досить різноманітні. Так, у прислів'ях *У багатого і бики теляться* (УПП, с. 25); *У доброї господині і тівень несеться* (УПП, с. 86); *При солов'ю і горобець співає* (УПП, с. 63); *В своїм болоті і жаба співає* (УПП, с. 340); *З рідного краю і ворона мила* (УПП, с. 361); *Голодному псові і муха добра* (УПП, с. 44); *Без господаря і товар плаче* (УПП, с. 85); *У гарного господаря свиня господина, а в чорт батька зна якого і віл звалиться* (УПП, с. 85); *В чужім краю і солов'ї лиші цвірінкають* (УПП, с. 361); *Весною і в горобця пиво* (УПП, с. 69); *Восени і заєць спасений* (УПП, с. 71); *Без праці нема життя і собаці* (УПП, с. 103); *У багатого й теля з телям, а в бідного одна корівка, та й та ялова* (УПП, с. 25); *У ледачого пасічника і бджоли ледачі* (УПП, с. 113) незвичні якості приписані представникам фауни. За допомогою ж частки *і* досягається розширення зони прояву предикативної характеристики на невизначено широке коло носіїв. Ця функція частки *і* відрізняє її від частки *навіть*, досить обмежено представленій в складі прислів'їв. Остання, розширюючи коло носіїв предикативної ознаки, акцентує на унікальних властивостях названого суб'єкта. В окремих випадках це створює перепони для синонімічного використання часток *і* й *навіть*. Пор.: *У багатого навіть бики теляться;* *У ледачого пасічника навіть бджоли ледачі.*

У прислів'ях *У вмілого і долото рибу ловить* (УПП, с. 102); *У вмілого і цях голить, а в нього і бритва не хоче* (УПП, с. 225); *Сироту та вдовицю то й тріски б'ють* (УПП, с. 197); *Без хазяїна і хата сиротина* (УПП, с. 85); *З своєї печі і дим солодкий* (УПП, с. 342); *З своєї печі і дим не чадить* (УПП, с. 340); *З доброго плоти добрий і кілок* (УПП, с. 263); *Лукавому і сонце світить лукаво* (УПП, с. 289); *Хворому і мед гіркий* (УПП, с. 213); *На козаку й рогожа пригожа* (УПП, с. 364) неординарні якості демонструють предмети. Виступаючи засобом невизначено великого розширення меж прояву предикативної

ознаки, вони зумовлюють синонімічні відповідності прислів'їв із реченнями, де роль підмета виконує займенник *усе*: *У всімлого все рибу ловить; Хворому все гірке*.

У 18 прислів'ях нетрадиційними є відношення включення: *Восени і буряк – м'ясо* (УПП, с. 71); *Голодному і хрущ м'ясо* (УПП, с. 44); *Голодному і опеньки м'ясо* (УПП, с. 44); *В чужій стороні і жук м'ясо, і стару бабу молодичею зуть* (УПП, с. 361); *В гостях і жук м'ясо* (УПП, с. 65). Наслідком руйнування традиційних класифікаційних характеристик предметів, наприклад, зарахуванням до м'яса очевидно нем'ясної їжі, є формування парадоксальної думки з подальшим невизначено великим розширенням кола предметів, які відповідають такій рубрикації. Пор.: *Восени все, навіть буряк, м'ясо; Голодному все, навіть хрущ, м'ясо; Боязливому все, навіть миша, ведмідь*. Тим самим відбувається підкреслення особливостей обмежувальних просторів *восени, голодний, чужа сторона, в гостях* тощо.

Порівняно рідко неординарні характеристики одержують іменники у функції підмета, що називають осіб, частини тіла, абстрактні поняття тощо. Наприклад: *Без зброї слабі й герої* (УПП, с. 366); *Без приключки і смерті нема* (УПП, с. 219); *Без лічби і гроша нема* (УПП, с. 347); *Без причини і смерті не буде* (УПП, с. 219); *Норовистому коневі і майдан тісний* (УПП, с. 89, 297); *Сміливому і море по коліна* (УПП, с. 309); *П'яному і калюжа по вуха* (УПП, с. 319); *При добрій годині і куми побратими, а при лихій годині – нема і родини* (УПП, с. 198, 264).

Висновки. Як видно з проведеного аналізу, поява в прислів'ях значення всеохопності предикативної ознаки будується на ствердженні її прояву в неочікуваних суб'єктах, які частка *і* долучає до кола звичних носіїв ознаки. Однак власне неочікуваність суб'єктів у поєднанні з незвичною ознакою «провокує» появу можливостей для синонімічної заміни при них часток *і* й *навіть*. Пор.: *Без зброї слабі навіть герої; Без приключки навіть смерті нема; Без причини навіть смерті не буде; Сміливому навіть море по коліна; П'яному навіть калюжа по вуха; Літом навіть баба сердита на ніч*. Проте така трансформація не відповідає загальному спрямуванню прислів'їв на всеохопність характеристик, це засвідчує і штучність деяких синонімічних побудов із часткою *навіть*: *Норовистому коневі навіть майдан тісний; Без лічби навіть гроша нема; При добрій годині навіть куми побратими, а при лихій годині – нема навіть родини; По ярмарці навіть русин мудрий*.

У складі прислів'їв, в яких частка *і* стосується підметів, представлена й порівняно невелика група, в якій присудок не позначає незвичні ознаки. Наприклад: *Без ради і військо гине* (УПП, с. 366); *Старому женитися і ніч коротка* (УПП, с. 210); *В гурті і пісня в лад іде* (УПП, с. 329); *Попову корову і вовк пізна, та не візьме* (УПП, с. 358); *На свіжій цвіток і бджола сідає, а зів'ялий обминає* (УПП, с. 208); *На злого чоловіка і собака бреше* (УПП, с. 266); *На похиле дерево і кози скачуть* (УПП, с. 312); *На ворога і собака бреше* (УПП, с. 335); *Від хазяйського ока і кінч добріє* (УПП, с. 86). У цих прикладах частка *і* має базову функцію долучення до множини й не здобуває розширювально-приєднувальної функції, пов'язаної з розширенням сфери прояву предикативної ознаки до всеохопності. Пор.: (?) *Без ради і все гине; (?) Старому женитися і все коротке; (?) У лінивого все тече, і все не пече*. Іншим наслідком того, що суб'єкт не належить до незвичних носіїв ознаки, є те, що в разі заміни при них частки *і* на частку *навіть* відбуваються відчутні

смыслові зміни. Пор.: **На похиле дерево навіть кози скачуть; *У лінивого навіть стріха тече, навіть ніч не пече*.

У складі прислів'їв представлені й приклади, де частка *і* стосується другорядних членів. У разі її використання при об'єктах, переважно прямих, послідовно спостерігаємо розширення предикативної характеристики до повного охоплення об'єктів: *З ним і останній розум загубиш* (УПП, с. 242); *Боязливий і втікаючого боїться* (УПП, с. 310); *Гарний чоловік і погану жінку красить* (УПП, с. 184); *Добра жінка і лихого чоловіка направить* (УПП, с. 180); *Дурень і на рівній дорозі порожнього воза перекине* (УПП, с. 250); *Злий їздець і найкращого коня зіпсує* (УПП, с. 265).

Такі ж перетворення демонструє досить велика група прислів'їв, в яких частка *і* стосується обставин місця й часу: *Голому і на сні мулька* (УПП, с. 20); *Багатому і в печі добре* (УПП, с. 24); *Мерзлякуватуму й на печі холодно* (УПП, с. 58); *Линивому і на печі щастя* (УПП, с. 113); *Щасливому й на соломі добре спиться* (УПП, с. 48); *З чужого воза і посеред болота зведуть, а вкрадену одежу і в церкві знімуть* (УПП, с. 341); *У брехуна язик і до вух дістає* (УПП, с. 283); *Багатому і під гору вода тече, а бідному і в долині треба криницю копати* (УПП, с. 24); *З ним і на камені доробилися хліба* (УПП, с. 104); *З милом рай і в курені* (УПП, с. 164); *Дурний шукає видного місця, а мудрого і в кутку побачать* (УПП, с. 251); *При своїй небозі добре і в дорозі* (УПП, с. 164). Про цю властивість передавати всеохопне свідчать синонімічні паралелі з прислівниками відповідно *скрізь, будь де, куди завгодно, звідки завгодно тощо* або ж *завжди, будь коли*.

У прислів'ях, що містять заперечення, частку *і* також уживають переважно при підметах, рідше – при другорядних членах речення. Особливість більшості імен, при яких вжито частку *і*, є те, що у прислів'ях їх денотатам приписують відсутність звичних, характерних для них властивостей. Наприклад: *Старої любові і іржа не їсть* (УПП, с. 163); *Без підпалу і дрова не горять* (УПП, с. 56); *Дурному синові і батькове багатство не в поміч* (УПП, с. 195); *В гурті – то й смерть не страшна* (УПП, с. 330); *Без копила і швець чоботи не зробить* (УПП, 100); *Проти сили і віл не потягне* (УПП, с. 307); *Судженого і конем не об'їдеш* (УПП, с. 168, 174); *Без труда не виловиш і рибки із пруда* (УПП, с. 103); *Чорну душу і милом не відмиєш* (УПП, с. 270); *Без знання і постолі не пошиєш* (УПП, с. 225); *Добрим словом мур проб'єш, а лихим і в двері не вийдеш* (УПП, с. 226); *Лихому чоловікові і в гостині не догодиш* (УПП, с. 267). Зазначена особливість виступає логічною основою заперечення наявності ознаки й у денотатів інших імен, адже, якщо ознака відсутня у предмета, для якого вона є характерною, то тим більше вона відсутня для інших менш очікуваних носіїв ознаки. Отже, в прислів'ях із запереченням стверджується всеохопна відсутність умов для реалізації предикативної ознаки. Частка *і* при цьому здобуває звукувально-вилучальну функцію: вона сприяє тому, щоб перенести заперечення наявності ознаки з одного предмета (точніше – класу предметів) на невизначено широке коло предметів. Про це свідчать і синонімічні зближення прислів'їв. Пор.: *Старої любові ніщо не їсть; Без підпалу ніщо не горить; Дурному синові ніщо не в поміч; В гурті – ніщо не страшне; Без копила ніхто чоботи не зробить* тощо.

Отже, проведений аналіз прислів'їв із часткою *і* засвідчує, що вона виступає одним із важливих засобів формування узагальнювальної семантики, яка властива природі паремій. Ця

частка під впливом семантико-граматичних властивостей прислів'їв знає суттєвих модифікацій початкової функції долучення до множини.

Література:

1. Акопян К.С. Микромир частицы даже: семантико-прагматические особенности функционирования при отрицании. *Вестник Российско-Армянского Университета: Гуманитарные и общественные науки*. 2017. № 1. С. 152–166.
2. Бацевич Ф. Частики української мови як дискурсивні слова : монографія. Львів : ПАІС, 2014. 288 с.
3. Бацевич Ф. С. Семантика обманутого ожидания: Слово «даже» у Ф. М. Достоевского. *Studia rusystyczne Akademii swientokrzyskiej*. Т. 12. Kielce, 2003. С. 239–247.
4. Миревич А. Основные функции частиц в современном русском языке. *Лексикографический сборник*. 1962. Вып. V. С. 101–122.
5. Словник української мови у двадцяти томах. Т. 6. Київ : Український мовно-інформаційний фонд, 2015. 992 с.
6. Стародумова Е.А. Синтаксические функции частицы «ДАЖЕ». *Исследования по современному русскому языку / Учен. зап. Дальневост. ун-та; Т. 62: Серия филология (языкознание)*. Владивосток, 1972. С. 32–47.
7. Українські прислів'я та приказки / упорядкування С.В. Мишанича та М.М. Пазяка. Київ : Дніпро, 1984. 391 с.
8. Урысон Е.В. Опыт описания семантики союзов. *Лингвистические данные о деятельности сознания*. Москва : Языки славянских культур, 2011. 336 с.
9. Шапиро А.Б. Очерки по синтаксису русских народных говоров. Москва : Изд-во АН СССР, 1953. 320 с.

Pauk M. Functions of the particle *I* in Ukrainian proverbs with restrictive component

Summary. The article is devoted to the study of the share in the structure of Ukrainian proverbs with restrictive components, which play a crucial role in giving many proverbs aphorisms and imagery. Modern doctrine of parts of speech has

certain traditions, knowledge and consideration of which is necessary for a proper understanding of the essence of the concept of “parts of speech” and to determine the trends of their allocation into separate categories of words. It is clear that the study of individual grammatical categories of words, a comprehensive analysis of their lexical-semantic, word-forming, morphological, syntactic and other features plays an important role in building a unified grammatical system in modern linguistics. Incomplete invariant words are a class of service words, which in traditional grammar are classified as separate official (incomplete) parts of speech. In this class there are a number of subclasses: prepositions, particles and conjunctions.

This division of words is given, in particular, in the academic course “Modern Ukrainian literary language. Morphology”. Determining the role of the particle and the composition of proverbs has some difficulties. This is due to the fact that it is not described in great detail in the linguistic literature. Therefore, to interpret its functions, we involve observations on the much-described part, even its Russian counterpart, the part even. Particle is one of the important means of forming the generalizing semantics inherent in the nature of proverbs. This particle under the influence of the semantic and grammatical properties of proverbs undergoes significant modifications of the initial function of joining the set, it reveals the expansion-joining and narrowing-removal functions. This property of the particle and in the composition of proverbs receives significant modifications.

This is due to the nature of proverbs that reproduce generalizing judgments rather than naming what the speaker is specifically observing. This nature of proverbs corresponds more to the newly formulated properties of the particle and to the properties of the particle even. This assumption is confirmed by the fact that the pronoun is widely used in Ukrainian proverbs, and in the almost complete absence of the pronoun even.

Key words: syntax, semantics, grammar, component, structure of Ukrainian proverbs, participle.

*Пономаренко О. О.,**кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри перекладу**Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*

ВСТАНОВЛЕННЯ ДИСКУРСИВНИХ СТРАТЕГІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЕВОГО АКТУ ПОГРОЗИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Статтю присвячено встановленню дискурсивних стратегій та виокремленню тактик реалізації мовленнєвого акту погрози в сучасному англomовному діалогічному дискурсі на матеріалі сценаріїв сучасних англomовних серіалів та фільмів. Суцільна вибірка становить 638 дискурсивних фрагментів реалізації актів погрози із сучасних англomовних серіалів та фільмів.

Оскільки стратегії і тактики реалізації мовленнєвого акту погрози базуються в основному на стратегії невічливості, мовець намагається створити дисонанс у спілкуванні, який зазвичай викликає агресію та конфлікти. Це своєю чергою впливає на вибір стратегії. Наймовірно велика кількість ситуацій мовленнєвої взаємодії, а також поєднання людських мотивів, що можна назвати основою їх розвитку, підтверджують доцільність вибіркового аналізу стратегій. Стратегії та тактики добиралися відповідно до смислів, на які відповідав адресат, згідно з тим, яке саме висловлення змушувало адресата зрозуміти погрозу чи виконати реактивний хід. Стратегії можуть поєднуватися та використовуватися одноманентно, тому підрахунок вживання у відсотковому відношенні не проводився, враховувалися лише абсолютні кількісні показники. Дискурсивними стратегіями реалізації МА погрози є: 1) переконання; 2) дискредитація; 3) маніпуляція; 4) вербальне насилля. До тактик погрози зараховуємо відповідно до стратегій такі: 1) наполягання й аргументація; 2) образа та інквєтива; 3) роз'яснення, встановлення довіри, експлуатація моральних цінностей адресата; 4) наказ і заборона. Відповідно до аналізу емпіричного матеріалу стратегія вербального насилля має першість поміж інших стратегій, як намагання певною мірою вплинути на свідомість адресата. За результатами дослідження така закономірність полягає у формі висловлення погрози, а саме експліцитного директиву, що є реалізацією тактик наказу та заборони. Подальшу перспективу дослідження вбачаємо у відсотковому дослідженні вдалості мовленнєвих актів погрози щодо застосованих стратегій і тактик задля досягнення максимального перлюкутивного ефекту від висловлення погрози.

Ключові слова: стратегія, тактика, мовленнєвий акт (МА) погрози, дискурс, невічливість, комунікація.

Постановка проблеми. Беззаперечно можна стверджувати, що в сучасному світі мова та мовлення є тією рушійною силою, котра допомагає мовцеві у досягненні своїх стратегічних цілей, тому вважаємо однією з актуальних проблем мовознавства визначення того, в який саме спосіб висловлення може впливати на адресата та як саме цього результату досягти. Стратегічний підхід, за О.С. Іссєрс [1], який ефективно використовується у комунікативній лінгвістиці, також можливий до

застосування в реалізації мовленнєвого акту погрози в сучасному англomовному діалогічному дискурсі.

Мета статті – охарактеризувати стратегічні особливості висловлень погрози, розкрити тактики, які використовувалися під час їх застосування, зробити кількісні підрахунки на основі емпіричного матеріалу та дійти висновку щодо можливих причин переваги одних стратегій над іншими.

Дослідженням стратегічного потенціалу висловлень погрози в дискурсивному контексті займалося чимало вчених, які мали на меті класифікувати тактики і стратегії [2–7; 8, с. 86–89; 8; 10, с. 108; 11, с. 89]. Однак, відповідно до нашого дослідження, маємо на меті встановити саме ті тактики і стратегії, які характерні для мовленнєвого акту погрози в контексті сучасного англomовного діалогічного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Для нашого дослідження релевантним визначенням стратегії є «комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети» [1, с. 54]. Комунікативні тактики – це визначені способи реалізації стратегії, які мають на меті змінити фрагменти свідомості адресата в запланованому мовцем напрямі [11, с. 240].

МА погрози реалізуються в рамках стратегії невічливості. До невічливої основи погрози звертаються Дж. Ліч [12, с. 104] та Ю. Габермас, який акцентує також на стратегічній природі погрози: «Погрози є прикладом мовленнєвих актів, які відіграють інструментальну роль щодо стратегічної дії» [13, с. 74].

Оскільки на сучасному етапі лінгвістичних досліджень видається неможливим створення єдиної типології та чіткої класифікації стратегій та тактик їх реалізації, наше дослідження демонструє вибірково аналіз стратегій і тактик відповідно до емпіричного матеріалу. Наймовірно велика кількість ситуацій мовленнєвої взаємодії, а також поєднання людських мотивів, що можна назвати основою їх розвитку, підтверджують доцільність вибіркового аналізу стратегій. Стратегії та тактики добиралися відповідно до смислів, на які відповідав адресат, згідно з тим, яке саме висловлення змушувало адресата зрозуміти погрозу чи виконати реактивний хід.

Підрахунки вживання у відсотковій кількості є неможливими, тому ми зазначаємо лише абсолютні кількісні показники, оскільки стратегії часто переплітаються та одночасно використовуються у висловленні погрози в сучасному англomовному діалогічному дискурсі [14].

Таким чином, наше дослідження не демонструє чітку класифікацію, а лише узагальнює результати аналізу емпіричного матеріалу щодо стратегій і тактик висловлень погрози.

Розглянемо дискурсивні стратегії реалізації МА погрози.

Будь-яке висловлення має суб'єктивний характер і може чинити певний вплив. Само по собі висловлення не може бути нейтральним, оскільки будь-яка комунікація впливає на сприйняття і осмислення світогляду іншою людиною [15, с. 91]. Навіть не маючи на меті вплинути на модель бачення світу співбесідника, партнер по комунікації може своїм висловленням нашоухнути його на цю думку [16, с. 11].

Аналіз фактичного матеріалу демонструє кількісну перевагу стратегії переконування як одну з найефективніших для корекції моделі бачення світу адресата. Серед усього масиву прикладів ця стратегія використовувалась 199 разів.

Причиною, з якої мовець намагається змусити адресата змінити про щось свою думку, є конфліктність у широкому баченні цього слова. «Погроза є яскраво вираженою ситуацією конфлікту, за якої переконування можна вважати першою стадією погрози, адже у разі відсутності згоди адресата виконати певну вимогу саме і наступає погроза як останній дієвий засіб впливу на комуніканта» [14].

До переконування вдаються задля спроби трансформувати бачення світу співбесідника, захопити його до здійснення або уникнення певного вербального чи невербального акту [17, с. 135]. В основі нашого дослідження стоїть широке трактування розуміння процесу переконування, до якого входять різноманітні способи впливу, що знаходять відображення в апеляції до розуму, почуттів адресата, як свідомого, так і підсвідомого.

Продуктивність реалізації стратегії переконування закладена у способі висловлення погрози, що повністю або частково завульована дружнім характером бесіди, результатом якої є натяк або ненароком висловлена пропозиція виконати якусь дію в інтересах самого адресата, конкретизація власної думки, власне без висловлення конфліктної тези. Бажання переконати адресата виконати певну дію без експліцитної демонстрації погрози змушує вдаватися до хитроців, щоб його слова здавались, скоріше дружньою порадою, ніж ультиматумом.

Таким чином, стратегією переконування вважаємо інтелектуально-мовленнєву діяльність адресанта, яка націлена на трансформацію бачення світу адресата в разі його небажання цього процесу [18, с. 8].

Відповідно до нашої наукової розвідки стратегія переконування реалізується двома тактиками – аргументація й наполягання.

Наведемо для прикладу дискурсивний фрагмент. Агент поліції Келлерман вимагає від втікача з в'язниці Лінкольна віддати йому компрометуючі документи, але той ухиляється від виконання вимоги, на що Келлерман дістає зброю і знову повторює вимогу:

Kellerman: Give it to me! I said, give it!

Lincoln: Wait, let's talk about it...

Kellerman: Now! Give it! [19]

Погроза зі зброєю в руках та багаторазове повторення вимоги *Give it!* є підтвердженням стратегії переконування з тактикою наполягання, саме для якої і характерне повторення слів та виразів.

Наступною стратегією є стратегія дискредитації (121 випадок вживань), в якій адресант свідомо спрямовує своє мовлення та вчинки на завдання образи адресату. Комунікація, яка містить у собі погрозу, є деструктивною за своєю природою, сповнена конфліктів, агресії. За визначенням Л.В. Чайки, «негармоній-

ність відносин між комунікантами стимулює виникнення вербальних конфліктів між мовними особистостями не лише через їх об'єктивні розбіжності, а й завдяки їхнім індивідуальним упередженням та схильностям мовного плану» [20, с. 169–170].

Дискредитація як явище применшення авторитету співбесідника, завдання шкоди його репутації [21, с. 35; 22, с. 298; 23] має обов'язкову кореляцію з неввічливістю. Явище ввічливості й неввічливості є обов'язковою складовою частиною нашого повсякденного життя, характерною формою соціальної поведінки [24, с. 90; 25, с. 18]. У сучасному суспільстві визнають існування Розмовного Договору, який означає особливі неписані закони, які впливають на модель нашої поведінки в певних ситуаціях. У разі порушення цих негласних правил поведінки і висловлення комунікантів визначаються як неввічливі [26].

Щоб бути ввічливим, слід погодитися з тією соціальною роллю, на яку претендує ваш співрозмовник, або навіть надати йому вищої. У випадку неввічливості ви свідомо занижуєте партнеру роль, на яку він претендує [27, с. 51]. Мовець, який реалізує МА погрози, свідомо вдається до неввічливості. Він проявляє негативне ставлення до адресата, демонструє недовіру, ворожість, незгоду з висловленнями адресата, вважає його вчинки негативними і т.д. [28, с. 26].

Дієвими тактиками для стратегії дискредитації в нашому корпусі досліджень виявились звинувачення, негативна оцінка та образа. Оскільки ці тактики взаємоперехідні, вони можуть стати компонентами одне одного.

Стратегія дискредитації за наявності тактики образи й тактики інвективних висловлень продемонстрована наступним прикладом.

Розмова відбувається між в'язнем Ті-Бегом та жінкою-медсестрою Сарою, яку він взяв у заручниці. Ті-Бег вимагає від Сарі покори і натякає на можливу фізичну розправу над нею:

T-Bag: Stand still or I'll do my best! You understand me, bitch, ha?
Sara: Don't do this, please... [19].

Використання інвективного слова *bitch* є підсиленням погрози, а також демонстрацією гендерної та фізичної нерівності.

Наступною дієвою стратегією визначаємо маніпуляцію (183 вживання), поняття якої не можна розглядати лише як власне мовний феномен [29, с. 96]. Оскільки це поняття має велику кількість тлумачень у різних галузях знань, свою основу воно отримало від лінгвальних структур та функціонує в мовленнєвій діяльності [30, с. 68]. «Мовленнєва (мовна) маніпуляція – різновид маніпулятивного впливу, який здійснюється шляхом майстерного використання певних ресурсів мови з метою прихованого впливу на когнітивну й поведінкову діяльність адресата» [31, с. 50–51].

Виокремлюють два типи маніпуляцій щодо суб'єктів маніпулювання:

1) міжособистісна маніпуляція (вживання різноманітних засобів і технологій інформаційно-психологічного впливу на конкретного комуніканта);

2) колективна маніпуляція (пригнічення волі людей шляхом духовного впливу на них завдяки програмуванню їхньої поведінки) [32, с. 358].

Колективна маніпуляція не є показовою для нашого дослідження, оскільки специфіка дискурсивних фрагментів зазвичай виявляється у формі бесіди однієї чи кількох осіб, тому для нас релевантним є вид міжособистісної маніпуляції, яка має за

тактику роз'яснення, експлуатацію моральних цінностей адресата та встановлення довіри.

Наведемо приклад поєднання тактик маніпуляції. Агент під прикриттям Магоні тримає в заручниках сина Лінкольна, натомість йому необхідно дізнатися інформацію про місцезнаходження іншої особи:

Mahone: I know you're a good guy. You'll never leave a friend behind. Let's help him together and I'll let you go to your son.

Lincoln: I'll tell you everything! [19].

Мовець використовує стратегію маніпуляції, наголошуючи на моральних засадах дружби (*I know you're a good guy. You'll never leave a friend behind*), намагається встановити довірливі відносини (*Let's help him together*).

Останньою розглянемо стратегію вербального насилля, дискурсивні фрагменти з реалізацією якої налічують 261 застосування.

Конфліктна ситуація змушує комунікантів поводитись певним чином. Вони вдаються до агресії, жорстокості у висловлюваннях, неаргументованих нападів, негативних емоцій та психологічної шкоди [33, с. 6–8].

«Навмисне здійснення контролю, спрямованого на поведінку, інтелект чи емоцію, дозволяє обмежити свободу іншого. Це можна розглядати як спосіб впровадження влади над ним за допомогою говоріння» [14]. «Суть стратегії примусу до підкорення полягає в тому, що хід комунікативного події не збігається з бажаннями і уявленнями суб'єкта мовлення, і він втілює мовну діяльність, прагнучи вплинути на партнера у власних інтересах – змусити його діяти відповідно до бажаного результату» [34, с. 42].

Тактики наказу та заборони нерідко реалізуються одночасно у МА погрози. Вони є дуже подібними. Емпіричний матеріал демонструє попарне або по чергове використання цих тактик із метою здійснення впливу на співрозмовника будь-яким можливим чином.

В.О. Мулькеєва у своїх дослідженнях тлумачить тактику наказу та заборони у вигляді опозиції. Наказ вона розглядає як наполегливу атакуючу мовну поведінку мовця, щоб змусити адресата виконати певні дії, а заборону – як зворотний процес, основним завданням якого є демонстрація наміру позбавити адресата права що-небудь вчинити [35].

Для прикладу наведемо фрагмент, де поліція зупинила правопорушників та наказує їм виконати певні вимоги:

Officer: All right! Hands up! You have nowhere to go. Put your hands where I can see them! Don't even think about guns! [36]

Цей приклад реалізує стратегію вербального насилля з тактикою наказу *All right! Hands up! Put your hands* та заборони *Don't even think about guns!*

Висновки. Як висновок можна сказати, всі визначені стратегії і тактики дуже тісно переплітаються між собою в пошуку можливостей максимального впливу на адресата задля успішності погрози. Кількісний підрахунок уможливило встановлення найуживаніших серед них. Таким чином, всі стратегії демонструють відносно однакові показники частоти вживань, проте стратегія вербального насилля є найчастотнішою і становить 261 вживання у висловленнях погрози, стратегія переконування – 199 разів, стратегія маніпуляції – 183 рази, а стратегія дискримінації – 121 раз. Відповідно до прикладів дискурсивних фрагментів вважаємо кількісну перевагу стратегії вербального насилля можливою спробою мовленнєвого впливу

на свідомість адресата, основною зі спонукальних та дієвих компонентів. Експліцитний директив, який реалізується у МА погрози, є прямим відповідником тактики наказу та заборони. Подальшою перспективою дослідження вважаємо відсоткове дослідження вдалості мовленнєвих актів погрози щодо застосованих стратегій і тактик задля досягнення максимального перлокутивного ефекту від висловлення погрози.

Література:

1. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Москва : Едиториал УРСС, 2002
2. Астафурова Т.Н. Типология коммуникативных стратегий в научных парадигмах. *Лингводидактические проблемы межкультурной коммуникации* : сб. науч. статей. Юбилейное издание, 2003. С. 15–25.
3. Голуб І.О. Метафора та метонімія як засоби вираження стратегії дискримінації у німецькомовній пресі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2011. Вип. 953. С. 35–41.
4. Гулієва Д.О. Комунікативні наміри дискурсивної стратегії схвалення (на матеріалі англomовного кінодискурсу). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2014. Вип. 1102. С. 94–99
5. Гусева Г.Г. Стратегії комічного в комічному дискурсі мовної особистості дитини: емотивний аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2011. Вип. 973. С. 75–79.
6. Криницька О. Іntenція як детермінанта ідентифікації та розгортання комунікативної стратегії й тактики у художньому тексті (на матеріалі драм Миколи Куліша). *Українознавчі студії* : науково-теоретичний журнал Інституту українознавства при Прикарпатському національному університеті ім. Василя Стефаника. 2007–2008. № 8–9. С. 90–97.
7. Максимова Н.В. «Чужая речь» как коммуникативная стратегия : монографія. Москва : Издательский центр РГГУ, 2005. 315 с.
8. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. 332 с.
9. Белова А.Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. пр. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. С. 11–16.
10. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі : монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. 344 с.
11. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006., с. 240
12. Leech J. Principles of Pragmatics. London, New York : Longman, 1996. 250 p.
13. Habermas J. Handlungen, Sprechakte, sprachlich vermittelte Interaktionen und Lebenswelt. *Nachmetaphysisches Denken. Philosophische Ausräsuren*. Fr./M.: Suhrkamp, 1988. S. 63–104.
14. Пономаренко О.О. Мовленнєві акти погрози в сучасному англomовному діалогічному дискурсі: когнітивно-прагматичний аспект: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2019. 246 с.
15. Блакар Р.М. Язык как инструмент социальной власти. *Язык и моделирование социального взаимодействия*. Москва, 1987. С. 88–125.
16. Баранов А.Н. Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход) : автореф. дис. ... доктора филол. наук : 10.02.01 «Русский язык»; 10.02.19 «Теория языкознания». Москва, 1990. 36 с.
17. Григорьева В.С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагматический и когнитивный аспекты : монографія. Тамбов : Тамб. гос. техн. ун-т, 2007. 288 с.
18. Тимофеев А.И. Аргументация: теория и практика : учеб. пособие. Санкт-Петербург : СПбГУАП, 2005. 80 с.

19. Prisonbreak. Season 4 (24 episodes). URL: <http://www.twiztv.com/scripts/prisonbreak> (дата звернення 05.09.2020).
20. Чайка Л.В. Вербальний конфлікт та аспекти його дослідження в англomовній комунікації. *Каразинські читання: Людина. Мова. Комунікація: тези доповідей XVII наукової конференції з міжнародною участю*, Харків, 2 лютого 2018 р. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. С. 168–171.
21. Сідак О.О. Гумористичний ефект як умова комунікативної успішності тактики образи в англomовному політичному дискурсі. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2012. Вип. 1002. С. 34–38.
22. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
23. Macmillan Dictionary. URL: <http://www.macmillandictionary.com/> (дата звернення 25.04.2021).
24. Петренко О.М. Когнітивна семантика неввічливості/impoliteness. *Каразинські читання: Людина. Мова. Комунікація: тези доповідей XVII наукової конференції з міжнародною участю*, Харків, 2 лютого 2018 р. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. С. 133–134.
25. Watts R. J. Politeness. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2003. 304 p.
26. Fraser B., Nolen W. The association of deference with linguistic form. *International Journal of the Sociology of Language*. 1981. 27. P. 93–111.
27. Формановская Н.И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. Москва : Изд-во «Русский язык», 2002. 216 с.
28. Велівченко В.Ф. Непряме втілення емотивно-оцінного змісту «ОСУД» у сучасній англійській мові. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*, 2012. Вип. 1022. С. 25–30.
29. Різун В.В., Непийвода Н.Ф., Корнєєв В.М. Лінгвістика впливу : монографія. Київ : Київський ун-т, 2005. 148 с.
30. Козак С.В. Комунікативні стратегії як засіб маніпулятивного впливу в англomовних прес-релізах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2012. № 23. С. 68–70.
31. Руда О.Г. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі : монографія. Київ : НАН України, Ін-т укр. мови, 2012. 232 с.
32. Деренчук Н.В. Особливості формування маніпулятивної стратегії в українському політичному дискурсі. *Проблеми гуманітарних наук. Філологія*. 2012. № 38. С. 357–364
33. Фадеева Е.В. Стратегии и тактики конфликтного дискурса (на материале современного английского языка) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Киев, 2000. 197 с.
34. Балахонская Л.В., Борисова И.Н., Дымарский М.Я. та ін. Речевая конфликтология : учебное пособие. Санкт-Петербург : РГПУ им. А.И. Герцена, 2008. 215 с.
35. Мулькеева В.О. Речевые стратегии конфликта и факторы, влияющие на их выбор : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки». Санкт-Петербург, 2006. 19 с.
36. Snitch. URL: https://www.scripts.com/script/snitch_18374 (дата звернення 16.10.2020).

Ponomarenko O. Establishment of discourse strategies for the implementation of the speech act of threatening in modern English dialogic discourse

Summary. The article has been devoted to the establishment of discursive strategies and the separation of tactics for the implementation of the speech act of threatening in modern English dialogic discourse on the basis of scripts of modern English series and films. The continuous sample consists of 638 discursive fragments of the implementation of acts of threatening from modern English series and films.

Since the strategies and tactics of the implementation of the speech act of threatening are based mainly on the strategy of rudeness, the speaker tries to create dissonance in communication, which usually causes aggression and conflict. This in turn affects the choice of strategy. An incredibly large number of situations of speech interaction, as well as a combination of human motives, which can be called the basis of their development, confirm the feasibility of selective analysis of strategies. Strategies and tactics were selected according to the meanings to which the addressee responded, according to which statement made the addressee understands the threat or takes a reactive move. Strategies can be combined and used simultaneously, so the percentage of usage was not calculated, only absolute quantitative indicators were taken into account. Discursive strategies for implementing the speech act of threatening are: 1) persuasion; 2) discrediting; 3) manipulation; 4) verbal violence. The tactics of threat include the following in accordance with the strategies: 1) persistence and argumentation; 2) abuse and disgrace; 3) explanation, establishing trust, exploitation of moral values of the addressee; 4) order and ban. According to the analysis of empirical material, the strategy of verbal violence takes precedence among other strategies, as an attempt to influence the consciousness of the addressee. According to the results of the study, such a pattern is in the form of a threat, namely an explicit directive, which is the implementation of the tactics of order and ban. We see a further perspective of the study in the percentage study of the success of speech acts of threatening in relation to the strategies and tactics used to achieve the maximum perlocutionary effect of the threat.

Key words: strategy, tactics, speech act of threatening, discourse, rudeness, communication.

*Попович Н. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри історії та культури української мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ НЕВИЗНАЧЕНОЇ КІЛЬКОСТІ У ГОВІРКАХ БУКОВИНИ

Анотація. Статтю присвячено опису функціонально-семантичного поля неозначеної кількості у говірках Буковини. Останнім часом посилюється інтерес до вивчення говірок в українській мові, а саме речень із кількісними компонентами. Говірки Буковини є тим цінним матеріалом, в якому захована народна мудрість, його традиції, звичаї, вірування. Дослідження буковинських говірок є важливим матеріалом для вивчення історії української мови, розвитку закономірностей міжмовних контактів та їх наслідків. У мовознавчому аспекті українські говірки Північної Буковини належать до найбільш здиференційованих не тільки в лексиці, граматиці, їх вивчення становить значний науковий внесок та інтерес. Специфіку досліджуваних говірок пояснюють певними історичними й економічними умовами життя буковинців.

Перші наукові розвідки про говірки Буковини з'явилися лише в другій половині XIX ст. у працях науковців Чернівецького університету (І. Шаровальський (1929), Юрій Федькович (Словник не виданий), О. Савченко, І. Чередниченко, К. Герман, Н. Гуйванюк, Н. Бабич, К. Лук'янюк, С. Перепелиця, В. Бузинська, І. Зінченко та ін.). Лексику буковинських говірок вивчали й інші науковці, такі як М. Станівський, Є. Павлюк, В. Лимаренко, Ю. Карпенко, К. Герман та ін. Українські говірки Південної Буковини досліджують мовознавці з Румунії (І. Робчук, О. Горбач, Я. Закревська, З. Савченко та ін.).

Дослідженням числівникових компонентів у структурі речення займалися такі вчені, як О. Потебня, Л. Щерба, Ю. Степанов, Н. Шведова, Г.О. Золотова та ін. На матеріалі сучасної української літературної мови цю проблематику активно розвивають К. Городенська, А. Загнітко, М. Мірченко, О. Межов та ін.

Увагу дослідників здавна привертала проблема впорядкування різнорівневих одиниць мови, об'єднаних спільним значенням (О. Есперсен, В. Адмоні, І. Мещанинов та ін.). Останнім часом у зв'язку з активізацією функціонального підходу до вивчення мовної системи почали дедалі ширше використовувати польову методику. Суть її полягає в об'єднанні різноструктурних мовних засобів у функціонально-семантичне поле (ФСП), що ґрунтується на спільній семантичній ознаці.

Структурування функційно-семантичних полів на основі кількісних значень в українському мовознавстві розроблене неповною мірою, а тому воно й досі залишається актуальним і відкритим для подальшого вивчення. На основі дослідженого матеріалу ми виокремили функційно-семантичне поле неозначеної великої та малої кількості, а також ядро та периферію.

Ключові слова: макрополе, мікрополе, лексична номінація, мультипліцитність, ядерна сема, партитивне значення, паукальність.

Постановка проблеми. Вивчення українських говірок Буковини почалося досить пізно. Причиною цього була відсутність української держави. Буковинські говірки зберегли чимало рис, що є цікавим і цінним матеріалом для української мови. Через те такий багатий діалектний матеріал не міг бути повно і системно проаналізований лише за допомогою одного граматичного методу. Останнім часом посилюється інтерес науковців до витоків культури, традицій і звичаїв українського народу, до особливостей ментальності українців, репрезентованих кількісною семантикою. Нині, незважаючи на велику кількість статей, посібників, пов'язаних із вивченням неозначеної кількості, спеціальних праць, де розглядають неозначену кількість, у діалектах Буковини немає. Функційно-семантичне поле неозначеної кількості на матеріалі словника буковинських говірок із семантичного погляду ще не було об'єктом спеціального дослідження. Саме в цьому вбачаємо новизну нашої наукової розвідки.

У мовознавчому аспекті українські говірки Північної Буковини належать до найбільш диференційованих не тільки в лексиці, граматиці, їх вивчення становить значний інтерес та є науковим внеском. Специфіку досліджуваних говірок пояснюють певними історичними й економічними умовами життя буковинців.

Увагу дослідників здавна привертала проблема впорядкування різнорівневих одиниць мови, об'єднаних спільним значенням (О. Есперсен, В. Адмоні, І. Мещанинов та ін.). Останнім часом у зв'язку з активізацією функціонального підходу до вивчення мовної системи почали дедалі ширше використовувати польову методику. Суть її полягає в об'єднанні різноструктурних мовних засобів у функціонально-семантичне поле (ФСП), що ґрунтується на спільній семантичній ознаці.

Розгортання досліджень з функціональної граматики уможливило аналіз мовної категорії квантитативності як функційно-семантичної категорії чи функціонально-семантичного поля, тобто систематизацію одиниць усіх рівнів мови, що виражають різні кількісні значення, за категорійним або польовим принципом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші наукові розвідки про українські говірки Буковини з'явилися в другій половині XIX ст. у працях науковців Чернівецького університету, де, починаючи з 1880 року, працювала перша в Україні кафедра української мови (О. Савченко, В. Прокопенко, К. Герман, Н. Гуйванюк, Н. Бабич, В. Бузинська, І. Зінченко, Ю. Карпенко, К. Лук'янюк, С. Перепелиця, М. Скаб, М. Скаб, Н. Руснак, В. Яківчик та ін.).

Лексику буковинських говірок вивчали й інші науковці (М. Станівський, Є. Павлюк, І. Колісник, Ю. Карпенко, В. Лимаренко, К. Герман та ін.).

Серед основних завдань, які нині стоять перед діалектологами, є з'ясування вживання невизначеної кількості, зокрема функційно-семантичного поля. Вибір теми зумовлений відсутністю системних досліджень функційно-семантичного поля невизначеної кількості саме в говірках Буковини.

Категорія кількості відбиває одну з найзагальніших властивостей буття. Вона є необхідним елементом пізнання дійсності, а число та величина, в яких конкретизується кількісна визначеність світу, – невід'ємні складники його практичного освоєння, усієї активної діяльності цивілізованої людини [1, с. 7]. Як зазначає В. Горпинич, слова на позначення кількості, числа, порядку при лічбі належать до найдавнішого шару лексики [2, с. 132].

Одним із складників макрополя кількості є ФСП невизначеної кількості. Невизначена кількість є одним із критеріїв сприйняття та опису мовцем навколишнього світу. Вона передає повсякденні, звичайні, не математичні уявлення про чисельність предметів чи явищ. Ці уявлення склалися на основі життєвого досвіду народу, спостережень за навколишнім світом і постають вони як певне узагальнене знання про дійсність. Поняття невизначеної кількості становить недиференційована, точно не визначена множина. Неконкретизована множинна кількість не може мати відповідників у натуральному числовому ряду, тому що кожне число конкретизує множину.

І все ж структурування ФСП на основі кількісних значень в українському мовознавстві розроблене неповною мірою, а тому воно й досі залишається актуальним і відкритим для подальшого вивчення.

Метою статті є вивчення функційно-семантичного поля невизначеної кількості в говірках Буковини. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) опрацювати наукову літературу з вибраної теми; 2) проаналізувати ступінь дослідження функційно-семантичного поля кількості (ФСПК) в українському мовознавстві; 3) систематизувати зібраний ілюстративний матеріал і класифікувати його; 4) виявити арсенал мовних засобів вираження ФСПК у говірках Буковини, їх структурні та номінативні особливості, а також визначити ядро вираження неозначеної кількості й структурувати функційно-семантичне поле квантитативності; 5) проаналізувати поля неозначеної кількості.

Виклад основного матеріалу. Говірки Буковини належать до старожитніх. Територією їх є споконвічна українська земля в центрі Європи, яка відома під назвою «Буковина» (край букових лісів). Населення краю зберегло свій найдорожчий скарб – рідну українську мову. Разом із цим у мовленні населення краю збереглось багато архаїчних рис та виникло чимало місцевих діалектних інновацій, з'явилася велика кількість лексичних запозичень з інших мов, як сусідніх, так і віддалених. Саме тому діалекти в буковинських говірках є цінним і цікавим матеріалом для нашого дослідження, а саме невизначена кількість. Неозначена кількість представлена широкою структурою частиномовних вербалізаторів, які реалізують сему невизначеної кількості. Спеціальної групи числівників із значенням множинної кількості в числівниковій системі української мови немає. Для вираження загальних неконкретизованих кількісних понять вживаються неозначено-кількісні числівники, окремі прислівники, іменники, займенники. До неозначено-кількісних числівників зараховують такі слова, як *багато*, *небагато*, *немало*, *чимало*, *кілька*, *декілька*, *кільканадцять*, *кільканадцятєро*, *стонадцять*,

та розмовні відповідники деяких із них *багатенько*, *багатечко*, *багацько*, *чималенько*, *кількоро*, *декількоро*, а до займенникових числівників – *скільки*, *стільки*, *скільки-то*, *стільки-то*, *скільки-небудь*, *скількись*, *ніскільки* [3, с. 167].

У ролі неозначено-кількісних числівників використовують іменники *безліч*, *море*, *океан*, *сила*, *тьма*, *хмара* і под., що керують родовим відмінком іменників і вказують на надзвичайно велику неозначену кількість із відтінком експресивності. Функцію неозначено-кількісних числівників виконують також прислівники *досить*, *достатньо* і *трохи*, виражаючи значення, відповідно, «стільки, скільки потрібно» і «небагато» [4, с. 337].

Матеріалом для нашого дослідження послужив «Словник буковинських говірок» [5].

Поняття невизначеної кількості постає у двох протилежних вимірах: «дуже мало» – «дуже багато». Відповідно, виділяють два мікрополя кількісної оцінки – мікрополе НМК і НВК, які утворюють опозицію. У мові виробились і назви проміжних вимірів неозначеної кількості, але найбільше засобів вираження мають найзагальніші поняття – «мало» та «багато», що можуть поглинати проміжні виміри.

Мікрополе «невизначена велика кількість» (НВК)

Мікрополе НВК має лексичні, фразеологічні й синтаксичні засоби реалізації, яким притаманна характерна градація від низького (*досить*, *багато*, *немало*, *десятки*, *кільканадцять*) через середній (*багато*, *велика кількість*, *тисячі*) до високого ступеня вияву мультипліцитності (*сила-силенна*, *незліченна кількість*, *мільйони*, *міриади*).

Основу мікрополя НВК у говірках Буковини становлять неозначено-кількісні числівники, що позначають загальну, точно не визначену кількість однорідних предметів або неозначену абстраговану кількість. Вони не відображають натурального ряду чисел і не створюють цілісної системи кількісних понять. Сюди належать слова *багато*, *богато*, *багацько*, *забагато*. Вони пов'язані з іменниками, що позначають конкретні предмети, які підлягають кількісному обліку. Напр.: В цьому антириму *багато мишів* (Зарожани Хот., с. 19); У нас так *багато арцізу* зацвило (Юрківці Заст., с. 19); Так кешко буде орати, бо *багато бетигів* (Старосілля Кіцм., с. 29); Чикалим *багато гостий* та й си налагодили страшне багато (Кулівці Заст., с. 313); Білоги дуже добрі сливки, але *їх багато* не ззіси, бо дуже солоткі (Долиняни Хот., с. 32); Нароби *богато близниц*, аби стало накрити хату (Черепківка Глиб., с. 33); Зараз у березі бистра вода, бо *єї багацько* (Рукшин Хот., с. 34); Шкода косити траву, бо *багато* межи нею *браччиків* (Сокиряни, с. 39); У яру під корчами є *богато глублинок* (Дорошівці Заст., с. 73); Моя минка дає май *богато молока* від усіх овец (Слобідка Глиб., с. 289).

Зустрічається в буковинських говірках інверсія. Напр.: Задурно будут книшки лиш тим, у кого *гітий багато* (Михальча Стор., с. 130); Лиш зачилам зацirkовувати, *роботи ще багато* (Дністрівка Кельм., с. 147); Як машина звирнула, було *страхів багато*, али обішла бес каліцтва (Нагоряни Кельм., с. 155); У него *гонору аж забагато* (Брідок Заст., с. 74); А хто хочі брати зведилицу ік то й *гівчит є багато* (Банілів Вижн., с. 154); Кадуб – то нористе місце, де *нор багато* (Ярвіка Хот., с. 182); Біріт рубель і ожичі, бо то *сіна багато* (Слобідка Глиб., с. 363); *Муравічів дуже багато* в лісі (Хотин, с. 300); *Роботів кілько* всюди, а він кажи, шо нима за шо руки зачипити (Новосілка, Кіцм., с. 147).

Дуже часто в говірках Буковини зустрічаємо такі слова, як *повно* в значенні *багато, сила, хмара, великі гроші, доста, гаман, куцак, гора, громада, добрий, ни один, боц, глота, наїд-дивиси* та ін. Напр.: *Білів* у лісі *повно*, али вни гиркі (Слобідка Глиб., с. 32); *Добри* вам тето, шо маїти *повний гороччик квіток* (Снячів Стор., с. 75); Вони назбирали *повний кошіль* осінних *синяків* (Берегомет Вижн., с. 369); *Пора* з *опечки* вибрати жар, бо вже *повна* (Сокиряни, с. 367); В тебе *повні руки одівачки*, аж не знаєш, шо вбрати (Путила, с. 362); Ни наладовай таку *повну фіру сіна*, бо ті нибожета ни вікегнут гору (Корчівці Глиб., с. 313); Там коло гною *повно мух* (Волошкове Сок., с. 301); Як богата віддавалася, то везла с собов *повен куфер* (Прилипче Заст., с. 244); Ни сідай на траву, бо там *повно курічок* (Слобідка Глиб., с. 242); У чорновскім лісі є *повно біляків* (Клішківці Хот., с. 32); Чоловік жив гушатий, бо за респирацію траба було *великі гроші* дати (Горішні Ширівці Заст., с. 89); Хто йшов давно до дохторів, то *великі гроші* мусив платити (Горбівці Глиб., с. 101); А тих *мідиц* повіводилося *доста* на полях, так шо будут шкоду робити (Карапчів Вижн., с. 290); Жінка має коло хати *доста роботи*: кутає свині, корову, кури, гуси, качки (Нові Бросківці Стор., с. 244); За цу зиму в клубі було *доста й кіна, й забавів* всіляких (Добринівці Заст., с. 121); Я тому різникови дала *файний куцак сала* (великий шматок сала) (Драчинці Кіцм., с. 244); Али *курні* у теби коло хати! (*Курня* – багато курей) (Чорногузи Вижн., с. 242); Три дожі в маю, матимеш *хліба гору* (Карапчів Вижн., с. 273); Вчара з дідом ходили на лапавку і наловили *силу риби* (Баламутівка Заст., с. 252); Ше *громада роботи*, а вже вечір (Слобідка Глиб., с. 77); Коцьо привіз *громаду дров* (Карапчів Вижн., с. 77); На базар з'їхалося *такого машиня!* (в заченні *багато* машин) (Кельменці, с. 284); Аби нагріласи хата, траба спалити *добрий наруч дров* (Михайлівка Глиб., с. 321); Якби не мав *доброї калитки*, то вона б ни віддалася за него (Шипинці Кіцм., с. 183); Цего літа був *добрий заробіток* у колгосі (Дорошівці Заст., с. 141); Ще маю *добру букату бураків* сапати (*Буката* – певний об'єм роботи) (Лукачівка Кельм., с. 41); А той, мої жінки брат, то така омраза був, шо *ни одну гівку* з розуму звів (Черепківці Глиб., с. 366); За румуна *не оден оголів* чирис податки (Брусниця Кіцм., с. 359); Старша май ни така, а ца менча *файна лерва, ни одному парубкови* голову завирнула (Борівці Кіцм., с. 257); Він *моцний чоловік, може робити за двох*, а їсть за штирьох (Михайлівка Глиб., с. 298); Гіти гандригалися в хаті та здоймили *хмару похорів*, би щезли (Малятинці Кіцм., с. 68); У клубі так *глітно, шо нема де глі впасти* (*Глітно* – тісно людно) (Заставна, с. 72); Там така *глота, шо йглу нима куда опустити* (Багна Вижн., с. 84); Купила собу *боц сиру*, буду пироги варити (*Бодз* – великий шматок сиру, тіста, глини) (Неполоківці Кіцм., с. 34); А єму шо класти хату, як він має такий *бацул гроший* (*Бацул* – торба) (Долиняни Хот., с. 27); На дороги навозили *великі гури каміні* (*Гара* – велика купа землі, каміння, снігу) (Кисилів Кіцм., с. 78); *Гаман пишици* стоїт на тоці, а ще скілько є зібраної (*Гаман* – багато) (Долиняни Хот., с. 67).

Цікавим є приклад із підсилювальною часткою *а* і дієсловом. Напр.: У вас *псів а псів* (Вікно Заст., с. 17); Олин *чоловік* так *наїдидиси*, шо ни можи додому прийти (Клішківці Хот., с. 325).

Лексична семантика неозначеної кількості властива також займенниковим числівникам, до складу яких входять такі слова, як *кілька, тільки, кілько*. Напр.: Я не бізую тепер *кілько*

дати (Новосілка Кіцм., с. 32); Гони ті вівці сперед хати, бо ади *кілько бобликів* понакладали (Кострижівка Заст., с. 34); У стайни на стриху уже набралоси *кілько бетигу*, шо траба вінести йго (Борівці Кіцм., с. 29); Старі ці вже белца, ади *тільки зубків* повіпадало (Козиряни Кельм., с. 28); Хочу купити *кілька щепок груш*, али щеплених на зернянках (Вартиківці Кельм., с. 162–163); Вічівкуй *кілька снопів* жита, бо ни стало стайно вкрити (Борівці Кіцм., с. 61); Навіть полотна жінка *кілько* там *мотовилників* мусіла віткати панови (Старий Вовчинець Глиб., с. 159–160); Кумо, де ви назбирали *кілько зарьки?* (Ясени Стор., с. 142); Мой, ти набрав на сподні *кілько жидиків?* (Чортгорія Кіцм., с. 114); Там но ни *кілько жебечок, ек гусечок, качечок*, шо після той води мус навить ноги мити (Глибочок Стор., с. 112); *Кілько бурдеїв, кілько обичеїв* (Заставна, с. 43) Нашо буриш *кілько води?* (Нові Драчинці Кіцм., с. 43); Ни гали *кілько дров* у шпаргат, бо буде душно в хакі (Борівці Кіцм., с. 66); Поклала коло хати *кілька рядочків* майки, то стане на мене одну (Кам'янка Глиб., с. 274). У нас лугуміни робля так: варют манку, як вна застигли, зверьха масть маслом і кідают *кілька бомбонів горошку* (Верхні Станівці Кіцм., с. 266).

«В усіх числівникових займенниках на основну (ядерну) сему вказівки нашаровується граматична сема неозначеності кількісного вияву субстанціального змісту у рахунку чи за порядком розміщення предметів (осіб) у процесі обліку» [6, с. 210].

Мікрополе «невизначена мала кількість» (НМК)

Межі виміру цієї кількості можна визначити як *мало* (один, два) і *дуже мало* (менше одного, частина чогось). Кількісний склад операторів функції НМК – паукальності – і розмаїття засобів вираження цього значення суттєво поступаються мовним засобам вираження НВК. Репрезентантами значення «мало» виступають лексеми *мало, обмаль, небагато, трохи, мізерія, жменька, дрібка* і деякі ін. Значення «дуже мало» виражають *крапля, крихта, граминка, грудка, в'язка, горстка, ковток, мало-мало, трохи-трохи* тощо.

Засоби вираження НМК мають два основних варіанти – параметрично-оцінний і експресивно-оцінний.

У параметрично-оцінному значенні виділяють первинну, вторинну та опосередковану лексичну номінацію. Лексеми *мало, обмаль, небагато, трохи, децо, мізерія, торбина, кавалок* тощо є конститuantами первинної лексичної номінації. Напр.: Пішли в гори, в латри, заробля *трохі гроший і дерива* (Верхні Станівці Кіцм., с. 254); *Трохі* тут посіяв *линчі з вівсом* (Карапчів Вижн., с. 259); Матуша дали міні *трохі міцкі* на рукавиці (Горошівці Заст., с. 292); У лісі зайшла в орішник і нарвала *трохи оріхів* до дому (Глибока, с. 368); Приніс тобі *трохі макуху*, озми там у хоромях (Берегомет Вижн., с. 274); Чо так *мало* нарвав цих *блашниц?* (Козиряни Кельм., с. 33); Бугайкувата корова *мало* дає *молока* (Снячів Стор., с. 40); В автобусі було *мало людей* та й всі їхали насидячи (Заставна Заст., с. 321); Покладь *пару куркудуш* у вікно (Ясени Стор., с. 242); *Пару рідів* бауманкі покладимо (Горбівці Глиб., с. 26); Не стало блішок, та всадила *пару боханців* на листку з капусти (Борівці Кіцм., с. 37); Ни можу класти підлогу, бо ни стає міні *пару лігарів* (Стара Жадова Стор., с. 261); Иди вишпортай *пару барабуль* (Киселів Кіцм., с. 62); Я вже білши ни буду класти *торбину с хлібом* на межу, бо полізут мухариці (Ошихліби Кіцм., с. 301); Тут *кавалок* односівного *букового лісу*, лиш коло дороги де-не-де росте граб і кленица (Стрілецький Кут Кіцм., с. 362).

Та що там мене приймали, поставили лигову *порцію горівки*, і то всьо (Звенячин Заст., с. 258).

З лексемами НМК у говірках Буковини трапляється інверсія. Напр.: Від того завхоства *гроший мало*, а клопоту доста (Шубранець Заст., с. 127); Це ше покійний вуйко уповідав, що там *людности мало* і село від села на дві-три миля (Старосілля Кіцм., с. 268); *Ріца небагато*, али запрутити траба, аби ни россипалоси (Стара Жадова Стор., с. 140); Твоя маглевка хоч і фист вилика, али *розуму* в ні *небагато* (Ясени Стор., с. 272); *Курудзиня* складаім у *купу* надворі (Кам'янка Глиб., с. 243).

Вторинну лексичну номінацію НМК репрезентують лексеми з партитивним значенням (квантитативи на позначення окремо виділених, відбитих частин) – *кусень, крихта, шматок, окрасць, огризок, крапля*. Напр.: Ану хто це лишив *кусінь* на столі, признавайтиси (Кадубівці Заст., с. 244); Вшабатував *кусак солонини*, взев *пару головок чиснику* і пішов у поли (Василів Заст., с. 244); Ни лишай *кусні*, дитино, іш, шкода хліб вікідати (*Кусінь, кусінь* – надкушений шматок хліба, сала) (Киселів Кіцм., с. 244); Було *кавалок полі* та й то мочіркуватого, що нічо ни родило (Борівці Кіцм., с. 298); Але нідегіч не витко нікого, лиш коло клуба стоїт *жменька людий* (Ширівці Хот., с. 336); Мала *линдик полотна* та хотіла шити дитині сорочку (Валява Кіцм., с. 259); Мала м такий *линдичок города*, що й на грітки ни ставало (*Линдик* – невеликий шматок чогось) (Шипинці Кіцм., с. 259); Ади, мав новіські буксові чоботи і продав *за півдурно* (Рідківці Нов., с. 338); Я на твоїх сахах ни зіскав *ні копійки* (Росошани Кельм., с. 167); У заміжного ніколи ни дістаниш і *снігу взимі* (Новоселиця Кельм., с. 136); Це одноцільний *кусок матерії* (Лашківці Хот., с. 362).

Висновки. Отже, ядерну зону великої неозначеної кількості становлять такі лексеми, як *багато, сила, хмара, великі гроші, доста, гаман, куцак, гора, громада, добрий, ни один, боц, глота, наїдидиси*, а малу неозначену кількість – параметрично-оцінний варіант із лексемами *мало, обмаль, торбина, трохи, небагато, кавалок*. Периферією НМК є лексеми *кілька, тільки, кілько*, а НМК – експресивно-оцінний варіант із лексемами *мало, пару* (у значенні «небагато») *порція, кусень, жменька* та ін.

Література:

1. Лукінова Т.Б. Числівник в слов'янських мовах. Київ : Наукова думка, 2000. 370 с.
2. Горпинич В.О. Числівник. Морфологія української мови: Підручник. Київ : Академія, 2004. С. 118–135.

3. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови: Акад. граматики укр. мови. Київ : Пульсари, 2004. 400 с.
4. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / За ред. К.Г. Городенської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
5. Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н.В. Гуївчанюк. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.
6. Плющ М.Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія : підручник. Київ : Вид. дім «Слово», 2010. 328 с.

Popovych N. Functional-semantic field of indefinite quantity in the dialects of Bukovina

Summary. The article is devoted to the description of the functional-semantic field of indefinite quantity in the dialects of Bukovina. The dialects of Bukovina are the valuable material in which the wisdom of the people, their traditions, customs, and beliefs are hidden. The study of Bukovynian dialects offers important information for researching the history of the Ukrainian language, the development of inter-lingual contacts and their consequences. The study of Bukovynian dialects is an important material for studying the history of the Ukrainian language, the development of patterns of interlingual contacts and their consequences.

The first scientific research on Bukovina dialects were performed only in the second half of the 19th century in the works of Chernivtsi University scientists (Sharovalskyi I. (1929), Yurii Fedkovich (Dictionary not published), O. Savchenko, I. Cherednychenko, K. Herman, N. Huivaniuk, N. Babych, K. Lukianiuk, S. Perepelytsia, V. Buzynska, I. Zinchenko and others). The lexicon of Bukovynian dialects was studied by M. Stanivskyi, Ye. Pavliuk, V. Lymarenko, Yu. Karpenko, K. Herman and others. The Ukrainian dialects of Southern Bukovina are studied by Romanian linguists (I. Robchuk, O. Horbach, Ya. Zakrevska, Z. Savchenko and others).

The study of numeral components in the structure of a sentence was carried out by such scientists as O.O. Potebnia, L.V. Shcherba, Yu.S. Stepanov, N.Yu. Shvedova, H.O. Zolotova and others. K.H. Horodenska, A.P. Zahnitko, M.V. Mirchenko, O.H. Mezhev and others actively explore this subject on the material of the modern Ukrainian literary language. Ukrainian linguistics has yet to pay attention to the structuring of functional-semantic fields on the basis of quantitative meanings, and therefore this topic remains relevant and open for further study. Based on the researched material, we singled out the functional-semantic field of indefinite large and small quantities, as well as the nucleus and periphery.

Key words: macrofield, microfield, lexical nomination, multiplicity, nuclear seme, partitive meaning, paucality.

Савчук Р. І.,

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри іспанської та французької філології
Київського національного лінгвістичного університету

ЛІНГВОНАРАТИВНІ ТЕХНІКИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ОПОВІДНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Анотація. У статті стисло представлено витлумачення французького художнього нарративу як деякого ментально-го конструкту авторської ідентичності, створеного шляхом лінгвонаративної організації прийомів, технік і тактик, а також засобів образно-стилістичної фігуративності, що вербалізують індивідуально-авторське світосприйняття та світовідчуження у певному типі оповідної реальності. Епістемологічна ідентифікація лінгвокогнітивних нарративних стратегій і лінгвонаративних прийомів, технік і тактик у художньому текстотворенні ґрунтується на інтерпарадигмальному теоретико-методологічному підході до розкриття процесів і механізмів художнього текстотворення як продукту авторської нарративної програми, що може бути співвіднесений із методами і методиками когнітивної семіотики, лінгвонаратології, лінгвістики тексту, лінгвостилістики, дискурс-аналізу, що в сукупності дають змогу визначити особливості лінгвонаративного мислення письменника. У процесі цієї розвідки було розкрито архітектоніко-композиційні, семантико-синтаксичні й образно-стилістичні нарративні конфігурації французького художнього нарративу поч. ХХІ ст. з погляду семіозису тих нарративних стратегій та лінгвонаративних технік і тактик, якими керувалися письменники вказаної історико-літературної доби для творення візуалізованої оповідної реальності. Із позицій лінгвонаратології французький візуалізований художній нарратив ХХІ ст. вирізняється стислістю оповіді, зумисним скороченням нарративної програми розвитку подій та/чи дій та застосуванням кінематографічної техніки паралельного монтажу. Було з'ясовано, що художній нарратив французького письменника Патріка Модіано конструється лінгвокогнітивною нарративною стратегією калейдоскоп, яка через виразні модальні засоби риторико-стилістичного рівня та виражально-зображальні засоби мовної репрезентації вибудовує словесне підґрунтя образно-стилістичної фігуративності візуалізованої оповідної реальності і віддзеркалює специфіку творчої свідомості письменника через текстуалізацію домінант його лінгвонаративного мислення.

Ключові слова: візуалізація, візуалізований художній нарратив, оповідна реальність, лінгвонаративна техніка, лінгвонаративна тактика, нарративна стратегія, художнє текстотворення.

Постановка наукової проблеми та її значення. Останніми роками у наукових працях зі сфери художнього текстотворення [1; 2; 3; 4] дедалі більшої значущості набуває думка про те, що основним фактором текстотворення є *індивідуально-авторська нарративна програма*, що з часом виражається в *нарративній формі* художнього тексту [5, с. 7], в якій кодуються елементи письменницького світобачення та світосприйняття. Ця позиція заснована на нарративному принципі художнього конструю-

вання текстотвірних стратегій представлення авторського світу або його досвіду [6]. У цьому разі цілком виправданим є витлумачення художнього тексту як *нарративно організованої системи знань* [6; 7; 8].

Актуальність пропонованої розвідки вбачаємо в тому, що в сучасних романських текстах орієнтованих студіях *художній нарратив* досліджують крізь призму когнітивно-семіотичних нарративних стратегій художнього текстотворення, характерних для певної історичної епохи. Безсумнівно, і такому разі останні вибудовують словесне підґрунтя образно-стилістичної фігуративності певного типу оповідної реальності і віддзеркалюють специфіку творчої свідомості письменника через текстуалізацію домінант його лінгвонаративного мислення.

Незважаючи на потужну когнітивно-семіотичну традицію у вивченні художнього нарративу, дискусійним і дотепер залишається питання його творення, пов'язаного із розкриттям механізмів або «законів глибинного текстового життя» [9, с. 3], які перетворюють авторську словесну практику на певним чином упорядковану систему подій та/чи дій.

Мета статті – спробувати означити та схарактеризувати найбільш прикметні лінгвонаративні потенції в конструюванні візуального художнього тексту як деякого простору видимого зображення нарративних суб'єктів і/або нарративних об'єктів, явищ, процесів, які видаються, на перший погляд, недоступними для безпосереднього спостереження.

Предмет дослідження становлять архітектоніко-композиційні, семантико-синтаксичні й образно-стилістичні нарративні конфігурації французького художнього нарративу поч. ХХІ ст., які ми віднайшли в романі відомого письменника сучасності Патріка Модіано «*Quartier perdu*» («Зниклий квартал»).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років у працях із проблематики нарративного текстотворення, а йдеться здебільшого про французьку лінгвістичну та лінгвопоетологічну традиції, чільне місце займає *лінгвонаратологія*, пропонуючи нові або оновлені прийоми та методи аналізу. З огляду на інтерпарадигмальний підхід, на якому наголошують також вітчизняні науковці [10; 11; 12; 13], потенціал лінгвонаративних студій вбачається в можливості моделювання нарративної ідентичності письменника [14; 15], пошуку індивідуально-авторських знаково-мовних засобів творення «нарративної напруги» в оповіді [16], з'ясуванні динаміки розгортання фокалізаційного коду як основного текстотвірного конструкту художнього нарративу [17; 18].

Лінгвонаратологія як самостійна інтерпретативна теорія [19; 20; 21], або теорія художньої прози [22], дає змогу аналізувати художній текст не у плані того, що в ньому представлено (як у сюжетології, за В. Шмідом [23, с. 9–11]), а з погляду того,

як автор конструює і семіотизує навколишній світ або власний досвід у категоріях художнього нарративу.

Виклад основного матеріалу. У лінгвонарративній поезиці французького письменника кінця XX ст. і нашого сучасника, лауреата Нобелівської премії у галузі літератури 2014 року, Патріка Модіано більшість творів вибудовані на лінгвонарративній техніці *випусування власного «я»*, що доповнена лінгвонарративним прийомом *осціляції гомодієгетичного оповідача*, яка отримує вираження в оповіді через спостереження за самим собою або в голосі власного сумління. Саме такий нарративний принцип становить спробу деякого *просктування* уявного нарративного фокуса, присутнього ніби в «задзеркаллі» [24, с. 21].

У лінгвонарративному творенні постмодерністської оповіді акценти традиційно зміщуються в бік висунення на передній план внутрішніх душевних переживань персонажа. У цьому сенсі слід згадати про потужну роль тих формоутворювальних засобів, які вможливають проникнення гомо- або гетеродієгетичного оповідача з нульовим фокалізаційним кодом у психіку свого персонажа. Французька постмодерністська оповідь відзначається неабиякою чуттєвістю, в якій всезнання гетеродієгетичного оповідача може заміщуватися наявністю індивідуалізованої позиції персонажа.

Серед найбільш показових лінгвонарративних засобів у плані *візуалізації* оповідної реальності в Патріка Модіано виокремлюємо кінематографічну техніку *паралельного монтажу* [25, с. 47], що конструюється як чергування сюжетно-незвершених подій та/чи дій, які передбачають можливість їхнього розумового поєднання у сприйнятті оповідача [там само].

Ми переконані в тому, що такий паралельний монтаж, або як іще його називають *перехресний показ* подій та/чи дій, в постмодерністській оповіді вжито з метою гальмування їхнього розвитку. У цьому разі констатуємо наявність додаткового лінгвонарративного прийому – відображеної в чиемусь суб'єктно-мовленнєвому або сутєстивному плані події та/чи дії, адже у певний кульмінаційний момент оповідач припиняє відтворювати саму подію та/чи дію й «показує» крупним планом інший нарративний об'єкт, який характеризується своєю чергою через вербалізацію емоційної реакції на нього:

Nous sommes entrés dans Paris par la porte Champerret. Un dimanche, à deux heures de l'après-midi. Les avenues étaient désertes sous le soleil de juillet. Je me suis demandé si je ne traversais pas une ville fantôme après un bombardement et l'exode de ses habitants. Peut-être les façades des immeubles cachaient-elles des décombres? Le taxi glissait de plus en plus vite comme si son moteur était éteint et que nous descendions en roue libre la pente du boulevard Mâlesherbes.

À l'hôtel, les fenêtres de ma chambre donnaient sur la rue de Castiglione. J'ai tiré les rideaux de velours et je me suis endormi. À mon réveil, il était neuf heures du soir (Modiano, Quartier perdu).

Так, опис міста *les avenues étaient désertes sous le soleil de juillet* («проспекти були безлюдними під цим липневим сонцем») видається незавершеним, оскільки є перерваним *інтроспекцією* гомодієгетичного оповідача у підсвідоме/несвідоме, що вербалізується його діалогічною полемікою: *si je ne traversais pas une ville fantôme après un bombardement et l'exode de ses habitants; peut-être les façades des immeubles cachaient-elles des décombres?* («хіба я не перетинав місто-привид після бомбардувань і втечі його жителів; а чи не приховували в собі

фасади залишки зруйнованих будівель?»). Згодом останній знову повертається до *візуалізації* й констатації того, що бачить «тут» і «зараз»: *le taxi glissait de plus en plus vite comme si son moteur était éteint et que nous descendions en roue libre la pente du boulevard Mâlesherbes* («таксі плавно рухалось все швидше і швидше, так, наче двигун був вимкнений і ми котились зі схилу бульвару Малерба»).

Саме завдяки застосуванню такої лінгвонарративної техніки оповідь у Патріка Модіано вирізняється *фрагментарністю* й *нелінійністю* у представленні подій та/чи дій, що пояснюється лінгвокогнітивною нарративною стратегією *калейдоскоп*, яка має у своїй основі прийом монтажу як *кадрування* оповідного зображення в художньому нарративі.

Так, на фоні описових і повних, поширених речень в *Imparfait*, рідше в *Passé Composé: nous sommes entrés dans Paris par la porte Champerret* («ми в'їхали в Париж через шлях Шамперре») та *les avenues étaient désertes sous le soleil de juillet* («проспекти були безлюдними під цим липневим сонцем»); *je me suis demandé si je ne traversais pas une ville fantôme après un bombardement et l'exode de ses habitants* («я запитав себе, хіба я не перетинав місто-привид після бомбардувань і втечі його жителів»), номінативний парцелят *un dimanche, à deux heures de l'après-midi* («якось у неділю, о другій годині по обіді»), що локалізує гомодієгетичного оповідача в часі, формує ефект *розірваності* й *переривчатості* процесів згадування й відчуження.

Дослідники лінгвонарративної поезики Патріка Модіано вважають, що в більшості його художніх нарративів розкривається психологія *nam'ati* як надособистісної категорії [26], що конструюється через взаємопроникнення й взаємовплив безлічі пластів свідомого й несвідомого: того, що *пригадується*, й того, що *вражає* у теперішній (конкретний) момент.

Приміром, у цитованому вище фрагменті художнього нарративу оповідь форматується гомодієгетичним оповідачем, на що вказують займенник 1-ої особи однини *je* й інші дійктичні елементи, котрі імплікують нарративний об'єкт і суб'єкт в одній особі: *si je ne traversais pas une ville fantôme* («хіба я не перетинав місто-привид»); *je me suis endormi* («я заснув»); *les fenêtres de ma chambre* («вікна в моїй кімнаті»); *à mon réveil* («після мого пробудження»). Персонаж виписується, отже, подібно до карти екзистенції [27, с. 157], в якій можливості метафоричності буття гомодієгетичного оповідача в тексті розкриваються через персональний код [там само]. У цьому разі можемо стверджувати, що такий гомодієгетичний оповідач прирівнюється до *автодієгетичного*, що за своїми когнітивними й функціонально-прагматичними характеристиками наближається до мовної свідомості самого письменника. Оповідна реальність у Патріка Модіано формується в *медитативній площині автодієгетичного оповідача*, що вербалізовано денотативним значенням дієслова *demander* v.tr. («запитувати»), вжитого у прономінальній формі. У такий спосіб конструюється діалог гомодієгетичного оповідача, що постає водночас і головним персонажем, і самим собою, а концептуально репрезентативним у цьому разі є риторичне питання: *peut-être les façades des immeubles cachaient-elles des décombres?* («а чи не приховували в собі фасади залишки зруйнованих будівель?»).

У контексті *візуалізації* оповідної реальності художнього нарративу Патріка Модіано показовою є побудова та розгортання його *просторової, темпоральної й модальної сіток*.

Гомодієгетичний оповідач локалізується в Парижі, зокрема різних будівлях, кварталах, визначних місцях: *la porte Champerret* («шлях Шампере»); *les avenues* («проспекти»); *les façades des immeubles* («фасади будівель»); *la pente du boulevard Malesherbes* («схил бульвару Малерба»); *l'hôtel* («готель»); *les fenêtres de ma chambre* («вікна моєї кімнати»); *la rue de Castiglione* («вулиця Кастільйон»). Простір, таким чином, обмежується деякою рамкою, а саме межами міста Париж. Проте останній не характеризується *застиглістю* й *сталістю*, навпаки, він є доволі *рухливим* і *змінним*.

Про це яскраво свідчить лексичне наповнення аналізованого фрагменту, а саме такі текстові одиниці, як дієслова *glisser* v.intr. («плавно рухатись»), *descendre* v.intr. («спускатись») й *traverser* v.tr. («перетинати»), а також словосполучення *en roue libre* («безтурботно»), об'єднані спільним значенням: «*passer doucement, graduellement, insensiblement*» [28]. Завдяки такому семантичному складнику в цитованому сегменті художнього нарративу імпліковані поняття *витання* або *ковзання* як своєрідного переміщення не людини, а привида – фантома з неясними, ледве окресленими контурами.

У модіанівському художньому нарративі прослідковується *візуалізація* діалектики *сприйняття* – *згадування* – *враження* – *уявлення* як художньої реалізації динаміки процесу *згадування*, що постає невід'ємним від *сприйняття* або *враження* [29].

Наведений нижче фрагмент художнього нарративу засвідчує значну перевагу лексичних одиниць, які, зважаючи на денотативні й інваріантні значення, імплікують феномен споглядання: *regarder* v.tr. («дивитись»): «*faire en sorte de voir, s'appliquer à voir* (qqn, qqch.) → *contempler* → *considérer*, *examiner*, *inspecter*, *observer*, *scruter* → *parcourir* → *consulter* → *dévisager*, *fixer*» [30], *згадування*: *connaître* v.tr. («знати»): «*avoir dans l'esprit en tant qu'objet de pensée analysé*» [30] й *відчуження*: *se livrer* v.pron. («віддаватись чомусь»): «*se laisser aller à* (un sentiment, une idée, une activité) → *s'adonner* → *s'abomer*, *s'enfoncer*, *se plonger*» [30]:

Je suis resté longtemps au bord du trottoir, à regarder le flot des voitures, le clignotement des feux rouges et des feux verts, et, de l'autre côté du fleuve, l'épave sombre de la d'Orsay. À mon retour, les arcades de la rue de Rivoli étaient désertes. Je n'avais jamais connu une telle chaleur la nuit, à Paris, et cela augmentait encore le sentiment d'irréalité que j'éprouvais au milieu de cette ville fantôme. Et si le fantôme, c'était moi? Je cherchais quelque chose à quoi me raccrocher. L'ancienne parfumerie lambrissée de la place des Pyramides était devenue une agence de voyages. On avait reconstruit l'entrée et le hall du Saint-James et d'Albany. Mais, à part ça, rien n'avait changé. Rien. J'avais beau me le répéter à voix basse, je flottais dans cette ville. Elle n'était plus la mienne, elle se fermait à mon approche, comme la vitrine grillagée de la rue de Castiglione devant laquelle je m'étais arrêté et où je distinguais à peine mon reflet. Des taxis attendaient, et j'ai voulu en prendre un pour faire une grande promenade à travers Paris et retrouver tous les lieux familiers. Une appréhension m'a saisi, celle d'un convalescent qui hésite à se livrer à des efforts trop violents les premiers jours (Modiano, Quartier perdu).

Через дієслово *бачення* *regarder* вибудовується зоровий образ → *le flot des voitures* («вервечка автомобілів»); *le clignotement des feux rouges et des feux verts* («мигіння червоних і зелених вогнів світлофору»); *l'épave sombre de la d'Orsay* («похмурий залишок вокзалу Орсе»); *les arcades de la rue de*

Rivoli étaient désertes («арки вулиці Ріволі були безлюдними»), що породжує *згадування*, яке в оповіді вербалізоване дієсловом *connaître* v.tr.: *je n'avais jamais connu une telle chaleur la nuit, à Paris* («я ніколи не відчував такого гарячого повітря в Парижі вночі»), що в концептуальному плані відсилає до *пам'яті* як деякого *контейнера емоцій* і *відчуттів* та корелює з дієсловом почуття *éprouver* v.tr. («відчувати») в денотативному значенні: «*avoir* (une sensation, un sentiment) → *ressentir*» [30].

Найбільш виразними маркерами *візуалізованого* нарративу в Патріка Модіано виступають *фрагментарні* й *переривчасті спогади*, що виникають унаслідок *коротких* і *несуцільних розділених візуалізованих картинок-кадрів*, які текстуалізовані лексикалізованими метафорами *le flot des voitures* («вервечка автомобілів»); *le clignotement des feux rouges et des feux verts* («мигіння червоних і зелених вогнів світлофору»); *l'épave sombre* («похмурий силует») й вимальовують організацію *пам'яті* як хаотичної й нестабільної, а тому дещо *процесуальної*.

Зауважимо, що динаміку *згадування* пов'язують традиційно з нарративним прийомом *пошуку власної ідентичності*. У цитованому романі гомодієгетичний оповідач конструює свою ідентичність в оповіді саме через процес *згадування*, що є невід'ємною частиною *сприйняття* і *враження*, які постають ключовими в лінгвокогнітивній нарративній стратегії *калейдоскоп*.

Вважаємо, що в розглядуваному художньому нарративі комплементарність наведених вище лінгвокогнітивних стратегій, лінгвонарративних прийомів і технік надає змогу письменнику вибудувати деяку *фантомну реальність*, яка є імплікованою в оповіді поєднанням в одному реально існуючому просторі (місто, вулиці, площі) таких текстових одиниць, як іменники *sentiment* n.m. («почуття») та *irréalité* n.f. («ірреальність») у денотативних значеннях відповідно: «*conscience plus ou moins claire, connaissance comportant des éléments affectifs et intuitifs* → *impression*» [30], «*caractère de ce qui est irréel; l'irréel*» [30] й дієслово почуття *éprouver* v.tr. («відчувати»): *le sentiment d'irréalité que j'éprouvais au milieu de cette ville fantôme* («відчуття ірреальності, яке в мене виникло посеред цього міста-привида»).

Саме *враження* від побаченого, яке в оповіді реалізується лексемами із семантикою конкретизованою й реальною: *au bord du trottoir* («скраю тротуару»); *des voitures* («автомобілі»); *des feux rouges et des feux verts* («червоні і зелені вогні світлофору»); *l'autre côté du fleuve* («інший бік річки»); *la gare d'Orsay* («вокзал Орсе»); *les arcades de la rue de Rivoli* («арки вулиці Ріволі»), – стають поштовхом до *ініціації* гомодієгетичного оповідача до іншого виміру його буття не «тут» і не «зараз»: *je n'avais jamais connu une telle chaleur la nuit, à Paris* («я ніколи не відчував такого гарячого повітря в Парижі вночі»). Те, що йдеться про інший мікрокосм буття, підкріплюється тестовими одиницями *connaître* v.tr. («знати»), *jamais* adv. («ніколи»), а також і метафоричним образом нічного Парижа, що викликає в оповідача деяку *гарячість* / *опал* з огляду на варіантне значення іменника *chaleur* n.f. («гарячість»): «*caractère animé des dispositions psychiques, des tendances* → *animation, ardeur, effervescence, enthousiasme, entrain, exaltation, feu, fièvre, passion, véhémence, vivacité*» [30], яким позначені задушливі рамки міста, що полонять головного персонажа оповіді.

Кульмінаційним моментом «блукання» лабіринтами власної пам'яті у пошуку своєї ідентичності є риторичне питання *et si le fantôme, c'était moi?* («а якщо цей привид, це я?»), що імплікує в оповіді *дзеркальну симетрію*: місто-привид (фантом) і Я-привид (фантом). З огляду на денотативне значення текстової одиниці *fantôme* n.m. («привид»): «qui n'a guère de réalité → inexistant» [там само], у наративі Патріка Модіано концептуалізується відчуття *роззубленості* й *утрати життєвих орієнтирів* оповідача як складових пошуку письменником власної ідентичності. Останній увиразнюється також семантикою дієслів *chercher* v.tr. («шукати»), як «s'efforcer de découvrir, de trouver (qqn ou qqch.) → rechercher» [там само] та *se raccrocher* v.pron. («чіплятися») у денотативному значенні: «se retenir à un point d'arrêt» [там само] («воно зачинялось від мене, як тільки я наближався, так, як огорожена вітрина на вулиці Кастільйон»).

Згодом за принципом творення *візуалізованого* наративу автодієгетичний оповідач знову поринає в реальне місто, а таке «повернення» ґрунтується на інтерференціях існуючого/згаданого, теперішнього/минулого: *L'ancienne parfumerie lambrissée de la place des pyramides* («колишня парфумерія, оздоблена гіпсовою штукатуркою, що на площі пірамід») → *était devenue une agence de voyages* («перетворилась на туристичне агентство»); *on avait reconstruit l'entrée et le hall du Saint-james et d'Albany* («вони перебудували вхід і вестибюль у Сен-жемс і д'Албані»), що в оповіді конструюються дихотомічною паралеллю *être* («бути») → *devenir* («ставати») і дієсловом *reconstruire* («перебудовувати») як «réédifier, refaire» [там само].

Те, що головний персонаж не може віднайти власну ідентичність у контексті обмеженого деякими рамками простору – сучасного / нинішнього Парижа, підтверджує дієслівна метафора *je flottais dans cette ville* («я вивав у цьому місті»), що, з огляду на денотативне значення її концептуальної доміанти, дієслова *floter* v.intr. («витати»): «être en suspension dans les airs → voler, voltiger» [там само], свідчить про неможливість або неспроможність самоідентифікації автодієгетичного оповідача, оскільки він не прогулюється або ходить містом не поспішаючи, а вивав над усім Парижем, як привид. У такий спосіб не лише імпліковано, але й *візуалізовано* паралель між блуканням містом і блуканням лабіринтами пам'яті. Ці дії відзначаються *фрагментарністю* й *переривчастістю*, що в оповіді увиразнює сегментація *mais, à part ça, rien n'avait changé. Rien* («але, крім цього, ніщо не змінилось. Ніщо»).

При цьому заперечний займенник *rien* («ніщо»): «aucune chose, nulle chose» [там само] визначається концептуальною значущістю й імплікує неспроможність автодієгетичного оповідача ідентифікувати себе в межах міста, оскільки не лишилось жодного зв'язку з останнім, крім *розірваних, миттєвих і розпливчатих образів і асоціацій*: *elle n'était plus la mienne; elle se fermait à mon approche, comme la vitrine grillagée de la rue de Castiglione devant laquelle je m'étais arrêté et où je distinguais à peine mon reflet* («воно не було більше моїм; воно зачинялось від мене, як тільки я наближався, так, як огорожена вітрина на вулиці Кастільйон, перед якою я зупинився і в якій я ледве розгледів своє відображення»), що вербалізовані дієслівною метафорою *elle se fermait à mon approche* («воно зачинялось від мене, як тільки я наближався») як частиною розгорнутого порівняння *elle se fermait à mon approche, comme la vitrine grillagée de la rue de Castiglione* («воно зачинялось від мене,

як тільки я наближався, так, як огорожена вітрина на вулиці Кастільйон»).

Отже, у *візуалізованому* художньому наративі Патріка Модіано зовнішні предмети, що репрезентовані в теперішньому й реферують до моменту згадування «тут» і «зараз», однак із позицій минулого (наративна динаміка *Imparfait*) відсилають своєрідні «імпульси» [31], активізуючи персонажне підсвідоме, що й занурює в минуле.

Висновки. У *візуалізованому* художньому наративі Патріка Модіано сконцентровано всю сукупність лінгвонаративних елементів оповідної реальності (події та/чи дії, ситуації, актанти оповіді, функції або інші величини), що розміщуються у вигляді конкретної наративної схеми, мають свої просторово-часові координати, власні оповідно-мовленнєву структуру й фокалізаційний код. Такий наратив вибудовується гомодієгетичним оповідачем, який вводить події та/чи дії через поєднання наративних сегментів або наративних сцен із *монтажним* характером. Найбільш виразними маркерами *візуалізації* оповідної реальності виступають *фрагментарні й переривчасті спогади*, що виникають унаслідок *коротких і несучільних роздрібнених візуалізованих картинок-кадрів*, які текстуалізовані в оповіді лексикалізованими метафорами, порівняннями й антитезами як прикметними фігурами, якими імпліковано надмірні *чуттєвість і вразливість* персонажа / гомодієгетичного оповідача як наративного суб'єкта.

Зважаючи на метажанрові варіації та оновлення або переосмислення традиційних лінгвонаративних і лінгвопоеетологічних практик, французький художній наратив ХХІ ст. викристалізовується в межах поезики *візуалізації* оповідної реальності, що втілено також через стислість оповіді, зумисне скорочення наративної програми розвитку подій та/чи дій та застосування кінематографічної техніки *паралельного монтажу* як чергування сюжетно-незвершених подій та/чи дій, які передбачають можливість їх розумового поєднання у сприйнятті автодієгетичним оповідачем у художньому наративі.

Література:

1. Бабелюк О.А. Поетика постмодерністського художнього дискурсу: принципи текстотворення (на матеріалі сучасної американської прози малої форми) : дис. ... докт. філол. наук. Київ, 2010. 448 с.
2. Гончарова Е.А. Пути лингвостилистического выражения категории автор-персонаж в художественном тексте. Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1984. 149 с.
3. Смушинська І.В. Суб'єктивна модальність французької прози : монографія. Київ : Вид.-поліграф. центр «Київський ун-т», 2001. 256 с.
4. Charaudeau P. Langage et discours. Éléments de sémiolinguistique. P.: Nacette, 1983. 176 p.
5. Корольова А.В. Типологія наративних кодів інтимізації в художньому тексті : монографія. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2002. 266 с.
6. Андреева К.А. Грамматика и поэтика нарратива в русском и английском языках : автореф. дис. ... докт. філол. наук. Екатеринбург, 1998. 45 с.
7. Падучева Е.В. Семантические исследования. Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996. 464 с.
8. Maingueneau D. Le contexte de l'oeuvre littéraire. Énonciations, écrivain, société. P.: Dunod, 1993. 143 p.
9. Луцак С.М. Внутрішня організація прозового тексту (на матеріалі художніх творів Івана Франка) : дис. ... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2002. 210 с.

10. Бовсунівська Т.В. Когнітивна жанрологія та поетика : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2010. 180 с.
11. Луцак С.М. Домінанта як ментальне осереддя художньо-естетичного процесу (на матеріалі української літератури межі XIX–XX ст.) : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2010. 400 с.
12. Петриченко Н.Г. Наративно-жанрова специфіка української, польської, російської прози першої половини XIX ст. : дис. ... докт. філол. наук. Київ, 2010. 457 с.
13. Художній текст – слово – образ: лінгвостилістичний аналіз / М.І. Голянич, І.О. Бабій, Н.Я. Іванишин та ін.; за ред. М.І. Голянич. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатськ. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2010. 408 с.
14. Borgomano M. La Quarantaine de Le Clézio et le vertige intertextuel. *Cahiers de Narratologie* [en ligne], 2006, № 13. URL: <http://narratologie.revues.org/317>.
15. Charaudeau P. Langage et discours. *Éléments de sémiolinguistique*. P.: Hachette, 1983. 176 p.
16. Baroni R. Approches passionnelles et dialogiques de la narrativité. *Cahier de la Narratologie*, 2008, № 14. URL: <http://revel.unice.fr/cnarra/document.html>.
17. Herman D. Scripts, Sequences and Story: Elements of a Postclassical Narratology. *PMLA*, 1997, Vol. 112, № 5. P. 1046–1059.
18. Kaempfer J. La temporalité narrative. L.: Ambroise Barras, 2005. URL: <http://www.unige.ch/lettres/framoenenseignements/methode/narrative/tmintegr.html>
19. Kindt T. L'auteur implicite. Remarque à propos de l'évolution de la critique d'une notion entre narratologie et théorie de l'interprétation. *Vox Poetica*, 2008. URL: <http://www.vox-poetica.org/t/kindt.htm>.
20. Lanser S.S. *The Narrative Act. Point of View in Prose Fiction*. Princeton: Princeton Univ. Press, 1981. 309 p.
21. Ryan M.-L. *Space. Handbook of Narratology*: [Dir. P. Hühn, J. Pier, W. Schmid et J. Schönert]. B.; N.Y.: Walter de Gruyter, 2009. P. 420–433.
22. Genette G. *Nouveau discours du récit*. P.: Seuil, 1983. 178 p.
23. Шмид В. Нарратология. Москва : Языки славянской культуры, 2003. 312 с.
24. Луцак С.М. Внутрішня організація прозового тексту (на матеріалі художніх творів Івана Франка) : дис. ... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2002. 210 с.
25. Агафонова Н.А. *Общая теория кино и основа анализа фильма*. Минск : Тесей, 2008. 392 с.
26. Трофимова Ю.С. Особенности художественной целостности тотального романа Патрика Модiano : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Москва, 2004. 18 с.
27. Мерло-Понти М. *Феноменология восприятия* / пер. с фр. под ред. И.С. Вдовиной, С.Л. Фокина. Санкт-Петербург : Ювента; Наука, 1999. 607 с.
28. Dictionnaire Le Petit Robert électronique. Version électronique du Nouveau Petit Robert, dictionnaire analogique et alphanétique de la langue française. P.: Bureau van Dijk, 1997.
29. Трофимова Ю.С. Особенности художественной целостности тотального романа Патрика Модiano : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Москва, 2004. 18 с.
30. Dictionnaire Le Petit Robert électronique. Version électronique du Nouveau Petit Robert, dictionnaire analogique et alphanétique de la langue française. P.: Bureau van Dijk, 1997.
31. Трофимова Ю.С. Особенности художественной целостности тотального романа Патрика Модiano : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Москва, 2004. 18 с.

Джерело ілюстративного матеріалу

1. Modiano P. *Quartier perdu*. P.: Gallimard, 1988. 192 p. <http://epdflibrary.com/french/free.php>.

Savchuk R. The ways of the narrative reality visualization: linguistic-narrative techniques

Summary. The present research paper briefly summarizes the French literary narrative interpretation as a mental construct of the author's identity, created by linguistic-narrative organization of techniques and tactics, as well as means of stylistic figurativeness that verbalize individual author worldview in a certain type of narrative reality. Epistemological identification of linguistic-cognitive narrative strategies and linguistic-narrative techniques and tactics in the literary text creation is based on the interparadigmatic theoretical and methodological approach to the disclosure of the processes and mechanisms of the literary text creation as a product of the author's narrative program, which can be correlated with methods of cognitive semiotics, linguistic narratology, text linguistics, linguistic stylistics and discourse analysis, together allowing to determine the peculiarities of the writer's linguistic-narrative thinking. In the result of this exploration, the compositional, semantic-syntactic and figurative-stylistic narrative configurations of the early 21st century French literary narrative have been revealed in terms of the semiosis of those narrative strategies and linguistic-narrative techniques and tactics used by writers of this epoch to create the visualized narrative reality. From the standpoint of linguistic narratology, the 21st century French visualized literary narrative is characterized by the brevity of the narrative itself, the deliberate reduction of the narrative program of events and/or actions and the use of cinematic techniques of parallel editing. It has been proved that the French writer Patrick Modiano's literary narrative is constructed by the linguistic-cognitive narrative strategy kaleidoscope, which, through the expressive modalities of both rhetorical-stylistic level and the expressive means of linguistic representation, builds up the verbal basis of the writer's artistic consciousness through the textualization of the dominants of his linguistic-narrative thinking.

Key words: visualization, visualized literary narration, narrative reality, linguistic-narrative technique, linguistic-narrative tactics, narrative strategy, literary creation.

Сенькович О. Р.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Національного університету «Львівська політехніка»

Баглай О. І.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Національного університету «Львівська політехніка»

ЛІНГВОЕСТЕТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ЧАСУ В ПОЕЗІЇ Б.-І. АНТОНИЧА

У статті здійснено різноаспектний функціонально-семантичний аналіз лексичних одиниць і образно-естетичних, тропейчних структур, які в індивідуальній поетичній мові Б.-І. Антонича репрезентують тематичну сферу «час», вербалізують індивідуально-авторську темпоральну художню картину світу. Основну увагу зосереджено на базових одиницях двох репрезентативних лексико-тематичних груп – «назви частин доби» та «назви пір року».

Детально розглянуто основні структурні та семантичні типи епітетних і метафоричних мінітекстів, які в індивідуально-авторському стилі Б.-І. Антонича продуктивно забезпечують лінгвоестетичну репрезентацію художнього часу. Вказано на найбільш визначальні для формування досліджуваних тропейчних моделей авторські асоціативні кореляції. Послідовно простежено механізми естетизації часономенів в автологічних та металогічних контекстах.

Окрему увагу присвячено вивченню художніх означень до часономенів. Корпус зафіксованих епітетів структуровано на тематичні підгрупи одиниць зі стрижневими семами моделювання змісту 'власне часова ознака', 'тривалість', 'температура', 'метеохарактеристика', 'колір', 'звук', 'запах', 'смак', 'портретна характеристика', 'психологічна оцінка', 'характерологічна оцінка', 'конотативна оцінка'. Зазначено, що є доцільною стратифікація епітетів на два великі сегменти – *автологічні* (безобразні, конвенціоналізовані) та *металогічні* (образні).

Простежено закономірності послідовного індивідуально-авторського розширення прикметникової сполучуваності часономенів у поетичних контекстах.

Зазначено, що перспектива дослідження засобів лінгворепрезентації *часу* пов'язана з потребою поглибленого вивчення семантико-асоціативного потенціалу часономенів та встановлення закономірностей їх контекстного образно-естетичного й експресивного розвитку в різножанрових текстах.

Ключові слова: мовотворчість Б.-І. Антонича, індивідуальний поетичний словник, мовна картина часу, часономен, номінації частин доби, номінації пір року, епітет, метафора, мовно-естетичний знак національної культури.

Постановка проблеми. Неослабність уваги мовознавців до структурно-семантичних моделей репрезентації часу в мовотворчості українських авторів, які належать до різних естетичних платформ і часових періодів розвитку української словесності, пов'язана, насамперед, зі світоглядним та філософсько-культурним характером поняття *час* – «тривалість

існування явищ і предметів, яка вимірюється століттями, роками, місяцями, годинами, хвилинами і т. ін. // Проміжок, відрізок у послідовній зміні годин, днів, років, протягом яких що-небудь здійснилося, здійснюється чи здійснюватиметься» [1, с. 274]. При цьому важливо враховувати, що час – не тільки фундаментальна філософська і світоглядна категорія, а й «асоціативно-образний поліконденсат, в якому відобразилися національно-культурна, ментально-психологічна специфіка і ціннісна орієнтація українського народу» [2, с. 192]. Тому в єдності з мовно-ментальним поняттям «*простір*» поняття «*час*» «творює основний семантичний інвентар культури народу й суспільства» [3, с. 36], формує визначальний фрагмент національно-мовної картини світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській лінгвістиці тексту, зокрема в лінгвостилістиці, різноаспектне дослідження образу «час», однойменної ключової лексеми і тематичних груп лексики та тропейчних засобів, через які реалізується її текстове змістове розгортання, залишається одним із пріоритетних напрямів (М. Кочерган, С. Єрмоленко, Л. Пустовіт, Л. Кравець, Г. Сюта, О. Задорожна). На тлі активного опрацювання цього напрямку в лексико-фразеологічному, функціонально-семантичному, лінгвопрагматичному, лінгвокультурологічному аспектах питання ідіостильової репрезентації вивчені поки що мало. З огляду на це увиразнюється потреба поглибленого студіювання темпоральних номінацій як складників ідіопоетичних систем, одиниць індивідуальних поетичних словників. Такі студії дають змогу з'ясувати семантико-асоціативний потенціал часономенів, продемонструвати загальні закономірності й індивідуальну специфіку їх контекстного образно-естетичного й експресивного розвитку, простежити й описати здатність до нарощення нової стилістичної валентності.

Системне осмислення номінацій *часу* і засобів вираження часових відношень в українській лінгвостилістиці представлено і у форматах масштабних індивідуальних досліджень, і в численних статтях. У них автори, спираючись на теоретико-методологічні здобутки вітчизняних і зарубіжних попередників (В. Гак, О. Тарасова, А. Вежбицька, М. Всеволодова, О. Яковлева, Ю. Караулов, С. Єрмоленко, Л. Лисиченко, М. Кочерган, В. Калашник, В. Кононенко та ін.), підтверджують статус категорії *час* як фундаментального мовно-ментального поняття і поглиблюють тезу щодо необхідності диферен-

ціювати *час мовний* і *час лінгвістичний*, пор.: «час мовний – це система різнорівневих засобів мови, її різноманітних одиниць і структур, які існують у мові незалежно від суб'єкта пізнання. <...> Лінгвістичний час виражає наукове уявлення про характер мовного часу і допускає різноманітні підходи та інтерпретації» [3, с. 27].

Також українські дослідники нового покоління (О. Маленко, Л. Кравець, Г. Сюта, О. Тищенко, Т. Скорбач, О. Царук, О. Задорожна, О. Петрушенко, М. Цегельська) послідовно наголошують на тому, що способи й засоби текстової репрезентації часу в художніх творах, різних за жанрово-стильовою належністю, мотивами, тематикою, помітно відрізняється. Адже, з одного боку, *час* як вимір буття завжди органічно присутній у художній творчості, а з іншого – «кожен автор живе у своєму часі, фізичному й соціокультурному просторі і відтворює, описує світ крізь призму індивідуального досвіду, національної культури, до якої він належить» [4, с. 25]. Наведена теза гармонійно кореспондує із сучасним стилістичним поняттям «*ідіостилюва поетична норма*». Саме в цьому вимірі дослідники дедалі частіше звертаються до інтерпретації «процесів і явищ, що відбуваються в художньому дискурсі та є знаковими з погляду історії літературної мови, історичної стилістики, оскільки часові, просторові й ідіостилюві параметри поетичної норми підтверджують тезу про те, що норми художньої мови мають персоналізовану живу хронологію» [5, с. 53].

Окремий об'єкт активного лінгвістичного вивчення – це *час художній*, який «об'єднує увесь темпоральний зміст, представлений у творі» [6, с. 1]. Художній час відбиває послідовність/змінність подій у творі, хронологію розгортання художньої дійсності, моделює часопростір прозового, драматургічного чи поетичного тексту. Інтегруючись у його систему твору, час об'єктивний (фізичний, історичний, природний) максимально адаптується до тематики й ідейно-естетичного змісту. Найпоказовіше цю адаптацію можна простежити на лексико-фразеологічному рівні тексту, тобто на рівні лексичних та фразеологічних одиниць, які покривають понятійну сферу *час* і вербалізують художньо-мовну картину *часу*.

Мега статті – простежити особливості лінгвоестетичної репрезентації художнього часу в мовотворчості Б.-І. Антонича [7], яка становить самодостатній фрагмент українського поетичного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Основу індивідуального словника лінгворепрезентації часу в мовотворчості Б.-І. Антонича становлять номінації, які традиційно поділяємо на лексико-тематичні групи «назви пір року», «назви частин доби», «назви днів тижня», «назви одиниць вимірювання часу» тощо. У розглядуваній поезії вони репрезентовані з різною інтенсивністю і творять неоднакові за кількісною наповненістю і структурно-семантичною організацією типи образів і тропів.

Когнітивно-текстовий аналіз поетичних текстів Б.-І. Антонича дає змогу встановити найбільш компонентно наповнені лексико-тематичні групи номінацій часу: 1) «назви частин доби»: *ранок* – «частина доби після ночі, початок, перші години дня» [8, с. 451], *день* – «частина доби від сходу до заходу сонця, від ранку до вечора» [9, с. 243], *вечір* – «частина доби від кінця дня до початку ночі» [10, с. 344], *ніч* – «частина доби від заходу до сходу сонця, з вечора до ранку» [11, с. 429] та 2) «назви пір року»: *зима* – «найхолодніша пора року між осінню і весною» [12, с. 566], *весна* – «пора року між зимою і літом, яка характе-

ризується подовженням дня, потеплінням, появою перелітних птахів, розквітом рослин» [13, с. 341], *літо* – «найтепліша пора року між весною й осінню» [14, с. 530], *осінь* – «пора року між літом і зимою, яка характеризується скороченням дня, поступовим похолодінням, відльотом птахів у вирій, скиданням рослинами листяного покриву і т. ін.» [15, с. 766].

Варто звернути увагу на мовно-естетичні стереотипи зображення початку, перебігу, закінчення певного часового періоду. Найчастіше це дієслівно-іменникові метафори, в яких домінує динамічно-процесуальна дієслівна ознака і які в сукупності формують метафоричну модель «час як динамічне явище». Мотиваційно семантичне розгортання цієї моделі ґрунтоване на художній естетизації визначених у лексикографічному тлумаченні базових об'єктивних властивостей часу «минуцність» та «плинність». Це пояснює функціонально-стилістичну актуалізованість і метафоротвірну продуктивність дієслів із відповідними архісемами й семами – *минати*, *проминати*, *спливати* тощо.

Актуальний для поезії Б.-І. Антонича словник опису часу – це фрагмент національної художньо-мовної практики, тому природним, органічним для нього є традиційне поєднання базового поняття та його найрізноманітніших лексичних конкретизаторів із дієсловами настання, руху, прибуття, проминання тощо: *йти*, *минати*, *прийти*, *проходити*. Така сполучуваність – узуальна, закріплена в загальнономовних словниках, тому зафіксовані в поетичних текстах вислови *час минув / минає*, *місяць минув*, *дні ідуть*, *дні минають*, *проходять віки*, *час зупинився* і т. ін. сприймаються як автологічні, стилістично й оцінно нейтральні позначення минулості, плинності часу, пор.: *Такі бувають часом дивні хвили, / що, сам не знаєш звідкіля, чому, / приходять в ніч, від померків німу, / чи в день, як сонце стане в повній силі* [7, с. 22]; *Поете чорних рук, зерно потіхи сій! / Бо прийде, прийде нагороди день / терплячим, милосердним і хоробрим. / Не знатимеш уже сумних пісень* [7, с. 79]; *Темп часу не став, у бігу все шалене прискорення* [7, с. 34]; *Час проминує молодечих пригод, і змаганняв, і бесід* [7, с. 54]; *Станує час – це бог спинив твої грядучі дні* [7, с. 77]; *Під шум морських грив проминали вмиль дні дикі, пристрасні* [7, с. 35]; *І день, і вік однаково минають* [7, с. 58]; *минає місяць квітів – звіть його трояндень!* [7, с. 128].

Дуже чітко на тематичні підгрупи структурується корпус зафіксованих у поетичній мові Б.-І. Антонича художніх означень до часономів. Серед таких як основні виділяємо тематичні групи епітетів:

– зі стрижневою семою моделювання змісту 'власне часова ознака' – *літній день*, *літня ніч*, *весняний день*, *літній вечір*, *весняний вечір*, *ніч весняна* / *весіння*, *хвилини ранкові*, *давнє літо* та ін.: *Є світ над нами високо такий <...> що в літній день житами приносить зраду* [7, с. 27]; *Чи в очі дощ січе, немов горох, / чи в літній день пітніти буде тіло, / хоч рахувати ти б не вмів до трьох* [7, с. 49]; *Літня ніч угору на недеї, кичери / піднесеться* [7, с. 61]; *В <...> день весняний / хвиль каламутних із-під льодового покривала вплив* [7, с. 53]; *Самітний друже, <...> / В цей вечір весняний ходи зо мною* [7, с. 160]; *Вітри ранкові, наче мітли, / з стежок змінюють ніч весінню* [7, с. 132]; *Мов фальшива струна, так дзвенить кожний спів / під сурових світлань весну пізню* [7, с. 107]; *про Тебе нам говорить казка давнього літа* [7, с. 84];

– зі стрижневою семою моделювання змісту ‘тривалість’ – *довгі дні, довгі ночі, короткі дні, ніч коротка, тривала ніч*, пор.: *Дозрівають довгі дні, як ярі яблука, / лине листя з лип* [7, с. 29]; *Слова, що вимріяні у безсонні, довгі ночі, / коли стріла натхнення іддо точить* [7, с. 114]; *Короткими днями / цвітуть вогнями / на краю плаю, / немов квітками* [7, с. 45]; *гостре вістря душу ятрить, / серп і серпанок нам на ніч коротку* [7, с. 56];

– зі стрижневою семою моделювання змісту ‘температура’ – *гарячий день, літеплий день, жаркий день, палюча ніч, дні холодні, прохолодний вечір*, пор.: *Жаркий, духотний день, зомлівши, / мов стовп, упав на груди ночі* [7, с. 146]; *В літеплий день весняний / хвиль каламутних із-під льодового покривала вплив* [7, с. 53]; *Палюча ніч пророків. Кануть литі з золота хвилини* [7, с. 124]; *Мої дні жорстокі та холодні / полину навіяли в пісні* [7, с. 124]; *тепла ніч угору на недеї, кичери / піднесеться пахоцями квітів багатьох* [7, с. 61]; *похилився над пристанню літеплий березень* [7, с. 33];

– зі стрижневою семою ‘метеохарактеристика’: *ясний день, погожий день, сонячний день, сонячний ранок, темна ніч, погідна ніч, місячна ніч, зоряний вечір*, пор.: *шумує день погожий, / кипить зелена заметіль* [7, с. 104]; *Слова, що пахнуть житом, сіном, сонячними днями, / надихані землею та навіяні вітрами* [7, с. 114]; *В городі в темну ніч самітний Вертер / на зір вазі сам важить світ і серце* [7, с. 37]; *буває ніч погідна, як місяць срібло лє на сад / і тишею тебе впливає* [7, с. 57];

– зі стрижневою семою моделювання змісту ‘колір’ – *блакитний ранок, ранок попелястий, ранок сивий, сірий ранок, сірий день, сивий день, день багровий, сірий вечір, сизий вечір, ніч блакитна, ніч зелена, чорна ніч, смаглява ніч, золота осінь, сірі години*, пор.: *Каптані в ранок сивий, попелястий / шуміли над твоім вікном* [7, с. 38]; *в трояндах пострілів змінє ніч у день багровий* [7, с. 155]; *мокрі зорі куряться під сизий вечір* [7, с. 150]; *Найблакитніша з всіх ночей блакитних – наша* [7, с. 140]; *За берегами смутку, де лягла відвічна ніч зелена, <...> сходять буйволи червоні на підземні / левади* [7, с. 142]; *Зелена ніч рослин душина екстазою знемоги* [7, с. 187]; *душа його крилата й звільнена від форми / ширяє <...> за муром ста ночей, що фосфорні та чорні* [7, с. 141]; *виходжу в чорну ніч на танок, / деру очима тінь, гляджу зорі* [7, с. 38]; *ніч чорна, наче вугіль, / ходить тінь по площі Юра* [7, с. 18];

– зі стрижневою семою моделювання змісту ‘звук’ – *гамірливий вечір, тихий вечір і т. ін.: Під тихий вечір, / як вітер хмари пожене на сон, / <...> у гай піду та сяду під вербою* [7, с. 47];

– зі стрижневою семою моделювання змісту ‘запах’ – *вечори пахучі*, пор.: *Напишеш повість: вечори пахучі, / задума вільх, дахів багровий пояс* [7, с. 181];

– зі стрижневою семою моделювання змісту ‘психологічна оцінка’ – *жорстокі дні, безпросвітні дні, вечір елегійний, дні скорботні, ніч чиста, день окрилений, день п’яливий*, пор.: *Не втекти вже, дарма, від жорстоких цих днів, / не втекти вже ні в мрію, ні в пісню* [7, с. 116]; *Навіщо серце ти шалене / в ці безпросвітні будиш дні?* [7, с. 55]; *Спалився вечір елегійний, / зів’яв, мов пісня, спелелів* [7, с. 97]; *наче темні грона, висять дні скорботні* [7, с. 141]; *3-за золотого шумовиння / ніч блакитніє чиста* [7, с. 146]; *Весни пожежа підпала ранок, / і знову день окрилений, / і знову день п’яливий* [7, с. 192];

– зі стрижневою семою моделювання змісту ‘смак’ – *ночі гіркі: П’яніючи отруйним чадом / ночей <...> гірких, / дивлюся в місяця свічадо* [7, с. 113];

– зі стрижневою семою моделювання змісту ‘характерологічна оцінка’ – *зла ніч, спокійні ночі, вечір забобонний, дні жорстокі, весна лірична*, пор.: *зір розтратниця – зла ніч* [7, с. 146]; *у тиші спокійних ночей без хвиль шуму не спали* [7, с. 33]; *Тремти в цей вечір забобонний, / мов астролог, дивися в зорі!* [7, с. 151]; *Мої дні жорстокі <...> / полину навіяли в пісні* [7, с. 124]; *Весна лірична відплила, / тєслярське літо знову* [7, с. 170];

– зі стрижневою семою моделювання змісту ‘конотативна оцінка’ – *ніч багрянородна, ніч марнотратна, вечір епічний, день окрилений, день п’яливий, весна весільна, весна п’ялива, весна окрилена, весна трояндна, літо стигле, осінь оайстрена*, пор.: *Багрянородна ніч* [7, с. 142]; *Ніч марнотратна нищить надмір форм, як зайві плями* [7, с. 172]; *Епічний вечір починає владу* [7, с. 161]; *і знову день окрилений, / і знову день п’яливий* [7, с. 192]; *Весна весільна і п’ялива <...> / Це ти мене заворожила / на смерть і на життя* [7, с. 107]; *Наче гарне, стигле літо на весінній поводі, / в душі дозріла спіла повнота* [7, с. 61]; *Страшне вино ночей доспілих / по вінця в черепі хлюпоче* [7, с. 199]; *Весні окрилений молись, / карбуї на камні пісню калинову* [7, с. 178]; *щоб сонце жєвріло ясніш від гриви лева / весні трояндній й осені оайстреній!* [7, с. 149]. Прикметно, що більшість епітетів з архісею ‘конотативна оцінка’ у поезії Б.-І. Антонича є компонентами ширших, кількаступенево організованих метафоричних комплексів.

Загалом продемонстрований корпус художніх означень чітко стратифікується на два великі сегменти – *автологічні* (безобразні, конвенціоналізовані) та *металогічні* (образні).

Естетичне навантаження автологічних епітетів, поєднаних із дистрибутами-часономенами, в поезії Б.-І. Антонича переконливо демонструють одиниці названих вище тематичних мікрогруп означень зі стрижневими семами моделювання змісту ‘власне часова ознака’ (*зимовий, весняний, літній, осінній, ранковий, вечірний*), ‘тривалість’ (*довгий, короткий, тривалий, миттєвий, вічний, нескінченний*), ‘температурний режим’ (*холодний, прохолодний, теплий, літеплий, гарячий, спекотний, жаркий*), ‘метеорологічний стан’ (*ясний, погожий, сонячний, темний, погідний, дощовий, морозний, місячний, зоряний*). Простеживши закономірності їх поєднання з часономенами, маємо підстави констатувати, що такі означення в художньо-естетичній формі відображають природну логіку настання, тривання й закінчення певних часових періодів, яка відповідає побутовому досвіду їх сприймання, енциклопедичним знанням про час і світ загалом.

Текстову структуру багатьох віршів і пейзажного, і лірично-психологічного змісту естетизують різнотипні оказіональні трансформації первинного значення кольору. Зокрема, одне з найвиразніших образних, естетично трансформованих кольоропозначень, що вживаються як оцінні характеристики часу, – колоратив *сірий*. Його текстове поєднання з часономенами *день, вечір, будні* не тільки вербалізує візуальне враження, а й виражає психологічну характеристику часового періоду. При цьому пряме колоративне значення стає стилістично периферійним на тлі виразного домінування зафіксованого в словниках переносного значення «нічим не примітний, невизначений. // Позбавлений новизни, одноманітний; беззмістовний» [16, с. 279]. Напри-

клад: *Сірий ранок ніч розколе, згасне сон на квіті* [7, с. 46]; *О, хто не знає це бажань втекти / з-під млинового сірих днів каміння* [7, с. 25]; *Тихо проходив тут день кроками сірих годин* [7, с. 53]; *Сніг поеліє в сірий вечір, / щоранку у восях цвіте* [7, с. 149]. Такі слововживання асоціативно прозорі з погляду розуміння їх мотиваційної основи.

На окрему увагу заслуговують аудіальні епітети – художні означення, в яких зафіксовано засоціюваність понять «час» – «звук». У відповідних контекстах за посередництвом традиційних та індивідуально-авторських художніх означень відбувається інтенсифікація базової семантики назв часових відтинків. Так, закономірність увиразнення часової картини світу через уживання аудіально маркованих означень показово ілюструють контекстні поєднання часомену *вечір* з епітетом *тихий*, що є носієм нульового рівня актуалізації семи 'звук': *Під тихий вечір, / як вітер хмари пожене на сон, / <...> у гай піду та сяду під вербою* [7, с. 47].

Поетичні тексти Б.-І. Антонича переконливо засвідчують і таку тенденцію, як антропоморфізація епітетного опису часу: *В осені день кучерявий дощем тут приїхав із гиря; / всюди лежала імла* [7, с. 53]; *Не втекти вже, дарма, від жорстоких цих днів, / не втекти вже ні в мрію, ні в пісню* [7, с. 116]; *Мої дні жорстокі <...> / долину навіяли в пісні* [7, с. 124]; *Самотній вечір у тасмичність світу оловитий* [7, с. 168]; *Тремти в цей вечір забобонний* [7, с. 151]; *зір розтратниця – зла ніч* [7, с. 146]; *Ніч марнотратна нищить надмір форм* [7, с. 172]. При цьому помітно, що в корпусі антропоморфних епітетів психоемоційні характеристики (*жорстокі дні, самотній вечір, забобонний вечір, зла ніч, спокійні ночі, марнотратна ніч*) виразно домінують над зовнішньопортретними (*день кучерявий*) і сприяють психологізації індивідуально-поетичного викладу в стилістичному сегменті опису часу.

Спостереження над текстами Б.-І. Антонича дає також підстави стверджувати, що автор послідовно розширює прикметникову сполучуваність часоменів. Найпереконливіше активність такої розбудови можна простежити у дво- та багаточленних рядах означень, ужитих щодо одного дистрибута – часової номінації: *День зелений, день хрещатий, / герці радісних лошат. / В пісні важко передати / те, чим крилється душа* [7, с. 109]; *І зір розтратниця – зла ніч і день сліпучий / розтратно твореним і нищеним багатством...* [7, с. 146]; *П'яніючи отруїним чадом / ночей сріблених та гірких, / дивлюся в місяця свічадо* [7, с. 113]; *Ніч темна, олив'яна, зимна, люта, чорна / лиш вітер / обертає хмар важенні жорна* [7, с. 51]; *Годинник б'є, дві розжі, свічка / і маска – смерті чи кохання? / І завжди ніч /.../ і перша, й тисячна, й остання* [7, с. 114]. Звертаємо увагу на те, що в межах одного епітетного ряду одночасно вживаються і позитивно, і негативно марковані контекстуальні характеристики часу.

Висновки. Отже, *час* – один із базових фрагментів і загальномовної, і художньо-мовної, й індивідуально-авторських картин світу. Закономірності й особливості розгортання індивідуальної мовної картини часу в поетичній мові Б.-І. Антонича найпоказовіше засвідчує лексико-фразеологічний рівень його текстів, тобто ті компоненти авторського словника, які покривають поняттєву сферу *час*. Репрезентативні з цього погляду одиниці лексико-тематичних груп «назви пір року» та «назви частин доби».

Перспектива дослідження закономірностей лінгвопрезентації образу *час* пов'язана з можливістю удокладнити бачення семантико-асоціативного потенціалу часоменів, панорамніше продемонструвати їх контекстний образно-естетичний та експресивний розвиток, чіткіше простежити напрями нарощення нових контекстуальних зв'язків у різноманітних текстах.

Література:

1. Словник української мови: в 11 т. Т. XI. Київ : Наукова думка, 1980.
2. Кравець Л.В. Метафорична репрезентація концепту «час» в українській поезії ХХ ст. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка*. Київ, 2007. С. 192–197.
3. Тарасова Е.В. Время как компонент лингвокультуры. *Вестник МГУ*. 2000. Т. 3, № 4. С. 36–38.
4. Сюта Г.М. Цитатний тезаурус української поетичної мови ХХ століття. Київ, 2017.
5. Сюта Г. Літературна норма vs норма поетична. *Культура слова*. 2011. Вип. 74. С. 51–59.
6. Голосова Т.М. Темпоральна структура художнього тексту : автореф. дис. ... докт. філол. наук. Київ, 2002.
7. Антонич Б.-І. Вибране. Київ, 2003. 376 с.
8. Словник української мови: в 11 т. Т. 8. Київ : Наукова думка, 1977.
9. Словник української мови: в 11 т. Т. II. Київ : Наукова думка, 1971.
10. Словник української мови: в 11 т. Т. I. Київ : Наукова думка, 1970.
11. Словник української мови: в 11 т. Т. V. Київ : Наукова думка, 1974.
12. Словник української мови: в 11 т. Т. III. Київ : Наукова думка, 1972.
13. Словник української мови: в 11 т. Т. I. Київ : Наукова думка, 1970.
14. Словник української мови: в 11 т. Т. IV. Київ : Наукова думка, 1973.
15. Словник української мови: в 11 т. Т. V. Київ : Наукова думка, 1974.
16. Словник української мови: в 11 т. Т. IX. Київ : Наукова думка, 1978.

Senkovych O., Bahlai O. Linguistic representation of artistic time in the poetry of B.-I. Antonych

Summary. The article carries out a variety of functional and semantic analysis of lexical units and text structures, which represent the thematic sphere of “time”, verbalize the individual temporal image of the world in B.-I. Antonych individual poetic language.

The main attention is focused on the basic units of two lexical-thematic groups – “the names of parts of the day” (morning, day, evening, night) and “the names of seasons” (winter, spring, summer, autumn). Units of these thematic groups are considered within epithet and metaphorical minitexts. Author's distinctive associative correlations in the investigated trope models are also considered.

It is defined that the main linguistic and aesthetic image stereotypes of different day periods in the poetry of B.-I. Antonych should include verb-noun metaphors, where dynamic-procedural verb mark dominates. Altogether these features form a metaphorical model of “time as a dynamic phenomenon”. The semantic development of this model is based on artistic aesthetic features of “minimum” and “fluidity” time periods (go, pass, accept, pass, float, etc.).

A set of recorded artistic notations for time records is structured into such thematic epithets subgroups with core content modeling words as ‘time feature’, ‘duration’, ‘temperature’, ‘meteorological characteristics’, ‘color’, ‘sound’, ‘smell’, ‘taste’, ‘psychological assessment’, ‘character assessment’, ‘connotative assessment’. Epithets stratification into two large

segments – autological (non-figurative) and metalogical (figurative) is proved as reasonable.

The regularity of consecutive individual-author expansion of adjective compatibility of time-nominative lexemes is traced.

Future investigations of “time” image linguistic representation patterns are closely connected with the possibility to discover semantic and associative potential of time-nominative lexemes as well as to demonstrate general patterns

and individual peculiarities of their contextual image, aesthetic and expressive development, to define and to describe the possibility of creating new contextual types of diverse genre texts.

Key words: B.-I. Antonych language creation, individual poetic dictionary, linguistic image of time, time-nominative lexemes, nominations of parts of the day, nominations of seasons, epithet, metaphor, linguistic and aesthetic sign of national culture.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Vaibakova I. M., Hasko O. L.</i> LANGUAGE COMMUNICATION THEORY WITHIN PROFESSIONAL DISCOURSE.....	4
<i>Бибик С. П., Коць Т. А.</i> СОЦІАЛЬНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ СТИЛЬОВИХ НОРМ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ.....	8
<i>Билиця У. Я.</i> КОНЦЕПТ <i>APPEARANCE</i> В АНГЛОМОВНІЙ КОМПАРАТИВНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ.....	12
<i>Борисович О. В., Чаюк Т. А.</i> МОДЕЛІ ТВОРЕННЯ ОЛЬФАКТОРНИХ МЕТАФОР В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	18
<i>Вакалюк І. В.</i> ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЄСЛІВ ІЗ СЕМАНТИКОЮ НАДМІРНОСТІ ДІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ.....	22
<i>Вискушенко С. А., Мосієнко О. В., Поліщук О. Л.</i> ВІДОБРАЖЕННЯ БІЛОРУСЬКИХ ПРОТЕСТІВ В АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТАХ НОВИН: ВЕРБАЛІЗАЦІЯ СИЛОВИХ ВІДНОШЕНЬ.....	26
<i>Висоцька З. І.</i> ТЕКСТОВІ СТРУКТУРИ – ВЕРБАЛІЗАТОРИ КАТЕГОРІЇ ОБРАЗНОСТІ ТА ЕМОЦІЙНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАЦЬ ІВАНА ФРАНКА).....	30
<i>Vysotska R. R.</i> LA DESCRIPTION DES PARTICULARITES LINGUALES ET SEMANTIQUES DE L'EXPRESSION DE LA NEGATION DE LA LANGUE FRANÇAISE PARLEE.....	34
<i>Галів У. Б.</i> МОВНА КАРТИНА СВІТУ ОКСАНИ ПАХЛЮВСЬКОЇ: ЛІНГВО- ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР.....	37
<i>Гоголенко О. П., Чудак Є. М.</i> МЕМ-КУЛЬТУРА – ОДИН З ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	41
<i>Дворянкін В. О.</i> ТРАНСПОРТНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКОМУ СХІДНОСТЕПОВОМУ ДІАЛЕКТНОМУ ТЕКСТІ.....	46
<i>Дмишлева С. М.</i> ТИПОЛОГІЧНА СВОЄРІДНІСТЬ ТА КОМУНІКАТИВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПИТАЛЬНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	50
<i>Yemelyanova O. V., Kucheriavenko V. A.</i> STRUCTURAL AND LINGUISTIC FEATURES OF THE ARTIST INTERVIEW.....	54
<i>Yemelyanova O. V., Novitchenko V. O.</i> LINGUOPRAGMATIC FEATURES OF THE MODERN NEWS RELEASE.....	58
<i>Заєць Г. В.</i> ІДІОСТИЛЬ ВОЛОДИМИРА ЯРОШЕНКА.....	62
<i>Занько О. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ЄДНОСТЕЙ У МОВЛЕННСВИХ МОДЕЛЯХ МЕДІЙНОГО ТЕКСТУ.....	67
<i>Кісельова А. А.</i> ДИНАМІКА ВИКОРИСТАННЯ ХЕШТЕГІВ, ПРИСВЯЧЕНИХ АКТУАЛЬНИМ СУСПІЛЬНИМ ТЕНДЕНЦІЯМ.....	71

<i>Ковалюк Ю. В.</i> ІДІОМАТИЧНИЙ ПРОСТІР ЯК БАГАТОРІВНЕВИЙ КОНСТРУКТ: ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ ТА МІРКУВАННЯ	75
<i>Колеснік В. О.</i> КОНОТОНИМИ В УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ	79
<i>Кондратенко Н. В., Завальська Л. В.</i> ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	84
<i>Кондратюк М. В.</i> ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ЗАХІДНИХ ЛІНГВОКОГНІТИВНИХ ТЕОРІЙ ХХ СТОЛІТТЯ В ІСТОРИЧНИЙ ПЕРСПЕКТИВІ	88
<i>Корольова Н. О.</i> КОНЦЕПТОСФЕРА ІДЮСТИЛІО ТОМАСА МАННА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «БУДДЕНБРОКИ»)	91
<i>Кузнєцова О. В.</i> АКТУАЛІЗАЦІЯ КРИТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ В КОМІЧНОМУ ІДЮДИСКУРСІ ДЕЙВА БАРРІ	95
<i>Kulish A. R.</i> SPEECH PERSONALITY IN THE ASPECT OF LINGUISTIC PERSONOLOGY (ON THE MATERIAL OF SPEECH BEHAVIOUR OF SHELDON LEE COOPER)	98
<i>Курбаль-Грановська О. О.</i> ТЕРМІНОЛОГІЧНІ КОМПЗИТИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ХВОРОБ УКРАЇНСЬКОЮ, АНГЛІЙСЬКОЮ ТА НІМЕЦЬКОЮ МОВАМИ: ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ	102
<i>Лелет І. О.</i> ЕМОЦІЙНІСТЬ VS ЕМОТИВНІСТЬ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ	106
<i>Лемешко О. О., Сліпечька В. Д.</i> ЧАСТИНОМОВНІ МОДЕЛІ АНГЛОМОВНИХ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНІВ	111
<i>Лисичкіна І. О., Лисичкіна О. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО ІМІДЖЕФОРМУВАЛЬНОГО НАРАТИВУ <i>FIER</i>	115
<i>Мамич М. В., Шевченко-Бітенська О. В.</i> ЕМОЦІЙНИЙ СКЛАДНИК В АКЦІОСФЕРІ ПРАВА	119
<i>Марчук Л. М.</i> КОНЦЕПТОСФЕРА МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В РОМАНІ ГАЛИНИ ВДОВИЧЕНКО «НАЙВАЖЛИВІШЕ – НАПРИКІНЦЬ»	123
<i>Makhachashvili R. K., Semenist I. V.</i> DIRECTIONS AND MECHANISMS OF GLOBAL INNOVATIVE LOGOSPHERE OF COMPUTER BEING MICROSTRUCTURE DYNAMICS (BASED ON EUROPEAN AND ORIENTAL LANGUAGES)	126
<i>Мельничук Н. О.</i> СТРУКТУРА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ЕМОТИВНИХ ПРИКМЕТНИКІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	132
<i>Митяй З. О., Денисенко Н. В.</i> ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ГРАДУАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	136
<i>Moiseienko S. M., Lisetskyi K. A., Kondrashova A. V.</i> LEXICAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF TERMS OF THE MODERN ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL DISCOURSE	140
<i>Муляр І. В.</i> ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В МОВІ ТВОРІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ ФО З НАЗВАМИ МЕБЛІВ)	144
<i>Назаренко О. М., Лазаренко С. В.</i> ФОЛЬКЛОРНЕ ПОХОДЖЕННЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ГАЗЕТНИХ ЗАГОЛОВКОВИХ КОМПЛЕКСІВ	149

<i>Новицька О. І.</i> НАЗВИ ОДЯГУ ТА ВЗУТТЯ ПОЛЬСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В ГОВІРКАХ ПІДГАСЧЧИНИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	153
<i>Паук М. М.</i> ФУНКЦІЇ ЧАСТКИ / В УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ З ОБМЕЖУВАЛЬНИМ КОМПОНЕНТОМ.....	157
<i>Пономаренко О. О.</i> ВСТАНОВЛЕННЯ ДИСКУРСИВНИХ СТРАТЕГІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННСВОГО АКТУ ПОГРОЗИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	162
<i>Попович Н. М.</i> ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ НЕВИЗНАЧЕНОЇ КІЛЬКОСТІ У ГОВІРКАХ БУКОВИНИ.....	166
<i>Савчук Р. І.</i> ЛІНГВОНАРАТИВНІ ТЕХНІКИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ОПОВІДНОЇ РЕАЛЬНОСТІ.....	170
<i>Сенькович О. Р., Баглай О. І.</i> ЛІНГВОЕСТЕТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ЧАСУ В ПОЕЗІЇ Б.-І. АНТОНІЧА.....	175

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Baibakova I., Hasko O.</i> LANGUAGE COMMUNICATION THEORY WITHIN PROFESSIONAL DISCOURSE.....	4
<i>Bybyk S., Kots T.</i> SOCIAL DETERMINATION OF STYLES OF MASS MEDIA: CAUSES AND CONSEQUENCES.....	8
<i>Bylytsia U.</i> CONCEPT APPEARANCE IN THE ENGLISH COMPARATIVE PHRASEOLOGY.....	12
<i>Borysovykh O., Chaiuk T.</i> MODELS OF FORMING OF OLFACTORY METAPHORS IN THE ENGLISH LANGUAGE.....	18
<i>Vakaliuk I.</i> FUNCTIONAL-SEMANTIC PECULIARITIES VERBS OF REDUNDANCY ACTION IN MODERN UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE.....	22
<i>Vyskushenko S., Mosiienko O., Polishchuk O.</i> PORTRAYING BELARUS PROTESTS IN ENGLISH NEWS STORIES: FORCE RELATIONS VERBALIZATION.....	26
<i>Vysotska Z.</i> TEXT STRUCTURES – VERBALIZERS OF THE CATEGORY OF IMAGERY AND EMOTIONALITY (ON THE EXAMPLE OF IVAN FRANKO’S ECONOMIC WORKS).....	30
<i>Vysotska R.</i> DESCRIPTION OF THE LINGUISTIC AND SEMANTIC MEANS OF EXPRESSING THE NEGATION CATEGORY IN COLLOQUIAL FRENCH.....	34
<i>Haliv U.</i> THE LINGUISTIC PICTURE OF OXANA PACHLOVSKA’S WORLD, LINGUO AND SOCIO-CULTURAL SPACE.....	37
<i>Gogulenko E., Chudak E.</i> MEME CULTURE IS ONE OF THE INTERACTIVE METHODS OF LEARNING THE UKRAINIAN LANGUAGE.....	41
<i>Dvoriankin V.</i> TRANSPORT VOCABULARY IN THE UKRAINIAN EASTERN STEPPE DIALECT TEXT.....	46
<i>Dyshleva S.</i> TYPOLOGICAL ORIGINALITY AND COMMUNICATIVE REPRESENTATION OF QUESTIONING EXPRESSIONS IN ENGLISH LANGUAGE.....	50
<i>Yemelyanova O., Kucheriavenko V.</i> STRUCTURAL AND LINGUISTIC FEATURES OF THE ARTIST INTERVIEW.....	54
<i>Yemelyanova O., Novitchenko V.</i> LINGUOPRAGMATIC FEATURES OF THE MODERN NEWS RELEASE.....	58
<i>Zaiets G.</i> IDIOSTYLE OF VOLODYMYR YAROSHENKO.....	62
<i>Zanko O.</i> THE USE OF LEXICO-SEMANTIC UNITS IN THE LANGUAGE PATTERNS OF MASS MEDIA TEXTS.....	67
<i>Kiselova A.</i> DYNAMICS OF HASHTAGES USE RELATED TO CURRENT SOCIAL TRENDS.....	71
<i>Kovaliuk Yu.</i> IDIOMATIC SPACE AS A MULTI-LEVEL CONSTRUCT: INTRODUCTORY REMARKS AND RUMINATIONS.....	75

<i>Koliesnik V.</i> CONNOTONYMY IN UKRAINIAN MEDIA.....	79
<i>Kondratenko N., Zaval'ska L.</i> EXPRESSIVE SYNTAX OF LESYA UKRAINKA'S POETIC DISCOURSE.....	84
<i>Kondratyuk M.</i> TRENDS IN THE XX CENTURY WESTERN LINGUO-COGNITIVE THEORIES IN HISTORICAL PERSPECTIVE.....	88
<i>Koroliova N.</i> THE CONCEPTOSPHERE OF THE IDIOSTYLE OF THOMAS MANN (ON THE MATERIAL OF THE NOVEL "BUDDENBROOKS").....	91
<i>Kuznietsova O.</i> ACTUALISATION OF THE CRITICAL FUNCTION IN DAVE BARRY'S COMIC IDIODISCOURSE.....	95
<i>Kulish A.</i> SPEECH PERSONALITY IN THE ASPECT OF LINGUISTIC PERSONOLOGY (ON THE MATERIAL OF SPEECH BEHAVIOUR OF SHELDON LEE COOPER).....	98
<i>Kurbal-Hranovska O.</i> TERMINOLOGICAL COMPOSITES TO DENOTE DISEASES IN UKRAINIAN, ENGLISH AND GERMAN LANGUAGES: A COMPARATIVE ASPECT.....	102
<i>Lelet I.</i> EMOTIONALITY VS EMOTIVITY: CORRELATION AND DIFFERENTIATION OF THE NOTIONS.....	106
<i>Lemeshko O., Slipetska V.</i> PART-OF-SPEECH MODELS OF ANGLOPHONE MILITARY TERMS.....	111
<i>Lysychkina I., Lysychkina O.</i> SPECIFICITY OF THE FIEP ENGLISH IMAGE-FORMATIVE NARRATIVE.....	115
<i>Mamysh M., Shevchenko-Bitenska O.</i> EMOTIONAL COMPONENT IN THE AXIOSPHERE OF LAW.....	119
<i>Marchuk L.</i> THE CONCEPTUAL FRAMEWORK OF LANGUAGE PERSONALITY IN HALINA VDOVYCHENKO'S NOVEL "THE MOST IMPORTANT THINGS – ARE IN THE END".....	123
<i>Makhachashvili R., Semenist I.</i> DIRECTIONS AND MECHANISMS OF GLOBAL INNOVATIVE LOGOSPHERE OF COMPUTER BEING MICROSTRUCTURE DYNAMICS (BASED ON EUROPEAN AND ORIENTAL LANGUAGES).....	126
<i>Melnychuk N.</i> THE STRUCTURE OF LEXICO-SEMANTIC FIELD OF EMOTIVE ADJECTIVES IN MODERN ENGLISH.....	132
<i>Mytyay Z., Denisenko N.</i> LEXICAL AND GRAMMATICAL MEANS OF EXPRESSING THE CATEGORY OF GRADUALITY IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE.....	136
<i>Moiseienko S., Lisetskyi K., Kondrashova A.</i> LEXICAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF TERMS OF THE MODERN ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL DISCOURSE.....	140
<i>Muliar I.</i> PHRASEOLOGIES IN THE LANGUAGE OF FICTION WORKS (BASED ON PHRASEOLOGICAL UNITS WITH NAMES OF FURNITURE).....	144
<i>Nazarenko O., Lazarenko S.</i> FOLKLORE ORIGIN PRECEDENT NEWSPAPER TITLES COMPLEXES.....	149
<i>Novitska O.</i> NAMES CLOTHING AND SHOES OF POLISH ORIGIN IN SUBDIALECTS OF PIDHAITSI REGION, TERNOPIL OBLAST.....	153

<i>Pauk M.</i> FUNCTIONS OF THE PARTICLE / IN UKRAINIAN PROVERBS WITH RESTRICTIVE COMPONENT.....	157
<i>Ponomarenko O.</i> ESTABLISHMENT OF DISCOURSE STRATEGIES FOR THE IMPLEMENTATION OF THE SPEECH ACT OF THREATENING IN MODERN ENGLISH DIALOGIC DISCOURSE.....	162
<i>Popovych N.</i> FUNCTIONAL-SEMANTIC FIELD OF INDEFINITE QUANTITY IN THE DIALECTS OF BUKOVINA.....	166
<i>Savchuk R.</i> THE WAYS OF THE NARRATIVE REALITY VISUALIZATION: LINGUISTIC-NARRATIVE TECHNIQUES.....	170
<i>Senkovich O., Bahlai O.</i> LINGUISTIC REPRESENTATION OF ARTISTIC TIME IN THE POETRY OF B.-I. ANTONYCH.....	175

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 49 том 1, 2021

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Кузнєцова Н.С.

Підписано до друку 19.07.2021 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 26,0, ум. друк. арк. 21,62.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0821/279.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424 від 04.10.2018 р.)
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Тел. +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua